Digitized by the Internet Archive
in 2010 with funding from
Boston Library Consortium Member Libraries

http://www.archive.org/details/dedominiodivinol00wycl

IOHANNIS WYCLIFFE

DE DOMINIO DIVINO

LIBRI TRES

Wycliffe, John

IOHANNIS WYCLIFFE

DE DOMINIO DIVINO
LIBRI TRES

TO WHICH ARE ADDED
THE FIRST FOUR BOOKS OF THE TREATISE
DE PAUPERIE SALVATORIS BY RICHARD FITZRALPH
ARCHBISHOP OF ARMAGH

EDITED BY

REGINALD LANE POOLE, M.A.

DOCTOR IN PHILOSOPHY OF THE UNIVERSITY OF LEIPZIG

LONDON
PUBLISHED FOR THE WYCLIF SOCIETY BY TRÜBNER & CO.
57 AND 59 LUDGATE HILL

MDCCCXC

JOHNSON REPRINT CORPORATION
NEW YORK AND LONDON

MINERVA, G.m.b.H.
FRANKFURT AM MAIN

BOSTON COLLEGE LIBRARY
CHESTNUT HILL, MASS.
JAN 1967

374358

BR
75
.W8
V.10

First reprinting, 1966

Printed in the United States of America

CONTENTS.

PREFACE.

WYCLIFFE'S three books *de Dominio divino* are preserved in four manuscripts in the imperial library at Vienna. Of these Cod. 1339 (formerly known as Cod. theol. 900[1], and denoted in the present edition by the letter A) is an octavo volume written on parchment and bound in the original wooden boards. It measures 21·4 × 13·2 centimètres. The page is divided into two columns (here distinguished by A, B, and C, D, for the recto and verso respectively); and each column measures about 15·4 × 4·1 centimètres, the interval between the two being about 9 millemètres. The book is all written with great regularity and singular clearness in one beautiful trained hand; the characters are small with thick down-strokes, and the contractions are comparatively few and rarely present any difficulty to the reader. Throughout the margins are scattered rough headings, catchwords, and glosses, which it has not been thought worth while to reproduce in this edition. The beginnings of chapters are distinguished by coloured initial letters, red and blue, for the most part alternately; the initial letters which begin the several books are illuminated chiefly in green, mauve-blue, and pink, with a gold framing, and the work is executed not only with skill and

The treatise *de Dominio divino*.

The manuscripts.

COD. A.

[1] The designation of this manuscript given by Michael Denis is Cod. theol. ccclxxx.: Codd. MSS. theol. Biblioth. palat. Vindobon., I (2) 1446 seq., Vienna 1794 folio.

delicacy but also with some pretension to artistic design. The date of the manuscript may be assigned to the first years of the fifteenth century, and the corrections *altera manu* are those of a contemporary διορθωτής who apparently did nothing more than collate the text with its exemplar. There is no evidence to show the country in which it was written. Like the manuscript of the *De civili Dominio*, though in neither case is it possible to arrive at a certain conclusion, it may well have been written by a Bohemian scribe in England and then transported into Bohemia. On the ground of its early date this is perhaps, on the whole, most likely[1]. The volume contains:—

1. The three books *de Dominio divino*, f. 1.
2. '*Liber Mandatorum* qui est primus in ordine Summe sue et presupponit istos tres tractatus de Dominio precedentes,' f. 91.
3. 'Tractatus *de Statu Innocencie*,' f. 237, ending defectively on f. 248.

Within the first cover of the binding is the following note:—

'Iste est ordo librorum Summe sue in theologia:
Primus, liber Mandatorum, et presupponitur tres libros de divino Dominio;
Secundus, de Statu Innocencie;
Tercius, quartus, et quintus, de Dominio civili;
Sextus, de Veritate sacre Scripture,'

and so on to the twelfth book *de Blasphemia*. Then follows:—

'Secundum aliam quotacionem iste est ordo:

[1] The regular spelling of *evangelium* and its derivations with a *w* probably points in the same direction: so too the abbreviation of *Lincolniensis* as *Lincoltn.* (p. 246 l. 1), and of *Ardmachani*, which is often written more like *Ardināi*, a form which actually occurs, with the *i* dotted, in the margin of f. 42 c.

Primus liber est de divino Dominio;
Secundus, de Dominio Status Innocencie;
Tercius, de Dominio Hominis post lapsum.
Hec patent in tractatu Status Innocencie in fine, ubi addendum dicit ad primum librum trac[ta]tum de Mandatis, ad secundum de Dominio Angelorum, ad tercium de Dominio Clericorum.
Hec patent ubi supra alleg[atur].'

Cod. 1294 (formerly known as Cod. theol. 388[1] and here denoted by the letter B) is a large octavo volume written on parchment and bound in wooden boards, the flyleaves consisting of a Moravian charter of the year 1401. The book measures 24·5 x 16 centimètres. The page is divided into two columns; and each column measures 18 x 5·5 centimètres, the interval between the two being about 5 millemètres. The whole work, except the indexes, is written in one very fine delicate hand, from which proceed also some of the marginal catchwords and glosses, the remainder being due to the correctors. The initial letters of the chapters are not filled in, as they were intended to be, in colour. The volume contains:— Cod. B.

1. The treatise *de Veritate sacrae Scripturae*, f. 1; with index in a later hand, f. 120.
2. The treatise *de Ecclesia*, f. 128; with index in a later hand, f. 208.
3. The three books *de Dominio divino*, f. 212, ending defectively on f. 251 D.

The three sections bear an old separate pagination, and a comparison of the dates given in the margin of the manuscript leads to the conclusion that originally

[1] Cod. theol. ccccv. in Denis' catalogue, 1 (2) 1507–1510. Dr Loserth takes this manuscript (which he calls A) as the basis of his edition of the treatise De Ecclesia published in 1886. He gives a full description of the volume in his introduction, pp. xvii.-xix.

the *De Dominio divino* stood second and the *De Ecclesia* last in the volume [1]. That the scribe was a Bohemian is shown by the fact that not a few marginal notes are written in Czech. These notes further inform us that he wrote in England, that the correctors were likewise Bohemians, and that their work was completed in 1407, or perhaps more probably 1408. At the end of the treatise *de Veritate sacrae Scripturae* is the note 'Correctus graviter A. D. 1407 in vigilia Purificacionis sancte Marie Oxonie per Nicolaum Faulfiss et Georgium de Knyehnicz' (f. 119 D). Now Faulfisch is the man whom Aeneas Sylvius credited with being the first to introduce Wycliffite books into Bohemia [2]; and although the statement is so far incorrect that other Bohemians before him had brought home works by Wycliffe with them, yet its substantial accuracy in mentioning the works *De Iure divino* and *De Ecclesia* among the books which Faulfisch took into Bohemia may induce us to attach more weight than is usually done to the list Aeneas gives of the works carried home by him [3].

Other Czech notes scattered through the volume enable us to trace a little more of the scribe's history. Of the *De Dominio divino* the tenth chapter of book i. was finished on Maundy Thursday [4], the eleventh on Easter Eve [5]. At the end of the fifth chapter of book iii. there is a note, *Braybrug psano* [6], written at Braybrook, which indicates that the scribe was working

[1] Loserth, intr. to De Eccl., p. xviii.

[2] Hist. Bohem. xxv., Opp. p. 103, ed. Basle 1571 folio, or with a slight textual variation in the edition of the Hist. Bohem., Helmstädt 1699 quarto, p. 49.

[3] Cf. Wycliffe, de civ. Dom., i. pref. pp. viii., ix. For further particulars concerning Faulfisch see Dr Loserth's introduction, pp. xvii., seq.

[4] Infra, p. 75, n. 31. [5] P. 89, n. 29. [6] P. 249, n. 8.

at a village in Northamptonshire, the rector of which, Robert Hoke, was reputed in 1405 to be a heretic, and was tried and made his recantation in 1425[1]. The manor-house belonged to the Latimers, and its late owner, sir Thomas Latimer, who died in September, 1401, was a well-known Lollard leader[2]. Braybrook too was on the borders of Leicestershire, which was in a sense the headquarters of Lollardy. It is Henry Knighton, canon of Leicester, who says, speaking of the latter years of the fourteenth century, 'Secta illa in maximo honore illis diebus habebatur, et in tantum multiplicata fuit quod vix duos videres in via quin alter eorum discipulus Wyclyffe fuerit[3];' and he gives several specimens of Lollard activity in the neighbourhood of Leicester which have become commonplaces of Wycliffite history.

Passing on to the *De Ecclesia*, which, as we have seen, now stands second in the volume, we find that the second chapter[4] was completed at Kemerton in Gloucestershire, a village lying not many miles from Evesham, the home of the Lollard tailor, John Badby[5], who was burned in 1410, and between the towns of Tewkesbury and Pershore, which furnished armed support to sir John Oldcastle when he was at Malvern preparing for revolt a few years later[6]. The fourth

[1] Wilkins, Conc. Magn. Brit., 3. 437.

[2] Knighton, de Event. Angl. v., Hist. Angl. Scriptt. decem, 2. 2661, ed. R. Twysden, 1652; Walsingham, Hist. Anglic. 2. 159, 216, ed. H. T. Riley, 1864: cf. Dugdale's Baronage, 2. 33 *b*, 1676; Bridges' Hist. and Antiqq. of Northamptonshire, 2. 11, 1791.

[3] De Event. Angl. v., p. 2666.

[4] De Eccl., p. 47, n. 5.

[5] Rymer's Foedera, 8. 627, ed. 1709.

[6] Walsingham, Hist. Anglic., 2. 306 seq.

chapter is dated in Latin on the vigil of Whitsunday[1]. Further on, at the end of f. 163[2], the scribe commemorates in a Czech couplet the imprisonment of two English Lollard priests, possibly the cases of William Sawtree and John Purvey in 1401; for there is no need to assume that the verses relate to an absolutely contemporaneous event.

When we observe that the dates given follow one another continuously,—Candlemas, Maundy Thursday, Easter Eve, Whitsun Eve,—it is difficult to avoid the conclusion that the work of transcribing and of 'correction' went on side by side, and that all these dates belong to the same year. In other words, our scribe and his friends (or friend, for there is no reason why the scribe himself should not be either Faulfisch or Knyehnicz) finished the *De Veritate* at Oxford on the 1st February, 1407, went to Braybrook apparently some time after Easter, and then removed to Kemerton shortly before Whitsunday. If, as is on the whole most likely, our Bohemian visitors adopted the English reckoning of time, the first date, February 1, will fall in 1407–8, Maundy Thursday on April 12, Easter Eve on April 14, and Whitsun Eve on June 2, all in 1408. But the possibility, of course, remains that they adopted the practice of beginning the year at Christmas, in which case the dates would all belong to 1407 and the times fixed by Easter would be nineteen days earlier.

COD. C. Cod. 3935 (formerly known as Cod. theol. 886[3] and here distinguished as C) is a quarto volume written partly on paper and partly on parchment; the leaves containing the *De Dominio divino* are of

[1] De Eccl., p. 92, n. 5. [2] Ibid., p. 250, n. 16.

[3] Cod. theol. ccccx. in Denis' catalogue, 1 (2) 1519–1523.

paper. It measures 30 x 21·5 centimètres. The page is divided into two columns, each measuring roughly 23 x 7 centimètres, but the writing is very irregular; the interval between the columns is about 1 centimètre. The volume is the work of various scribes of the date of the first quarter of the fifteenth century; the corrections of the text and the glosses are all added by one hand. The manuscript contains:—

1. Index to the *De Dominio divino*, lib. i., f. 1.
2. *De Dominio divino*, lib. i., f. 13.
3. " " " lib. ii., f. 37.
4. " " " lib. iii., f. 40 B.
5. *De Apostasia*, f. 49.
6. *De Blasphemia*, f. 129.
7. A list of Wycliffe's writings [printed by Shirley, Catalogue of the original Works of John Wyclif, 63–69, and by Dr Buddensieg, in his introduction to Wycliffe's Polemical Works, I., pp. lxvii.–lxxiii., 1883], f. 223 C.
8. *De Statu Innocentiae*, f. 225.
9. *De Trinitate*, f. 237.

10, 11. FitzRalph's 'propositiones et articuli contra ordines mendicantes,' and sermon before the pope, A.D. 1357, ff. 273, 291.

12. Peter Payne's defence of Wycliffe. *Inc.*: 'Quia nuper in regno Bohemie,' f. 309.

13, 14. A letter to a Wycliffite with his reply, ff. 340 D–343.

Cod. 3929 (formerly known as Cod. theol. 880[1] and here distinguished by the letter D) is a paper manuscript written not long after 1415. It has been fully described by Dr Buddensieg in his introduction to Wycliffe's *Polemical Works*, I., pp. xxix.–xxxi.; a briefer account will be found in Lechler's edition of the *Trialogus*, pp. 33 seq. (Oxford 1869) COD. D.

[1] Cod. theol. ccclxxxv. in Denis, I (2) 1453–1459.

and in Dr Loserth's of the *De Ecclesia*, intr., pp. xix.–xxi.[1] It contains:—

1. *De Ecclesia*, f. 1.
2. *De Dominio divino*, lib. i., f. 114 B.
3. „ „ „ lib. ii., f. 159 A.
4. „ „ „ lib. iii., f. 168 C.
5. *Supplementum Trialogi*, f. 170 C.
   and other works for which reference may be made to Dr Buddensieg's account.

In the *De Dominio divino* it may be noticed that the title of book iii. is wanting: it follows book ii. without a break, and its beginning is marked only by a large initial letter. The chapters also, excepting book i. 1–4 and book ii. 4, bear no numbers. The scribe has inserted some notes in Czech.

The present edition.

Shortly after the foundation of the Wyclif Society in 1882 arrangements were made for the transcription of the text of the *De Dominio divino* from Codex A, in order to serve as the basis of an edition of the work. The transcript was sent to Dresden to be collated under the direction of Dr Buddensieg with Codex B, which was at that time lent to him for the purpose of his intended edition of the *De Veritate sacrae Scripturae*. Dr Buddensieg was so kind as to execute almost the whole of the collation with his own hand, and he transmitted his work to me at Zürich, where I was then resident, in March, 1883. I have gone over the ground again in all doubtful cases, and have peculiar pleasure in saying that this collation of a manuscript presenting an unusual number of pitfalls to the reader, for instance, in ambiguous

[1] The manuscript is variously denoted as 'b' by Lechler, 'A' by Dr Buddensieg, and 'A_1' by Dr Loserth.

letters and contractions, is—as indeed might have been expected from the special experience and learning of the collator—as near absolute accuracy as any human performance can be. With A, unfortunately, the case was very different. The copyist who undertook the work was entirely without palaeographical training, and did not even take the pains to inform himself of the meaning of familiar contractions. Although a classical student, he blundered on from sentence to sentence without a thought whether the words yielded any sense at all; and to add the last straw to the editor's and the printer's burthen he wrote a handwriting which seemed ingeniously devised with the object of preventing its being read. Portions of letters were separated by a space, whereas separate letters and words were run into one another; letters liable to confusion were so written as to be most easily confounded; and the spelling, while professing to be that of the original, was frequently but silently normalised.

In reading through the transcript I marked all the places which seemed to me wrong, and noted all those in which A differed from B to be collated with C. These points were verified by Dr Rudolf Beer partly under my direction and with my help in September, 1884, and partly by himself; but so soon as I came to printing, I found that the thorough untrustworthiness of the transcript made it necessary not merely to test it but to collate it afresh throughout. Accordingly in January, 1889, I began a regular collation of A with the printed sheets, a work which Dr Beer continued and finished for me. Meanwhile I devoted myself to the task of settling the various readings of B and C, of course with constant reference to the text of A. Further doubts which arose in the course of the proof-

reading I submitted to Dr Beer, who verified them, wherever needful, in all the three manuscripts.

The present edition is thus made on the foundation of A: a complete collation of B, omitting only orthographical variants[1], is added[2]; and C has been collated wherever A and B differ, as well as in a number of cases where the reading both of A and B presented difficulties, but not regularly in the same way as B has been collated. I have often regretted that the transcript was not at the outset made from B, on account of the peculiar interest attaching to that manuscript and of the fact that it was written in England. On the other hand, A has the appearance of being the earlier manuscript, and it has the further claim upon the Wycliffe editor of forming, like the unique copy of the *De civili Dominio*, one of a series of manuscripts of the English divine written in the same size and style and comprehending a large proportion of his most considerable works. Moreover, while A is written with the punctilious regularity and precision of a standard book—as a work of one of the fathers would be reproduced,—B is written with an independence which had no scruple to correct mistakes. Many of these corrections are indeed plainly right, and not a few have been received into the text of the present edition; but many also give evidence of the scribe's having altered sentences to agree with what he thought was the meaning of the passage, when the passage rightly understood needed no change at all.

[1] It should be stated that where A has 'ergo' B uniformly reads 'igitur.' This variant has been only noticed, once for all, in the critical note to p. 5, l. 15.

[2] The beginning of each folio and column of this manuscript is entered in the critical notes with the sign || prefixed.

In other words, A is a mechanical transcript, while B is the work of one who thought for himself.

Relation of the manuscripts.

That A and B are independent copies, and not even copies of the same archetype, may be taken as certain. They have all the appearance of standing to one another in the relation not of sisters but of cousins. As for C, I have little doubt that it is a direct transcript of A [1]. The number of cases in which it agrees with B as against A is very small, and most of these are of the nature of corrections of obvious errata. Had I been persuaded of this at first, I should not have carried out the collation of the manuscript even as far as I have done; but since the collation was done and in part printed before I had arrived definitely at this conclusion, I thought it best to leave it as it stood. Still, it must always be borne in mind, in considering the evidence for any particular reading, that, unless my judgement is quite wrong, C has no claim to be regarded as an independent witness. With respect to D, Dr Loserth's proof that its text of the *De Ecclesia* is 'simply a copy of' B may be confidently extended to that of the *De Dominio divino*, which I collated in selected passages taken from various parts of the book. The instances in which it conforms with A or C, or both, as against B, are very few, and may for the most part be accounted for as due to misreadings of contractions or ambiguous

[1] The following example affords nearly convincing evidence of this. In p. 97, ll. 20–24 a passage is omitted both in A and C. In the former manuscript the omission occurs at the end of a page, and may easily be accounted for by the common mistake of homoeoteleuton as the scribe turned over the leaf. In C on the other hand the error cannot be explained in this way, since it does not occur at the end of a page; the presumption therefore is that the scribe was copying from A.

letters[1] in B or as the corrections of manifest blunders. It has therefore seemed needless to make a regular collation of the manuscript, or to record the results of so much collation as I actually made. In two or three cases I have taken a reading from it[2]; but as a rule I have used it only to substantiate my extension of the extremely contracted forms of words which are characteristic of B, and for this purpose it has proved very serviceable in difficult or doubtful places.

In preparing the text of the present work for publication, I have followed the same general rules as in my edition of the *De civili Dominio*, to the preface of which (especially pp. xvi–xviii) I may be allowed to refer. The readings supplied by the correctors of the several manuscripts are distinguished in the critical notes by the numeral ^{2}, as A^2, B^2, &c. The marginal headings and notes in the manuscripts, excepting the Czech ones in Codex B, have been omitted altogether. How slight an interest they possess may be seen from the parts of B and C printed by Dr Loserth and Dr Buddensieg, who have scrupulously reproduced them in their footnotes. The book itself I have endeavoured to print without any alteration, except in cases where the alteration is indicated in a note. Roman numerals, however, have been uniformly employed in citations from books, the usage of the manuscripts being various; and in the case of citations from the Bible, in order to avoid a needless multiplication of foot-

[1] Thus it has 'generalissimo,' p. 180, l. 9, with A C as against 'generalissime' in B.

[2] See p. 185, l. 31; 186, l. 3. In p. 57, l. 13, the marginal reading 'denotaciones' may be worth mentioning. See too p. 217, n. 5. But such specimens of readings supplied by D which are found in none of the other manuscripts are quite exceptional.

notes, the reference has been supplemented by the number of the verse in the Vulgate. I have also paid no attention to the use of capital letters, punctuation, and division into paragraphs found in the manuscripts. With these exceptions the edition aims at a faithful following of its original, with all its irregularities and monstrosities of spelling[1]; but I cannot but fear that this aim, in consequence of the exceedingly bad transcript I had to work upon, has been not quite perfectly carried out. Each new collation discovered new and gratuitous blunders, and I am by no means confident that I have succeeded in effacing all the mischievous doing of my transcriber. I believe however that such errors as remain concern only details of spelling, which are apt to elude even the most vigilant collator, and do not affect the sense.

Title of the work.

That the *De Dominio divino* was intended to stand as an introduction to Wycliffe's *Summa in Theologia*, is shown not only by the first note written in the cover of A[2], but also by the first of the four early catalogues of Wycliffe's works printed by Dr Buddensieg[3]. It has, however, been disputed whether its title, or at least the title of its first book, should not be simply *De Dominio.* Lechler inferred this, first, from the terms of the prologue, 'Consonum videtur a dominio inchoandum,' and secondly, from the fact that the third catalogue of Wycliffe's works gives the title as

[1] Perhaps it should be mentioned that *uu* has been printed for *w* where the latter stands for two letters, as in 'distingwntur,' 'wlt.'

[2] Supra, p. viii. The second note, ibid., which makes it the first book of the Summa, is contradicted by the numbers given in the manuscripts to the actual books of the Summa.

[3] Polemical Works, I., intr., p. lxvi. So too apparently in the second catalogue, where the title is miswritten 'de dominio domino (?),' ibid., p. lxxii.

De Dominio[1]. On the other hand, the language in the prologue is hardly precise enough to fix a title, while two of the other catalogues speak of the work as *De Dominio divino*. Still, that there was evidently a doubt on the subject is proved by the headings in the manuscripts. Before book i. A and C have *De Dominio divino*, but over the last word the corrector of C has added *absoluto:* B and D have simply *De Dominio,* while the latter manuscript has in the table of contents written within the cover *De Dominio in generali*. Further, though the second book is so numbered in all the manuscripts, the word *secundus* has in C the number *primus* written above it, and the table of contents in D gives this book the specific title of *De Dominio divino.* Lastly, book iii., as has been noticed[2], bears no title at all in Codex D.

Division into books.

Wycliffe himself, at least when he wrote the *De civili Dominio*, treated the work as a single book. To show this I give the citations as there made, with the places to which they refer:—

De civ. Dom. i.	*De Dom. div.*
11 p. 73, 'in principio tractatus de div. Dom. cap. iii.'	= i. 3
11 p. 78, 'de div. Dom. cap. ii.' (apparently) .	= i. 3[3]
16 p. 111, 'de div. Dom. cap. xxiii.' . .	= ii. 3
36 p. 259, 'de Dom. div. cap. —' . .	= iii. 6

It may be conjectured that the treatise was divided into three books for the sake of convenience, whether by Wycliffe himself or a disciple may be left doubtful. Perhaps on the whole it is most likely that Wycliffe

[1] Polem. Works, I., intr., p. lxxix. See Lechler, Johann von Wiclif, 2. 560, Leipzig, 1873.

[2] Supra, p. xiv.

[3] I presume the figure in the citation is miswritten: in any case the reference is plainly to the early part of book i.

did not himself make the arrangement, and that we have in the uncertainty of the titles of the several books an indication that the editors were not quite sure of their ground. They found the first chapter of book i. beginning 'In tractando de dominio'; and comparing this with the phrase 'a dominio inchoandum' in the prologue, they headed the book *De Dominio*. Book ii. begins 'Iam secundo restat lacius disserere de dominio divino'; and this furnished a natural title about which there could be no doubt. It ought of course to have followed that book iii. should be numbered book ii.: but the parallel between its opening words, 'Redeundo iam tercio ad materiam que directius concernit dominium,' and the words in book ii. just quoted, left the editors no choice but to call it book iii. Afterwards as the work was repeatedly read and transcribed it became clear that *De Dominio divino* was the real title, as it was the real subject, of the whole treatise; and this conclusion we find adopted in A as well as in two out of the three catalogues of Wycliffe's works which mention the title[1].

Fragmentary state of the work.

All the three books of the *De Dominio divino* have come down to us in a defective state, and in all the manuscripts they break off at the same point. Nor do the old catalogues give any evidence of more com-

[1] It is absent from the fourth of these catalogues (Buddensieg, l.c., pp. lxxx. seqq.), which is in other respects very incomplete. Shirley suggested (Catal. of the orig. Works of J. Wyclif, p. 53, Oxford 1865) that the work de Arte sophistica from which erroneous opinions were excerpted by a committee appointed by the University of Oxford in 1409 (see H. C. Maxwell Lyte, Hist. of the Univ. of Oxford, p. 283, n. 2, 1886) was really the same with the De Dominio divino; but only one of these articles, which will be found in Wilkins' Concilia, iii. 346, bears any close resemblance to the latter work, and it is likely that they come from Wycliffe's philosophical treatises. Two of them, however, artt. 169, 170, refer manifestly to his latest doctrine.

plete copies being in existence. It is true that one of these, the third, speaks of book i. as containing 29 chapters instead of 19; but it gives the number of chapters in books ii. and iii. exactly as we now possess them, and for a reason that will immediately be adduced we may take it that 29 is a mistake of the copyist for 19, the figures 1 and 2 being frequently confounded in transcription. The only evidence for the number of chapters of which any of the books originally consisted is that supplied in the reference given above from the *De civili Dominio* to chapter xxiii. Since this reference is apparently to be verified in book ii. 3, it results that book i. in its complete form contained twenty chapters; so that less than two are missing from our existing copies. The original length of books ii. and iii. must at present be left unsettled; but it is far from improbable that some indication may be discovered in one of the books of the *Summa* which await publication.

Authorship and date of the treatise.

That the treatise *de Dominio divino* is by Wycliffe is attested, first, by the titles in the manuscripts; secondly, by its inclusion in three out of the four existing catalogues of Wycliffe's works[1],—its absence from the fourth need raise no difficulty since this list is in many ways defective;—thirdly, by the reference it contains[2] to Wycliffe's book *de Incarnatione Verbi;* fourthly, by the references to it in Wycliffe's *De civili Dominio*[3], the genuineness of which has early testimony in the quotations from it in pope Gregory the Eleventh's bulls of 1377; fifthly, by the mention of it (in the form *De Iure divino*) by Aeneas Sylvius among the books brought by Nicolas Faulfisch into

[1] See above, pp. xix.–xxi. [2] Lib. i. 8, p. 55. [3] See above, p. xx.

Bohemia [1]. The external evidence, so far as it goes [2], is unanimous; and every argument from the style and method of exposition employed in the work points in the same direction. As for the date at which Wycliffe wrote the treatise, the internal evidence is slender. From the terms of the prologue it might seem as though this were Wycliffe's earliest theological production; but the reference made in it to the *De Incarnatione Verbi* shows that the latter work was at any rate completed before the *De Dominio divino* [3]. The position it occupies as the introduction to the *Summa in Theologia*, and the references to it in the several books of the *Summa*, furnish us with a *terminus ad quem;* but unfortunately the dates of these books have not yet been fixed with any precision. The utmost that can be said with certainty respecting the *De civili Dominio* is that it was written previously to 1377, while Shirley's date, 1372, is probably not very far from the truth [4]. How much earlier the *De Dominio divino* was composed can at present only be conjectured;

[1] See above, p. x. Its title does not occur in the list of books condemned at Prague in 1410; Docum. Mag. Ioh. Hus, p. 380, ed. F. Palacký, Prague 1869.

[2] I have not noticed any allusion to the work in Woodford's polemic against Wycliffe, printed in Orthuinus Gratius' Fasciculus Rerum expetendarum et fugiendarum, pp. 190–265, ed. E. Brown, 1690 folio; nor in T. Walden's Doctrinale Fidei, for the citation made in the latter work, lib. ii. art. iii. 82, p. 402 *b*, Venice 1571 folio, as from the De Dom. div., cap. ii., is really taken from the De civ. Dom. i. 2, p. 11.

[3] Where Wycliffe refers to the De civili Dominio (or, as he here styles it, De humano Dominio), it is rather by way of a general allusion to a future work which he had in contemplation. In book iii. 4, p. 224 the particular reference is only apparent; for 'libro tercio' denotes merely the third book of the Summa. On the other hand, in book iii. 6, p. 255, we have a reference (though apparently a wrong one) to a specified chapter, which may be a later insertion.

[4] Fasciculi Zizaniorum, intr., pp. xvii, xxi n. 2.

but the fact that Wycliffe wrote a *Determinatio de Dominio*[1] with reference to the parliamentary repudiation of the papal tribute in 1366, and in it stated the essential principle of his doctrine of lordship, may naturally lead to the conclusion that in or about that year he was engaged in the composition of the book before us. More closely it would be hazardous to affirm.

Subject of the work. Book I.

The treatise opens with a short prologue, in which Wycliffe declares his intention of entering upon a course of divinity by an exposition of the doctrine of *dominium* or lordship based upon the proofs of

Ch. i.

holy Scripture. *Lordship* may be used in a wider or a narrower sense: it may denote in the most general way the relation of agent to patient; but for the purpose of Wycliffe's argument it has to be limited to a particular class of superiority. He therefore describes it as a habit, pertaining only to the rational nature, by virtue of which that nature is said to be set over that which serves it. Lordship and service are thus the two terms of a relation concerning which we have at present learned little more than this fact, that it belongs only to rational beings. Incidentally, however, a principle has been stated, namely, that *use* is not necessarily lordship, which is of historical interest in connexion with the controversy of the early part of the fourteenth century between the spiritual Franciscans and pope John the Twenty-second. Wycliffe on this head adopts the Franciscan view, which had been maintained by Marsiglio of Padua and William of Ockham[2].

Ch. ii.

Wycliffe proceeds to distinguish lordship from

[1] Printed by Lewis, Life of Wiclif, pp. 349–356, 2nd ed., Oxford 1820.

[2] Cf. p. 5, n. 15.

things with which it might plausibly be identified. It is not, he says, synonymous with *right*, since a man may have a right to a thing without obtaining lordship of it; but it includes right as the basis upon which the relation proceeds. So again lordship is not *power*. 'No catholic will deny that the power of the keys is committed to the priest, albeit he have none subjected to his power.' Power therefore may exist without lordship; it may be granted to a man and take effect when lordship is superadded; but it is always implied in lordship. A further question arises, how lordship came into existence; for that it is not eternal is clear from the fact of its postulating objects to act upon. The answer, that lordship originated with creation, is supported by the language of the Book of Genesis, in which the work of creation is attributed to *God*, and it is not until *the heavens and the earth were finished* that the name *Lord* is used; it was not until there were creatures to serve God that he became Lord. God's lordship therefore is the immediate result of creation; and he is lord of his creatures because he created them, not because he governs and keeps them. As FitzRalph explains[1], 'God has lordship by reason of his creation of things, possession by reason of his preservation of them, and use by reason of his governance of them.'

Lordship may be divided according to its subject, its foundation or principle, and its object. In the first classification we distinguish the lordship of God, of angels[2], and of men; in the second, specially in CH. III.

[1] De Paup. Salv. i. 5, p. 286.

[2] FitzRalph, it may be noticed, denies that angels can hold lordship in the strict sense of the word, lib. i. 9, 10, pp. 292 seqq.

human lordship, that according to the law of nature, the law of grace, and positive law; in the third, the lordship over a house, a city or community, and a kingdom or state. Of these classes the first, the lordship of God, calls for consideration before the rest, because it is the measure of all others, and surpasses them in three respects: in its subject, since God stands in need of no service; in its foundation, since the right by which he holds lordship is in essence God himself; and in its object, since all creatures are compelled by the fact of their creation to do him service. Whatever we do *we are unprofitable servants*, for our best works bring God no profit, and are but the gifts of his mere grace; whatever merit we have comes through his aid, and abounds only to our own indebtedness to him. His lordship is so vehement that none can escape his service; even the sinner serves him by suffering his
CH. IV. due punishment. Yet there are degrees in service, as there are degrees in the capacities of men; but only in accidentals, service in essentials remaining in all the same.

CH. V. In examining more closely into the nature of the use which God has of lordship, concerning which he dissents in part from FitzRalph's opinion, and into the distinction between that use and possession, Wycliffe takes occasion to dwell upon the greatness of God's lordship, and announces a principle which becomes of the highest importance in the later development of his theological views: 'God,' he says, 'is lord not mediately, as other kings are, through the rule of subject vassals, since immediately and of himself he makes, maintains, and governs all that which he possesses, and helps it to perform

its works according to other uses which he requires [1].' The significance, however, of this proposition is not further insisted upon in the present work, which resumes at once the metaphysical bearings of its subject.

Lordship, it has been seen, is consequent upon creation: but creation implies the creation of *something*, and we have thus to enquire into the nature of being, and the relation of universals to sensible objects. Three questions are put: Is there a necessary limitation in the number of created species? Is God's lordship of the universal prior to his lordship of the particular? What are the different stages of being, *essentia* and *esse*, *posse esse*, *esse intelligibile*, and *esse actuale*, and in what relation do they stand one to another? The ontological problem is approached and discussed very much in the spirit of Scotism. The ideas, the *rationes exemplares*, are in God [2], and are essentially the same with his Word [3], who is *all things in all things* [4]. 'Every creature in respect of his *esse intelligibile* is God [5].' There is one *ens*, the *ens analogum*, which includes in itself and comprehends all other *entia*,—all universals and all the individual parts of the universe [6]. The process by which the primary *ens* is specificated, or by which a higher and more general class passes into sensible existence, is that it receives the addition of substantial form whereby it is rendered capable of acquiring qualities and other accidents [7].

CH. VI, VII.

CH. VIII.

CH. IX.

Having considered the object of creation, that is, created being, in its various classes, Wycliffe turns

[1] P. 33. [2] Pp. 59 seq. [3] P. 42. [4] P. 39.
[5] P. 43. [6] Pp. 58 seq. [7] Pp. 48 seqq.

Ch. x. to creation itself, that is, the manner in which the creative act takes place. Creation may be either out of nothing, as that of the *ens analogum;* or out of prëexisting material, as the rendering of the *esse intelligibile* into proper existence, in which the *ens analogum* is the material cause of the production of the effect. *Qui vivit in aeternum*, in the words of Ecclesiasticus, *creavit omnia simul:* 'all things,' adds Wycliffe, 'in their primordial causes, as genera and species, or else in their material essences, according to hidden *rationes seminales*[1]?' It is next argued that creation is the only mode by which God can produce, and that he alone [illegible] of creative power; the creature therefore can only produce that which God has already created, so that God is strictly the author of every work which the creature performs: *Deus immediate illabitur cuilibet, non distans ut astrum quod mediante suo lumine effectum efficit sublunarem; sed postquam agens extrinsecum cessaverit, Deus adintra continuat, dans ultimum complementum*[2].

Ch. xi. Three objections follow. The first turns upon the text of S. Gregory, *Fides non habet meritum cui humana ratio praebet experimentum:* enquiry into matters of faith is therefore inexpedient and dangerous. Wycliffe replies by arguing in favour of free enquiry, so long as it is conducted in a becoming spirit of reverence, and confined to the learned. He maintains that all articles of faith are susceptible of demonstration, though not all in the

Ch. xii. same manner. The second objection, in the scholastic form of a telling *reductio ad absurdum*, raises the question of the being of God, and leads to an

[1] P. 66. [2] P. 74.

investigation of the relations of the Persons of the holy Trinity. The third objection urges that Wy- Ch. xiii. cliffe's view of creation admits the eternity of the world. The answer, which includes an interesting survey of various opinions on the subject, maintains that the world began, in its entirety, at a given instant of time, and that to suppose it to be an eternal emanation from God would involve its absolute necessity and consequently the destruction of free will and merit.

Here the first book might have ended; but the introduction of the question of necessity and free will in the last chapter, as well as incidentally elsewhere, makes it desirable to pursue the enquiry further; especially since two of Wycliffe's masters in the Ch. xiv. generation preceding his own, Archbishop FitzRalph and Archbishop Bradwardine, held discordant views on the subject, the former laying the greater stress upon free will, the latter upon necessity. Wycliffe seeks to hold a middle course between them by the help of the Aristotelian distinction between that which is necessary absolutely and that which is necessary on a given supposition. God necessitates man to perform actions which are in themselves neither right nor wrong; they become right or wrong by man's free agency. He does not will sin, for he only wills that which has being, whereas sin has no being; what he wills is the punishment for sin. Necessity Ch. xv. is antecedent to man's will: he is necessitated to will, but free to will what he chooses. Wycliffe Ch. xvi. then attempts, by means of an enquiry into the divine attributes of intelligence, knowledge, and volition, and their correlation, to ascertain more closely the relation subsisting between God's will and human

action. His will, he decides, is determinate, because he knows beforehand what will come to pass; it is not conditional, for this would imply that he was uncertain as to the result. Wycliffe now returns to Bradwardine's position respecting the inevitability of human action, and urges in answer that a man may be in part the determining cause of God's will, because that will presupposes that a man will act in a particular way. There is an interdependence in the whole scheme. 'As the idea of the effect causes eternally in God volition contingent [upon it], so on the other hand God causes eternally every creature *adintra* in the idea[1].' The discussion is not completed when at the beginning of the nineteenth chapter the first book breaks off abruptly.

Ch. xvii xviii.

Ch. xix.

Book II. Ch. i.

The subject of the second book is the relation of God's lordship to that of which he is lord, and first to the *ens analogum*. Wycliffe resumes and re-states his position as to the order of the different stages; and much that has been already treated in book i. receives a further investigation. He deals (1) with the existence of universals, (2) with the priority of the *ens analogum* to all other universals, (3) with the priority of God's lordship of the universal to his lordship of the particular[2]. He replies to the objection that on his reasoning the object of lordship, the *ens*, is eternal, and consequently that lordship is eternal, by insisting on the equivocation with which *ens* is spoken of with respect to God and to other beings. After a disquisition upon the laws of perception, it is true, he admits, that the *ens analogum* is common to God and to created beings —this he had denied, doubtfully, in book i. 6—and

Ch. ii.

Ch. iii.

Ch. iv.

[1] P. 165.

[2] Already discussed in book i. 8.

that all *ens* is eternal: nevertheless it is equivocal with respect to God or to the intelligible being of the creature, and with respect to the creature's actual existence; in its first or intellectual principle entity belongs in one and the same sense to all beings, but as touching actual existence it is equivocal. Therefore, since it is actual existence which determines the relation of lordship, the community of *ens* in the former sense does not involve the eternity of lordship. CH. V.

Wycliffe has now completed his discussion of the metaphysical basis of his system, in which, so far as his treatment is philosophical, he adds little if anything to the stores already accumulated,—*pressed down, shaken together, and running over*,—in the daily debates of the schools; and in the fourteenth century the logician was apt to take the chaff for grain. I have run very briefly through the contents of this portion of the *De Dominio divino*, because they are of a character in which all but professed students of the history of philosophy have long ceased to take an interest. Indeed, so far as I am aware, hardly a single work of this description has passed into print for near three centuries: in order to find its models one has to seek among the black-letter quartos of the fifteenth and early sixteenth centuries. Wycliffe's work is of the spuriously technical type of Holcot or Strode; it has not the true philosophical spirit which, in spite of all his over-refinement, impresses one with admiration in Duns Scotus. With his third book Wycliffe quits the ground of theory and passes to the practical bearings of his subject. His method is now that of the theologian. Enumerating the various acts in which lordship can be BOOK III.

exercised, he enquires how far they are applicable to God's lordship. Creation, maintenance, and governance have already been considered in book i.; Wycliffe now discusses giving, receiving, and lending. It may be assumed that the other acts were dealt with in the part of the book now lost, and in its absence the corresponding chapters of FitzRalph's work, the treatment of which agrees closely with what remains of Wycliffe's third book, may be consulted with interest.

Ch. i. The subject of *giving* leads to a statement which is of importance in connexion with Wycliffe's developed doctrine of lordship. When one gives, he says, he does not necessarily part with his lordship of the thing given, and this is in a special sense true of God's giving. Once that the notion of feudal lordship is attributed to God, the other element of feudalism, which consists in the separation of ownership from possession, naturally follows. God, we have seen, is the immediate lord of every creature[1]; whatever lordship therefore the creature possesses must be held subject to due service to the lord in chief, and man is but God's steward or bailiff[2]. Not merely is lordship not necessarily, it is only improperly, proprietary: property was introduced by reason of sin; our Lord and his apostles held none.

Ch. ii. The next proposition is a strictly theological one: God gives nothing to his servants except he in principle give himself; for the first thing he gives, the *esse intelligibile*, is really the divine essence, and so it is with respect to the primal truth, unity, and goodness with which he endows his creatures. In a special sense he gives himself when he com-

[1] Supra, p. xxvi. [2] So too pp. 250, 255.

municates to them the holy Spirit and the gifts consequent upon the gift of him, so that *in him we live and move and have our being*. So complete is God's gift to man that, unless he fall into sin, he has the use of all things. We have here the sketch of what Wycliffe afterwards expanded in the early part of his first book *de civili Dominio*. The correlative of giving, *receiving*, is with regard to God but another aspect of the same act, since he never loses that which he gives; he gives to his own and receives back his own. This reciprocity has its analogy in human relations; so that among men lordship stands by virtue of ministry, and he is most a lord who is most God's servant [1]. *Lending* in like manner is only another mode of expressing the way in which God gives, since it has been shown that man is but the steward of that of which God is lord.

CH. III.

CH. IV.

From this point what remains of the book is concerned with the question of merit and grace If all a man has is lent to him, his merit is not his own; how can he then *deserve* any reward? In an earlier place Wycliffe had asserted, in forgetfulness of the emphatic declaration of Bradwardine to the contrary [2], that 'no one denies that the creature can deserve of congruity as touching grace [3].' He now argues the matter at length. A man can deserve from another man *de condigno*, the reward due to him for his labour; but from God he can only

[1] The doctrine of lordship by virtue of ministry is here but briefly touched; a fuller treatment will be found in the De civ. Dom. i. 10, 14, &c. But the doctrine is of course a familiar one in theological exposition: see for instance William of Auvergne, de Sacram. Ordinis, x., Opp. p. 513 *b*., ed. Venice 1591, folio.

[2] De Causa Dei, i. 39, pp. 325–364, ed. Sir H. Savile, 1618, folio.

[3] P. 170.

deserve *de congruo*, that is, *ex condecente lege magnifica ac gracioso iuvamine Dominantis*. Grace is the antecedent condition of such deserving; but the fact that God's help is necessary does not take away from the merit of him who runs his course aright. The merit is of grace and the reward is of grace; but none the less man would deserve nothing unless by the exercise of his own power of volition. An

Ch. v. exposition of the doctrine of grace leads to a further enquiry into the relative shares taken by God and man in causing man's merit. It is shown that the operation of God's grace is the principal cause, and that while no one can have merit 'of works' (*ex operibus*) he can have merit 'through works' (*per*

Ch. vi. *opera*) of God's grace. The discussion of the subject, in reply to objections, is carried on to the end of the book as we now possess it.

Archbishop Fitz-Ralph's treatise *de Pauperie Salvatoris*.

As the *De Dominio divino* forms an introduction to Wycliffe's *Summa*, so the work of Richard Fitz-Ralph, archbishop of Armagh, *de Pauperie Salvatoris*, of which the first four books are printed in the appendix to the present volume, may be considered in many ways as an introduction to Wycliffe's doctrine of lordship as a whole. I give an account of the manuscripts from which it is edited in a notice prefixed to the text of the work[1]; here it will be necessary only to explain the circumstances in which the treatise was written, and to give a sketch of its contents.

[1] Infra, pp. 259–264. I have had the advantage of an exceedingly faithful transcript of the Bodleian manuscript, which was made for me, under the superintendence of Mr George Parker, assistant in the library, by his daughter, Miss A. F. Parker, to whose care and knowledge I am greatly indebted.

In 1349 FitzRalph paid a visit to Avignon in connexion with the approaching papal jubilee. He was commissioned on the part of the English clergy, to lay before Clement the Sixth a number of well-known complaints against the friars. That, however, he was not yet known to be animated by any unfriendly feeling towards the mendicant orders may be inferred from the fact that he was appointed to preach in the Franciscan church on the great festival of the order, the feast of St. Francis [1]. He executed his commission in an address, which exists in manuscript [2], on the 5th July, 1350. A little before this [3], FitzRalph tells us in his dedication, he was deputed by the pope to make enquiry with two other doctors into certain questions which had long been agitated in the mendicant orders concerning property, lordship, possession, and the right of use. Their deliberations went on for some time, but led to no result, and FitzRalph was urged by some of the cardinals to undertake an independent examination of the subject. He set to work, but, having soon to return to Ireland [4], found himself hindered by the charge of his diocese from making rapid progress with his book.

Date of composition.

In 1356 he quitted Ireland for the last time, and it was then that he took up a position of declared and

[1] I have endeavoured to fix the chronology of the archbishop's life with more exactness than had previously been attempted in an article upon him in the Dictionary of National Biography, 19. 194–198, 1889.

[2] Proposicio Ricardi archiepiscopi Armachani Hibernie primatis ex parte prelatorum et omnium curatorum tocius ecclesie coram domino nostro papa in pleno consistorio, A.D. 1350, mense Iulii die quinta, Bodl. MS. 144, f. 251 *b*–255.

[3] 'Anno octavo,' infra, p. 273. The eighth year of Clement VI. ended on 8 May, 1350.

[4] He was summoned back by a royal order dated 18 February, 1349–1350, Rymer's Foedera, 3 (1) 192, Record edition.

public hostility to the friars. He found, he tells us [1], a discussion going on in London *super mendicitate et mendicatione Christi*, and entered actively into it. In the course of the winter he preached a number of sermons at St. Paul's Cross [2], in which he asserted that voluntary poverty was neither of Christ's example nor of present obligation, and that mendicancy had no warrant in Scripture or primitive tradition. The friars were hotly excited by the archbishop's action, and succeeded in procuring his citation to appear and defend his opinions before the pope at Avignon. On the 8th November, 1357, he preached a famous sermon before Innocent VI, which has been frequently published under the title of *Defensio Curatorum*. FitzRalph's case was at once entrusted by the pope to four cardinals for examination [3], but unfortunately no record of the result is known to exist. It seems most likely that, in view of the weighty interests engaged on either side, the decision was purposely delayed, and that FitzRalph died, probably in November, 1360, before judgement was given. In the end the friars received a confirmation of their privileges. The statement current among English Benedictines was that the friars won in consequence of their more plentiful supplies of money, and it was hinted that had the English clergy contributed more liberally than they did the issue might have been different [4]. We are here, however, concerned with the circum-

[1] Defensio Curatorum, *ad init.*, Goldast's Monarchia s. Rom. Imper., 2. 1392, Frankfurt 1614, folio (or Brown's Fascic. Rer. expet. et fug., app., p. 466).

[2] Four are printed at the end of his Summa in Quaestionibus Armenorum, Paris 1511, quarto. Cf. infra, pp. 261 seq.

[3] Bodl. MS. 158, f. 174.

[4] Chron. Angl. a monach. S. Alban., p. 38, ed. E. M. Thompson, 1874; Walsingham, Hist. Anglic. 1. 285.

stances of FitzRalph's biography only so far as they bear on the date and composition of the *De Pauperie Salvatoris*. We have seen that it was begun in 1350, and its dedication to Innocent the Sixth shows that it was finished not earlier than 1353[1], but how much later is not quite certain. I was formerly of opinion that FitzRalph completed his work during the time of his last sojourn at Avignon between 1357 and 1360[2]; but a more careful study of the language of his dedication has convinced me that it was written before he left Ireland in 1356. Like Ockham, he chose the form of a dialogue for his work, a form which lends itself more conveniently than a direct discourse to the raising of objections and the narrowing down of points at issue.

After a dedication recounting the circumstances in which the work was composed, FitzRalph states the problem of which he seeks a solution: The religious orders all profess to follow the life and teaching of Christ and his apostles, and yet their rules differ and have received different interpretations from different popes; the divergence mainly proceeds from the sense they attach to certain terms, 'lordship,' 'property,' 'possession,' and the 'right of using,' and the voluntary surrender of these rights; it is desirable, therefore, to examine minutely the true meanings and senses of these words. *Lordship* is first distinguished from *property*, which it does not necessarily involve, the *right of using*, which it includes but which does not necessarily include it, and *possession*, which is the immediate result of lordship. Lordship is not eternal; God's lordship is dependent upon his creation of the world, and antecedent to his government and main-

Subject of the work. Book I. Ch. i.

Ch. ii.

Ch. iii, iv.

Ch. v.

[1] Innocent was elected on the 18th December, 1352.

[2] Dict. of Nat. Biogr. 19. 196 *b*.

tenance of his creatures, which latter acts may be more properly described as his use and his possession than as his lordship. God had possession of the whole world from the beginning, and use of it so far as there was any room for its exercise. The formal description of God's lordship is 'the full right of possessing the world and using it fully and freely with all things therein contained, by means of possession solely; so that right is the genus of lordship, and all else in it is as the specific difference whereby God's lordship is distinguished from all lordship of his creatures.' His lordship cannot be alienated by any grant of his; it remains entire and universal. When he entrusted government to the angels, this was a commission of office, not properly of lordship. The subject of God's possession and right of use is then briefly resumed; the former, the fruit of lordship, consisting in the safe-keeping and maintenance of the world, the latter being part of the definition of lordship.

Ch. vii.

Ch. viii.

Ch. vi, ix–xii.

Ch. xiii.

Use, however, is a general term which covers a variety of particular acts, and it is necessary to enquire in detail which of these acts are applicable to God's lordship. Can he annihilate (this is denied), consume, change, multiply or increase, give, lend? can he protect and resume his gifts, sell, buy, and receive? (all these acts are affirmed). The main stress of the argument lies in the subject of giving. If God's lordship cannot be alienated, in what sense can he be said to *give* anything? FitzRalph takes the example of a number of men holding land in common who admit a new member to the enjoyment of their rights. In such a case they transfer or alienate no part of their lordship, nor do they even diminish it in extent. The paradox of the latter

Ch. xiv–xxxiv.

position is vindicated by the argument that the men have still *ex hypothesi* enough to live upon, and if they wanted more this would be grasping, in other words, not an act of lordship but an abuse of lordship; and as it is not supposed that men would admit a co-partner beyond the resources of their land, the difficulty which would thus arise is eluded[1]. But the community of the lordship is an essential element in the argument, which would not hold good were it a question of holding in severalty (*proprietas*); and so it is in like manner communication which forms the essential fact of God's giving. He gives, and loses nothing by the act. He communicates to all creatures himself and his lordship, albeit they are capable of receiving it but incompletely[2]: he retains not only his lordship over the thing given, but also his possession and right of use of it[3].

From God's lordship FitzRalph proceeds to man's natural or original lordship, that which he had before the fall of Adam, a subject which occupies books ii. and iii. This, he argues, is no true lordship, since the true lordship, with the right or authority which it includes, remains with God; all that man receives is really lent him. Original lordship is 'the mortal right or original authority of the rational creature of naturally possessing the things subjected to him by nature conformably to reason.' The terms of this description are explained in detail, and it is inferred from the fact that lordship was granted to man in a state of innocence in the image and likeness of God, that he was created in justifying grace, which was the antecedent ground of his lordship. Lordship is founded in grace, and without grace there is no lord-

Book II. Ch. i.

Ch. ii.

Ch. iii–v.

Ch. vi–viii.

[1] Pp. 307 seqq. [2] P. 310. [3] Pp. 313 seq.

Ch. ix-xiv. ship. It is then shown how Adam received his lordship for himself and his descendants, and how Christ received it as man. Adam by sinning lost all his
Ch. xv-xix. original lordship, but when he repented and received grace he received it also again, though without the
Ch. xx-xxii. full power of exercising it. Original lordship is distinguished from the lordship acquired by virtue of positive laws by the fact that it cannot be refused when granted, nor abdicated except through sin.
Ch. xxiii. It cannot be increased or diminished in itself, only
Ch. xxiv. limited in act. When one man is preëminent over others, he has not on that account any larger original lordship, because this lordship depends upon nature, not upon extrinsic conditions. His preëminence may diminish the use of lordship among his subjects, but
Ch. xxv. not their lordship itself. Positive laws became necessary in consequence of sin; but still, even had man never sinned, some laws must have come into existence for
Ch. xxvi. the guidance of human life. Nevertheless rule conducted under such laws would not be lordship, since the ruler would not thereby be enabled to exercise all the acts of lordship; would not have the power of giving, selling, &c., his subjects, nor free use of their possessions. Civil lordship by means of kings would never have been necessary in a state of innocence.
Ch. xxvii-xxxii. Varieties in circumstances, natural gifts, and acquirements would still have led to the preëminence of some men over others; but the original lordship of each would have remained equal.

Book III. Ch. i-iii. In the third book FitzRalph considers the relation in which original lordship stands to possession and use and to the objects on which it can operate. After enumerating the different ways in which a man may possess, he shows possession to be not a right but a

title, the outward sign of lordship. All possession in Ch. iv–viii.
the proper sense of the word is righteous. To man
was given at his creation both lordship and possession of the whole world and of every part of it; but he has them in varying degrees according as he has a freer or less free use of the things subjected to him. The Ch. ix–xv.
question whether property could have come into existence without sin, is argued at length and finally decided in the negative. The conditions of natural Ch. xvi, xvii.
possession follow upon those of natural lordship, and that which has been asserted of the latter, that it is universal and is lost only through sin, is equally true of the former. Lordship further involves use, which Ch. xix–xxii.
is its end and fruit, nobler and more desirable than it; but use is to be understood only of the reasonable employment of things, any excess being not use but abuse. The various acts in which original lordship Ch. xxiii–xxxiii.
may be exercised are next reviewed; and here, as in book i. the chief interest centres in the act of giving. This, it is explained, does not imply the transference of the entire right to possess the thing given. As in God's giving, so in the state of innocence, to give is to share possession; it is also the rule of the apostles and the rule of charity that all things should be had in common. By sharing the gift both giver and receiver derive most benefit from it[1]. Even when, as under civil laws, a lord grants away one of his lordships, he retains his natural lordship in that which he grants. Indeed, a grant of this sort is not really an act of lordship at all; the transfer is purely accidental, dependent on the will of the receiver; whereas lordship is by its very nature independent of will[2]. Is then all civil lordship vain? Not altogether,

[1] Pp. 417-420.

[2] Pp. 422 seqq.; cf. pp. 390, 455 seq.

since, in the present state of sin, it serves as a protection against the attacks of evil doers : but when it is maintained that no one can really have a thing unless he have it by way of property, this is simply an abuse resulting from the cupidity and self-seeking of wicked men.

The difficulty of adjusting the two titles to possession, that given by original lordship and that authorised by civil law, has been already more than once approached, but from the point of view of the state of innocence, not as a substantial problem confronting man in practical life. For it is clear that the doctrine that the righteous man has original lordship, or the title to possess everything—that is, everything that he needs,—and that civil law ought to support this title, does not go very far towards meeting the actual conditions of wealth and poverty. Moral virtues, as things are, do not, as a matter of fact, bring their possessor all he needs in temporal concerns ; and the practical question which FitzRalph proposed to himself at the outset is not carried nearer to a solution by the postulation of a state of things not known to present experience.

BOOK IV. Nor even in the fourth book, which treats specifically of property and civil lordship, is there any serious attempt to descend from the ideal atmosphere in

CH. I. which its predecessors move. Original lordship, it has been said, held by one person does not exclude others from the use of it : if any one is excluded it is not by virtue of that lordship, but by virtue of a positive law ; and the reason why others are excluded is that they cannot know that the possessor has not civil lordship, which would exclude them. In other words, we might all freely enjoy another man's land but for the *possibility* of his having a civil title to it, and this title implies property. But this civil condition is no

real part of lordship, it is merely accidental to it. Before sin came into the world there was no property. Property then is no element in original lordship, nor clearly is it the same with possession: it is a lordship acquired by one or more persons in a civil state of society, which excludes use in others; but this exclusion of use, though an invariable accompaniment of civil possession[1], is nevertheless accidental. This accidental character runs through all the current notions of civil lordship. We speak of the eldest son as heir to his father's goods, one who will in course become lord in his place, whereas in truth no man is lord except through justifying grace. The argument is complicated by a confusion of two distinct uses of the phrase 'civil lordship.' Ideally it is that only which is conditioned by grace; practically, it is that which is protected by civil law. The former condition, according to FitzRalph, is the essential fact in civil lordship; the latter is merely accidental. Lordship is granted by God on the condition of doing him due service, and so soon as a man falls into mortal sin he forfeits not only his original but his civil lordship. All that the firstborn has in respect of his father's possessions is a title to the obtaining of them, supposing that he fulfil the other implied condition: his primogeniture raises a presumption in his favour; that is all. It is naturally objected that the law seems to point in a different direction: but FitzRalph replies that no law or legal award confers lordship or right; it only declares who may hold particular things without molestation on the part of legal authority. The truth of the facts upon which a legal decision is given is assumed as an antecedent condition to its validity;

Ch. ii.

Ch. iii, iv.

Ch. v.

Ch. vi.

Ch. vii–x.

[1] Cf. p. 454 *ad init.*

failing such condition the law authorises nothing, and thus it authorises nothing except *per accidens*. A sinner may have a right or title to the civil acquisition of a thing, but in no case to lordship, which is dependent upon grace. In the course of the argument it appears that FitzRalph uses the words 'civil possession,' as it has been seen he uses 'civil lordship,' in two different senses: in the one it is definitely righteous, in the other it is, as the case may be, either righteous or unrighteous, human laws not going behind the fact that a man is in possession.

Ch. xi, xii.

Ch. xiii. In conformity with the arrangement observed in books i. and ii.–iii. FitzRalph proceeds to discuss the acts of civil lordship; but not in the same regular order, because it at once appears that giving cannot without qualification be attributed as an act to civil lordship. When a man hands over a thing to another, this is not really an act of lordship at all, unless *per accidens*, since the receiver may not choose to take the civil lordship of the thing given: the only way in which giving can be an act of civil lordship is by communication. To this doctrine several objections are urged. Supposing that the law requires the actual conveyance of the thing given, may not the giver on our showing declare that the transaction is complete by the 'communication of civil lordship' and withhold the thing itself? Will not the law say that gift is incomplete, and that the giver is still the lord of the thing given? Nothing, it is answered, can excuse a man's retaining that of which he is not lord, and the man in question is not lord of that which he has given. If the law, looking only at the fact of possession, adjudge the thing to him who is not lord, recourse must be had to a higher law. Are then the

Ch. xiv.

defects of human judicature to be redressed by appeal to the laws of the church? FitzRalph does not reply directly: he only says that the clergyman ought to work upon the delinquent by refusal of absolution or by spiritual censure. But has the law no right to lay down rules for civil practice, in order that disputes may not arise, and thus to prescribe the mode in which certain transactions of gift, sale, or barter, shall be made? They can only prescribe in matters which are in themselves good, or else neither good nor bad; they cannot prescribe an act which is in itself evil, and so they cannot lay down that he who withholds what he has given may remain in possession of it. But, the objector proceeds, civil lordships and rights depend upon the will of the lawgiver, and he has the power to modify them, and to say that lordship shall only pass from one person to another by conveyance or putting in corporal possession. On the contrary, is the reply, the civil law presupposes civil lordship; but even assuming that the first establishers of civil law with respect to lordship prescribed particular modes of transfer, they could not run counter to the higher law of God or of nature. A judge who is called upon to decide a case of disputed possession 'ought not only to enquire of the bodily transfer,—*seisin*, as they call it,—but of the form and manner of the gift, barter, or sale; and to discover the fraud, if any be found; and to compel the giver, if he be proved by witnesses to have made a simple gift in the manner aforesaid, to restore the thing to the grantee by a just judgement; and in like manner in cases of barter or sale.' FitzRalph admits that the judge may be acting beyond the law of men, but he ought to be guided by the rule of giving to

Ch. xv, xvi

every man his due conformably to the law of God. It is a long discussion, and the primary contradiction between FitzRalph's theory and the existing conditions of human society and law does not seem to be brought nearer a reconciliation.

The book concludes with a discussion on property and the right of use in connexion with civil lordship. Ch. xvii. Property in a thing in its direct sense is nothing else than the civil lordship of that thing, but all civil lordship is not property. For instance, the king or a higher lord may demand support for a war from an inferior lord, but they have no power to enjoy his revenues. They are but lords mediate of the baron's lordship, whereas he is lord immediate; and the lord immediate is he who has property in that which is Ch. xviii–xxi. subjected to his lordship. Use, on the other hand, may be exercised without any civil, indeed without any natural, lordship. The servant may exercise acts of lordship in his master's goods; one may use things Ch. xxii. in which he has but a limited interest: one may receive a gift offered him and at the same time decline to receive any civil lordship in it; his refusal will not prevent his right of freely using the gift. All these rights of use, however, proceed in some measure from lordship, though it is not necessarily the user's lordship. The subject of use leads naturally to the treatment of the questions which more immediately concern the controversy touching the manner in which the mendicant orders could enjoy, if they could not hold, property; and to this point the three following books are more particularly addressed. I have not printed them because their bearing upon Wycliffe's views is less direct; but the table of their contents will be found below, pp. 264–272.

Wycliffe's relation to FitzRalph.

It is no part of the plan of this preface to examine minutely the relation subsisting between the doctrine of Wycliffe and that of his predecessor. The connexion was indeed noticed very early. Woodford, in his polemic against Wycliffe, discussing the latter's position *quod ad verum dominium seculare requiritur iustitia dominantis, sic quod nullus in peccato mortali est dominus alicuius rei*[1], quotes FitzRalph, *de Paup. Salv.*, ii. 11, pp. 352 seq., and other places, in support of the condemned doctrine[2], and controverts FitzRalph and Wycliffe in a single argument. Walden also seems to allude to the archbishop as a well-known source of Wycliffe's opinions[3]. But the close connexion subsisting between the two writers is too manifest to need proof from outside. Only the first book, however, of the *De Pauperie Salvatoris* comes into account with reference to the present treatise of Wycliffe; and of this latter it may be safely asserted, that did we possess it entire, the points of connexion would be much more striking than now when we miss (apparently) a large part of the exposition of the acts of God's lordship. The *De Dominio divino* is indeed only in a small part devoted to the immediate subject indicated by its title. Wycliffe seems, as it were, new to the work, and is more anxious to attach his doctrine of lordship—the importance of which probably he had as yet but imperfectly realised—to a well-known and accredited metaphysical groundwork than to develop it independently. He hints at the solution of problems which he is not yet prepared to work out. Fitz-

[1] Fascic. Rer. expetend. et fugiend., p. 232.

[2] Pp. 237–240, 246. Cf. Mr F. D. Matthew's comments, English Works of Wyclif, intr., p. xxxiv, 1880.

[3] 'Auctoris eius in hac schola Richardi,' Doctr. Fid. ii. art. iii. 82, p. 401 *b*.

Ralph, on the other hand, has a fully matured scheme to propound. With a remarkably clear arrangement and with few digressions he deals with lordship, possession, and use as they concern God and man in his state of innocence and then in his state of sin. His treatment is as lucid as the nature of the subject allows; his contradictions lie in the nature of the subject as conceived by him. With Wycliffe's *De civili Dominio* the work of FitzRalph presents more direct points of agreement; and I have no doubt that, when the former's treatise *De Statu Innocentiae* is printed, it will be found that the same close connexion exists with regard to it. The already published works of Wycliffe gives us a sufficient proof of his indebtedness to FitzRalph, and what may be published hereafter can only add volume to the evidence for a fact which I think may be stated as definitely established, namely, that he has added no essential element to the doctrine which he read in the work of his predecessor. All he has done—this is in the *De civili Dominio*—is to carry the inferences logically deducible from that doctrine very much further than the purpose of FitzRalph's treatise required him to pursue them, and very much further than, from all that is known of FitzRalph's character, it is in the least degree likely that he would have pursued them.

It remains to add that in the footnotes of the present volume citations from the fathers are made, unless otherwise stated, from the editions published at Paris by the Benedictines of Saint Maur. References to Migne indicate the Latin series of his *Cursus completus Patrum*. Aristotle is quoted by *pages* from the edition of the royal academy of Berlin; sometimes a reference

is added to the volume and the *folio* of the Latin version contained in the edition of Aristotle with the commentaries of Averroes published at Venice 1550–1552. The italic letters *a* and *b* denote the two columns of a page, and the small capital letters added to citations of pages mark the place in the page; but the letters A, B, and C, D, when referring to manuscripts or books not paginated, indicate respectively the two columns of the recto and verso of a folio. I am indebted to Mr F. D. Matthew and the Rev. H. Rashdall for a number of suggestions and corrections in my edition, to Dr Rudolf Beer and Mr George Parker for help in the collation of the manuscripts at Vienna and in the Bodleian Library, and to Mr Furnivall for the kindness with which he has borne with me during the long delay attending the completion of this book. Nor must I omit to record my obligations to Dr Göldlin von Tiefenau, and Herr Ferdinand Menčik, of the imperial library of Vienna, for their courtesy during my visits to that library, and to the warden and fellows of Merton College for the loan of their manuscript of FitzRalph's treatise which they generously permitted.

REGINALD L. POOLE.

OXFORD,
August 28, 1890.

DE DOMINIO DIVINO

LIBRI TRES

1A

INCIPIT
LIBER PRIMUS DE DOMINIO DIVINO.

Prologue. Subject and plan of the treatise.

Cum quilibet Christianus et specialiter theologus mori debeat virtuosus, quia (iuxta conclusionem beati Augustini in De Disciplina Christiana) *non poterit male mori qui bene vixerit*, tempus est mihi per totum residuum vite mee tam speculative quam practice, secundum mensuram quam Deus donaverit, inniti virtutibus, ut sic salubrius discam mori. Et quia de tribus bonorum generibus, scilicet, fortune, nature, et gracie, bonum infimum maxime movet hodie nimis prepostere hominis appetitum; ideo ut cecitas hominum sit melius ad sensum Scripture professoribus huius sciencie declarata, consonum videtur a dominio inchoandum. Innitar autem in ordine procedendi racionibus et sensui Scripture, cui ex religione et speciali obediencia sum professus. Scio enim ipsam in modo loquendi, tam quoad gramaticam quam rethoricam, scripturarum propriissimam; quoad facilitatem, rectitudinem, et soliditatem logice vel metaphisice subtilissimam; et quoad veritatis et sensus constanciam,

1. B f. 212 A *Incipit liber de dominio:* C *Incipit de dominio divino* [*absoluto* secunda manu supra scripto] *prologus.* 17. Ante *rethoricam* A addit *quoad.* *facilitatem* B C : *fallacitatem* A. 18. *soliditatem* B C : *solitudinem* A.

4. August. de Disc. Christ. xii. § 13, Opp. 6. 588 G.

6. *Per totum residuum vite mee,* &c. This passage can scarcely be made to bear the inference which Shirley draws from it, namely, the author's 'intention of dedicating his time henceforth exclusively to theology:' Fasciculi Zizaniorum, intr., p. xxxix., 1858.

9. *De tribus bonorum generibus, scilicet, fortune, nature, et gracie.* This is the common classification; the goods of nature are those which are intrinsic to the body; the goods of fortune are external events which affect it in any way; while the goods of grace are those which concern man's spiritual nature. Elsewhere Wycliffe has a more minute subdivision distributing the three 'goods' into five classes: De civili Dominio i. 13 pp. 88 seqq.

utilitatem, et probacionem fecundissimam. Sed ut sensum [1A huius incorrigibilis Scripture sequar, securius innitar ut plurimum duobus ducibus, scilicet, racioni philosophis revelate et postillacioni sanctorum doctorum aput ecclesiam approbate.

* CAPITULUM I. B

Of Lordship in general. — What is lordship? — 1. The agent has lordship over the patient; — and lordship may be not only positive but even privative, — that is, produced and maintained by him who is subjected to it; — as sin

In tractando de dominio oportet inprimis supponere ipsum esse: nam in questione prima, Si est dominium, non discrepant sed conveniunt omnes leges. Sed pro questione secunda, Quid est dominium? declaranda, oportet reducere tercium analogum ad univocacionem proposito pertinentem. Dicitur enim apud philosophos omne agens vel faciens suum passum subici, de tanto pacienti huiusmodi *dominari*. Sic enim secundum naturales omne agens phisicum se habet in dominio ad suum passum. Et secundum sentenciam Salvatoris peccatum dominatur super subiectum: *Omnis*, inquit, *qui facit peccatum servus est peccati* (Ioh. viii. 34). Et quod peccatum econtra relative dominetur homini patet per illud Psalmi cxviii. 133, *Non dominetur mei omnis iniusticia.* Econtra tamen est de domino privativo et domino positivo: nam privative dominans, ut mors et peccatum, efficitur et conservatur continue a suo servitore, et sic innaturale est quodlibet privacionis dominium; econtra autem domini positivi est conservare vel regere servitutem, vel saltem aliquod eius positivum, ut post patebit. In hoc tamen habet privacio racionem dominii, quod ipsa subicit interiorem hominem ad ipsum penaliter sufferendum, ut innuit apostolus ad Romanos sexto capitulo: *Vetus*, inquit, *homo noster simul transfixus est, ut destruatur corpus peccati, et ultra non serviamus peccato;* et sequitur, *Non ergo regnet peccatum in vestro corpore;* et, paucis interpositis, *Peccatum enim in vobis* * *non dominabitur.* Tales autem C

12. *subici* BC: A, ut videtur, *subicere*. 13. *pacienti* AC: *paciente* B. 24. *positivum* A: *positm̄* BC. 28. *transfixus* (*tn̄sfixus*) AB: *crucifixus* (*c̄cifixus*) C.

27. Rom. vi. 6. 29. Ver. 12. 31. Ver. 14.

1C] negative non essent pertinentes proposito nisi peccatum possit non solum dominari sed et regnare super peccatorem. Ipsum enim subicit hominem pessime servituti et ducit eum tanquam captivum de peccato in peccatum contra voluntatem deliberativam (ut loquitur apostolus ad Rom. vii.), et demum ducit eum ad carcerem perpetuum. Nunquam tamen dat occasionem homini ad faciendum sed ad paciendum quod debet. Ideo dicitur tirrannice, improprie, et equivoce dominari.

Mors tamen, que videtur naturalis, non sapit, ut huiusmodi, and death. penam culpe, licet dicat in aliquo supposito culpam precedere. Christus enim passus est mortem simplam non ultra moriturus, ut figuraret ipsam pro nostra duplici morte sufficere et nos debere in mortem anime non ultra incidere. Unde sicut ipse lotus est aqua tribulacionis vel passionis usque ad mortem, et post resurrexit in gloria non ultra moriturus; ita *quicunque baptisati sumus in Christo Iesu, in virtute mortis sue baptisati sumus*, resurrecturi ad novitatem vite spiritualis non ulterius peccaturi, ut dicit apostolus, ad Rom. vi. 3, 4. Et hec est una de causis quare baptismus sicut nec mors Christi est iterabilis. Tales enim figure sunt nobis adhuc viantibus et speculariter bona patrie videntibus, effectualiter observande; licet clarius et proprius videamus quam patres Veteris Testamenti. Patet ergo modus loquendi fundatus de dominio privativo. *Christus*,
D inquit apostolus, * ubi supra, *resurgens ex mortuis iam non moritur; mors illi ultra non dominabitur*. Correspondenter mortui in Christo sunt surrecturi ad vitam perpetuam, ut probatur 1 Cor. xv.: unde postquam dixerit quod *novissime inimica destruetur mors*, insultat morti pro die iudicii sub hiis verbis, *Ubi est, mors, victoria tua? ubi est, mors, stimulus tuus?* Et est sensus istius locucionis pro intellectu Scripture aput theologum nota dignus. Nam ad Rom. vi. 16 scribit apostolus, *Nescitis quoniam cui exhibetis vos servos ad obediendum, servi*

3. ‖*et ducit* B f. 212 B. 9. *videtur* A C: *vocatur* B. *ut huiusmodi* A B; in A autem *ut* expunctum est: *huiusmodi* C. 15. *ultra* A: *ulterius* B C.

20. *Speculariter:* cf. 1 Cor. xiii. 12. 23. Rom. vi. 9.
27. 1 Cor. xv. 26. 29. Ver. 55.

estis eius? Unde vocat *servos iusticie* vel *peccato* quoscunque qui [1D illis active serviunt, et *liberos iusticie* peccatores qui exempti sunt ab activa iusticie servitute: et ad conformem sensum dicitur iustus *liber peccato* eo quod est sibi deobligatus, cum tamen sibi servire poterit. Strictius tamen et magis pertinenter menti politici dicitur natura racionalis que preest sibi subdito, eius *dominus.*

2. *Description of Lordship.*

It is *a.* a habit,

Unde ad hunc sensum potest dominium sic describi: Dominium est habitudo nature racionalis secundum quam denominatur suo prefici servienti. Primo, quoad genus dominii, patet quod sit relacio, et per consequens habitudo: nam dominus et servus (ex Predicamentis et quinto Methaphisice) dicuntur ad aliquid, et per consequens illud quo formaliter dicuntur huiusmodi est relacio.

b. pertaining only to the reasonable nature,

Et quod solum nature racionalis (ut Dei, angeli, et hominis) sit ad sensum expositum dominari, patet ex hoc quod dominium sic sumptum dicit preminenciam ad regendum actus liberos, quod non est alicuius quod est natura racionali inferius. Unde *dominus* * a 2A *domo* dicitur, quia domini est domum gubernare, ut Deus gubernat creata (de qua Baruch iii. 24 dicitur, *O Israel, quam magna est domus Domini*); vel, ut aliis placet, *dominus* dicitur ethimologice quasi *do minas*: et utrobique sonat nature racionali proprie pertinere, sicut et donare, comodare, emere,

not to that of the lower animals,

vendere, et alii liberi actus dominii. Unde non sequitur irracionabilia ex usu vescibilium habere dominium super illa: quod videtur textum Genesis primo capitulo nobis ostendere, ubi Deus sic alloquitur primos parentes: *Ecce, dedi vobis omnem herbam afferentem semen super terram, et omnia ligna que habent in semetipsis sementem generis sui, ut sint vobis in escam; et*

13. *dicuntur* A C: *sunt* B. 19. *creata* A C: *creatam* B. 21. *do minas* B: *do minans* A C. 26. ‖*primos* B f. 212 c. 28. *ut* A C: *et* B.

11. Omnia autem quae sunt ad aliquid, ad convertentia dicuntur: ut servus domini servus, et dominus servi dominus esse dicitur: Arist. Praedic. ii. 3, Opp. cum comm. Averr. 1. f. 19 A, Venice 1552 (Categ. vii. p. 6 *b.*). Cf. Metaph. iv. (v.) 15, Opp. 8. f. 60.

17. Cf. Rich. FitzRalph, archbishop of Armagh, de Pauperie Salvatoris iv. 4: Cum *dominus* a *domo* dicatur, eo quod presit aut preesse debet domui, &c. The passage is cited, De civ. Dom. i. 5 p. 36.

26. Gen. i. 29, 30.

2A] *cunctis animantibus terre, omnique volucri celi, et universis que moventur in terra et in quibus est anima vivens, ut habeant ad vescendum.* Ubi nota quod Deus dicit, *Dedi vobis bestias et terre nascencia,* et non dicit, *Dedi animantibus terre talia;* ad denotandum quod homo dominatur super talia, et non bestie, ut patet ex titulo doni Dei. Et idem patet per illud Genesis primo capitulo, *Faciamus hominem ad ymaginem et similitudinem nostram, ut presit piscibus maris et volatilibus celi,* etc. Ecce primo, constitucio hominis in esse secundo ad ymaginem et similitudinem Dei, secundum quam est capax dominii; et secundo patet prefeccio dominativa hominis super sublunaria ipso inferiora; et tercio patet utrobique in Scriptura negacio prefeccionis dominative nature inferioris homine, quod tamen
B Scriptura incorrigibilis non taceret si natura talis * dominium haberet. Non ergo quilibet usus licencia est dominium.

Ulterius supposito quod hec preposicio *secundum* connotet circumstanciam cause formalis, et *prefeccio* dicat ordinem superioritatis quoad accidens dominii, et tercio quod *serviens* neutraliter intelligatur pro quocunque faciente suo superiori quod debet; patet tota descripcio. Sic enim quelibet creatura necessario continue servit Deo, ut sibi canit ecclesia,

c. by virtue of which any creature is set over that which serves it.

Every creature serves God,

Serviunt tibi cuncta que creasti;

quia, Hester xiii. 11, *Dominus universorum tu es:* in tantum

2. ante *terra* B *aqua* inserit; sed est expunctum. 11. *prefeccio* B, ut et infra: *perfeccio* A C. 12. *prefeccionis* B: *perfeccionis* A C. 13. *tamen* A C: *tantum* B. 15. *ergo* A C: B *igitur*, ut passim. post *usus* in A C legitur *vel*; sed in A expunctum. 18. *accidens* A[2] (in margine) B: *actus* A[1] C.

7. Gen. i. 26.

15. *Non ergo quilibet,* &c. The power of using does not necessarily imply lordship. This was the contention of the spiritual Franciscans, which was resisted by pope John XXII in his bull of December 8, 1322, 'Ad conditorem canonum,' Extravagg. xiv. 3, Corpus Iuris canonici, 2. 1225 seqq., ed. E. Friedberg, Leipzig 1881, quarto. Compare the arguments in support of the Franciscan doctrine given by Marsiglio of Padua, Defensor Pacis, ii. 13 (in Goldast's Monarchia s. Romani Imperii, 2. 225 seq., Frankfurt 1614, folio).

22. *Serviunt,* &c.: Hymn. in laudibus in festo s. Trin. ('O Pater sancte, mitis atque pie'), Breviarium ad Usum Eccl. Sarum. 1. p. mliv, ed. F. Procter et C. Wordsworth, Cambridge 1882; also in F. J. Mone's Lateinische Hymnen des Mittelalters, 1. 20, nr. xii., Freiburg 1853.

quod claudit contradiccionem aliquam creaturam esse propter [2B vehemenciam divini dominii nisi sibi subserviat, vel paciendo quod debet, ut peccatores, vel faciendo quod debet, ut alie creature, singula gradu suo. Unde servus pro sexu masculino non dicitur ex equo correlative ad dominum; sed quecunque creatura servit alteri, sive fuerit sexus femineus sive neutrum, dicitur, ut sic, servus Dei, quia effectus Deo serviens, et sic ex equo dicitur relative ad dominum. Nec intelligitur *servire* ita stricte sicut concipiunt grossi pollitici; nam quandocunque serviens operando, pausando, vel quomodolibet aliter se habendo, facit quod debet, cuicunque domino suo servit. Et patet secunda questio de quiditate dominii.

in so far as it serves another.

We have nothing here to do with anything but lordship formally understood,

Nec oportet hic sollicitari circa opiniones hominum intendencium probare quod non est distinccio dominii ab absoluto, quia nemo potest hoc facere: nec est difficile argucias ad hoc nitencium statim tollere. Nec exhinc oportet credere * quod dominium huiusmodi sit aliquid quod possit C per se intelligi, vel eciam per se esse, eo quod dominium est veritas primarie signabilis hoc complexo, Natura racionalis dominatur suo servienti. Scio tamen quod dominium nunc accipitur formaliter, ut patet in descripcione dominii superius declarata; et nunc causaliter vel materialiter, pro subiecto vel fundamento vel termino ad quem est formale dominium; ut volgus vocat rem possessam *dominium*, dicens quod predia et cetere possessiones sunt possessori *dominium*. Sed nostrum est loqui de dominio formaliter intellecto et per illam distinccionem tolluntur controversie loquencium de quiditate dominii. Omnes enim loquentes de dominio ponunt ipsum esse generaliter aliquod istorum quatuor, videlicet, relacionem, vel subiectum dominans, vel ius in quo fundatur dominium, vel possessum: et sic sane intelligentes, licet non verbaliter saltem sentencialiter sunt concordes.

according to the description above given.

3. The correlative term service is the habit of

Et ex hiis patet descripcio servicii; quod, quia relativa opposicione dominio correspondet, ideo (secundum artem Porphyrii)

5 & 8. *dominum* A C: *dominium* B. 27. *controversie* A C: *contraversie* B. 29. *videlicet* (*v*3) A C: *vel* B. 30. ‖ *quo fundatur* B f. 212 D. 32. *sentencialiter* A² (in margine) B: *sensualiter* A¹C.

2C] necesse est utrisque uti in racionibus utrorumque. Servicium namque est habitudo creature secundum quam dicitur formaliter suo subici dominanti. Et ita servicium et servitus, sicut servus et servitor vel serviens, distinguuntur. Servus enim quandoque restringitur ad famulum coactive suo domino obligatum; ut loquitur apostolus 1 Cor. vii. 21, *Servus vocatus* D *es? Non sit tibi cure.* Et exhinc servitus est condicio * violencie peccatum sapiens; non autem servicium, cum Christo conveniat et beatis. Et patet quod servus sic contractus non opponitur domino relative, sed servus sumptus pro quolibet serviente. Et per idem paupertas, que dicit bonorum fortune carenciam, non relative sed privative opponitur temporali dominio. Unde in signum quod servitus sit condicio peccatorum, primo fit mencio nomine servi, Gen. ix. 25, post irreverenciam paternam factam Noe per Cham: *Maledictus,* inquit Scriptura, *Chanaan puer; servus servorum erit fratribus suis.* Et illud notat beatus Augustinus, xix. de Civitate Dei, capitulo xv., sub hiis verbis: *Deus racionalem spiritum factum ad ymaginem suum noluit nisi irracionalibus dominari; non hominem homini, sed hominem pecori. Inde primi iusti pastores pecorum magis quam reges hominum constituti sunt; ut eciam sic insinuaret Deus quid postulat ordo creaturarum, quid exigat meritum peccatorum. Condicio quippe servitutis iure intelligitur imposita peccatori. Proinde nusquam scriptum legimus servum antequam hoc vocabulo Noe iustus peccatum filii vindicaret.* Scio tamen quod servus in Scriptura accipitur crebrius pro ministro, ut patet in capitibus epistolarum apostolorum scribencium postquam fuerant magis liberi a peccato: et isto modo Christus et beati in patria sunt potissimi servi Dei, ut patet posterius. Unde servum sic dictum voco servum a ministerio, et alium servum a servitute, sicut dyabolus et sibi subditi sunt inter singulos summe servi. Et dominium corre-

the creature by virtue of which it is said to be set under that which is lord over it.

Distinction between service and servitude: service is applicable to Christ and to the blessed,

while *servitude* is the condition of sinners:

the one is the condition of a servant through ministry,

the other through slavery.

18. *xv.* (15°): 13° B C. *spiritum* A C: om. B. 24. *scriptum* A C: *scripturarum* B (cum August.). 31. *ministerio* A C: *misterio* B (*i* ex errore pro *ī* scripto).

13. Cf. de civili Dominio i. 32 p. 229.

17. August. de Civit. Dei, xix. 15, Opp. 7. 559 F, G.

spondens voluntario ministerio ad edificacionem * corporis [3A Christi mistici voco caritativum dominium sive vicarium; quod habent ecclesiastici, sicut et servicium, eo magis quo sunt in ministerio plus perfecti. Aliud autem est dominium coactivum, quod, quantum ad primam fundacionem attinet, est ecclesiasticis interdictum, ut post diffusius declaratur.

The reasonable creature must be both a freeman and a servant with respect to different things.

Et patet quod repugnat esse racionalem creaturam nisi sit tam liber quam servus sub dispari habitudine ad diversa. Nam si est racionalis creatura, ad minimum servit Deo; et si est racionalis creatura, habet libertatem arbitrii, et sic ad minimum respectu actus intrinseci erit liber. Patet ex hoc quod si sit natura racionalis, tunc est volitiva; et cum nichil potest cogere voluntatem, patet quod exhinc est libera racione potencie volitive. Et idem confirmatur ex sentencia Augustini supra dicta: nam si aliqua sit racionalis creatura, tunc est iusta vel iniusta; si est iusta, tunc servit iusticie et est peccato libera; si iniusta, tunc est libera iusticie et servit peccato. Non tamen putandum est esse possibile quod peccator sit exemptus ne paciendo serviat iusticie; sed, quantum ad liberacionem servitutis attinet, deobligatur ne exhinc sit servus activus iusticie. Illud declaratur posterius in processu.

CAPITULUM II.

Distinctions touching Lordship.
1. It is not simply
a. a right, since this may exist without actual lordship;

lordship presupposes right as its basis:

Ex istis patet error quorundam putancium quod dominium dictum formaliter sit ius aliquod vel potestas. Nam homo potest habere idem ius ad rem possidendam cum privacione eius dominii; quod ius habebit nacto dominio: cum ergo dominium * non potest una vice esse dominium et alias non B esse dominium, patet quod dominium non est ius illud, sed ipsum presupponens ut fundamentum. Nec est facile invenire aliud fundamentum dominii, tum cum de natura

9. Prius *est* A² in marg. additum: om. B C. 14. ‖ *confirmatur* B f. 213 A. *Augustini* A² (in margine): *apostoli* A¹ (expunctum) B C. 19. Ante *sed* B *scilicet* addit. 21. *Illud* A C: *Istud* B. 28. *est* A C: *esse* B.

30. *tum cum.* There is an anacoluthon here. Wycliffe expands his first reason at such length that he loses sight of the second argument

3B] cuiuscunque relacionis proprie et realis sit habere subiectum ut substanciam correlatam, fundamentum ut accidens absolutum, et terminum ad quem principaliter terminatur: ut similitudo Petri ad Paulum est subiective in Petro et terminative in Paulo, fundamentaliter autem in qualitate Petri et Pauli secundum quam dicuntur similes. Unde propter defectum talis fundamenti in Deo non dicitur relacio Dei ad aliquid esse realis per se in genere, sed nec relacio unius accidentis ad aliud, sed solum relacio racionis; et propter defectum extremorum non est relacio ydemptitatis per se in genere relacionis, ut logicus satis novit. Et correspondenter oportet inveniri in qualibet relacione propria per se in genere ista tria, ut alibi discussum est. Ius ergo cum sit fundamentum dominii, licet sapiat relacionem respectu cuius dicitur ius, non tamen est formaliter ipsum dominium; sicut vis generativa patris non est formaliter ipsa paternitas, sed ad ipsam ut fundamentum pro aliquo tempore requisita.

b. nor a power.

Et per idem sequitur quod potestas non sit genus dominii: nam omne dominium dependet a possesso serviente vel servo principium terminante, sed nulla potestas sic dependet, ergo nullum dominium est potestas. Minor patet ex dictis alibi. [C] Nam nullus catholicus * negabit quin potestas clavium sit tradita sacerdoti, licet non habeat sue subditos potestati; et ita intelligitur de qualibet alia potestate: ymo, cum dominium sit illud quo natura racionalis formaliter dominatur, patet quod nec ius nec potestas sit formaliter ipsum dominium. Unde Deus potest dare homini ius et potestatem, qua proficietur successive sibi servientibus generandis, ubi successive acquiret dominium non acquirendo proporcionaliter potestatem: et idem videtur de iure. Relacio ergo posterius

The priest has the power of the keys, albeit he has no man on whom to exercise the power.

3. *terminum* A: *termini*, ut videtur, B C. 8. *sed* A C: *sicut* B. 12. *inveniri* A C: *invenire* B. 15. *tamen* om. B. 17. *ut* om. B. 19. *omne* B: om. A C. *servo* (ſ,*uo*) conieci: codd. *suo*. 20. *principium* A C: *principaliter* B. 28. *generandis* A C: *generandum* B.

which should have followed with a corresponding *tum cum* or *tum eciam cum*.

4. *Petrus* and *Paulus* are Wycliffe's regular examples, like the 'Caius' and 'Balbus' of the grammarians.

acquisita consequens ad possessum, ut causatum ad sui [3C causam, non est ipsa potestas temporaliter antecedens. Ecce probacio huius in particulari: nam Deus concessit Aaron et filiis suis decimas et hostias pro peccato pro suo ministerio, ut patet Num. xviii., ubi notum est quod ex dacione habuerunt titulum et potestatem ad vendicandum talia cum venerint, sine nova potestate danda pro tempore oblacionis, quia aliter prior potestas superflueret. Et idem patet de dominis dantibus in communi de multis acceptibilibus quecunque donatariis voluerint eligere, ubi patet quod est ius et potestas acquisita sine dominio illius respectu cuius est ius. Et si foret dominium dominii relativi sine dominio absoluti, ad quod terminaretur, foret processus in infinitum in differenciis nimis superflue.

2. Lordship is not eternal: it is subsequent to, and dependent upon creation.

Secundo ex descripcione patet quod nullum dominium est eternum simpliciter, cum sit effectus incipiens ad incepcionem creature subservientis, ipsa creatura posterior natura. Et hoc notatur per doctrinam qua ponitur * quod in dominio D denominatur subiectum suo prefici servienti: si enim dominio, in quantum huiusmodi, subiectum preficitur, sequitur quod dominium, in quantum huiusmodi, fit a preficiente. Unde Deus in creando creaturas consequenter ipsum prefecit eisdem.

God in the first chapter of Genesis becomes *Lord* in the second.

Et hinc dicit Augustinus, quinto de Trinitate, capitulo xxxvi., et Anshelmus, Monologio xxvii., quod Deus incepit esse dominus nec mutatus est per acquisicionem illius dominii; quia sufficit pro acquisicione relacionis mocio alterius extremorum: *dominari* ergo, sicut et *servire*, sibi correspondens, dicit suum terminum communem in tempore. Et in figuram huius veritatis Scriptura, Gen. i., non facit mencionem de *Domino* sed semper sub nomine *Dei*: dicit enim quod *Deus*

4. ‖ *et hostias* B f. 213 B. 6. *vendicandum* B: *vendendum* A C. 12. *dominii* B C: *dominum* A. 15. *patet* in B post *Secundo* legitur, in C deest. 18. *in* om. B. 23. *Trinitate:* codd. *ciuitate.*

18. Vide supra, p. 4 l. 8.

23. August. de Trin. v. 16 § 17, Opp. 8: 841 G–843 A.

24. Anselm. Monolog., perhaps cap. xxv., Opp. 14 *a*, ed. G. Gerberon, Paris 1721, folio; where however there is no mention of 'dominium.'

3D] *creavit* et *fecit* hoc et illud. Sed Gen. ii. 4, postquam *perfecti sunt celi et terra,* introducit Moyses nomen Domini: *Iste,* inquit, *sunt generaciones celi et terre quando create sunt, in die quo fecit Dominus celum et terram.* Deus enim prius fecit omnia simul antequam servierunt, et non antequam servierunt fuit Deus eorum dominus: ideo non antequam universitas narratur perfecta vocatur Deus *dominus.* Et quod dominium sit natura posterius creatura ad quam principaliter terminatur, patet ex hoc quod ab ipso termino essencialiter dependet dominium, ut a causa: ergo talis terminus est naturaliter prior dominio. Ex quo patet quod prius est servientis creacio quam est Dei, respectu illius, dominacio: nam ideo Deus dominatur creature, quia est eius creator; et creatura, quia a Deo creatur, ideo servit Deo: ergo conclusio. Prius enim habet creatura esse a Deo, et per consequens a Deo creatur, antequam servit Deo. Nec est inconveniens sed racioni 4A consonum quod creatura * causat in Deo quotlibet dominia, cum quodlibet tale dominium sit accidentaliter Deo inexistens sine eius mutabilitate, ut dicit Anshelmus, ubi supra. Nichil tamen potest facere Deum efficaciter vel finaliter dominum, preter se ipsum; nec aliquid subiective vel materialiter causat vel facit Deum dominari ad Dei indigenciam, ut patebit posterius in processu.

3. It is probable that God's lordship follows upon his creation, not upon his government or maintenance, of the world.

Tercio videtur probabiliter posse dici quod Dei dominium est inmediate et per se ex creacione, et nec ex eius gubernacione nec conservacione. Pro quo declarando suppono quod, sicut conservacio creature est eius servacio in esse naturali a nichilo, sic eius gubernacio est creature direccio sine Dei mercede sive pro nichilo. Quo supposito, patet sic prima particula: Omnis creatura, in quantum huiusmodi, habet esse subserviens Creatori; ergo super omnem creaturam, in quantum huiusmodi, habet Creator dominium; et per consequens racione creacionis est dominus. Confirmatur ex hoc quod

a. God is lord of his creatures as creatures;

4. *Dominus* A (in marg.) C *Dominus Deus* B. *prius fecit* B C: *fecit prius* A.
20. *tamen* A² B: *tam* A¹ C. 26. ‖ *quod sicut* B f. 113 c.

19. V. supra, p. 10 l. 24.

he governs and keeps them because he is lord of them, not *vice versa.*

conservare vel gubernare creaturas ex hoc ad Deum pertinet [4A quod est dominus earundem; ergo prius causaliter est Dei dominium quam conservacio vel gubernacio creature. Et illud videtur elici ex cantico Iudith xvi. capitulo, ubi sic: *Tibi serviat omnis creatura tua, quia tu dixisti et facta sunt.* Ecce in faccione Dei in verbo, que indubie est creatura, arguitur servicium creature, et indubie tanquam ex per se causa; quia ad rerum creacionem per se sequitur earum dominium, etsi nunquam eas preservaret vel eciam gubernaret. Unde Sap. xi. 27 scribitur: *Parcis autem omnibus, quoniam tua sunt, Domine.* * Ecce quod preservacio creature ex nichilo pro- B cedit ex eius dominio: si enim intellectus creatus sit dominus suorum actuum quos adintra producit, et si illa non preservet ne cadant in nichilum . . . Unde Deut. xxxii. 18 signanter loquitur sanctus Moyses, *Oblitus es Domini creatoris tui.* Ecce quod officio creacionis immediate coniungitur nomen *domini.* Et Hester xiii. 10, *Tu fecisti celum et terram et universa que celi ambitu continentur*: et tunc sequitur superius allegatum, *Dominus universorum tu es.* Ecce prefertur faccio Dei causans dominium. Unde videtur domino Ardmacano, qui istam materiam egregie pertractavit, quod Deus habet dominium propter creacionem, possessionem propter conservacionem, et usum propter gubernacionem.

b. But, it is objected, i. 'God's acts of creation, maintenance, and government are inseparable, and cannot be distinguished; ii. 'so too his lordship, possession, and use;

Sed contra illud tripliciter obicitur. Primo per hoc: 'Creacio, conservacio, et gubernacio creature a Deo nullatenus distingwuntur, cum nullum illorum potest a reliquo 'separari; ergo, sicut ex gubernacione, sic indifferenter ex 'conservacione et creacione possidet Deus usum. Secundo 'per hoc quod in Deo non potest fingi distinccio dominii, 'possessionis, et usus, respectu eiusdem creature. Tercio

5. *creatura* A C: *creacio* B. 13. *illa . . . cadant* A C: *illam . . . cadat* B. 14. V. not. infra. *xxxii.*: B 31° A C.

4. Judith xvi. 17.

14. The apodosis of the sentence is wanting in all our manuscripts, but no sign to indicate the omission appears in them.

18. Esth. xiii. 11; v. supra, p. 5 l. 24.

20. R. FitzRalph, de Paup. Salv. i. 5.

4B] 'per hoc quod, posita distinccione, videtur quod creature 'sustentacio sit prior et per se causa dominii: nam si Deus 'eternaliter conservasset naturam creabilem ut luminosum 'lumen (sicut credunt philosophi), adhuc fuisset vere eius 'dominus, subducta creacione; igitur prius, inmediacius, et 'per se est conservacio creature causa dominii quam eius 'creacio; quia, si creacio causat dominium, tunc et conservacio, C 'et non econtra, * ut patet de multis dominiis creatis. Com'munius ergo, quod potest esse sine minus communi, videtur 'secundum logicos ipso prius, potissime cum oportet causam 'rei esse continue cum eadem: sed creacio, cum sit subita, 'statim relinquit dominium in causando; conservacio autem 'manet continue cum eodem; ergo videtur quod conservacio 'sit causa potior.'

iii. 'and even if the distinction were good, his maintenance of the creature must be the cause of his lordship, 'because it continues with the thing caused.'

Pro quo dicitur quod racio non procedit, quia tunc non esset distinccio personarum nec accidencium vel passionum inseparabilium a subiecto. In istis ergo tribus non est distinccio penes subiectum nec essencialis, sed distinccio racionis; ut creatio est productio creature de nichilo, conservacio est creati servacio ne redeat in nichilum, et sic presupponit dupliciter creacionem; gubernacio autem est conservate direccio in perfeccionem secundam. Et ita, sicut in materia de Trinitate secundum presupponit primum, et tercium presupponit cardinaliter utrumque priorum, sic et hic quodammodo: sed utrumque posterius potest esse suo tempore sine primo; non sic in Deo. Et ista sentencia videtur innui per illud Sap. viii. 1: *Sapiencia attingit a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter.* Nam ex infinitate sue potencie producit opus ex puro esse intelligibili, ut ex fine remotissimo, ad esse existere creature: quod ex hoc conservat in esse creato, quod est finis secundus infinitum distans a priori: et tercio, actu gubernacionis, suaviter et misericorditer conservatum gubernat; quem actum regiminis Psalmus cxliv. 9 sic expressit: *Suavis Dominus in universis*

c. Answer: i. The distinction is not founded in the essence of God; but in the successive stages of his operation with respect to his creatures: whose creation is antecedent to their maintenance and government:

1. *per* A C: *ex* B. 8 *communius*: *comunius* A. 16 & 18. *distinccio*: *distinctio* A. 20. ‖ *creati servacio* B f 213 D. 34. *in* om. B.

*et miseraciones eius super * omnia opera eius.* Ecce explanacio [4D suavis gubernacionis universitatis, cum Deus miseranter bonificat omnia opera sua, et per consequens sine retribucione aliqua vel mercede: quod notat apostolus, ad Rom. xi. 35, *Quis prior dedit et retribuetur ei?* et subdit pro causa, *Quoniam ex ipso,* tamquam creatore, *per ipsum,* tamquam conservatorem, *et in ipso,* tamquam gubernatore, *sunt omnia.* Non enim obest istam scripturam notare cum misterio Trinitatis sensum expositum: nam in qualibet creatura creacio ex nichilo attestatur infinitatem potencie que Patri appropriatur; supportacio a nichilo in forma exemplari attestatur actum vel Verbum Dei; et tercio in Deo tendendo finaliter benigna et suavis gubernacio attestatur Spiritui sancto. Unde ad denotandum quod nullum istorum trium potest esse cum hoc quod non sit reliqum, preposteratur ordo, Deut. xxxii. 6, ubi dicitur, *Nonne ipse est pater tuus qui possedit te, et fecit te, et creavit te?* Nam primo notatur conservacio. Qui enim scit bene conservare res suas, ideo possidet illas; et qui promovet alium ad perfeccionem secundam dicitur illum facere; et notum est quod creacio precedens causaliter ista duo est instantanea in paternitate creacionis notata, et finaliter expressa ad denotandum quod creacio sit ultima in intento. Et patet istorum distinccio, sive loquamur de creancia, conservancia, et gubernancia in deo formaliter, sive de creacione, conservacione, et gubernacione que inexistunt formaliter creature. Et sic interimitur assumptum secundi argumenti, * scilicet, quod 5A non est distinccio dominii, possessionis, et usus dominii, ut post declarabitur. Quoad tercium, negetur quod conservacio Dei respectu eiusdem creature causat dominium primum respectu eiusdem; sed bene facit Deum habere dominium creature producte a priori conservata, sicut conservacio parcium mortuorum facit Deum post resurreccionem habere dominium, cum non potest esse quod aliquid pure creabile sit eternum simpliciter: ideo illo posito, sequitur utraque pars contradiccionis; et patet quod utraque consequencia est

ii. the same answer applies to the second objection:

iii. the third objection is to be denied;

5. Ver. 36.

5A] neganda. Nec obest aliquid esse causam alterius cum hoc quod non maneat continue cum eodem; patet de privacione quam Aristoteles, primo Phisicorum, ponit generandi principium: sufficit enim ad talem causanciam quod causans sit ad esse alterius pro suo tempore requisitum. Prius ergo requiritur creacio ad Dei dominium quam sustentacio vel gubernacio, ut patet ex dictis. Nec oportet ex hoc quod creacio causat ipsam manere continue cum causato, ut patet pertinenter de vi generativa et actu parentis, que causant paternitatem, et tamen manet paternitas illis subductis, ut docet commentator quinto Methaphisice, commento ii.

a cause need not continue with the thing caused, as Averroes shows.

CAPITULUM III.

Habitum est ad dicta videre divisiones dominii. Cum autem dominium capit suum esse, et per consequens speciem et differenciam, a subiecto, fundamento, et ab obiecto, patet quod ex quolibet horum trium capi potest divisio dominii in suas species et partes alias subiectivas. Unde cum tres sint maneries racionalium naturarum, patet quod correspondenter
B est dare tres modos dominii: * ut aliquod est dominium divinum, aliud angelicum, et aliud est humanum. Solum autem tali nature declaratum est dominium posse inexistere subiective. Iterum secundum fundamenta dominii variantur sue species, specialiter in homine. Nam, sicut aliud est ius naturale, aliud ius evangelicum, aliud ius humanum; correspondenter aliud est dominium naturale, aliud evangelicum (ut est dominium caritatis sive vicarium, quando quis in nomine Christi accipit ab alio ministerium), et aliud est dominium coactivum, ut supra dictum, quod variatur secundum variacionem legum

Of the Classes of Lordship.
1. Lordship may be divided:
a. according to subject, into those (i) of God, (ii) of angels and (iii) of men;
b. according to its foundation, into (i) natural, (ii) evangelical, and (iii) political;

4. ‖ *quod causans* B f. 214 A. 23. *aliud* A C: *aliquod* B. 25. loco utriusque *aliud* B *aliquod* habet.

3. Arist. Phys. i. 7 p. 191, Opp. 4. f. 19.

11. Averrois comm. in Arist. Metaph. v. (iv.) 2: Causa autem, quae est potentia, cum fuerit in actu, non remanebit insimul cum suo actu. Domus enim et aedificator non corrumpuntur insimul: sed alterum corrumpitur, et reliquum manet: Arist. Opp. 8. f. 49 D.

and *c.* according to its object, as, in the last class, into those (i) of a house, (ii) of a city, and (iii) of a state.

et iurium ipsum fundancium. Variatur eciam ex termino [5B obiectivo, ut ex principio subiectivo: ut dominii politici aliud est dominium monasticum, aliud civile, et aliud est regale; monasticum respectu unius domus sive familie, civile respectu civitatis vel communitatis amplioris familia, et regale respectu regni sive imperii. Unde Aristoteles, primo Politicorum, iii. ex istis principiis distinguit dominia, et ex istis putat capi ulteriores divisiones dominii.

2. The lordship of God,

Sed cum dominium divinum, tamquam metrum et principium simplicissimum, omnium aliorum obtinet principatum, de ipso naturalis ordo exigit principaliter pertractandum. Ipsum autem, quamvis multiplicetur secundum multitudinem serviencium, nec habet distinccionem subiecti a suo fundamento (cum omne ius quo Deus quidquam possidet sit realiter ipse Deus), nec requiritur communicacio ulterior propter eius complecionem preter dominabile et ipsum dominium, * cum C non possit esse dominabile nisi Deus eo ipso fuerit eius dominus.

which is the measure of all others,

God being supreme lord of all lords,

Ex quo sequitur quod dominium Dei mensurat, ut prius et presuppositum, omnia alia assignanda: si enim creatura habet dominium super quidquam, Deus prius habet dominium super idem; ideo ad quodlibet creature dominium sequitur dominium divinum, et non econtra. Quomodo, queso, posset creatura alteri dominari, nisi illa creatura serviens crearetur? sed eo ipso quod creatur, Deus habet de ipsa dominium; ergo eo ipso quod creatura super aliam dominatur, Deus previe dominatur utrique.

excels them in three respects.

a. as touching the subject, since God needs no service;

Et ex istis colligitur quod ex tribus specialiter capi potest excellencia divini dominii super quodcunque dominium creature; scilicet, ex subiecto, ex fundamento, et ex obiecto. Ex subiecto, cum ipsum propter sui excellenciam non potest ad sui indigenciam, secundum necessitatem servitoris et sui gloriam, nancisci dominium: quelibet autem creatura dominans preficitur vel indiget servitore. Et istam racionem

5. *regni sive* B: *regis sui* A C. 9. *divinum* om. B. 27. *Et* om. B. 29 tertium *ex* B C: om. A. 30. *cum:* B C *cui*, quod vero et in A exstitit, at in *cum* correctum est. 31. ‖ *secundum* B f. 214 B.

6. Arist. Polit. i. 3; rather, perhaps, ch. 1.

5C] prerogative divini dominii tangit Augustinus, epistola quinta ad Marcellinum, sub hiis verbis: *Falluntur autem qui existimant hec Deum iubere causa sue necessitatis vel voluptatis; et merito moventur cur Deus ista mutaverit, quasi delectacione mutabili aliud iubens sibi offerri illo prius tempore, aliud isto. Non autem ita est: nichil Deus iubet quod sibi prosit, sed illi* D *cui iubet. Ideo verus est dominus qui servo non indiget,* et quo servus indiget.* Et eadem sentencia patet octavo super Genesim ad litteram, xix. Ista autem veritas crebrius inseritur in Scriptura, ut Psalmo xv. 2, *Dixi Domino, Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges.* Ecce racio ad confitendum illum dominum esse Deum, eo quod dominatur sine sui indigencia servitori; homo autem noscitur indigere ad relevamen sue miserie servitore, vel saltem ad sui ministerium, quod supremus dominus exigit perficiendum, sicut et angelus. Unde si homo accumulet habundancius servitores quam iste cause requirunt, sine dubio peccat superflue dominando; ut patet de superbis sibi providentibus magnam familiam, sumptuosos apparatus, et onerosas divicias, ut appareant gloriosi ceca superbia, que vere facit taliter inaniter aspirantes ignobiles; cum creatura sit eo dominans perfectius et Deo similius, quo finem perfecciorem aut eque perfectum attingit cum paucioribus mediis pro sui indigencia relevanda; ut si homo posset currere tam virtuose viam presentis vite sine possessione castrorum, familie, vel cuiuscumque proprietatis civilis, ille perfectius et nobilius dominaretur civiliter dominante. Ideo talem modum dominii Christus sibi elegit, ut post declarabitur loco suo.

A fundamento eciam racionabiliter extollitur dominium divinum. Nam Deus non habet ius sibi accidentale, quod 6A] demerendo * posset, stante dominabili, perdere perdendo dominium, sicut contingit de qualibet creatura per iuris de

b. as touching its foundation, because it cannot be destroyed unless its object come to an end,

7. *ervo* B C, cum Augustino: *servo suo* A. 10. *xv*: codd. 19°. 14. *ministerium* A C: *misterium* B. 18. *sumptuosos* A C: *sumptuos9* B.

1. August. epist. cxxxviii. 6, Opp. 2. 412 C D.
8. Eiusd. de Gen. ad litteram lib. viii. 26, § 48, Opp. 3 (1) 240 C–E.

perdicionem dominium deperdente. Deus autem per se iustus [6A puro actu creandi adquirit dominium. Cum ergo creacio sit incommunicabilis creature, eo quod solum omnipotens creare poterit, sequitur quod modus divini dominii tantum excellit dominium creature quantum omnipotencia creatam potenciam.

c. as touching its object, because the latter is compelled to do service to God.

Tercio ex parte dominabilis cum suo servicio patet idem. Nam tam vehemens est dominium divinum quod creatura non potest ommittere servire Deo, serviendo alteri domino et non sibi; quia si homo servit dyabolo, cum omnis dyabolus sit servus Dei, eo ipso servit Deo. Itaque homo servit Deo, aut faciendo ut debet, sicut servus bonus et fidelis, aut ut servus nequam et sibi ipsi inutilis, paciendo quod debet, Dei gloriam manifestando, et suis utilibus servitoribus proficiendo. Nec omittit Deus eciam tali servo nequam vicissitudinem mutuam supererroganter rependere; cum omnem servum factum ex nichilo, ubicunque fuerit, preservat essencialiter et gubernat: et sic creando prevenit conferendo solarium, sustentando comitatur iuvans ad mercedem vel premium, et gubernando consequitur augens beneficium. Sed secus incommensurabiliter est de quolibet creato domino. Nam dominus terrenus, ut plurimum plus indiget servitore quam econtra, et pro men*sura absencie nichil influit. B

Our best works do God no profit;

Istas veritates, etsi sint patentissime demonstrabiles, propter earum patenciam narrative refero. Sed si queris testimonium Veritatis, ecce quam salubriter eum docet Salvator per locum a maiori, Luc. xvii. 7–10. Nam si terrenus dominus conduxisset servum ultra condignitatem servicii racionabiliter iniungendi, non propter complecionem ministerii haberet graciam servo illi; multo plus ergo sic de Deo: sic, inquit Salvator, *Cum feceritis omnia que precepta sunt vobis, dicite, Servi inutiles sumus; quod debuimus facere fecimus.* Ecce tiriaca emperica contra subrepentem superbiam ex prerogativa dominii Dei sumpta. Nam quantumcunque viator meruerit implendo omnia Dei mandata se-

14. ‖ *nequam* B f. 214 c. 17. *solarium* A C: *salarium* B. 21. *plus* B: om. A C. 28. ante *ministerii* B *dicti* in marg. addit. 32. ante *fecimus* A *non* habet.

6B] cundum ultimum sibi possibile, non exinde aliquam utilitatem infert Deo: et ad istum sensum est Deo *inutilis*, cum omnia sui naturalia et gratuita superaddita ad utilitatem accipientis ex mera gracia Dei dantur. Insuper et Deus preveniendo et continuando coadiuvat ad merendum ad puram merentis utilitatem et indigenciam, sine hoc quod quidquam accrescat boni utilis Deo suo; sed totum servicium iure debitum redundat in ulteriorem obligacionem et comodum sic merentis: et totum hoc insurgit indubie ex summa perfeccione divini dominii. Unde propter tam disparem excellenciam C huius ad cetera sibi canit ecclesia, * *Tu solus Dominus:* iuxta illud apostoli ad Eph. iv. 5, *Unus Dominus, una fides;* et 1 Cor. viii. 6, *Nobis unus est Deus pater, ex quo omnia et nos in illo; et unus dominus Iesus Christus, per quem omnia et nos per illum.*

and all merit we have comes through his aid

and abounds only to our own indebtedness to him.

Unde precipui doctores catholici sumpserunt pro regula, Quandocumque *dominus* affirmative et assertive per se ponitur in Scriptura, sumitur pro Domino simpliciter, qui est Deus; ut in Hebreo ponitur, loco *domini* in Latino, pluribus locis nomen Domini thetragramathon, ut dicit doctor de Lyra et alii. Nec oportet timere instancias sophisticas contra ista; quia, cum dominus dicatur equivoce, utputa tam dispari racione de Deo et creatura, stat distribucione vel negacionem cadere super terminum secundum unam racionem analogam, omittendo reliquam; et hoc erit super famosiori, quando terminus per se sumitur. Omnis ergo creatura non habet possessiones nisi ex mutuo, iuxta illud apostoli, 1 ad Thim. vi. 17, *Divitibus huius seculi precipe non sublime sapere; non sperare in incerto diviciarum, sed in Deo qui prestat nobis habunde omnia ad fruendum.* Ecce, quod Deus prestat hominibus quidquid habent: et hinc in oracionibus canit ecclesia, *Presta, quesumus,* hoc vel illud. Creatura ergo

God therefore is Lord κατ' ἐξοχήν

who giveth us all things richly to enjoy.

19. *thetragramathon* A: *tetragamathon* B: *tetragamaton* C. 27. *non sperare* A C: *nec sapere* B. 28. *prestat* (*p̄stat*) B: *p̄rāt* A C.

11. From the Gloria in Excelsis in the Missal.

19. Nic. de Lyra Postill. in Ex. vi., Biblia sacra cum glossa ordinaria, I. 534, Venice 1603, folio.

25. Cf. de civili Dom. i. 20.

proprius accomodaria quam dominans debet dici, nisi forte [6C ad sensum equivocum posterius exponendum. Et patet * quod magnitudo dominii non absolute attenditur penes D valenciam servientis, quia tunc dominium Dei et dominium cuiuscunque hominis poterunt coequari; sed pocius penes usus vel servicii quantitatem.

3. *Objections.* *a.* 'Is God's lordship then a *relatio?*'

No: it is a *substantia*, not a *relatio per se in genere.*

Contra istud instatur tripliciter: primo per hoc quod, 'si 'dominium Dei sit dominium propriissime dictum, et ipsum 'est per se relacio, ergo est relacio propriissime dicta; con- 'sequens falsum, cum valde inproprie et per reduccionem 'solum sit in genere relacionis.' Ad istud argumentum logicum dicitur, concedendo quod Dei dominium propriissime est substancia, sed nullo modo est relacio per se in genere, sicut nec Deus est substancia per se in genere, sed utrimque principium creature per se in genere: unde quando concedimus talia, ampliamus terminos generum ad sensum analogum ultra adequatam significacionem generis. Et sic intelligende sunt concordancie doctorum, quorum aliqui ponunt Deum esse substanciam et Dei dominium relacionem, et alii ista negant equivocantes indubie in signis generum. Sic ergo raciones duorum generum nec proprie nec improprie conveniunt dictis rebus, sed racio alia analoga, virtute cuius sunt dicta genera, ut methaphisici satis noscunt.

b. 'If lordship be a relation it is not active, but a thing of least entity and thus of least goodness.'

But a relation may, though not active, be causative of good

(as God's grace is);

Secundo obicitur per hoc quod 'dominium, si sit relacio, 'tunc non est activum nec cum tanta diligencia appetendum, 'cum sit res minime entitatis et per consequens minime 'bonitatis.' Ad illud dicitur concedendo nullam relacionem et per consequens nullum * dominium esse activum, et tamen 7A esse multorum bonorum causativum (ut patet de proporcionibus) et sic est valde appetibile; sicut gracia Dei vel eius amicicia, quam notum est non esse de genere rerum que potuerunt per se esse, et tamen amicicia huiusmodi est creature racionali melior et ideo eligibilior quam totum aurum mundi vel quevis alia creata substancia. Relacio

2. ‖ *Et patet* B f. 214 D. 4. *valenciam* conieci: *volenter* A C: *valenter* B. 8. *ipsum* B C: *per ipsum* A. 14. *utrimque* B: *utrumque* A C. 21. *duorum* A C: *dictorum* B.

7A] autem vel alia accidentalis forma non est per se, sed concomitanter, sic bona; quia ad illam consequitur quod Deus multum bonificat sic relatum. Ideo, sicut relacio est minime entitatis, sic eciam minime vel verius sub non gradu bona in se, sed solum concomitanter; quia ad dominium creature consequitur eidem domino dominium dari, et gracia concomitancie dominium est sic bonum. Sola quidem substancia est in se bona, sicut est in se ens; et accidencia concomitanter vel inherenter bona, sicut sunt encia. Sed si subtiliter attendamus, magis distanter et equivoce dicitur quelibet creatura bona quoad Deum cui adheret, quam accidens quoad subiectum cui inheret: quia sicut accidens non potest habere bonitatem vel essenciam nisi computando bonitatem subiecti cui inhereat; sic creatura, nisi participando bonitatem Dei cui adhereat. Ideo, propter analogiam et equivocacionem bonitatis Dei ad bonitatem creatam, dicit Salvator, Luc. xviii. 19, *Nemo bonus nisi solus Deus*. Sicut autem simpliciter B melius est * hominem esse, quam ipsum esse iustum; quia mundus plus inperficeretur per ablacionem substancie vel essencie humane quam per ablacionem huiusmodi qualitatis, licet sibi sit utilius esse iustum quam simpliciter nude esse: sic infinitum melius est quodcunque creabile habere esse intelligibile quam existenciam actualem, licet utilius sit universitati vel alteri creature quod data creatura habeat existenciam creature quam pure esse intelligibile; quia oportet existenciam creature presupponere suum esse intelligibile, quod est essencialiter idem Deo, et eius participio fore bonam. De isto alibi tractabitur diffusius.

it is good by virtue of concomitance:

and, as for the goodness of being, it is better to be *simpliciter* than to be righteous,

and better to have the *esse intelligibile* than actual existence.

Tercio obicitur per hoc quod 'sequitur ex dictis quemlibet 'peccatorem, in quantum peccat vel recedit a Deo, de tanto 'sibi servire; et cum omne servicium creature placet Deo, 'sequitur quod peccator, ut sic, placet Deo: tali ergo 'domino foret facilimum deservire, cui quidquid homo fecerit 'vel omiserit complacetur.' Sed hic dicitur quod duplex

c. 'If a man serves God even by sinning, sin is pleasing to God.'

4. *minime* A C: *est minime* B. 14. *participando* A C: *comparticipando* B.
21. ‖ *iustum* B f. 215 A.

Answer; 'Service is of double meaning, active and passive; the sinner serves God by suffering punishment.'

est et equivocum Dei servicium (ut supra), scilicet, agendo [7B vel paciendo; ministerium autem vel famulatus consistit in agendo id quod et qualiter servus debet. Unde videtur mihi quod prima conclusio est concedenda: cum quante aliquis peccat, tante punitur pena essenciali (ut tercio de libero Arbitrio); et quante punitur tante servit Deo, paciendo penam pulcre inflictam. Servire tamen, cum sit idem quod esse servum, non dicit operacionem (ut concipitur aput vulgum, qui errando * concipit *servire* et *ministrare* esse idem); C et ita, quia homo peccat, ideo servit Deo quia ideo punitur.

None can escape the service of God: but by sin a man recedes from God, serving both God and sin.

Unde non restat quorsum aliqualiter creatura aufugeret Dei servicium. Verumtamen peccando recedit ab unitate, et per consequens sic a Deo; quod, ubi prius servivit soli Deo, iam servit sibi et peccato: et sic omnis remissibiliter peccans servit Deo et binario maledicto. Quod si tantum Deo et peccato servit, tunc est infamis peccans irremissibiliter, ut primus angelus. Binarius enim secundum arismetricos est infamis propter recessum primum ab unitate. Peccatum itaque videtur multis servire Deo, quia facit quod debet causando penam; et cum ex se non habeat legem talem, videtur quod a Deo ex lege obligatur sic facere, et per consequens servit Deo. Michi autem videtur quod peccatum dictum formaliter, cum non sit creatura, non servit Deo, eo quod tunc ad hoc crearetur a Deo: sed sicut Deus dominatur sine aliquo ex equo participante nec de possibili superdominante; sic et peccatum, quod a Deo maxime distat, non sic quod sit Deus malus, sed pessima privacio, que habet suum dominium atque leges, sicut et Deus suas. Conceditur iterum quod facilimum est Deo servire, tanquam domino mansuetissimo; et difficilimum servire peccato, pessime et tirrannice dominanti. Nec est putandum quod Deus propter variacionem quantamcunque mutet conpla-

1. *scilicet* B: *in* A C. 2. *vel* prius B: *et* A C. 5. *tercio de libero arbitrio.* Huic in marg. codicum adscriptum est *Aug9* 24. 9. *esse* A C: *ut* B. 11. *aliqualiter* A C: *aut qualiter* B. 19. *Deo* B: om. A C. 23 *aliquo* A C: *alio* B. *participante nec* A C: *comparticipante vel* B.

5. August. de lib. Arbitr. iii. 9, 10, §§ 26–29.

7C] cenciam vel aliam passionem; sed uniformiter gaudet, quid-
D quid advenerit, cum sit inmo*bilis, previdens quidquid erit Magnam tamen vim oportet adicere ad Deo debite ministrandum.

CAPITULUM IV.

Of degrees in the service of God. Does it admit of less and more?

Consequenter restat incidenter pertractare si servicium Dei magis et minus suscipiat; sic, videlicet, quod stet eandem creaturam nunc magis et nunc minus Domino deservire. Et videtur quod non, quia quelibet creatura servit Deo secundum ultimum sui esse, ergo nullum unum et idem potest vicissim servire tanto domino plus vel minus. Assumptum patet ex hoc quod quelibet creatura essencialiter servit Deo, secundum quidlibet sui; ergo precise quante est aliqua creatura, tante essencialiter servit Deo: cum ergo esse creature non suscipit magis et minus, sequitur quod nec Deo servire, quod est idem, vel eius passio; passio autem vel proprietas non suscipit plus vel minus eciam iuxta logicos.

1. *Arguments against the position*: *a.* God's service is essential to the creature, and essence does not admit of less and more.

Item, si creatura posset intendi et remitti in Dei servicio, cum idem sit iudicium de quocunque ut de aliquo, videtur quod creatura posset totaliter exui ne Deo subserviat, et quelibet tante serviret ut aliqua per intensionem et remissionem proporcionalem servicii: quod non potest esse ad nudam potenciam Dei et creature, sed ponit unum realiter et absolute distinctum in Deo, quod vanum est credere. Et consequencia patet, quia proporcionaliter ut servicium crescit vel decrescit oportet crescere vel decrescere dominium correlatum.

b. If service could be increased or diminished, it might be dispensed with altogether.

Item, si creatura potest minui in Dei servicio, hoc foret potissime per peccatum, ubi dispersum est servicium creature in servicium dyaboli et peccati, quod ex integro tenderet in
8A Deum; sed non ex*inde minus servit creatura Deo quod peccat; ergo nullo modo potest minorari creature servicium. Et per idem sequitur quod non minorabitur per virtutem.

Again, *c.* if anything could diminish service, sin would; yet this does not, and so too virtue does not.

2. ‖*previdens* B f. 215 B. 13. *quante* A C: *quanta* B. 19. *ut* A C: *igitur ut* B. 21. *serviret* A C: *servire* B. 27. *posset* B: *pt* A C.

Minor argumenti patet ex hoc quod creatura peccando servit [8A Deo, et tante sufferendo penam quante serviret habendo virtutem correspondentem peccato quod penam inducit: ut si A creatura servit Deo virtuose operando a non gradu usque ad gradum, ut quatuor, et B creatura per idem tempus demeretur a gradu, ut quatuor, usque ad non gradum; tantum servit B paciendo penam demeriti, sicut A operando eque meritorie in suo genere. Nec videtur racio de servicii dispersione movere, cum serviendo cuicumque servo Dei servitur et sibi, sicut et quidquid acquiritur servo acquiritur Domino dominorum; omnis enim servicii est ipse dominus, etc.

2. Arguments to the contrary: a. Service affects not only essentials but also accidentals, which are variable.

In oppositum sic: Quelibet creatura servit Deo nedum secundum eius essencialia sed secundum eius omnia accidentalia positiva; sed contingit eandem creaturam in numero nunc plus nunc minus habere de talibus accidentibus positivis: ergo contingit illam vicissim servire Deo proporcionaliter plus et minus. Confirmatur sic: Nullum peccatum servit Deo (ut dictum est); ergo nullus peccator secundum peccatum servit Deo: et per consequens, mutato virtuoso in peccatorem, sic quod, stantibus omnibus aliis positivis preter cambium B peccati pro A virtute cum consequentibus ad eadem, data creatura minus servit Deo peccando quam prius fecit merendo, tantum * quantum virtus talis addit ad servi- B cium et vicium inductum abstrahit ab eodem. Nec aliter videtur qualiter ad sensum Scripture aliquis foret *servus bonus* obligacior *et fidelis*, alius autem servus deobligacior et nequam. Ideo videtur mihi, salva pociori sentencia, quod pars affirmativa dubii est tenenda. Pro quo notandum quod quelibet creata substancia dupliciter ad propositum servit Deo, scilicet, secundum eius essencialia vel per se inexistencia, et secundum eius accidentalia positiva vel privativa que peccatum non sapiunt. Et cum tam dominium quam servicium (ex dictis superius) specificatur ab illo ad quod

19. ‖ *et per* B f. 215 c. 26. *et nequam* A C: *sive nequam* B.

18. V. supra, p. 22. 25. *Servus bonus:* Matth. xxv. 23. 33. V. supra, pp. 10 seq.

8B] principaliter terminatur, vocetur primum *essenciale servicium* et secundum *accidentale servicium*: tunc dico quod quelibet creatura, quoad essenciale servicium, quoad ultimum sibi possibile servit Deo; sed quoad accidentale servicium proportionaliter ad variacionem accidentalium variatur. Prima pars patet ex dictis; cum quelibet creatura per se servit Deo, et per consequens, sicut essencia creature non suscipit magis et minus, sic nec illud per se servicium quoad Deum. Et secunda pars patet eo quod omne accidens creature est essencialiter eadem, et formaliter vel secundum racionem eius modus; et per consequens omne servicium huiusmodi accidentis est servicium sui per se subiecti: ut non servit Deo quod Petrus currit nisi de quanto Petrus, ut huiusmodi, servit Deo; et ita de aliis accidentibus, ut notum est cui-
C cumque * methaphisico non erranti.

b. As the accidentals of the creature change, so his service is renewed.

Ex isto secundo sequitur quod de qualibet permanente creatura Deus habet dominium successivum, eo quod omnis talis creatura continue variatur in aliquo accidente crescendo vel decrescendo: cum igitur Deus dominatur omnis recti servicii, sequitur quod ad innovacionem servicii Dei servicium innovatur. Nec ex isto sequitur quod in dominiis et serviciis sit processus reciprocus infinite, quia servicium servicii, et dominium dominii nullatenus distinguuntur. Sicut enim substancia est quantitate distincta quanta, et illa non accidente distincto sed per se quanta, sic Deus est dominus creature absolute distincto dominio, et dominus illius dominii se ipso dominio. Nec valet pro opposito quod dominia distinguuntur penes terminos ad quos principaliter terminantur, quia oporteret probare previe quod dominium dominii terminatur ad ipsum dominium, ut suum terminum; quod negatur, cum nulla talis relacio terminatur principaliter ad se ipsam. Maior itaque pars contendencium in ista materia propter ignoranciam logice nugatorie barbarisant.

c. God can acquire lordship of the creature

Tercio elicitur ex predictis quod Deus tripliciter in genere potest acquirere sibi dominium creature; scilicet, per eius

34. *elicitur* B: *eligitur* A C.

i. by creation, ii. by the renewal of accidentals, and iii. by the establishment of a mode of service, thus becoming newly lord of such service, though without motion on his part in the acquisition.

producciomem, per sui accidentis innovacionem, et per novi [8C modi serviendi limitacionem. Primum patet ex dictis; nam creando universitatem creat Deus sibi eius dominium, et sic de qualibet eius parte: * et secunda pars patet ex eodem et D sentencia proxima: tercia autem pars patet de obligacionibus et dedicacionibus factis Deo, que propter usum, ministerium, vel servicium varium a priori fundant in Deo dispar dominium; cum Deus noviter sit dominus talis servicii, ministerii, sive usus: sic enim acquirit continue accidentale dominium. Nec credo mentem cuiusquam ad tantum desipere quod credat divinitatem moveri in acquirendo dominium; cum stat Petrum ex pacto, per vitam vel mortem patris vel fratris vel cuiuscunque alterius, secundum formam conpaccionis, tam acquirere quam deperdere dominium, sine motu per talis dominii acquisicionem vel deperdicionem materialiter introducto: ut, posito quod Petrus existens Oxonie sopositus pepigit cum Paulo parente Rome quod post B instans habebit C thezaurum, sicut successione hereditaria habebit immobilia Pauli patris; tunc, Paulo defuncto, pro B instanti acquiret ad tantam distanciam ignoranter dominium, sine hoc quod proporcionaliter moveatur. Nulla enim relacio potest esse per se materia talis motus, ex quinto Phisicorum. Et illud potest ex variacione compaccionis quantumlibet variari; ut quod pepigi me habere A dominabile per vitam filii conviventis vel post mortem decrepiti conpangentis, etc. Multo plus ergo Deus sic poterit, ut dicunt doctores quos supra memini.

3. *Answer to arguments* (*above* nr. 1). *a.* Accidental service may vary;

Ad primum obiectum, patet ex dictis quod probat nec essenciale dominium nec servicium magis aut minus suscipere, nec accidentale dominium * nisi per produccionem nove 9A creature: sed sicut essencia potest in accidentibus magis et minus suscipere, sic de accidentali servicio. Non ergo precise secundum idem permanens continue innovatur dominium, sed secundum accidens innovatum. Et sic tam dominium quam

1. *et per* B: *per* A C. 7. *fundant* B: *fundat* A C. 9. *acquirit*: *aquirit* A. || *dominium* B f. 215 D. 16. *sopositus*: *sopo*⁹ A: *sopo*ᵗ³ B C. 24. *conviventis* B C: *convenientis* A.

2. V. supra, p. 10. 22. Arist. Phys. v. 2 p. 226 *a*.

9 A] servicium suscipit et magis et minus, proporcionaliter ad eius materiam, ut similitudo et inequalitas in excessu fundata; non autem equalitas, paternitas, et similia, que non respiciunt fundamentum, qua suscipit plus et minus.

b. No creature can be dispensed in respect of essential service,

Ad secundum, patet quod consequencia non valet, quia creatura non potest remitti in essenciali servicio. Et ut logici locuntur, requiritur ut habeat accidentale servicium; sed nullum requiritur ipsum habere proporcionaliter, ut sophisticatur de inherentia accidentis: et sic cuiuslibet creature capacitas finita ad recipiendum quodlibet accidens naturale ponit limitem ad maximum servicium creature, quod alludit tractatui et sentencie de maximo et minimo alibi declarate. Et patet quod racio ulterior, propter omissionem distinccionis dominii supradicte, non obviat; cum oportet novitatem dominii habere novitatem in aliqua materia, licet quantumlibet faciliter ad cuiuscumque creature produccionem, sicut cetere relàciones, acquiri poterit.

but only in accidental.

c. i. It is not true that the sinner serves God in respect of sin but in respect of its punishment.

Ad tercium dicitur quod minor est falsa, cum creatura secundum virtutem et secundum gaudium, bonitatem, vel meritum consequens servit Deo; peccator autem non secundum peccatum sed secundum penam paciendo servit: et sic triplex est racio in iusto serviendi Deo, et simpla in peccatore. Et patet quod non est idem, Petrus, in quantum B * vel quia peccat, servit Deo, et, secundum peccatum servit Deo; quia, iuxta secundum dictum, peccatum serviret Deo: quod negatur, cum non sit creatura, nec Deus approbat vel auctorisat eius servicium, nec facit quod debet; quia tunc iustum esset quod peccatum obliget peccatorem vel causet penam, sicut iustum est quod punitur et proficiat exemplariter et feliciter viatoribus quibus prodest. Passionem itaque et occasionem datam ex vicio insurgente approbat Deus, et non esse peccati primum vel eius agenciam: ut in assimili passiones martirum approbat Deus, et tamen agencias tortorum convertibiliter correlatas, tanquam viam iniquitatis, odit plurimum.

10. *finita* codd. *fi*[ta]. 13. *declarate* A C: *declarato* B. 15. *licet* A: *sed* B C. 22. *triplex* A C: *duplex* B. 23. *non* B: om. A C. 31. *insurgente* A C: *insurgentem* B. || *approbat* B f. 216 A.

ii. The service of the sinning nature is limited to its *primum esse*,

and to its *secundum esse* so far only as it profits.

Secunda responsio, quam alias plurimum explanavi, stat in isto, quod sicut Deus naturam peccantem amat quoad primum esse nature, et odit quoad secundum esse, vel deficere et non univoce esse sed pocius deesse, maxime distans a prima essencia, cui esse est proprium; sed approbat ipsum quoad secundum eius esse, quod est occasionaliter proficere: et quia ad servire Deo requiritur creacio servi et complacencia esse primi, ideo nullum peccatum dictum formaliter servit Deo. [9B

iii. Another argument which holds God's authorisation of the *esse secundum* of sin

is to be rejected because its admission would lead to impossible conclusions.

Tercia responsio quoad primam partem convenit cum secunda: sed, ut omne dominium reducatur ad unum principium, dicit quod peccatum, non secundum eius esse primum, sed secundum esse eius secundum servit Deo; et illud esse Deus approbat misericorditer ac omnipotenter creat, et per consequens auctorisat: * et omnia in oppositum C alleganda intelliguntur de esse primo peccati. Sed ista responsio minime placet mihi, quia non dicit absolute quod peccatum est creatura vel servit Deo, quod tamen principaliter est quesitum. Quod si dicat, oportet dicere quod Deus auctorisat peccatum secundum eius esse primum; et per consequens, cum peccatum sic dictum sit creaturam peccare et sic viciose ac iniuste agere, Deus approbaret quod creatura sic se haberet, quod est impossibile; cum tunc non tam instanter preciperet et doceret oppositum, puniendo iustissime peccatores: ymo, tunc peccatum esset non peccatum, eo quod qualitercunque placet Deo est iustum esse. Si ergo placet Deo quod Deus iniuste agat, tunc iustum est quod iniuste agit; ymo, debet sic agere sciendo hoc esse de voluntate prime iusticie, que sunt inpossibilia, ut patet alibi. Deus ergo, si approbaret peccatum huiusmodi, ut creaturam suam, approbaret eius naturalem informacionem vel denominacionem: videtur ergo mihi primus sensus securior. Unde, sicut aliqua sunt directe in genere et aliqua indirecte, sic aliqua sunt directe sub Dei dominio, ut singule creature, et aliqua indirecte, ut vicia et peccata; non quod ipsa serviant

Sins are indirectly under God's lordship.

31. *primus* A C: *prior* B. 32. *et aliqua* A C: *et alia* B. 34. *aliqua* A C: *alia* B.

1. Cf. de civ. Dom. i. 1 p. 8.

9C] Deo, sed quod subiecta peccata causancia et ipsis serviencia principalius serviunt summo Deo. Ac Deus ex peccatis dat occasionem, non illa peccata, ut bonum suis ex eis proveniat.

D * Unde Salvator condescendens infirmitati nostre, intelligendo simul sub quodam involucro tam equivoca dominia Dei et peccati, Matt. vi. 24, dicit, *Nemo potest duobus dominis servire;* id est, nemo potest duobus dominis capitalibus, quorum neuter subest reliquo nec ambo alicui tercio, simul debite ministrare, cuiusmodi domini sunt Deus et peccatum. Unde nemo servit inordinate alteri creature, nisi quia in quantum principalius servit culpe. Nam tolle culpam et servicium erit laudabile. Ymo, cum *nemo leditur nisi principaliter ledatur a se ipso*, patet quod impossibile est hominem servire culpabiliter extero inimico, nisi ex hoc quod prius consenciendo illicite, et per consequens serviendo peccato proprio, servit posterius carni, mundo, sive dyabolo, a quo ex propria vecordia superantur. Peccatum ergo habet esse et leges suas iniustas ad ipsum consequentes a creatura Dei. Et sic prima causa prime culpe est peccabilitas primi angeli, que indubie est bona creatura Dei, que cum actu inordinato vel omissione debiti peccatum principiat. Aliter autem locuntur fideles, ut in methaphisica varie educantur: ut alii nolentes condescendere modo loquendi Scripture dicunt quod non est possibile peccatum aliquod posse esse; alii, quod non est peccatum aliquod nisi substancia ipsa peccans, et sic de ceteris. In ista quidem materia relinquo posteris sine
10A temeraria eleccione iudicium elegendi. Videtur * tamen michi, cum peccatum quoad esse primum non servit Deo, sicut facit virtus quoad esse utrumque, necnon ad virtutem consequitur essenciale premium pari vel maiori evidencia qua

No man can serve two lords

independent of one another.

10. *alteri* B: *alicui* A C. 17. ‖ *a quo* B f. 216 B. 21. *omissione* AC: *omissive* B.

12. *Nemo leditur*, &c. See S. Jo. Chrysostom's Λόγος ὅτι τὸν ἑαυτὸν μὴ ἀδικοῦντα οὐδεὶς μὴ παραβλάψαι δύναται, Opp. 3. 444–464, ed. Montfaucon. Cf. de civili Dom. i. 38 p. 274; Libellus quem porrexit Parliamento, viii. (printed in Fascic. Ziz. 250 and in Lewis's Life of Wiclif, 385, ed. 1820); De Diab. et Membr. i., Polem. Works, 1. 362.

The righteous man serves God more than does the sinner.

ad omne peccatum essencialis pena consequitur, quod iustus, [10A ut huiusmodi, plus servit Deo et multiplicius quam peccator. Et patet sentencia secundo capitulo supradicta, quod, sicut servus a ministerio in beatitudine maxime servit Deo, sic servus a servitute in dampnacione perpetua minime servit sibi, licet ex recessu ab unitate et dispersione dominii sit iuxta secundam maneriem summe servus.

CAPITULUM V.

OF GOD'S USE OF LORDSHIP.

CONSEQUENTER restat videre in quo inmediate et formaliter consistit usus divini dominii. Usus enim dominii videtur esse pluribus eius fructus, et Dei possessio inter usum eius et dominium mediare.

1. *a. Richard FitzRalph's view.* 'It consists 'i. in God's delight in his work;

Sed ad illud respondet dominus Ardmacanus in primo de Pauperie Salvatoris, capitulo vii, quod duplex est fructus divini dominii scilicet intrinsecus et extrinsecus. Intrinsecus est delectatio quam ipse, sicut et alii artifices, habet de suo opere; et illum indubie habuit in mundi principio, quando *spiritus Domini ferebatur super aquas*, et *vidit cuncta que fecerat et erant valde bona*, Gen. i. 2, 31.

'ii. and in his government of the creature.'

Usus autem extrinsecus videtur fundari in agencia creature. Et ita primum usum dominii habuit Deus in primo instanti mundi; sed secundum per remocionem de presenti inceperat tunc habere: et sic per instans fuit Deus dominus sine usu extrinseco. Illum autem usum extrinsecum vocat Dei * guber- B nacionem.

b. Arguments against this view.

Sed cum expediat pro scrutinio veritatis quod diversi doctores in eadem materia diversimode cum suis evidenciis senciant opinando, senciendo semper humiliter quod plus ignorancie quam sciencie habeant de quolibet scibili hic pro via; ideo tenendo istam regulam cum debita reverencia ponam oppositum.

i. God's delight is eternal, and thus not affected by his

Videtur enim inprimis quod omnis delectatio Dei, sicut eius sciencia vel actus intrinsecus, est eternus; sed omnis usus creature est solummodo tempo-

22. *instans*: B ϕ^{S} (et passim).

3. Apparently ch. 3 p. 22.
12. R. FitzRalph, de Paup. Salv. i. 7 f. 4 D.

10B] ralis; ergo nullus usus divini dominii est eius delectacio. Assumptum patet ex hoc quod, si Deus correspondenter ad bonitatem productam in creatura eliceret delectacionem, et per consequens displicenciam pro malicia opposita, ipse foret secundum affeciones summe mobilis; consequens impossibile. Ideo Augustinus in quinta Epistola (ubi supra allegatur) proinde negat Deum ex dominio noviter delectari; et quinto de Trinitate, xxxvii., *Deus autem absit ut temporaliter aliquem diligat quasi nova dileccione que in ipso antea non erat, aput quem preterita non transierunt et futura iam facta sunt.* Sed et hoc hic supponitur, tanquam diffuse alibi declaratum. Et probatur minor, scilicet, quod omnis usus Dei est temporalis: nam omnis usus presupponit dominium, ut fructus fructiferum; sed omne Dei dominium est solum temporale; ergo et quilibet eius usus. Confirmatur ex hoc quod, si usus est eternus, cum usus, ut huiusmodi, sit illud quo utens formaliter utitur assignato, sequitur quod Deus eternaliter

C uteretur aliquo; et per consequens * eternaliter foret usibile. Item, si Deus capit suam delectacionem a creaturis adextra, et in completa eius delectacione constitit eius beatitudo, Deus caperet suam beatitudinem a creatis, et per consequens maxime indigeret creaturis, ut perficiatur sua felicitas; consequens contra dicta de excellencia divini dominii, qui non ad indigenciam acquirit dominium: tunc itaque foret in Deo delectacio essencialis et delectacio sibi accidentalis a creaturis capta, et per consequens aliqua talis in successione consisteret et delectatio a Deo semper efflueret, quod dementis est dicere.

use of the creature;

whereas his use is temporal:

ii. else the thing used would be eternal;

besides, iii. God would then be dependent on the creature.

Concedendum est ergo, meo iudicio, quod Deus nullum usum habet de aliquo quod sibi subserviat, nisi solummodo relativum, qui est Deum uti creatura; et ille presupponit creaturam et eius dominium. Omnis itaque talis usus, cum

2. God's use is formally in himself, and materially in the creature.

4. *opposita* A C: *apposita* B. 10. ‖ *et futura* B f. 216 c. 17. *assignato* A C: *assignando* B.

6. August. epist. cxxxviii. ad Marcellinum, 6, Opp. 2. 412 C, D (cited above, p. 17).

7. Eiusd. de Trin. v. 16, § 17, Opp. 8. 843 seq.

23. V. supra, pp. 16 seq.

sit uti Dei, est in Deo formaliter, et obiective vel materialiter [1CC in creatura ex eius gubernacione creata; et non formaliter gubernacio activa vel passiva, ut patet methaphisico. Usus itaque quem Deus habet de quacunque creatura consistit inmediate et materialiter in eadem essencia et in quacunque eius causancia ordinata; ut, eo ipso quod creatura facit vel causat quod debet, Deus ipsa utitur. Et cum claudit contradiccionem, creaturam esse pro primo instanti mundi vel alias, nisi causet quod debet, patet quod non potest esse creatura nisi ipsa Deus * utatur; quelibet enim particularis creatura D causando perficit universum, et ipsum universum reciproce finaliter causat quamlibet eius partem materialiter recausantem.

His lordship is greater than that of any other lord; for he has use, *a.* of the essence of the creature, *b.* of his substance, and *c.* of his accidents.

Et patet, iuxta sentenciam supradictam, quod Deus habet maius dominium super quamlibet eius creaturam, quam alius dominus habere poterit. Nam ipse utitur essencia creata in quantum ipsa naturaliter dicit Deum esse suum dominum, quod faceret etsi non esset mundus vel aliud eius servicium fundatum in accidentibus. Secundo utitur Deus creatura, utputa creata substancia, ex hoc quod ipsa ex potencia vel sufficiencia substanciali intrinseca producit adintra actum vel formam; et secundo ex sufficiencia qua substancia sufficit appetere actualiter suum esse, ac appetitu actuali secundum ultimum sibi possibile procedit finalis quietacio vel contentacio in suo esse, et, ut sic, quelibet creatura ostendit naturaliter Trinitatem. Tercio utitur Deus huiusmodi creatura ut ipsa principiat propriam passionem vel cetera accidencia quecunque separabilia vel inseparabilia, dum in aliquo directe faciunt in pulcrificacionem universi: nulla autem creatura utitur alia nisi de quanto est sibi utilis secundum aliqua eius accidentalia; et sic non immediate utitur essencia ut creator, sed tantum accidentibus sub racione qua bonum utile sic utenti. Unde, sicut accidens non est ens nisi quia entis (ex

14. *eius* in B expunctum. 21. *secundo* (2°) A C: 3° B. 31. ‖ *bonum* B f. 216 D.

24. Compare below, p. 57, and the analogies collected by Peter Lombard, Sentent. i. 3 pp. 11 seq., Louvain 1568; see also dist. 10 pp. 35 seq. The general notion is taken from S. Augustin.

10D] septimo Methaphisice), sic nec usus creature nisi quia ab usu
11A Domini * exemplatur.

Unde Deus (ut supra) racionabiliter capitalis dominus debet dici. Qui ergo credit creature dominium posse Dei dominio coequari, videat primo si subiectum et suum accidens possunt esse in entitate paria, vel si creatura potest facere simpliciter aliquam substancialem essenciam, ut sibi dominetur quoad substanciam; et constat quod non. Ideo Deus non mediate, per regimen vasallorum subserviencium, ut reges ceteri, dominatur, cum immediate et per se facit, sustentat, et gubernat omne quod possidet, iuvatque ad perficiendum opera secundum usus alios quos requirit. Ipse enim utitur qualibet parciali creatura vel ad fabricam vel decenciam magne domus, et ipsa domo utitur ut partes eius recauset finaliter, et ut beati in tanta fabrica delectentur. Unde Baruch iii. 33–36, post declaracionem dominii Dei et sue possessionis, exprimitur eius usus: *Qui*, inquit, *emittit lucem, et vadit; vocat eam et audit eum cum tremore. Stelle autem dederunt lumen in custodiis suis, et letate sunt: vocate sunt, et dixerunt, Ecce assumus: et luxerunt ei cum iocunditate qui fecit illas. Hic est Deus noster.* Ecce primo, quia non est distancia temporis in opere prime lucis, ideo ad denotandum quod inanimata non ociantur a Dei ministerio dicitur, *et vadit:* nec dedignetur methaphisicus quod agere lucis sit suum vadere, audire cum tremore sit cum metu ad instinctum Dei intendere, letari sit quietari in suis finibus, prompte dicere sit naturaliter osten-
B dere. * In isto itaque naturali ministerio consistit usus perfectissimus Dei nostri. Talem ergo usum habet Deus de qualibet creatura, non ad sui indigenciam vel utilitatem, sed ex eius mera gracia, qua vult producere mundum cum eius partibus, ut ipse fructus finaliter et innixus ad creature commodum collaudetur. Ipse enim est bonum quod omnia appetunt (primo Ethicorum), et finis, gracia cuius omnia agencia,

God therefore is rightly called the Lord in chief,

holding lordship not mediately, but immediately making, maintaining, and governing all things.

4. *posse* B C: om. A. 10. *dominatur* B: *dominantur* A C. 17. *vocat eam et audit* A: *vocavit eam et audivit* B: *vocat et audit* C. 23. *dicitur et vadit* om. B. 25. *metu* A: *motu* B: *meta* C. *letari* A C: *locari* B. 26. *naturaliter* A C: *naturale* B.

33. *Bonum:* Arist. Eth. Nicom. i. 7 p. 1098.

naturalia vel sensitiva agunt quidquid agunt, et illum ultimate [11B intendunt (ex secundo de Anima).

3. God's delight is eternal because it is an immanent act;

Nec negandum est quin Deus eternaliter delectatur et diligit quamlibet creaturam: sed, cum amor ille vel delectancia sit actus inmanens, non potens incipere vel desinere esse, sicut est de dominio et eius usu, negandum est illam delectacionem esse eius dominium, possessionem, vel usum:

his delight in the existence of the creature is but accidental.

accidentale tamen vel contingens est Deo quod delectetur in existencia cuiuscunque creature, cum taliter delectari ponit, ultra racionem exemplarem absolute necessariam et eternam, existenciam delectabilis. Unde similis est distinccio de Dei delectacione sicut dictum est de Dei sciencia, quod aliqua est simplicis apprehensionis vel intelligencie terminata ad ydeam, et omnis talis est absolute necessaria; aliqua autem est delectacio creature in proprio genere: prima delectacio Dei respectu creature est ydealis, et secunda contingens effectualis, ut patet de obiectis ad que principaliter terminatur. Et patet divisio * divini dominii, ut aliquis terminatur ad essencialem C creature causanciam, et aliquis ad eius accidentalem causanciam; et talium sunt tot divisiones quot divisiones accidencium. Patet eciam quod de mundo vel de qualibet eius permanente particula habet Deus usum, sicut dominium successivum; eo quod in quantum aliqua creatura facit successive ut debet, in illa successiva faccione fundatur materialiter usus Dei: nulla delectacio vel usus creaturarum est beatitudo divina vel pars eius, cum previe in delectacione quam habet essencialiter de se ipsa, que indubie est ipsa divina essencia, consistit divina beatitudo, et non formaliter in racione exemplari, et multo minus in delectacione rerum in proprio genere: nulla ergo delectacio est sic accidentalis Deo quod potest adesse postquam abfuit, vel econtra. Sed si posset, cum non possit fingi relacio distincta a dominio, foret accio ab intrinseco a Deo elicita; et per consequens Deus esset mobilis, ut natura intellectualis creata, que potest vicissim in affeccionibus variari.

8. *esse* om. B. 17. || *-iectis* B f. 217 A. 19. *et aliquis ad eius accidentalem causanciam* B: om. A C. 21. *vel* A C: *et* B. 27. *ipsa* A C: *ipso* B.

2. Arist. de Anima, ii. 4 p. 415.

11C] Melior enim esset cum foret continue pure letus, quam si protunc ex aliqua causa fingibili foret tristis. Existencia ergo creature non facit ad Dei delectacionem augendam; cum, posita creature non-existencia, tantum volendo negacionem oppositam, eternaliter delectaretur.

God's possession is not his maintenance of the creature, but is to it as his government is to his use.

Ex istis patet quod possessio divina non est eius sustentacio intrinseca creature, sed ipsam precedens causaliter, D sicut gubernacio Dei usum. Posses*sio itaque quandoque sumitur active pro habitudine possidentis, quandoque passive pro illo quo creatura formaliter possidetur, et quandoque materialiter pro possesso : et ista tercia significacio est famosa; unde Baruch iii. 24, postquam dixerat quod domus cui dominatur est magna, subdit quod sequitur, *Et ingens locus possessionis eius.* Possidere namque est habere suum dominatum : et sic omnis possessio consequitur dominium tamquam posterius tempore vel natura. Unde *possidere* dicitur quasi *post sedere*, quando quis post nactum dominium habet quiete sibi subserviens ad utendum. Et sic est possessio medium inter usum et dominium, ex Dei supportancia causata, qua illabitur essencialiter induens quamlibet creaturam. Nec est putandum quod in Deo aliquod istorum posset per tempus vel instans temporis a reliquo separari; sed utrumque posteriorum ad prius consequitur, sicut passio ad subiectum. Nec sunt ista a politico respuenda, quia indubie sunt principia tam essendi quam cognoscendi dominium, possessionem, et usum, conveniencia creaturis: nec distinguuntur in Deo penes subiectum vel obiectum cum sit idem penitus in hiis tribus; sed penes actus Dei, ut creanciam, conservanciam, et gubernanciam, ex quibus ut fundamentis per ordinem sunt causata. Ex quibus patet dominium, possessionem, et usum divini dominii non distingui; nam sicut dominium dominii est dominium, sic et possessio possessionis, et usus usus. Nec inveniet contenciosus logicus * quod in aliquo istorum sit reciproce vel directe procedere sine fine.

Possession is the natural consequence of lordship, standing midway between that and use, and being with God inseparable.

10. *possidetur*: codd. *possidet*, sed in B in *possidetur* correctum. 12. *unde* A C: *ut* B. 18. *quiete* B: *quietem* A C. 23. *ad* A C: *a* B. 31. ‖ *distingwi* B f. 217 B.

4. R. FitzRalph denies that God can have different lordship over the same thing:

a. 'because his lordship must be most complete and does not admit of addition:'

Et per ista responderi potest duobus argumentis domini [11D Ardmacani, libro primo, capitulo xxvii., quibus probare sibi 12A videtur quod Deus non potest de eadem re manente habere vicissim diversa dominia: primo ex hoc quod Deus habet de qualibet creatura dominium plenissimum et sufficientissimum: cum igitur *frustra fit per plura quod potest fieri per pauciora*, quia frustratorium non potest Deo competere, sequitur quod Deus post tale dominium completissimum non potest superaddendo novum acquirere. Et istud verum concluderet nisi servitori adveniret nova creatura, racione cuius acquireretur de subiecto racione sui accidentis novum accidentale dominium.

but this statement is not true with respect of each single creature but only of the entire universe.

Nec habet Deus de qualibet creatura sufficientissimum et completissimum dominium, sed solum de universitate creata pro tempore eterno et nulla eius parte; illa enim *dominacio* est *in omni generacione et generacionem* que fuit vel erit, ut dicit Psalmus cxliv. 13: et ita de qualibet creatura permanente habet completissimum eius dominium non adequate pro instanti vel parte sui peryodi, sed primo in tota sui peryodo. Et patet quod quotlibet Dei dominia non possunt desinere de sui potencia absoluta, sed secundum partem; non autem secundum totum possunt incipere, ut patet de tempore.

(God alone is lord of time,

Unde patet triplex racio unde solus Deus potest plene tempori dominari: primo, quia tempus est duracio mundi, que non potest alcius * deservire; secundo B quia dominium temporis est subiective ubique, et per consequens eius usus; et tercio quia tempus habet extensionem successivam, sicut et eius dominium, quod racione inmensitatis eternitatis est Deo proprium. Et hinc Salvator, per hoc quod dixit se simpliciter *Dominum sabbati* (Math. xii. 8 et Luc. vi. 5), innuebat se esse Deum, et per consequens faciendo in sabbato miracula non ipsum solvere.

whereof man has but imperfect lordship).

Conceditur tamen hominem in parte habere usum temporis, non tamen ut

2. *xxvii.* A C: 25 B. 6. *fit* B: *sit* A C. *quod potest fieri* A C: *quo fieri potest* B. 11. *acquireretur* A C: *acquiretur* B. 23. *primo* B: *prima* A C. 24. *alcius* A C: *alterius* B.

2. R. FitzRalph, de Paup. Salv. i. 27 f. 12 B, C.

6. *Frustra*, &c.: quoted in De civili Dom. i. 44 p. 401, as from Arist. Phys. i. [4 or 6?].

12B] posset tempus facere, conservare, vendere, abdicare, et sic de aliis accidentibus dominii quos posset circa sublunaria possessa exercere: est ergo homo incomplete et imperfecte dominus temporis.

Et ex isto capiunt logici evidenciam suadendi quod quilibet beatus est infinitum magnus dominus, et sic immensus; eo quod dominium, ut diuturnius, sic est maius: sed cuiuslibet beati est dominium suorum actuum sempiternum, sicut et temporis dominium; ergo est infinitum magnum. Et ita arguunt dominium terminatum ad partes quantitativas quanti subiecti permanentis esse mole magnum, sicut dominium rei successive habet magnitudinem successivam: sed neutrum sequitur. Nam sic omne sempiterne diuturnum foret infinitum magnum, ut singule partes celi, nec potest aliquid preter Deum esse infinitum magnum, infinite longum vel diuturnum, ut patet logicis. Unde dominium tocius temporis non est infinitum
C maius dominio instantis, cum finita instancia sint, * quia omnia que sunt integrant totum tempus, quorum non est ultimum, licet finis post omnia illa et singula sit dominus Deus noster. Ipse enim est principium et finis cuiuslibet creature. Et cum omne subiectum dominii sit natura intellectualis, et per consequens mole indivisibilis, patet quod nullum est dominium mole magnum.

b. 'Because by the multiplication of grants to him God might acquire infinite lordship,' which case, if it admitted of proof, might be conceded.

Secundo arguit idem dominus quod, per multiplicacionem donacionis vel oblacionis facte Deo de eadem creatura, posset Deus acquirere infinita dominia. Sed probato quod infinite creature offerunt Deo infinicies idem dominabile vel diversum, concedo conclusionem, sicut Augustinus, xv. de Trinitate, 31, concedit de replicacione actuum reflexorum. Sed non oportet expectare probacionem talium casuum. Nec oportet, si quotlibet talia dominia Deus habeat, quod habeat omnia illa simul, cum dominium decidit dominabili decidente. Et sic nobis infinita dominia habet Deus de quotlibet permanente tam simul quam eciam successive.

17. *sint* om. B. 20. ‖ *deus* B f. 217 C.

28. Apparently August. de Trin. xv. 12 § 21, Opp. 8, 982.

CAPITULUM VI. [12C

First principal Difficulty. Was the first creature produced by God of necessity?

Contra dicta instatur tripliciter. Videtur enim primo quod prima creatura de necessitate nature a Deo producitur, ymo quod preter ipsum analogum non potest esse alia vel multiplicior creatura; et per consequens non possunt esse plures vel pauciores species ad maximum in genere creature, quod videtur derogare divine potencie. Primum ex hoc deduci videtur, quod prima creatura est ens communissimum, quod de necessitate absoluta adintra * producitur secundum aliquam D eius partem, utputa secundum Verbum et Spiritum sanctum ac quotlibet formas vel raciones creabilium exemplares. Ens enim analogum est commune ad creaturam et essenciam increatam, ergo secundum partem adintra produci poterit; et cum nichil potest adintra produci nisi quod de facto adintra producitur, sequitur concludendum. In isto probabiliter potest dici quod ens in sua communitate analoga non est commune Deo et creaturis, quia, si propter distanciam in natura sit aliqua equivocacio excludens, racionem generis maxime possibilis evidenter excluderet. Nulla enim est racio in qua deitas et natura creata conveniunt.

1. The *ens analogum* is not common to God and to his creatures.

2. The subject of metaphysic is the *ens creatum analogum*.

Et quoad obiectus replicatos, communiter respondetur primo quod methaphisica non esset una sciencia propter defectum subiecti communicati principiatis et suo principio; ymo, cum tunc non contingeret creaturam intelligere Deum, et per consequens nec amare nec credere, periret omnis virtus theologica et omnis religio, et falsitas omnis Scripture secundum quamlibet eius partem; quod est expresse contra apostolum, Rom. i. 20, *A creatura mundi per ea que facta sunt intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque eius virtus et divinitas:* si ergo Deus conspici possit ab homine hoc foret potissime actu analogo transcendentis. Hic dicitur quod

6. *creature* B: *create* A C. 26. alterum *omnis* om. B.

2. The discussion of this point fills this and the following chapters; the second and third principal objections are stated in chapters viii and ix.
22. *Una sciencia.* Cf. infra, lib. ii. 4 f. 65 B.

12D] subiectum methaphisice est ens creatum analogum, et extra illud considerat primus philosophus de principio increato et ceteris entibus extra genus, ut naturalis considerat de 13A natura, de motu, loco, * et vacuo. Pro secundo dicitur quod spiritus creati est naturalissime intelligere et amare Deum suum, sed varie in patria et in via. Nam in via intelligimus Deum cum creaturis quas distincte concipimus, et per hoc sub quodam involucro Creatorem sicut substanciam materialem concipimus sub specie accidentis: et istam noticiam vocat apostolus enigmaticam specularem. In patria autem econtra, cum Creator plene fuerit illapsus spiritui et absorptus cura tocius generis creature immediate per ipsum, sine velamine speciei vel simulacri mediantis ipsum intuebimur, nobis summe et inseparabiliter diligendo, noscemus quod omnes raciones exemplares et quod omnes creature in proprio genere non sunt aliquid quoad Deum, pocius quam motus vel aliud accidens est aliquid quoad suum subiectum, ut loquitur apostolus, 1 Cor. iii. 7, *Neque qui plantat neque qui rigat est aliquod, set qui incrementum dat, Deus.* Tunc enim cognoscemus quomodo Christus secundum raciones exemplares est *omnia in omnibus* illapsus, ut dicit apostolus, 1 Cor. xv. 28. Ipse autem est fundamentum essenciale, quod secundum esse vitale adintra est omnia, iuxta illud Ioh. i. 3, 4, *Quod factum est in ipso vita erat;* et omnis creatura in se vel suo genere proprie nichil, iuxta illud Gal. vi. 3, *Si quis se existimat aliquid esse, cum nichil sit, ipse se seducit.* Quotlibet sunt talia dicta Scripture que sonant quod nulla creatura habet in proprio B * genere nisi incompletum et equivocum dependens esse respectu divine essencie quam speramus beatifice intueri. Unde, sicut accidens non habet esse nisi inherere, et sic equivocum quoad substanciam, sic nulla creatura habet esse nisi adherere, quod esse primo plus discrepat, licet hoc non sufficimus nunc intuitive videre. Et secundum istam maneriem videndi lo-

10. ‖*specularem* B f. 217 D. 11. *absorptus* A C: *absorta* B. 12. *per* B: om. A C.
18. *est aliquod* om. B. 32. *nunc* B C: om. A.

10. 1 Cor. xiii. 12.

quitur evangelium, Ioh. i. 18, *Deum nemo vidit unquam*, supple, [13B nullus pure viator pro viacionis tempore. Et de prima manerie videndi loquitur apostolus, 1 Cor. xiii. 12, *Videmus nunc per speculum in enigmate; tunc autem facie ad faciem.* Et patet quid possumus secundum sapienciam methaphisicam vel theologicam pro tempore vie noscere Deum nostrum : et ipse est subiectum nostre sciencie, ut sonat terminus. Patet eciam quod, sicut nemo potest sentire accidens substancie nisi de tanto noverit substratam substanciam, sic nemo potest noscere creaturam nisi sic sub aliquo gradu noverit Deum suum, cum omne ens ipsum signat, ut accidens fundamentum.

3. Does the same act of thought conceive at the same time God and his creature?

Difficultas autem cui involvimur in disputacione scolastica stat in isto : Utrum idem conceptus vel eadem intencio simul Deum signat et effectum. Et certum est quod simul tempore; quia intencio substanciarum materialium sive immaterialium, sicut et rerum non primo et per se sensibilium, est habitus vel disposicio quiescens in anima inclinans ad actum signabilem cognitum, et non res potens * per se existere, sicut nec C ymago habitualis nec simulacrum aut species per se sensibilis in ymaginativa fundata, ut hic supponitur ex alibi declaratis. Et talis intencio distincta ab actu movet animum ad apprehendendum simul Creatorem et creaturam, primum enigmatice et confuse, secundum autem distincte; et sic licet simul tempore, tamen summe equivoce sine correspondencia nature communis Deo et aliis, cum Deus non potest habere naturalem et propriam creatam speciem. Unde signata intencione singularissima talis conposicionis, Hoc est Deus, disposicio que est subiectum signat confuse omne signabile, respicitque ad pronomina vel res secunde imposicionis communiter; et, si primo ac principaliter sic intelligatur, omnium rerum principalissima est composicio satis vera. Intencio tamen subiecti est inclinativa ad concipiendum mundum, solem, lunam, vel quamvis aliam partem mundi, quam errans potest credere esse Deum. Nos autem fideles cognoscimus quod nulla

1. *i.*: codd. 4°. 6. *est* AC: om. B. 11. *signat* BC: *significat* A.
12. *scolasticas* B: *sophistica* A C. 31. ‖ *-cipalissima* B f. 218 A.

13C] natura sensibilis, divisibilis, vel quomodolibet aliter causata, est Deus deorum et natura summa. Et sic intencio appropriate Deum nostrum principaliter signans movet ad quidlibet apprehendendum et per viam negacionis vel preeminencie dicit esse unum ens supra omnia nobis innominabile appropriate. Et actus vel conceptus ex talibus principaliter aggregatus est Deo proprius, hoc est, ad eum principaliter D terminatus. * Iste quidem actus non est habitus vel quodvis aliud quiescens in anima, sed cogitacio ex multis elicita, que statim post diversionem mentis ad alia est exstincta; nec potest Deus habere creaturam que ipsum propriissime representet, sed simul dispariter se et Deum: nec ex tali conceptu quo simul cognosco Deum et creaturam, sequitur quod sit unum communicatum sibi et aliis.

4. What is the term of the *actus transcendens?*

Et si queritur quid terminat actum huiusmodi transcendentem, dicitur quod Deus principaliter terminat omnem actum, cum sit causa faciens ipsum poni in suis limitibus. Quod si ultra queritur, quid terminat obiective, dicitur quod Deus et universitas creata; quia ad ipsam terminatur intelleccio, et nulla intelleccio terminatur ad aliquid nisi quod est eius obiectum cognitum per eandem. Unde valde aliena sunt hec duo: A actus terminatur ad B obiectum, et B obiectum terminat illum actum. Potest enim aliquid terminare actum huiusmodi vel quomodocunque causaliter vel specialiter obiective; quod solum est quando terminans apprehenditur tali actu, quod numquam contingit de intencione vel actu in anima, nisi forte vel in confuso vel dum animus reflectit actum secundo elicitum super primum: de istis est alibi declaratum. Quod autem non sit dare genus analogum communicatum ex parte rei deitati et aliis, ex isto creditur: Illa communicacio vel est eque primo cum deitate vel ipsa posterius: non eque primo, cum Deus primus est quam 14A communicatur alii cuicumque et * per consequens prius est illo communi analogo; et sic non sub racione essencie simpliciter, que est ante racionem prime essencie, vel alii cuivis comparate est Deus, cum prius est antequam sit alii com-

paratus, et per consequens antequam super aliud sit excellens. [14A Et pure sub racione illius prioris non est nostrum viancium ipsum concipere, cum non possumus terminum vel conceptum quo possumus ipsum pure sub illa racione concipere; et ideo dicit Plato in Thimeo quod primum superius est omni narracione, et non deficiunt lingue in eius nominacione nisi propter suum excellens esse. Et ad iubilose inprimendum in nobis illum gradum essendi dicit Dyonisius, de divinis Nominibus, multis locis, quod Deus non est substancia bonitas sed supersubstancia; et vere concedimus Deum esse substanciam, hoc est essenciam, bonitatem, et sic de aliis de Deo et ceteris multum equivoce predicatis. Ex istis patet responsio ad argumentum factum superius, cum ens transcendentivum non communicatur essencie increate et nature create, licet signa ipsas equivoce significent.

Christ is the subject of theology,

Et videtur mihi, iuxta sentenciam Lincolniensis in suo Exameron capitulo vii., quod Christus sit subiectum theologie. Pro quo considerandum est quod in Verbo est triplex unitas: prima est unitas essencie cum Patre et Dono, de qua Ioh. x. 30, *Ego et Pater unum sumus;* secunda est unitas suppositalis in qua secundum benedictam incarnacionem utraque natura creata, scilicet, corporea est incorporea, est ipsum Verbum; * tercia est unitas in natura communi qua ipsa et B omnis creatura sunt unum, cum omnis creatura sit corporea vel incorporea; et sic duplici racione communicatur cuilibet creature, primo secundum raciones ydeales, que omnes, licet distinguantur racione, sunt idem essencialiter Verbo Dei, et quelibet creatura est eciam idem essencialiter cum ydea. Et alias declaravi quod non sequitur, 'Hec ydea est Deus, quia essencialiter, et hec eadem ydea est creatura, quia sibi acci-

7. *inprimendum in nobis* B: *in nobis reprimendum* A C. 11. *est* om. B. || *de deo* B f. 218 B. 15. *nature* A B mg. C: *nulle* B text.

5. Apparently Plat. Tim. pp. 29, 30: or see rather Pseudo-Arist. de Causis prop. vi., Arist. Opp. cum comm. Averr., 7. f. 115 B., where almost the exact words quoted occur.

8. Pseudo-Dion. de div. Nom., i., ii., &c., Migne 122. 1116, 1121, &c.

16. *Et videtur mihi.* This whole passage is substantially repeated, infra, lib. ii. 5 ff 67 D, 68 A.

14B] dentaliter; ergo hec creatura est Deus.' Sed bene sequitur quod quelibet creatura secundum esse intelligibile sit Deus.

and likewise of metaphysic; but the methods of the two sciences differ.

Et sic idem est subiectum adequacionis theologie quod et subiectum dignitatis, et idem subiectum theologie et methaphisice. Sed raciones diversificantur in tribus. Nam theologus recte considerat de creatis secundum raciones exemplares quas habent in Verbo, et indirecte secundum existenciam in genere proprio. Ideo non perficietur theologia antequam deventum sit ad patriam. Secundo theologus adheret fide et auctoritate Scripture cuicumque conclusioni sue sciencie; ymo, hoc debet explicite, in quantum theologus, cognoscere. Tercio theologus humiliter procedit a proprio subiecto maxime, primo, et per se cognito, sed confuse; minime autem cognito quoad distinctam noticiam quousque ipsum fuerit distincte cognitum in patria. Et ideo ordo theologice non erit reversus in patria, sed devorabit omnes alias sciencias, et deponet preposterum ordinem pro-
C cedendi: econtra autem * de methaphisica. Et patet quod in verbo est sufficiens connexio veritatum, etsi creatura nichil sciat nisi dominum Iesum Christum et ea que secundum essenciam vel esse intelligible in Filio connectuntur.

CAPITULUM VII.

Continuation. 1. God cannot produce another universe greater or less than that which now is.

Redeundo igitur ad difficultatem concedunt quidam quod Deus non possit perpetuo continere non producendo aliquam creaturam, quia tunc non esset summe communicativus aut bonus, ut alibi diffusius disputatur. Sed tenendo multis facilius quod est summa contingencia quoad omne preteritum vel futurum, dicitur quod liberrime et contingentissime libertate contradiccionis producit Deus quidquid adextra produxerit. Et cum hoc dicendum est consequenter, quod omnem effectum necesse est fieri necessitate, scilicet, ex

3. *theologie quod et subiectum dignitatis et idem subiectum* B: om. A C. 5. *diversificantur* B: *diversificatas* A C. 7. *indirecte* B: *indirecto* A C. 14 *cognito* A C: *cognosco* B. 26. *multis* B C alt. manu: lacuna in A.

supposicione, et tamen omnis effectus potest contingentissime [14C non fuisse; ulterius eciam dici potest quod, producto mundo, quamlibet partem mundi, sicut quemcunque effectum, necesse est pro suo tempore conproduci, sicut non stat hominem perfectum fieri, nisi concomitanter ad eius complecionem tam corpus quam anima producatur: sic, inquam, si Deus velit, non potest mundum producere nisi illum produxerit ex istis partibus ac accidentibus integratum, nedum ad species sed ad individua descendendo. Et cum non potest defectus ex superhabundancia vel peccato in opere primo consistere, cum tunc Deus inpossibiliter oberraret, sequitur quod Deus non potest universitatem aliam, * maiorem vel minorem, producere D cum aliis partibus vel accidentibus quam est aliquod illorum que isto tempore producuntur.

Proofs: Quod primo confirmatur de tempore, quo non potest maius
a. vel aliud esse factum, ut hic supponitur ex alibi declaratis:
b. secundo ex hoc quod non potest esse aliud analogum creatum
c. quod est primum creatum principium huius mundi. Tercio confirmatur ex hoc quod non potest fuisse aliud genus substancie, et per consequens nec genus aliud accidentis: satis namque videtur ad esse huiusmodi generis substancie quod sit creatura huiusmodi de parte potens existere, et
d. differens genus substancie non potest Deus producere. Quarto confirmatur ex hoc quod eadem species fenicis vel alterius imperfecti redit post sui desicionem, cum aliter individuaretur a tempore vel subiecto, quod est contra racionem universalis: ergo, per locum a sufficienti similitudine, si Deus anichilaret totum illud genus substancie et iterum recrearet quamcunque substanciam, foret realiter eadem definicio substancie et per consequens idem genus; et idem videtur de quolibet universali substancie vel accidentis que causat quomodolibet istum
e. mundum. Quinto confirmatur ex sufficiencia generum creature: nam Deus non potest quicquam adextra producere quod nec sit substancia vel accidens, nec substanciam nisi vel corpoream vel incorpoream, nec corpoream nisi vel

6. || *sic* B f. 218 c. 23. *departe* A C: *dei per se* B.

14D] animatam vel inanimatam, nec animatam nisi sensibilem vel insensibilem, nec sensibilem nisi racionalem vel irracio- 15A nalem; * et sic de aliis quibuscunque generibus sive substancie sive cuiuscunque generis accidentis. Aliter enim genera quecunque essent materiales potencie, vacue a differenciis et speciebus quas possunt causaliter continere; et possent, sicut accidencia in concreto, vicissim magis et minus suscipere: ut si esset locus qui maiorem naturam corpoream posset suscipere, consequens esset ipsum fore in parte vacuum. Ergo per idem si genus posset plures formas differenciales vel specificas suscipere, ipsum de tanto esset vacuum, quia formis sibi possibilibus semiplenum. Sexto confirmatur ex *f.* hoc quod nec plures nec alias species figurarum, numerorum, proporcionum, et similium accidencium potest Deus producere quam iam effectualiter producuntur. Cum ergo par sit racio utrobique terminandi divinam potenciam, scilicet, quod facit incorrigibiliter opus suum, sequitur quod in nullo genere alias species potest producere. Et confirmacio illius est conceptus philosophorum ponencium species substanciarum et aliorum generum assimilari numeris mathematicis: sic, videlicet, quod sicut inter unitatem et binarium, ymo inter quoscunque numeros proximos, non potest alius in specie mediare; sic et in speciebus substancie. Et patet de racione, admissis diffinicionibus philosophorum quas attribuunt speciebus: unde ad tantam penuriam deducuntur aliqui, quod dicunt nichil esse proprie diffinibile, nec quod est dare ultimam differenciam speciei; contra quos est alias sufficienter B replicatum, querendo quid sequitur, data * bonitate diffinicionis specierum et generum secundum sentencias antiquorum. Septimo confirmatur ex consideracione logica de communi- *g.* tate et significacione terminorum communium. Nam, iuxta opinantes oppositum, omnem hominem quem Deus potest producere signat iste terminus *homo*, et econtra; sed, iuxta illos, infinitos homines potest producere; ergo infinitos iste terminus *homo* significat.

2. *nisi* A C: *nisi vel* B. 23. || *racione* B f. 218 D. 35. *significat* A C: *signat* B.

2. Could the world be of infinite magnitude?

Ex quo videntur inconveniencia tria sequi: primo quod [15B infinitum magnus potest esse mundus, quia simul infinitorum equalium non communicancium contentivus. Quotquot enim Deus potest successive producere, tot suscitatos potest simul beatificare; quo posito, in esse foret mundus infinitus simpliciter quaquaversum: quod suppono impossibile simpliciter

a. ex alibi declaratis. Si enim tot homines septipedales incommunicantes forent in quarta mundi orientali quot sunt puncta in nostra quarta nunc de facto, et sic de tribus aliis quartis mundi, adhuc tantum forent finiti homines sicut iam sunt tantum finita puncta constituencia molem mundi: ergo, cum hec non sinit primus numerus propter inconveniens implicatum, multo magis non sineret esse tot et tantos

b. homines multitudine infinitos. Secundo confirmatur ex hoc quod, posita hominum multitudine infinita, adhuc non valeret, nisi quilibet eorum posset hominem producere quem actualiter non producit; et sic possibile esset fore infinicies infinitos, ymo infinicies infinicies infinitos, et sic in infinitum:

c. ymo tercio, cum * non sit dare omnes quos Deus potest C producere, quod esset quod non sit dare omnes quos terminus significat, et per consequens nec communitatem vel gradum inferioritatis aut superioritatis termini cuiuscumque, nec communicabilitatem maximam speciei, contra alibi determinata. Unde videtur quod sit dare mensuram mediam inter quantitatem fabe et magnitudinem infinitam, tanquam duo extrema improporcionabilia moli mundi, in qua mensura sit optimum mundum poni, et sic de numero individuorum cuiuslibet speciei. Et cum Deus infinite sapiencie disponit *omnia in mensura, numero, et pondere*, philosophicum videtur ponere quod Deus omnia sic posuit in effectu: sic, videlicet, quod, si superadderet, foret monstrum, et si diminueret, foret fabrica defectiva.

Ex quibus probabiliter credi potest quod, si Deus mundum produxerit, tunc ipsum mundum et omnia que sunt eius

21. *significat* A C: *signat* B.

29. Sap. xi. 21.

15C] mensurat ad hanc regulam. Nec illud obstat infinitati divine potencie sed pocius hanc includit; quia potencia Dei, cum non sit sibi accidens, non mensuratur vel causatur proporcionabiliter ad obiectum, sicut quelibet creata potencia diffinitur in suis limitibus ab increata sapiencia, secundum proporcionem quam eternaliter ordinaverit ad alium. Eadem quidem est in Deo potencia et sapiencia, qua adintra producitur Verbum et Spiritus sanctus, et adextra producitur mundus, conservatur, et sapientissime gubernatur. Et
D per consequens, sicut sapiencia deficeret * in gubernando machinam infinitam, sic et potencia ad creandum. Potencia ergo creata est eo maior, quo plus est factibile per eandem: non sic potencia infinita; cum tunc non esset dare maximum gradum divine potencie, sicut (iuxta adversarios) non est dare effectum maximum in quem potest. Sed, ut alias declaravi, tales potencie producunt adintra res simpliciter sibi pares, et creature possunt adextra, cum iuvamine prime potencie, producere effectus se ipsos in aliquo excedentes. Potencia autem increata ex immensitate sue perfeccionis ad parem sibi effectum non potest attingere. Ideo fatuum est credere effectum posse mensurari divinam potenciam. Quoad alios obiectus contra istam sentenciam, suppono esse alibi plerumque expeditum.

3. Could the world have been produced without the fall of the first angel and of the first man?

Sed hec dicta videntur gravem difficultatem methaphisicam parturire; videlicet, si mundus iste non possit produci sine lapsu primi angeli et primi hominis, et per consequens sine hoc quod vermes et alia animalia venenosa secundum iam currentem ordinem procreentur. Et videtur dupliciter ex dato sequi pars affirmativa dubii: primo per hoc quod iste mundus non posset esse sine istis partibus et omnibus istis accidentibus positivis; secundo per hoc quod pereunte quacunque specie bestiarum foret genus animal, et per consequens omne genus superius, minus plenum. Sed pro isto videtur quod sic opinans concederet conclusionem, cum Deus eternaliter ordi-
16A navit suum carcerem cum aliis que secuntur,* ut patet posterius.

6. *ad alium* B: *obiectum* A C. 7. ‖ *et sapiencia* B f. 219 A. 20. *non potest* om. B. 23. *hec* A C: *hic* B. 30. *quacunque* B: *quantumcunque* A C. 31. *animal* A C: *animalis* B.

4. Of the specific distinction of beings.

Verumtamen difficultas non modica stat in distinctione [16A specifica naturarum. Videtur enim multis quod omnis substancia corporea sit eiusdem speciei specialissime, sicut et omnis creata substancia incorporea convenit specialissime cum quacunque. Nam omnia elementa conveniunt in essencia corporea, et per consequens in corporeitate; et cum omne adveniens enti in actu sit accidens, videtur quod omnis disposicio adveniens nature corporee, sive qualitas seu vocata forma substancialis, ut igneitas et cetera, sit pure accidens. Illud autem confirmari potest eo quod in transmutacione elementorum simbolorum manet eadem qualitas, cum aliter non esset transmutacio facilior, contra philosophum, primo de Generacione capitulo — . Et idem videtur de quantitate, continuacione, et aliis multis formis accidentalibus, que manent in utroque generacionis termino, quas notum est presupponere eandem substanciam in numero conmanere. Nec differunt specifice elementorum differencie, ut loca, levitas, gravitas, cum ceteris que maxime videntur inferre differenciam specificam naturarum. Et de mixtis videtur idem probabile: nam omne mixtum est aggregatum ex elementis, et potest manere idem aggregatum ex elementis secundum aliam maneriem miscendi paululum variatis ad qualemcunque formam superadditam producendum: ex quo videtur quod quelibet natura mixta, sicut potest in aliam transmutari, sic est eiusdem speciei. Aliter enim non foret idem corpus * conversum in formam aliam, ut uxor B Loth in statuam salis (Gen. xix. 26); et meminit Augustinus in De Mirabilibus Scripture sacre capitulo —. Unde secundum Augustinum quodlibet corpus converti in

18. post *levitas* B *et* inserit. 21. *ex* om. B. 27. ‖ *uxor* B f. 219 B.

13. The reference may be to more than one place in Arist. de Gener. et Corrupt. i; but Wycliffe probably had in his mind the following place from book ii. 4, *Ὅσα μὲν γὰρ ἔχει σύμβολα πρὸς ἄλληλα, ταχεῖα τούτων ἡ μετάβασις, ὅσα δὲ μὴ ἔχει βραδεῖα, διὰ τὸ ῥᾷον εἶναι τὸ ἓν ἢ τὰ πολλὰ μεταβάλλειν*: p. 331 *a*. It is curious that *σύμβολον* whence Wycliffe makes his adjective seems not to occur in the Latin version of Aristotle.

28. Pseudo-August. de Mirab. s. Script. i. 12, Opp. 3. app. 9 B, C.

16B] quodlibet est satis possibile; corpus autem converti in spiritum, vel econtra, est impossibile. Quid, queso, novum foret si Deus minucias elementorum secundum alium ordinem conpangeret, ut alie forme superaddite resultarent? Revera nichil, nisi quod eadem multitudo sit aliter inmutativa sensuum, quod est qualitas sensibilis: et sic de aliis accidentibus variatis, ut complexione, virtute, etc. Unde illam eandem multitudinem esse corpus, quasi habitualiter fundatum ad qualitates huiusmodi et cetera accidencia conservandum, ponitur forma substancialis superaddita penes philosophos: quod cum accidat corpori potest racionabiliter vocari prima disposicio accidentalis qua movetur corpus ad alia accidencia subiectandum. Et istam reor esse sentenciam antiquorum ponencium latitacionem omnium formarum in chaos confuso, ut recitat Aristoteles primo Phisicorum, primo de Generacione, et alibi multis locis. Conveniencius autem videtur sensui Scripture, verbis Aristotelis, atque vulgi, vocare illas primas disposiciones huiusmodi attomorum per quas multitudo conservat quantitatem et qualitatem et cetera genera accidentis, *formas substanciales*, que a signo noscuntur specifice variari secundum variacionem accidencium
C sensibilium que ipsas naturaliter consecuntur. Et sic * sunt multe species animalium et herbarum, ut dicit Scriptura; multe eciam elementorum species, sicut et mineralium, lapidum, et eciam metallorum. Sensus autem utriusque posicionis videtur philosophicus sane aptus, quia omnes substancie corporee, quoad essenciam precedentem genus, quantitatem, vel communem qualitatem, sunt paris condicionis, sicut et omnes substancie incorporee adinvicem conveniunt: sed post advenit forma vel disposicio substancialis faciens quid, et sic oportet nos hic plurimum tam formas substanciales quam species ignorare; quia, cum cognoscimus substancias, ut plurimum, in suis accidentibus, capimus communiter loco

12. *qua movetur* conieci: codd. *quam*. 17. *vocare* B: om. A C. 20. *formas* B²: *forme* A B¹ C. 27. *quantitatem* A C: *quiditatem* B. 28. *paris* A B mg. C: *partes* B text. 32. *ignorare* om. B.

15. Arist. Phys. i. 4 p. 187; De Gener. et Corrupt. i. 1 p. 314.

essencialis differencie accidens separabile vel passionem, [16C quorum utrumque est subiecto posterius. De aliquibus autem, ut homine et bestiis, discerni potest differencia; sed inter irracionabilia, mixta, et elementa est discrecio solum topica, sicut et inter angelos.

CAPITULUM VIII.

Second Principal Difficulty. Is God's lordship of the universal prior to his lordship of the particular?

Secundo principaliter obicitur de prioritate divini dominii quoad creaturam universalem super dominio sui singularis. Videtur enim econtra quod dominium singularis sit altero dominio dato prius; quia impossibile est dominium rei universalis alicui accidere nisi consequenter ad dominium singularis: cum ergo communis causa efficiens sit prius naturaliter suo causato, sequitur quod singularis dominium originans antecedit. Et ista est racio conclusionis domini Ardmacani, primo de Pauperie Salvatoris, xxi. capitulo, asserentis quod species non possunt in*mediate recipere divinum dominium, quia D non possunt creari, conservari, etc., nisi mediantibus suis suppositis. Sed ad illud patet ex dictis: nam proporcionaliter ut universale ad suum singulare se habet in ordine, sic dominium ad dominium se habebit. Unde, sicut singulare precedit generacione vel secundum genus cause materialis suum communius, cum sit pars subiectiva de qua universale formaliter predicatur; econtra autem universale, ut forma et finis, causat in alia manerie singulare: correspondenter de dominiis est dicendum. Prius quidem generacione et subiecto est dominium singulare, sed prius formaliter et finaliter est commune: et cum causa posterior generacione sit simpliciter dignior atque prior, vere et signanter dicitur quod Deus primo omnium communissimo dominatur. Et sicut illi dominatur racione dominii particularium, ut causarum; sic econtra quocunque singulari dominatur racione dominii uni-

1. FitzRalph denies this;

but the affirmative answer is true in respect of its formal and final meaning.

3. *et* B: om. AC. 9. *singularis* BC: *singulare* A. 10. *dato prius* A^1 BC: *prius dato* A^2. 13. *singularis* B: *singulare* AC. 21. || *Unde* B f. 219 c. 22. *generacione* AC: *generative* B.

14. R. FitzRalph, de Paup. Salv. i. 21 f. 9 d.

16D] versalis essencialiter hoc causantis. Unde singulare est per accidens et incompleta causa cuiuscumque sui suppositi necessario requisita. Et correspondenter de dominiis est dicendum. Nec est putandum quod dominacio Dei qua universalibus dominatur non sit singularis, cum sit † illum dominium taliter dominari; sed est universalis quoad obiectum et servicium correlatum. Et si obicitur quod Deus non utitur re communi, cum actus sunt suppositorum solummodo, dicitur quod Deus maximum usum habet de rebus communibus, cum sibi subserviunt ad causandum quecunque sua sup-
17A posita et per consequens ad causandum * omnia que sua supposita consecuntur. Sed non ex hoc sequitur quod res communis currit, ambulat, vel forma aliqua sui individui informatur, ut Deus causat motum, generacionem, et breviter quamlibet formam creatam; sicut et quamlibet creaturam, licet non secundum formas huiusmodi informetur. Non enim est precise idem currere et cursum causari, quia tunc curreret obiectum, anima, et quidlibet iuvans animal ad currendum. Universalia ergo, cum faciunt utilissime, efficacissime, et regulatissime illud quod debent, indefectibiliter serviunt Deo suo: et per consequens Deus de eis habet usum uberrimum, sicut superius, constancius, et sibi similius ipsa sustentat, dirigit, et gubernat. Universale namque est in pluribus locis simul, ymo universale substancie, puncti, et corporis, et huiusmodi, quorum singularia sunt insuper universalia, ingenerabilia, et incorruptibilia, et per consequens intransmutabilia et eterna, et sic de multis condicionibus laudabilibus quibus Deo supra supposita simulantur; utputa quod habent minus racionem substancie, quod sunt magis simplicia, et per consequens plus attingencia unitatem, quod minus habent de causabilitate, et sic de multis condicionibus quas non expedit hic narrare.

Ex quibus sequitur quod solus Deus habet super universalia plenum dominium. Creatura namque non potest perfectam speciem generare, corrumpere, vel aliter immutare ad

2. God alone has full lordship over the universal.

12. *ex hoc* A C: *exhinc* B. 13. *informatur*: codd. *informetur*.

10. Cf. de civ. Dom. i. 14 p. 97.

sibi utiliter serviendum. Et hinc mirantur aliqui, quomodo in [17A co*mutacionibus potest universale alicui homini subservire, B ut sit de possessione vel dominio singularis. Videtur enim quod usus universalium a creatura qualibet sit suspensus, cum nec possunt agere nec pati. Sed constat quod communia naturalia usibilia et artificialia, ut apparatus, utensilia, et moneta, sunt nota cadere sub possessione hominum, et de eis cambium fieri empcione, vendicione, promissione, accepcione, et ceteris actibus dominii posterius recitandis. Sic enim stat hominem emere equum vel aliud artificiale usibile, et soluta pecunia acquirere sibi ius atque dominium ad crementum vel decrementum possessionis vel dominii precedentis, sine hoc quod aliquod singulare ab alterutro commutancium specialiter intendatur. Ubi patet quod, dato iure divino in novacione dominii vel quacunque habitudine pertinenti, dandum est obiectum ad quod principaliter terminatur; et non superest nisi commune, de quo principaliter fiunt actus huiusmodi commutandi. Cum ergo Deus ordinat species huiusmodi homini subservire, sequitur ex descripcione dominii quod homo speciebus huiusmodi secundum aliquid dominatur. Serviunt quidem in hoc quod sunt supposita que ministrant, et ipsa supposita causant tamquam intrinsece quiditates.

3. *Of man's lordship over things common.*

Ex quo patet quod homo, ut dominatur maiori multitudini bestiarum, numismatum, vel cuiuscumque talis usibilis, sic illi communi amplius et multiplicius dominatur. * Ideo C consonat dare speciem quam quis proprius habuit, quia homo potest possidere speciem multis titulis et iuribus uberius sive exilius. Unde idem est sic instare sophistice, ac si sic argueretur, 'Tu habes bovem, ergo nec potes super hoc recipere, 'nec debeo tibi bovem.' Idem enim in specie potest de essendo esse mihi debitum, et tamen satis multipliciter habitum, sicut constat. Unde dominium quod homo habet de tali specie est singulare secundum subiectum et universale quoad obiectum, ut dictum est de dominio divino; sed differenter, quia Deus non potest esse dominus speciei nisi

7. *nota* A C: *nata* B. 9. ‖ *dominii* B f. 219 D. 14. *divino* A C: *dominio* B.

17C] eo ipso fuerit dominus cuiuscumque eius individui. Homo autem est dominus parcialis unius accidentis vel aggregati per accidens specie striccioris; ut homo non ex hoc quod dominatur homini dominatur cuilibet individui speciei, sed satis est quod alicui individuo vel consequenter servo suo dominetur. Credo tamen quod nemo vere dominatur et ewangelice speciei nisi unicuique eius individuo dominetur. Sic enim homo secundum animam sibi ipsi secundum corpus disposite dominatur. Ymo, cum idem spiritus ministrare poterit sibi ipsi, non obest quod sit sibi dominus et servus secundum dispares raciones; Christus autem secundum hominem assumptum est servus servorum; et iusti (ut post dicetur) sunt omnia. Dominium ergo iusti super speciem monete, asini, sive equi est dominium super quodcunque eius individuum, cum species sit quodlibet singulare. Et illi do-
D * minio correspondet universale servicium quod communicacione speciei est servicium cuiuslibet singularis. Et hoc plane testatur apostolus in 1 Cor. iii. 22, 23, de iustis Dei; *Omnia*, inquit, *vestra sunt:* et specificat singularia; *Sive*, inquit, *Paulus*, *sive Apollo*, *sive Cephas*, *sive mundus*, *sive vita*, *sive mors*, *sive presencia*, *sive futura; omnia enim vestra sunt; vos autem Christi; Christus autem Dei.* Ex quo textu patet, ex octavo et ultimo singulari, de futuris bonis beatitudinis, quod apostolus sensit omnia preterita vel futura esse tempore suo presencia, iuxta illud Eccles. iii. 1, *Omnia tempus habent et suis spaciis transeunt universa sub sole.* Et idem indubie patet ex quolibet libro Scripture canonice. Aliter enim non diceret apostolus, 1 ad Thim. vi. 14, 15, *Serves mandatum irreprehensibile usque in adventum domini nostri Iesu Christi, quem suis temporibus ostendet Beatus.* Et consimile habetur 1 ad Thim. ii. 6 cum locis similibus.

Sed redeundo conceditur quod dominium quod habet homo

6. *dominetur* A C: om. B. 24. || *tempore* B f. 220 A. 30. *ostendet*: *ont* A C: *ostendit* B.

12. *Iusti . . sunt omnia:* so De Civ. Dom. i. 9 p. 65, cf. cap. 7 passim.

4. Of man's lordship over the species.

de specie est dominium quod confuse habet de eius quolibet [17D singulari. Et preter illud commune dominium oportet dare singulare dominium secundum utrumque terminum, respectu cuiuscumque individui, proprium et distinctum dominium singulare, et correspondenter servicium. Idem enim dominium speciei manet quocunque individuo desinente : non sic autem dominium ad individuum singularitatis terminatum. Et patet * quod species humani dominii habet duplicem maneriem 18A singularis, scilicet, individuati solum ab altero terminorum dominii, vel communiter ab utroque; et utrumque priorum restringitur citra specificatum quoad extremum individuans, et quoad aliud ampliatur. Sed tercia maneries est simpliciter singularis; ut, signato dominio specifico per A quo quidquid dominatur speciei humane, tunc A est dominium Petri, Pauli, et sic de ceteris dominantibus quibuscunque: signato vero dominio quo Petrus singulariter dominatur eidem per B, ipsum B non communicatur dominiis aliis in subiecto, sed totidem distinctis dominis quoad obiectum super quo per illa principaliter dominatur; ut B est dominium quo Petrus dominatur singulariter super Paulum, et sic de aliis quibuscunque. Posito ergo quod C sit nomen commune ad quodlibet singulare tercii nudi dominii, patet quod quotcunque sunt quoad obiectum individua A speciei dominii, totidem, quantum ad obiectum, sunt B modi; sed A excedit B multipliciter in subiecto. Et correspondenter dicitur de paternitate, similitudine, et aliis consimilibus relacionibus quibuscunque: ut, posito quod Petrus habeat multitudinem filiorum, sicut omnes posteri sunt filii primi Adam, tunc quotquot sunt homines secundi, tot sunt paternitates individue in primo homine; et preter hoc est una communis paternitas, qua est pater tocius generis succedentis. Aliter enim * non diceret Veritas Iudeis, B Ioh. viii. 37, *Scio* (inquit) *quod filii Abrahe estis;* et beata Virgo, Luc. i. 55, *Sicut locutus est ad patres nostros, Abraham et semini eius.* Ymo de filiacione Adam, ecce, I Cor. xv. 22: *Sicut in Adam omnes homines moriuntur, ita et in Christo*

24. post *obiectum* B *attinet* habet.

18B] *omnes vivificabuntur.* Ipse enim est pater infectus omnium posteriorum, ut patet 2 Reg. vii. 14, Eccl. iv., Eccli. xl. 1, ubi dicitur quod *Occupacio magna creata est omnibus hominibus, et iugum grave super filios Adam.* Et consimile patet Ozee xi. 1, et pluries in Scriptura quam hic expedit recitare. Communis ergo paternitas ad obiectum est quelibet singularis paternitas ipsius Adam ad filium singularem; et tamen secundum racionem distinguitur, sicut universale distinguitur a suo supposito: et correspondenter de habitudinibus domini est dicendum. Est enim una communis adopcio paternalis que est omnis Dei adopcio. Verumtamen tenetur communiter quod tantum una est paternitas Dei, sicut et una filiacio quoad Christum; cum tantum sit una persona gignens eterna, et tantum una persona genita: verum tamen alia filiacione est filius Virginis et alia Ioseph patris legittimi putativi. Et sic tribus filiacionibus multum equivocis est Christus filius, quibus propter equivocacionem non est una communis. Et sic correspondenter multiplicantur filiaciones quoad patres proximos et remotos, sicut dictum est de paternitatibus correlatis: et de istis patet tractatu de Incarnacione Verbi.

C

* CAPITULUM IX.

Third Principal Difficulty. Is *essentia* prior to *esse?*

Tercio principaliter obicitur per hoc quod essencia videtur prior quam esse, sicut multi moderniores doctores consenciunt; ymo, mundus est prius quam genus analogum, quia finis, gracia cuius hoc genus producitur ut pars integrans suum totum. Nec tollitur difficultas per supradicta de ente creato primo analogo, quia in Deo adintra signanda est tanta multitudo racionum exemplarium et longe plurium veritatum quam effectualiter sunt adextra; ergo commune ad hec omnia est

5. post *hic* A C *non* addunt. 9. ‖ *de* B f. 220 B. 27. *adintra* B: *abintra* A C.

20. De Incarn. Verbi (printed under the title De benedicta Incarn.) ix. pp. 156 seq., ed. Harris.

ens summe analogum. Et cum idem sit ydea et ydeatum, [18c videtur quod sit unum commune analogum communicatum cunctis exemplaribus adintra et cunctis adextra effectualiter exemplatis.

1. *Answer: a. Distinction between* esse *and* essentia.

Ad primum non occurrit michi adhuc racio quin quodlibet esse sit essencia, et econtra, et tamen in quolibet creato esse et essencia distingwuntur. Non enim capio quod creata essencia sit quoddam potenciale capiens esse in fluxum posterius tamquam actum, que quidem essencia non sit esse: quia, si illa essencia pro illo priori habet esse, eo quod esse est commune ad omne esse intelligibile, et esse possibile creature, multo magis ad esse possibile creatum, et certum est quod illud esse, quod habet data essencia pro dicto priori, non distingwitur ab illa essencia; ergo aliquod esse est pro quacunque mensura signabili data essencia. Nec oppositum adhuc video. * Si autem intelligatur quod essencia D divina distinguitur ab esse creato, ut fundamentum a suo effectu in se producto, patulum est et nulli perito dubium. Si secundo intelligatur quod omne individuum creature habet priorem communem essenciam communicabilitate distinctam, sensus est patulus sicut prior. Quod si tercio intelligatur quod omnis creatura habet esse creatum analogum quod precedit quodcunque esse creatum in suo genere, est sentencia satis sana; ut essencia materialis est prius essencia quam est materia, et prius est materia vel potencia ad formam quam est substancialis forma, et per consequens essencia prius est essencia quam ipsum est substancia. Et si queritur quid est pro illo priori, patet quod non est quid, sed ens creatum pro illo priori, non autem aliquid; sed non potest stare in illa nuda entitate nisi consequatur pro instanti nature quiditas vel forma substancialis, ut patet alibi. Restringendo ergo abusive esse ad formam vel actum substancialem, colorari poterit predicta posicio. Sed esse est communissimum, cum de multis veritatibus predicamus esse, ut negacionibus, privacionibus, pretericionibus, futuricionibus, et possibili-

23. *esse* A C: *omne* B. 24. *essencia* bis B C: *esse* A. 34. ‖ *predicamus* B f. 220 c.

18D] tatibus logicis, que non sunt formaliter quevis essencie. Ideo, si alterum istorum foret communius, evidencius caderet super esse. Nunc autem quodlibet esse est vel formaliter vel essencialiter predicando essencia, et econtra; ut veritates 19A eterne sunt essencialiter prima essencia, licet formaliter * distingwuntur; privaciones vero sunt essencie per se in genere sic private: solum quidem divina essencia, creata substancia, vel accidens per se in genere est essencia, ut patet alibi.

The esse actuale *threefold.*

Quod si ex isto deducitur quod quelibet creatura habet triplex esse actuale, conceditur conclusio: habet enim esse actuale analogum extra genus, antequam habeat subsistenciam in genere, secundum quod esse est ens unum, verum, et bonum, correspondenter passionatum extra genus ad notaciones increate Trinitatis: unum, a primo principio, Deo patre, sicut unitas est principium quantitatis discrete, que est prima species accidentis; verum, a Verbo, quod est actus vel forma potencie adequata, et per consequens prima veritas, et hinc relacio est genus proximum accidentis; tercio est bonum, ab Amore mutuo vel quietacione ex potencia prime essencie et ex noscencia equaliter precedente. Et sicut in Trinitate increata nichil est natura prius aut posterius, sed omnia hec tria sunt eadem essencia, ac omnia et singula coeterna; sic in creatura omnia ista tria, unitas, veritas, et bonitas, sunt eadem essencia vel natura, et per consequens nullum illorum est alteri passio natura prius aut posterius, sed omnia sunt eadem essencia et coeva. Et hinc tercium genus accidentis, scilicet, qualitas, exemplatur. Alia autem sex principia dicunt habitudinem substancie in quantitate, in B ad aliquid, et qualitate fundatam; * ut accio et passio presupponit qualitatem; tria alia quantitatem, et habere relacionem: ymo, quodlibet predicamentum posterius presupponit naturaliter suum prius. Nec putandum est quod una persona divina potest quidquam facere si reliqua non coagat cum eadem; cum omnia opera Trinitatis sunt necessario in-

10. *triplex* A C : *duplex* B. 13. *notaciones* B : *nocōs* A C.

13. Cf. supra, p. 32.

divisa: sed in qualibet fabrica Creatoris relucent raciones [19B beatissime Trinitatis: Nec putandum est istas esse passiones entis, cum omnis passio presupponit quiditatem, prioritatem nature, et per consequens intelligibilitatem subiecti, cum ignorancia passionis, que dicit unum, extrinsecum a subiecto; que omnia sunt aliena ab ente, quod dicit omnia, ut ens non est aliquid, aut unum, verum, aut bonum: ita quod entitas sit quiditas causans unitatem, veritatem, et bonitatem, tres passiones quibus subiectum sit per se secundum quale; ut homo, in quantum homo, est risibilis, non econtra: ideo humanitas non est risibilitas et quiditas et passionis causa. In transcendente vero unitas, veritas, et bonitas est entitas, et econtra: habent tamen similitudinem passionum, cum res sit ens; ut creatura vel effectus a Trinitate vel natura divina adextra productus est unum, ut creatura a creante distincta, cum creans habet potenciam actum nullatenus precedentem. Unum autem creatum habet potenciam ante actum; et verum, ut creatura primo intellectui adequata; et bonum, * ut crea- C tura a prima benevolencia appetita: et sic, quasi tres passiones eiusdem essencie, alludunt tribus personis Essencie increate. Sed hec sunt ante quiditatem entis pro mensura qua terminat questionem, Si est? ante questionem, Quid est? Ideo est secundum racionem vel respectum distinccio, non autem essencialis. Ideo nominantur ut passiones et principia passionum; secundo succedit esse quiditativum, vel esse actuale in genere, in quo res est aliquid distinctum ab aliis; et tunc secuntur passiones, que sunt per se habitudines posteriores naturaliter quam subiecta; et tercium est esse in accidentibus, ut alibi diffusius est discussum.

b. Of the ens creatum analogum.

Quoad difficultatem secundam, dicitur quod ens creatum analogum est mundus, cum sit omnis et singule creature; et sic, licet habeat quotlibet creaturas eque primo quoad subsistendi consequenciam, ut genus substancie, mundum, et alia, que necessario se consecuntur, est tamen prius quam

9. *quibus*: *quius* A C, *quibus quibus* B. *secundum*: codd. *secundo*. 12. *entitas* B C: *entis* A. 20. ‖ *essencie alludunt* B f. 220 D.

19C] aliquod aliorum; et per consequens, cum causat mundum tamquam eius principale suppositum, et cum universalia non ponunt in numerum cum suis singularibus, patet quod non est unum aggregatum ex universalibus et individuis partibus huius mundi. Tunc enim universalia, que sunt partes quiditative et formales, forent eciam indistincte partes integrales, cum tamen propter equivocacionem parcium iste mundus est unum aggregatum ex omnibus individuis crea-
D turis, quod est maximus et optimus effectus possibilis, * et per consequens est pars subiectiva natura posterior genere substañcie atque entis. Et sic ens creatum est finis proximus sub Deo, gracia cuius est mundus et singule eius partes; et ipsum totum finaliter propter Deum, sicut quelibet pars quantitativa mundi est finaliter propter ipsum. Ex quibus colligitur, cum quelibet pars subiectiva speciei sit ipsa specie natura posterior, quod tota universitas suppositorum sit natura posterior analogo entis, quod est universitas universalium; eo quod partes se habent proporcionaliter ad partes, sicut totum ad totum. Utrum autem species vel genus intermedium sit paris perfeccionis vel imparis cum hoc mundo, videtur mihi quod melius est esse quamcunque speciem substancie quam hunc mundum, si species possit servari sine hoc mundo. Nam creacio novi mundi tunc foret possibilis, et per consequens plus imperficeret speciem mundi privacio speciei humane vel cuiuscumque alterius speciei, quam privacio huius mundi. Ergo cum privacioni peiori maius bonum opponitur, sequitur concludendum. Et hoc est evidencius de genere et ambobus proximis generibus subalternis. Genus autem entis est melius isto mundo: ymo, melior est essencia singularis huius mundi quam forma a qua est quid in genere, quia eius privacio foret anichilacio vel saltem malum induceret.

c. Of the relation of the rationes exemplares *to external* essentiae.

Pro tercia difficultate tacta, conceditur quod tot vel plura sunt raciones in Deo adintra quot essencie sunt adextra; quia, cum omnes adintra sunt divina essencia,
20A * adextra autem sunt equivoce secundum existenciam in

suo genere create essencie, ideo non ponunt in numerum [20 A vel multitudinem specierum. Oporteret enim quod adintra forent distincte essencie participate unitate a natura communi ad hoc quod adintra speciem constituerent, quod est impossibile, cum unica essencia sit eterna; et quod habent existenciam in effectu est secundum esse equivocum a priori. Multitudo ergo vel pluralitas racionum exemplarium in Deo adintra non arguit multitudinem specierum vel naturarum communium, sed unitatem simplissimam nature eterne; cum oportet quod singularia speciei dicant multas singulares essencias materialiter condistinctas; et nullum ens secundum esse primum intelligibile et secundum existenciam in proprio genere est simul univoce intelligibile. Et hinc dicit beatus Iohannes de virtute sermonis verissime, *Omnia per ipsum facta sunt* (Ioh. i. 3): *Omnia*, id est, omnes creature, quia rem increatam, ut primam essenciam, et peccatum moris distribucio non capit univoce. Deus ergo est commune analogice ad ista omnia intra et extra. Ideo, ut alias ostendi, inter tres maneries communium, scilicet, creacione, predicacione, et representacione, primum est primum metrum et amplissimum aliorum; et in secundo gradu ens creatum est communissimum possibile; in tercio gradu iste terminus ens est communissimus significacione possibilis.

2. Inferences: a. As to the potential and intelligible esse.

Ex quo elicui aliquando quod posse esse vel intelligibile non est communius quam * esse, sicut nec terminus est ter- B mino communior. Si enim aliquis terminus superadderet illum terminum *ens*, res quam significacione superadderet foret ens vel saltem isto termino *ens* signabilis. Et cum omne quod potest signat continue, sequitur quod datum signum non superaddit illum terminum *ens* in signacione. Signabile ergo intelligibile vel possibile signat primarie rem que potest signari vel intelligi sine esse, et per consequens solum signat rem signatam alio termino transcendentem.

b. As to the necessary presupposition of the

Et ex isto quondam elicui, cum omne creatum sit absolute

3. ‖*forent* B f. 221 A. *unitate* A C: *unice* B. 4. *adintra* B: *intra* A C. *est* om. B. 19. *causacione* B: *creacione* A C. 32. *vel* om. B. 34. *quondam* B: *condam* A C.

20B] necessario intellectum, et esse presupponitur ad intelligibilitatem, sicut subiectum ad passionem, sequitur quod omne creatum habet esse intelligibile absolute necessarium quod est esse intelligibile vel esse intellectum adintra in Deo (iuxta illud Ioh. i. 34, *Quod factum est in ipso vita erat*): et res secundum esse intelligibile, quod est secundum ultimum sue intelligibilitatis eternaliter intellectum, est ydea creature vel racio exemplaris; et eadem res secundum existenciam in genere est effectus. Et solvi alibi argucias vocatas expositorium sillogismum.

esse intelligibile *to the creature*,

Ex isto eciam ulterius elicui quod si ens signabile potest esse, tunc intelligitur a Deo, quia ab eo potest intelligi si poterit produci: et cum non potest incipere vel desinere quidquam intelligere, sequitur quod si aliquod signabile C potest a Deo intelligi vel produci, eternaliter, * ymo absolute necessario, intelligitur ab eodem; et per consequens, si res potest esse sive existere, tunc est necessario quodam modo· Et patet quomodo talia expositorie debent inferri, Homo, chimera, inintelligibile, vel aliud signabile intelligitur a Deo. Debet enim sic argui: Hoc intelligitur a Deo, et hoc est homo, chimera, inintelligibile, vel aliud assignandum, ergo etc. Unde falsum est quod Deus intelligat aliquam creaturam que non est, quia tunc idem simul est et non est; ymo, admisso quod multe creature possunt esse, que non sunt, adhuc est fallacia accidentis, sic arguendo: 'Deus potest intelligere 'istam substanciam, et sic de quacunque nominacione super-'addente essenciam, et iam non intelligit istam creaturam, 'ergo potest intelligere aliquod ens quod iam non intelligit.' Nam omne ens quod potest esse, data creatura, Deus necessario absolute intelligit, quia esse intelligibile vel illud quod potest esse exemplar vel ydea date creature. Sed ex hoc non sequitur quod Deus intelligit istam creaturam; sicut

and c. *of the potential* esse *to the intelligible* esse.

9. *vocatas* B: *notatas* A C. 13. *poterit* om. B. 19 & 21. *inintelligibile* B: *intelligibile* A C. 21. ‖ *vel* B f. 221 B.

5. *Quod factum est*, &c. This division of the text is found for instance in S. Augustin, In Ioh. Evang. ii. 16, Opp. 3 (2) 295 G–296 B. Wycliffe has it elsewhere, e. g. De civ. Dom. i. 44 p. 397.

non sequitur, 'Si intelligo istum hominem et iste potest esse [20C 'episcopus, ergo intelligo istum episcopum.' Nam tam accidentale est isti rei, secundum esse intelligibile, quod est divina essencia, ut sit creatura, quam accidentale est homini ut sit episcopus. Ideo dixi quod non sequitur, 'quamvis 'omne quod Deus potest intelligere absolute necessario 'intelligitur, quod quidquid potest intelligere intelligit;' quia quidquid dicit formam * per se in genere. Unde, licet D aliquid Deus potest intelligere quod non intelligit, non tamen aliquam rem; nec aliquid potest incipere vel desinere intelligere, licet omnem creaturam contingenter intelligat, quia si illa creatura non est, Deus non intelligit creaturam, licet intelligat quod potest esse data creatura. Et sic intelligo Aristotelem, xii. Methaphisice, quod Deus solum intelligit quod secundum aliquod esse est divina essencia, quia aliter indubitanter nimis vilesceret, si intelligeret aliquid quod non est Deus vel racio exemplaris.

d. Of the rationes exemplares.

Et iste raciones exemplares sunt universalia eterna, que sunt necessario presupposita ad existenciam creature; et preter ista sunt universalia in creaturis, utputa raciones causales create; et tercio forme communes fundate in suis suppositis, de quibus Aristoteles est locutus. Nec sequitur ex isto quod nulla creatura potest generari vel corrumpi, vel quod aliquando non est, quia racione subiecti limitatur ad existenciam creature: ita quod bene sequitur, Ista creatura tunc non est, et tunc est aliquando, ergo, etc. Si enim ista creatura tunc est, tunc est ipsa creatura. Unde non sequitur, 'Hoc tunc est, scilicet, ante mundi constitu'cionem, et hec est ista creatura; ergo ista creatura tunc est;' quia equivocatur in medio a racione exemplari vel divina essencia ad existenciam creature. Et si queritur, quid hoc est, *ante mundi constitucionem*, dicitur quod racio exemplaris et per consequens * Deus; et hoc est ista creatura: et tamen 21A

24. *est* om. B.

14. Arist. Metaph. xi. 9 p. 1074 *b*.

21A] ista creatura non est Deus, sed idem Deo in racione exemplari, et secundum esse intelligibile adintra est Deus. Non enim possum demonstrare vel intelligere creaturam, nisi demonstrando et intelligendo Deum. Et diu fuit antequam ex Scripturis intellexi istam sentenciam de ydeis; quam cum illustratus a Deo perfunctorie repperissem, cum gaudio gracias egi Deo, cum suo famulo Augustino et aliis quos Deus eternaliter ordinat ad hoc ministerialiter me iuvare.

Tercio patet quod nulla creatura potest aliquid intelligere nisi quod Deus suus intelligit, et per consequens nulla creatura intelligit inintelligibile melius Deo montem aureum et cetera. Sed, ut alias exposui Proslogion Anselmi, creature intelligunt simulacra, et oraciones nostre predicate simul signant materialiter nostrum modum intelligendi et res intellectas a Deo: et indubie illo modo propter imperfeccionem Deus non potest intelligere, ut ego intellego Deum conponendo sic, Deus non est. Et hinc false dicitur quod intelligo Deum non esse. Sed intelligo Deum et ens sic fantastice componendo. Proposicio quidem sic impossibilis non habet primarium significatum, quia tunc racione illius veritatis foret logice vera. Sed partes eius vere habent significata primaria, vocando *significatum primarium* veritatem, quam proprio, primo, perfecte, et ex imposicione adequate significat, ut hec propo-
B sicio vera, Deus creat, significat * primarie creanciam Dei, ut ab ipso efficitur. Quamvis autem verbum et Deus eandem rem significat, non tamen perfecte proporcionaliter, cum verbum significat composicionem quam sine extremis, scilicet, subiecto et predicato, non est proporcionaliter intelligere. Querenti ergo, quid significat iste terminus, inintelligibile, chimera, et similes, dicitur quod significant omne intelligibile, quodam conceptu privative, et omne animal quod fantasians intelligit modo erranti componi. Et talem modum connotatum non

3. No creature can understand anything save what God understands.

1. *in* B C: *et* A. 7. ‖ *cum* B f. 221 c. 8. *eternaliter* B: *eternitatis* A C. 12. *Proslogion* codd: *pro solo*on. *Anshelmi*: *Anſ, h̄l* A, *Ans* B, *Anſ,t* C. 29. *inintelligibile* B: *intelligibile* A C. 30. *quodam* B: *quod* A C. 32. *componi*: 9*pōī* B, 9*pōm* A, 9*pōm* c.

12. Anselm. Proslog. iv., Opp. 31 *a*, ed. Gerberon, 1721.

contingit in esse formaliter libro vite, cui solum verum in- [21B scribitur. Et Deus nichil intelligit, nisi quod ibi inscriptum eternaliter *intus legit* et Verbo suo, quo primo se ipsum dicit, semel eternaliter loquitur, omnia ibi scripta.

Unde propter equivocacionem modi intelligendi Dei et nostri concedit Anshelmus insipienti quod homo intelligit maius Deo, id est, intelligit Deum et magnum, sic fantasmatice conponendo. Et tamen Deus non potest intelligere maius Deo. Et equivocans in tali composicione actus connotati liberius loquetur in pluribus quam alius ad rem extra pure se dirigens. Quantum autem ad instancias pro et contra, oportet hic supponere ex declaratis olim satisfactum. Non enim sapit michi quod non est dare optimum intelligibile, sed quod quilibet intellectus creatus potest intelligere deos infinitum meliores quam Deus noster sufficit intelligere vel creature ostendere; et tamen omnes istos videre potest quilibet beatus in libro vite. Nam cum intellectus creatus *sit potencia obiecto primo finita, in nichil potest ultra proprium C obiectum, ut si aliquid terminaret nescio quid pocius quam Deus noster, cuius est intelligibilitas infinita, et per consequens maior quam est aliqua creata potencia cognitiva. Quidquid ergo capciosus narraverit, scio quod Deus noster est optimus quem ipse vel creatura sua potest cognoscere, quia aliter meliorem posset diligere; cum tamen datus melior habet secundum eos solum esse intelligibile, ut chimera: melior ergo esset si haberet existenciam actualem. Item, si inintelligibile et quod non potest intelligi capciosus ex immensitate sue potencie intelligit, tunc inintelligibilis est intelligibilitas, et per consequens in Deo exemplar eternum ad ostendendum quod non potest ostendi; et sic intellectum et per consequens intelligibile esset non intelligibile, et per consequens intelligibilitas inintelligibilitas, que sunt notorie impossibilia. Item,

2. *verum* B: *unum* A C. 3. *intus* B: *intellectus* A C. 12. *olim* A C: *alibi* B. 18. *finita* B: *finito* A C. 22. *scio* B: *sancte* A C. 23. *quem*: *que* B. 26. *inintelligibile* B: *intelligibile* A C. 30. || *quod* B f. 221 D.

6. The reference is probably to Anselm. Lib. contra Insipientem, but the exact place is uncertain.

21C] iuxta sic laborantes in signis, quilibet terminus signaret omne signabile; quia da quod iste terminus homo non sic significet: contra, iste terminus omnem hominem intelligibilem signat: sed, ut dicunt, potest intelligi unus homo, qui sit in infinitum melior Deo nostro, ydemptificatus cuiuslibet et quantumlibet plura entitate; ergo talem iste terminus significat. Et per idem quilibet terminus communis significat. Sed benedictus Deus qui nos liberavit ab inviscacionibus superfici-
D alibus verborum ad pene*trative dirigendum mentis intuitum ad signata.

CAPITULUM X.

Of the Extension of God's Lordship by Creation.

Consequenter restat de extensione divini dominii pertractandum; in quo sunt quattuor tangenda per ordinem: Si deduci poterit philosophice, quod Deus sit potencie creative; secundo, posito quod sit, utrum sit necessario effectus Dei per creacionem in actum procedere; tercio, si, hoc posito, necessario sit vacuum situm precedere; et quarto, si sequatur Deum anichilare posse eo ipso quod est potencie creative.

1. *a*. God is of creative power.

In primo videtur michi philosophicum ponere quod Deus sit potencie creative. Pro quo suppono quod *creare* sit effectum de puro esse intelligibili ad existenciam suam producere ex nichilo in effectu. Sic enim intelligit Anshelmus, Monologion viii., et alii doctores concorditer dicentes ad hunc sensum, quod creare est producere effectum ex nichilo. Et patet quod nec persona divina nec racio exemplaris vel aliquid adintra creatur, quod non adextra efficitur in propria existencia; nec peccatum dictum formaliter, cum non sit proprie effectus sed defectus, et non aliquid dici debet. Et sic intelligit Augustinus in dyalogo ad Felicianum, diffiniens

2. *significet* A C: *signet* B. 6. *entitate* A C: *ente* B. 6, 7. *significat* A C: *signat* B. 16. *necessario* A C: *necessarie* B. 27. *sit* om. B.

11. To this chapter, which opens a new section treating of creation as an attribute of God, and of the mode according to which it proceeds, there follow three leading objections, one to the principle of the enquiry and the other two to difficulties raised by it, which are discussed in chaps. xi–xiii.

22. Anselm. Monolog. viii, Opp. 7.

29. Vigil. contra Felician. de Unitate Trinit. Dial. vii., printed in August. Opp. 8. app. 42 F–43 A.

creaturam. Et ex isto patet quod dupliciter dicitur *creatura*, [21D vel quia pure adextra producitur sine preexistente creato principio, vel quia in suis causis secundis ita efficitur. Et sic quodlibet ens predicamentale et solum huiusmodi dicitur creatum; ens quidem analogum est primum creatum, * quia 22A a Deo efficitur sine causa creata que ipsum precederet: sed ipsum presupponitur tamquam causa materialis ad hoc quod alius effectus producatur; sicut ad efficienciam hominis preexigitur animal, et ad efficienciam particularis generaliter plus commune, et correspondenter quodcunque divisibile, ut materialis substancia sit ex suis partibus materialiter causantibus, quia intrinsece non est forma efficiens sive finis. Ideo sicut domus fit ex suis partibus quantitativis, tamquam causis materialibus (ex secundo Phisicorum et alibi), sic omne materiale quantum fit ex suis partibus, tanquam causis materialibus previe requisitis; quia totum est omnes sue partes, ut post tangetur: ideo creatur in suis principiis. Et patet sensus Eccli. xviii. 1 (quem Augustinus, notat — super Gen. ad litteram, capitulo —) quod Deus *qui vivit in eternum creavit omnia simul;* omnia quidem in suis causis primordialibus, ut generibus ac speciebus, vel aliter in essenciis materialibus, secundum raciones absconditas seminales. Et ad illum sensum dicitur quod Deus, qui prius facit effectus principia, creat ipsum propter habitudinem ad priorem actum quandocunque secundum opus administracionis ipsum produxerit.

b. God cannot produce save by way of creation

Et patet quod philosophicum est ponere nedum quod Deus sit potencie creative, sed quod non potest nisi creando effectum quemquam, ut mundum vel aliquam eius partem, producere. Patet sic: Deus non potest effectum producere, nisi a puro esse intelligibili ad propriam existenciam in se vel in suis causis produxerit ex nichilo in effectu; * sed si sic, tunc creat, B ex descripcione supra posita; ergo conclusio. Maior patet ex

1. *Et* om. B. 9. *generaliter* A^2 (in marg.) B C: om. A^1. 18, 19. Numeri libri et capituli in codicibus desunt. 24. ‖ *quandocunque* B f. 222 A.

14. Arist. Phys. ii. 9 p. 200 *a*.

18. August. de Gen. ad litt. vii. § 28, Opp. 3. 103 C, D; xxxiii. § 52, p. 179 G.

22B] hoc quod omne intelligibile, et per consequens omnis effectus, habet esse intelligibile absolute necessarium; nulla huiusmodi existencia in proprio genere est absolute necessaria; ergo, si habet propriam existenciam, hoc est a puro esse intelligibili ad existenciam consequentem. Minor patet ex hoc quod existencia effectus dependet nedum a Deo, sed a suis partibus integralibus sive communibus; non sic autem esse intelligibile; ergo ipsum est longe prius quam existencia in proprio genere: nec dubium de hoc, cum essencia divina, que est omne esse intelligibile, distat quantumlibet ab effectu.

Ex istis patet quod mundus iste sensibilis si producitur ex priori materia, cum ista materia sit essencia a Deo distincta, quod ipsa a Deo producitur ad existenciam a puro esse intelligibili, et per consequens (iuxta descripcionem supra positam) tunc creatur, et vel dabitur processus in infinitum, vel dicetur quod ista universitas creatur secundum se et quamlibet eius partem. Confirmatur ex hoc quod precipue partes mundi, ut angeli et materie prime, que videntur aliis esse fundamentum, non possunt ab esse intelligibili procedere ad existenciam nisi per creacionem, eo quod omnis talis produccio est creacio, ex petito; multo magis nullus alius effectus sine creacione producitur. Illud patet capiendo totam universitatem essenciarum causatarum: ipsa enim non causat se primo recipere (ut C scies postea); et cum a Deo * producitur extra ipsum, sequitur quod creatur. Quidquid enim Deus causat adintra vel adextra, ab eo producitur, ut patet de personis necessario coeternis; nec dubium, quin Deum posse producere causatas essencias, cum sit divina potencia et per consequens ipse Deus, est prius naturaliter quam ipsas existere; et per idem Deum ipsas intelligere, et per consequens ipsas posse a Deo produci ac ipsas intelligi, est longe prius quam ipsas existere: et sequitur intentum.

In all production the potential precedes the actual.

Ex quo patet quod si sit effectus aliquis, tunc est in eo potencia prior actu. Nam omnem effectum Deus prius potest producere, et per consequens ipse a Deo prius produci poterit, antequam actualiter producatur. Et cum nec pro-

ductiva potencia nec produccionis potencia passiva separari [22C poterit, sic quod non insit producto, sequitur quod in omni
i. effectu est potencia prior actu. Nec hoc verti debet in dubium, cum prius sit rem intelligibilem posse intelligi quam effectualiter consistere; et cum omne posse esse vel posse intelligi presupponit essenciam cui insit (cum omne respectivum preexigit absolutum), sequitur quod omnem potenciam effectus precedit simpliciter actus primus. Et ista est conclusio Aristotelis, nono Methaphisice. Nam si posse logicum vel intelligibilitas non ponit primam essenciam tamquam aliis fundamentum, ut fantasiantur illi qui dicunt quod sit possibile nichil esse, * cum statuunt sibi defectivum principium quod D solum affirmativa sit impossibilis, cum nulla affirmacio (ut asserunt) inducitur ex negativa;—si, inquam, sic est, tunc est forma, ut intelligibilitas vel potencia, sine formato, et ens respectivum melius absoluto. Nam tam malum esset rem posse esse deficere; quod si foret eius privacio, res simul esset simpliciter et non esset. Numquid, rogo, Deum nostrum esse sit melius, qui ordinat eternaliter ita esse? et, cum constat quod sic, patet quod eius existencia foret peior.

ii. Item, posita universitate potencie logicalis, adhuc foret ordo inter istas potencias, ut prius foret aliquid posse esse quam hoc corruptibile sive illud; et per consequens in ordine prioritatum foret aliquid optimum et primum simpliciter: quod cum non posset poni universale quod omne universale ordinatur causari a suis suppositis causatis, ergo est extra multitudinem causatorum, et illud oportet ponere affirmacionem simplicem; cum nullum hominem esse quantitatem sit absolute necessarium, eo quod nullum animal nec substanciam esse quantitatem sit sic necessarium, quod est immediata negacio (ex primo Posteriorum). Si ergo sit ordo causacionis in negacionibus necessariis absolute, oportet quod extra illas negaciones sit affirmacio cunctis prestancior; illa ergo est causa

8. || *precedit* B f. 222 B. 18. *deum nostrum* B: *deum* A, *nostrum* altera manu suppleto: *nostrum* C, *deum* in margine addito. 27. *affirmacionem* B C: *affirmac̄oni* A.

9. Arist. Metaph. viii (ix). 8 p. 1049 *b*.
31. Eiusd. Anal. Post. i. 2 p. 72 *a*.

22D] quare nichil simul est et non est, quare nullum genus est
23A aliud, et sic de ceteris negacionibus * absolute necessariis.

Item, posito quod non sit essencia absoluta, sed multa signabilia posse esse, ponatur quod in B instanti incipiat esse intellectiva essencia, que sit C, prima omnium naturarum: et patet quod A essencia creatur, quia producitur a puro esse intelligibili ad existenciam actualem; et cum non inmediate a se creatur nec a negacione vel posse logico, cum actiones sunt solum suppositorum, sequitur quod est dare naturam vel essenciam singularem naturaliter precedentem. Et de illa est conformis deduccio, sic procedendo continue quousque ad primam essenciam fiat status. Omne namque agens per se et primo est prius naturaliter extra facto: ymo, si de necessitate nature adextra causaverit adhuc, cum presupponitur ad suam causanciam, et ipsa presupponitur ad causatum; patet quod mens philosophi non consentit quod idem per se et immediate se ipsum efficiat. iii.

Item, proporcionaliter ut res est natura prior, tamquam finis et efficiens, est ipsa melior et per consequens diligibilior, cum eius privacio foret peior et effectus cognitivus sit sibi de lege nature obligacior: sed nullum posse logicum sive negacio potest finaliter quietare racionalem naturam, ergo nec esse simpliciter prima causa. Non ergo gaudet creatura racionalis in huiusmodi esse logico, quod nec potest in se quiescere, effectu aliquo dominanter uti, adextra providere vel agere, aut
B actum saga*citer gubernare. Oportet ergo quod natura positiva quietetur in summo positivo directe intuito, quod supereminenter habeat racionem cuiuscumque perfeccionis simpliciter, quoniam melius est aliquid habere quam est aliquid non habere. Deus ergo noster non est ens pure logicum, sed natura plenissima, felicissima, absolutissima, et tante bonitatis ac positive constancie quante mens creata poterit cogitare; quia iuxta racionem Anshelmi, dato quod cogitet meliorem, vel existit iv.

3. *multa* A[1] (expunctum) B: *in^{ta}*, hoc est *intellecta*, A[2] (in marg.) C. 23. post *racionalis* B *finaliter* habet. 29. ‖ *non* B f. 222 c.

33. *Iuxta racionem Anshelmi*, apparently a general reference to the argument of the early part of the Monologium.

vel intelligitur, et tunc est Deus, quem nosse contendimus; [23B cum ex concordi supposicione omnium loquencium Deus est natura omniquaque perfectissima. Quod si non existit sed habet pure esse intelligibile, hoc vel est possibile vel impossibile sic impleri: si impossibile, tunc est ficticia, ut chimera, sed eciam quidlibet in effectu sub racione qua sit intelligibile foret Deus; si possibile sit Deum cogitatum ad tantum perfici, longe gloriosior esset si absolute necessario foret huiusmodi, sine hoc quod de possibili ab aliquo moveatur. Et patet ex consideracione philosophorum quod quelibet creatura manifeste se denegat formaliter esse Deum.

v. Ulterius, quoad fundamentum logicum, patet quod omniquaque capit calumpniam. Nam si nulla veritas est, tunc non est ita, quod Deus non est; et si hoc, tunc Deus est, cum due negaciones in assumpto equivalent uni * affirmacioni, ut C docet Augustinus in libello suo Unde malum: si enim potest esse quod nulla veritas est, tunc est possibile ita esse, et per equivalenciam tunc possibile est veritatem vel verum esse quod nichil sit, et sic veritas est et eius oppositum.

vi. Item, iuxta hos logicos possibile est quod nullus homo vel asinus potest esse; et cum sequitur ex eorum principiis, 'Si 'impossibile est hominem vel asinum esse, tunc, ipso posito 'in esse, ipse simul est et non est,' sequitur quod possibile est de qualibet danda essencia quod, si ipsa est, ipsa simul est et non est. Et cum talis veritas condicionata non potest incipere vel desinere, ymo nec esse, nisi fuerit absolute necessaria, sequitur quod unum quodque positivum esse includit absolute necessario formalem repugnanciam: quod est nimium puerile.

vii. Item, cum solum affirmacio includit opposita, pono adversario sic opinanti quod, si opinio sua sit vera, ipsa non est vera. Patet possibilitas casus, tum quia est una condicionalis non affirmativa ponens quidquam, tum eciam quia possibile est iuxta sensum suum neminem posse esse: et indubie, si

1. *quem*: codd. *que*. 15. post *due* B *dande* inserit. 19. *oppositum*: codd. *suppositum*. 27. *quodque* B C: *quodlibet* A.

23C] nemo potest esse, non potest esse quod opinio sua sit vera, nisi eciam non sit vera, sicut patet examinando oppositum. Admisso ergo casu, patet, ut prius, quod ista opinio non poterit [D] esse vera: cum nulla veritas condicionata poterit mutari * a necessario in contingens; et per consequens cum potest esse absolute necessarium quod hec opinio non sit vera, est absolute necessarium quod continue non sit vera. Tales multas instancias quondam adduxeram pro istis logicis destruendis.

2. None but God is of creative power.

Secundo principaliter patet ex sentencia principali quod solus Deus est potencie creative. Nam solum illud creare poterit quod a puro esse intelligibili potest effectum producere ad esse in genere; solus Deus hoc potest; ergo conclusio. Minor patet ex hoc quod solum motor ille potest mobile a signo ad signum movere, qui precedit aliqualiter illa signa: ut si in omni motu movens et motum sunt simul (ex septimo Phisicorum), mobili existente in termino a quo, oportet per se motorem vel illum terminum precedere vel saltem virtualiter ibi esse. Cum ergo nulla pure creatura eciam secundum virtutem se extendit ad esse intelligibile alicuius, cum omne tale esse precedit quantumlibet singulas creaturas; sequitur quod ab illo esse non potest creatura quidquam in effectu producere. Confirmatur ex hoc quod creatura nichil producit nisi secundum creatam potenciam sibi datam, et per consequens non ab esse intelligibili in potencia increata, sed citra ab esse possibili in causa secunda ad producciones huiusmodi ordinata: cum ergo in causis secundis sit disposicio propinquior ad effectum quam esse intelligibile absolute necessarium et eternum, sequitur quod [24A] remotissimus terminus * a quo creatura producit effectum est creata potencia citra ipsum. Ideo negandi sunt casus quibus ponitur quod Deus communicet angelo potenciam creativam, et erronee putatur quod mens creata creat cum Dei influencia actum suum; quia omnis talis actus, cum sit mentem acci-

15. ‖ *signa* B f. 222 D.

16. Arist. Phys. vii. 1 p. 131 *b*.

dentis agere, producitur ex movencia Dei et obiecti de [24A potencia materie vel subiecti. Non enim sunt accidencia anime res tales que poterunt per se esse. Et per idem sequitur quod luminosum non creat producendo in medio vel in vacuo lumen suum, quia lumen huiusmodi, cum sit disposicio que est medium illuminare, educitur de potencia subiecti, ut cetere qualitates. Sunt autem qui ponunt huiusmodi accidencia esse res absolutas, que poterunt per se esse, ut qualitates primas in hostia vel calice consecrato ponunt generare molliciem, acredinem, vel aliam qualitatem secundam; que omnia sunt absolute essencie possibiles per se esse sine hoc quod substancia quevis ipsa recipiat: ymo, ut alias ostendi, nec quantitas nec qualitas ipsas recipit subiective. Illis autem relinquo sollicitudinem responsionum ad obiectus huiusmodi, credens quod, si creatura posset producere absolutam essenciam sine presupposita creata essencia, sine hoc quod subiecta substancia vel causa secunda ipsam recipiat, secundum suam causatam potenciam vere posset creare, cum * creare sit producere absolutam essenciam sine presupposita B creata essencia concausante.

3. The creature can produce nothing except God first create it.

Tercio principaliter videtur inferri quod impossibile est creaturam quidquam producere nisi Deus prius creaverit illud idem: nam si creatura quidquam produxerit, Deus prius et principalius illud efficit, cum concurrit in accione qualibet creature; et cum pro illo priori non coefficit vel concausat aliqua creatura, sequitur conclusio. Deus enim concurrit cum qualibet creatura communicative concausando cum illa, et preter hoc habet propriam causanciam in qua non communicat creatura: ut si Petrus producit motum vel aliud accidens respectivum quod videtur a creacione maxime elongatum, Deus prius tempore et natura producit ipsum in suis principiis, ut in spiritu et in attomis principiantibus corpus Petri, et genere analogo, cum aliis causis secundis principiantibus ipsum Petrum, in quibus virtualiter vel originaliter pro-

14. *responsionum* B: $\overline{rn}^{o3}$ A C. 21. *inferri* B: *inferre* A C. 26. *enim* B: *non* A: *nō* C, littera *ō* in parte erasa. 34. ‖ *ipsum* B f. 223 A.

24B] ducitur ille motus; non sic intelligendo quod iste motus vel aliud accidens produci possit in suo individuo sine subiecto et efficiente causato materialiter concausante, sed quod principia, que sunt essencialiter ille motus, producuntur pro sua mensura sine concausancia creature. Quando autem causa secunda instrumentaliter agit quidquid, tunc eadem accione in numero instrumentaliter agit Deus sicut et quelibet
C * causa secunda superior; nec illa accione creatur effectus, sed agencia superiori, prius tempore vel natura. Sicut enim, agentibus ex equo concurrentibus, quodlibet habet propriam agenciam et ex omnibus illis est una aggregata agencia passioni vel motui correspondens; sic multis agentibus gradatim in natura, sed temporaliter coagentibus, omnis inferioris agencia communicatur superiori. Et preter hoc omne superius habet propriam agenciam qua movet proximum subditum in natura; ut, exempli gracia, Deus suprema intelligencia et orbis movent in vere bestiam ad prolificandum. Tunc Deus habet propriam agenciam sive movenciam, qua movet primum angelum sine alio conmovente; in secunda agencia communicat cum angelo; et in tercia cum angelo et cum orbe. Cum enim omnis creatura in agendo producit positivum effectum, et per consequens creaturam, oportet quod Deus concurrat, utens ea in proprio instrumento. Ideo vere dicit Aristoteles in De Mundo quod Deus est coraula in quolibet ordine motus et specialiter in ordine motus celi, cum ducit coream manens eternaliter immobilis in se ipso. Nec denominat agencia creature inmediate et formaliter Deum nostrum; cum tunc nulla creatura haberet propriam agenciam,
D sed idem esset formaliter Deum et cre*aturam agere, et tunc agens inferius esset Deus, et per consequens Deus loqueretur, comederet, curreret, et sic de multis denominacionibus, quas dementis esset concedere. Deus ergo, utens sua creatura in data agencia, movendo eam ad creaturam suam producendum, denominatur efficienter agere instrumentaliter per organum quod sic movet; et illud agere instrumentaliter

24. Arist. de Mundo vi. p. 399 *a*; where the Greek is *κορυφαῖος*.

non est superior Dei agencia. Sic igitur Deo ascribitur [24D agencia creature, non quia illa Deus agit formaliter, sed quia immediate movet ad illam, ut instrumentum suum, creaturam, efficiat quam intendit.

4. Of every work God is the author in the first place, in the most direct way, and in the strictest sense.

Et patet quod Deus principalissime, immediatissime, et propriissime efficit omne opus: principalissime, cum sit dux et archimotor in toto opere; immediatissime, quia pro mensura sua creat effectum sine adminiculo se iuvantis, sed creatura nichil facit, nisi mediante previa Dei movencia se iuvantis; et propriissime, cum agere proprius ascribitur supremo et principalissimo Agenti, quod tot agenciis et movenciis agit, quam suo postero instrumento. Et forte in ista equivocacione laborant plurimi: ut aliqui dicunt quod Deus nichil agit adextra excepto creacionis opere, sed omnem aliam produccionem movendo communicat creature; quia (ut dicunt) illud movere non est agencia, nec agencia creature denominatur Deus formaliter. * Nos autem di- 25A cimus quod illa movencia est agencia; cum serrator movendo serram serrat proprius sua serra: creatura vero (secundum Ysa. x. 15) se habet utpote serra Dei. Alii vero dicunt quod nichil immediate agit quod coefficit instrumento, quia mediante instrumento agit, quod est tam natura quam efficiencia agens proximum ad productum: Deus autem est agens remotissimum et mediatissimum, ut contendunt. Sed si considerent quod Deus immediate illabitur cuilibet, non distans ut astrum, quod mediante suo lumine effectum efficit sublunarem, sed postquam agens extrinsecum cessaverit, Deus adintra continuat, dans ultimum complementum; consentirent sentencie supradicte. Et illud sensit apostolus, 1 Cor. iii. 7, *Neque qui plantat neque qui rigat est aliquid, sed qui incrementum dat, Deus:* nam plantans non ut sic efficit aliquid absolutum; et sic est de irrorante vel applicante secundum produccionem respectuum senciendum. Ille autem qui intrinsecus movet vim seminalem ad producendum naturales formas inmediatissime, facit opera, et specialiter cum suo tempore creat principium:

13. ‖ *ut* B f. 223 B. 31. *ut sic* B: *sic* A C.

25A] creatura autem solum proprie facit modum. Ideo apostolus sepe sentit quod creatura non est aliquid quoad Deum, ut B Gal. ultimo, *Si quis se existimat esse aliquid,* * *cum nichil sit, ipse se seducit.* Respectus itaque accidentales facimus Deo previe dirigente, et non essenciam per se stantem.

Agency may be instrumental and mediate, or causal and immediate; the former pertaining to the inferior, the latter to the superior, agent.

Nec obviat quod agens proximum sit remotum in natura; sed bene innuitur quod est dare mediacionem et immediacionem duplicem in agendo, scilicet, instrumentalem et causalem. Prima est subiciencie et secunda preeminencie; ut quecunque creatura infime iuvat Deum ad effectum producendum, sine hoc quod habeat agens inferius instrumentum, immediate instrumentaliter producit effectum, quia omne agens superius instrumentaliter per ipsum, et de tanto immediate in isto ordine et alia mediate. Sed, cum omne agens secundum agit per Dei adiutorium principalius et eminencius coagentis, racionabiliter dicitur quod creatura, quidquid agit, agit mediante Dei movencia, qui immediate quoad illum ordinem facit opus; et sic, ex bonitate Dei in producendo effectus, Deus et agens secundum in eversis ordinibus se iuvant reciproce, dicente apostolo, 1 Cor. iii. 9, *Dei enim adiutores sumus.* Nec ex hoc sequitur quod omne productum a creatura multociens producatur, quia Deus a primo instanti creacionis effectus producit ipsum continue, quousque opere administracionis in suo individuo producatur, et per consequens racione continuacionis producencie non bis fiet. Nec videtur mihi, quoad pro instanti producencie creature, C quod ante * temporaliter creat Deus; quia movencia, qua prima postremo movet agens secundum simul temporaliter cum eius agencia, non est creancia, sed presupponit subiectum, sicut omnis Dei agencia respectu forme individue administracionis, scilicet, opere condicionis in creancia sue cause.

5. *dirigente* B C (e corr.): *dirigentem* A. 26. *quoad*: codd. *quod*. 30. *sicut*: codd. *sed*. 31. ‖ *administracionis* B f. 223 c. *scilicet*: codd. *sed*. Ad finem capitulo in B legitur, *v welyky cztwrtek psano* (Latine *Scriptum die Iovis magno*, hoc est, *die absolutionis vel mandationis*).

3. Gal. vi. 3.

CAPITULUM XI. [25C

First Objection as to the lawfulness of enquiry in matters of faith.

Contra dicta instatur tripliciter. Primo videtur quod 'tales 'inquisiciones curiose circa articulos fidei tollunt de merito, 'cum secundum sentenciam Gregorii, omelia —, *Fides non 'habet meritum, cui humana racio prebet experimentum:* ymo 'ex pari evidencia videtur quod omnis articulus in lumine 'naturali cognosci poterit evidenter; et tunc non oporteret 'dare lumen fidei, cum nichil esset inevidens.'

1. *Reply.*

To the humble Christian such enquiry has many uses,

Ad istud dicitur concedendo quod contingit in inquisicionibus huiusmodi, vel superbiendo vel utilius omittendo, facillime male uti: verumtamen contingit humilem Christi discipulum in isto studio plurimum promereri, in elidendo aliorum superbiam, qui gloriantur se invenisse vias novellas que a veritate antiqua exorbitant, in preparando posteris per invia vagantibus semitam veritatis, et in laudando Opificem qui concessit post fidem intellectum articuli, ut sciatur impugnatori fidei tam respondendo quam apponendo satisfacere racione, iuxta iniunccionem beati Petri (1 Pet. iii. 15, 16), *Dominum autem Christum sanctificate in cordibus vestris, parati semper ad satisfaccionem omni* * *poscenti vos racionem* D *de ea que in vobis est fide, sed cum modestia et timore.* Et istam regulam secuti sunt doctores agricole Scripturarum et colligentes que supersunt fragmenta ne pereant. Hoc enim est opus supererrogacionis doctorale, servata semper modestia cum timore: *modestia,* non evagando inaniter circa inutiles questiones; *cum timore,* non alta sapiendo, sed Scripture sacre ut fundamento, pro cavendo lapsu a veritatis tramite, innitendo, et quod plus habemus ignorancie quam sciencie de quocunque scibili, humiliter confitendo. Cum ista autem

so it be pursued *with meekness and fear.*

5. *cui* B C: *cur* A. 20. *parati* A C: *pariti* B. 21. *fide* A C: *spe* B cum textu s. Petri. 25. *evagando* B: *evaganda* A C. 27. *veritatis* B C²: *veritate* A C¹.

4. Greg. Hom. in Evang. ii. 26 § 1, Opp. 1. 1552 D.
22. *Colligentes,* &c.: Joh. vi. 12.

25D] modestia possumus raciones de quocunque articulo fidei licenter inquirere, quia aliter nimis graviter peccarent Augustinus, Ambrosius, Ieronimus, Anselmus, et alii pugiles qui racionibus vivacibus de altissimis articulis hereticos impugnaverunt; ut patet de summa Trinitate, de mundi creacione, et de Verbi incarnacione, cum sibi similibus, que philosophice defenderunt et multipliciter persuaserunt.

a. We can know nothing except we be first enlightened by God through faith.

Istis premissis, tria videntur mihi per ordinem declaranda: primo, quod impossibile est hominem quidquam scire, nisi previe illustretur supernaturaliter pura fide. Fides enim quandoque sumitur pro actu quo creditur, secundo pro habitu per quem creditur, et tercio pro veritate que creditur; sicut diffuse alibi est fundatum. Sed primo modo intelligitur fides equivoce apud multos: primo pro actu primo intellectus
26A *creati quo assentit absque formidine veritati; ut considerando si aliquid simul est et non est, statim plene consencio negative, nec protunc dubito de hoc vel suo opposito. Ideo dicit Hugo de Sancto Victore quod fides est supra opinionem, cum expellit formidinem quam ponit opinio; et est citra scienciam, quia non expectat racionem crediti, per quam ut evidencius cognitum cognoscatur. Secundo modo accipitur pro actu primo adhesionis veritati pro illa mensura non intuite credente; et sic videtur apostolum loqui ad Hebr. xi; et Augustinus, super Iohanne, omelia xl., *Fides*, inquit, *est credere quod non vides*.

Faith is either i. intuitive assent to a truth as soon as propounded; or ii. non-intuitive assent without demonstration.

All demonstration presupposes faith.

Accipiendo autem fidem primo modo est conclusio proposita manifesta. Nam si homo scit veritatem aliquam ex evidencia magis noti (ut loquitur philosophus, primo Posteriorum) et supponitur *scire* intelligi pro presenti, cum non sit processus in infinitum, est dare principium talis sciencie, cui assentitur sine discursu a prius cognito pura fide; ymo,

3. *Ieronimus*: *I'oni9* A C, *Ie'o* B. 5. *impugnaverunt* A: *impugnarunt* B C. 6. *et* A C: om. B. 7. *pursuaserunt* A C: *swaserunt* B. 11. post *creditur* A *et* addit: om. B C. 12. *et* B: om. A C. 23. *intuite* B: *intuito* A C. 26. ‖*proposita* B f. 223 D. 29. *scire* B: *satis* A C.

18. Hug. de s. Vict. de Sacram. x. 2, Migne, 176. 330 et seq.
24. August. in Ioh. Evang. tract. xl. 9, Opp. 3 (2) 568 F.
28. Arist. Anal. Poster. i. 2 pp. 71 *b*, 72 *a*.

quidquid demonstrative deduxero, prius naturaliter sibi [26A assencio quam per tale medium demonstrandi. Sed cum intellectus humanus non potest taliter illustrari nisi a Deo ad minimum moveatur, patet quod instigans ad assensum huiusmodi illustrat supernaturaliter ad credendum. Et cum nemo eciam in utero materno ad tantum desipit, quin cognoscat primo omnium ad minimum ens esse (sicut alibi B declaratur), patet quod *lux* * *vera* necessario *illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*, ut dicitur Ioh. i. 9: et tale lumen fidei nedum stat, sed supponitur ad scienciam et beatificam visionem. Et sic intelligitur Isa. vii. 9: *Si non credideritis, non permanebitis.* Credere enim precedit intelligere, ut patet Isa. xliii. 10; *Ut sciatis*, inquit, *et credatis mihi, et intelligatis quia ego ipse sum.* Primo namque scimus creaturas noticia hominis animalis; secundo ex hoc credimus Creatorem; et tercio homo interior legit in Deo inscripciones eternas cuiuslibet creature, et sic intelligit librum inscriptum ultra noticiam fidei qua primo omnium adheretur; et ista noticia vocatur intelligere apud doctos.

b. The apostle's definition of faith (*Hebr. xi*).

Quoad dictum apostoli, videtur aliis quod non est moris vel intencionis apostoli aliquid diffinire; sed dicit particularem veritatem de fide, non respectu omnium credendorum, sed pertinenter ad suum propositum de speratis. Alii dicunt quod describit habitum fidei, qui est *substancia* vel fundamentum cuicumque alii virtuti theologice vel morali. Michi autem videtur probabiliter posse dici apostolum intelligere de fide increata, que est Deus, quod est *substancia*, fundamentum aliquid vel essencia in quo fundantur omnes veritates credite vel sperate, sicut patet ex modo loquendi apostoli. Vocat enim Deus authonomatice aliquid fundamentum sive substanciam, et per rem modo Scripture intelligit * veritatem; C ut Hebr. vi. 13–18 vocat promissionem et iuramentum Dei *duas res inmobiles*. Et ad illum sensum dicitur quod *fides est substancia rerum sperandarum*, quia omnis articulus

Faith here probably means *God*.

11. ante *beatificam* B *ad*. 28. *veritates* A B mg. C: *virtutes* B. 30. *authonomatice*: *authono*[ce] A: *autono*[ce] B: *automa*[ce] C. 32. *vocat* B: *nōt* A C. 34. *substancia rerum sperandarum* A C; *sperandorum substancia rerum* B.

26C] fidei est essencialiter Deus ipse, ut patet de Trinitate, de incarnacione, et ceteris veritatibus, que Christo secundum alteram substanciam inexistunt: et quia omnes articuli cedunt sanctis ad gloriam, ideo dictam substanciam describit sub racione qua ad beatitudinem expectatur. Et quia Deus non est nobis fides nisi sub racione qua illapsus intime movet mentem, ideo dicitur *argumentum*; omne quidem quod facit evidenciam creature dicitur argumentum, ut Act. i. 3. dicitur quod Christus *in multis argumentis* apparuit discipulis *loquens de regno Dei*: et quia graciose instruit et saluberrimis et difficillimis ad credendum, ad que in penam peccati difficultamur, ut sic suppleat defectum quem peccando incurrimus, dicit quod est *argumentum non apparencium*, id est, non intuitarum a nobis viantibus pro tempore quo speramus. Quando autem evacuabitur quod *ex parte* est et succedit fruicio loco spei, tunc eciam succedet clara visio intuitiva, loco visionis enigmatice de absente. Et connotando sic negative actum vel habitum fidei, decidet in patria secundum id quod inperfeccionis est, et stabit necessario secundum id quod positive dicit actum primum simpliciter ad assensum. Talis enim actus
D preexigitur * ad demonstrativam scienciam, ad visionem claram, et omnem posteriorem noticiam; sicut questio propter quid est scibile presupponit questionem quia est de eodem. Et ex istis patet quod non est peccatum, tenendo fidem cum modestia, studere ad intelligendum quod creditur: ymo, idem esset opinari oppositum et credere quod nemo debet proficere in virtute ne fiat Deo obligacior pleniori dono, quod est turpius et plus Saracenicum quam prohibere racione discutere fidem suam.

c. Explanation of the saying, 'Fides non habet meritum,' etc.

Et quoad illud Gregorii dicitur quod intencionis sue est dicere quod fides meritoria viantis non est nisi de virtuti sue intuitive absconditis. Et ideo dicit *experimentum*: constat

16. ‖ *intuitiva* B f. 224 A. 17. *connotando* C: *convocando* A B. 19. *id* A: om. B C. 24. *et*: om. B. 27. *pleniori*; *plri* B; in A C lacuna. 31. *virtuti* B, *i* ex *e* emendato: *virtute* A C.

15. I Cor. xiii. 12.

quidem, ex secundo Posteriorum et secundo Methaphisice, quod ex multis sensibus colligitur memoria et ex multis memoriis experimentum acquiritur. Viator, inquam, non meretur in quantum credit intuitum vel naturaliter demonstratum, sed in quantum humiliter auctoritate divina credit sibi difficile supra sensum; ut Abraham credidit Deo de multitudine seminis, postquam fuit centenarius et Sara nonagenaria; et ideo *reputatum est ei ad iusticiam*, Gen. xv. 6. Mereor itaque primo adherendo veritati credite; mereor secundo studendo illam intelligere: et secundus actus meritorius non habet racionem meriti in credendo; sed meritum adhesionis simplicis superaddit edificatorie in inquirendo et meritum prime fidei fructuosius confirmando. * Absit enim quemquam catholicum adeo insanire quod credat, si fidei adveniat humana racio vel experimentum de credito, eo ipso periret meritum fidei precedentis. Tunc enim non diceret Salvator, *Palpate et videte, quoniam spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere* (Luc. ultimo); nec Salvator dixisset in confirmacionem fidei sancti Thome, *Infer digitum tuum huc, et vide manus meas, et mitte manum tuam in latus meum, et noli esse incredulus sed fidelis* (Ioh. ultimo). Et simile I Ioh. i. I, *Quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, et manus nostre contrectaverunt de Verbo vite.* Oportet enim fidelem inniti articulis fidei tamquam principiis; sed, plebeis in pura fide quiescentibus, doctores ecclesie debent progrediendo mereri sibi et aliis, solvendo instancias sophisticas, que faciunt cathecuminos fluctuare et quibus infideles videntur fidem creditam infirmare, et inveniendo raciones probabiles, quibus instabiles roborentur et constantes in Creatoris sapiencia delectentur. Et hec doctrina Anshelmi, primo Cur Deus homo, secundo capitulo: *Sicut rectus ordo exigit ut*

[26D]

[27A]

Reason does not take away from the merit of antecedent faith, but adds a new merit.

Enquiry into matters of faith is proper for the learned.

10. *illam* A C: *eam* B. 24. post *enim* B *omnem* inserit.

1. Aristot. Anal. Poster. ii. 19 p. 100; Metaph. i. 1 pp. 980 *b*, 981 *a*.
17. Luc. xxiv. 39. 20. Joh. xx. 27.
30. Anselm. Cur Deus homo, i. 2 Op. p. 75 *a*.

27 A] *profunda Christiane fidei credamus, priusquam ea presumamus racione discutere, ita negligencia mihi videtur si postquam confirmati sumus in fide non studemus quod credimus intelligere.* Unde Monologion, primo capitulo, Anshelmus profitetur se B velle inniti puris racionibus philosophicis, ad * exemplum beati Augustini, in probando trinitatem divine essencie; quod et facit: *Si quis*, inquit, *ignorat ea que de Deo credimus, puto si sit vel mediocris ingenii potest sibi sola racione articulos suadere.*

2. Every article of faith is capable of demonstration by some method or another.

Secundo dicitur quod omnis articulus Christiane fidei est demonstrabilis modo suo; utputa vel per deducens ad impossibile vel aliqualiter ostensive. *Aliqualiter* dico, quia quedam veritas est solum demonstracione, quia demonstrabilis ab effectu; ut philosophus probat ex motu primi mobilis Deum esse: quedam vero est demonstrabilis demonstracione potissima a priori, sicut mathematicus demonstrat veritates sue sciencie. Patet sic: Omnis articulus fidei est prima veritas vel secunda; omnis secunda veritas est demonstrabilis a priori; ergo conclusio. Minor probatur fideli danti quod non est de Deo demonstrabile quod sit trinus. Contra: possibile est fidelem post adhesionem dicto articulo pura fide, quod acquirat ulteriorem noticiam de trinitate anime, de trina entis passione, vel effectu naturali consimili. Formet ergo doctor catholicus talem discursum: Omnis effectus creatus est secundum similitudinem analogam a primo principio exemplatus, sed trinitas anime intellective est effectus creatus, ergo est a primo principio secundum similitudinem analogam exemplata; sed nulla similitudo analoga est completa, nisi C trinitas prime cause; ergo illa * est ponenda. Suppono Augustinum fidelem formare istam racionem, assenciendo antecedenti et consequenter adherere conclusioni noticia supra fidem simplicem ex auditu. Cum ergo omnis discursus sillogisticus, procedens ex effectibus necessariis concluden-

Proof of the Trinity by arguments from nature.

4. ‖ *mono*[on] B f. 224 B. 5. *ad* B: om. A C. 29. *suppono* A C *supp*[o] B.

4. Anselm. Monolog. i. p. 4 *a*.

tibus formaliter suam causam, sit demonstracio ab effectu, [27 C possibilitas autem antecedentis positi non negabitur a fideli; nec superest racio quare ista foret demonstracio, Omne motum movetur ab alio, et mundus movetur sine processu in infinitum inter motorem et motum, ergo est dare primum motorem simpliciter, quin per idem contingeret quod talis discursus sit demonstracio ab effectu. Unde pro possibilitate assumpti, vide Augustinum, x. de Trinitate, xxvii: *Hec*, inquit, *tria, memoria, intelligencia, et voluntas, quoniam non sunt tres vite sed una vita, nec tres mentes sed una mens; consequenter itaque nec tres substancie sunt, sed una substancia.* Et sequitur, *Idcirco hec tria sunt unum, quo una vita, una mens, una essencia, et quidquid aliud ad singula dicuntur: eo vero tria, quo ad se invicem singula referuntur.* Et tamen beatus Augustinus non fuit ex fide necessitatus ad ponendum anime trinitatem; nec est verisimile tam sanctum episcopum mendicare ficta mendacia ad fundandum fantastice fidem suam, quod sic credidit philosophice senciendum. Nec * dubium de hoc studenti debite D sentenciam Augustini.

Quod autem assumptum principalis argumenti sit evidens in lumine naturali patet doctori catholico ponenti exemplaria in Deo, iuxta que effectus singuli producuntur; ymo in hoc consentit Averois infidelis, xii. Methaphisice; ymo omnes argucie sophistarum que moverent contra trinitatem prime Essencie eque efficaciter moverent contra trinitatem creati spiritus. Patet ergo quod evidencia capi potest ex trinitate creata, ut supra fidem fidelis assenciat trinitati prime Essencie. Et illud declaravi diffuse alias, quomodo non est possibile creatam essenciam sive substanciam per se esse, nisi habeat inclinacionem sive appetitum ad propriam existenciam;

12. *quo* B: *que* AC. In August. quippe verba ita se habent: *Quocirca tria haec eo sunt unum quo*, &c. 13. *aliud ad* B: *a'd ad* AC: *aliud ad se ipsa* August. *eo* B cum August.: *ea* AC. 16. *mendicare* B: *mendaciter* AC. 23. *Averois* A: *Averoys* BC. 25. ‖ *moverent* B f. 224 c.

8. August. de Trin. x. 11 § 18, Opp. 8. 898 D, E.

23. Apparently Averr. in Arist. Metaphys. xii. comm. 18, 36, Arist. Opp. cum Averr. comm. 8 ff. 143 *b*, 149 *b*, Venice 1552.

27D] gracia cuius inclinatus vel quiescit in loco proprio, resistit sibi contrario, et agit extrinsecus quidquid agit: et cum non potest expergisci ad eliciendum actum appetendi propriam existenciam, sicut potest appetere nunc quiescere, nunc moveri, secundum quod destituitur a fine suo extrinseco; sequitur quod inseparabiliter et essencialiter appetit suum esse. Et cum inpossibile sit quicquam appetere nisi ex noticia precedente, sequitur quod omnis talis substancia habet proporcionalem noticiam naturalem, modo quo primo Phisicorum dicitur, *Magis nota nature minus cognita sensu elicita,* et econtra. Et cum omnis cre ta noticia presupponit potenciam vel sufficienciam sic noscentis, sequitur quod in
28A omni * creata essencia absoluta est dare potenciam vel sufficienciam ad se ipsam noscendum, actuandum, dicendum intrinsece, vel formandum. Et indubie quanto talis potest se noscere vel formare, tanto necessario se cognoscit. Et cum appetitus non potest esse ante cognitum acquisitum, sequitur quod eque ad sufficienciam et noscenciam in ipsa naturaliter quietatur. In substancia autem materiali distinguuntur ista tria satis signanter abinvicem; quia sufficiencia est materia prima, noscencia autem est forma substancialis, et quietacio est unio earum in eadem essencia singulari. Et ex ista racione convincit Augustinus, Octoginta trium Questionum questione xviii., et sexto Musice xvi., trinitatem increate substancie.

Prima autem et propriissima similitudo possibilis est in spiritu creato angelico vel humano, ubi memoria, que est potencia retinendi cognitum, principiat racionem vel intelli-

11. *elicita* conieci: codd. *elicito.* 15. *quanto*: codd. *quante.*
24. *et* 6° mu^{ce} 16° *trinitatem* A^2 B C: lacuna in A^1.

10. Arist. Phys. i. 1 p. 184 *a*: cf. Thom. Aquin. ad loc., Opp. 2. 1 *b*, ed. Antwerp 1612.

23. August. de div. Quaest. lxxxiii. 18: Omne quod est aliud est quo constat, aliud quo discernitur, et aliud quo congruit... Caussam quoque eius [creaturae] trinam esse oportet, qua sit, qua hoc sit, qua sibi amica sit: Opp. 6, 4 G, 5 A.

24. Eiusd. de Musica vi. 17 § 56, Opp. 1. 537 F, 538 A.

genciam abditam de se ipso: et hec secundo simul principiant [28A conplacenciam in se ipso. Si enim terra quietatur quoad locum accidentis situantem, sic quod non potest ultra appetere, quanto magis quecunque essencia quietatur essencialiter in propria bonitate. Nec potest fingi quod inter ista non sit aliqua subtilis distinctio, sicut ex ordine causandi satis convincitur: nec potest secundo dici quod iste sunt passiones subiecti, cum pure dicant eandem essenciam: nec potest tercio fingi quod sit processus in infinitum in talibus, quia nullum illorum * multiplicatur nisi multiplicata essencia. Et sic B intelligitur illud Ysa. lxvi. 9, *Numquid ego qui alios parere facio, ipse non pariam? dicit Dominus*; et illud unius de viginti quattuor philosophis Deum diffinientis per hoc quod *est monas monaden gignens et in se ardorem reflectens.* Et cum quelibet res dicit se, patet quod forma, verbum, vel diccio est secunda res cuiuscunque essencie. Unde illud Ioh. i., *In principio erat Verbum*, etc., dicit Augustinus, —, se invenisse in libris Platonis fere sub eisdem verbis usque ad hoc exclusive, *Verbum caro factum est.*

Inferences: *a.* Et patet quod theologus potest habere intellectum Trinitatis increate ultra fidem simplicem plebeorum.

b. Ulterius, quoad omnes veritates secundas, cum quelibet habet completam causam ex qua infertur formaliter, patet quod, precognita causa ex revelacione vel aliunde, demonstrari poterit talis veritas sillogistice a priori: ut si Deus vult vel ordinat quidquam esse, tunc ipsum est pro suo tempore; sed Deus ordinat datum effectum esse, esto, quod

12. Post *illud* in B spatium reliquitur vacuum. 14. *monaden* A: *monadē* BC. 19. ‖*est* B f. 224 D.

13. Liber xxiv. Philosophorum i.: Primus dixit, Deus est monas monadem gignens in se reflectens super ardorem: printed from a manuscript at Erfurt (Cod. Amplon. quarto, 151 f. 22) by father H. Denifle, in the Archiv für Litteratur- und Kirchengeschichte des Mittelalters, 2. 427 et seq. (1886). For 'super,' which is absent from Wycliffe's citation, father Denifle emends 'suum.'

17. August. Confess. vii. 9 § 13: Procurasti mihi . . . quosdam Platonicorum libros ex Graeca lingua in Latinam versos, et ibi legi, non quidem his verbis, sed hoc idem omnino multis et multiplicibus suaderi rationibus, quod in principio erat Verbum, &c.: Opp. 1. 138 A–D.

28B] videatur a Paulo in Verbo; ergo conclusio. Sicut ergo diametralis interposicio terre inter solem et lunam infert, demonstracione propter quid licet in particulari, eclipsim lune; quanto magis volicio Dei, evidencius cognita et causa adequacior, infert demonstrative volitum ab eodem. Tercio patet quod, *c.* demonstracione ducente ad inpossibile, potest quilibet arti-
C culus fidei demonstrari. * Nam quilibet talis revelatus est, vel potest revelari; et tunc formetur racio fideli revelacionem huiusmodi cognoscenti: 'Datus effectus non eveniet et Deus 'hoc revelavit, ergo Deus se ipsum negando mentiri poterit.' Talibus autem demonstracionibus utitur frequenter apostolus, ut patet 1 Cor. xv. in probanda resurreccionem.

3. The created intellect can have evidence of all truth,

Tercia veritas est, De omni veritate potest intellectus creatus habere evidenciam in lumine naturali, licet nichil possit cognoscere sine lumine supernaturaliter illustrante: et per consequens nullus articulus fidei est iure inevidens. Evidens quidem proprie participaliter intelligitur pro illo quod vis cognitiva extra suam essenciam intuetur; secundo modo apud modernos accipitur pro cognoscibili; quod vis cognitiva nata est plene cognoscere, ut veritates fidei abscondite predicantur hodie inevidentes in lumine naturali.

a. in the light of nature,

Tunc patet prima pars, primo per hoc quod totum genus entis, et per consequens veritatis, est obiectum creati spiritus, quia aliter non haberet unde cogitare poterit quod aliqua veritas foret inevidens; sicut sensus non habet unde credat aliquod genus sensibilis fore sibi incognitum. Secundo videtur ex hoc quod prima veritas est cognoscibilis maxime difficulter (ut secundo Methaphisice), racione excellencie et elongacionis a noticia sensitiva. Cum ergo ipsa sit clare intuibilis, ut patet ex racione beatitudinis, sequitur
D * evidencius quod quelibet veritas citra ipsam. Tercio ex hoc quod Deus nimis deficeret, ordinando quod racionalis creatura ad similitudinem sui facta laudaret ipsum in sua

2. *demonstracione* AC: *demonstracionem* B. 5. *infert* AC: *inferret* B. 12. In B post *resurreccionem* est lacuna. 16. *iure* AC: *mere* B. 20. *plene* AC: *plane* B. 25. *inevidens* BC: *inevidentes* A.

28. Arist. Metaph. ii. 1 p. 996 *a*.

fabrica, si non totus eius ambitus esset cognoscibilis ab [28D eadem, quia plenius tunc laudaret; nec vim cognitivam aliam oporteret producere, cum intellectus immaterialis per nullam differenciam ad cognoscibile aliquod sit contractus, eo quod bonum cognoscit et appetit sub racione summe analoga. Et constat quod confusa noticia est quasi materialis disposicio ad distinctam. Unde secundum artem divisionis devenimus per confusam noticiam ad distinctam, eciam de quocunque noscibili; ut patet per divisionem entis in suas species. Ideo signanter dicit philosophus, tercio de Anima ix., quod ipsa est quodammodo omnia.

b. albeit it can know nothing except it be enlightened by supernatural light.

Secunda pars patet ex hoc quod anima nichil potest cognoscere nisi ad hoc a Deo specialiter moveatur, ut hic supponitur; et cum ipse non potest nisi supernaturaliter agere, sequitur concludendum. Quod si alicubi sit lumen infusum quod sit illustracio creature, constat quod non est spiritum creatum expergisci a Deo ad aliquid cognoscendum nisi de quanto illustraverit cognoscentem. Illustracio quidem vel illuminacio non est substancia, sed per lumen increatum manifestacio prius absconditi. Et in illa sunt tot gradus generum, quot sunt modi generales vel individui quibus * spiritus creatus 20A potest aliquid evidere. Ille ergo qui *solem suum facit oriri super iustos et iniustos* utrosque irradiat, sed differenter ad fines varios secundum exigenciam pulcritudinis universi. Quamvis itaque nemo potest vivere sine fide infusa actu vel habitu, Christianus tamen credendo articulos fidei de Christo dicitur autonomatice habere lumen fidei, ut meritorie sit fidelis. Et propter talem excellenciam dicunt nostri nimis improvide quod homo potest consentire primo principio et aliis conclusionibus sine lumine fidei supernaturaliter infuso. Sed contradicunt apostolus et invincibile argumentum. Nam secundum apostolum, 2 Cor. iii. 5, *Non sumus sufficientes cogitare aliquid a nobis, quasi ex nobis, sed omnis sufficiencia*

2. *vim* A C: *una* B. 8. || *eciam* B f. 225 A. 32. 2 *Cor.*: *Cor.* B.

10. Arist. de Anima, iii. 8 p. 431 *b*.
22. Matth. v. 45.

29A] *nostra ex Deo est.* Insuper si nulla potest fieri naturalis accio sine Deo previe concurrente, quanto magis concurreret tanquam intellectus agens in quolibet actu sue ymaginis. Sive ergo ex Scripturarum scrutinio, sive ex communicacione sonora cum fidedigno, sive ex disputacione scolastica, sive ex oracione vel operacione meritoria, sive ex mirabilium sensacione vel quacunque alia creature causacione, fides acquiritur; semper oportet primo et ultimo Magistrum primum concurrere et tangendo animam inmediate ad quemlibet actum suum per se et proprie docere infundendo disciplinam quamlibet acquisitam.

4. The act of faith is understood in many ways.

Et hinc actus fidei sumitur tam multipliciter in loquelis: B * ut nunc pro primo actu adhesionis cuilibet veritati; nunc pro adhesione veritati catholice a virtute intuitiva abscondite; tercio pro actu evidenter credendi quamcunque topicam veritatem (ut primo Topicorum Boecii, ii., *Argumentum est racio rei dubie faciens fidem*); quarto vero contrahitur ad veracem assercionem viantis quoad actus polliticos, et habituatum ad taliter asserendum absque duplicitate *fidelem* dicimus. Et hii secundum Tulium in deposicionibus sunt testes fundantes iusticiam, cum sentencia testium deposita sit minor premissa in sillogismo iudicis; et proporcionaliter de habitibus est dicendum. Unde, sicut error prime fidei interimeret omnem speculativam scienciam, sic error secunde fidei tolleret omnem veram religionem. Quis, queso, decertaret in aliquo promereri, nisi crederet Deum esse tam bonorum quam malorum actuum equissimum premii redditorem? Ideo dicit apostolus ad Hebr. xi. 6, *Sine fide impossibile est* quemquam *placere Deo; accedentem ad Deum credere oportet quia est, et quod remunerator bonorum sit.* Et indubie defectus

2. *concurreret* AC: *concurret* B. 19. *habituatum* AC: *habituatus* B.
23. ‖ *interimeret* B f. 225 B. 30. *defectus* B: *effectus* AC.

12. Cf. supra, p. 77.

16. Cic. Topic. i. 2: Argumentum autem rationem quae rei dubiae faciat fidem; quoted repeatedly by Boeth. in Topic. Cic. comm. i. pp. 762 et seqq., ed. Basle, 1570.

20. *Tulium;* perhaps Cic. Topic. xx., &c.

quarte fidei est, ut plurimum, causa defectus civilis iusticie [29B destruendo rempublicam. Unde sicut ex fide credita vivit quelibet creatura vitalis (iuxta illud apostoli Act. xvii. 28, *In ipso vivimus, movemur, et sumus*), sic ex fide triplici derivata vivunt, secundum vitam triplicem, speculativi, politici, et fideles. Ideo dicitur Abakuk ii. 4, et allegat apostolus * Rom. i. 17, quod *iustus ex fide vivit.* Fides enim C est primus actus iustificans; nec facit vim differencie, sive a Deo pure infundatur, sive ex auditu vel creature iuvamine acquiratur, quia certum est quod parentes oracione vel sacramenti ministerio possunt suis natis mereri disposicionem quod facilius adulti consenciant legi Christi. Et quot sunt sciencie tot sunt fides.

Illustration from the law-giving of Moses.

Et hinc propter fidei necessitatem ordinavit Deus peculiari populo Moysem legislatorem ydoneum, cui ex miraculis racionabiliter darent fidem. *Quis*, inquit Augustinus, in Questionibus Veteris et Nove Legis iii., *non crederet ei, cuius tanta signa in rebus gestis existerent?* Unde credo quod sancta conversacio, miraculorum operacio, et constans ac humilis iniuriarum perpessio foret argumentum efficacius infideli quam disputaciones scolastice, quibus insistimus vel propter proterviam negando principia, vel propter inevidenciam predicati ex vita contraria in effectu, vel propter ruditatem et incapacitatem in animo convertendi. Ideo dicit Scotus, super distinccione ii. primi Sentenciarum Lum-

3. *xvii.* : 7° A C : lacuna in B. 19. *sancta* B : *facta* A C. *operacio* B : *opera* A C.

16. Pseudo-August. Quaest. Vet. et Nov. Test. iii, Opp. 3 (2) app. 43 G.

25. Joh. Duns Scot. in Sentent. i. dist. ii. qu. 3 : Populus Iudaicus fuit rudis et pronus ad idololatriam : ideo indiguit instrui per leges de unitate Dei, licet per rationem naturalem poterat demonstrari .... Illa etiam quae possunt demonstrari utile est communitati tradi per viam auctoritatis, et propter negligentiam communitatis in inquirendo veritatem, et propter impotentiam intellectus, et propter errores inquirentium per demonstrationem, quia veritatibus suis multa falsa permiscent, ut dicit Aug. 18. *de civit. Dei*, et ideo quia simplices sequentes tales demonstrationes bene possent dubitare cui esset assentiendum. Ideo tuta est via et facilis et communis, auctoritas certa quae non potest fallere nec falli : Opp. 5 (1) 294 et seq., Lyons 1639.

29c] bardi, quia quatuor sunt cause quare Deus dedit Israelitis legislatorem, communicantem Scripturam tanquam autenticum et legale, licet magna pars eius racione naturali poterit demonstrari: prima, *propter populi negligenciam circa inqui-
D *sicionem veritatis*, circa sensibilia ut plurimum * occupati; secunda, *propter intellectus plebeorum impotenciam*, que non sufficeret debite capere racionem; tercia, *propter errores inquirencium, quia multa falsa et ambigua miscent veris*, *ut dicit Augustinus, xviii de Civitate Dei*, 40; et quarta causa, propter excellenciam Auctoris dignificantis multipliciter legem suam. Omnes enim natura consenciunt quod aput Deum residet auctoritas infallibilis, monicio summe racionabilis, et premiacio plus utilis observanti; unde et nos docemur in Novo Testamento, quidquid fecerimus, *in nomine Domini* illud efficere. Plus enim dubitaretur a simplici de conclusione quantumlibet philosophica, eciam potissime demonstrata, quam de difficilimo articulo fidei, docto sub auctoritate ecclesie, sponse Christi. Nam unam parvipendens vix corticem sensus concipiet, et per aliam doctam finaliter exponeret se ad mortem. Inter omnes siquidem loquentes videtur michi quod moderni magis exorbitant qui ponunt lumen fidei tanquam contrarium, confundere que videmus in lumine naturali. Econtra equidem est dicendum quod lumen supernaturale est forma perfectiva luminis naturalis, que ordinata sunt ordinate concurrere ad perficiendum noticiam quam homo non sufficit attingere ex puro lumine naturali; et sic indisposicioni privative opponitur quam incurrimus ex peccato, et illa ignorancia non lux sed tenebra est dicenda.

2. *communicantem*: codd. *communem*. 7. *tercia* B: *tercio* A C. 8. *quia*: codd. *que*. 9. 40° B: 4° A C. 18. ‖ *vix* B f. 225 c. 19. *aliam doctam* A C: *alia docta* B. 22. *lumen* B: *terminum* A C. 29. Ad finem capituli in B haec addita sunt: *v. weliky patek* (i. e. *in Parasceue*.)

9. August. de Civit. Dei xviii. 40, 41, Opp. 7. 522 et seqq.
14. Col. iii. 17.

* CAPITULUM XII. [30A

SECOND OBJECTION: 'God is created.'

SECUNDO instatur per hoc quod 'eque in Deo est esse intelligibile distinctum ab esse existere, sicut in aliqua creatura; 'ergo, cum Deus adintra producitur, sequitur quod ab esse 'intelligibili; et per consequens creatur. Assumptum videtur
(1) 'tripliciter: primo per hoc quod sustineri potest sine repug-
(2) 'nancia quod nullus Deus sit, licet possit intelligi; secundo 'per hoc quod eque videtur Deum, sicut aliquid aliud, habere
(3) 'esse intelligibile in intelligencia creature; et tercio per hoc 'quod potencia Filii, et per consequens eius intelligibilitas precedit in Patre suam existenciam.'

Answer.

Ad istud dicitur quod assumptum est inpossibile ad sensum quem faceret pertinenter, scilicet, quod differt Deum esse actualiter et ipsum posse esse. Tunc enim oporteret dare causam priorem, in qua fundetur Dei possibilitas prior actu; et tunc indubie ens esset contractius potencia precedente. Primum ergo esse est Deus, a quo dependet esse creatum analogum, potencie eque amplum: et ita, si Deus potest esse, ipse est; quod de sua essencia solum tenet: et per consequens, cum absolute necessario potest esse, sequitur quod absolute necessario sit in actu.

1. It cannot be maintained that there is no God.

Per hoc ad primum dicitur quod nullus protervus sustinere potest quod nullus Deus sit, sicut nec intelligere, nec animo cogitare: sed signa cogitat, quorum signata intelligit et modo suo ficte conponit; racione quorum, mixtim significative et materialiter cogitando, dicitur ad sensum equivocum quod creatura cogitat Deum non esse, vel aliqualiter, qualiter nichil penitus * potest esse. Et ad exprimendum illam com- B mixtam materialitatem signorum utor ego hoc adverbio *sic*, ut intelligo 'Sic Deus non est,' quia intelligo Deum et ens analogum negative, consequenterque compono modo quo Deus non potest componere. Sed loquendo pure de intellecto vel cognito adextra, solum quod est potest intelligi; et sic

31. *consequenter* A C: 9ni B.

30B] intelligitur quod signum significat quod vel qualiter impossibile foret esse. Equivocatur enim in signis ad illum sensum quod signum significat ens vel encia, dando modo, ut puta, montem aureum, Deum, vel aliud assignandum conponendo vel dividendo, sic, Aggregatum ex terra et lapidibus est aurum, Deus non est; et sic de ceteris impossibilibus quibuscunque. Non enim est impossibilitas extra signa. Ideo, conponendo quod impossibile est Deum non esse nullum ens, nego posse esse; sed Deum vere assero necessario esse: et sic quando demonstro sic, 'Non potest esse quod Deus sit ternus,' (sicut commentator, xii. Methaphisice commento, 39); vel aliter, qualiter alius hereticus impossibiliter opinatur, demonstro Deum vel aliud positivum, et superaddo modum concipiendi erroneum cui non est possibile cognitum coequari, et de toto facio demonstracionem connotando quod conceptum sit veritas adequata. Et sic utrobique demonstratur, signatur, et apprehenditur pure veritas in quolibet opere intellectus; sed modus conponendi facit falsitatem
C * vel defectum correspondencie adequati signati inexistere signo vero: et ita est signum verum de quanto est creatura que scitur existere, et est falsum de quanto ab intellectu creato ficte concipitur sine correspondencia signabilis adequati.

a. Falsehood arises from the mode of combining statements.

Nec oportet timere concedere quod idem signum sit verum et falsum, ut docet Augustinus secundo Soliloquiorum, quinto capitulo. Nam sicut eadem creatura est bonum et malum, cum nec malicia nec bonitas esse poterit nisi in creatura defectibili sit fundata, sic de falsitate debemus accipere. Unde sicut turpitudo originatur ex defectu creature racionalis

b. The same sign is at once true and false.

10. *deus sit* AC: *deus non sit* B. 13. ‖*positivum* B f. 225 D. 16. *conceptum* AC: *conceptui* B. 20, 23. *verum* AC: v^{m} B. 28. *originatur* B: *ordinatur* AC.

11. Averr. in Arist. Metaph. xii. comm. 39: Est igitur unus Deus sapiens: et hoc putaverunt antiqui trinitatem in Deo in substantia, et voluerunt evadere per hoc et dicere quia fuit trinus et unus Deus, et nescierunt evadere; quia, cum substantia fuerit numerata, congregatum erit unum per unam intentionem additam congregato: Arist. Opp. 8 f. 151 C, 1552.

24. August. Soliloq. ii. 9 § 18, Opp. 1. 376.

pulcras Dei creaturas indebite applicantis, sic falsitas ex turba [30c fantasmatum, in quibus quiescit animus fatigatus, ut patet in De vera Religione xlix. Et patet quod si chimera intelligitur, tunc aliquo demonstrato hoc intelligitur, et hoc est chimera; et ita de aliis: non sic quod quidlibet signat indifferenter quidlibet, sicut dicunt hii qui addunt talem minorem, 'et hoc est intelligibile esse chimera' ad indefinitam huiusmodi expositorie inferendam. Nec est credendum a sano capite quod creatura quidquam adextra signatum vel signum intelligit. Aliter enim nesciret quam vane sunt cogitaciones hominum, contra psalmistam, Psalmo —, *Dominus scit cogitaciones hominum quoniam vane sunt.* Sed dicentes oppositum laborant in equivocacione * signorum, quod homo D intelligit signa pro suis signatis, componitque fantastice, modo quo Deus non potest cognoscere; et sic sub uno involucro telligunt res extra signa pro quibus est conposicio et actus anime: sicut intelligit Anshelmus et alii concedentes quod insipiens dicit vel cogitat Deum non esse, quod hereticus dicit pertinaciterque defendit nullum principium esse terminum, et sic de multis inpossibilibus cogitatis. Sic enim loquitur ad sensum expositum.

c. Man can think nothing except God first think it.

Quo sensu notato, ne laboremus in equivocis, patet quod nec vians nec beatus potest quidquam cogitare nisi quod precogitat Deus; et cum ipse nihil cogitat nisi quod scit vel cognoscit, et quod in quantum huiusmodi habet esse, patet quod nec aliqua creatura. Simus itaque infra limites entis cum Deo, et tunc possumus sustinere quod ens, id est, res que est (ut loquitur philosophus, primo Phisicorum), sit communissimum; et ita iuxta antiquam grammaticam si nominatum est intelligibile, tunc est res que potest intelligi, et sic de antiquis rudi-

7. *et* om. B. 12. *quoniam vane sunt*: B. *etc.* 17. *sicut* B: *et sic* A C. 29. *est* A C: *sit* B.

3. August. de ver. Relig. xlix. §§ 95, 96, Opp. I. 782: cf. cap. liii. § 102 p. 784.

11. Psalm xciii. 11.

17. Anselm. Proslog. ii., Opp. 30 *b*.

28. Arist. Phys. i. 2, 3.

30D] mentis efficacibus cum antiquis doctoribus et Scriptura. Quod si sophista pompat se scire contenciose defendere, tamquam possibile, quod Deus non sit, sed quod cum hoc possit intelligi, dicatur sibi cum apostolo (1 Cor. xi. 16), *Si quis taliter contenciosus est, nos talem consuetudinem non habemus, sicut nec ecclesia Dei*: et credamus Augustino, secundo Soliloquiorum capitulo ii., quod veritas est tante constancie quod
31A sequitur * ex utraque parte contradiccionis ut declarat Anshelmus in De Veritate primo capitulo. Et patet quod sensus antique logice sit necessarius, quod sicud absolute necessarium sequitur ad quodlibet, sic ex impossibili sequitur quidlibet; et indubie utrobique satis formaliter. Nam nullus rectilogus plus requirit de bonitate condicionalis huiusmodi, 'Si nichil 'potest esse, tunc Deus est,' nisi quod non possit esse quod nichil potest esse nisi Deus sit. Et examinando hoc ponit logicus oppositum, scilicet, quod ita sit quod nichil possit esse, et cum hoc quod nullus Deus sit; et contradiccio statim instat. Et per idem, dato pro absolute necessario quod omne ens intelligitur, quia aliter oporteret dare quod possit esse quod aliqualiter est, cum hoc quod aliquod ens non intelligitur; et ita cum sit possibile aliquid ens non intelligi, non est absolute necessarium omne ens intelligi, quod est datum: et sic generaliter est arguendum.

Ad secundum argumentum dicitur quod esse intelligibile cuiuscumque, cum sit absolute necessarium, est ubique, et per consequens a nullo intellectu creato causatur, vel alicui creature inexistit ut eius causatum, sed solum intellectui increato: Deus ergo sicut habet esse summe possibile, sic et summe intelligibile, sed non distinctum ab eius esse actuali, sicut nec aliqua persona divina. Patet sic: Quam primo est essencia divina, est existencia trium personarum; sed eque primo cum esse intelligibili vel possibili est essencia divina, ergo et
B existere personarum. Minor patet eo * quod aliter foret natu-

2. The *esse intelligibile* and *esse actuale* are in God indistinguishable.

a. There is no natural order of priority among the essences and persons in the Godhead.

4. 1 *Cor.*: codd. 2[a] *Cor.* 6. ‖ *credamus* B f. 226 A. 9. *quod* A C: *quō* (i.e. *quomodo*) B. 33. *Minor* (*Mīor*) A: *Maior* B: *M*[or] C.

6. August. Soliloq. ii. 5 § 8, Opp. I. 372.
8. Anselm. de Verit. i, ii, Opp. 109 seq.

ralis prioritas inter divinam essenciam et personam, cum [31B essencia non possit preesse origine nisi personam produceret: quod negatur, cum tunc eque produceret Patrem, sic essent quattuor persone divine (ut abbas Ioachim arguebat). Et patet deduccio eo quod gignere est actus suppositi, quod non competit nature communi formaliter, ut hic supponitur: patet ergo quod natura divina nulla suarum personarum est aliquo modo prior. Et ex isto patet solucio ad istam instanciam, Pater est prior Verbo, quia origine (ut dicit Augustinus), et quam primo Pater est, natura divina est; ergo natura divina est prior Verbo. Peccat deduccio eo quod oportet equivocare in 'priori,' intelligendo in maiori prius origine et in minori nature primitatem, quia in paritate gradus originis cum Patre non potest poni divina essencia nisi posset originare personam adintra.

Et si queritur utrum pro illo gradu prioritatis originis Pater i. sit pater, constat quod sic; quia Pater, cum non per accidens sit pater, eque primo sicut est, est pater; nec prius aut posterius est essencia quam pater; et eque primo, quia natura eque primo, sicut Pater est pater, est Verbum filius, licet non ii. eque primo origine. Et si queratur ulterius quid est Pater pro illo priori originis, utrum pro illo sit essencia vel intelligens Filium, et sic intelligibile Filii precederet suum existere; dicitur quod pro illo priori non est essencia nec quid, sed pro illo priori est Pater causa et origo Filii, et nec pro illo priori * intelligit, ignorat, cogitat, aut vult Filium, sed omnia ita agit C iii. eque primo natura cum Filio. Quod si tercio queritur utrum instans paternitatis nature et instans primitatis nature et instans primitatis originis omnino sint paria, dicitur quod gradus primitatum propter disparitatem racionum non sunt formaliter comparabiles: essencialiter autem primitas est eadem. Et ita sicut Pater extra accidentaliter pro gradu prioritatis est

12. *in minori* AC: *minori* B. 26. ‖ *sed* B f. 226 B. 28. *primitatis* B: *paternitatis* AC. 31. *primitas* B: *paternitas* AC. 32. *gradu* B: *gracia* AC.

4. The inference was charged by Joachim against Peter Lombard's doctrine. See Conc. Later. 1215 cap. ii., Mansi 22. 982 seq.

9. Cf. August. contra Maximin. ii. 18 § 4, Opp. 8. 718 B.

31C] pater, pro quo gradu non est essencia; sic Pater in divinis pro instanti originis est, pro quo est pater, sed differenter, quia nec prius nec posterius est essencia quam est pater.

b. No person in the Godhead is a prior cause than the others.

Nec sunt tres cause, tres veritates, aut tria principia, sed unica causa simplicissima que causat causatum quodlibet positivum: et sic tria sunt duo, quia Spiritus sanctus et eius commune principium; et eadem tria sunt unicum, quia unica simplicissima essencia. Et sic non plures quam due res sunt Deus, licet plures quam due persone sunt Deus: nec pater est prior causa quam Filius, cum sit omnis causa que adintra est filius, licet prius causet quam Filius; prius quidem causat Filium, quam ipse vel Filius sunt unicum principium Spiritus sancti. Et sic tota Trinitas eque primo causat raciones exemplares, sicut et eque primo causat res adextra. Et per consequens nulla persona divina est prior causa quam reliqua, cum omnis persona divina sit omnis causa que reliqua,
D licet utraque* prior persona sit prior origine, sicut prius causat quam persona posterior. Unde quidam logici dicunt quod Pater non est prius sed prior quam Filius, quia adverbium vel neutrum genus dicit prioritatem nature. Nec sequitur, 'Si 'Pater est prior quam Filius, ergo est prius quam filius est 'Deus:' quia consequens limitat ad prioritatem nature, et antecedens verificatur pro prioritate originis; que nisi esset prioritas, non constitueret Patrem esse primam personam. Nec implicat hec, Pater est prior Filio, quod prius sit principium originans quam Filius, quia eque primo sunt una origo Spiritus sancti; sed satis est quod originet filium. Nec sequitur, 'si pro illo priori sit esse, quia originacio, quod 'Pater pro illo priori sit esse,' quia Pater non ut Pater est essencia vel aliquid. Et sic in Deo esse vel adesse et essencia distinguuntur, quia relacio ac personalitas racione distinguuntur ab essencia. Sed non est dare esse in Deo vel creatura que non sit essencia; ymo, in Deo non est dare essenciam natura priorem supposito, sicut tamen est in qualibet indivi-

1. *gradu* B: *gracia* (*grā*) A C. *essencia* B: *econtra* ($e9^{a}$) A C. 4. *sunt* B C: *sinit* A. 21. *ergo est prius* A C: *est igitur prior* B.

dua creatura. Et ita, facta exclusione alietatis essencie, tan- [31D tum Pater est Deus, sicut omnis Deus est Pater. Facta autem exclusione alietatis persone, tunc correspondent isti universali, Omnis persona divina est Pater.

c. Rule touching exclusives and exceptives.

Each person in the Godhead is communicable to the three persons.

Unde regula Augustini est, sexto de Trinitate, capitulo viii., quod quandocumque in Scriptura sacra nominatur una persona, eciam * cum exclusione vel exceptione quoad predi- 32 A catum quod cuilibet est commune, cointelligenda est quelibet earundem, cum quilibet sit indivisibiliter eadem essencia; ut Ioh. xvii. 3: *Hec est vita eterna, ut cognoscant te, solum verum Deum*, non excluditur Spiritus sanctus, cum non sit aliud a Patre. Et sic de illo Ioh. xiv. 6, *Nemo venit ad Patrem nisi per me*, subaudiendum est, nisi veniat per essenciam que sum ego vel nisi per me veniat. Et Mat. xi. 27, *Nemo novit Patrem nisi Filius et cui voluerit Filius revelare.* Nichil enim potest persona divina comprehendere nisi fuerit natura divina, vel ab ipsa specialiter illustratum. Et sic generaliter, ubi fit mencio de una persona divina cointelligenda est quelibet, si permiserit predicatum; ut Ioh. i., non fit mencio explicita de Spiritu sancto, sicut nec de Filio, Ioh. — in processione Spiritus sancti; et tamen cointelligendi sunt necessario, ut patet ex racionibus et collacionibus Scripturarum. Quandoque autem fit exclusio personalis, ut Tantum Filius incarnatur. Et istam oportet theologum annotare, sicut et differenciam terminorum. Aliud quidem dicit distinccionem essencie, et aliquid (quod dicitur quasi *aliud quid*) dicit substanciam designati; et ens cum ceteris analogis est commune. Unde bene sequitur, Ista natura est Pater, et ista eadem est Filius; ergo illud quod est Pater est Filius. Sequitur eciam, Omnis natura divina est communicabilis tribus * personis; omnis persona divina est natura divina; ergo B omnis persona divina est communicabile vel essencia communicabilis tribus personis. Et ita in secundo modo prime figure: Nulla natura divina est incommunicabilis; quelibet

15. ‖ *Et* B f. 226c.

5. August. de Trin. vi. 9 § 10, Opp. 8. 849. 21. Ioh. xv. 26.

32B] persona divina est natura divina; ergo nulla persona divina est natura incommunicabilis. Unde hec, Nulla essencia divina est incommunicabilis, debet sic converti: Nulla natura incommunicabilis est essencia divina. Unde isti termini, res communicabilis et res incommunicabilis, non sunt opposita, cum de eadem simplicissima essencia predicantur.

Et sic de exclusivis ac exceptivis oportet diligenter attendere quod fiat proportionalis et debita supposicio terminorum: ut, sic dicto, Nulla essencia generat, debet esse talis conversio, Nulla natura generans est essencia. Et hec, Omne Verbum divinum est Deitas, habebit huiusmodi exclusivam, Tantum persona que est Deitas est Verbum divinum, cum natura humana sit Verbum divinum. Hec eciam est falsa, 'Omnis 'Deus est corporeus et mortalis,' sive subiectum distribuatur pro essencia vel persona: unde hec est sua exclusiva, Tantum res corporea est Deus; et hec est sua contradictoria, Aliqua res que est Deus non est corporea. Unde hec, Omnis Deus est Filius, habet duplicem sensum equivocum: nam sensus in quo est distribucio pro persona est impossibilis, habens hoc contradictorium, Aliqua persona divina non est Filius; unde et hanc exclusivam, Tantum Filius est persona divina: facta autem distribucione pro essencia generabitur sensus verus; cum contradicit hec, Aliqua natura divina non est Filius; et ita convertitur, Tantum natura divina est Filius.
C * Unde falsum est quod nichil est immobile, cum natura divina sit omnino immobilis; et per consequens non omnis res est mobilis, licet quidquid est sit mobile, cum natura divina sit suppositum quod movetur. Ex quo patet quod non sequitur, Quidquid nunc est est immobile, ergo nichil est mobile, posito quod Filius sit incarnandus et demonstretur mensura pro qua solus Deus est. Sic ergo contingit exercitatum logicum in materia de universalibus et de formis evadere argumenta sophistica istius materie in puro lumine naturali. Et contenciosa variacio stat in verbis: et unus con-

20. Verba *unde et hanc exclusivam* usque ad *Tantum natura divina est Filius*, quae in A C prorsus omissa sunt, ex B supplevi. 31. *mensura* B: *persona* A C. || *exercitatum* B f. 226 D.

cedit quod omnis Deus generat Deum, quia Pater, qui est [32c omnis Deus; alius autem dicit quod non omnis Deus generat Deum, quia Verbum, quod est aliquis Deus: et sic videtur michi probabile quod, quandocunque dicitur *omnis Deus*, sit distribucio pro persona; et sic, licet tantum sit unus Deus, non tamen omnis Deus est genitus, quia persona alia quam persona genita est Deus.

3. The Potential being of the Word does not precede his actual existence.

Et ex istis patet responsio ad tercium. Nam potencia vel possibilitas Verbi Dei non precederet ipsum Verbum nisi Pater posset esse pro instanti nature pro quo non esset pater vel filius; quod cum sit impossibile, patet quod non distinguitur potencia persone divine ab eius essencia actuali.

a. Meanings of potentia. i. *increate,* α.

Potencia autem quandoque sumitur pro potencia increata; et tunc vel essencialiter, ut convenit communiter Trinitati; β. vel secundo personaliter pro Patre; vel tercio relative pro γ. posse Dei,* quo potest creaturam adextra producere (et D secundum illam dicitur Deus *omnipotens*, quia omnem creaturam potest efficere nec ab aliqua tali potencia potest Deus δ. excedere); quarto accipitur pro posse creabilis quod ydealiter correspondet divine potencie. Et hec quattuor sunt absolute ii. *created,* necessaria. Secundo principaliter accipitur pro creata po- α. tencia quater sicut prius. Primo modo pro substancia creature β. secundum quam potest producere actum suum; secundo pro prima re create substancie, ut in natura racionali memoria, γ. et in corpore inanimato materia; tercio pro qualitate de δ. secunda specie qualitatis; et quarto pro sufficiencia creature. Potencia ergo Filii intransitive est Filius non habens naturam priorem in qua fundari poterit. Et patet solucio.

b. The creature is being only by participation, but the Creator without participation.

Ex istis evidenter poterit apparere quomodo omnis creatura est ens solum participative; Creator autem sine participacione vel communione distincte essencie. Patet tripliciter, primo i. ex hoc quod omnis individua creatura est ens secundum participacionem sui creati generis, cuius est pars subiectiva; et genus est creatura sibi et aliis impertitum: Deus autem,

8. *Et* om. B. 10. *posset* B: *possit* A C. 31. *distincta* B: *distincte* A C.
32. *ex hoc* addidi.

32D] cum sit superior omni genere et quantumlibet distans a qualibet creatura, non sic participat quodvis genus. Secundo ii. patet idem ex hoc quod omnis creatura habet partem suam de universitate formarum exemplarium; et ab illa ydea sibi propria habet formaliter esse suum: Deus autem non habet ydeam, cum esse suum intelligibile non precedit suam existen- 33A ciam actualem sed prioritate * originis est prior qualibet forma ydeali. Tercio ex hoc quod quelibet creatura componens iii. cum alia constituit magis bonum, cum vel sit pars finite boni vel ex partibus integratum; Deus autem est essencia summe simplex, immensurabiliter excedens in entitate, veritate, bonitate, et positivis ceteris universum: ut si esset natura corporea infinita simpliciter quaquaversum, non esset possibile quidquam in magnitudine ipsam excedere, sed oporteret omne aliud corpus magnum ipsius participare tanquam finalis principii; correspondenter quodammodo intelligitur quod Deus virtualiter sit immensus et quod nulla creatura potest in magnitudine virtutis sibi equiparari vel commensurabiliter comparari, nec habere bonitatem aliquam vel veritatem nisi de quanto eius racione participat. Et sicut corporeum infinitum non sineret coexistere sibi contrarium (ex primo Phisicorum), sic nec virtus vel bonitas prime essencie, cum omne positivum emanat ab ipso. Et cum solum in esse convenit equivoce cum creatis essencie, quia non potest aliud esse oppositum, patet quod nullum ens sinit opponi sibi formaliter in tantum quod defectus creaturarum racionalium, quibus deficiunt a servicio sibi debito, non posset sinere nisi exinde bonum eliceret. Vide itaque in ambitu entis analogi utrum unum sub racione qua ens est alteri opponitur, et B constat quod * non, quia ut sic omne ens convenit cuicumque. Ydeo secundum doctrinam Aristotelis oportet opposita habere racionem sub genere, ut calidum frigidum, et sibi similia; Deus autem supra omne genus non potest racionem talem suscipere;

2. *quodvis* A C: *quamvis* B. 13. *esset* B: *est* A C. 16. ‖ *quod deus* B f. 227 A. 21. *coexistere* B: *consistere* A C. 30. *ut* B: om. A C. 31. *oportet* om. B.

21. Arist. Phys. i. 4 (?). 31. Cf. ibid. i. 5, 6.

ideo, cum non potest cogitari quidquam opponi sub racione [33B analoga nisi fabulando non ens contradicere enti vero . . . Sed constat quod Deus non potest sinere simpliciter non ens esse. Contradiccio enim solummodo est in signis. Et ideo signanter Exod. iii. 14 dicit Moysi, *Ego sum qui sum. Ait, Sic dices filiis Israel: Qui est misit me ad vos.* Et sequitur, *Hoc nomen mihi est in eternum, et hoc memoriale meum in generacione et generacionem.* Et sic pure presens, quod est simplex eternitas, est nomen Domini thetragramathon, et per consequens divina essencia; quod nomen non sufficimus hic pure concipere.

c. The sinner as such is no being,

Quod autem veritas dicit peccatum et peccatorem esse, in quantum huiusmodi, contra eum; patet quod hoc non est opposicione completa sed secundum quid; dum peccator, in quantum huiusmodi, non sit ens vel veritas, sed defectus.

but a lack of being

Veritas enim est adequacio sermonis ad rem quam quomodolibet representat. Unde cum summa adequacio sit sermonis divini ad suum dicens, patet quod ibi est summa et prima veritas, iuxta illud Iohannis xiv. 6, *Ego sum via, veritas, et vita.* Quelibet enim creatura est veritas de quanto se adequate habet, ut dicitur, in ydea, quod si deficit, * tunc peccatum vel C defectus est falsitas propter carenciam exemplaris; et sic omne peccatum est falsitas, et econtra.

because deficient in truth.

Falsitas autem naturalis est in intellectu errante et non formaliter in re extra: falsitas autem moris est in affectu, dum sic, peccatum vel defectus alicuius, quod dicit naturaliter se debere, et per consequens defectiva inequacio ad exemplar. Et hinc secundum Anshelmum in De Similitudinibus, omnis peccator est mendax vel propter duplicitatem inter verbum oris aut operis ad verbum mentis vel propter discrepanciam dicencie naturalis ad vitam. Cum enim quelibet mens creata dicit naturaliter se ad ymaginem Dei factam et debere servare

8. *sic* A C: *sic est* B. 26. *dicit* B: *dicitur* A C.

2. The conclusion of the syllogism is wanting in the manuscripts.

29. Pseudo-Anselm. (vel Eadmer.) de Simil. cxxx, Eadmer. Opp. 180, ed. G. Gerberon. alt. Paris, 1721, folio.

33C] Dei similitudinem, iusticiam partes ymaginis accidentaliter informantem, patet quod defectus huius similitudinis est pessima falsitas et peccatum, quia caret racione exemplari in Deo, qui eternaliter dicit omnia. Unde dyabolus, primus mendax, semper defuit a veritate perpetua quam debuit habuisse, ut ostendit Augustinus undecimo super Genesim ad litteram, xxiii., ex textu ewangelii Iohannis viii. 44. Falsitas autem logica, que est defectus veritatis quam ex imposicione signum significat est impertinens huic loco. Sed patet quod signum non potens habere veritatem significacioni imposite adequatam, dicitur impossibile. Signum autem cui deficit veritas adequata solum pro loco vel tempore dicitur secundum quid falsum et secundum quid verum, si extra se pro quo-
D cunque loco vel tempore adequate cor*respondet veritati. Et sic, ut ostendi in materia de insolubilibus, loquendo tam de veritate methaphisica quam logica, oportet concedere idem simul et semel esse verum et falsum. Omnis quidem falsitas presupponit veritatem (de qua secundo Methaphisice, iv.) cui fundamentaliter inexistat. Peccatum itaque moris quod est falsitas a Deo maxime elongata, non habet univoce nomen entis: et sic Deus, ens creatum, et peccatum moris dicuntur esse multum equivoce, ut patet ex isto textu Ioh. i. 3, *Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nichil.* In primo quidem fit distribucio pro omni creato, quia alterum duorum non cointelligit intellectus univoce. Et per secundum dicitur peccatum non esse creaturam sed factum equivoce sine Deo.

Ulterius patet ex racione entis secundum participacionem quod universitas Deo adveniens non cumulat maius bonum. Primo ex hoc quod nullo infinito potest aliquid esse maius. Secundo ex hoc quod bonum ex Deo et creatura communicaretur illis univoce. Multa enim possunt, ut partes subiective, commune constituere, que non possunt integraliter constituere

d. The world added to God does not make a greater good than God alone.
i.
ii.

2. *huius* B: om. A C. 3. ‖ *et peccatum* B f. 227 B. 7. *viii.* om. B. 9. *significat* A C: *signat* B. 10. *significacioni* A C: *signacioni* B. 23. *primo*: codd. *prima*.

6. August. de Gen. ad litt. xi. 23 § 30, Opp. 3 (1) 283.
18. Arist. Metaph. ii., Opp. 8 f. 14 D (= α. p. 993 *b*, with an additional paragraph not in the Greek text).

quodvis totum, ut universale et suum suppositum, accidens et [33D suum subiectum; igitur, cum bonum analogum non sit univoce communicatum Deo et creature, multo magis nullum bonum cumulatum ex Deo et eius opere potest esse sic commune. iii. Tercio ex hoc quod nullum commune ponit in numerum cum suis suppositis; ut, sicut non sunt plures res in Deo adintra propter communem essenciam, sic nec sunt plures homines propter naturam universalem communicatam * humanis suppositis. Cum ergo raciones exemplares in Deo 34A sunt universalia creature secundum Platonis sentenciam, quam Augustinus approbat, Octogintatrium Questionum questione xlv, videtur quod non ponunt in numerum cum eisdem. Igitur tam bonum est Deum esse cum racionibus huiusmodi quam bonum est illis racionibus creaturas effectualiter generari, quia si superadderent bonitatem augerent et numerum et per consequens non convenirent in eadem essencia; quod est contra suppositum.

CAPITULUM XIII.

THIRD OBJECTION *to the view here taken of creation.*

TERCIO instatur contra dicta de divina creancia. Videtur enim quod supradicte sentencie nulli philosophi dissentirent; ymo, cum illa creancia stat eternitas mundi simpliciter post et ante, cum omnis essencia extra Deum in quantum huiusmodi producitur a puro esse intelligibili ad existenciam actualem.

Statement of our position.

Hic dicitur quod omnes recte philosophantes debent concedere, tanquam philosophicum, creacionem universitatis cum eius partibus universis. Sed huiusmodi posicio contingit dupliciter. Quidam enim, ut Moyses et puriores philosophi nostre fidei, ponunt pro dando instanti temporis mundum totaliter incepisse: et abhinc usque in diem universalis iudicii currit generacio hominum et ceterorum sublunarium que ordinata sunt homini subservire; et expost

The world began, as a whole, at a given instant of time, and continues until the day of judgement,

2. *non* B C: om. A. 10. *sunt* A C: *sint* B. *creature* A C: *creaturis* B. 12. *xlv* A C: 47 B. 26. ‖ *creacionem* B f. 227 c. 31. *generacio* B: *genere* A C.

11. August. de divers. Quaest. octoginta tribus xlvi., Opp. 6. 18.

34A] cessabit motus celorum ac generacio sublunarium, humano genere secundum incorruptibilia corpora bipartito, virtuose morientibus tam corpore quam anima perpetuo feliciter B quietatis, viciose * vero morientibus perpetuo carceri penaliter mancipatis. Et sicut pro tempore viacionis habent locum medium, sicut et liberum arbitrium ac alternacionem lucis et tenebre, gaudii et merroris, sic post finale iudicium habent aptissime loca tam situ quam qualitate summe distancia; dum hii prope centrum includuntur in baratro, hii in celis. Lapsus autem in parte philosophancium opinatur quod, sicut eternaliter Verbum emanat a sui principio, sic et mundus. Unde sicut, pede eternaliter infixo in pulvere mansisset vestigium eternaliter concausatum, sic Deus eterna causancia insidet universo. Et ista creditur fuisse sentencia Porphyrii, Averrois, Avicenne, Aristotelis, et Platonis, cum suis sequacibus. Unde Avicenna tractatu sexto sue Methaphisice, secundo capitulo, ita scribit: *Omne*, inquit, *causatum a Deo ab eo per creacionem producitur. Si quis autem laxaverit nomen incepcionis citra omne ens quod habet esse post non esse, quamvis posteritas hec non sit temporis, tunc omne causatum erit incipiens: si vero non laxaverit, sed fuerit condicio incipientis quod habeat esse secundum tempus post non esse, tunc non omne causatum incipit esse. Nos autem*, inquit, Avicenna, *non curamus de nominibus*. Et istam eandem sentenciam recitat Augustinus de Platone et suis sequacibus decimo de Civitate Dei, capitulo xxxi., et Aristoteles, octavo Phisicorum x. Sic ergo vocantes laxe vel large omnem C causacionem * incepcionem dicunt quod mundi incepcio, sicut et eius creacio, est eterna. Nos autem magis restringimus creacionem, incepcionem, et eius similia; quia aliter

when the movement of the heavens and the generation of sublunary beings will cease;

but is not an emanation of the first Principle from eternity.

2. *bipartito* B: *bipartite* A C. 6. *liberum arbitrium* B: *li ar* A C. *ac* A C: *et* B. 23. *incipit* B: *incepit* A C.

12. *Sicut pede eternaliter infixo*. Cf. August., ubi infra.

17. Loosely quoted from Avicenna, Metaphys. vi. 2, Opp. f. 92 A, Venice 1508 folio.

25. August. de Civit. Dei x. 31, Opp. 7. 267.

26. Arist. Phys. viii. 1 p. 251 *b*.

concederemus quod utraque persona divina eternaliter creatur [34C et incipit, cum tamen conformiter de desicione diceretur.

Arguments against the doctrine of the eternity of the world.

1. The successive existence and duration of the world in time involves a starting-point in time.

Quia ergo ista posicio multipliciter inficit eciam fideles nomine, arguitur multipliciter contra illam. Videtur ergo primo quod mundus incipiat esse eciam incepcione temporali; quia sicut mundi existencia et suum esse intelligibile distinguuntur, sic et mundi existencia et suum esse existere successivum: ergo sicut eterna mocione mundus a primo esse incipit ad secundum, sic et a secundo ad tercium; et per consequens cum mundi duracio sit tempus, mundus habet incepcionem aliquam temporalem; et per consequens oportet dare instans temporis preter instans nature precedens in qua mundus ista incepcione incipiat. Assumptum est evidens scienti distinguere inter tempus, quod est accidens natura posterius, et subiectum. Quod si dicitur mundum semper eciam secundum tempus incipere, per idem semper secundum tempus desineret, quia ab aliquo esse successivo decideret, et per idem quidlibet continue inciperet et desineret motu continuo, ut dixit Eraclius.

2. The existence of that which is later in time implies the existence in time of that which is earlier.

Item, cum tota mundi duracio successiva sit posterior quam eius substancialis existencia, sequitur quod instans posterioritatis huius duracionis * non solum sit instans na- D ture sed temporis; et per consequens est dare instans huius incepcionis secunde sicut prime; et sic ista duracio successiva est finita quoad suam essenciam secundum finem intrinsecum, sicut et suum subiectum et quelibet creata essencia: primum ergo instans proprium in quo iste mundus incipit existere successive est primum instans temporis. Nec tollitur difficultas ponendo quod mundus incipit esse in specie instantis et in nullo eius individuo, tum quia tunc data species foret primum instans temporis, sicut et ultimum, ut patet per pueriliter exponentes; tum eciam quia species instantis, cum non potest secundum quodlibet eius suppo-

16. *mundum* B : *mundas* A C. 20. || *sit posterior* B f. 227 D. 30. *tum* A C : *tunc* B. 32. *tum* A C : *cum* B.

19. Cf. Heracliti Reliqq. xli. p. 16, ed. I. Bywater, Oxford 1877.

34D] situm incepcionem huius mensurare, secundum aliquod illius ordinis specialiter mensuraret.

3. The order of priority and posteriority requires a first point measuring that order.

Item, impossibile est esse ordinem prioritatis et posterioritatis sine primo illius ordinis mensurante; sed est dare gradus prioritatum temporalium; ergo et primum et minimum illius ordinis quo alia mensurantur. Antecedens patet de universitate summe multiplici, cuius prior est primum principium, et probatur specialiter de dato ordine supponendo nos laxe loqui de tempore. Nam aliter sequitur quod omnis effectus infinitum cito vel infinitum sero erit, et per consequens nullus potest esse celerior in aliqua manerie operandi; quia da quod B instans temporis nec infinitum cito nec infinitum 35A sero erit: contra, tam Deus quam homo * sciet quod infinitum cito erit et omne quod Deus sciet, scit, ergo Deus scit; et per consequens sic est quod hoc infinitum cito erit. Antecedens patet eo quod proporcionabiliter ut instans erit sibi propius, erit ita quod illud erit cicius; sed infinitum propinquum erit sibi aliquod instans; ergo erit ita quod quantumlibet cito erit illud; et cum quod erit est, sequitur quod verum est quantumlibet celeriter illud esse. Nec hoc verti debet in dubium, cum omne generandum immediate post dandum tempus vel instans temporis producetur. Et per idem sequitur quod infinitum tarde vel sero omne generabile erit, quia proporcionabiliter ut maius tempus secundum se totum intercidet antequam illud erit, erit tardius vel plus sero; sed quocunque dato quod in instanti temporis incipit, infinitum magnum tempus intercidet antequam ipsum erit; ergo conclusio: nam Deus, qui est per annum ante instans huiusmodi, scit quod certe sero erit racione illius temporis intercepti. Cum ergo duplum tempus quadruplum, et sic in infinitum, precedit, sequitur quod infinitum sero, et per consequens nunquam erit. Medium ergo per quod tenet ista deduccio stat in isto quod proporcionaliter ut maius tempus secundum se totum erit antequam datum erit, sic ipsum datum erit tardius vel plus

9. *sequitur* B C[2]: *sc*[p], A C[1]. 35. *sic ipsum datum erit* B: om. A C.

sero; et proporcionabiliter ut minus tempus erit adequate [35A intercidens, ipsum erit cicius. Ex quibus, cum hoc medio omnia que fuerunt vel erunt sunt Deo presencia for-*maliter, sequitur concludendum: quod tamen videtur im- B possibile, cum sero et cito sunt vel contrarie vel privative opposita, sic, videlicet, quod proporcionaliter ut aliud successit minus cito, sequitur ipsum succedere magis sero; et per consequens nichil potest esse cicius vel tardius tempore quolibet assignando. Et indubie si non potest esse ordo vel prioritas temporis, cum Deus non potest sinere creaturam esse sine ordine, tunc non poterit esse tempus vel aliud successivum.

Reply to objections:

Et patet quam insipide locuntur qui non ponunt esse prius aut posterius in tempore vel alio successivo simpliciter, set tantum respectu huius vel huius instantis temporis.
a. Primo, quia tunc negandum esset simpliciter quodcunque post vel ante aliud in tempore succedere; cum sequitur simpliciter, 'A instans est post B instans, ergo 'est simpliciter ipso posterius; et per consequens B est 'prius.'
b. Secundo, quia tunc nulla prioritas temporis esset prioritas cum utrobique fallit a quoad simpliciter talis deduccio, 'A est prius quoad hoc tempus vel instans ipso 'B, ergo A est prius temporaliter ipso B.' Et per idem non sequitur, nisi forte ut ex impossibili, 'si A sit tem-'poraliter prius B, quod tunc sit simpliciter ipso prius:' et tunc non esset aliquod genus prioritatis, ut natura et philosophi docuerunt. Omne quidem prius tempore de virtute sermonis supponitur esse magis cito, et tempore posterius magis sero. Sic enim differunt celeritas vel citeritas temporis a motus * velocitate, et temporis tarditas sive seroitas C a tarditate motus. Ymo, ut dicit Aristoteles, quarto Phi-

5. *vel* prius om. A C. 6. *successit* A C: *successerit* B. 10. ‖ *ordo* B f. 228 A.

31. Arist. Phys. iv. 14 p. 223. The quotation is, as commonly, inexact, and the clauses are given in inverted order. 'Tractatu suo de tempore' refers to the division of the fourth book of the Physics in the Latin version into three 'summae,' the third of which (beginning at the modern chapter 10) is entitled De tempore.

[35 C sicorum, tractatu suo de tempore, *ut aliquid erit propinquius presenti instanti, erit prius; et ut distancius, erit posterius: econtra vero de preterito, ut fuit propius, fuit posterius; et ut fuit distancius, fuit prius.* Et ita concedit ipse simpliciter in tempore prius et posterius, licet non tractet simpliciter eius primum et generaliter proximum principium mensurandi, per quod Deus supra tempus scit omnia instancia que erunt vel fuerunt succedere ordinate. Taliter ergo ampliantibus est questio, utrum hoc instans sit ultimum, primum, vel medium; et utrum hoc precedens illud datum sit prius posteriori, quod post presens instans succedet; et penes quid ordo talium debeat mensurari. Non enim est possibile ordinem talem esse preteritorum instancium sive futurorum vel mixtim, ymo, nec tempus nec aliud successivum, nisi omnia que erunt vel fuerunt sint tempore suo Deo presencia ut alias diffuse est ostensum. Discuciat ergo fautor Aristotelis vel quicunque alter philosophus quomodo non est ordo situum quod inferius et superius in ordine universi, nisi sit dare primum illius ordinis; et par iudicium inveniet in ordine temporali. Sicut
D ergo posita infinitate mundi simpliciter nullum * foret medium a quo inferioritas et superioritas mensurarentur; sic, posita infinitate duracionis mundi simpliciter, nulla foret prioritas vel posterioritas temporalis propter defectum primi illius ordinis a quo mensura huiusmodi caperetur.

4. The doctrine of the eternity of the world would have its application to souls:

Item, si sit eternitas mundi simpliciter, tunc oportet ponere universitatem intrinsece, nedum quoad totum simpliciter, sed quo ad instancia et multitudines animarum; sed solum Deus est quocunque infinitus (ut patet alibi); ergo mundus non est simpliciter sic eternus. Quantum ad animas hominum, pro subterfugiis evitandis oportet supponere quod mundus non mansit per tempus sensibile sine individuo hominis in quo species hominis sit fundata; et in isto videntur precipui philosophi et theologi consen-

but
a. the world did not exist for a sensible time without the individual in which the species of man is founded;

8. *fuerunt* A C: *fuerant* B. 20. *inveniet* B: *invenit* A C. 32. ‖ *quod mundus* B f. 228 B.

b. man's spirit is immortal and not terminable with the body;

c. each man has his own immortal spirit, not a share in a single intellectual form common to all men;

d. there is no general re-formation of souls at a fixed term of years;

e. each man has a determinate period of life;

f. The doctrine of an infinite number of souls is to be rejected.

tire. Secundo supponitur quod spiritus copulatus humano [35D corpori tanquam forma sit immortalis et non desinens cum corpore, sicut alie forme educte de potencia materie, sicut posuit Alexander. Tercio supponitur quod non sit unica forma intellectiva omnium hominum, sicut videtur Averois, tercio de Anima, commento vii., sub formidine affirmare; sed quod quilibet homo habeat proprium spiritum immortalem. Quarto supponitur quod non sit reformacio animarum in magno anno mundi triginta sex milium annorum, ut Plato posuit; cum, hoc posito, periret beatitudo hominum et resurreccio mortuorum. Quinto supponitur quod quilibet viator habet unam finitam * vite periodum, 36A quam anima copulata mortali corpore non transcendit. Patet ex attestacione philosophorum, secundo de Generacione, capitulo —, et primo de Celo, cxvii. Et quoad historias sacras patet quod nulli patriarcharum attigerunt in mortali corpore annos sexcentos. Sexto non video superesse nisi opinionem horribilem Avicenne et Algazelis de infinita multitudine animarum; que cum non possit esse nisi secundum se tota superflua, patet quod Deus non possit sinere multitudinem talem esse. Signata quidem multitudine infinita, si quelibet unitas impar sublata fuerit, residuum plene sufficeret ad omnem effectum vel finem, ad quem sufficeret integra multitudo; ergo quelibet impar unitas foret simpliciter per se frustra, et per idem quelibet impar unitas numeri derelicti. Et sic, signando quodlibet infinitum, illud patet generaliter posterius de partibus continuis, unitatibus, sive punctis, quod nulla multitudo creaturarum est sim-

16. *attigerunt* A C: *attigerant* B. 17. *sexcentos. Sexto* B: 600 A, 6° C.
18. *opinionem horribilem* B: *opinor horribile* A C. 27. *continuis*: codd. *contini.*

4. Cf. Alex. Aphrod., de Anima, printed with Themist. in Arist. Comm., f. 134 *b*, Paris 1528 folio.

5. Averrois comm. in De Anima lib. iii. 5, Arist. Opp. 6 ff. 163 C seqq.

14. Arist. de Gener. et Corrupt. ii. 10 p. 336 (Opp. 5 f. 174 C.)

15. Eiusd. de Coelo i. 12 p. 282 (Opp. 5 f. 38 A, the section-number in the Latin edition being 118).

18. Cf. Avicenn. Metaph. ix. 5, Opp. 103 *b*, et seq.
Algazelis Philos. i. tr. i. 11, Venice 1506, quarto.

36A] pliciter infinita; ubi patet quod nullum infinitum est maius aut minus reliquo, sed solus Deus est simpliciter infinitus. Destructis ergo hiis sex viis non superest nisi una via catholica, ponens totam universitatem, et precipue multitudinem creatorum spirituum, *in numero, pondere, et mensura.*

5. To assume the number of spirits infinite,

Potest autem generari deduccio ex hoc quod, si in quolibet millenario annorum incommunicante cum reliquo in- B novatus fuerit mundus per unum hominem, * esset modo multitudo spiritum infinita, eo quod infiniti huiusmodi millenarii temporum precessissent; sed constat quod mundus est in quolibet tali millenario longe amplius innovatus; ergo olim fuisset numerus huiusmodi spirituum infinicies infinitus. Et additis argumentis probantibus resurreccionem vel de facto vel posse contingere, sequitur possibilitas infinitacionis mundi quoad molis magnitudinem, eciam si quodlibet corpus hominis requiret tantam magnitudinem ut granum milii; et indubie infinita multitudo granorum huiusmodi infinitum magnum cumulum integraret. Et, ut communiter deducitur, contingeret ab infinita multitudine spirituum subtrahere infinicies infinitos cum hoc quod residuum sufficeret data infinita corpora informare.

it would be necessary to assume the world to be infinitely great.

Further proof.

Et potest illud confirmari ex hoc quod magnitudo molis attenditur penes multitudinem punctualium ex quibus conponitur; quod Deo sunt omnia que intelligit sub certissimo numero limitata; et quod species vel genus cuiuscunque multitudinis, sicut diffinit individua quoad substanciam, sic et finit ipsa quoad omnimodam quantitatem, qualitatem, vel cetera accidencia quecunque sibi formaliter inexistunt, ut species instantis temporis est omnia instancia, et per consequens est instans quo non est prius nec aliud posterius, et sic primum et ultimum. Et cum sint solum finita genera, C quia decem, que * omnia sunt unum genus analogum, patet quod tota universitas saltem in suis generibus est finita, quia

1. *maius* A C: *magis* B. 2. Post *sed* B *quod* inserit. 8. *modo* B: *non* A C. 11. *tali* B: *trium* A C. 18. *magnum* in B bis scriptum. 21. ‖ *corpora* B f. 228 c.

5. Sap. xi. 21.

decem genera et non plura. Et cum Deus distinctissime in- [36C telligit omne genus, sed omnia et singula eius individua, sequitur quod ipse distinctissime noscit numerum individuorum; et sic aput eum sunt certissime finita. Infinitum enim secundum quod huius alicui est sibi cognitum; ut multitudo quam nescio numerare est, ut sic, mihi incognita, nisi forsitan in confuso; ut scio quod data multitudo est par sibi ipsi vel alteri, licet ignorem speciem numeri mensurantis. Patet ista sentencia secundo Methaphisice, xi. Cum ergo Deus non sistit in confusa noticia, sed penetrat distinctissime ad summum gradum cognoscibilis cuiuscunque, patet quod apud eum omnia et singula sunt finita. Absit quod infinite anime Avicenne una sufficiat distincte cognoscere duo quanta, aliaque alia duo, et sic in infinitum: et Deus non sufficiat simul distinctissime cognoscere omnia distincte cognita ab eisdem, cum intellectivitate et perfeccione quacunque superaret monstruosam multitudinem infinitam. Patet ergo, etsi per inpossibile species humana simpliciter sit eterna, adhuc multitudo animarum et hominum solummodo est finita, cum species hominis et instantis sint tam primum quam ultimum illius generis. Quando ergo dicitur, 'non est dare ultimum 'temporis vel alterius speciei,' intelligitur quod non est dare individuum quod ultimo succedit, licet species * finiens sit D ante quodlibet eius individuum tanquam principium, et post quodlibet eius individuum tanquam finis; et per consequens est primum et ultimum illius generis, sicut Deus est primum et ultimum universi. Patet ergo quod, sicut Deus est finis omnium, sic finit continue; et per consequens omnis creatura ad ipsum necessario est finita. Et patet quam monstruosum foret genus, posito quod Deus per tempus eternum a parte ante servasset Petrum, a quo processissent secundum limitatas periodos homines infiniti. Illud quidem infinitum haberet principium et finem; ymmo eadem generacio potuit

2. *sed omnia et singula eius individua sequitur quod ipse distinctissime* B: om. A C. 5. *quod* om. B. 33. *ymmo* B: *ergo* A C. *generacio* B C: *racio* A.

9. Arist. Metaph. α. 2 p. 994 *b* (ii. 11 Opp. 8. f. 16 c).

36D] totam suam genelogiam per ordinem texuisse. Sicut ergo idem instans subiecto secundum Aristotelem, quarto Phisicorum, civ., est omne instans et per consequens primum instans, sic est de omni genere vel ordine senciendum quod sit unum primum illius generis, metrum omnium aliorum. Vide . . .

6. The position that the world is an eternal emanation from God would lead to the destruction of free will

Item, si mundus eternaliter emanat a Deo, sicut senserunt dicti philosophi, tunc est absolute necessarium ipsum esse, et per idem quamlibet partem eius; et per consequens nichil est contingens: et pereunte contingencia ad utrumlibet periret in Deo et per consequens in qualibet creatura racionali libertas contradiccionis; et sic tollerentur meritum et demeritum, vicia et virtutes, quod est tam contra philosophiam moralem quam sacros canones. Pro prima consequencia notandum secundum Aristotelem, primo de Celo, capitulo ultimo, quod ingenitum et ingenerabile convertuntur, sic quod, si aliquid sit ingenitum, ipsum est ingenerabile et 37A econtra; * sic, videlicet, quod de nulla potencia poterit generari. Nec hoc multum distat a veritate theologica, cum in talibus eternis absolute necessariis non distinguitur esse a posse; ut idem est verbum *posse produci* et *actualiter produci*, et si mundus est generabilis, tunc est genitus et econtra. Verumtamen catholici pie credunt quod Deus potest producere mundum sensibilem etsi ipsum non produxerit in effectu. Sed econtra oportet quemcumque philosophum ponentem mundum esse ingenitum opinari; quia, si potuit fuisse creatus, cum omnes illorum argucie, si concludunt, eque efficaciter concludunt quod non potest stricte creari, sicut quod non creatur de facto, non haberent evidenciam unde mundum crederent proprie non creatum. Ideo certum est quod ipsi consequenter negarent ex suis principiis quod fuit mundi potencia ante actum, sic, videlicet, quod mundus

a. in God, who would then have no choice as to the creation of the world;

2. *subiecto* B: *subito* A C. 6. Post *Vide* in A C spatium relinquitur vacuum, in B nullum. 11. ‖ *racionali* B f. 228 D. 12. *tollerentur* B: *tollerem* A C.

2. Arist. Phys. iv. 104, 13 p. 222 (Opp. 4 f. 84 C).
15. Eiusd. de Coelo i. 12 p. 283 *b* (Opp. 5 f. 44 D).

potuit indifferenter ad utrumlibet non causari, sicut patet [37A respicienti eorum argucias. Si ergo mundus eternaliter emanat a Deo, tunc pure naturaliter et non libere contradictorie, quia tunc pro aliquo instanti temporis mundus posset incipere, et per consequens idem tempus posset anteriorari et posteriorari secundum quamlibet eius partem. Consequencia patet tractatu de Tempore, capitulo —, sicut et impossibilitas consequentis; et quod tanta sit necessitas ad quaslibet partes mundi, ymo, ad quemlibet effectum, patet superius ex eterna presciencia, preordinancia, et paritate omnis efficiencie eque libere quoad Deum, * necnon ex naturali concomitancia B huius mundi et istarum parcium, ut superius tangebatur.

and *b.* in man who could in that case have no merit.

Et quod exinde tolluntur libertas ad utrumlibet et omne meritum viatoris, videtur ex hoc patescere, quod nemo propter illa que non sunt in potestate sua est laudandus simpliciter vel culpandus: ut sicut non meretur producendo adintra vel adextra, nec bestie que suo tempore de necessitate nature actus faciunt naturales; sic nec homo pocius propter opus quod absolute necessario facit, eciam non coacte quam propter actuacionem corporis vel actum alium naturalem. Et tunc vane hortaremur alios ad innitendum operibus virtuosis. Consiliacio quidem non est de absolute necessariis scitis esse huiusmodi: ut nemo provide consiliatur de ortu solis, de eterno tempore, et ceteris, que non possunt accelerare varie ex suo opere vel frustrare. Unde licet omnis effectus necessario ex supposicione eveniet, et sic est necessarium mereri consiliando agere libere et hortando, hoc tamen non tollit contingenciam, libertatem contradiccionis, et possibilitatem oppositi, et per consequens nec statum meriti. Ideo nimis oblique respicit qui putat istas duas sentencias de necessario ex supposicione quod ponit contingenciam ad oppositum et de absolute necessario convenire.

18. *sic* B: *sicut* A C. 25. *possunt* A C: *potest* B. 30. ‖ *ideo* B f. 229 A.

7. The reference is apparently to Wycliffe's De Ente lib. i. tract. vi. de Tempore (Shirley, Catal. of the orig. Works of Wyclif, 3, Oxford 1865).

31. The distinction between τὸ ἐξ ἀνάγκης ἐξ ὑποθέσεως and τὸ ἁπλῶς is in Arist. Phys. ii. 9 pp. 199 seq. Cf. infra, p. 116.

37B] Prima enim ponit quod Deus potest semper non produxisse mundum vel aliquam creaturam, ymo, quod quilibet homo C potest omnem actum quem fecerat liberrime * non fecisse. Ista autem secunda dicit quod nec preteritum nec presens vel futurum potest non esse; sed sicut absolute necessarium est Deum esse vel quamlibet veritatem, sic omne instans preteritum vel futurum, sicut et omnem effectum, est absolute necessario esse pro suo tempore, quia non potest esse quin fuerat, est, vel erit, et per consequens non potest non esse pro suo tempore.

Contra quod videtur Scriptura multiplex, cui oportet fidelem credere. Nam Mat. xxvi. 53 dicit Veritas pertinenter ad Petrum volentem ipsum humanitus vindicare, *An non putas quod possum rogare Patrem meum, et exhibebit mihi modo plus quam duodecim legiones angelorum?* Non videtur illud dictum fuisse pertinens nisi ad sensum quod potuit adversarios suos per angelos confudisse. Notatur eciam quod si Christus simpliciter quidquam petit, tunc illud habebit. Ideo indicative enunciat cum dicit, *exhibebit*, supple, *si volo simpliciter.* Nec videtur prima interrogacio fuisse pertinens nisi innueret Christum potuisse rogare Patrem pro subsidio nedum totum exercitum angelorum sed quantumlibet magnum humanum brachium, vel omnes emulos propria virtute, sicut legitur Iohannis xviii. capitulo, prostravisse. Et idem sonat reprobacio apostolorum dormiencium, cum paulo ante eodem capitulo ait Petro, *Non potuistis una hora vigilare mecum?* ubi videtur verba increpatoria impertinenter D et irracionabiliter protulisse * nisi apostoli habuissent tunc potenciam et debitum vigilandi: aliter enim irracionabiliter increpasset pro illo cuius oppositum ordinat absolute necessario evenire; et per consequens nemo obligatus ad impossibile simpliciter debuit oppositum implevisse.

contrary to Scripture

8. *necessario* AC: *necesse* B.

13. *Petrum.* The name is taken from the parallel place in Joh. xviii. 10.

24. Ver. 26.

26. Matth. xxvi. 40.

making God the author of sin

Et ex isto videtur quod Deus foret auctor cuiuscumque [37D peccati, quia necessitat ad ipsum ultra hoc quod potest aliqua creatura: et per consequens nemo debet pocius cavere peccatum quam cavere ne Deus sit vel quodcumque aliud absolute impossibile; cum debitum quodlibet et obligacio, si sit iusta, dicit possibilitatem obligati respectu illius ad quod obligacio terminatur. Aliter enim eque posset Deus obligare me sub pena peccati gravissimi quod creem quotlibet novos mundos; ymo, cum nullum impossibile absolute potest intelligi, Deus posset obligare creaturam suam ad aliquid quod nec creatura nec Deus poterit cogitare. Si ergo omne peccatum sit absolute necessarium esse, ut dicitur, tunc tam malum esset cuiuscumque peccati carencia sicut Dei, quia iuxta sepe dicta tam bonum est quidlibet quam mala foret eius privacio. Et vere tunc omne peccatum vel aliquid foret realiter ipse Deus obligans hominem strictissime ad peccandum, contra Scripturam, Rom. vi., ubi dicit apostolus quod non sunt facienda mala ut bona eveniant; et Eccli. xv. 21, 22, *Nemini mandavit impie agere et nemini dedit spacium* **peccandi; non enim concupiscit multitudinem filiorum infide-* 38A *lium.* Aliter enim Deus non odiret peccatum, quod tamen Scriptura crebro attestatur. Unde et hanc opinionem patenter refellit sapiens Salamon, Prov. iii. 27, 28, sub hiis verbis, *Noli prohibere benefacere eum qui potest; si vales et ipse benefac. Ne dicas amico tuo, Vade et revertere; cras dabo tibi, cum possis statim dare.* Et ad idem reducit dominus Ardmachanus, libro septimodecimo de Questionibus Armenorum, quotlibet auctoritates pulcerrimas Scripturarum; quia aliter concedi oportet quod prima veritas necessitat homines ad peccandum, cum tanta necessitas absolute non poterit causari ab aliquo citra Deum. Et sic domini principaliter

and sin absolutely necessary,

16. || *ad* B f. 229 B.

14. Tum bonum est quidlibet, &c. So De civ. Dom. i. 14 p. 97.
17. Rom. iii. 8.
27. R. FitzRalph, Summa in Quaestionibus Armenorum, xvii., passim, ff. 137–144, Paris 1511, quarto.

38A] constiparentur militibus ad sui custodiam, ne Deus preveniens omnem actum prius impellat hostes pro illa mensura volentes in ipsos irruere; et illud nephas principalius timerent quam facinus inimici, quia sciunt homines non posse ipsos invadere, nisi impellantur a Deo previe necessitante ad taliter invadendum. Et per idem mariti principaliter adhiberent custodiam suis uxoribus ne Deus impellat adulterum prius nolentem concumbere cum uxore. Et sic generaliter pollitici penas statuerent, hortarentur, et consulerent principaliter et pure superflue contra Deum; cum ipse absolute B necessitat ad cuncta scelera facienda. Ex talibus de*duccionibus ad impossibile credit Augustinus, octavo super Genesim ad litteram, xxxi., quod non sit possibile creaturam esse Deo sine temporis inicio coeternam.

with other impossible inferences.

CAPITULUM XIV.

Sed quia introducitur materia de necessitate futurorum tacta superius, sexto et septimo capitulis, et duo precipui doctores nostri ordinis, scilicet, dominus Ardmacanus et Doctor Profundus, videntur in ista materia discordare; necnon inter omnia dubia Scripturarum videtur illud esse maxime scrupulosum in tantum quod rotatur communiter in disputacionibus plebeorum; ideo restat declaracioni illius dubii paululum insistendum: sciencia enim, secundum Lincolniensem, gaudet extraneis.

Of Necessity *with respect to things to come, concerning which FitzRalph and Bradwardine disagree.*

In primis quidem suppono cum doctore secundo quod omnia que evenient sit necessarium evenire. Secundo sup-

1. *Preliminary assumptions:* *a.* Whatever will happen, happens of necessity,

7. *adulterum* B: *adulterium* A C. 8. *nolentem concumbere* B: *volente concubere* A C.

12. August. de Gen. ad litteram lib. viii. 22 § 44, Opp. 3 (1) 240 G.

16. The question of necessity having been touched in the last chapter, it now forms the subject of more elaborate enquiry, extending to the end of chapter xviii.

17. V. supra, pp. 38, 43 seqq.

18. R. FitzRalph, Summ. in Quaest. Armen. libb. xiv., xvii.

19. T. Bradwardine, de Causa Dei lib. iii, ed. H. Savile, 1618 folio.

b. through God's coöperation; *c.* necessary is either i. *ex suppositione*, or ii. absolutely.

pono quod Deus preveniendo coagat cum quolibet agente [38B secundo ipsum necessitando ad quemlibet actum suum. Et tercio suppono, tanquam necessarium pro concordia disponenda,. supratactam distinccionem de necessario, quod aliquod est necessarium ex supposicione et aliquod est necessarium absolute. Necessarium ex supposicione est quecunque veritas habens causam eternam ex qua sequitur formaliter ipsam esse; ut me currere sequitur formaliter ex Deum velle me currere, et ita de qualibet eciam contingentissima veritate. Nam omne peccatum oportet necessario penam consequi, * et racione bonitatis immense occasionaliter C multis modis proficere; et per consequens Deus vult eternaliter tam penas huiusmodi quam profectus: et per consequens, vocando peccata propter esse consequens veritates, sequitur quod respectu omnis peccati sit veritas eterna; ex qua sequitur formaliter saltem logice ipsum esse. Et patet modus loquendi secundo Phisicorum: et isti modo loquendi innititur sanctus Thomas, prima parte, questione xix., articulo iii. . . ., et alii duo doctores concorditer cum Scriptura. Quare, rogo, non diceretur omnis effectus habens causam completam, ex qua formalissime sequitur ipsum esse, fore ut sic necessitatum ad esse? Secundum membrum de necessario absolute a cunctis conceditur, cum necessarium absolute, cum sit descriptive veritas que non potest non esse, est in re divina essencia, licet sint quotlibet veritates tales in Deo formaliter condistincte.

2. *Reconciliation of the doctors' statements.*

Istis premissis, patet, cum primus doctor intelligit de necessario absolute et secundus intelligit omnem effectum esse necessarium dumtaxat ex supposicione, quod sentencie non repugnant; sed quecunque Scriptura vel sana doctrina doctoris, que videtur hiis duabus primis supposicionibus

1. *coagat* A C: *coagit* B. 14. ‖ *consequens* B f. 229 c. 19. Post citationem in codd. spatium relinquitur vacuum.

4. V. supra, p. 112.
17. Arist. Phys. ii. 5 p. 196 *b.*
18. Thom. Aquin. Summ. theol. i. qu. xix. art. iii., vol. i. 783 seq., ed. Migne.

38C] obviare per distinccionem supposicionis tercie, concordantur. Nam nisi necessitas ex supposicione foret ab Auctore veritatis sentencialiter approbata, non diceret, Mat. xviii. 7, D *Necesse est ut veniant * scandala;* et Luc. xxiv. 44, *Necesse est impleri omnia que scripta sunt in lege Moysi et prophetis et psalmis de me.* Et tamen, cum omnia talia dependent a creaturis, quas contingentissimum est non esse, patet quod contingentissimum et necessarium non repugnant. Nec sequitur ex isto quod Deus necessitat aliquem ad peccandum, ut luxuriandum, iniuste occidendum, vel aliter operandum. Pro quo notandum quod in omni actu iniusto est quedam deformitas, obliquitas, vel peccatum, preter subiectum actus cui deformitas talis inest; et Deus ad omnem actum talem necessitat, cum sit bonum, sed nec facit peccatum nec necessitat ad peccandum. Nec sapit ista sentencia nisi philosophis qui vident quod omnis actus vel creatura mala moraliter est accidentaliter solum mala: ut omnes actus extrinseci, sicut occidere, procreare, et actus ceteri sunt solum mali moraliter propter maliciam voluntatis; quia, ablata illa malicia, non restat quid moraliter foret malum; cum libertas arbitrii non primo residet in natura corporea, sed solum in natura intellectuali que potest indivisibiliter super se voluntarie reflectere actum suum. Et quoad actus intrinsecos voluntatis, cum individuantur a subiecto et bono volito, patet quod possent manere iidem et cum bonis circumstanciis boni moraliter, ut omne velle creature possibile posset perfici cum circumstanciis bonis moraliter. Nam velle procreare, occidere, vel quemcumque actum extrinsecum 39A * signandum facere, posset homo nedum merendo sed et actum extrinsecum prosequendo; ut patet, posito coniugio cum voluntate licita procreandi, vel potestate iudiciaria reos merito occidendi, et sic de omni bono quod homo intrinsecus potest appetere. Nulla quidem creatura potest appetere Deo simpliciter coequari; sed potest in modo appetendi deficere,

a. An event may be in one sense necessary, in another contingent.

b. God does not necessitate any-man to do wrong;

he necessitates actions which are in themselves neither right nor wrong:

1. *concordantur* B C: *concordanter* A. 16. *nisi* B: om. A C. 17. Pro altero *mala*, B *malus*. 26. *boni*: codd. *bonis*. *ut omne velle creature possibile posset perfici cum circumstanciis bonis moraliter* B: om. A C.

qui defectus si relinqueretur penitus impunitus, sic peccans [39A relinqueretur alter deus propter carenciam correctoris. Sed pena essencialis consequens taliter presumentem arguit veritatem rectificantem, superius esse Deum. Sic ergo Deus causat omnem actum voluntatis vel intellectus, et a pari omne opus extrinsecum, ut occisionem, procreacionem, vel quodlibet aliud populi predicamentum. Et cum non potest iniuriari cuiquam vel peccare, cum in defectu modi creature stat peccatum formaliter, quandocunque ergo aliquis luxuriatur, iniuste opprimit, vel occidit, omnem talem actum facit Deus, sicut ad illum necessitat. Politici ergo cavent attencius consulendo ne defectus modi agendi creature ex peccatis proximi, gignat ipsis iniuriam; cum sciunt omnes passionem et mortem non eis inferibilem.

this is the answer to opponents who say that, since he foresees the wickedness, he is responsible for it.

Sed constat mihi quod contradicentes remurmurant in hoc quod 'Deus, si necessitat ad actum ydolatrie, fornicacionis, 'periurii, vel alterius actus inordinati * ex defectu circum- B 'stancie debite racione, cum sciat deformitatem necessario 'consequi et poterit impedire, videtur esse peccato con-'senciens et per consequens reus culpe.' Hic dicitur quod non sequitur, 'Deus facit actum incestus, ydolatrie, periurii, vel 'iniurie cuiuscumque; ergo luxuriatur, ydolatratur, periurat, 'vel cuivis iniuriatur;' sicut patet rudi metaphisico qui videt non consequi, 'Si Deus vel alia causa facit causando actum 'animi vel alium actum correlatum, tunc sic vult, intelligit, 'sentit, vel extrinsecus operatur.' Sed bene sequitur quod graciosissime facit omnem actum huiusmodi positivum. Et per idem non sequitur quod Deus facit homines luxuriari, iniuste opprimere, vel peccare, licet faciat ipsum actum in quo cum obliquitate animi peccatum huiusmodi est fundatum: nec ponit vim, sive loquens precedenter ponat terminos vel sequenter; quia intelligendo simpliciter idem est, Petrum periurari fit a Deo, et Deus facit Petrum immodaliter periurari. Illi autem qui ponunt in talibus variacionibus terminorum

2. *alter* B: *aliter* A C. 4. ‖ *ergo* B f. 229 D. 7. *predicamentum* (*p̄mtm̄* : *puitm̄* A C, *puniti*[m] B. 31. *precedenter* B: *precedentis* A C. 32. *sequenter* B: *sequentis* AC.

39B] gigni varie sensum compositum et divisum, distinguunt et concedunt sensum divisum quod actus talis iniurie et non illa iniuria fit a Deo. Sed in illa contenciosa logica non habitat difficultas. Et patet quod non oportet consulere ne Deus inpellat inimicum ad opus nepharium perpetrandum, C cum scitur * certissime quod non potest; sed proximi malicia est timenda, Deique liberalitas collaudanda. Et si gravetur quod Deus iniuriantem facit occidere, sicut adulterum necessitat procreare, conceditur conclusio, cum similibus predicatis que de se peccatum non sapiunt. Verumtamen cum omnis talis necessitas non cogit peccantem sed ponit in libertate sui arbitrii tam actum facinoris quam eius oppositum, patet quod ex ista summa non excluditur racio meriti vel demeriti.

Care is needful to use only language that is applicable to God.

Difficultas autem scholastica stat in istis: videre primo que predicata peccatum sapiunt, ut negetur Deum ipsum facere vel causare, sicut patet de istis et sibi similibus, luxuriari, impellere implanare, ydolatrare, iniuriari quomodolibet vel peccare: secundo videre que predicata sunt propria creaturis, ut ymaginari, loqui, progredi, et redire; et utraque istorum generum neganda sunt de Deo formaliter predicari: tercio videndum est que predicata in signis secundum analogiam vel equivocacionem sint Deo communia et creatis, ut movere procreare, et occidere, et istis similia; et illa ad sensum equivocum concedenda sunt Deo competere, et per locum a maiori predicata que sunt Deo propria, que omnia concedenda sunt ad sensus suos Deo inesse formaliter. Et patet quod non sequitur, 'Si duorum convertibilium unum fit a D 'Deo, tunc Deus vult vel facit * et reliquum.' Nam peccatum et pena peccati mutuo convertuntur, de quibus, concedendo esse ad sensus equivocos, manifeste patet instancia. Ideo, ut alias dixi, consequencia pene ad culpam est a Deo volita, non autem antecedencia correlata; nec oportet, si Deus velit illud consequens, quod velit positum illud antecedens. Econtra

8. *gravetur* B: *contrarietur* A C. 14. *vel* A C: *siue* B. 16. *ipsum* A C: *ipsam* B. 21. ‖*formaliter* B f. 230 A. 24. *et occidere* B: *occidere* A C.

autem de peccato sequente in penam peccati prioris, antecedens est a Deo volitum, et consequens non volitum ab eodem. [39D

3. God wills the punishment for sin but not the offence itself.

Sed ad hoc semper ingenium humanum obtunditur, quomodo non dicitur Deum velle illud quod eternaliter ordinat esse bonum et secundum primum esse suum scit et ordinat tam multipliciter suis proficere. Sed ad illud patet ex dictis alibi quod secus est de effectu et defectu secundum condiciones oppositas. Nam omnis effectus in quantum huiusmodi placet Deo secundum esse primum, quamvis secundum deesse (quod a vulgo vocatur equivoce esse secundum) sibi displiceat: econtra autem omne peccatum moris dictum formaliter secundum deesse (quod a quibusdam esse primum peccati dicitur) non placet Deo, sic quod propter defectum sue entitatis nec habet Deus volicionem nec nolicionem defectus huiusmodi. Sed quoad profectus qui ex Dei ordinancia inde proveniunt (qui a quibusdam dicuntur esse secunda peccati) dicuntur a Deo volita, sed varie consequenter: ut quidam concedunt simpliciter omne peccatum esse a Deo volitum, vel quia ab eo est permissum cum poterit * prohibere, vel quia profectus inde proveniens placet 40A Deo. Alii autem dicunt, quod esse secundum peccati est beneplacite a Deo volitum: nec ex hoc sequitur, propter defectum esse primi, quod peccatum aliquod placet Deo; sed est fallacia a quoad simpliciter. Tercii autem, satis probabiliter mihi, dicunt quod omne peccatum placet Deo, non quia placet Deo quod quis peccet, sed quia placet Deo quod peccatum occasione accepta proficiat; et ita, si duorum convertibilium alterum placet Deo, tunc et utrumque, licet dispariter. Et sic non sequitur, 'Peccare Petri vel eius 'peccatum (quod idem est) placet Deo, ergo placet Deo quod 'Petrus peccet, quod peccatum suum sit, vel sit de con-'vertibili predicato;' quia omne tale predicatum innuit quod peccatum secundum esse primum Deo complaceat, quod non potest iusticie summe competere. Et tunc est labor discernere, que proposiciones concedi debeant, que negari,

He wills the positive effect, but sin is negative, being only a defect.

2. Ante *consequens* A *per* habet; quod et in C exstiterat, sed erasum est.

40A] potissime cum modis nimis inutilibus possent sophistice variari: ut, licet idem sit peccatum esse et esse peccati vel peccatum, concedi tamen debet quod peccatum ac esse peccati placet Deo, et cum hoc negari quod peccatum esse placet sibi, cum non placet Deo esse taliter quod quis peccet. Et occasione sophisticacionis huiusmodi evitande dicunt aliqui quod *velle* est equivocum ad *permittere*, *consulere*, *proponere*,
B vel *placere;* et racione * illius dicit Gregorius quod peccatum Adam est necessarium atque felix, eo quod utilitatem et felicitatem maximam occasionaliter fecit sanctis.

4. Sin is permitted because it results in great good to mankind.

Unde querenti quare Deus non prohibuit peccatum cum potuit, respondetur quod magnum bonum est humano generi et toti mundo (ut patet posterius) quod creaturam racionalem permiserit sic peccare: nec decuit bonitatem divinam vetare omnem creaturam racionalem penitus ut non peccet. Pro cuius declaracione ymaginemur pium patrem, magistrum, et dominum dicere creato subdito predilecto, 'Ecce 'premunio te de omnibus malis sive periculis precavendis, 'consuloque quod sub pena dampni notati nichil horum 'perpeteres; cum dedi tibi virtutem et graciosam assisten- 'ciam, quibus non potuerunt adversantes extrinseci te gra- 'vare nisi tu ipse primo volueris vecorditer consentire. 'Verumtamen ex condicione tue libertatis tam nobilem et 'excellentem te ordino quod habeas in libera potestate 'quidquid volueris, vel bonum vel malum, peragere, asse- 'curans quod racione excellencie mei, gradus quorsum- 'cunque converteris, coassistam, conservans et cooperans in 'quolibet positivo, non impellens vel violentans ad aliquid, 'sicut nec permittens aliquid nisi forte in penam peccati, quo
C 'succubueris indebite ex te ipso.' Taliter, * inquam, agit Deus cum homine, ut patet ex processu generis. Et istam sentenciam videtur mihi sapiens Ecclesiasticus, xv. 11–19, adnotare: *Non dicas*, inquit, *Sapientia per Deum abest; que*

5. ‖ *taliter* B f. 230 B. 6. *evitande:* codd. *evitandi.* 21. *quibus* B: *a quibus* A C. *gravare* A C: *gravire* B. 29. *aliquid*: codd. *aliud.* 31. *generis*: *ge* A C, *ge'u* B. 33. Post *inquit* A C *quod*, in B deletum

8. So De civ. Dom. i. 10 p. 68.

enim odit ne feceris: ne dicas, Ille me inplanavit (id est, [40C *decepit* vel *in errorem duxit*). Et sequitur causa, *Omne enim execramentum erroris odit Deus.* Et sequitur, *Deus ab inicio constituit hominem rectum et reliquit eum in manu consilii sui; adiecit mandata et precepta sua: si volueris mandata conservare, conservabunt te et in perpetuum fidem placitam servare. Apposuit tibi aquam et ignem: ad quod volueris porrige manum tuam. Ante hominem vita et mors, bonum et malum: quod placuerit ei dabitur illi.* Et subditur causa huius: *Quoniam multa sapiencia Dei, et fortis in potencia, et videns omnia sine intermissione.*

Hence *a.* i. God created man with freedom of will, ii. which he does not force to any act, iii. least of all to sin: but sin he hates.

Ex istis verbis plane videntur tria patescere: primo quod Deus sapientissime creavit hominem iustum cum libertate arbitrii; secundo quod non prevenit cogendo voluntatem ad aliquid nec permittens quidquam cogere ipsam, nec eam servantem regulam unquam deserit; tercio quod non necessitat vel incitat ad peccandum, cum odit peccatum, ut patet hic Zach. viii. 17, *Unusquisque malum contra amicum suum ne cogitetis in cordibus vestris, et iuramentum mendax ne diligatis; omnia autem hec sunt que odi,* dicit Dominus. * Et Apok. ii. 6 D dicitur angelo ecclesie Ephesine, *Odisti facta Nicolaitarum que ego odi.* Et sic iniquos et peccatores dicitur omnes odire et despicere in Scriptura, et per consequens plus peccatum; ergo non ordinat ipsum esse: cum omne per accidens sit reducibile ad pure per se, et Deus per accidens odit creaturam peccantem, est dare unum quod Deus per se et primo odit; quod non est fingibile aliud a peccato. Non ergo facit illud quia nichil suorum operum pure odit. Item,

b. Else sin would serve God, and man would serve God and sin at the same time.

tunc peccatum serviret Deo, et per consequens homo potest simul Deo servire debite et peccato; consequens est contra sentenciam Salvatoris, *Nemo potest duobus dominis servire,* ut exponitur supra, secundo capitulo. Si enim placet Deo quod

6. *te* B: om. A C. *fidem* (cf. infra, p. 346): codd. *fidelem.* 14. *cogendo* A C: *agendo* B. 19. *vestris* om. B. 22. *odi* A C: *odit* B. *sic* B: *si* A C. 26. ‖*peccantem* B f. 230 c.

4. *Rectum,* apparently supplied from Eccl. vii. 30: Quod fecerit Deus hominem rectum.

31. Matth. vi. 24. 32. Supra, ch. iv. p. 29.

40D] homo peccet, placet sibi quod peccato serviat; et per consequens ut sic serviens servit Deo. Item, si Deus vult peccatum esse et peccatum est factibile (ut patet Ioh. viii.) sequitur quod facit peccatum. Et cum *omnis qui facit peccatum servus est peccati*, secundum Veritatem, Ioh. viii. 34, sequitur quod Deus serviens peccato non sit summus dominus, sed peccatum; quod est contra declarata secundo capitulo. Item, ex quo placet Deo quod homo peccet, sequitur quod potest precipere me peccare; et patet quod hoc facto debeo parere mandato Domini; et per consequens, cum debeo sic peccare, sequitur quod non peccatum sed meritum sit peccatum. Nam si Scripture et racioni debemus credere, patet quod qui-

41A cunque servaverit mandata Domini, de tanto * diligit et meretur, cum nemo sane dicit quod quis iuste dampnatur quia facit quod debuit ex precepto. Nec videtur fingibile quin, si Deus diligit quod quis peccet, potest illud ostendere et precipere ut opere compleatur. Item, si Deus velit quod homo peccet, hoc vellet potissime propter bonum inde consequens, vel perfeccionem vel pulcritudinem universi; sed cum omnis Dei actio sit nostra instruccio, sequitur quod liceret nobis tamquam filiis imitacionis taliter sequi Deum, faciendo (scilicet) *mala ut bona eveniant*: consequens contra doctrinam apostoli, Rom. v. et vi. capitulis. Si ergo nos non debemus appetere media illicita propter fines licitos, quanto magis Deus omnipotens, in cuius potencia est ordinare omnem finem utilem per media licita et honesta, non diligeret peccatum propter finem licitum et honestum; ymo, si diligenter inspicimus, sequitur quod nullum peccatum potest esse illicitum, quia summo Domino licet facere omne bonum scibile quod oculis suis placet: consequens tamen contra Scripturam cum racione morali ponentem peccata esse turpia et illicita; ut patet de arguicione Herodis per sanctum Baptistam asserentem quod non licet sibi habere uxorem fratris sui, Marc.

c. If God willed that sin should be, he would commit sin,

d. and might enjoin man to sin;

e. and his example would teach us to say, 'Let us do evil that good may come,'

against the teaching of S. Paul.

17. *compleatur* A C: *impleatur* B. 18. *vellet* B: *volet* A C. 31. *ponentem* B: *ponente* A C.

7. Supra, ch. ii. pp. 11 seq.

vi. 18, quia Levit. xx. 21 scribitur *Qui duxerit uxorem fratris* [41A *sui rem facit illicitam.* Cum ergo ex ista opinione sequitur quod licet cuilibet peccatori quodcumque facinus perpetrare, cum placet Deo quod ita faciat: * consequens contra omnem B religionem et horrorem piis auribus incussurum, cum tunc esset iniquitas principalissime aput Deum: sed apostolus, Rom. iii. 6, dicit, *Absit.* Item, omne quod Deus dat alteri, sive sit substancia sive accidens, vere donat; sed non est possibile Deum donare peccatum aliquod creature; ergo nec dare: sed cum omne quod Deus facit creaturam habere ipsum, ut sic, dat eidem, sequitur quod non potest facere creaturam suam peccare, habere peccatum, vel deficere in moribus, quod est idem. Assumptum patet posterius. Nam gracia, fides,—ymo, cecitas, pena, et omnia accidentalia que Deus inmittit homini,—sunt graciosa dona Dei, cum neminem punire poterit nisi misericorditer et graciose puniat, ut patet alibi. Numquid ergo concedi poterit quod peccatum huiusmodi sit donum Spiritus sancti? Constat quod non, cum Deus nulli faciat graciam, nisi de quanto gratificat; sed dando peccatum homini, ut sic, ipsum abicit, non acceptat: patet ergo quod cum *omni dato vel dono a Patre luminum descendente* stat gracia gratificans, que tamen non repugnat peccato formaliter, patet quod ipsum non potest fingi racionabiliter datum Dei. Nec video quomodo peccans primo, ut Lucifer, Adam, vel alius, sit racionabiliter increpandus, si a Deo necessitatur aut cogitur sine suo precedente demerito ad peccandum, sic quod inclinancia * Dei preveniendo inevitabilitans ad defectum, sit forcior omni data potencia resistiva. C Istam prevencionem non credo esse catholicam, impossibilem Deo bono, cum secundum apostolum, 1 Cor. x. 13, *Deus fidelis faciet cum temptacione proventum.* Revera infidele factum esset et subdolum introducere creaturas in orbem et post inducere super eas temptaciones ad malum, ut pereant,

f. Whatever comes from God is a gift from him; but he cannot give sin, since to do so would be contrary to his nature.

3. *licet* B: *li* A C. 5. *incussurum* A C: *incussivum* B. 6. *sed* B: *secundum* A C. 9. *deum* B: *deo* A C. 15. ‖*neminem* B f. 230 D. 22. *tamen* A C: *cum* B. 25. *increpandus* A C: *increpandum* B. 26. *suo* B: om. A C.

21. Jac. i. 17.

41C] sic quod non potuerunt resistere. Item, Deus nullum ens facit nisi cuius exemplar eternum habet intrinsecus; sed non habet exemplar talis defectus in moribus; ergo non facit defectum huiusmodi.

g. All being has its eternal pattern in God; but sin, as a deficiency, has none such.

CAPITULUM XV.

Sed videtur quod 'dicta necessitas tollit libertatem creati 'arbitrii, cum sapiencius esset Deum non cooperari cum 'homine in quolibet actu malo: tunc enim homo esset 'liberior, et Deus inculpabilior, non faciendo nec creaturam 'suam necessitando ad actum quem prius prohibuit. Angelus 'enim improvide movisset ad actus quos sciret esse malos 'atque prohibitos, et per consequens esset culpabilis. Num-'quid ergo dominium Dei et eius excellencia ipsum eximunt 'ne sit culpabilis legem propriam infringendo et dando pecca-'toribus excusaciones coloratissimas in peccando? cum 'quilibet homicida, mendax, latro, ydolatra, vel adulter vere 'diceret (iuxta predictam sentenciam), Deus me necessitat
D 'ad omnes istos actus ne*pharios pro perfeccione pulcri-'tudinis universi.'

Objection: 'Necessity is incompatible with free will.'

Hic dicitur quod creatura racionalis est tam libera sicut creatura aliqua potest esse, licet non possit equari libertati summi Opificis; cum sit tam libera quod cogi non poterit, licet tam Deus quam bonum infimum ipsam necessitare poterit ad volendum. Necessitacio quidem non dicit nisi naturaliter primum antecedens ad consequens quod necessitari dicitur, cum quo non potest dictum consequens evitari; et sic necessitatur quelibet creatura beata felicissime ad volendum, et generaliter quelibet voluntas creata ad quemlibet actum suum, sicut patet de causa completa cuiuslibet talis actus. Verumtamen est in potestate libera sic volentis facere quod non sit aliqua talis causa. Quamvis enim Deus non sit sub potestate beati, quilibet tamen beatus citra Christum habet potenciam qua potest facillime ante beati-

Answer: 1. The will is so free that it cannot be compelled: necessity concerns only the impulse to will,

14. *ne* B, *ut* (ne) C, *ut* A. 22. *opificis* B: *pontificis* A C.

tudinem facere quod Deus eum sic moveat ad fruendum. [41D Et per consequens omnis creatura par vel inferior voluntate, quantum ad eius movenciam et ad possibilitatem declinacionis illius movencie, volendo oppositum, facilime sue subiacet potestati. Et sic quelibet voluntas creata simul cum necessitate est utrobique libera, libertate contradiccionis et libertate immuni a coaccione possibili.

it is not compulsion, which occurs only when a man is forced to act against his will.

Cogere quidem importat reinclinanciam coacte potencie appetentis simul oppositum illius ad quod sic cogitur. Et si obicitur quod voluntas * perplexa secundum doctores coacta dicitur, videtur tamen 42A quod coaccio referribilis est ad corpus cui voluntas compatitur: ut volens proicere merces in mari nunc vult et nunc non vult ipsas proicere; ideo referendo ad diversas partes temporis dicit sapiens, Prov. xiii. 4, *Vult et non vult piger.* Nam si pro eodem instanti volo merces istas vel confuse vel distincte proicere, pro illo instanti non volo istas non proicere, cum contradiccio non potest esse volita; sed movente periculo volo ipsas proicere, et statim instanter, dum speratur evasio, nolo ipsas proicere. Et propter indistinccionem instancium putatur eronee illos actus anime fore simul. Vide de Perplexitate. Patet ergo quod non sequitur quod voluntas cogitur, licet inclinatur ex coaccione corporis vel causa consimili ad volendum. Unde patet quod necessitatus a Deo sine remurmure ad virtuose voluntarie conversandum non pocius cogitur quam grave, leve, vel corpus neutrum cogitur ad motum sibi naturalissimum, vel quam beatus cogitur ad volendum suam beatitudinem, vel alia quelibet creatura cogitur appetere ipsammet esse. Unde errant turpiter qui putant omnem necessitacionem creature esse sui coaccionem, licet quandoque ad sensum equivocum necessarium necessitas vel necesse dicat coaccionem quod discerni poterit ex adiuncto.

2. All things past and future are in their own time present.

Nec ista dicta sapiunt ignaro qui non videt quomodo omnia preterita * vel futura sunt suo tempore presencia. B

2. ‖ *par* B f. 231 A. 9. *cogitur* B: *coagitur* A C. 10. *perplexa* B C: *properplexa* A. 12. *mari* A C: *mora B.*

42B] Videns quidem istam notabilem veritatem satis percipit quomodo beati, cum sint viatores peccabiles, possunt non esse quotlibet miseriis viancium fatigati et finaliter condempnari, cum Deus, qui est ante esse illorum, non absolute necessitatur ipsos producere. Et cum illi tempore suo sunt viantes non absolute necessitati ad merendum, patet totum residuum. Nam nec Deus nec creatura potest a tali posse excidere, ut nunc possum non fecisse, sicut Deus nunc potest mundum non fecisse, et omnem actum quem feci possum nunc et semper contingentissime non fecisse; et sic de talibus in quibus adverbium determinat verbum potencie. Nec ex isto sequitur quod de preterito potest fieri non preteritum, vel quod idem verbum vel opus individuatum a tempore repetatur, et sic de similibus que ignari replicant in ista materia. Putant enim, si creatura fuerat et Deus potest eam facere non fuisse, tunc de preterito potest facere non esse preteritum; ac si sic arguerent, 'Hoc non est, et Deus 'potest facere illud esse, ergo Deus potest facere idem simul 'esse et non esse.' *De* quidem significans circumstanciam cause presupponentis faccionem, implicare facit in sensu composito quod Deus potest facere rem esse preteritam, et cum hoc post eandem rem non esse preteritam; quia aliter, si Deus faceret creaturam non esse preteritam,
C non de preterito illud faceret, sicut * ex nocte dies non fieret nisi nox illa precederet. Et patet quod a privacione forme materialis ad eius habitum non potest esse regressio. Tanta ergo contingencia est in quibuscunque creaturis preteritis quanta in aliquibus nunc futuris. Et tam certi sunt beati continue de futuris nobis ambiguis, cum vident ipsam in Verbo, quam certi sunt de quibuscunque preteritis, cum apud Deum, penes quem debent huiusmodi mensurari, sit tanta certitudo et contingencia utrobique. Nos autem, nichil scientes nisi desuper nobis datum, de nobis preteritis quorum noticiam Deus nostre impressit memorie

1. *percipit* A C: *percipiet* B. 3. *fatigati*: codd. *fatigari*. 19. ‖ *esse de* B f. 231 B. *significans* A C: *signans* B. 20. *presupponentis*: *presupponente* A, *psuppte* B, *psuppote* C. 29. *nobis* B: *vel* A C.

habemus evidentem noticiam, servata memoria; de futuris [42C autem post nostram consideracionem habemus a Deo probabilem coniecturam ex sensacione causarum secundarum, cum universali experimentali quiescente in anima, vel aliter de illis aut absconsioribus noticiam specialius revelatam: et ideo dicit Annomius super secundo Peryermenias quod sciencia futurorum est noticia diis reservata.

The recognition of this truth would have saved FitzRalph from from a threefold error.

Et patet quod profuisset plurimum domino Ardmacano de modernioribus prolapsis a via veritatis in errores turpissimos, quod notasset terciam sapienciam capitulo sexto superius annotatam, quomodo aput Deum omnia sunt presencia: tunc enim videre poterant quod Deum, mundum, et omnia que fuerunt sit contingentissimum ad utrumlibet fuisse; D tunc non involvisset se in illis argumentis * de necessitate futurorum, in quibus doctor, libro sextodecimo de questionibus Armenorum, secundo et quarto capitulis, dicit se viginti annis ut plurimum studuisse, concedens finaliter, si bene habeo, quod Scriptura sacra poterit esse falsa, quod Veritas incarnata potuit falsam sentenciam predicasse et tam seipsum quam alios multipliciter decepisse, tercioque quod nulli beati vident intuitive in Verbo quod effectus aliqui sunt futuri. Non dubito quin horum trium opposita sunt tam necessaria quam necessarium sit mundum esse vel Deum aut aliud prefuisse. Est ergo absolute necessarium si Christus vel Scriptura sacra aut liber vite, quod idem est, quidquam asseruit, tunc ipsum secundum formam assercionis est necessarium evenire; quia Ioh. x. 35, 36, legitur Veritatem sic alloqui Phariseos, *Non potest solvi Scriptura; quem Pater sanctificavit et misit in mundum:* solveretur quidem si post eius publicacionem et fidei adhibicionem falsa vel instabilis sit reperta. *Celum* quidem *et terra transibunt* varie transmutata; sed

7. *reservata* A C: *servata* B. 16. *se*: codd. *de*. 30. *falsa* B C: om. A.

6. Ammon. comm. in sect. ii. libri Arist. de Interpret. § 6, &c., printed at the end of Alex. Aphrod. de Fato, London 1658.

10. V. supra, cap. xiii. p. 104.

15. R. FitzRalph, Summ. in Quaest. Armen. xvi. 2, 4 ff. cxxix. C, cxxx. B.

42D] verba Veritatis, que sunt vera sentencia quam ipse asseruit, non poterunt sic transire, quia secundum apostolum, 2 Thim. ii. 11–13, *Fidelis sermo: nam si mortui sumus, et convivemus; si sustinebimus, et corregnabimus; si negaverimus, et ille negabit nos: si non crediderimus, ille fidelis est; negare se ipsum non potest.* Non audeo dicere quod hec triplex condicionalis apostoli, cuius
43A prefacio est *fidelis sermo* sit mere in*possibilis, sic videlicet, quod potest esse facilime, quod mortificemus membra nostra imitando Christum ne profluant in peccata, eciam usque ad mortem continue, et tamen quod in fine Deus dampnet nos eternaliter pro mercede; et quod sustinebimus tribulaciones et angustias usque ad finem vite propter iusticiam, et tamen cum hoc in fine annichilabimur pro labore; et tercio quod negemus Christum nequissime blasphemando et per totam vitam nostram scelere gravissima perpetrando, cum hoc tamen quod in die iudicii retribuat nobis premium beneficum infinitum. Ista credo esse verba de quibus post, eodem capitulo, *Noli verbis contendere: prophana autem et vaniloquia devita.* Ubi, queso, haberemus spem tutam *ut anchoram* et firmissimum solacium de promissione et iureiurando, de quibus apostolus ad Hebr. vi. 18, dicit quod sunt *due res immobiles, quibus impossibile est mentiri Deum*, si potest esse cum implecione mandatorum Dei ad regulam quod sic implens eternaliter puniatur, et provocans Deum peccatis gravissimis beatissime premietur? Deliramenta sunt ista et Christiane fidei nimis contraria.

Credimus itaque connexionibus Scripture quod sunt absolute necessarie, sed quod non sit necessarium nisi ex supposicione Scripturam aliquid affirmasse, ut iam potest esse quod Christus non asseruit negacionem Petri vel cuiuscumque
B alterius quod predixit, sicut habet quiscumque concedere * qui non incarcerat omnia presencia in instanti; et sic beatus, cum videt se esse beatum et eternaliter beatificandum, leges,

3. *Application to the statements of Scripture.*

a. The blessed are secure in their bliss,

4. ‖ *et ille* B f. 231 c. 5. *non* B C (ex *u'o* correctum): *uero* A. 18. *prophana* B: *propter hanc* A C. *autem* A C: *ante* B. 29. *scripturam* A C: *scriptura* B.

18. 2 Tim. ii. 14, 16.

having the fear of the Lord

as sons,

but no fear of suffering or sin.

quia Dei iura, et ceteras veritates omnino immobiles, est [43B securus sine charta superaddita de hereditate perpetua. Quod si obicitur quod beati semper timerent, cum sciunt se eciam nunc posse delinquere et dampnari, conceditur assumpta conclusio, cum *timor Domini sanctus permanet in seculum seculi.* Verumtamen beati evacuaverunt timorem penalem filiali servato, cum sciunt se esse in statu cui repugnat coesse vel succedere mortem, miseriam, vel peccatum: et ad illum sensum dicunt sancti quod beati sunt immortales, impeccabiles, et impunibiles, non quia non possunt in talia, sed quia sunt in statu cui repugnat coassistere vel succedere tales miserias. Viantes autem in gracia gratum faciente secundum preentem iusticiam licet sint in statu cui repugnat mortale piaculum: non tamen repugnat penalitates multas sibi coesse et dampnacionem eternam succedere. Ideo securitas patrie est maxima pars beatitudinis secundum multiplex testimonium, cum secure replet omni bonorum genere pro suo perpetuo et plene pellit omnes miserias. Et si inveniantur doctores vel Scriptura ponere huiusmodi negativas, ‘Beati non possunt delinquere ecclesiam,’ modificande sunt negaciones ad sensum compositum et statum beatitudinis * sicut supra; et certus sum quod nemo inveniet aliam C solucionem argumentorum de necessitate futurorum, etsi per tam diutinam vitam sicut vixit Mathusalem studuerit quantumlibet diligenter. Vere quidem concluditur quod omne futurum ex preordinancia Dei est necessarium evenire; sed sicut potest esse quod Deus non sic preordinavit, quod Christus vel Scriptura sacra non sic asseruit, nec quod eius discipulus promulgavit, sic potest esse quod prophetatum a Christo vel eius discipulo non contingat, et est paritas contingencie utrobique.

12, 13. [*facien*]*te* ... *iusti*[*ciam licet s*]*int*. . . *repugn*[*at*]. Litterae uncis inclusae in charta super lacunam obsuta in cod. A suppleta sunt. 19. *scriptura* A C: *scripturam* B. ‖ *ponere* B f. 231 D. 24. *Mathusalem* A: *Matusalem* C: *Matussale* B. 29. *sic* B C (e *sicut* correctum): *sicut* A. *prophetatum* B C: *propheta cum* A.

5. Psalm xviii. 10.

b. Christ as man knew all things.

43C] Alia autem subterfugia que finguntur ab aliis nimis gravant, ut hii dicunt quod Christus non potuit quidquam factibilium absolute asserere vel docere, et nichil scivit de futuris et contingibus quoad humanam scienciam, vel si scivit prohibitus fuit a Deo vel actualiter considerare sibi cognitum vel adextra detegere, ne forte imponat necessitatem ex sua consideracione vel predicacione. Nos autem credimus Christum absolute actualiter scivisse humanitus omnia futura, et passionem suam, Iudeorum punicionem, diem iudicii, et cetera misteria simpliciter predixisse, sicut verba sacramentalia et veritates alias, ut sonat sensus litteralis Ewangelii, simpliciter predicasse. Aliter enim omnisciens non
D diceret, Ioh. xiv. 29, *Nunc dixi vobis priusquam fiat, ut* cum factum fuerit credatis.* Ymo, foret conscius sibi ipsi, dicendo fidem simpliciter faciendo absolute et simpliciter quod voluit, solum condicionaliter affirmare: magna duplicitas in viro qui nobis precipit, *Sit sermo vester Est, est, Non, non.* Non ergo fuit duplicitas in qualibet doctrina huius Domini, qui non venit legem solvere sed implere, incipiendo continue secundum legem facere et docere. Apostolus autem dicit, 2 Cor. i. 18, quod *non fuit in eo Est et Non,* quia aliter fideles nimium titubarent. Quidam autem fingunt quod credulitas, assercio, vel actus huius speciei potuit fuisse non credulitas, et sic species mutari in speciem, et homo potuit noviter credidisse quociens voluerit sine hoc quod generet novum actum. Alii autem fingunt quod actus Christi eiusdem speciei cum nostro potest non fuisse, cum dependeat a futuro; sed non sic de nostris actibus. Inevidencia autem istorum et similium moveret ad consenciendum laudabili veritati.

4. *Conclusion.*

a. Free will is a power given to the created spirit of choosing concerning good and evil,

Sed redeundo ad solucionem argumenti, dicitur quod liberum arbitrium potest sumi pro potencia volitiva data creato spiritui ad arbitrandum de bono et malo pro rectitudine conservanda; et cum ille spiritus corrumpi non poterit, patet quod illa potencia non potest desinere vel magis aut

20. 2 *Cor. i.*: om. B.

17. Matth. v. 37. 18. Ver. 17, Act. i. 1.

allowing neither of increase nor diminution.

minus suscipere. Et ista est sentencia Anshelmi in libro [43D sua de Gracia et libero Arbitrio capitulo iii. Et patet, sive accipiatur essencialiter pro illo * spiritu, sive passionaliter pro 44A proprietate que consequitur ad illum spiritum sicut passio ad subiectum; sed tercio accipitur pro sufficiencia qua virtuosus disponitur ad incedendum faciliter per viam iusticie. Et sic beati virtuosi vel naturaliter facilitati dicuntur esse plus liberi, dampnati vero peccatis irretiti vel aliter naturaliter difficultati dicuntur opposite minus liberi. Et ista videtur esse sentencia Augustini, Enchiridion viii. Et de illa videtur Veritas loqui, Ioh. viii. 36, *Si filius liberavit vos, vere liberi eritis:* et apostolus, 2 Cor. iii. 17, *Ubi spiritus Domini, ibi libertas;* quam libertatem exponit ad Gal. iv. 31, dicens quod illa *libertate Christus nos liberavit.* Sed quomodocumque loquatur, nemo dicit quod homo est liberior quia peccator, cum Christus impeccabilis sit liberrimus. Nec dicitur quod creatura libera citra Christum posset de Dei potencia esse tam libera quod omnino peccare non poterit, quia Deus non esset omnipotens si non posset creaturam talem permittere incidere in peccatum; et per consequens esset libera simul et non libera. Unde primam libertatem creature racionalis, sicut Deus non potest minuere, sic eciam nec augere. Et patet quod dupliciter potest aliquid denominari liberum, vel active, ut solum natura racionalis est libera, vel passive, ut effectus. Si enim actus voluntatis create, sicut et opus extrinsecum, dicitur liberum, quia precedit a libera potestate; quanto magis tota universitas creata erit libera * quoad Deum. B Et per consequens verum liberum et necessarium convertuntur in tantum quod peccatum eciam originale secundum Augustinum, primo Retractacionum xiii., non foret peccatum nisi eo ipso esset liberum, cum primus parens libere facit omnem

3. *passionaliter* B: *personaliter* A C. 7. ‖ *beati* B f. 232 A. 9. *opposite* B C: *apostote* A. 10. *viii.* A C: 18º B.

2. Anselm. de lib. Arbitr. iii., Opp. 118.
10. August. Enchir. de Fide, Spe, et Car. xxx. § 9, Opp. 6. 207 seq.
29. Eiusd. Retract. i. 13 § 5, Opp. 1. 20 B.

44B] talem defectum in posteris. Et patet quod si Deus sineret creaturam racionalem movere se libere sine coagencia vel necessitancia ad agendum, tunc simul esset liberior et non liberior, Deusque stultissime commutabit dando gloriam suam fabrice incapaci.

b. God does not make the evil act, but the act which by the sinner's default becomes evil.

Et quantum ad inculpacionem Dei, patet quod non est color, si Deus facit actum malum, id est, actum qui ex defectu peccatoris cum quo Deus graciose coagit est sic malus, quod sit inde culpabilis; quia non facit illum esse malum, cum non facit nec auctorisat moralem maliciam, licet faciat iustissime malum pene. Cum ergo non potest habere superius sibi mercedem ut servitori tribuens, quomodo mereri poterit vel culpari? Si ergo homo potest facere malum bene, quanto magis hoc invenietur in iusticia coexemplante, que non potest facere bonum male. Non ergo esset Deus increpandus propter actum malum moraliter, nisi faceret illum formaliter, et non solum ut efficiens extrinsecum sive motor; tunc enim faciendo actum fornicacionis aut peccati, subiceret se formaliter illi actui fornicando: sed graciose conservat omnia naturalia sic agentis, et de tanto

He coöperates with the sinner so far that he supports his natural existence,

C dicitur causaliter coagere cum eodem. Et sic credo * doctorem intelligere quod, si Deus impelleret voluntatem apponendo vim vel applicando suam virtutem ad coagendum univoce actum malum, tunc ageret viciose. Nunc autem illabitur peccatori, conservans eum et omnem actum malum quem approbat, sicut et animam quam creat, et semen, cum parcium agencia naturali; et tamen deformitatem in istis entibus positivis nec facit nec approbat, quia tunc essent creature, quarum esse primum foret bonum de genere. Movere ergo Dei vel facere tales actus non est nisi graciose conservare substanciam sic agentem, approbando substanciam actus, sicut producit animam in semine adulterantis, quod semen lineat eo ipso quod natura creata naturaliter illud facit. Si ergo non concurreret cum actu aliquo creature hoc

but the deformity in him he neither makes nor approves.

3. *esset* B C: *est* A. 4. *deusque* B: *deus quod* A C. 8. *quo* om. B. 14. *invenietur* A C: *inveniretur* B. 23. *coagendum* B C: *cogendum* A. 25. ‖*peccatori* B f. 232 B.

potissime foret de actu odii, quo blasphemus odit Deum, ut [44C dicitur Ioh. vii. 7 et xv. 18. Sed cum nemo odit Deum nisi in membris in humanitate assumpta vel alia racione citra bonitatem summam (cum iuxta apostolum, 1 Cor. ii. 8, *Si clare cognovissent, numquam Dominum glorie crucifixissent*), patet quod odiendo Deum appetitur bonum simpliciter, et per consequens ille actus posset esse sic circumstancionatus quod esset nedum licitus et bonus de genere sed meritorius. Et per consequens, cum nulla sit natura quin posset esse a Deo, nisi effectualiter sit a Deo, patet quod actus * et omne D ens per se in genere sit a Deo. Non ergo increpemus Deum quod facit tot bona de nostris nequiciis, nec ex hoc quod sciendo nos peccare inprovide graciose interim sustentat substanciam et quidlibet positivum, permittens ignarum peccare libere. Si enim statueret legem quod creatura racionalis non poteret libere sic peccare, sequeretur nedum quod creatura talis mereri non poterit sed simpliciter non posset esse sine huiusmodi libertate.

c. 'Why then does God not preserve his creature from sin?'

He gives being to all,

but grace he gives only to him who is capable of receiving it.

The world would not be complete unless God permitted man to sin.

Et si queratur quare non concurrit preservando ab actu illicito, dicitur, Cum Dominus sit graciose dans esse et quidlibet aliud creature, non potest iuste conqueri vel amplius vendicare, sicut ad Rom. ix. 21 exemplificat apostolus de figulo et luto: ymmo, credo quod Deus non potest iuvamen subtrahere nisi occasione data a priori demerito, ut Deus ideo non dat graciam vel iuvamen quia creatura que reciperet non est capax. Ideo impossibiles sunt casus quibus ponitur quod Deus permittat creaturam suam temptari amplius quam possit resistere, ut confitetur apostolus, 1 Cor. x. 13, *Fidelis autem est Deus, qui non pacietur vos temptari supra id quod potestis.* Et patet quod iste mundus non posset secundum individuacionem ultimam procreari, nisi Deus permitteret sic peccare et ordinaret eternaliter de penis et remediis graciosis. Non ergo sequitur, 'Deus necessitat * ad actum peccati sig- 45A 'nabilis, ergo necessitat ad peccandum.' Unde intelligendo

3. *vel* om. A C. 23. ante *luto* B *de* inserit. *iuvamen* B: *misericordiam* A C.
27. Post *permittat* A C *in* addunt.

45A] personaliter concedi debet quod fornicacio, periurium, blasphemia, etc., fit a Deo; et illi quibus idem est quod Deus facit blasphemiam et cetera debent concedere quod Deus facit fornicacionem, blasphemiam, et huiusmodi predicata, licet neminem faciat fornicari; et sic de ceteris. Illi autem qui concipiunt signa simpliciter pro actu huiusmodi et defectu, habent concedere quod nec fornicacio nec blasphemia, etc., fit a Deo, nec Deus facit blasphemiam; nec est vis in ista logica, nec est difficile distinguere actum huiusmodi et defectum, dicente Augustino, primo Retractacionum, xv., quod homo tum non fecisset peccatum si voluisset. *Patet,* inquit, *quod non est coactus facere; quia ergo voluit peccavit, eciam si non fecit actum extrinsecum quia voluit, peccavit; itaque nec tale peccatum sine voluntate esse potuit, sed voluntate facti, non voluntate peccati, quod tamen factum peccatum fuit.* Ecce, vult quod velle sit peccare, licet opus extrinsecum non sequatur. Et patet quod distinguit inter voluntatem et peccatum dictum formaliter, que simpliciter est defectus. Voluntas enim, ut ibi diffinit, est motus animi sine cogencia ad admittendum vel adipiscendum rem volitam. Et patet ulterius quod nulla pure creatura potest univoce cum Deo movere vel coefficere talem actum. Ideo propter equivocacionem B agencie est homo vel ange*lus increpandus, quando a proposito facit actum malum moraliter in se ipso vel movet alios ut male faciant, quia non potuerunt sic movere nisi subicerent se inordinato actui de genere actionis et sic velint indebite. Deus autem nulli accidenti per se in genere potest subici nec velle quicquam indebite.

Ideo oportet theologum purgare mentis oculos et videre illapsum Dei et mocionem equivocam sine actu elicito, non ut peccet, sed ut naturam vel substanciam actus eliciat, tam-

3. ‖ *blasphemiam* B f. 232 c. 15. *tamen* A C cum Aug. : *tantum* B.

10. August. Retract. i. 15 § 3: Quod enim si noluisset non fecisset, non coactus est facere. Quia voluit ergo fecit, etiamsi non quia voluit peccavit, nesciens peccatum esse quod fecit: ita nec tale peccatum, &c.: Opp. I. 24 F.

quam summus Auctor primo sustentans quamlibet creaturam. [45B Et patet quod Deus non dissolvit vel infringit legem propriam vel mandatum, sicut nec movet alios ad frangendum, nec movet ex sentencia verissima male interpretantes corruptum sensum elicere; ut in proposito ex dicto apostoli, Rom. v. 20, *Ubi habundavit delictum superhabundavit et gracia*, ceperunt pseudo occasionem nimis paralogistice concludendi quod facienda sunt mala ut bona eveniant: sed apostolus dicit, *Absit.* Et ideo sic scribit de eo princeps apostolorum (2 Pet. iii. 15, 16); *Karissimus*, inquit, *frater noster Paulus secundum datam sibi sapienciam scripsit vobis, sicut in omnibus epistolis, loquens de hiis que sunt difficilia intellectui, que indocti et instabiles depravant.* Per hoc quod est *karissimus frater* Petri patet quod non est reiciendus propter hoc quod non est conversatus cum Domino ut pseudo * arguunt. Se- C cundo patet quod non immiscet ex propriis falsa veris, quia *in omnibus epistulis*, etc.; et per consequens illud quod impingerant ex sentencia apostoli ad Romanos non sequitur, sicut indocti in philosophia et sacris litteris ac instabiles in fide et moribus ex ignorancia arguerunt. Et patet pro parte solucio ad obiectus domini Ardmacani.

CAPITULUM XVI.

Of the Will of God.

Sed quia ista materia videtur esse plurimum preciosa, cum secundum apostolum sit difficilis intellectu, nec omnes legentes doctores in ista materia plene concipiunt, ideo restat ulterius declarandum si ponatur in actu peccati necessitas ultra contingenciam ad utrumlibet, sicut videtur multis Doctorem Profundum dicere; ymmo, quod Deus velit beneplacite hominem peccare: contra quod superius est argutum; quia, ut dicit, omnis Dei permissio est eius bonum placitum, cum tam potens Dominus non permittit aliquid nec aliqualiter quod non placet. Maximum autem fundamentum in ista ma-

12. *intellectui* A C: *intellectu* B. 18. ‖ *sicut* B f. 232 D. 31. *tam* B: *tamen* A C.

8. Rom. iii. 8.

45c] teria est de actu volicionis divine, quod non subsequitur sed precedit naturaliter quemlibet actum vel effectum ad quem dicitur relative. Ex isto quidem videtur sibi, libro tercio, quarto capitulo, quod omnis actus est inevitabilis creature, et per consequens nulla volicio creata est pure libera. Nec mirum si variet ab aliis in ista materia, quia tercio libro, capitulo vi., ponit quotlibet voliciones in Deo esse eternas D essencias * absolutas.

Ideo cum modicus error in principio, scilicet, in questione quid est huiusmodi voluntativum, facit variacionem maximam in opinione de passionibus, consequenter non mirum si variet a sapientibus qui ponunt omnes voliciones huiusmodi non esse absolutas essencias sed respectus. Volicio itaque Dei quandoque accipitur essencialiter pro illa communi essencia sic volente. Secundo accipitur personaliter pro tercia persona. Tercio pro nocione vel passione divine essencie vel persone. Et quarto pro relacione Dei volentis ad volitum quomodolibet condistinctum: et sic dupliciter, vel adintra, ut ad raciones coexemplares (et quelibet talis volicio est absolute necessaria); vel adextra, respectu effectus in suo genere (et quelibet talis volicio, licet non possit incipere vel desinere, est contingens). Et illam vocat sanctus Thomas, prima parte Summe, questione xv. et xix. habitudinem Dei scientis ad scibile; Doctor Subtilis vero dicit quod est relacio racionis; dominus Ardmacanus, libro decimo sexto capitulo v., de Questionibus Armenorum, dicit quod est conformitas Dei scientis ad scibile. Unde cum sciencia creature principalius dicit actum vel habitum quam relacionem scientis ad scibile,

1. *a.* The will of God may be understood in five ways:

i. of the essence of the Godhead,

ii. of the third Person,

iii. of the notion or passion of the divine essence or person,

iv. of the relation of God towards the thing willed,

24. *vero* A C: *vere* B. 26. *v.* B: 11° A C.

3. T. Bradwardine de Causa Dei iii. 4 pp. 651 seq.

6. Ib., cap. 6 p. 666.

22. Thom. Aquin. Summ. Theol. i. qu. xv. art. 3, vol. 1. 755, xix. art. 3, 4 pp. 783 seqq., ed. Migne.

25. R. FitzRalph, Summ. in Quaest. Armen. xvi. 5: Prescientia Dei, in quantum huiusmodi, nullius rei est causa; sed est conformitas Dei scientis, in quantum res subest illi differentie temporis, ad rem futuram, seu divine essentie ad rem scitam.

in Deo autem non est aliquod absolutum preter substanciam, [45D multi negant relacionem huiusmodi esse scienciam; sicut dicunt quod omnis divina intelligencia, sciencia, vel volencia est realiter Deus ipse. * Sed cum Deum velle datam crea- 46A turam existere sit contingens, et cuicunque veritati contingit ad votum nomen imponere, supponatur conformiter cum antiquis quod omnis talis contingens veritas sit volicio distincta formaliter contra Deum. Est iterum ulterior famosa dissensio, ut dominus Ardmacanus cum aliis dicit quod talis sciencia nichil causat: sed cum sapit fundamentum omne causatum et sit relacio superior previe requisita, videtur quod, sicut proporcio, sic et ista relacio causat quodcunque ad quod est previe requisitum. Sed et hoc supponitur ut magis pateat difficultas. Quinto vero accipitur essencialiter pro quocunque a Deo volito: ut nunc pro effectu (ut prima ad Thess. iv. 3, *Hec est voluntas Dei, sanctificacio vestra;* et Psalmo cxlii. 10, *Doce me facere voluntatem tuam*); nunc autem pro veritate eciam eterna volita (ut voluntas Dei est quod Christus non solvat legem vel peccet in aliquo). Et correspondenter volicio Dei accipitur quintupliciter pro signo volicionis intrinsece, ut dum Deus precipit aut prohibet, permittit, consulit, agit, est signum temporale volicionis eterne. Deus enim nichil potest precipere nisi volitum eternaliter esse in se vel suo proporcionali secundum speciem executum: ut Abrahe precepit, Gen. xxii., ymolare filium suum Isaac. Et indubie tercio voluit, cum meritorie fuit factum, verumtamen noluit, nec * mandavit eum occidi gladio et comburi. Sed B voluit Deum patrem ymolare Filium suum pro redemcione humani generis et, persona secundum deitatem impassibilem seruata immuni, humanitatem voluit occidi, herentem brachiis crucis cornibus, ut arietem inter spinosos Iudeos confederatos in malicia tanquam vepres. Sed longe post patris substanciam vidit illam humanitatem agnum innocentissimum sic herentem.

and v. of anything willed by God.

10. *sed* B f. 233 A. *omne*: codd. *omni*. 21. *permittit* A C: *promittit* B. 22. *agit* B C: om. A. 28. Post *suum* B *Cristum* addit.

b. Objection from the command to Hosea.

46B] Et si obicitur de illo Ozee, primo capitulo, *Vade, sume tibi uxorem fornicariam, et fac filios fornicacionum,* dicitur communiter quod non preceptorie sed yronice fuit dictum; sicut illud Gen. iii. 22 a Deo dictum est angelis, *Ecce, Adam factus est quasi unus ex nobis sciens bonum et malum,* cum tamen peccato fuit factus insipiens. Sed per illam yroniam posset cognoscere temptans mendacium deorum, scienciam ex paricione suo mandato subdole promittentis, et talibus suggestionibus contra mandatum obligans amplius non parere. Talis enim locucio est crebrior in Scriptura: ut Iob ii. 9, dicit uxor, *Benedic Deo et morere*; per benediccionem malediccionem volens yronice intelligere, quam non audebat propter horrorem blasphemie expressius nominare. Sed videtur probabiliter posse dici quod preceptum sit Osee ad litteram sic

Explanation of such commands,

C nubere et filios procreare, * cum stat specialiter ex mandato dato Dei quantumlibet sanctum ritus Iudaici mulieri tempore suo ydolatre, et sic spiritualiter fornicarie, matrimonialiter meritorie copulari, et filios qui post suo tempore sunt ydolatre procreare. Sic enim videtur quod Deus voluit hunc prophetam, sicut Iesaiam, Ieremiam, et Ezechielem non solum verbis sed operibus prophetare, quod (scilicet) sancti patriarche in synagoga germinant ydolatras quibus fuit possibilitas alio tempore fore sanctos. Et conformiter dicitur ad illud preceptum Veritatis, Marc. i. 25 et Luc. iv. 35, quando imperavit demonibus ut tacerent, docens per hoc neminem debere inardescere laudi proprie et specialiter ab indignis. Et consequenter, sicut demones demeruerant ostendendo excellenciam Veritatis, sic posset dici de sanatis, Mat. ix. 30 et Mar. i. 44, quibus precipitur ne cui dicerent, et tamen postea diffamarunt. Vel aliter docemur fugere inanem insolenciam nostre laudis nec aliorum magnificenciam de nobis extollere ad ostensionem proprie dignitatis. Et hoc videtur optativum modum, non imperativum, Salvatoris exprimere; et ita potest

6. *factus* B: om. A C. 9. *enim* A C: *quidem* B. 17. *ydolatre* A² in mg. B: *ydolante* A¹: *ydolatria* C. 21. ‖*prophetare* B f. 233 B.

1. Hos. i. 2.

prohibitions,

and counsels.

esse quod diffamantes miraculum non peccarunt. Et patet [46C quod nihil potest precipere quod non velit in aliquo secundum speciem adimpleri. Et sic prohibicionibus iudicatur. Nam licet non voluit * ne Adam de fructu prohibito (Gen. D ii. 17) manducaret, voluit tamen quod non debuit comedisse, cum sit eterna veritas vere iusta; et voluit quod debuit non gustasse, ac quod secundus Adam vel iustus mandatum simile non solvisset: et semper innuitur possibilitas precepti et abstinencie a malo prohibito, et sic species, precepta et prohibita, secundum Scripture exigenciam limitata, tollunt ampullas sophisticas, quibus instant quod preceptum vel prohibitum, cum non sit, non est obligacionibus fundatum. Et conformiter de consilio est dicendum. De omni quidem peccato permisso est eterna Dei volicio ut ipsum iustissime puniatur, et de omni sua faccione vel opere habet eternam volenciam ut sic fiat. Notandum tamen quod preceptum vel mandatum nunc sumitur pro virtute, ut humilitate, caritate, vel alia; et illa vocatur *iugum* vel *lex Domini* (Mat. xi. 29, *Tollite iugum meum super vos et discite, quia mitis sum et humilis corde;* et Ioh. xv. 12, *Hoc est preceptum meum, ut diligatis invicem*): et generaliter cuiuscunque mandati eterni implecio est preceptum. Secundo sumitur preceptum vel mandatum pro veritate vel lege eterna, ut sunt decem precepta decalogi, Ex. xx, sicut Deum esse colendum et veritates cetere affirmative * vel negative. Quod autem preceptum sumitur pro actu 47A precipientis, pro ipso supposito, vel vibrana vel aliter distrahenter circumloquendo, est ad sensum equivocum: ut preceptum est Adam quod non comederet de fructu vetito, ubi ipsum non comedere, cum non fuit, non fuerat res precepta, nisi forte quia hoc habet esse intelligibile, et precipitur eius observancia in effectu.

2. God's volition is distinct from his essence:

Premissa itaque equivocacione volicionis divine, suppositoque quod fiat limitacio ad formam qua Deus dicitur velle formaliter res adextra, videtur mihi quod nulla talis volicio

1. *non* A C: *nec* B. 12. *fundatum* A C: *fundamentum* B. 14. *permisso* A C: *promisso* B. 15. *et* B: om. A C.

47A] potest poni essencia, sed quod racione solum a Deo distinguitur. Nam omnis essencia est creator vel creatura, secundum Augustinum in De . . .; nulla talis volicio est formaliter creator vel creatura; ergo nulla est formaliter essencia. Minor patet eo quod, si formaliter esset Deus, tunc non esset distinccio inter voliciones inter se invicem atque Deum, nec prioritas nature inter divinam essenciam et easdem; cuius oppositum dicit doctor et alii videntes quomodo veritas est contingens, Deum velle quamcunque creaturam existere. Patet ergo quod volicio illa non est essencia per se in genere, quia tunc infinite creature, et per consequens universitas creata, essent simpliciter Deo coeterne. Item, tunc Deus esset composicius et proprie substancia habens potenciam ante actum: nam huiusmodi B voliciones forent potissime qualitates, et per consequens * Deus haberet globum infinitum qualitatum, que sunt perfecciones aut bonitates eius secunde, quibus perficitur contingenter; et cum omne quale accidentale presupponit quid in genere, esset dare formam substancialem que sit actus quem consequitur talis qualitas contingenter; et cum omnis quiditas contingenter qualis presupponit essenciam, sicut questio Quid est questionem Si est, sequitur quod Deus esset univoce substancia habens potenciam ante actum. Deus ergo, cum sit tam equivoce ens cum singulis creaturis, non habet subiectus huiusmodi qualitati; quia aggregatum ex illis essenciis cum Deo, cum esset summe bonum, foret Deus, et sic infinite essencie forent Deus. Item, tales voliciones, cum sint essencialiter absolute, possent esse sine hoc quod essent volite creature; sed tunc non essent voliciones huiusmodi; ergo sunt voliciones huiusmodi contingenter: et non habebitur quid per se sunt nisi divina essencia; ergo non sunt essencie condistincte. Si autem non possunt esse sine crea-

a. for all essence is either creator or created, but volition is neither;

God is prior to his volitions:

b. if God's volition were his essence he would be *substantia habens potentiam ante actum*:

c. if such volitions were essentially absolute, they would not be conditioned by the being of the creature.

3. ‖ *in* B f. 233 c. *formaliter* B: om. A C. 22. *cum sit* om. B.

3. Cf. August. contra Iulian. Pelag. i. 8 § 36: A quo summo . . . atque incommunicabili bono universam conditam dicit [fides] esse creaturam naturasque omnes bonas; quamvis impares Creatori, quia ex nihilo creatas, ideoque mutabiles: ita ut omnino nulla natura sit quae non aut ipse sit aut ab ipso facta sit, &c.: Opp. 10. 520 D.

turis quas referunt, non est fingendum quod non dicuntur [47B ad aliquid et dependeant causaliter a creatis: et si possent non esse, ut doctor ponit in eis contingenciam primam liberam, non videtur quin possent desinere et iterato incipere, sicut alie causate essencie absolute; et sic omnibus mobilibus mobilior esset sapiencia nedum communiter per acquisiciones * et deperdiciones respectuum, sed proprie per C acquisicionem et deperdicionem huiusmodi qualitatum; et pari evidencia ille forent volicionibus distinctis volite, et sic reciproce infinite. Cum ergo illis positis oportet superaddere in Deo volenciam respectivam, que sufficeret cum volitis et divina essencia, illis non positis, videtur michi nimis erroneum tales omnes fingere propter inconveniencia que secuntur.

3. In God there are intelligences, cognitions, and volitions, which are *relationes rationis*. Things are subjects of his intelligence as beings, of his knowledge as true, and of his will as good.

Ideo iuxta alias declarata est dare in Deo intelligencias, sciencias, et volencias, que sunt relaciones racionis subiectate in Deo sine dispari fundamento et terminate ad volita in suo genere; distinguuunturque racione abinvicem, cum intelligencia sit entis vel unius absolutissime sub mensura essendi, sciencia sub racione veri, et volencia sub racione boni: et sic intelligencia qua Deus intelligit hominem vel aliam creaturam sub racione effectus est contingens, ut sciencia vel volencia correspondens, cum superaddit intelligenciam huiusmodi vel huiusmodi rei, aut esse intelligibilis noticiam intuiti in effectu; ut Deus absolute necessario intelligit hoc, quacunque creatura nude signata secundum esse suum primum, quod est esse intelligibile vel esse intrinsecum ydeale, et tamen contingentissime intelligit hunc hominem vel quamcumque aliam creaturam. Nec refert * volentibus simpliciter intelligere utro- D bique, sive dicatur quod hanc creaturam Deus contingenter intelligit, vel Deus contingenter intelligit creaturam.

God has not intelligence of a creature unless it exists.

Unde, posito quod non sit creatura, tunc Deus non intelligit creaturam, quia non *legit intus* in libro vite quod non est ibi simpliciter. Et cum nichil potest Deus intelligere nisi quod actualissime intelligit, patet quod raciones exemplares, quas

6. *esset* B: *est* A C. 13. *omnes* A C: *essencias* B. 18. *sit* A C: *sic* B. 21. ‖ *contingens* B f. 233 D.

47D] absolute necessario intelligit, sunt eis accidentaliter creature. Et patet fallacia talis argucie, 'Omne quod Deus intelligit 'absolute necessario intelligit, omnem creaturam intelligit, 'ergo omnem creaturam absolute necessario intelligit;' ut in assimili, 'Omne quod est deitas absolute necessario est deitas, 'omnis creature causa est deitas, ergo omnis creature causa 'absolute necessario est deitas,' posito quod subiectum conclusionis intelligatur simpliciter. Aliter enim sophisticandum esset quod omnem creaturam absolute necessario Deus intelligit, sed non sic necessario intelligit aliquam creaturam; et tunc omnis creatura absolute necessario est, licet sit contingentissime creatura; et sic nulla creatura posset incipere vel desinere, licet posset incipere et desinere esse quelibet creatura. Ego autem elegi per terminos per se in genere vel 48A connotantes esse secundum intelligere * simpliciter illud esse, ut creatura est solummodo contingenter. Et tamen hoc quod est illa creatura est necessario absolute, quia pronomina sine qualitate essenciam mere significancia possunt indifferenter signare pro racione exemplari adintra, que realiter est divina essencia, vel pro re extra in proprio genere, ut patet anterius. Et super istis propter ignoranciam methaphisice et logice nimis inaniter clamant multi.

Ex istis videntur michi sequi alique veritates. Prima: Omnis intelligencia, sciencia, vel volencia Dei terminata ad creaturam in suo genere est eterna, infrustrabilis, et contingens, et per consequens a suo termino temporali causata. Quantum ad eternitatem, patet ex hoc quod Deus non potest incipere vel desinere quidquam intelligere, scire, vel velle; ex quo cum posicione creature sequitur quod quelibet huiusmodi sit eterna: et antecedens patet ex hac veritate, quod non est possibile quidquam fore vel fuisse nisi fuerit Deo presens; et cum sequitur, Si aliquid sit Deo presens, tunc ipsum intuetur, vult, et intelligit, sequitur conclusio quantum ad eternitatem huiusmodi racionum. Sicut ergo Deus nunc scit omne quod fuit et erit, cum nunc videt quod est pro suo tempore; sic

4. *Three further conclusions:*

a. All intelligence, knowledge, or will of God of which the creature is the term is

i. eternal, since all things are dependent on God, and his knowledge and will are unchangeable;

27. *Quantum* B: *Ex*[m] A C. 28. *vel* B: om. A C.

eternaliter videt omne preteritum vel futurum. Unde Ier. [48A xxxi. 3, *In caritate perpetua dilexi te;* et Ioh. xvii. 24 * dicit B assumpta Veritas quod Pater dilexit eum *ante mundi constitucionem.* Et hinc 1 Ioh. iv. 7, 19, hortatur discipulus predilectus, *Diligamus invicem quoniam ipse prior dilexit nos.* Vide in capitulo nonodecimo evidencias ad hoc idem. Et quod sit infrustrabilis patet ex hoc quod, si est, habet terminum respectu cuius dicitur; Deus enim non potest fantastice cogitare ut homo: sed si quidquam intelligit, vult, aut videt, tunc illud est, et per consequens nullus illorum trium actuum est frustratus. Et illud sonat Scriptura sepissime, ut Gen. l. 19, dixit Ioseph fratribus, *Numquid possumus Dei resistere voluntati?* et Psalmo cxxxiv. 6, *Omnia quecunque voluit Dominus fecit in celo et in terra;* et apostolus Rom. ix. 19, *Voluntati eius quis resistet?* quasi diceret, Nichil potest. Aliter enim Deus non esset omnipotens summe beatus nisi habuerit quidquid velit. Unde Hester xiii. 9, dixit ille sapiens Mardocheus, *Domine, rex omnipotens, in dicione tua cuncta sunt posita, et non est qui tue possit resistere voluntati:* et sequitur causa, *Tu* enim *fecisti celum et terram et quidquid celi ambitu continetur; dominus omnium tu es.* Si enim quis omnipotens omnisciens quidquam produxerit quod suo beneplacito postmodum rebellaret, sciret eternaliter ante produccionem rebellionem * et omnes eius cir- C cumstancias summe plene; et per consequens non repugnaret eius beneplacito sed impleret, cum voluntarie illud produceret ut sic esset. Et quoad contingenciam huiusmodi relativi, patet, si creatura terminans non fuerit, tunc non est illa intelligencia, sciencia, vel voluntas; sed contingens est omnem creaturam existere, ergo et relacionem huiusmodi terminatam. Nec ista possunt verti in dubium aput sapientem bene notantem quid nominis terminorum. Et de eius causacione patet posterius. Quod autem oramus ut voluntas fiat *sicut in celo et in terra* (Matt. vi. 10), patet ex dictis quod

ii. irresistible, since whatever God thinks is;

and iii. contingent upon the existence of the creature.

2. *xxxi:* codd. 1° ‖ *perpetua* B f. 234 A. *xvii*: codd. 15°. 4. *predilectus* B: *predictus* A C. 6. *in* om. B. 7. *si est* B: *sicut* A C. 11. *sepissime* B: *sapientissime* A C.

19. Esther xiii. 10, 11.

48C] voluntas accipitur pro signo volicionis interne, ut pro consilio vel precepto; et tunc est oracio universalis et efficax, sicut constat. Sic enim loquitur Veritas, Ioh. v. 30, quod descendit principaliter ut voluntatem Patris sui faciat et non suam; et Isa. lxii. 3 dicitur quod Ierusalem vocabitur *Voluntas mea*. Voluntas ergo est effectus quilibet secundum beneplacitum Dei factus, sed limitata est locucio ad intrinsecam volicionem eternam. Conformiter dicitur de resistencia: Act. vii. 50 dicitur Iudeos sancto Spiritui restitisse; illi quidem qui in vacuum graciam Dei recipiunt resistunt effectui vel signo divini beneplaciti, ut interiori instinctui, consilio, vel precepto.

b. God's intelligence, knowledge, and will correspond.

D Secunda veritas est: Intelligencia, sciencia, * et volencia Dei sunt paris ambitus; sic, videlicet, quod omne quod Deus vult beneplacite, et cognoscit; ergo conclusio. Quamvis enim Deus non intelligit filium meum et possit eum cognoscere, verumtamen nichil potest esse filius meus vel creatura alia, nisi quod Deus absolute necessario iam cognoscit; quia si filius meus vel aliquid potest esse, est in Deo eterna ydea que potest effectualiter ipsum induere. Unde simile est in argumentis appositis, quando sic arguitur, 'Omne quod 'Deus potest cognoscere nunc cognoscit, filium meum potest 'cognoscere, ergo eundem filium nunc cognoscit;' ac si sic argueretur, 'Omne quod mater mea ista genitura potuit genu-'isse de facto genuit, illum episcopum ista genitura potuit 'genuisse, ergo istum de facto genuit.' Sed dato isto modo arguendi sequitur quod nulla possunt existere que non erunt. Ideo est in talibus fallacia figure diccionis; cum tam contingens sit esse intelligibili vel ydee quod sit esse existere creature, quam accidentale est michi quod sim episcopus vel quomodolibet aliter alteratus. Sed oportet notare ulterius quomodo omne ens et sibi similia distribuunt analogice pro esse intelligibili vel existencia creature, sed quidquid et aliquid specificant quiditatem vel substanciam creature. Et 49A patet diligenti solucio ad quotlibet argucias * in ista materia

5. *lxii.* B: 63° A C. 17. *iam* B C: *illam* (i^{am}) A. 20. || *quando* B f. 234 B. 28. *intelligibili*: codd. *intelligibile*. 33. *vel* B: *et* A C.

variandas. Unde non repugnat, sed sequitur, quod creatura [49A incipiat et desinat, ut racio philosophica contestatur, cum non sequitur, ' Quelibet creatura, secundum esse quod habet ad- 'intra, est vita prima et nec factibilis nec dependens, ergo 'quelibet creatura non est factibilis vel dependens;' quia variatur significacio et supposicio terminorum. Nec obest quin Deus, secundum omnes raciones exemplares intrinsecus, sit subiectum theologice facultatis adequatum; et tamen ipsa considerat de multis rebus ac essenciis, quarum quelibet differens est a Deo: et sic Deus nimis vilesceret si primo et immediate intellegeret aliud a seipso; nam quoad esse intrinsecum vel in Deo, secundum apostolum ad Col. iii., non est essencialis distinctio cognitorum.

Et sic concordanda sunt dicta Augustini. Nam decimoquinto de Trinitate, xvi., ita scribit, *Quis ergo hominum novit sapienciam qua Deus novit omnia? ita ut nec ea que dicuntur preterita ibi pretereant, nec ea que dicuntur futura quasi desint expectentur ut veniant; sed et futura et preterita cum presentibus sunt ibi presencia: nec singula cogitantur ut ab aliis ad alia cogitando transeantur, sed in uno conspectu simul presto sunt universa.* Unde infra, xxxiii., dicit, *Nos oramus Deum, nec tamen necessitates nostras docemus eum: Novit enim, ait Verbum eius, * Pater vester quid vobis neces-* B *sarium sit prius quam petatis ab eo* (Mat. vi. 8). *Nec ista ex aliquo tempore cognovit, sed futura omnia, atque in eis, eciam quid et quando ab illo petituri fueramus, et quos et de quibus rebus vel exauditurus vel non exauditurus esset, sine inicio ante prescivit.* Ideo, ut concludit xxxv. in fine, quelibet persona divina *simul omnia videt, quorum nullum est quod non semper videt.* Ideo dicit sanctus Thomas, prima parte Summe, questione xiv., articulo ix.: *Deus*, inquit, *scit*

4. *factibilis* B: *scibilis* A C. 27. *vel non exauditurus* addidi ex August.

12. Apparently Col. iii. 10, 11.
14. August. de Trin. xv. 7 § 13, Opp. 8. 975 C, D.
21. Ibid., 13 § 22, p. 983 F, G. 28. Ibid., 14 § 23, p. 984 G.
30. Thom. Aquin. Summ. Th. i. qu. xiv. art. ix, vol. 1. 739 seq.

49B] *omnia quecunque sunt quocumque modo. Nichil autem prohibet ea que non sunt simpliciter aliquo modo esse. Simpliciter autem sunt ea que sunt actu: ea autem que non sunt actu sunt in potencia vel activa Dei vel passiva creature, sive in potencia ymaginandi, opinandi, vel quocunque modo signandi. Quecumque ergo creatura potest cognoscere, omnia cognoscit Deus, etsi actu non sunt. Sed horum que actu non sunt est quedam diversitas. Quedam enim, licet non sint nunc in actu, tamen erunt vel fuerunt; et omnia illa scit Deus sciencia visionis; quia, cum intelligere, quod est eius esse, eternitate mensuratur, que sine successione existens totum tempus comprehendit, eius presens intuitus fertur in totum tempus et* C *omnia que sunt in quocunque tempore, sicut in subiecta * sibi principaliter. Sed eorum que sunt in potencia Dei vel creature, et nec sunt nec erunt vel fuerunt, non dicitur habere scienciam visionis sed simplicis intelligencie.* Hec doctor. Ex quibus patet quod antiqui sapientes senserant quod nichil cognoscitur, scitur, vel intelligitur nisi proporcionaliter habeat entitatem. Unde Augustinus, decimoquinto de Trinitate, xxi.: *Nemo enim falsa novit nisi cum falsa esse cognovit; quod si novit, verum novit: verum est enim falsa esse.* Et Anshelmus de Concordia i., *Non enim nisi quod futurum est prescitur, quia sciencia non est nisi veritatis.* Et idem patet per Aristotelem et ceteros philosophos. Unde necessitati sunt ponere quod res habet triplex esse; scilicet, esse existere in proprio genere, esse possibile in causis secundis, et esse intelligibile in primo principio.

Tercio sequitur quod Deus determinatissime vult omne volitum ab eodem; et per consequens neminem diligit vel odit pure condicionaliter si bene vel male se gesserit, sed eternaliter, uniformiter, et distincte. Prima pars patet ex eo quod Dei volicio et eius sciencia correspondent; sed Deus determinatissime scit omnem bonitatem vel circumstanciam cuiuslibet creature, cum eternaliter ordinat omnia et est cum

c. **God's will is unconditional and unchangeable.**

5. ‖ *ymaginandi* B f. 234 C. 14. *creature* BC: *creatura* A.

19. August. de Trin. xv. 10 § 17, Opp. 8. 978 c.

21. Anselm. de Concord. i. 2, Opp. 123 *b*.

25. Cf. Determ. contra Kylingham, Fascic. Ziz., app., 463 seqq.

illis principaliter post et ante; ergo et determinatissime vult [49C eadem. Non enim talis condicionalis volicio nisi * ex igno- D rancia boni, quod volitiva potencia debet velle. Deus ergo, qui certissime scit et ordinat quomodo creatura quelibet se habebit, semper absolute diligit, sicut absolute vult quod habeat tantum bonum; et cum non potest mutare voluntatem, nunc volendo unum et nunc eius oppositum, patet residuum. Nemo quidem dicit, si Deus nunc diligit creaturam, quod illa nunc est vel nunc sic diligitur, sed satis est quod tempore suo habeat illud bonum quod Deus eternaliter vult eidem: Deus ergo tantum diligit et odit hominem quando peccat, sicut quando perpetuo est beatus; sed non vult sibi tantum bonum inesse pro tempore peccati, sicut alias cum meretur. Ideo nunc et semper vult Petrum habere penitenciam detestacionem Cristi sequentem, sed nunquam vult Petrum semper sed solum pro mensura peccati sic puniri. Ideo oportet attendere quomodo adverbium temporis determinat actum volendi, et quomodo verbum sequens; et tunc videbitur quomodo volicio Dei permanet eternaliter uniformis, volitis quantumlibet variatis. Et hoc vellem eos attendere qui negant quod creature sint cause volicionis divine: ipsis quidem non proficit quod Deus varie nunc vult hoc, nunc eius oppositum, proporcionaliter ut volibile variatur. Nec concipietur ista sentencia nisi precognita necessariissima veritate, quomodo aput Deum sunt omnia presencia.

CAPITULUM XVII.

Continuation.

Is all created action inevitable?

1. Man may be the partial determining cause of God's will,

* Per hec responderi poterit ad argumenta Doctoris Pro- 50A fundi, libro secundo capitulo iii., de inevitabilitate cuiuscumque actus voluntatis create racione volicionis divine, que non subiacet, ut creditur, hominis potestati. Quamvis enim non possim impedire Deum ad volendum, et de tanto Dei volicio

11. *quando* B: *quantum* A C. 12. *sicut* B: om. A C. 14. *penitenciam*: codd. *a pom.* 18. ‖ *sequens* B f. 234 D. 27. *Per* B: *Post* A C. 28. *iii.* A C: 30° B.

28. Bradwardine, de Causa Dei, apparently lib. iii. 2, pp. 647 seqq.

50A] non subiacet hominis potestati, possum tamen parcialiter esse causa unde Deus possit datum volibile aut non velit; cum sit consonum veritati quod data creatura sit obiectum triplicis relacionis predicte, et de tanto obiective vel materialiter causans illam: subiacet ergo cuiuscumque potestati create facere quod Deus velit eternaliter hoc vel illud. Et patet quod omnis volicio Dei adintra est immobilis, et per consequens non est trahibilis, curvabilis, anullabilis, obeditiva, regibilis, ducibilis, gubernabilis, fragilis, impotens, vincibilis, frustrabilis, licenciabilis, activa per se proprie, vel passiva. Ista enim solum competunt rebus per se in genere, et non relacioni solummodo racionis. Quomodo, quero, posset volicio contingens, que non posset esse nisi ubique fuerit et eterna, moveri, localiter alterari, flecti, vel aliter commoveri? Et patet quod ex condicione bonitatis divine homo potest facilius causare volicionem in Deo quam dominus aurum B vel aliud vile volibile potest in suo subdito ser*viente, cum nichil plus sit in potestate nostra quam bona volicio que, in quantum elicitur, placet Deo; et patet quod Deo inter omnes dominos sit facillimum complacere. Et ideo Veritas, Mat. xi. 30, verissime asserit iugum suave et onus suum leve. Particulares autem domini ex flexibilitate sui arbitrii eliciunt actus nunc iustos instabiliter, nunc iniustos; ideo est difficile propter incertitudinem suis volicionibus conformari: sed cum scimus quod Deo nichil complacet nisi iustum, nec potest mutare volicionem suam ex eius invincibilitate, patet nobis exemplar universalissimum cui in volicionibus facillime conformemur. Unde ex infirmitate humana est quod potest velle quodcunque invito reliquo. Deus autem non potest velle me mereri vel demereri nisi eciam ego velim. Nec ex quotlibet talibus conclusionibus sequitur volicionem creatam esse liberiorem volicione divina, vel ipsam esse in hominis potestate, eo quod ipsam causare poterit vel frustrare. Quotlibet sunt tales conclusiones per se note theologo, ut quod

although that will so far as it relates to things *per se in genere*, is unchangeable

God is the easiest of lords to please,

because his will is unchangeable,

and because he never wills us to do what we do not ourselves will.

3. *triplicis* A C: *triplicionis* B. 4. *vel* B: *et* A C. 20. Post *veritas* codd. *ait* inserunt. 27. *universalissimum* B C: *utilissimum* A. 33. ‖ *ipsam* B f. 235 A.

volicio divina non potest servire Deo vel homini, licet homini [50B sit tantum utilis quod non potest sine illa salvari, quam tamen potest causare sed non infringere, licet Deus non possit nisi ipse voluerit illa velle. Et ex talibus per locum a simili nimis faciliter arguunt multi docti quod homo * Deum li- C cenciat ad volendum, quod volicio Dei eterna sit in hominis potestate, et sic de multis similibus inevidentibus sciendo quid nominis terminorum. Potestas enim est respectu actus proprii temporalis et aliorum circa quos potest actus proprius exerceri promovendo ipsam, impediendo, vel aliter ut subditos transmutando. Ideo Deus non habet potestatem super volicionem propriam, sed super omnes creaturas, quarum multe habent potestatem ad faciendum Deum velle sine Dei coaccione possibili. Potestas ergo est super opus hominis et non super volicione eterna quam potentatus potest causaliter terminare.

2. No human act can be right unless it be conformed to God's will, although will and act do not necessarily correspond.

Ex istis patet secunda veritas, quod propter vehemenciam divine libertatis et facilitatem sue conformitatis omnia regulantis, non est possibile actus, vitam, vel creaturam aliquam bene esse nisi volicioni divine sit conforme; licet non consequantur se, creaturam racionalem solum velle quod Deus vult et ipsam vivere meritorie, vel econtra. Prima pars patet ex hoc quod non est possibile create essencie bene esse nisi quod Deus complacet ita esse; ergo, si alicui creature bene fuerit, illa congruencia Dei beneplacito est conformis. Et secunda patet de Iuda, Iudeis, et gentibus volentibus demeritorie Christum mori, quod et tota Trinitas voluit; et tamen beata Virgo cum ceteris apostolis meritorie doluerant ipsum mori. Et idem patet * de martirisantibus sanctos Dei. Et ex D alio latere Deus vult quod multa suis famulis volentibus sint mandata, que non vult esse opere executa, ut patet de omnibus sanctorum benevolenciis opere incompletis, ut patet de Abraham, Gen. xxii. Et pertinenter 3 Reg. viii. 18, 19, ex testimonio veritatis inquit, *Cogitasti in corde tuo edificare domum nomini meo: bene fecisti hoc ipsum mente tractans.*

9. *quos* om. B. 20. *divine* A C: *domini* B. 22. *ipsam* A C: *ipsum* B.

50D] *Verumtamen tu non edificabis michi domum, sed filius tuus.* Ecce commendacio volencie respectu voliti quod Deus vult non esse opere executum. Ideo Deus principalius attendit ad intencionis rectitudinem, quam Mat. vi. 22 vocat oculi simplicitatem, quam ad substanciam actus vel voliti qualitatem. Et penes hoc habet conformitas divino beneplacito mensurari. Cum enim in Deo non sunt *Est* et *Non*, secundum apostolum, 2 Cor. i. 18, nichil repugnat Deum velle et Abraham velit occidere filium suum, et velle cum hoc eternaliter eundem filium non occidi. Nec est putandum quod volicio Dei et volicio Abrahe in hoc sint contrarie vel difformes: non contrarie, cum non sint in eodem genere nec nate fieri circa idem; nec difformes, cum utraque sit recta, et in volicione Abrahe sit volicio Dei respectu eiusdem voliti vel explicite
51A vel implicite intellecta. Unde * volicio tyrannorum est volicioni Dei large contraria et difformis, quando idem volunt sed difformiter quod et Deus. Ideo non mensures contrarietatem actuum ex terminis oppositis, si inessent; sed pocius penes modos agendi; ut in motibus localibus est videre. Nam † ignis descendens pro pleni servancia ad locum aeris, a quo terra descendit ut debite sit locata, non moventur motibus contrariis, licet utrique termini secundum locuciones naturalium opponantur: nam tunc non tantum foret unum uni oppositum. Sic Deus, volendo movere animum meum ut velim mori propter iusticiam, et ego, meritorie illud volens sed impeditus ex hoc quod Deus non mecum voluntarie condescendit, non habemus voliciones contrarias; sed unus volens eundem terminum ex opposito rectitudinis, Deo obvians in eodem, contrariatur beneplacito Dei sui, non sic quin Deus velit substanciam sui actus et utilitates que ex defectu operis consecuntur.

God looks to the rightness of the motive.

Hence the will of a tyrant is contrary to God's will, even when both will the same thing.

Unde videtur michi quod quilibet debet in universali velle quidquid Deo placuerit esse factum; et cum fuerit particulariter illud notum, debet particulariter illud velle; et sic illud quod debet velle particulariter ex mandato, debet

Man should will generally that God's good pleasure should be done, and then will it in the particular case when it is particularly known to him;

8. *i.* A C: om. B. 14. || *volicio* B f. 235 b. 21. *debite* A C: *debita* B.
sit B C: *sint* A. 28. *opposito* B: *apposito* A C.

and should rejoice in the acts of the righteous Judge, even when his natural spirit is grieved at them.

velle universaliter vel confuse. Unde ex morte parentum [51A vel pena pro peccato proprio debet sciolo secundum deliberativam volenciam complacere, licet naturali spiritu ad tempus * passionalitatis sit turbatus. Stat enim de eodem B nedum diversis potenciis sed eadem, habere complacenciam et displicenciam secundum dispares raciones. Unde pium videtur michi considerare penas personarum et communitatum inflictas a Domino, et congaudere iuste Iudici, qui non relinquit in sua universitate maculam impunitam: per talem nanque contemplacionem paciencia stabilitur, caritas rutilat, cum Deus ex punicione iusta diligitur, et compaciendo de reatu proximi condolendo, prescinditur una cupiditas personalis, quia quis nimis inordinate inimicos vult deprimi et se suosque quomodolibet vult extolli. Consideremus in talibus quantum de penarum pulcritudine in nostris adversantibus gauderemus, et quod nos iniuriantes proximis sic iuste ad regulam tribulamur. Et tunc, si plus diligimus universitatis pulcritudinem quam personale commodum, ut debemus, tribulacionem cum pacienti gaudio sufferemus, scientes secundum beatum Augustinum, in De Quantitate Anime, xxiv., quod nec mors nec pena infligitur nisi iuste. Et patet quod non debemus deliberative tristari quod non sumus episcopi, vel bonis naturalibus aut gratuitis prestolati. Nam cum de talibus habemus determinatam noticiam, et scimus quod non possunt inexistere nisi iuste: unde occasio de illis immediate et simpliciter murmurandi.

With respect to the future, touching which God's will is unknown, our will should be conditioned by God's good pleasure.

Sed quoad futura nobis utilia, de quibus * sumus ambigui, C videtur quod debemus velle ipsa condicionaliter, si Deo placuerit, et simpliciter inniti mediis licitis ad eadem; ac nolle sic condicionaliter malum pene, sed nolle simpliciter malum moris. Et ex istis patet quod licet meritorie sic velle condicionaliter dandum possibile a Deo volitum, et

1. *velle* A C: *nolle* B. *parentum* A C: *parentem* B. 13. *nimis* A C: *ruinis* B. 14. *quomodolibet* A C: *quolibet* B. 15. *penarum* B: *personarum* A C. 27. ‖ *utilia* B f. 235 c. 31. *Et* om. B.

21. Cf. August. de Quantit. Anim. xxxiii § 73, xxxvi § 80, Opp. I. 436 A, B, 439 B, C.

51C] nolle proporcionaliter a Deo volitum, quam discrepanciam excusant ignorancia voliti, condicionata volicio, cum rectitudine intendendi; nam prescitus existens in gracia vult meritorie beatitudinem et vult divinam dampnacionem, cum tamen Deus utrobique eternaliter velit oppositum: et sic contingit de mediis satis multis, ut viator debet velle virtutes sibi possibiles ac beatitudinem, cum eis non conveniat male uti, vicia autem eis opposita cum dampnacione perpetua debet nolle; cum tamen Deus velit oppositum utrobique. Alia autem media, de quorum futuricione vel usu sumus ambigui, debemus condicionaliter solum velle: et talem volicionem verbo exprimimus optativo; ut vellem esse fortis, sapiens, sive dives. Unde videtur quod, sicut velle ponit desiderare simpliciter, cum nemo vellet dampnari vel esse asinus, licet logice loquendo velit simpliciter hoc impossibile, si Deus ipsum voluerit; sed non desiderat quod Deus, sicut in aliis
D possibilibus, ita velit. Ex ista igitur septuplici vo*licione et nolicione de presentibus, preteritis, et futuris secundum dictas regulas regulata, stat tota religio voluntatis. Consideremus murmura filiorum Israel in deserto, nostramque bonam imprecacionem de inimicorum depressione nostrum nostrorumque exaltacione, cum omissionibus hinc causatis, et precipiemus fugibilem gravedinem in peccatis: dampnatos autem, cum debent velle dampnacionem propriam et oporteat eos velle oppositum, videtur esse insolubili pessimo involutos.

3. *α*. No intrinsic volition of God is complex.

i. The Deity neither compounds nor divides anything.

Bradwardine maintains the contrary:

Tercio videtur sequi quod nulla intrinseca Dei volicio sit complexa, sed alia universalis aliaque particularis proporcionaliter ad obiectum, et quelibet practica modo suo. Prima pars patet eo quod deitas non componit nec dividit, cum nullum actum intrinsecum possit elicere. Videtur tamen Doctori Profundo libro primo, capitulo xvii. et xviii., quod, *cum tres sint operaciones in intellectu humano, scilicet, simplex*

1. *discrepanciam* B C: *discrepacionem* A. 18. *de* B: om. A C.

31. Bradwardine, de Causa Dei, i. 18, pp. 220 seq.; 17, pp. 199 seq. But Wycliffe has partly abridged and rearranged his text.

apprehensio, composicio, et divisio ac discursus, quod tercia non [51D *potest Deo competere, sed due priores sibi conveniunt modo suo: omnia ergo complexa vera Deus componit et dividit complexa sciencia; incomplexa autem cognoscit sciencia incomplexa. Et scibilium complexorum quedam naturaliter precedunt voluntatem divinam, ut Deum esse omnipotentem, etc.; aliaque secuntur, ut quelibet creatura. Illa autem que precedunt voluntatem divinam scit Deus eciam * complexe per nudam essenciam, et que-* 52A *libet alia incomplexa. Complexa quidem sequencia voluntatem divinam scit Deus per suam substanciam et voluntatem necessario previe requisitam. Scita autem que sunt priora naturaliter sciencia, ut Deum esse, Deum esse omnipotentem, etc., causant illam, sicut omnia scita a Deo secundum esse intelligibile suam scienciam precedencia causant illam.* Hec est sentencia doctoris, que videtur pluribus durus sermo, quia primo in methaphisica videtur deficere, cum Deum esse, Deum posse esse, etc., sit realiter divina essencia; si ergo illis rebus complexum et incomplexum conveniant, patet quod eque indifferenter Deo conveniunt sicuti suo esse. Videtur eciam quod non sit naturalis prioritas inter aliquid et voluntatem vel scienciam divinam, qua scit aut vult essencialiter ipsum esse; quia tunc esset ordo nature inter Deum et omnem eius scienciam, et tunc indubie omnis Dei sciencia esset natura posterior Deo suo: sed quid demencius? cum sciencia personalis, que est Verbum, et volicio personalis, que est Spiritus sanctus, non precedunt communem scienciam aut volicionem qua divina essencia vult se. Sed videtur pocius prioritas originis inter Patrem velle producere Filium et eundem. Sed quis audet dicere quod aliquid vel aliqualiter est prius naturaliter Verbo Dei? cum nec Deus Pater nec divina essencia potest naturaliter pre*cedere ipsum Verbum, Nec audeo dicere B quod Deum posse esse sit prius naturaliter sua essencia, ne cogar asserere in Deo potenciam ante actum. Similiter, si Deum esse omnipotentem sit naturaliter prius quam ipse sciat se esse omnipotentem, multo magis Deum esse natura-

but his view would imply that the distinction of complex and incomplex belonged to God's being,

and that God's knowledge and will were posterior to himself.

1. post *apprehensio* A C *et* addunt. 6. *aliaque* B: *alia quedam* A C.
13. ‖ *suam* B f. 235 D.

52B] liter antecedit; cum consequenter diceretur quod Deum esse Deum sit causa prior naturaliter sua omnipotencia, sicut passio consequitur naturaliter ad suum subiectum. Et cum Deum esse non sit prius quam Deus, sequitur quod Deus naturaliter precedit scienciam qua scit esse. Et cum pro illo priori natura nec est Pater nec altera personarum, eo quod noscendo gignit, sequitur quod Deus sit naturaliter Deo Patre prior. Et cum nulla communis natura precedit naturaliter sua supposita, nisi habeant naturas et essencias condistinctas, sequitur quod natura divina non sit simplicissima sed est tribus personis naturalibus aggregata. Patet ergo ex quotlibet evidenciis multiplicandis in ista materia quod necesse fuisset premisisse methaphisicam rectificantem istam sentenciam.

ii. God's knowledge is not complex, since it is either God himself or a *relatio rationis*, neither of which can admit of composition:

Ulterius, quoad posicionem in se, assumo sic primo: Omnis divina sciencia vel est Deus vel relacio racionis, nullum tale est complexum, ergo nec divina sciencia. Maior patet ex principiis doctoris, cum ponit omnem ydeam vel esse intelligibile foris Deum: nec discordat aliquis quin C omne * quod est in Deo pure adintra est Deus, excepto relativo. Et minor patet ex modo loquendi doctoris: nam nulla foret racio quare Deus simplicissimus sit complexum quin per idem quidlibet; et tunc non esset fingenda distinccio inter conplexum et inconplexum, tanquam differencias dividentes ex opposito genus entis. Et de relacione qualibet patet idem: nam relacio Dei ad creaturas, cum sit simplicissima, sicut fuerat ante mundum, non sapit conposicionem ex suis terminis; ymo, si sit complexa propter complexionem obiecti quod terminat, per idem foret discursiva et denominata quomodolibet ab obiecto.

iii. so neither can God's will.

Item, cum sentencia Dei non potest dici complexa nisi ex modo sciendi vel componendi in Deo adintra sed cum nec habet actum distinctum nec adintra subiectum aut predicatum pro quibus componat vel dividat, nec fingi potest alia dis-

3. *suum* om. B. 6. *pater* A² in mg. BC: *prior* A¹ expunctum. 8. *prior* om. B. 11. *personis naturalibus* AC: *personalibus* B. 28. *si sit* BC: *sistit* A. 30. *ab* BC mg.: om. A. 32. ‖ *sed* B f. 236 A. 34. *vel* AC: *aut* B.

paritas unde posset poni tanta infinitas modorum intrinsecus [52C eternorum; ergo ex parte modi intelligendi non est complexa sua volicio, sicut nec ex parte voliti. Et dicendo quod non est proprie complexa sed similitudinarie, revera per idem diceretur similitudinarie discursiva, quia eque cognoscit Deus veritatem connexionis ypothetici sylogismi, sicut cognoscit veritatem simplicissime * cathechetice; ymo, cum D sciencia Dei non contrahit denominacionem terminorum a signis nostris nec a rebus cognitis nec a modo intelligendi, patet quod non est realis distinccio. Unde secundum Augustinum, septimo de Trinitate, ix., Deo hoc est esse quod sapientem esse, hoc autem est sapientem esse quod intelligere. Et indubie conformiter idem est Deum cognoscere, scire, vel velle se, et scire se esse, et ita de ceteris; et hoc est divina essencia, quia quando idem est cognoscens et cognitum, et non mediat actus vel habitus, tunc sciencia, intelligencia, vel volicio est solum formaliter relacio racionis. Cum ergo in Deo non possunt poni actus vel habitus, ne ponatur mobilis a causante in ipso summam absolutam, et ne posset conservare illos actus vel habitus in absencia rei scite, vel aliter decipi in credendo, patet quod in Deo nulla sciencia est complexa. Et patet prima pars conclusionis. Idem enim est hominem scire rem quamcunque cognitam, et cognoscere ipsam esse; sed sciencia sua est actus vel habitus non essencialiter consequens ad cognoscens et cognitum, ut in Deo; ideo in Deo non est distinccio essencialis inter quodcunque intrinsecum et suam substanciam; nec est distinccio inter divinam intelligenciam, scienciam, et volenciam terminatas extrinsecus ad obiecta, nisi po*nendo 53A distinccionem racionis inter univoce veritatem et bonitatem, ut superius tangebatur.

b. God's knowledge is both universal and particular;

Et patet secunda pars conclusionis, eo quod relacio racionis non capit esse a termino: per idem ab eo caperet universalitatem et particularitatem cum ceteris denominacionibus sub-

7. *cathechetice* A C: *cathechetico* B. 10. *est* A C: *sit* B. 30. *univoce* A C: *uni*[cem] B.

10. Cf. August. de Trin. vii. 1, 2 §§ 2, 3, Opp. 8. 855.

53A] iecto non repugnantibus, ut sunt materialitas, incepcio, corrupcio, mobilitas, etc.; unde videndo que denominaciones Deo, qui subicitur illi sciencie, non repugnant, oportet videre si Deus potest scire materialiter vel mobiliter, sicut potest scire universaliter et particulariter; et cum constat quod non, contentemur de causa quare sciencia huiusmodi relativa est universalis vel particularis, sed distincta quelibet, non confusa, licet non sit generabilis, corruptibilis, vel aliter mobilis ab obiecto. Et patet quod sciencia non est universalis a subiecto sed obiecto, ut dictum est de dominio. Nec scirem sustinere aliquam esse universalem scienciam nisi ponendo universalia sicut supra, quia non posset esse universalis sciencia nisi Deus universaliter cognosceret illud ad quod universalis sciencia principaliter terminatur. Et cum sciencia Dei non potest dici forma universalis a subiecto sed solum ab obiecto, sequitur quod est dare rem universalem Dei scienciam terminantem. Nec est color ponendi in Deo multas sciencias B aut gradus naturalium prioritatum, utputa quod prius * cognoscit hominem simpliciter quam cognoscit hunc vel illum existere, quin per idem dabitur illud scire quod prius naturaliter cognoscit hominem quam hunc datum. Et illud scire, cum sit relacio, et non confusus actus vel habitus, ne cogamur concedere Deum confuse quidquam cognoscere, sequitur quod est dare obiectum preter terminum vel cognitum ad quod principaliter terminatur. Non enim valet sophisticacio qua dicitur quod Deus nichil cognoscit illa noticia, sic quod sit relacio inter extrema, sed non inter extrema sit illa relacio, et sic de multis subterfugiis sophisticis que fingunt emuli veritatis. Illa ergo sciencia est quelibet sciencia qua Deus scit hunc vel illum existere, quia aliter cogeremur dicere quod poneret in numerum cum particularibus scienciis subalternis, et per consequens Deus multiplici sciencia cognosceret quamlibet individuam creatu-

universal, terminated not by the subject but by the object,

and particular, with respect to the subject:

2. *mobilitas*: codd. *nobilitas*. 15. *solum* A C: *solummodo* B. 16. ‖ *universalem* B f. 236 B. 17. *terminantem* B: *dantem* A C.

10. Supra, ch. viii. p. 51.

ram; quod esset nimis superfluum, cum qualibet tali sciencia [53B distinctissime cognoscit omne cognitum per eandem. Sicut ergo iste homo est species, genus, et ens analogum; sic illa sciencia qua Deus cognoscit ens analogum cognoscit totum genus substancie, omnem speciem, vel individuum speciei. Nec est distinccio inter sciencias nisi termino racionis, * ut C sicut iste homo est species et quodlibet suum superius, sic ista specularis noticia illius hominis est communis noticia speciei et generis, quamvis laterales noticie distinguuntur. Nec percipietur istud nisi ab illis qui in noticia de universalibus educuntur. Ista itaque noticia est, ut dictum est de dominio, universalis obiecto et singularissima per subiectum.

it is both speculative and practical.

Ulterius patet, cum omnis operis sit divina sciencia directiva terminaturque ad opus Creatoris ut causam, quod sit tam speculativa quam practica modo suo. Et dico *modo suo* quia indubie multum equivoce dicitur sciencia respectu sciencie creature. Ideo loquendo pure univoce de sciencia speculativa vel practica (ut loquitur philosophus, secundo Methaphisice, iii.), foret sciencia nec speculativa nec practica; sed cum sit finaliter gracia veritatis et propter opus ad quod principaliter terminatur, sequitur quod analogice participet utriusque. Practicum enim a *praxis*, quod sonat *operam*, nomen trahit. Sicut ergo de sciencia, sic de intelligencia et volencia Dei cum sibi similibus est dicendum.

The same argument is true also of God's intelligence and will.

CAPITULUM XVIII.

1. *Objections*: *a.* Does God's will admit of mobility or the like?

Per hec dicta in genere patet introitus ad respondendum particularius argumentis que videntur infringere sentenciam de libertate, contingencia, et dependencia volicionis divine * a D termino extra Deum, quantum ad mobilitatem, trahibilitatem, etc. Patet ex prima nota capituli proximo precedentis quod nullum illorum sequitur.

(*answered above, p.* 149).

19. ante *foret* B *nec* inserit.

11. Supra, ch. viii. p. 52. 19. Arist. Metaph. *a.* p. 993 *b.*

53D] Quoad secundum argumentum, quod 'volicio divina esset in 'hominum potestate,' patet ex eadem nota quod non sequitur; cum non sit potestas nisi super creaturam que potestatui sit subiecta. Nec sonat male recte sapientibus quod ego possum facere Domini velle non velle A volibile; sed intelligentes quod ego possum cogere Deum ad hoc vel facere hoc postquam non fuit, vel esse principalis causa volicionis huiusmodi, male concipiunt.

b. Is it subject to human power? (*answered above, p.* 149).

Tercio instatur per hoc quod 'vel est processus in infinitum 'in causis, vel aliqua causant se reciproce.' Sed dictum est secundam partem esse veram, eo quod aliter, cum omne causatum habet completam causam ex qua sequitur ipsum esse (ex secundo Posteriorum, conclusione xviii., et secundo Phisicorum), sequitur quod omnis effectus absolute necessario eveniret. Sicut ergo forma causat materiam et econtra, sanitas laborem et econtra, individuum speciem et econtra, integrum suam partem et econtra; sic Dei volicio creaturam et creatura Dei volenciam econtra.

c. 'Either there is a *processus in infinitum* in causes, or else causes cause themselves reciprocally.' The latter is true.

Quarto instatur per hoc quod 'tunc aliquis effectus esset 'eternus, et per consequens creatura, cum homo faciat Deum
54A 'velle, et tunc esset causa voluntatis divine querenda * contra 'apostolum ad Rom. ix. 20, ubi increpat querentes quare Deus 'voluit unius misereri et alium obdurare: *O homo,* inquit, *quis* '*tu es ut respondeas Deo?* Et ponit exemplum de figulo, quo'modo habet potestatem de eadem massa facere vas honoris 'et contumelie. Unde et Augustinus, super Iohannem omelia 'xxvi., exponens hunc textum Iohannis, *Nemo venit ad me nisi* '*Pater meus traxerit eum,* sic inquit, *Quare hunc trahat et hunc* '*non trahat noli querere, si non vis errare.* Et quotlibet sunt 'dicta sanctorum que consonant in hoc idem.' Ad illud dicitur

d. 'The effect, that is to say, a creature, must be eternal, and thus the cause of God's will would be a matter of enquiry.'

3. ‖ *que* B f. 236 c. 5. *domini* B C mg.: om. A. 25. *massa* B C: *mas* A in fine coli, litteris *-sa* in sequente perperam omissis.

13. Arist. Anal. Post. ii. 16 p. 98 *b*; Phys. ii. 8 p. 199 *b*.
23. Rom. ix. 21.
26. Inaccurately cited from August. in Ioh. Evang. tract. xxvi. 2 [in vi. 44], Opp. 3 (2) 494 E.

Not all effect is a creature, e.g., God's will, which is a right matter of enquiry.

quod *effectus*, sicut et *efficere*, dicitur equivoce. Quandoque [54A enim omne causatum distinctum ab essencia causantis dicitur, ut sic, *effici* ab eodem; ut Deus eternaliter facit se velle quamlibet creaturam et facit eternaliter instans fore; et sic non omnis effectus est creatura. Et patet modus loquendi per Augustinum, —; et sic maior pars modernorum docencium concedit quod causa voluntatis divine, et specialiter contingentis, est summe querenda, quia Deus ipse, verumtamen *cum modestia et timore:* cum aliqui volunt in infinitum procedere in causis, querendo causam prime voluntatis; alii autem remurmurant contra Deum imponentes sibi invidiam quod hunc disponit ad gloriam, hunc ad penam, cum omnes homines salvare poterit. Et contra tales loquitur Aristoteles allegatus; et Augustinus aliique doctores persepe increpant queren*tes causam ulteriorem, cum ad volicionem primam B causalitatis fuerit resoluta, ut Octogintatrium Questionum questione xxviii. et de Genesi contra Manicheos quinto capitulo satis patet.

e. 'Nothing temporal can cause the eternal, such as is the will of God; 'for nothing can cause except it exist at the time that it causes.'

Item, 'omnis volicio Dei contingens eternaliter est causa; 'sed nullum temporale potest causare eternum in infinitum 'suam propriam essenciam antecedens; ergo nulla creatura 'causat Dei voluntatem. Nam, si aliquid pro mensura aliqua 'causat quidquam, tunc realiter est pro eadem, cum omnem 'causam, in quantum huiusmodi, oportet actu existere; sed 'nulla creatura esset eternaliter a parte ante; ergo nec sic 'eternaliter quidquam causat. Nec valet dicere quod talis 'volicio habet eternaliter solummodo Deum causam, et tunc 'pro dando instanti causatur posterius ab effectu, quia com'plete causatum non indiget ulterius quod causetur, et spe'cialiter si sit indivisibile, sicut quelibet volicio Dei est po'nenda.' Ad illud dicitur quod necesse est talem Dei volicionem causari a creatura ad quam principaliter terminatur, nec

The cause need not exist at the time of the thing caused.

16. || *causalibus* B f. 236 D. 23. *eadem* B: *eodem* A C. 25. *a parte:* codd. *apte*.

9. 1 Pet. iii. 16.

16. August. de div. Quaest. octogintatribus, xxviii., Opp. 6. 7 G, 8 A; de Gen. ad litt. imperfecti libri iii. § 8, Opp. 3 (1) 95 G, 96 A.

54B] oportet talem causam pro omni. mensura temporis vel nature coexistere suo effectui sic causato. Pono primo exemplum de privacione forme geniti, que (ex primo Phisicorum) est principium generati, et tamen impossibile est illa tempore esse simul. Secundum exemplum est de labore causante efficienter sanitatem finaliter recausantem, et tamen repugnat ipsa temporaliter esse simul. Tercium exemplum C est de prioritate temporis vel * instantis, qua primum instans mundi est prius quam aliquod aliorum; et notum est secundum veriloquos quod illud posterius tempore causat talem prioritatem temporis, sicut causat posterioritatem temporis correlatam: unde non oportet talem causam effectus pendentis a futuro temporaliter subsequente, quod habeat causas suas simul tempore; sed condiciones apposite oportet ipsas concipere. Et in isto modo loquendi fui anxius et perplexus quousque prime Veritati placuerat afficere mentem meam quomodo aput eum omnia que fuerunt sunt pro mensuris suis presencia. Prius enim dixi quod res causat et non est, aliquid est causatum et non est nunc, quod non est possibile ordinem talem esse nunc, quod non creatura sed eius futuricio causat voliciones huiusmodi vel respectus; et sic de multis diverticulis risu dignis. Nunc autem video (laus sit Deo) quod volicio eterna eternaliter est causata ab effectu solum instanter vel temporaliter existente, et per consequens non amplius concausante. Et ita non sequitur, 'si causacio 'sit eterna, quod sic sit causancia correlata,' vel 'si A affectus 'pro B instanti eternalitatis vel temporis est causatus, quod 'omnis eius causa pro eadem mensura causat ipsum; sed 'satis est quod pro mensura sibi congrua causat ipsum. 'Unde generaliter omnis causa pro aliqua mensura originis D 'nature vel temporis causat * suum causatum pro qua ipsum'met non existit.'

The eternal will is eternally caused by the effect albeit only existent at the instant or in time.

13. *pendentis* B : *precedentis* A C. 14. *condiciones* A C : *condicionis* B.
27. *instanti*: codd. *instantis*. 28. ‖ *mensura* B f. 237 A.

3. Arist. Phys. i. 7 pp. 190 seq.
5. So Arist. Phys. ii. 3 p. 195.

f. 'God's will then is not absolutely free.'

Sexto videtur 'quod non omnis volicio Dei sit summe [54D 'libera, quia cuiuslibet volicionis Trinitate ad creaturam est 'necessitas antecedens; et illa tollit de libertate, ut arguit 'Doctor Profundus, libro tercio, quarto capitulo, seriose: si 'ergo voluntas humana, ex limitacione cause naturaliter pre'cedentis, sit in suis inferioritatis gradibus limitate, per idem 'volicio divina si habeat causam inferiorem tantum necessi'tantem eam ad esse a qua non habet potenciam resilire.'

The fact of being caused is no bar to freedom in the thing caused.

Hic dicitur quod eque oportet dare respectu cuiuscunque volicionis divine causam adequatam, ex qua posita sequitur ipsam esse, sicut respectu cuiuslibet assignandi. Nec per hoc libertas tollitur in causato, ut tam libera est utraque persona causata quam liber est Pater vel divina essencia, cum eadem sit communis libertas cuiuslibet eorundem, et cum utraque posterior habet causam completam ex qua absolute necessario sequitur ipsam esse; ergo summa necessitacio coaccionem non sapiens non minuit libertatem. Sed miror quod methaphisicus concedens omnem talem volicionem huiusmodi distingui a Deo, tamquam pure contingens a necessario, habet pro inconvenienti quod nulla talis sit eque libera sicut Deus, cum nulla talis sit libera nisi equivoce, magis dispariter quoad Deum quam actus hominis vel quodcumque opus suum extrinsecum sit liberum quoad ipsum. * Ideo comparaciones huiusmodi libertatum sunt 55A nimis improprie ut parificentur in gradibus: maneat ergo quelibet talis res libera gradu suo. Nec est volicionis Dei, de qua meminimus, habere potenciam vel in aliquo resilire, ut res absolute que appetunt de natura intrinseca fines suos. Quid, queso, est dicere quod prioritas temporis vel alia relacio concepta formaliter appetit resilire? Et si arguitur quod quelibet Dei volicio sit summe libera, eo quod Deus vult summe libere, per eandem dicitur quod verum concluditur intelligendo volicionem huiusmodi essencialiter pro

5. *cause* B: om. A C. 15. *qua* A C: *quo* B. 21. *eque libera sicut deus cum nulla talis sit libera* B: om. A C. 25. *parificentur* B: *profitentur* A C.

4. Bradwardine, de Causa Dei, iii. 3 p. 651.

55A] subiecto: sed si illud argumentum procederet intelligendo volicionem formaliter ut distinctam, sequeretur per idem quod quelibet volicio creature sit eque libera sicut illa; quia quam libere vult quecunque potencia volitiva, tam libera est sua volicio, et tamen constat quod equivoce dicitur actus liber cum sua potencia.

2. *Three propositions:* *a.*

Verumtamen quantum ad argumentum est triplex responsio: prima dicta docens quod nec actus voluntatis nec Dei volicio relativa dicit in volente absolutam per se potestatem existere preter potenciam volitivam; ideo essencialiter intelligendo conceditur quod quelibet talis volicio sit essencialiter ipsum volens. *b.* Secunda responsio, conde- B scendens formali distinccioni, dicit quod non tam libera * est talis volicio quam libere vult potencia volitiva, cum comparaciones non sunt univoce; sed proporcionaliter modo suo est volicio liberior quo volitiva velit liberius, non secundum gradum paritatis sed analogie vel proporcionalitatis. *c.* Tercia responsio dicit quod, sicut volitiva creata liberius est quam vult actu elicito, cum una sit propria passio et aliud accidens contingentissime inexistens; sic Deus liberius est quam vult quamcumque creaturam existere, quia aliter non liberius produceret Spiritum sanctum quam quamlibet creaturam. Quamvis enim libertas remota qua Deus producit effectum sit divina essencia et sic summa, tamen libertas proxima, qua immediate formaliter Deus efficit hoc creatum, est passio sue contingentis agencie a summa libertate formaliter derivata. Et quelibet istarum trium responsionum videtur michi probabilis, et est discrepancia pocius in logica quam in re ipsa.

3. *Three further questions.* *a.* As to the priority of the divine will or of its temporal effect,

Sed ut dicte responsiones magis appareant, sunt tria puncta lacius disserenda: primo, si volicio divina et effectus temporalis se causant reciproce, quod unum illorum est reliquo prestancius et prius simpliciter: nam in quattuor exemplis Aristotelis superius recitatis patet quod unum reciproce se

7. ‖ *argumentum* B. f. 237 B.

34. Arist. Phys. ii. 3 p. 195.

it is clear that the former has the preëminence,

i. by virtue of its subject, which is eternal;

ii. by virtue of its priority of origin;

iii. by virtue of its independence of anything else.

causancium precedit reliquum simpliciter perfeccione, digni- [55B tate, vel natura; * et sic videtur in proposito opportere. Ad C illud dicitur quod volicio limitata, cum non proprie sit natura, verumtamen ex tribus sapit preeminenciam vel dignitatem super creaturam quam efficit: primo, racione subiecti quod efficit, a quo capit eternitatem, suo causato exsistenti solummodo temporali. Secundo, racione prioritatis originis qua Deus prius vult quamcunque creaturam singularem existere quam existat: ut volicio qua Deus vult singulariter me esse est volicio qua Deus vult speciem humanam et quodcunque superius genus existere; et per consequens est longe prius in sua manerie quam est aliquod singulare, cum sit equum cum ente analogo, ut patet ex dictis de universalitate divine sciencie. Et ista consideracio est michi quodammodo preciosa. Cum enim Deus prius naturaliter vult quodcunque individuum esse in suo analogo quam vult esse in suo individuo, sicut prius vult illud esse in racione exemplari quam in suo analogo, patet quod volicio Dei est preeminencior creatura. Et sic gradatim ascendendo per voliciones Dei ex uno latere et gradus creature in suo priori ex alio, invenitur continue voluntatem Dei precellere, quousque deviniatur ad volenciam absolutissimam et supremam, qua Deus absolute necessario vult se esse. Et illa est * basis omnium aliarum, D cuius non est causa queribilis, ut patet, ex testimonio Augustini; ut volicio qua Deus generaliter vult ens creatum existere, cum sit idem cum volicione analogi exemplaris, precedit existenciam creature. Et volicio qua Deus vult se esse precedit illam volicionem intrinsecam relativam. Et ideo vere dicitur quod quelibet creatura ideo principaliter est quia Deo complacet ipsam esse. Tercia causa preminencie est minoritas dependencie quam effectus, quia satis est ad volicionem quod tempore suo sit essencia effectus ad quem principaliter terminatur. Et quotlibet sunt cause effectus que

4. *preeminenciam* A C: *preminenciam* B. 12. *equum* B C: *equivocum* A. 17. || *quam* B. f. 237 c. 18. *preeminencior* A C: *preminencior* B.

24. August., ubi supra, p. 160, n. 16.

55D] non causant dictam volenciam; ut creancia Dei, eius conservancia, et multa alia rerum genera causant Petrum, que non causant Dei volenciam terminatam principaliter ad eundem. Nec obest illud, Quidquid est causa cause est causa causati, vel logice vel ad sensum non logice (quia non sequitur 'Si A sit causa causati a B ergo causat omne causatum quomodolibet ab eodem'), nec ad sensum quia communiter exponitur de causante et causato servantibus consimile genus cause. Volicio ergo qua Deus vult me esse est simpliciter independens a mei creancia a materia et quotlibet generibus 56A que me causant. Sed cum * volencia illa causat me modo efficientis medii ad finem ultimum, videatur de per se causa finali medii, ut specie humana, genere substancie, et universitate, ac aliis generalibus aggregatis. Et omnia sic finaliter causancia causant in Deo volenciam supradictam, ut sicut Deus vult me esse propter hoc quod ego sum, sic propter speciem et genus hominum integrandum sapiens Dominus vult me esse; et non quia creat me existere, sed econtra.

b. As to the causation of the divine will,

Secundo dubitatur si causacio divine volencie aliquando incipiat, sicut causancia correspondens: et videtur quod sic, 'quia causacio passiva non potest temporaliter vel natura pre'cedere causanciam correlatam; sed econtra videtur quod 'actio sit posterior passione, ymo multo evidencius videtur 'quod Deus eternaliter causat quamlibet creaturam, et tamen 'ipsa solum temporaliter est causata; et tunc videtur quod 'omnis effectus absolute necessarius eveniet.' Ad illud dicitur quod, sicut ydea effectus eternaliter causat in Deo volenciam contingentem, sic Deus econtra quamlibet creaturam adintra causat eternaliter in ydea; par enim racio est utrobique: et sicut Deus pro instanti temporis effectualiter incipit me causare, sic pro instanti incepcionis effectus incipit ille Dei volenciam concausare, quam volenciam Deus causat eternaliter B cum ydea; et sic con*cedit logicus quod pro instanti eternitatis est talis contingens volencia completa causata, quia pro

it is eternally caused by the idea of the effect, and the creature in turn is caused by God in the idea:

9. *simpliciter* A C: *simplex* B. 13. *medii* (*me*[1]) B: *mei* A C. 16. *hoc* B: om. A C. 26. *eveniet* A C: *eveniret* B.

illo instanti est illa volencia que tempore suo causatur tem- [56B poraliter ab effectu; sed non pro instanti eternitatis complete causatur, cum deficit pro illa mensura causancia creature. Et hoc consonat locucioni vulgari et philosophice qua vere dicitur volicionem Dei non esse impletam antequam evenerit quod intendit. Et de complecione volicionis huiusmodi potest intelligi illud Mat. vi. 10, *Fiat voluntas tua*, et crebrum verbum Salvatoris quo dicit se Patris facere voluntatem.

but not all effect will absolutely necessarily happen; it is contingent.

Ulterius negatur quod omnis effectus absolute necessario eveniet, ymo conceditur quod absolute necessario est contingens. Nam si Deus est potencie contradictorie libere, est contingens; sed absolute necessario Deus est potencie contradictorie libere; ergo absolute necessario est contingens. Maior patet ex hoc quod non stat libertas contradiccionis in Deo, nisi et multa possunt esse que non existunt, et multa possunt existere que nullatenus sunt de facto: quia da Deum esse potencie sic libere, cum opposito huius dicti, et queritur utrum creatura aliqua sit contingens: si non, cum Deus sit potencie contradictorie libere ad causandum, nullam creaturam existere est contingens, quia * est et potest non esse; C quia si Deus creaturam produxerit, tunc non esset, quod si nulla creatura potest non esse, tunc nulla libertas huius est in Deo. Et minor argumenti ex isto est evidens, quod Deus potest habere huiusmodi libertatem, cum nulli repugnat quod habeat; ymo, dato quod non habeat, sequeretur multiplex inconveniens, sicut supra tangitur de peccato: sed non potest contingenter habere potestatem huiusmodi, eo quod non potest capere ipsam ab alio; ergo, si potest habere potestatem huiusmodi, absolute necessario habet ipsam. Ideo omnes loquentes nostre legis ponunt quod prima racio contingencie est in Deo.

God's practical knowledge is not posterior to his will,

Et ex dictis patet solucio ad racionem qua queritur utrum sciencia Dei practica sit sua volucione posterior, vel econtra.

1. ‖ *volencia* B. f. 237 D. 3. ante *causancia* B *a* inserit. 4. *philosophice* A C: *philosophica* B. 16. *possunt*: codd. *possent*.

26. V. supra, ch. xiv.

56C] Si sic, tunc pro instanti prioritatis volencie fertur volicio in sibi incognitum; consequens impossibile, cum Deus, quia scit producibile esse bonum, ideo placet illud esse. Si econtra, tunc pro illo instanti nature est sciencia Dei mere naturalis et non libera, eo quod non sibi correspondet pro illa mensura volicio a qua libera posset dici: et cum ad scienciam Dei sequitur scitum esse, sequitur quod, sicut prima sciencia practica est mere naturalis et per consequens absolute necessaria, sic et cognitum per eandem; et sequitur omnia D absolute necessario evenire. Patet * ex dictis quod eadem est in Deo contingens et relativa sciencia ac eius volicio. Ideo eque primo, sicut Trinitas scit effectum, vult eundem simpliciter, et econtra: nam inter idem subiectum et obiectum omnino sine variacione in fundamento non potest esse dispar relacio: et si distinguerentur, hoc foret racione veritatis analoge creature correspondente Filio, et racione bonitatis analoge correspondente sancto Spiritui; et per consequens sciencia talis in Deo volicione consimili saltem origine foret prior. Ego autem non audeo partiri raciones tales analogas distincte specialiter ad Personas.

nor prior,

but simultaneous.

Tercio dubitatur de causa prime contingencie, quomodo complete trahit originem. Videtur enim, signata tota multitudine contingencium, quod illa a causa completa extrinseca sit causata; et cum illa non sit contingens sed necessaria absolute, quod suum causatum sequens formaliter sit necessarium pari gradu. Unde propter talia dicit Doctor Profundus quod prima contingencia est in volicione eterna divina qua vult effectum existere et potest ex se velle oppositum. Unde nono Metaphisice, x., dicit philosophus quod potencia libera quoad libertatem contradiccionis (supple, ex se) valet ad opposita. Unde libro tercio, quarto capitulo, doctor sic describit huiusmodi libertatem: *Libertas*, inquit, *contradic-*

c. As to the cause of the first contingency,

Bradwardine holds it to reside in the eternal will of God, whereby he wills the existence of the creature, which he might leave unwilled;

3. *placet* A C: *complacet* B. 13. *nam* A marg., *nam id* B: *inter* A text. C, sed in C deletum. 16. *creature* B: *creaturis* A C. 19. ‖*partiri* B. f. 238 A.

26. Bradwardine, de Causa Dei, iii. 5 p. 657.
29. Arist. Metaph. viii. (ix.) 8 p. 1050 *b*.
31. Bradwardine, iii. 4 coroll., p. 653.

cionis est libera potestas activa, qua posita cum omnibus dis- [56D *posicionibus necessariis ad agendum,* * *libere potest agere et* 57A *non agere; sic quod non sequitur de necessitate quod agat, sed et hec et altera pars contradiccionis equaliter potest stare.*

but his argument is logically defective, whether it be understood i. *in sensu composito,*

Contra illud obieci alias multis modis. Primo enim videtur descripcio, sive intelligatur in sensu composito vel diviso, esse logice defectiva. Nam, intelligendo eam in sensu composito, patet quod non potest verificari de potencia prima libera, de qua tamen secundum sensum doctoris caperet α. singulariter potissime veritatem. Primo, quia non stat cum aliquo Deum non agere, cum absolute necessario producit β. Filium. Secundo, quia in Deo, eciam secundum doctorem, non est disposicio necessaria ad agendum, quia sine quacunque tali libere potest tam adintra quam adextra agere; ymo, si foret aliqua disposicio talis respectu actus primi contingentis intrinseci, ille produceretur necessario sicut γ. Verbum. Tercio, quia in sensu composito saperet illum sensum quod stat quod, illa potencia posita cum omnibus disposicionibus necessariis ad agendum, agat et non agat; (1) quod notum est formaliter repugnare: primo, quia sequitur, Iste disposiciones sunt necessarie ad agendum, ergo secundum (2) istas agitur; secundo, quia sequitur quod sunt in Deo dispo- (3) siciones huiusmodi; et tercio, quia ponit possibile quod Deus agat et non agat. Quod si ablativus absolutus intelligatur * condicionaliter,—et tunc bene sequitur, cum in Deo non B potest esse disposicio previe requisita,—revera tunc superflue additur *absolutus*; ymo, addito tali condicionato ablativo respectu produccionis persone vel racionis ydealis, sequitur quod utraque pars contradiccionis equaliter potest stare, cum ex absolute impossibili sequitur quidlibet.

or ii. *in sensu diviso.*

Si autem in sensu diviso intelligat, tunc patet quod eque competit cuilibet create potencie volitive, eo quod quelibet talis potencia libera absolute necessario libere potest tam agere quam non agere, cum utraque pars contradiccionis equaliter potest stare. Nam si Deus est, sic ab eo ad minimum potest esse; sed absolute

1. *qua posita* addidi ex doctore. 24. *absolutus* B: om. A C. 27. *ymo* B C: *ydeo* A.

57B] necessario Deus est; ergo sic absolute necessario potest esse, et per consequens sic quocunque posito potest esse. Ideo credo quod doctor intelligit de actu intrinseco vel extrinseco potencie libere, ad quem non est necessitas antecedens. Sed videtur quod nulli create potencie illud conveniat: primo, quia memoria naturaliter producit intelligenciam, et illa insimul voluntatem; secundo, quia volicio Dei eterna necessitat quamcumque activam creatam potenciam ad quemlibet actum suum, ut doctor vere sentenciat; tercio, quia est dare disposiciones movencium secundorum obiective alliciencium ad volendum, et disposicionem ac applicacionem potencie volitive, cum quibus non stat potenciam illam non agere. Et

There is no free power that acts without antecedent necessity.

α.

β.

γ.

C evidencius sequitur * hoc de quolibet actu operis extra mentem. Ideo dicit doctor quod volitiva potencia creata non est nisi secundum quid libera, sed volitiva increata est summe libera, cui potissime competit dicta descripcio. Sed arguendo contra illud suppono quod solum una sit huiusmodi potencia volitiva. Secundo suppono quod dicta potencia non sit contradictorie libera respectu produccionis persone vel alicuius absolute necessarii intra Deum. Et tercio probatur quod non est sic libera respectu actus intrinseci; nam omnis Dei agencia temporalis habet priorem Dei volicionem eternam necessitantem previe ad agendum, ut doctor sepe et sane sentenciat: ergo respectu nullius actus extrinseci est sic liber, ut si Deus creat Petrum, tunc habet eternam volicionem previam ad creandum, cui repugnat formaliter quod non creet; ideo Deus necessitat se ad quemlibet actum extrinsecum producendum. Ideo videtur michi quod potissime de actibus volendi intrinsecis quos ponit eternos sed contingentes caperet sua sentencia veritatem.

Sed contra illud instatur, primo sic: Voliciones huiusmodi non sunt absolute, ut doctor estimat, ne sit processus in in-

4. *Argument against Bradwardine's view* (*continued*).

D finitum in actibus, et propter alias raciones supradictas; * sed solummodo relaciones racionis inter Deum et creaturam

a. Volitions are not absolute,

2. *et per consequens sic quocunque posito potest esse* B: om. A C (B autem in fine *est* habet). 6. ‖ *memoria* B. f. 238 B. 16. *libera* A C: *libere* B. 17. *illud* B C: om. A. 27. *Deus* B: om. A C. 32. *absolute* A C: *absoluti* B.

but relations which imply the existence of the related.

bonam mediante sua futuricione: sed omnis talis relacio [57D habet causam completam ex qua sequitur formaliter ipsam esse; ergo causatur ex necessitate precedenti. Prius enim generaliter sunt extrema cuiuscunque relacionis, saltem quodam ordine, quam est dicta relacio. Confirmatur ex hoc quod creaturam esse volitam a Deo dicitur convertibiliter et eque primo ad subsistendi consequenciam cum Dei volencia correlata; sed creatura est causa quare illa est sic volita; ergo etc. Unde, ut racio sit magis evidens, loquamur de volicione qua est volitiva aliquod bonum pro suo merito, cum nemo negat quin creatura potest mereri sibi de congruo secundum graciam; et tunc videtur quod existencia creature prior naturaliter eciam quoad consequenciam, sicut est causa dilectionis passive, sic est causa dilectionis Dei active convertibiliter correlate. Et idem sequitur generaliter de volicione quacumque Dei eterna terminata principaliter ad accidens causatum essencialiter a subiecto: ut ego possum esse causa quare Deus vult meritum vel aliud accidens meum esse.

b. If God wills the existence of a man, this implies that he wills the existence of human attributes:

Item, signo per A volicionem qua Deus * vult Petrum vel 58A angelum vel aliud subiectum existere, quod habet passionem convertibilem sed natura posteriorem, ut loquitur doctor cum aliis philosophis; et sit B volicio qua Deus vult eternaliter huiusmodi passionem: et patet quod B habet in Deo unam disposicionem previam ex qua formaliter sequitur ipsum esse. Nam A disposicio est previa, sicut subiectum est prius naturaliter passione, et posito A, sequitur formaliter B esse; eo quod Petrus non potest esse nisi sit risibilis, et non potest esse risibilis nisi Deus voluerit ita esse, ergo Petrus non potest esse nisi Deus voluerit ipsum esse risibilem. Et per idem Deus non potest velle Petrum esse nisi velit ipsum esse risibilem, et econtra. Et idem est exemplum de quotlibet convertibilibus, quorum unum natura vel origine reliquum antecedit. Et proporcionabiliter ponendi sunt gradus divine volencie; et idem sequitur de sciencia; et idem patet gene-

each volition makes the other necessary.

10. *aliquod* A C: *aliud* B. 15. *generaliter* B: om. A C. 19. *vel angelum* A C: *triangulum* B. 27. ‖ *non* B f. 238 c. 32. *unum* A C: *una* B.

58A] raliter de Dei volencia contingente, qua voliciones universales causantur ex volicionibus singularibus, et econtra. Voliciones eciam generum et specierum causantur ex volicionibus diffinicionum et divisivarum parcium, cum voliciones causando se B habent * ad voliciones, sicut volita habent se ad volita; nec relacio posset esse per se terminus accionis. Ideo libertas non potest esse primo respectu volicionis huiusmodi relative.

Item, si causa et causatum dicuntur ad aliquid, per idem completa causa et completum causatum eciam convertuntur; sed primus actus liber Deo intrinsecus est completum causatum; ergo habet causam completam. Nam si tota causa sua non sufficit, oportet ad esse suum superaddere novam causam. Cum ergo Verbum et raciones exemplares supra voliciones huiusmodi contingentes habent completas causas ex quibus formaliter consecuntur, et causata inferiora habent ad conformem sensum causas completas, que racio specialis foret in illis signabilis quin per idem resistendum esset in quolibet? Confirmatur tripliciter; primus ex hoc quod primus actus liber necessitaret Deum ad agendum sequencia, cum non potest accionem eius suspendere nec vicem eius supplere nec aliquid sed nisi per se ipsum adextra producere. Secundo, per hoc quod datus actus, cum liberius sit productus quam quidquam aliud productum, foret ante suum esse a Deo cog- C nitus ac volitus causari: cum ideo est quia Deus vult * ipsum esse, et per consequens volicio qua Deus vult ipsum esse, necessitat ipsum producere, ut de aliis est argutum: quia cum sit contingenter productus tam libere, ex magna ordinacione, consiliacione, vel providencia est productus, quibus plene unitis habebitur necessitas antecedens. Tercio, per hoc quod prius naturaliter est actus contingens quam ille actus est contingens, et per consequens prius naturaliter causatur a Deo actus contingens quam ille antecedens. Videtur ex hoc quod absolute necessario est contingens; et si est contingens, divina volicio

c. God's first act of will has a complete cause requiring no further cause.

i. ii. iii.

6. *per se terminus* B: *t'is* A: *omne* (*per se* mg.) *t'is* C. 24. *quidquam* A C: *quidquid* B. 28. *contingenter* A: *contingens* B C.

est contingens; ergo absolute necessario divina volicio est [58C contingens; ergo prius naturaliter quam illa divina volicio est contingens. Satis ergo est ad descripcionem potencie contradictorie libere quod sit potencia volitiva potens in contradictoria incoacte. Sic ergo non potest esse potencia libera nisi fuerit contradictorie libera modo suo: prima liberrima, que ex se sine possibilitate superioris necessitatis potest in actus oppositos; secunda creata, que necessitata ex superiori potencia potest in actus oppositos. Naturalia itaque agencia, si possent expectare post omnem applicacionem et proporcionem corporei, sicut possunt potencie volitive, possent producere libere actus suos.

CAPITULUM XIX.

Of God's will (continued).

* Ulterius patet responsio ad argumenta consimilia, ut D videatur primo quod Dei volicio sit pura relacio racionis, quod non distinguitur a prioritate vel dominio Dei super scitum, et per consequens omnis talis volicio foret tantum temporalis; et consequencia ex hoc videtur evidens, quod omnino inter eadem extrema sine distinctione aliqua fundamenti non est ponenda distincta relacio. Ad illud dicitur quod omnis volicio Dei, cum sit sciencia et intelligencia, intelligere autem est *intus legere*, terminatur immediate quodammodo ad ydeam; sed hoc dupliciter est sub pura racione intelligibilis, et sic est absolute necessaria sicut Deus, vel sub racione qua ydea pro suo tempore est effectus, et sic quodlibet horum trium est eternum simpliciter sed contingens

* * * * * * *

5. *sic*: codd. *si*. 9. ‖ *itaque* B. f. 238 D. 15. *sit* A C: *si sit* B. *relacio* C, *relacio racio* B, *racio* A. 26. Post *contingens* in A B reliqua pars paginae, in C etiam sex columnae sequentes vacant.

59A *INCIPIT TRACTATUS SECUNDUS DE DOMINIO DIVINO.

CAPITULUM I.

Of God's lordship as touching that of which he is lord.

IAM secundo restat lacius disserere de dominio divino, quoad dominabile, cum ex dictis patescit de primitate divini dominii. Cum enim omne dominium capit suum ordinem a creato, patet quod dominia Dei observant ordinem prioritatis secundum ordinem creaturarum ad quas principaliter terminantur: ut, sicut primo omnium creatur esse, sic dominium terminatum ad esse creatum analogum est primum dominium possibile Deo nostro; nedum primum primitate nature, sed et temporis, et eciam dignitatis: quia, si nullum instans vel tempus potuit precessisse illud quod de facto fuerat primum instans, nec posset esset ens creatum dignius sive communius, ergo nec dominium quoad obiectum, sicut nec quoad subiectum, vel eciam fundamentum. Primum namque instans individuatum est sufficienter ab isto mundo creato cum suis principiis, sic quod immediate sequitur instans eternitatis individuans essencialiter quodlibet sequens instans; cum nullum tempus vel instans temporis anteriorari poterit vel aliud immiscere, ut hic supponitur ex alibi declaratis. Sed pro primitate nature oportet tria supponere: primo, quod sint universalia ex parte rei (ut alias diffusius B declaravi); secundo, quod ens analogum sit primum universale * possibile; et tercio, quod Deus prius dominatur universali quam alicui singulari signabili. Ex quibus patet assignati dominii divini primitas naturalis.

His first lordship is over the ens creatum analogum, first in time, and also in nature.

primus
1. *Incipit tractatus secundus* A: ‖ *Liber secundus* B f. 239 A: *Incipit secundus* C. 3. *Capitulum I* in codd. deest. 4. *secundo* A^2 B C: *ulterius* A^1. 9. *omnium*: codd. *omni*. 10. *terminatum* B C: *terminatur* A. 21. *immiscere* A C: *immisceri* B.

A. Universals exist *ex parte rei*.

Sed ne iste supposiciones hic delinquantur tamquam [59B inevidentes, et per consequens nichil penitus declarantes, adducam triplicem evidenciam ad assensum supposicionis prime, et sic ad alias consequenter. Nemo namque negabit quin Deus prius naturaliter est dominus creature quam istius creature, quacunque assignata; cum sit dominus istius creature, et posset esse dominus creature cum hoc quod non sit dominus istius creature date: ideo ad hoc quod sit huius creature dominus presupponitur quod sit dominus creature; illud enim est prius a quo non convertitur subsistendi consequencia (ut patet in Predicamentis Aristotelis, capitulo de priori). Nec assumptum negatur ab eis qui concedunt Deum non de necessitate nature, sed libere contradictorie producere quodlibet opus suum. Quo concesso, cum Deus non possit prius naturaliter esse dominus sine correspondencia prioritatis nature, que sit Deum sic naturaliter esse prius, sequitur, quod est dare prioritatem qua Deus naturaliter est prius. Et patet quod ista prioritas, cum sit relacio, habet extrema; et †cum nichil habeat extrema nisi eciam extrema habeat, sequitur quod est dare extrema inter que sit dicta prioritas; * et cum C omnis prioritas presupponit ordinem, sicut omne comparativum presupponit aliquod positivum, sequitur quod est dare ordinem inter dominium Dei et creaturam simpliciter, qui quidem ordo presupponitur tanquam prior ad dominium hanc individuam creaturam terminans. Signato ergo priori ordine per B, patet quod est dare extrema huius ordinis, sicut supra; et extremum subserviens erit genus analogum creature, quia non est pertinens quod ponatur terminus vel conceptus, cum prior sit ordo dominandi Dei super terminum vel conceptum. Nec valent subterfugia sophistica quibus dicitur quod aliquid est reliquo prius sine correspondenti prioritate; vel secundo quod

For, I. God's lordship over the creature is prior to his lordship over any particular creature.

5. *prius* A^1 B; at in A expunctum altera manu, verbo *primus* in margine adiecto, ut ante *dominus creature* insereretur; qui ordo et in C habetur. 8. *istius* A C: *huius* B. 11. *ut patet* C: om. B: in A in margine additum altera manu. 25. *terminans* addidi. 29. ‖*super* B f. 239 B.

4. The second and third suppositions are discussed in ch. ii.
11. Arist. Categ. xii. p. 14 *a* 34.

59C] est prioritas sine duobus gradibus correlatis ordinis; vel tercio quod est ordo huiusmodi ad aliud, sed ad nullum aliud est dictus ordo, ut in assimili finguntur sophiste quod homo promittit aliquid, dum tamen penitus nichil sit promissum: quia (ut alias ostendi) tales cavillaciones sophistice non tollunt difficultatem, nec fundantur ex stabili fundamento.

2. God can give or promise to the creature without limiting his gift or promise to any specific thing.

Unde secundo arguitur ad idem in eadem materia: nam Deus potest dare vel promittere creature tam bonum quam malum signabile sine hoc quod ipsum specificetur ad aliquod singulare; in quo casu oportet quod res que promittitur sit
D * communis; ergo non est neganda communitas creature. Assumptum patet in facto ex testimonio multiplici Scripturarum. Nam Deus dedit Abrahe et aliis promittendo in genere bona patrie; ut dicit apostolus, Rom. xv. 8, *Dico Iesum Christum ministrum fuisse circumcisionis ad confirmandas promissiones patrum;* et ad Gal. iii. 18, *Abrahe autem per repromissionem donavit Deus:* sed in omni tali donacione dominiorum per repromissionem est dare primo datum, quod non potest poni nisi commune; ergo conclusio. Nam Gen. xv. 1, dicit Deus Abrahe, *Ego protector tuus et merces tua magna nimis:* et sequitur, *Suspice celum et numera stellas, si potes; sic erit semen tuum. Credidit Abraham Deo, et reputatum est ei ad iusticiam.* Et ita proporcionaliter ut Abraham crevit in fide et merito, sic Deus explanavit sibi particularius dominium promissum. Unde Gen. xxii. 16–18, post voluntatem offerendi filium suum Isaac, subdit Deus, *Per memetipsum iuravi, dicit Dominus; quia fecisti rem hanc, et non pepercisti filio tuo propter me, multiplicabo semen tuum sicut stellas celi et sicut arenam que est in littore maris. Possidebit semen tuum portas inimicorum suorum, et benedicentur in semine tuo omnes gentes terre.* Ecce quo-
60A modo gradatim descendendo specificat, primo * promittendo prolis multiplicacionem, tam in supernaturalibus quam fortuitis

1. *correlatis ordinis* C: *correlatis* A (*ordinis* in margine addito altera manu): *corelatis ordinis corelatis* B. 5. *non* A[2] in marg. C: *nec* A[1] expunctum, B. 6. *fundantur* A (littera *n* altera autem expuncta altera manu) B: *fundatur* C. 17. *donavit deus* A C: *deo ut deus* B.

21. Gen. xv. 5, 6.

prosperatam; vel (ut aliis placet) tam fideles de Isaac, sicut [60A stellas, quam infideles de Ismahel, ut arenam; vel tercio intelligit per illam differenciam omnes imitacionis filios, quorum quidam predestinatur, ut stelle, et alii presciuntur, ut arene, penarum amaritudine cruciati. Additur eciam in universali involucro de Messia futuro, in cuius fide et benedictionibus sunt gentes misericorditer inserende, ut exponit apostolus ad Gal. iii. 14 et infra. Unde ad Hebr. vi. 17 dicit quod pollicitacioni Deus apposuit iusiurandum, ut per duas res immobiles (quia impossibile est mentiri Deum) fortissimum solacium habeamus.

Thus, *a*. God can promise or give in general terms; *b*. the acts of promising or giving are limited by the thing promised or given; *c*. Abraham's hope was for an unspecified good, since he knew not wherein his blessing would consist.

Ex istis bene notatis patet quomodo Deus potest promittere universaliter et donare. Patet secundo quod actus promittendi et donandi, qui sunt res distincte, secundum apostolum terminantur et specificantur ab illo quod promittitur seu donatur. Mos quidem Scripture est vocare communiter rem racionis non per se in genere nomine rei transcendente, ut patet in verbo Dei et sui apostoli nunc recitato. Patet tercio quod spes Abrahe habet bonum commune primo speratum vel creditum pro obiecto, et in illo bonum quod Deus disposuit sibi dare, in quo fundatur secundarie vel accidentaliter spes prophete. Nam quietatus * fuit in communi, quia aliud non B habuit principaliter obiective specificans illum actum. Unde credidit et non quesivit, licet ignoraverit que fuit illa seminis multiplicacio in qua tam ampla benediccio consequitur; sed tantus philosophus et propheta non fuisset quietatus in spe, que sit signum humanitus ordinatum. Alias autem declaravi quod in talibus universalibus promissionibus nec nichil promittitur nec solum donandum individuum; sed primo et principaliter promittitur res communis super qua fundatur ius, crementum ditacionis, intencio commutancium, et alii actus consimiles, sicut sciencie, virtutes morales, et ceteri actus hominum terminantur ad communia, ut materias a quibus specificantur et habent dependencias obiectivas.

3. Where the Bible speaks of genus or species,

Tercio confirmatur idem ex testimonio Scripture, que, ubicumque loquitur de genere vel specie, intelligit non conceptus

14. ‖ *ab illo* B f. 239 c.

it refers to things actually existing in nature, conformably with the language of philosophers.

60B] in anima vel res secunde imposicionis, sed res extra intentas principaliter a natura: ut Gen. i. 12 dicitur quod Deus produxit terre nascencia secundum genus et species suas; et ita de aliis partibus Scripture in quibus sit mencio de genere, specie, differencia, proprio, vel accidente; ymo de rebus prime intencionis que per ista nomina designantur. Nec sic loqueren-
C tur * autores Scripture cum philosophis concorditer, nisi intelligerent sane res naturales plus appreciabiles signis nostris. Communia itaque sunt prius intenta a natura, que Deus requirit previe ad hoc quod individua producantur: ut, si Deus producit illum hominem, preexigit naturaliter quod sit homo, ex quo tamquam presupposito facit individuum datum esse; et sic gradatim ascendendo usque ad ens creatum analogum, de quo dicit autor de Causis, proposicione quarta, *Prima omnium rerum creatarum est esse, et ante ipsum non est creatum aliquid.* Et isti modo loquendi innituntur sancti doctores quibus concesse sunt Scripturarum sentencie veriores, ut Ambrosius, Augustinus, Ieronimus, et alii consequentes.

Three notes:

a. concerning universal truths or forms ex parte rei *in which the individuals are founded;*

Unde inter alias notas quas didici in scienciis nostre sapiencie subalternis, tres michi magis signanter subserviunt. Prima est logicalis qua cognosco universales veritates vel formas ex parte rei, in quibus individua sunt fundata, et per hanc concedo Scripturam, ut ponitur; et video quomodo autores nunc faciunt distribuciones pro singulis generum, nunc pro generibus singulorum, ut primo ad Thim. ii. 4, quando dicit apostolus quod Deus *vult omnes homines salvos fieri*, id est, secundum Ambrosium, de omni genere hominum aliquos vult salvari: et illud videtur consonum processui
D apostoli * et Scripture. Nam apostolus innuit quod non est alicui generi hominum desperandum, sed reges, nobiles, ignobiles, et omne genus hominum salvari poterit: et simile habetur Luc. xi. 42, ubi dicitur quod Pharisei decimant omne

25. *ii.*: codd. 6°.

14. Pseudo-Arist. de Causis, prop. iv., Arist. Opp. cum comm. Averr. 7. f. 115 *a.*

27. Pseudo-Ambros. Comm. in 1 Tim. ii, Opp. 2 (2) 466 (Migne 17).

olus, id est, omne genus olerum, et Mar. ultimo precipitur pre- [60D dicare evangelium omni creature, id est, homini, qui est omne genus creature, quia tam natura spiritualis quam natura corporea. Ymo, ad hunc sensum exponit Scriptura se ipsam, Gen. vii. capitulo, 13, 14: *Ingressi sunt*, inquit, *ipsi et omne animal secundum genus suum.* Et sic intelligitur dictum Salvatoris, Mat. iii. 15, *Sine modo; sic decet nos implere omnem iusticiam.* Iustum quidem est ut minor maiori obediat, et ista vocatur humilitas sufficiens; secundo, iustum est quod par pari obediat, et ista humilitas est habundans; et tercio, iustum est quod maior minori obediat, et ista est humilitas superhabundans, quam Veritas summe impleverat: et ideo vere dicit apostolus, Eph. iv. 2, quod quelibet communitas debet ambulare *in omni humilitate.* Et sic de ceteris verbis veridicis Scripturarum, ut 1 Cor. iii. 8, *Qui plantat et qui rigat unum sunt:* quod Augustinus exponit, primo contra Maximinum, capitulo —, quod apostolus intendit Paulum et Appollo esse * unam communem 61A naturam, quia illa requiritur ante unionem qualitatum anime. Unde ista methaphisica est tyriaca pro intellectu Scripture et pro tollendis arguciis sophistarum.

b. concerning substantial forms, which are in essence the same with the things formed;

Secunda nota est superior naturalis de formis substancialibus, quomodo sunt eadem essencia cum formatis: ut humanitas Christi, que est forma servi vel homo assumptus, est idem personaliter Verbo Dei: et sic concedo illa que Scriptura de Christo enunciat, nunc secundum deitatem, nunc secundum hominem assumptum, ut pertinet processui quod notentur. Et idem docet Augustinus notabiliter et difuse epistula cxxv. ad Pascencium, tam cum sciencia de universalibus quam de formis.

c. concerning extension of time, with reference to God's eternity.

Tercia nota est de extensione temporis, quomodo immensa Dei eternitas coassistit omni tempori preterito et futuro; et per consequens omne quod fuit vel erit, est pro suo tempore

1. ‖*precipitur* B. f. 239 D. 7. Post *sine* A *me* habet, sed expunctum est.
16. *Maximinum* B: *Maximium* A: *Maxia*^m C.

1. Mar. xvi. 15.
16. August. contra Maximin. ii. 22 § 1, Opp. 8. 724 A.
27. Eiusd. epist. ccxxxviii. 2 § 10 seqq., Opp. 2. 856 C seqq.

61A] Deo presens. Et ex ista nota methaphisica considero quod omnis veritas creata est necessaria ex supposicione, et cum hoc contingens, sicut et quotlibet alie veritates eterne tam de preterito quam de futuro, que omnia sunt essencialiter sed non formaliter divina essencia.

In istis tribus nidis (ut secundum sentenciam beati Augustini loquar, primo super Genesim ad litteram xxiii.) ego, cum
B aliis pullis Christi adhuc volare nescientibus, nutrior in * silva Scripture pabulo veritatis; in ipsis quoque protegimur contra versucias hereticorum, contra ampulosas argucias sophistarum, et contra animalem sapienciam mundanorum. Nam per tercium scimus quomodo verissime de virtute sermonis et signatissime quoad sensum locucionis prophete et alii autores Scripture alternant pulcherrime in exprimendo suas veritates per verba cuiuscumque trium temporum secundum pertinenciam misterii reserandi. Et patet prima supposicio ex predictis et alibi declaratis.

CAPITULUM II.

B. The *ens analogum* is the first universal possible; for it is more common than any other universal.

SECUNDA supposicio, videlicet, quod ens analogum sit primum universale possibile ex hoc videtur evidens, quod nullum universale potest nunc esse communius et alias minus commune; sed ens analogum potest esse ita commune sicut aliquod signabile potest esse; ergo est ista commune sicut aliquid potest esse. Maior patet ex hoc quod universale est eo communius, quo plus communicatum; sed ens analogum communicatur omni presenti, preterito, et futuro; ergo non potest communicari pluribus: sequitur conclusio. Si enim universale sit nunc communius vel strictius quo nunc communicatur pluribus, vel ad maximum minus multis, tunc species instantis, fenicis, et similes essent continue sub non gradu communitatis; et in quolibet tempore foret instans

9. *quoque* A: *que* B C. 16. *reserandi* A^2 (in marg.) B C: *reservandi* A^1. 23. *aliquod* B C: *aliud* A. 26. *et* A C: *vel* B. 29. ‖*pluribus* B f. 240 A. 31. *gradu* A^2 (in marg.) B C: g^e A^1.

6. August. de Gen. ad litt. i. 18 § 36, Opp. 3. 129 B.
19. *Secunda suppositio*: supra, p. 173 l. 23.

communius quam in aliena eius parte; et per idem species [61B humana * nunc foret species specialissima et nunc communior, C secundum maioritatem vel minoritatem humani generis. Quod si dicitur universalitatem attendi penes predicabilitatem et communicabilitatem, et non penes predicabilitatem in actu, tunc redit evidencius dicta conclusio; quia predicabilitas non potest magis et minus suscipere, nec terminus specificus manens sinonimice specificus nunc amplius et nunc strictius signare; quia sic posset species specialissima equiparari generalissimo, et ipsum genus restringi ad speciem specialissimam vel per ydemplificacionem signatorum vel restriccionem animi, quod est contra logicos, qui dicunt omnem terminum communem signare nedum possibilia sed impossibilia quecumque. Ideo, ut alias declaravi, conceptus hominis signavit continue naturaliter hominem assumptum a Christo et quamcunque humanitatem possibilem; sicut et quilibet terminus specificus signet secundarie quodlibet genus ad speciem quam primo signat, et per consequens quelibet creatura signat Deum suum. Nec infinita singularia signantur per quodcunque signum specificum, sed solummodo finita danda, preter que creditur quod non alia possunt esse preter aliquod signatorum aliud singulare.

Sed obicitur per hoc quod 'Si aliquod universale sit nunc 'sic commune, tunc communicatur actualiter nunc ad tantum; 'et per consequens * omnia eius supposita nunc sunt in actu; D 'et sic omne quod fuit vel erit nedum est pro suo tempore, 'sed semper pro quolibet instanti temporis assignando.' Hic dicitur quod non sequitur, 'Hec species nunc est sub dato 'gradu universalis vel communis, ergo nunc communicatur 'singularibus tam extense;' sed satis est quod nunc sit forma vel veritas que communicatur ad tantum pro suo tempore: manet ergo quodlibet universale continue sub eodem gradu communitatis et specialitatis; quia si nulla individua singularitas

6. *dicta* A: *intenta* B C. 8. *manens* A² (in marg.) BC: *movens* A¹ non expunctum. *sinonimice*: *sin^ce* A: *sino^ce* B C. 9. *generalissimo* A C: *generalissime* B. 20. *solummodo* C: *solum* A (cui *modo* additur in marg. altera manu) B. 25. *in* A: om. B C. 32. *gradu* B C: *genere* A.

61D] magis et minus suscipiat, nec universalitas a pari evidencia vel maiori. Non ergo sequitur, 'Hoc universale est commune, 'ergo nunc communicatur;' quia satis est quod pro suo tempore parciatur.

Et ex istis patet inseparabilis connexio veritatis triplicis supradicte. Quicunque enim posuerit universalia ex parte rei, modo quo Aristoteles explanavit, habet consequenter ponere sic de formis, ut, sicut quantitas est substanciam esse quantam, qualitas substanciam esse qualem, et sic de ceteris supremis generibus, sic quelibet forma substancialis est essenciam materialem esse substanciam; et per consequens omnis species vel genus est forma vel quiditas secundum quam individuum capit generaliter vel specifice suum esse. Et quoad terciam veritatem, indubie si species communicatur suis sup- 62A positis, omne quod erit * vel fuit oportet concedere esse pro suo tempore: ut si instans commune, fenix, vel aliud quodcunque universale potest communicare omnibus suis suppositis, tunc communicacio huiusmodi potest esse; et per consequens potest esse quod ipsum communicetur illis, et sic est possibile ipsa esse. Non enim potest aliquid communicari sine communicacione proporcionali; et cum omnis communicacio passiva sit data supposita in suo genere convenire, sequitur conclusio. Similiter, omne universale substancie non *a.* contrahitur a quovis tempore, sed est supra quodlibet dandum tempus; ut hominem esse nedum est commune ad hominem nunc vel tunc esse, sed ad omne quod potest esse communi essencie hominis inherere: ergo et omnia singularia quibus communicatur communis humanitas sunt eciam suo tempore; aliter enim non esset humanitas sic communis in actu sed solum in potencia, sicut mundus. Confirmatur sic: Si aliquid vel aliqualiter fuit vel erit, tunc *b.* aliqualiter est; et non si aliqualiter est, tunc aliqualiter fuit vel erit; ut patet posita sola eternitate: ergo esse est superius ad esse, fuisse, vel fore. Et per consequens, tanquam ab

If we grant the existence of universals *ex parte rei*, we must grant also that the substantial form is the substantiality of the material essence, and that every genus or species is the form or quidity according to which the individual takes its being as to genus or species; and further that everything exists for its own time.

22. ‖ *convenire* B f. 240 B. 33. *ut* B: *et* A C. 34. *per* A C: om. B.

5. Supra, pp. 177 seqq.

inferiori ad suum superius sequitur, Hoc fuit vel erit, ergo hoc [62A est; sicut sequitur, Si aliquid currit vel movetur, tunc ipsum est. Sicut enim omne currere vel quidquid aliud adiectum substancie est esse, sic et omne fuisse vel fore est esse; quia si * aliquid fuit vel erit, tunc Deus hoc scit: et per consequens B sicud verum vel veritas est hoc fore, sic ens esse vel entitas est hoc fore. Et patet quod esse est per se superius ad omne fuisse vel fore, quia omne fore vel fuisse est esse quod res fuit vel erit. Nec solum hoc intelligitur de esse intelligibili (de quo indubie sequitur, Si ens fuit vel erit, tunc est), sed de existencia creature: nam cum materia prima et angelus sint supra tempus secundum veridicam sentenciam Augustini, possibile est tam essenciam corpoream quam incorpoream creari sine hoc quod succedet successiva mocio (ut videtur); et per consequens possibile est genus substancie esse sine tempore, cum sit naturaliter ipso prius: quo posito foret existere creature sine fore aliquo vel fuisse, sed econtra non potest; et hoc figurat nobis, quod fore vel fuisse eternum non c. potest esse sine fontali preexistencia prime cause. Tercio confirmatur idem ex hoc quod tempus esse, quod est species temporis, est incorruptibile, sempiternum salvatum in quocumque tempore singulari. Ex quo ultra cum veris sequitur quod hoc verbum esse sit indifferens ad quamcunque differenciam temporis connotandam. Aliter enim non concederet artifex signorum quod hec veritas sit perpetua, Tempus est, nisi verbum esset omni tempore indifferens; cum ergo non contrahitur per subiecta substancie pocius quam * sic dicto, C Chimera est vel quodcunque signabile, sequitur quod quocunque signato enunciando de illo esse est predicatum indifferens ad quodlibet tempus signabile connotandum. Et cum non sit racio quare tale signum sit falsum, hoc est, nisi propter differenciam temporis connotati, sequitur quod nullum tale sit falsum simpliciter, cuius subiectum supponit pro re que fuit vel erit pro tempore quod fuerat umquam prius. Unde,

11. *sint* B C: A potius *fuit*. 14. *mocio* B: *motuum* A C. 23. *verbum* B: *vm̄* A C. 30. *quodlibet tempus signabile* B C: *quodcunque signabile tempus* A.

62C] sicut alias declaravi, falsum est et infundabile quod hoc verbum *est* significat successive continue novum presens et preterito presenti continue decidendo. Non enim est de racione huius verbi substancialis quod connotet quodvis tempus; sed si sic faciat hoc est per operacionem intellectus concipientis particulariter preter significacionem verbo primarie deputatam: et tunc negabitur quod tempus esse sit communis veritas manens perpetuo.

The three truths are thus connected inseparably.

Et patet quod tercia veritas duabus prioribus sit connexa; ymo, quelibet veritas vel immediate vel mediate alia connectitur cuilibet assignande; cum Deo posito cum suis eternis intrinsecis sequitur formaliter quodlibet posterum verum esse. Sed scienciarum ac volicionum eternarum in Deo quedam sunt contingentes et non temporales, que secundum subiectum, quod Deus est, causant creaturas, que ipsas terminant obiec- D tive, et secundum relacionem * racionis, quam debent formaliter, ab eisdem terminis recausantur. Nam in diversis generibus docet Aristoteles, secundo Phisicorum, commento xxx., et quinto Methaphisice, ii., aliqua se causare reciproce; quia aliter, cum omne causatum habet completam causam in actu ex qua formaliter sequitur ipsum esse, omnis effectus absolute necessario eveniret: cum tamen econtra sit, videlicet, quod omnem creaturam contingentissimum ad utrumlibet sit fore, existere, et fuisse, quia omne posse contingencie in Deo fundatur, qui eque libere ac faciliter potest in oppositum cuiuscunque contingentis sicut in oppositum alicuius; patet quod sicut in absoluta necessitate quoad non posse, sic in contingencia quoad posse sistitur indivisibili sine gradu. Sunt autem necessarium ex supposicione concomitancia secundum que suscipit plus et minus, ut durabilitas, prioritas, utilitas, coactio, inevitabilitas, etc. Unde illa dicuntur quandoque necessariora que sunt durabiliora quoad intencionem Dei, principaliora, utiliora, vel maiorem coaccionem, indigenciam,

2. *presens* AC: *prius* B. 3. *huius* B: *huiusmodi* A² (in mg.) C: om. A¹. 9. ‖ *Et patet* B f. 240 c. 17. *recausantur* B: *recausare* A C. 18. *xxx.* B: 31 A C. 32. *necessariora* B: *mīora* A: *mīōra* C.

18. Arist. Phys. ii. 3 p. 195 *a*. 8 (Averr. comm. 30, Arist. Opp. cum Averr. comm. 4 f. 29 A.); Metaph. iv. (v.) 2 p. 1013 *b*.

vel inevitabilitatem inducencia. Sed quoad posse vel non [62D posse est paritas utrobique, cum primo et per se dependet a divina potencia. Et hinc dicit Augustinus, xxvi. contra Faustum, capitulo ii.: *Tam*, inquit, *non possunt futura non fieri, quam non fuisse facta preterita; quoniam* * *non est in Dei volun-* 63A *tate ut eo sit aliquod falsum quo verum est.* Ex istis videtur quod ens sit communissimum possibile, non solum quia Deus non potest universalius intelligere vel habere plures alias ydeas; ymo, quia, si ens est universalius, tunc ipsum et illud ens sunt simul: et patet utrumque ex hoc quod intellectum nec potest excedi ab aliquo in communitate, nec excedere secundum aliquod suppositum a sua communitate; ergo nec ens secum convertibile, cum sit omne intelligibile.

C. God's lordship over the universal is prior to his lordship over the particular.

Quoad terciam supposicionem, scilicet, quod Deus prius dominatur universali quam alicui singulari signabili, videtur exinde capere veritatem quod Deus dominatur creaturis secundum ordinem quo ipse adinvicem habent esse; cum ergo omne universale sit prius naturaliter suo singulari, videtur quod correspondenter de Dei dominio debet dici. Confirmatur ex hoc quod cuiuslibet singularis creature dominium presupponit dominium sui universalis, tanquam causam sine qua nullum sui singularis dominium potest esse, sed econtra (ut ex dictis) bene potest contingere; ergo dominium universalis est naturaliter prius et prestancius dominio singularis.

Ex istis formetur talis racio pro conclusione principaliter proposita declaranda: Ens creatum in sua communitate analoga est prima creatura possibilis dignitate, numerositate, extensione, tempore, vel natura; sed pure in subiecto vel iure divini dominii * non potest prioritas variari; ergo nec in B divino dominio quod proximum ens creatum. Patet consequencia ex hoc quod variacio dominii vel contingeret pure ex parte domini, vel ex parte dominati; vel tercio racione dis-

11. *excedi* B C: *concedi* A. *excedere* A C: *excidere* B. 22. *sui singularis* B: *singulare* A C. 25. *principaliter* B: *p'n'p* A C. 27. ‖ *est prima* B f. 240 D. 31. *contingeret* B: *contingentes* A C.

3. August. contra Faust. xxvi. 3, Opp. 8. 436 c.

63B] crepancie fundamenti; cum ergo datum dominatum non potest secundum aliquem gradum prioritatis signabilis variari, sequitur quod nec signatum dominium.

CAPITULUM III.

Objection: 'If God and that over which he is lord are both eternal, lordship is eternal.'

Contra dicta obicitur per hoc quod, 'posito Deo et dominabili, consequitur dominium; sed utrumque illorum est 'eternum; ergo et dominium. Assumptum videtur ex hoc 'quod ens analogum absolute necessario causatur in Verbo, 'in Dono, et in quotlibet racionibus exemplaribus quarum 'quelibet est creatura.' Hic sunt tria notanda: primo, si ens sit univocum deitati et create essencie; et videtur primo quod sic. Nam Deus summe est, et per consequens tam sibi quam creature est esse commune. Assumptum patet ex illo Exod. iii. 14, *Qui est misit me ad vos;* et Iob ix. 24, *Quod si non ille est, quis igitur est?* ubi philosophus Iob videtur authonomatice tribuere esse Deo; et Psalmo — reprobatur insipiens quod *dixit in corde suo, Non est Deus.* Et ad illud sonat scriptura Spiritus sancti et aliorum philosophorum, necnon et necessitas loquendi fidelium. In isto dubio tenendum est quod ens dicitur multum equivoce de Deo et de aliis.

Is being predicated of God in the same sense as of the created essence?

Preliminary considerations. 1. Things known are perceived *a.* by the senses,

Ad cuius declaracionem premittendus est ordo quod Deus C intelligitur a viante. Pro cuius declaracione * suppono quod cognoscibilium aliqua sunt sensibilia, ut visibilia, audibilia, et cetera; que vel species proprias imprimunt in sensibus, que philosophi vocant sensibilia propria, vel accidencia secundum sensus distinctos specifice cognoscibilia in quantum huiusmodi propriis sensibilibus coexistunt, ut motus, quies, et cetera sensibilia communia. Ultra istam maneriem noscibilium sunt aliqua estimabilia, ut appendicie rerum materialium, quas nec sensus nec ymaginacio sufficit apprehendere, sed estimativa potencia. Et tercio sunt pure intelligibilia, ut intelligencie et

b. by the reason,

c. by the higher intelligence;

17. *quod* A C: *quia* B. 29. *appendicie* B C: *appendencie* A. 31. *potencia:* ita in cod. D correctum (*poa*): *p°* B: *primo* (*p'mo*) A C. *intelligibilia* A C: *intelligenda* B.

16. Psalm xiii. 1.

and these make up the created universe:

quiditates universalium; et in illis consistit universitas creata. [63C De primis noscibilibus sunt species vel simulacra manencia in absencia sensibilium, que sunt spiritus animales esse apprehensivos talium rerum. Et in potenciis fundantur habitus ex actibus eliciti, quibus noscuntur sensibilia communia ex conservacione specierum in ymaginativa. Quoad tercium genus noscibilium, ut sunt amicicia, paternitas, et cetere insensibiles habitudines relative, est dare habitus in estimativa inclinantes ad actus quibus apprehenditur; qui

d. there are intellective habits by which intelligible substances are known: and *e.* beyond all these the soul has an indistinct conception of God.

quidem actus vocantur intenciones materiales. Sed in quarto genere est dare habitus intellectivos et intenciones universales elicitas quibus intelligibiles substancie * cognoscuntur. Et D extra ac ultra totam istam universitatem creatam aspicit animus, quasi in unum chaos infinitum, et ibi confuse concipit Deum suum; quem actum concipiendi non terminat creatura, sed ipsemet Deus movet radio sue lucis ad illum gradum noticie, et ad quemlibet quatuor predictorum. Sed quintum actum per se appropriate terminat; quemlibet autem aliorum quatuor per mediam creaturam, ut universale est obiectum causans et terminans actum universalem: et utrobique Deus nunc secundum racionem propriam (ut in quinta manerie), et nunc secundum racionem esse intelligibilis creature, et nunc superaddendo existenciam universalem vel individuam creature: et sic vere est intellectus agens, movens, et terminans quamlibet intelligenciam creature. Unde propter elongacionem eius a nobis non habet nomen creatum proprium sed ex se esse vel superesse, quod est idem cum sua essencia. Et quando loquimur de Deo necessitati sumus aptare sibi equivoce nomina rerum per quas ipsum concipimus. Unde dicit Plato in Thimeo quod prima causa superior est omni narracione, et non deficiunt lingue in eius explanacione nisi propter suum excellens esse.

3. *spiritus* (*ſp̄us*) accepi e cod. D: *species* (*ſpēs*) A, (*ſpē*) B: *sensus* (*ſſ*ˢ) C. 4. *apprehensivos* A C: *reprehensivos* B. 14. *concipit* B C: *conspicit* A. 16. ‖ *radio* B f. 241 A. 17. *gradum* A C, om. B. 24. Verba *et sic vere* usque ad *intelligenciam creature*, quae in A C desunt, ex B supplevi.

30. *Plato:* v. supra, p. 42 n. 5.

63D] Sed ut concipiatur ulterius eius noticia, notandum est quod triplex est visio humana, scilicet, corporalis, ymaginaria, et mentalis, ut patet duodecimo super Genesim ad litteram. Triplex autem est visio corporalis, scilicet directa, refracta, et reflexa: directa, quando radius visualis et radius visibilis 64A * sine reflexione aut refraccione ad obstaculum medium commiscentur, ut videndo lucem directe obiectam; que quidem visio *intuicio* solet dici. Secunda visio est per refraccionem, quando ad medium partes radiorum hinc inde declinant a rectitudine perpendiculari penetrante continue irrefracte; et sic videntur astra per nebulam, et omnia visibilia que videntur per media diafaneitatum notabiliter diversarum. Tercia visio, reflexa, est quando radius visualis non penetrat obstaculum, sed reflectitur cum specie visibilis ad visum, qualis sit visio ad speculum.

2. Man has three sorts of vision,
a. with the bodily eye;
i. direct,
ii. by refraction,
and iii. by reflexion:

Et correspondenter in suo genere contingit Deum videri a creatura racionali: primo directe, intuitive, vel facialiter, qualiter beati in patria vident Deum sine specie vel creatura media obiective. Sed diversimode videtur Deus a seipso et a creatura beata: a seipso, quantum est visibilis, et a creatura beata est intuitus secundum capacitatem creature utrobique clare, excluso nubilo. Sed secundo modo videtur abstractive, specularìter, vel enigmatice; quando lux mentis incipit a creatura inferiori, et gradatim ascendendo penetrat ultra universitatem creatam, utcumque videndo lucem primam. Et differt hec visio a priori primo in hoc quod prior visio sit immediate post unionem lucis prime cum luce creata intuente; B secundo * in hoc quod nulla creatura habet in illa visione racionem obiecti mediantis; tercio in hoc quod acies mentis in illa visione non dispergitur intuendo multas essencias, sed in Deum unite et feliciter congregatur: econtra autem de ista visione.

b. and likewise with respect to God;
i. direct,
ii. by abstraction,
α.
β.
γ.

2. *humana* A[2] (in marg.) B C: om. A[1]. 11. *astra* A C: *astrum* B.
12. *diafaneitatum* A C: *diafoneitatum* B. 31. ‖ *congregatur* B f. 241 B.

3. August. de Gen. ad litt. xii. 6–10 §§ 15–21, Opp. 3. 301–303.
11. Cf. de civ. Dom. i. 33 pp. 238 seqq.; Serm. 3. 244 seq., ed. Loserth.
16. Cf. Serm. 3. 143 seq.

Et per istam distinccionem possunt solvi Scripture, Ex. xxxiii. [64B 20, *Non videbit me homo et vivet;* et Ioh. i. 18, *Deum nemo vidit unquam;* et prima ad Thimotheum, vi. 16, *Lucem habitat inaccessibilem, quem nemo hominum vidit, sicut nec videre potest;* et sic de multis similibus in Scriptura, quorum aliqua intelligunt de intuicione secundum vitam animalem, et aliqua intelligunt quod non est intuibilis a creatura secundum gradus plenitudinis qua ipsemet intuetur. Et de secunda visione loquitur Iacob, Gen.—, *Vidi Dominum facie ad faciem, et salva facta est anima mea;* et Isa. sexto capitulo, *Vidi Dominum sedentem super solium excelsum;* et apostolus, Rom. i. 20, *Invisibilia enim Dei a creatura mundi per ea que facta sunt* iii. by faith. *intellecta conspiciuntur.* Unde generaliter loquendo omnis noticia eciam obscurissima per fidem est visio. Aliter enim non diceret apostolus, 1 Cor. xiii. 12, *Videmus nunc per speculum in enigmate;* et Veritas, Ioh. viii. 56, *Abraham pater vester exultavit ut videret diem meum; vidit, et gavisus est.* * Unde ista tercia visio per fidem vocatur ad similitudinem C tercie visionis corporalis visio per reflexionem, quia virtute insufficienti ad intuendum vel racione discursiva insufficienti ad apprehendendum cognitum reflectitur adherendo pura fide prius cognito.

c. Application to the main argument. Si autem in omni noticia humana cognoscitur ens in sua maxima communitate, et illud ens sit commune Deo et creature, ac in illa noticia analoga quidam radius intelligencie humane sit ad Deum proprie terminatus; tunc sicut in visione corporea radius perpendicularis utrobique penetrat irrefracte, ut patet tercio Vitulonis, conclusione —, sic in visione intellectuali radius ad Deum terminatus, qui solus directe supra mentem erigitur in qualibet intellectuali visione, usque ad Deum penetrat irrefracte. Sed assumptum deficit in tercio signo, cum omnis actus universalis non dispargitur

7. *gradus* A C: *gradum* B. 12. *enim* A C: om. B. *per ea* A in marg. additum altera manu: in B C deest. 18. *tercia* B C: om. A. 28. *irrefracte* C.: *irrefracto* A^{2}B: *irrefracta* A^1.

9. Gen. xxxii. 30. 10. Isa. vi. 1.
28. Vitellonis Optic. iii. 17 p. 92, ed. F. Risner, Basle 1572.

64C] partibiliter secundum multiplicacionem subiectorum: tunc enim esset infinitum intensus, distinctus quoad omnia singularia, et solum unum aggregacione, sicut alibi diffuse prosecutus sum.

Sed, ut alias dixi, hoc probabiliter elicitur, quod sicut Deum esse est primum verum, sic est primum a creatura racionali cognoscibile in multiplici genere cognoscendi. Primo enim cognoD scendo ens in sua communitate analoga, cognoscitur * quadam precellencia Deum esse. Secundo in sciencia demonstrandi ab effectu ad causam, cognoscitur illo genere demonstrandi primo omnium Deum esse; cum nichil potest perfecte secundum causam cognosci, eciam in demonstracione potissima, nisi precognito Deum esse, cum illa sit suprema necessariissima causa, sine qua specialiter cognita nichil perfectissima demonstracione cognoscitur, ut patet in prologo primi Phisicorum. Tercio in sciencia clare visionis est Dei intuitiva basis cuiuslibet alterius visionis, cum in Verbo nichil cognoscitur nisi precognito ipso Verbo. Et si quarto vocemus fidem meritoriam maneriem cognoscendi, patet quod primo omnium (ut patet in simbolis) oportet cognoscere Deum esse.

3. As God's being is the first truth, so it is the first object of the creature's knowledge,
a. by knowledge,
b. by inference,
c. by sight,
d. by faith.

CAPITULUM IV.

Hoc ergo supposito pro presenti, dubitatur si ens analogum sit commune Deo et suis effectibus; et videtur tripliciter quod sic: primo, ex hoc quod tota creata universitas est cum Deo, ergo esse est commune Deo et ceteris. Probatur consequencia ex hoc quod actus vel intencio predicati analogi est vere unus; et cum vere affirmatur de Deo et creaturis, oportet quod obiectum illius actus sit unum commune Deo et creaturis. Confirmatur tripliciter: primo ex hoc quod sic componendo, Deus est, predicatum est analogum, quia aliter non

The *ens analogum* is common to God and to his creatures. For,
1. the whole created universe is with God.
a.

1. *multiplicacionem* AC: *multitudinem* B. 13. *sit* BC: om. A. *necessariissima* BC: *necessissima* A. 17. ‖*visionis* B f. 241 c. 24. *est cum Deo* A[2] (in marg.) B C. 28. *sit unum* BC: om. A.

15. Arist. Phys. i. 1.

foret contractius componere quod Deus est quam componere [64D quod Deus intelligit, gignit Deum, vel ordinat universitatem creatam: si ergo predicatum * sit analogum, non soli Deo 65A *b.* conpetit. Similiter, contingit intellect m demonstrare deitatem quadam demonstracione imperfecta, dubitando utrum sit Deus et sciendo quod est; quod non staret nisi predicatum esset analogum: ergo etc. Assumptum patet de persona Verbi, quam fidelis credit esse deitatem; et de possibili stat hominem Iesum existentem illam personam dubitari utrum sit Iesus, ubi fidelis dubitaret utrum hoc sit deitas demonstrando illam personam; et cum sciret quod hoc est, patet *c.* quod predicatum sit communius quam subiectum. Similiter, demonstrata deitate in abstracto fuit talis composicio, Hoc est, et quero utrum intencio predicati vel signum sibi correspondens, quod sit A, sit pure terminus, pure singularis, demonstrans essenciam, ut pronomen, vel communiter multa signans vel connotans tempus et actum anime cum nuda essencia. Si secundo modo, tunc A est vere predicabile de Deo et alio, et per consequens in aliquo communi conveniunt, quod potissime foret esse. Si primo modo, patet quod A non est verbum nec secundum ipsum appositum proporcionabilis conposicio, sed nugatoria geminacio eiusdem essencie: ideo, ut alias dixi, omne verbum significat formam communem. Si tercio modo, tunc non esset absolute necessarium Deum esse, cum ipsum esse implicaret tempus et actum anime, et remaneret difficultas de primario signato predicati utrum ipsum signat omne ens vel singulariter primam causam.

2. *a.* i. The existence of a power implies an object for its exercise;

Secundo principaliter arguitur conclusio ex * parte potencie, B actus, et habitus creati, qui habetur de transcendente. Nam omni potencie create est dare unum obiectum adequatum in quod potest, ut visus in visibile, et quilibet alius sensus in suum sensibile, et correspondenter de aliis potenciis, ut exsuperant in apprehendendo, exsuperant in obiecto; sed omne ens potest intellectus creatus intelligere; ergo eius obiectum ade-

9. *existentem* B: *existente* A C. 15. *singularis* A C: *singulariter* B.
23. *significat* A C: *signat* B. 26. *primario* A C: *primarie* B.

65B] quatum est ens intelligibile ad omne ens commune. Et idem arguitur ex parte actus transcendentis, qui non potest esse sic communis nisi racione obiecti, cum obiectum sit singulare; oportet ergo quod gradum communitatis capiat ab obiecto.

ii. so too of the transcendental act;

Et tercio patet idem ex parte habitus: nam methaphisica non esset una sciencia, cum sciencia dicitur ad aliquid, nisi racione unitatis obiecti vel subiecti in quo obiective terminatur sciencia; ut gramatica et logica non constituunt unam scienciam, licet idem sit subiectum in quo, quia non est idem unum subiectum de quo; cum ergo methaphisica sit una sciencia, oportet dare unum subiectum amplissimum de quo tractat, et hoc videtur esse ens analogum communem Deo et aliis. Hic quondam dixi, quod Deus non per potenciam distinctam ab anima, sed per ipsam essenciam cognoscitur inmediate per illapsum; et sic est dare actum anime quo Deus inmediate C intelligitur, appropriate intelligitur, si intellectus * creatus quidquam intelligit; et ita ens creabile est commune obiectum potencie intellective distincte ab essencia anime, et ens increatum est proprium obiectum ipsius essencie. Et sic theologia ac methaphisica Aristotelis sunt distincte sciencie, et per consequens nec potencia nec actus nec habitus cogit ponere obiectum commune Deo et creaturis.

iii. there could be no metaphysical knowledge if its subject, the *ens analogum*, did not exist.

Contra illud videtur primo quod intellectus agens sit potencia secundum quam spiritus creatus intelligit Deum suum; quia non intelligit nisi per talem potenciam, et una sufficit: ergo eadem potencia qua intelligit creaturas, intelligit Deum. Confirmatur ex hoc quod essencia non sufficit comprehendere, per illapsum pocius quam quelibet creatura nisi esset dare potenciam apprehensivam in anima ultra potencias aliarum creaturarum. Secundo confirmatur ex hoc quod illa potencia potest elevari ad sincerius vel minus intelligendum Deum; ymo eadem potencia que cognoscit creaturam differre a Deo cognoscit extrema. Et quantum ad habitus videtur quod de facto

b. Objection.

i.

ii.

9. ‖ *in quo* B f. 241 D. *est idem unum subiectum* B C: *subiectum unum est idem* A. 12. *esse* A: *est* B. 16. *appropriate* A C: *appropriare* B. 18. *increatum* B C: *creatum* A.

10. Cf. supra, p. 38.

potest habere per illapsum vel acquisicionem habitus sapiencie. [65C Quecumque igitur potencia receptiva habitus de obiecto est cognitiva obiecti habitus, vel saltem potencia activa sibi correspondens. Ymo methaphisicus habet consideraciones et habitus de prima causa, sicut * et naturalis de primo motore, D sicut eciam moralis de primo obiecto felicitatis, ut patet ex scripturis Aristotelis et communi experiencia philosophorum. Et sic responsio claudicat, ut videtur.

3. There is a certain likeness between God and man, and the common element is being.

Tercio principaliter arguitur ex parte intellectorum: nam Deus et creatura sunt quodammodo similes, et per consequens in aliquo communi conveniunt; in nullo si non in ente, ergo in ente vel esse conveniunt; ergo inesse est commune Deo et creaturis.

a. i. Like begets like.

ii. Man was made in the image and likeness of God.

iii. The higher creatures are liker unto God.

Assumptum patet tripliciter: primo ex hoc quod omne productum oportet produci a suo simili, ut patet de ydeis. Secundo ex hoc quod homo est ad ymaginem et similitudinem Dei factus (ut patet Gen. i. 26); quomodo ergo forent similes si non convenirent in esse? Tercio ex hoc quod creature superiores sunt Deo propinquiores, ymo homo iustus est iniusto Deo similior: nec aliter diceret, Lev. xix. 2, *Sancti estote, quoniam ego sanctus sum;* et Ioh. xvii. 21, 22, rogat ut sui sint unum, sicut ipse et Pater unum sunt. Et consequencia prima ex hoc patet quod omnis conveniencia vel similitudo fundetur in aliquo communi, quia aliter in omni quo convenirent discreparent: et cum non foret diversitas fundamentorum istarum relacionum, conveniencia foret disconveniencia, cum secundum omne in quo convenirent summe discreparent; ut non tantum conveniret Petrus cum Deo in hoc quod ipse est iustus et Deus iustus, quam vox acuta racione acuciei cum stilo convenit.

b. i. If there were nothing common there could be no point of comparison between God and the creature.

* Confirmatur conclusio tripliciter: primo in hoc quod 66A aliter nulla esset comparacio Dei ad creaturam, ut Deus non foret melior, prior, vel posterior creatura; quod non minus interimeret fidem catholicam quam Scripturam: et consequencia videtur ex hoc quod si Deus sit melior Petro, tunc

2. *Quecumque* B: *Quacumque* A C. 7. *communi* B: *communium* A C. *experiencia* B C: *expergencia* A. 11. ante *conveniunt* A C *non* habent: om. B. 19. *xix*: codd. 10. 31. ‖*comparacio* B f. 242 A. 32. *non* B C: om. A.

66A] uterque est bonus; et sic esse bonum esset commune utrique. Nam propter equivocacionem negatur quod uterque istorum est canis, demonstrando celeste sidus et marinam beluam; quia, ut logici arguunt, intencio predicati foret universalis intencio communis ad sydus et beluam, et non essent equivoca vel appropriata uni, aut aggregatum ex hiis; et sic foret hec composicio falsa, Uterque istorum est canis. Ut autem ista consideracio sit evidencior, supponatur nos loqui de proposicione que pure est ex intencionibus rerum distinctarum contra signa; et tunc patet quod concedendo omne animal latrabile, sidus, vel beluam esse canem, concedendum esset, quod esse canem foret commune cuilibet eorundem, et sic genus univocum. Si ergo racio ista in tam parva equivocacione procederet, quanto magis in summa possibili equivocacione, quando dicitur Deum et creaturam aliquam esse bonos vel singulariter utrumque illorum esse bonum.

ii. The fact that there is communication between the divine and human nature implies communication in being.

Secundo confirmatur ex hoc quod natura divina et humana connectuntur et communicantur eidem supposito; ut Christus, humanitas, atque Deus; sed communicacio in supposito B * presupponit communicacionem in analogo; ergo Deus et creatura in esse communicant. Minor patet ex hoc quod sequitur, Utraque istarum naturarum est idem supposito: ergo utraque illarum est, ymo, oportet quod sit homo, animal, et corpus univoce cum aliis, ut de Christo diffuse alibi declaratur. Christus ergo in faciendo se aliud quam prefuit, manens idem quod fuit, fit unum commune Deo et creature, cum individuum speciei humane sit utrumque; et cum omne ens sit esse et contra, patet quod esse est commune naturis tam disparibus.

iii. Since the *esse intellectum* is common to God and the created universe, so also is *esse*.

Tercio confirmatur ex hoc quod esse intellectum est commune Deo et universitati create, et per consequens ens est commune eisdem. Assumptum patet ex hoc quod Deus sub racione eterna, et per consequens sub eadem racione, intelligit se et singulas creaturas; nichil enim intelligibile potest Deus non intelligere. Ex quo colligitur quod esse intellectum est commune Deo et aliis, et sic esse.

17. *Secundo* A C: *Secunda* B. 21. *communicant* B: *communicat* A C.

CAPITULUM V. [66B

Further discussion.

1 *Of the highest degree of community of being.*

Ex istis colligitur quod ens dicitur univoce de Deo et qualibet creatura. Sed pro ulteriori declaracione rimandus est summus gradus communitatis entis in sua maxima analogia.

a. Intelligible being is not confined by the limitations of actual existence.

Pro quo notandum quod ens intelligibile, ens intellectum, vel ens possibile, que omnia idem sunt, est ens ambitus amplissimi possibilis, et non existens vel aliud * tali ente contrac- C
i. tius. Patet tripliciter: primo ex hoc quod nichil potest esse communius; sed intelligibile vel intellectum a Deo est communius quam existens; ergo ens est communius quam existens. Assumptum patet ex eo quod nichil communicatur non enti; esse ergo est commune omni affirmacioni vel
ii. negacioni possibili de presenti, preterito, vel futuro. Secundo patet idem ex hoc quod tanti ambitus est ens sicut potest esse (ut patet alibi); sed potest esse equi ambitus cum esse intelligibili; ergo tanti ambitus est de facto. Minor patet capiendo hoc, Omne ens intelligitur vel potest esse ubi est distribucio pro omni supposito entis intelligibilis; et sicut utrobique est terminus eque communis, sic utrobique eque
iii. commune est suum signatum primarium. Tercio patet idem ex hoc quod intelligibile possibile vel quodcumque adiective nominabile presupponit noticiam entis vel rei cuius passio vel condicio est adiecta; ergo cum communissimum omnium sit primo cognitum, sequitur quod ens vel res sit eque commune sicut intelligibile sive possibile. Quo supposito, necesse est supponere ex sentencia ydearum quod non est creatura intelligibilis nisi que habet esse intelligibile, que est ydea in Deo.

The *ens communissimum* is essentially God himself.

Ex quo patet quod ens communissimum, quod est universitas encium, mundus, architipus, et omne nominabile est solum essencialiter * Deus ipse: nec ex hoc sequitur quod D
quelibet creatura sit quelibet, vel quod aliqua creatura sit Deus, nisi secundum esse intelligibile. Et patet quod sicut

5. *Pro quo* B: *primo* A C. 7. *vel* B: om. A C. 13. ante *possibili* B *de* habet, sicut et ante *preterito*. 17. ‖ *ens intelligitur* B f. 242 B.

66D] omne ens est eternum, sic ens in sua analogia maxima est eternum.

b. The *ens commune analogum* has a different meaning with respect to God or the intelligible being of the creature, and with respect to the existence of the creature.

Sed ulterius notandum quod ens commune analogum dicitur equivoce de Deo vel quocunque esse intelligibili creature et quacunque existencia creature: cum enim equivocacio dicitur vel ex discrepancia racionum vel ex discrepancia signatorum vel utriusque, patet quod utrobique est racio equivocacionis maxime, cum maior sit discrepancia essencie divine et create essencie essencialiter adherentis quam est cuiuscumque substancie et sui accidentis inherentis. Si ergo illa distancia creaturarum necessitat ad equivocacionem, quanto magis distancia incomparabiliter ipsa maior. Similiter, omnis racio Deo vel esse intelligibili rei competens est racio increata; omnis racio existencie creature conveniens est racio creata: ergo inter dicta est summe possibilis discrepancia racionum. In nullo enim convenit creatura cum Deo nisi nude in esse, et non in existere sed in esse intelligibili quod est Deus: Deus enim existit quia est essencia sine causa, et sic extra universitatem creatam; et creatura existit quia est essencia defectiva a Deo adextra producta de nichilo.
67A Et sic intelligendus est beatus Dyonisius in De divinis * Nominibus cum Lincolniense et aliis doctoribus dicentibus quod Deus est superens et supersubstans et cetera, et quod nichil est univocum Deo et creaturis (supple) secundum existenciam. Et sic intelligenda est Scriptura, 1 Cor. iii. 7, *Neque qui plantat est aliquid neque qui rigat, sed qui incrementum dat, Deus;* et ad Gal. vi. 3, *Si quis se existimat aliquid esse cum nichil sit, ipse se seducit;* et Phil. ii. 7 dicit quod Christus *se ipsum exinanivit formam servi accipiens.* Quando enim divini philosophi considerant quod maior est discrepancia Dei ad creaturam quam est mobilis ad motum, vel subiecti ad suum modum, collaudando rem secundum suum esse perfectissimum, dicunt quod solus Deus est substancia, essencia,

1. *omne* B C: om. A. 8. *maior* B C: *minor* A. 22. *Lincolniense* B *lincolln̄* A C. 32. *collaudando: collando* A, *colando* C, *colandum* B.

21. *Dyonisius:* cf. supra, p. 42.

vel veritas, et alia nichil in comparacione ad ipsum; supple, [67A univoce secundum existenciam vel esse actuale. Quando autem considerant res secundum inperfeccionem vel deficienciam in eis, qualem inseparabiliter habet existencia cuiuslibet creature, tunc dicunt, quod creature sunt substancie, accidencia, vel aliter secundum philosophos nominata; et Deus non est substancia, essencia, vel aliud nominandus, sed super omnem nominacionem humanam. Et in ista equivocacione sanctorum loquencium errant multi.

2. It does not follow, *a.* that the *ens analogum* is a genus,

Ex istis faciliter tolluntur instancie que fiunt contra istam sentenciam. Videtur enim primo 'quod ens analogum '* foret genus, quia predicatur univoce in quid.' Sed assump- B tum claudicat in duobus: non enim predicatur nisi equivoce de aliquo per se in genere, quia non secundum racionem generis vel existenciam creature, ut homo non est formaliter ens intelligibile, sed existens in genere; nec predicatur in quid sed in quod, cum nescitur quid res est ex hoc quod cognoscitur ipsam esse, nec est differencia vel racio distingwendi unam rem ab alia per hoc quod est vel intelligitur aut potest esse: ideo analogum est supra omne genus creatum et principium omnis universalis creati.

b. nor that it is prior to God;

Secundo obicitur per hoc 'quod ens analogum foret 'superius et per consequens prius Deo, et Deus eius partici- 'pacione foret ens.' Sed patet quod pro utroque falsum assumitur: nam quoad subsistendi consequenciam convertuntur, nec aliquam essenciam dicit ens analogum preter Deum, cum omne intelligibile sit Deus, genus autem participatum dicit multas essencias singulares quarum ipsum est pars quiditativa. Et patet, cum ipsum ex equo sit Deus, quod nec est prius nec natura posterius Deo; sed bene sequitur quod omnis creatura sit participative ens, quia capit particularem entitatem que est pars subiectiva sui generis et ens analogum sive Deus. Deus ergo, cum sit omne ens, *quia essencialiter omnis racio exemplaris, quod idem est, non C

8. ‖ *humanam* B f. 242 c. 17. *nescitur* A C : *non noscitur* B. 31. *sit participative* B : *fit participacione* A C. 32. *sui* A[2] (in marg.) B C : *tocius* A[1] expunctum.

67C] capit partem entis analogi; cum non habeat partes subiectivas vel singularia, sed ex equo ambit totum, cum sit *omnia in omnibus* et universitas creata *in ipso* eternaliter *vita erat.*

c. nor does our doctrine confuse God and the creature.

Tercio obicitur per hoc 'quod, si ens analogum foret quelibet creatura, tunc omnis creatura foret Deus, et quidlibet 'quidlibet:' sed patet ex dictis de ydeis quod neutrium sequitur, quamvis hoc ens vel ista res quacumque demonstrata sit Deus; non tamen aliqua creatura, aliquis homo, vel aliquid sub connotacione qualitatis generis, sed secundum merum esse analogum, quod est esse intelligibile vel esse adintra. Et sic intelligitur quod esse est commune cuilibet creature,—hoc est, quelibet creatura est illud,—quod est ens analogum sive Deus, vel quelibet creatura secundum esse intelligibile est Deus. Et non exinde sequitur quod sit Deus propter equivocacionem; nam qualitas signata per nomen in genere contrahit predicatum ad predicacionem secundum existenciam creature: et patet quod assumptum est equivocum, cum ens secundum creatam existenciam, et non secundum esse intelligibile, sit quelibet creatura. Nec sequitur 'Quelibet creatura
D 'est secundum esse intelligibile Deus, ergo * est Deus;' nec sequitur, 'Omnis res est illud quod est omnis res, ergo 'omnis res est omnis res;' et sic de similibus arguciis, que in tractatu de Ydeis plenius sunt purgate.

3. *Conclusion.* *a.* Entity belongs alike to the first essence and to created things in the same sense as touching intelligible beings, but in a different sense as touching actual existence.

Ex istis sequitur quod ens summe univoce et summe equivoce competit prime essencie et creatis: summe univoce, quia secundum primam racionem, que est intelleccio sive cognicio, et cum illa sit prima omnium racionum, patet quod ens competit secundum ydemptitatem racionis primarie omni enti; et quod summe equivoce, patet ex hoc quod secundum summam diversitatem racionis existendi, que est prima disparitas possibilis. Secundo patet quod nullum

b. God's lordship

2. *equo* B: *quo* A C. 6. *quidlibet* B: *quodlibet* A C. 7. *hoc* A C: *in hoc* B.
8. *homo* B: *deus* A C. 28. ‖*patet* B f. 242 D.

2. Col. iii. 11.
3. Joh. i. 3, 4: cf. supra, p. 61, n. 5.
23. The Tractatus de Ydeis forms the fifth tract of the second book of Wycliffe's great treatise De Ente (Shirley, Catal. 3).

is not eternal, because it depends on the existence of the creature.

dominium Dei est eternum, cum non pure in esse intelligibili [67D sed in existencia creature obiective fundatur dominium: patet totum ex dictis libro primo. Sed si dominium Dei posset esse extensius, dicetur posterius. Tercio patet cum fide quod dominus Iesus Christus sit subiectum theologie distincte a methaphisica ethnicorum. Illud declarat dominus Lincolniensis in suo Exameron, capitulo septimo, ponens primo quod

c. Christ is the subject of theology.

i. in Christo sunt quatuor notabiles unitates. Prima est unitas essencie cum sua Origine atque Dono; de qua Ioh. x. 30,
ii. *Ego et Pater unum sumus.* Secunda est unitas persone, qua essencia creata tam corporea quam incorporea, sicut tercia
iii. * essencia increata, sunt eadem persona. Sed tercia est unitas 68A generalis, qua omnis natura corporalis vel spiritualis est idem
iv. Christo. Et quarta est unitas exemplaris qua omnis racio exemplaris, et per consequens omne ens, est essencialiter ipsum Verbum. Et sic non verecundatur theologus concedere se nichil scire, cum apostolo, nisi dominum Iesum Christum, qui est subiectum primum dignitate, adequacione sue sciencie, cum non potest scire aliquid nisi ipsum. Theologus autem incipit ab esse intelligibili, procedendo per fidem Christi ad existenciam creature. Unde non perficitur sciencia theologica antequam perficiatur in patria, quando servato eodem ordine in Verbo videbuntur omnia. Econtra autem mundani philosophi incipiunt ab existencia creature, et ascendunt ad eius esse intelligibile. Et sic faciliter ac pertinenter possunt concipi dicta philosophorum de magis noto homine et nature

* * * * * * * *

6. *methaphisica* B: *mathematica* A C. 19. *aliquid* BC: *aliud* A. 25. *intelligibile* A C: *intelligibili* B. 26. *philosophorum*: *phorp* B C, *philozophorum* A. Post *nature* in A B pagina vacua relinquitur, necnon in A tres columnae sequentes. Itaque utroque codice liber tertius folio, quod dicitur, incipit novo. Secus vero in C, ubi post pauxillum intervallum ad tertium librum statim proceditur; est autem in margine admonitio: *Hic desunt capitula aliquot secundi tractatus.*

3. Cf. supra, lib. i. 2 pp. 10 seq.

4. With this passage (to the end of the book as it remains to us) compare above, pp. 42 seq., where however the unity is described as threefold not fourfold.

17. 1 Cor. ii. 2.

69A *INCIPIT TRACTATUS TERCIUS DE DOMINIO DIVINO.

CAPITULUM I.

Of the various acts of lordship applicable to God's lordship:

REDEUNDO iam tercio ad materiam que directius concernit dominium, oportet primo supponere ex dictis et posterius declarandis quod sedecim sunt actus quos contingit famosius circa dominium exerceri: scilicet, creare, sustentare, et gubernare, quos oportet necessario appropriate Deo competere; et tredecim alii, scilicet, donare, accipere, prestare, repetere, vendere, emere, locare, conducere, accomodare, mutuare, promittere, fideiubere, et deponere: de quorum differenciis et speciebus patet posterius in processu. De istis autem septem recitantur ab Aristotele, quinto Ethicorum, quinto capitulo; et alii sunt ab aliis politicis nominati. Discusso ergo de tribus prioribus, consequenter videndum est, qui istorum tredecim, et qualiter, Deo conveniant. Et primo de donacione patens est quod Deo summe conveniat, eo quod persona, ut liberalior, est donativior; sed Deus est summe liberalis, ergo maxime donativus. Unde omne donum concedendum est a Deo procedere; iuxta illud Iacobi i. 17, *Omne donum perfectum et omne datum optimum desursum est descendens a Patre luminum:* et sequitur, *Si quis indiget sapiencia postulet a Deo, qui dat omnibus affluenter.* Nec aliter doceret nos Deus (sicut et utitur ecclesia) ipsum cum tanta diligen-
B cie exorare, ut Mat. vi. 11, *Panem * nostrum supersubstanci-*

and first, OF GIVING.

1. Tit.: *Incipit tractatus de dominio divino tercius* A, *Incipit tercius tractatus de dominio divino* C, ‖ *Liber* 3us *de dominio divino* B f. 243 A. 3. *capitulum I* C: om. A B.

13. Arist. Eth. Nicom. v. 5 p. 1131 *a*.

15. *De tribus prioribus*, v. supra, lib. i. 2 pp. 11 seqq. But it is likely that a further treatment existed in some chapters of the lost part of the work. 22. Jac. i. 5.

alem da nobis hodie : et infra capitulo septimo, *Si vos, cum* [69B *sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris, quanto magis Pater vester, qui in celis est, dabit bona petentibus se.* Nec hoc verti in dubium, cum sit demonstrabile quod quidquid Deus adextra produxerit est alicui nature vel communitati graciosum; et propriissimum donum Dei, quia videtur maxime elongari a racione donabilis, donata fuit homini, ut patet posterius. Omnis ergo creatura, cum ordinatur eternaliter a Deo dari alteri creature, que plena servitute Deo subicitur, antequam recipiat tale datum, patet quod, sicut singula creata sunt specialia dona Dei, sic Deus non potest dare aliquid creature nisi liberrime illud donaverit. Sed nec ista conclusio verti debet in dubium.

1. Giving does not necessarily involve abdication or alienation of lordship.

Et patet ignorancia philosophorum nimis grosse sapiencium, qui putant quod abdicacio vel alienacio consequitur ad quodlibet plenum donum; vel aliter quod donum vel
a. datum Dei non habet racionem propriam veri doni. Nichil enim creatum potest excludi a divino servicio, quia, eo ipso quod est, Deus ipsi plenissime dominatur, ut patet superius. Qui enim aliquid donat servo suo non alienat illud a se ipso, cum suum sit plenissime quidquid habuerit servus suus; patet ergo quod non est possibile aliquid servire creature nisi *de tanto principalius serviat Creatori, et per consequens nisi C Creator eidem capitaliter dominetur. Idem igitur est credere creaturam esse extra divinum dominium, et ipsam per se esse sine divina conservancia vel causacione, quod formaliter includeret ipsam esse Deum. Ex hoc ergo quod Deus est omnipotens, cuius causacione multiplici indiget quelibet creatura, sequitur quod non potest donando alienare a se dominium cuiusquam donabilis, quod est propter plenitudinem sui
b. dominii. Item, si Deus posset a se alienare dominium, cum

7. *donata* A marg. B : *demonstrata* A text. C. 21. *habuerit* B: *habuit* A C.
27. ‖ *-deret* B f. 243 B.

1. Matth. vii. 11.

17. *Nichil enim*, &c. For the argument cf. R. FitzRalph, de Paup. Salv. i. 8, infra, pp. 291 seq.

19. V. supra, lib. i. 3 pp. 18, 22; 4 pp. 23 seqq.

69C] par sit iudicium de quolibet serviente, sequitur quod Deus posset conferre primo angelo dominium tocius residui huius mundi, exuendum eum cum tota sua possessione a Dei servicio; quia hoc videretur improvidum ad donacionis plenitudinem pertinere: sed hoc dato contingeret creaturam esse quantumlibet maiorem dominum Deo suo, et sic maioris activitatis et potestatis; quod insanum est dicere. Item, si Deus pro A instanti primo transfert totum suum dominium in primum angelum cum abdicacione eiusdem (cum vel non potest vel non oportet quod fiat talis translacio vel alienacio successive, sed pocius subito, si contingat), sequitur quod Deus pro A instanti non haberet ius vel potestatem ad taliter transferendum, quia nemo donat pro danda mensura aliquid
D alicui, pro quo donabile est * non suum. Et per idem sequitur quod primus angelus tunc multum teneretur Deo racione dicte libertatis et dominii capitalis, quod Deus sibi donaverit. Et ex alio latere, cum Deus tunc non haberet dominium non tunc teneretur taliter Deo suo; nec procedit ista racio eque contra alienacionem dominii creature, eo quod creatura successive donat donabile, habens capitalem dominum qui principalius illud donat. Et in fine, postquam subiectus dominus profecerit quod sibi pertinet ex condicto, oportet quod capitalis dominus reservando dominium pro instanti translacionis suppleat dacionem: cum ergo non potest esse dominus Deo superior, sicut nec ipse potest capitaliter tenere de alio, patet quod non potest esse qui suppleat in fine translacionem divini dominii, si pro illo instanti sibi non fuerit capitale dominium reservatum. Nec illud potest verti in dubium, cum (iuxta dicta superius) dominium Dei formaliter sequitur creaturam, sic quod si sit aliqua creatura, Deus eius plenissime dominatur.

Patet igitur quod non est de racione dominii, in quantum huiusmodi, quod sit proprietarium, et per consequens quod

2. Lordship therefore is *a.* not necessarily proprietary,

8. A *instanti* A C : loco A litterae B signum ∧ in margine habet. 27. *translacionem* B : *translacioni* A C. 33. *huiusmodi* B : *huius* A C.

29. V. supra, lib. i. 2 pp. 11 seq.

donans quidquam alteri alienet a se dominium. Potest et hoc [69D
i. tripliciter confirmari. Primo, posito quod Petrus solus cum
sua familia habeat dominium aque vel soli, quod communi-
catum racione ampliacionis possibilis non preiudicet occu-
panti: * tunc Petrus potest donare Paulo dominium dicti soli 70A
servando sibi eque utile et plenum dominium sicut ante;
ergo de racione donacionis eciam ab homine non est abdi-
cacio rei date. Unde et sic fuisset in statu innocencie (ut
patet posterius); ubi parentes derivassent in posteros dominia
subiectorum, et non eo minus sibi ipsis eorum plena dominia
reservassent. Et videtur casus innui Gen. xxxiv. 21, de
Sychen filio Emor et filiis Israel: *Negocientur*, inquit Scrip-
tura, *in terra et exerceant eam que spaciosa et lata indiget
cultoribus*. Nec obest usus artacio, dominati sustentacio, vel
alienandi difficultacio, quin efficacius possent racionabiliter
communicato dominio exerceri, quam Petro solo proprietario
existente: ergo non est de racione donacionis humane abdi-
cacio dominii rei date. Nec dubium philosopho quin tales
casus possent naturaliter contingere, quod singulariter domi-
nantes deberent ex epikeia communicare sua dominia, quod
utique de iure non facerent, si proprietas, in quantum huius-
ii. modi, meliorat dominium. Secundo patet idem in dominio
violento. Nam capitalis dominus conquestor regni, immediate
post completum conquestum, antequam sibi quidquam apropri-
averit, potest donare suo militi vel baroni certum dominium
servando sibi, tanquam capitali * domino, certum servicium, B
eciam maius quam prius habuit, vel eciam haberet si totum
conquestum tanquam proprietarius possideret: ergo stat
dominum post donacionem stantem habere donati dominium.
Nec minuitur integritas vel plenitudo dominii propter facul-
iii. tatem vel potenciam abutendi. Tercio patet idem de servo
quem, exempli gracia, nominemus Petrum, a Paulo domino
de morte condicionaliter preservatum, ut quidquid bonorum
fortune ipsum habere contigerit cedat Paulo in plenum do-

1. Post *hoc* B *in hoc* inserit. 2. *posito* B, om. A C. 12. *Sychen* A: *Sychem* B: *Sichem* C. || *filio* B f. 243 c. 23. *regni* B: *regis* A C. 29. *dominum* codd., ut videtur, *dominium*.

70B] minium pro vite conservancia graciosa. Sic enim *servus* secundum Ysidorum a *servo* dicitur, quia post belli victoriam sunt sic olim condicionaliter *reservati*. Tunc, Paulo dante Petro A donum usu consumptibile, non exinde abdicat a se sed pocius conservat dominium huius doni, eo quod quidquid temporalium acquiritur isti Petro racione specificati dominii adquiritur eciam ipsi Paulo. Et dicens quod Petrus servus non potest cum dictis paribus esse dominus vel aliquid possidere, restringit possessionem et dominium ultra amplitudinem racionalem Scripturarum; per idem obligans se ad consequenter dicendum quod nemo est dominus preter Deum, eo quod Deus habet pleniorem racionem dominii cuiuscumque quod possidet creatura, quam Paulus in casu habeat vel habere poterit super Petrum.

C Et patet philosophis non cecatis in particulari * consideracione terreni dominii quod communicacio non obest vero dominio, nec proprietas ipsum per se consequitur, quin pocius omnis proprietas fuerat racione peccati vel dominancium vel incommunicancium introducta. Vide ergo racionem dominii, et videbis quod habitudo qua quis preficitur servienti communicata sit gracior, quia de tanto stabilior et communitati utilior, ut post per Dei graciam ostendetur. In signum itaque imperfeccionis opposite solum contenditur circa appropriacionem bonorum fortune, que inter quinque bonorum genera minimi sunt valoris: Salvatorque noster cum suis apostolis noluit esse proprietarie dominans, sed communica-

b. but on the contrary admits of communicability; indeed property was only introduced by reason of sin.

2. *Ysidorum*: *Ysid'* B, *Ysiod'* A C. *post* A B marg. C: *plus* B text. 10. *racionalem* A C: *racionabilem* B. 17. *dominio*: codd. *dño*. 23. *opposite* B: *apposite* A C.

2. Isid. Hispal. Etymol. ix. 4: Servi autem vocabulum inde traxerunt quod hi qui iure belli possent occidi a victoribus conservabantur, et servi fiebant, a *servando* (scilicet) *servi* appellati: Migne, 82. 352. But the words are substantially a citation from S. Augustin, de Civit. Dei, xix. 15, Opp. 7. 559 G, 560 A.

18. Cf. de civ. Dom. i. 14 pp. 98 seq.

20. *Habitudo*, &c. For the definition v. supra, lib. i. 1 p. 4.

21. *Gracior*, ... *stabilior*, ... *utilior*. Compare the argument on these three heads, De civ. Dom. i. 14 p. 98, and see too FitzRalph, de Paup. Salv. iii. 26 seq.

24. Cf. de civ. Dom. i. 6, 13 pp. 44, 90.

tive, quantum exigit status viancium pro medio ut supernum [70C dominium acquiretur. Dona eciam spiritualia et divino dominio propriora plus sapiunt condicionem oppositam; quod sine alienacione vel depauperacione donantis communicentur hominibus, ut patet de regno celorum quod ex communicacione pluribus heredibus gracius a singulis est possessum. Et idem patet de aliis spiritualibus diviciis et dominio hominis naturali: nam meritum viantis de quanto fuerit amplius et spissiu spluribus communicantibus seminatum, de tanto accrescit uberius et utilius dominanti; sicut eciam patet de sciencia et doctrina. Et hinc inolevit * in religione D Christiana quod dona Dei usque ad temporalia Deo dicata numismate non vendantur vel a ministris ecclesie abdicentur; ut patet Act. viii. 18–20, de Symone qui voluit pecunia emere apostolicam potestatem. Et Lev. xxv. 23 scribitur, *Terra non vendetur in perpetuum*, scilicet, alienando simpliciter: et subditur pro causa, *quia* (inquit) *mea est, et vos advene et coloni mei estis*. Ecce, relinquitur nobis ceremonialis figura in scriptura Veteris Testamenti ad contemplandam perfeccionem divini dominii; donum, inquam, Dei, cum non exinde minuitur, nichil est sibi inutilius quo pluribus communicatur, quin pocius efficacius sibi servit. Patet quod, positis creaturis capacibus, Deus esset eis invidus nisi liberaliter et communicative tribueret dona sua. Unde dedit liberalissime tam tempore status innocencie quam post lapsum tempore triplicis legis, scilicet, legis nature, legis scripte, et legis gracie; ut post declarabitur libro de humano Dominio capitulo —.

c. So giving is distinguished as either

i. by way of communication,

Unde propter diversitatem donacionum cum donati retencione et cum eius abdicacione, vocatur prima *communicativa* et secunda donacio *translativa*. Sic enim donando communicat sua dona, ut patet de donatis communiter pro statu

3. ‖ *dominio* B f. 243 D. In quo codice margini inferiori subscribitur verbum *w noczy* (id est, *noctu*). 9. *communicantibus* A[1] B: *communitatibus* A[2] (in marg.) C. 12. *dicata* A C: *dedicata* B. 18. *nobis* A C: *vobis* B. 21. *nichil* A C: *vel* (*ut*) B.

27. *Libro de humano Dominio:* apparently De civ. Dom. i. 9 pp. 64 seq.

70D] innocencie, Genesis primo capitulo, et pro statu lapsus Genesis 71A octavo et nono * capitulis. Nam corpora celestia cum astris causando temperamentum temporum sunt data communiter, ut patet Genesis primo et octavo capitulis. Et ita de sublunaribus ad alium usum datis Adam, Noe, et suis posteris. Et istum modum donandi exemplificat apostolus, 2 Cor. xiii. 13, approprians communicacionem Spiritui sancto, eo quod Spiritus sanctus est donum omni creature gracia et caritate communicatum: *Gracia*, inquit, *domini nostri Iesu et caritas Dei et communicacio Spiritus sancti sit semper cum omnibus vobis.* Gracia autem per mediacionem Iesu Christi facta est ex caritate perpetua Dei Patris, et hinc dona Spiritus communicantur fidelibus; et confert quod Scriptura alternet signa proprietatum personalium, ut cognoscatur quod inter personas adintra non sit prioritas naturalis. Unde donacionem temporalium verbo communicandi insinuat ad Gal. vi. 6, dicens, *Communicet autem is qui cathetisatur ei qui se cathetisat in omnibus bonis;* et prima ad Thim. vi. 17, 18, *Precipe divitibus facile tribuere, communicare*, etc., quia indubie caritative donans temporalia communicat post donacionem eorum dominio. Alia autem donacio misera vocatur donacio translativa eo quod ex imperfeccione transfert naturam dominii spoliando personam donantem et induendo recipientem, iuxta modum loquendi Eccli. x. 8, *Regnum* B *de gente in * gentem transfertur propter iniusticias, iniurias, contumelias, et diversos dolos.* Unde si non esset peccatum, nunquam esset talis translacio; sed honoris ambicio, temporalium avaricia, et carnalium peccatorum ingluvies proprietatem dominii (ut patet posterius) induxerunt.

or ii. by way of transference.

Et patet quod Deus propriissime donat hominibus dona sua; creature autem vel minus proprie vel nimium abusive. Primum patet ex hoc quid Deus habet dominium verissimum

3. *Distinction between God's giving and man's.*

a. God gives in

3. *temperamentum* A C: *temperamenta* B. 17. *cathetisatur* A: *cathetizatur* C, *cathezizatur* B. ‖ *se cathezizat* B f. 244 A. *cathetisat* A: *cathetizat* C, *cathezizat* B. 23. *induendo* A[1] B: *inducendo* A[2] (in marg.) C. 25. *iniusticias* A C: *iusticias* B.

the properest and best way;

sui dati, et cum hoc optimum modum dandi: quare ergo [71B non sibi principalissime et propriissime competeret donandi racio, cum sit metrum aliis donacionibus per quod ille racionem suam participant?

b. man, less properly, since he gives only of that which is given him.

Secunda pars patet ex hoc quod quelibet creatura donans habet dominium solum ex prestito (ut patet 1 Thim. vi 17) et solum gerit vicem ministri vel dispensatoris Domini in donando.

He is but a steward,

Sicut ergo dispensator terreni dominii manualiter tradendo dominia domini donantis proprie non donat ea tam proprie, sed dispensat; sic est de donacione cuiuslibet creature.

and if he give anything without his Lord's authorisation

Quod si ille distribuit sine auctoritate Domini predonantis, non est proprie donacio sed potestatis ministrandi presumptiva abusio. Et patet quod multi distribuentes histrionibus et ceteris indignis peccant graviter in sic donando, nec eis tribuunt titulum veri doni.

i. he is guilty of sin.

Prima pars patet eo quod nemini * licet alienare dominium C sine consensu et licencia capitalis domini; cum exinde tolleretur servicium capitali domino de iure debitum, et per consequens sibi iniuriaretur subtrahendo domino quod est suum: cum ergo Deus non consentit nec licenciat ad translacionem huiusmodi, eo quod (ex supposito) est iniusta, patet quod supposito facto, quod communiter contingit, sequitur conclusio. Et dico quod *multi*, quia contingit ignorantes satis puro titulo indignis distribuere nescienter; communius tamen puto quod evenit propter crassam ignoranciam vel ambiciosam pompam mundi.

and ii. he has no right to what he gives.

Secunda pars patet ex hoc quod omnis titulus veri doni, in quantum huiusmodi, est iustus vel ipsum ius ad donum huiusmodi possidendum: cum ergo recipiens (ut supponitur) sit indignus, sequitur quod non sit capax legittime talis iuris. Et patet quod quilibet non protervus evidencius concederet quod, si iustum est proprietarium sine licencia terreni capitalis domini privari

6. *patet* B: om. A C. 8. *dominia* A C: *donaria* B. 10. *ille* A C: 3° B. 30. *iustum*: codd. *iniustum*.

1. Cf. de civ. Dom. i. 6, 7 pp. 39 seq., 49.
5. Cf. ibid., i. 20, 36 pp. 141, 259.
15. Cf. ibid., i. 1 pp. 7 seq.
25. Cf. ibid., i. 2, 6 pp. 9, 41 seq.

71C] pretense possesso, multo evidencius est iustum occupantem aliquid sine divina licencia hoc privari. Nec est fingendum quin, si terrenus dominus capitalis habeat in subiecti dominio interesse, racione cuius non licet subdito alienare sine domini capitalis licencia ad hoc data, quin multo est illud evidencius D de magno interesse supremi * Domini. Et patet quot sunt usurpative vel nuncupative solum dominia, quia omnia que capitalis dominus non donavit.

CAPITULUM II.

Ex istis patet distinccio donacionis divine a donacione impropria creature. Nam donacio divina est propriissima, largissima, et utilissima creature. Prima pars patet ex proximo dictis, et secunda pars patet ex hoc quod Deus non dat suis famulis quodvis donum nisi principaliter det se ipsum. Nam primo omnium dat esse, in quantum esse intelligibile creature, quod est realiter divina essencia, producit ad existenciam creature, ac si subiectum produceret accidens in se ipso; vel (ut sacer Psalmus ciii. 2 loquitur), *amictus* est creato *lumine*, ex illapsu intimo, ac si quis fuerit vestitus vestimento: et sic intelligitur de veritate, unitate, et bonitate analoga, quas primo donat cuilibet creature, ut declarat beatus Dyonisius in libro suo de divinis Nominibus multis locis. Cum ergo omnes creature sint participative existentes, patet quod Deus primo communicat eis suam essenciam. Et idem intelligitur de omnibus donis accidentalibus in quibus Deus donat predestinatis principaliter Spiritum sanctum, ad quem consecuntur huiusmodi accidentalia dona Dei. Et sic intelligitur illud Act. xvii. 28, *In ipso vivimus,*

OF GOD'S GIFT OF HIMSELF,

that is, of the holy Spirit.

1. *occupantem* B : *occupante* A C. 5. ‖ *data* B f. 244 B. *evidencius* : codd. *evidens.* 26. *quibus* B : *quo* A C.

6. Cf. de civ. Dom. i. 3 p. 20.
13. Cf. ibid., i. 7 p. 50 (where this passage is cited).

movemur, * *et sumus ;* 1 Ioh. iii. *In eo manemus et ipse in nobis,* [72A *quoniam de Spiritu sancto dedit nobis ;* quia ipse Spiritus est caritas, ut patet 1 Ioh. iv. 16, *Deus caritas est, et qui manet in caritate, in Deo manet et Deus in eo. Videte* ergo *qualem caritatem dedit nobis Pater*, dando nobis essencialiter Spiritum sanctum et consequenter cetera carismata, ut septemplicia dona Dei, cum secundum apostolum ad Rom. viii. 32, *Quomodo non cum Christo omnia nobis donavit?*

1. The holy Spirit is a gift from eternity.

Et patet quod Spiritus sanctus eternaliter est donum, quia iocale donabile, licet ex tempore fuerit extra datum. Sed est difficultas theologica, si Spiritus sanctus sit datus eternaliter aut donatus: et videtur Magistro quod non, Dist. 18 primi Sentenciarum. Michi autem videtur, salvo meliori iudicio, quod sit eternaliter dacio atque donacio intra Deum. Nam omne quod quis habet ab alio datur sibi ab eodem, sed Filius et Spiritus sanctus habent esse a suo principio ; ergo ab eodem principio datur eis esse: quod et Veritas, Ioh. v. 26, patencius confitetur, *Sicut* (inquit) *Pater habet vitam in semet ipso, sic et Filio dedit vitam habere in semet ipso ;* et Ioh. x. 29, *Pater quod dedit michi maius omnibus est.* Et conformiter videtur michi probabiliter posse dici quod dedit eterno consilio, in quantum adintra concessit omnes regni filios Verbo suo. Unde * Ioh. x. 28, propter dacionis B
eternitatem adintra, dicit quod nemo rapiet oves de manu sua. Et cum omne gratis datum, ut sic, sit donum, videtur quod Spiritus sanctus, sicut eternaliter donatur Filio, sic eternaliter est donatus, quia indubie donabilitas qua est donabilis creature non est formaliter qua tercia persona refertur ad suum principium, sed voluntaria dacio que, ut sic, est donacio qua absolute necessario adintra datur Filio. Ideo quarto de

16. *esse* (*ēē*) B C: *se* A. 18. *patencius* B: *competencius* A C. 19. *habere* A C: om. B.

1. 1 Joh. iv. 13. 4. Ibid., iii. 1.

12. Pet. Lomb. Sentent. i. 18 C: Spiritus sanctus et donum dicitur, et datum sive donatum; sed datum sive donatum ex eo tantum dicitur quia datur vel donatur, quod habet tantum ex tempore: p. 58, ed. Louvain 1568, quarto.

72B] Trinitate, xiv., dicit Augustinus, *Sicut natum esse est Filio a Patre esse, sic Spiritui sancto donum Dei esse est a Patre et Filio procedere.* Vult dicere, sicut exponit Omel. xix., quod sicut Filius eternaliter habet esse, sic Spiritus sanctus eternaliter habet esse, sic Spiritus sanctus est eternaliter donatum, quia a communi principio voluntarie habet esse. Et patet quare Spiritus sanctus apropriate *donum* dicitur: habet enim dantem et accipientem origine precedentes, ex quibus concorditer volentibus absolute necessario sed libere procedebat. Et hinc vocatur sepius *Filii spiritus* in Scriptura: ad Gal. iv. 6, scribitur, *Misit Deus spiritum Filii sui in corda vestra.* Sicut ergo omne donare est dare, et non econtra, sic prius origine est datum Filio esse vitam quam donatum Spiritui esse vitam. Sed quia dacio et donacio temporalis C dicitur multum equivoce ad priores, * ideo Magister cum Augustino, septimo de Trinitate xviii., loquitur de donacione temporali que fit a tota Trinitate communiter, cum sit operacio extra Deum; et illa vocatur missio Filii vel Spiritus sancti, que est multiplex secundum incarnacionem vel aliam disparem accionem. Sicut ergo Spiritus sanctus eternaliter et absolute necessario est donum, sic actualissime et absolute necessario est donatum. Nemo namque dicit quod Pater dat sine dacione proporcionali et nec per consequens sine dato: nec est racio quare Spiritus sanctus pocius est donum quam Filius, nisi quia ille libere procedit, Filius autem pure naturaliter; et prior simplex dacio, posterior donacio solet dici.

1. ‖ 14° *dicit* B f. 244 c. 2. *esse* A C: *esse esse* B. 3. *omel.* A C: *super omel.* B. 7. *apropriate* A C: *apropriato* B. 8. *origine* B: *originem* A C.

1. August. de Trin. iv. 20 § 29, Opp. 8. 829 B. The words are loosely quoted, but agree exactly with the citation as given by Peter Lombard, ubi supra.

3. August. in Ioh. Evang. tr. xix. 13, Opp. 3 (2) 443; the citation relating only to the first member of Wycliffe's sentence ('sicut . . . habet esse').

12. *Omne donare est dare.* See the distinction in the De civ. Dom. i. 2 p. 11.

15. Pet. Lomb. Sent. i. 18 D, p. 59.

16. August. de Trin. v. 15, 16 §§ 16, 17, Opp. 8. 842.

Cavendum tamen est, secundum Augustinum, ne credatur [72C personam prius esse cui dacio sit adiecta; sed sicut artifex dat esse domui et generans dat esse producibili naturali, sic esse personale est datum utrique persone producte diversimode, ut est dictum.

2. 'Gift' may mean materially the thing given,

Et in talibus equivocacionibus laborant plurimi, ut tam donum quam dominium potest accipi materialiter pro illo de quo fit donacio sive dominacio; sicut Spiritus sanctus est omnibus idem donum, et res possessa est tam Deo quam quotlibet creaturis idem materiale dominium.

and in this sense it refers to the gifts which follow the indwelling of the holy Spirit.

Formaliter autem loquendo, patet quod est dare caritatem, dominacionem, et cetera in creatura subiecta, * qua appropriate formaliter D singule creature, que illud donum recipiunt, informantur: ut caritas, que est hominem esse carum, dominacio, que est creaturam esse dominum,—et sic de aliis donis supernaturalibus, que ad inhabitacionem Spiritus sancti consecuntur,—vocantur vere pluraliter dona Dei. Et illud bene notatum apperit multas Scripture sentencias; et concordant doctorum dicta que videntur aliquibus repugnare. Nam 4 Reg. ii. 9 ait Helizeus Helie, *Obsecro ut fiat spiritus tuus duplex in me*, id est, ut fiat donum spirituale a Spiritu sancto michi formaliter inexistens; id est, tam ad prophetandum quam ad faciendum miracula: vel, ut aliis placet, ad duplicandum miracula in effectu, quod et factum est cum Helizeus sedecim miracula fecerat et alius solum octo. Et sic intelligitur illud dictum Dei, Num. xi. 17, *Auferam de spiritu tuo, et dabo eis. Auferam*, inquam, id est, feram vel capiam dona spiritualia, quibus septuaginta iudices informentur, *de Spiritu* sancto qui te inhabitat, *et dabo eis:* non quod aliquod donum diminutum vel spoliatum fuerat de Moyse, sed quod principium Spiritus sancti, id est, Pater et Filius, dat per illum; et sic communiter tota Trinitas, ut latrix vel datrix muneris, est illapsa. Et sic

4. *personale* B C: *personali* A. 8. *sicut* B: *sic* A C. 12. *qua* A C: *quia* B. 15. *dominum* A C: *domini* B. 19. *ii.*: 11° B, *XI* A C. 22. *id est* (·/·) A C: om. B. 23. Pro priore *miracula* B *mirabilia* habet. 29. ‖ *eis* B f. 244 D.

1. August. in Ioh. evang. tr. xix. 13, Opp. 3 (2) 443 E.

72D] iuxta rectam interpretacionum verbi *auferam*, docemur tres *Inferences from Num. xi. 17.*
73A nota*biles veritates: prima, quod Spiritus sanctus graciose *a.* quemquam inhabitans est spiritus eiusdem hominis, sicut Deus. Filius autem datus non est eius filius, cum dicatur ad aliquid, ut docet Augustinus, quinto de Trinitate capitulo xv. Secundo docemur quod per Spiritum dantur quadam pro- *b.* prietate personali carismata, cum eternaliter sit donum adintra, et sibi appropriatur benevolencia, racione cuius non potest nisi secundum racionem donarii extra dare. Tercio *c.* docemur quod non si Deus capit de dicto Spiritu quodvis dominium, quod exinde Spiritus spoliatus careat illo dono, cum non potest abdicando dominium quidquam dare. Et cum ex gramatica diccio duo includens, si unum illorum exprimitur, pure reliquum dat intelligere, cum designat circumstanciam principii subiectivi, ac Spiritus sanctus sit subiectum predictorum carismatum; patet plane literalis sentencia impugnabilis eciam a sophista.

Quoad doctorum discordias, quorum quidam dicunt quod 3. Such a gift is charity. caritas qua Deum diligimus est Spiritus sanctus, alii quod est habitus theologicus a tota Trinitate infusus; utrique verum dicunt ad sensus equivocos expositos de termino caritatis. Verumtamen dum Spiritus sanctus illabitur et per consequens eius principium, est dare caritatem que sit donum dis-
B tinctum, quo carus accidentaliter informetur; * non tale quod poterit per se esse, sicut multi equivocantes contendunt inaniter: sed est denominacio accidentalis, sine qua secundum speciem non est possibile quod sit creatura aliqua Deo cara. Unde sicut igneitas non potest inesse materiali essencie nisi eo ipso insit caliditas inseparabiliter, si sit mixtum, sic non potest Deus graciose illabi anime nisi eo ipso insit gracia vel caritas inseparabiliter, si tota vita sit pura, et separabiliter, si viciis sit commixta. Et patet quomodo verificatur illud Iac. i. 5, *Deus dat omnibus affluenter.* Primo enim dat *mensuram* *a.*

2. *prima* A C : *primo* B. 10. *dicto* A : *diccio* B : *dictio* C. 27. *aliqua* B : *alia* A C.

5. August. de Trin. v. 12 § 13, Opp. 8. 839 G, 840 A.

bonam, cum solum bonum de genere et non vicia sapiant dona [73B
b. sua. Secundo dat mensuram *confertam*, quia iuxta capacitatem
c. anime replet illam. Tercio dat dona sine vacuitatibus *coagitata*, quia usque in finem diligit predestinatos confirmando in illis graciam consumatam secundum quam inseparabiliter
d. obiecto beatifice confruuntur. Et quarto accumulat dona *supereffluencia*, dum beati ex comitiva concivium superaddite sunt beati. Et sic intelligitur illud Luc. vi. 38, *Mensuram bonam et confertam et coagitatam et supereffluentem dabunt in sinum vestrum*, intelligendo metaphorice continens pro contento.

4. God's gift is most useful to the creature.

Ex istis patet quod donacio Dei sit utilissima creature, eo * quod omne datum Dei sonat in bonum anime, quod C secundum condicionem subiecti est inseparabiliter melius et durabilius bono quolibet temporali; ideo nimirum dicit Salvator, Mat. xvi. 26, *Quid enim proderit homini, si universum mundum lucretur, anime vero sue detrimentum paciatur? aut quam dabit homo commutacionem pro anima sua?* Si ergo spiritus sit tota personalitas hominis, et corpus cum suis bonis accidentaliter ordinatum ad spiritum, ut ad finem; dona autem Spiritus non sunt usu consumptibilia ad supportandum vel custodiendum onerosa, sed omniquaque plus bonificat possessorem: quis dubitat quin de illis fit homini thesaurus utilior, ut docet Salvator, Mat. vi. 20. Si insuper attendimus ad modum donandi, videbimus faciliter quod Dei donacio in utilitate excedit quamvis donacionem aliam creature. Deus enim non potest donare nisi ad usum utilem nullatenus ad abusum, nec potest a bene utente iniuste repetere; sed bene utentem multipliciter excitat ad utendum, et de abutente statim repetit: que omnia ad utilitatem donatorii noscuntur planissime pertinere.

a. i. From the good man he takes not away that which he has;

Prima pars patet eo quod Deo iniusticia non potest competere; nec potest cum * creature sua nisi graciose agere, D quod non faceret repetendo donaria ab immuni. Unde in testimonium huius, 1 Thim. vi. 17, dicit apostolus quod Deus

6. *beatifice* A C: *beatifico* B. 6. *accumulat* C: *accumulant* A (ut videtur) B. 16. ‖ *sue* B f. 245 A. 20. *dona* A C: *bona* B. 21. *onerosa* B C: *curiosa* A. 29. *donatorii* A C: *donatarii* B.

73D] *prestat nobis habunde omnia ad fruendum.* Qualibet enim creatura utitur iustus in Domino, scilicet, de quanto usus mediat ad Dei honorem et utentis utilitatem: et quia de tanto indubie usus huiusmodi mediat ad Dei fruicionem, ideo nimirum usus sic modificatus vocatur a fine nunc *fruicio* et nunc *usus*, et sine tali fine *abusus* dicitur. Unde solet fieri de fruicione distinccio; quia alia est pura, alia permixta. Prima est actio voluntatis, scilicet, adhesio cum delectacione que pure terminatur ad Deum; et cetera, que antecedenter terminatur ad creaturam et finaliter ad Deum: aggregatum enim ex hiis sortitur racionabiliter nomen *finis*. Et taliter apostolus utitur Philemone, et iustus secundum doctrinam apostoli frui debet qualibet creatura. Et patet ex decursu ewangelii et fide ecclesie quod nemo meretur utendo quolibet dono Dei, nisi de quanto graciose excitatur, a Deo trahitur et iuvatur. Quod autem Deus repetit ab iniusto patebit posterius, ubi declarabitur quod quilibet iniustus occupans donum Dei male fidei sit possessor. Et patet ex istis quatuor condicionibus excellencia modi dandi, qui soli Deo potest
74A competere. * Unde Lincolniensis, dicto xxvi., demonstrat quod iste modus dandi Deo conveniat, eo quod est optimus modus dandi. Et patet declaracio conclusionis proposite.

nay, he gives him the usance of every creature:

but ii. from him who uses ill he claims his gift back.

b. Objections.

Sed contra illud obiciunt, quibus non sapit Scriptura vel eius racio: videtur enim multis 'quod sentencia declaracionis 'secundi partis sit multipliciter impossibilis: primo in hoc (i.) 'quod Deus dat creature seipsum; secundo in hoc quod aliqua (ii.) 'creatura, et specialiter divisibilis, sit in Deo; et tercio in hoc (iii.) 'quod Deus donat optimo modo possibili. Videtur enim quod 'melius esset Deum realiter auferre ab homine donum suum,

7. *alia* AC: *est* B. 20. *Lincolniensis*: *Lincolln̄* AC, *Lincoln̄* B.

1. Cf. de civ. Dom. i. 7 p. 48.

12. Philem. 20; cf. Fitz-Ralph, de Paup. Salv. iii. 21.

15. *Trahitur*: cf. Joh. vi. 44.

20. R. Grosseteste, Dict. xxvi., cod. Bodl. 830 f. 26 B, C. Cf. de civ. Dom. i. 6 p. 40, where the passage is cited.

29. *Melius esset.* The same objection is raised, almost in the same words, De civ. Dom. i. 6 p. 45.

'quandocunque abutendo disponitur ad peccandum; tunc enim [74A 'abscinderetur peccandi occasio, sicut auferendo a furioso 'gladium prius datum.'

The answers.

i. God's gift of himself is proved by Scripture.

Ad primum dicitur quod Deus propriissime dat seipsum: unde ad Gal. i. 4 dicitur quod Deus *dedit se ipsum pro peccatis nostris;* et idem ad Tytum i. et ad Phil. ii. dicitur quod Deus dedit nobis Spiritum sanctum, sicut sepe sonat ewangelium Iohannis et Actus Apostolorum. Et indubie, si abscindimus a dacione quod inperfeccionem sapiat, invenimus in istis locucionibus Scripture propriissimam veritatem; nam donare est donantem gratis causare vel facere quod alius habeat suum datum: cum igitur Deus propriissime gratis facit quod iustus speciali et gracioso modo habeat semet ipsum quare non proprie * donat se ipsum? De Deo Patre B tamen non explicatur passiva donacio propter primitatem originis. Et patet quod alia est donacio ad possidendum, et alia simpliciter ad habendum. Unde non sequitur, 'Si Deus 'donat michi aliquid, quod illud possideo,' sed tunc vel illud habeo ad fruendum vel illud possideo ad utendum. Verumtamen, licet dacio Dei non infert super ipso dominium, tamen ex speciali dominio Dei super donatorium vere infert eius dominium super alia et vere divitem eum facit. Et patet quod Deus non potest alteri quidquam dare nisi principaliter det se ipsum. Nam si Deus alicui noviter donat quicquam, tunc facit donatorium sub nova racione habere Deum beneficum, et per consequens, iuxta descripcionem donancie, ipsemet principaliter est donatus, et consequenter indubie omnia que sunt sua, quia donato principali consequitur accessorium, ut si habeo Deum per graciam, omnia tunc sunt mea: nec obest habere Deum secundum novam racionem habendi postquam habitus est ut creator, conservator, gubernator, vel alio dispari racione.

5. ‖ *quod* B f. 245 B. 31. *postquam* B: *priusquam* A C. *ut creator conservator gubernator vel alio dispari racione* B: om. A C.

6. Perhaps Tit. iii. 6.
23. Cf. de civ. Dom. i. 7 p. 50.

74B] Pro secundo notandum quod pure philosophantes posuerunt octo modos equivocos quoad speciem quibus unum alteri inexistit, ut patet quarto Phisicorum, quorum septimus modus est, ut aliquod est in sua causa finali, sicut divicie regni Grecorum dicuntur esse in potestate regis; multo C magis ergo in Deo, qui est per se causa finalis * ultima, sunt singule creature. Illud autem est subtilius et profundius notum theologo, qui novit quomodo Deus est plenus racionum exemplarium que sunt essencialiter idem Deo, et secundum esse intelligibile quelibet creatura; ut hic capitur ex ewangelio Iohannis i. 3, 4, *Quod factum est in ipso vita erat*, tanquam alibi declaratum. Nec capiunt grosse et corporaliter sapientes subtilitatem, proprietatem, et profunditatem Scripture, quomodo Deus prius, immediacius, et proprius continet universum quam locus corporeus situm locatum; quia est circulus intelligibilis intra et extra quamlibet creaturam, tenens eam in suis limitibus omniquaque, ne labatur in nichilum: non sic autem locus corporeus qui pocius econtra a suo continente servatur. Ideo propter imperfeccionem continencie loci corporei et perfeccionem continencie Dei, dicuntur Deus et locus equivoce continere; et solum sensum equivocum minus proprium, propter propinquitatem ad sensum, vulgares concipiunt, concedentes quod nichil potest esse in Deo vel in aliqua secundum molem indivisibili creatura: non sic autem philosophi noscentes equivocacionem inexistencie, nec viri sancti, doctores Scripture, qui sunt superius et uberius illustrati.

ii. All creatures are in God, their final cause.

Ad tercium dicitur quod Deus meliori modo donat quam si post donacionem, instante voluntate peccandi, auferret D * organa, vel usum potencie sequestraret; tum quia tunc quilibet invite preservaretur ab extrinsecis maleficiis et per consequens non merendo, tum eciam quia plurimi peccantes adintra forent aliter quam facesie Dei convenit diffamati.

iii. It is better that God should leave a man in possession of what he gives him, than that he should take it away at the first moment of his sinning.

8. *deus* B C: om. A. 25. ‖ *nec viri* B f. 245 c. 30. *preservaretur* A: *preservaret* B C.

3. Arist. Phys. iv. 3 p. 210. 11. Cf. supra, p. 61 n. 5.

32. *Facesie Dei.* Cf. de civ. Dom. i. 6 p. 45 (in the same argument): Quod esset infaceta crudelitas.

Melius ergo est pro ordine universi quod peccantes puniantur [74D secundum leges hominum iam statutas, et dampnentur plurimi finaliter delinquentes, quam quod maneat ecclesia militans ab offensis adextra exercitantibus inquieta: ymo, ut patet anterius, Deus non potest creaturam tam parce liberam ordinare. Nam si Deus aufert a creatura quodlibet bonum donum suum, tunc aufert ab ea esse, conservacionem, etc., sine quibus nichil creatum potest existere: ideo si Deus cuicumque peccanti auferret omne donum quod ipsum in vanum recipit sive abutitur, non esset possibile quod aliquis peccaret mortaliter, quia tunc simul esset et non esset, et sic libertas creata inflexibilis simul esset libertas et non libertas: Deus enim non posset creare omnino inflexibilem libertatem.

CAPITULUM III.

Of God's Receiving.

God has and receives whatever the creature has;

Cum constat donacionem Deo propriissime convenire, nemo debet ambigere quin accipere sibi correlatum Deo summe conveniat, eo quod non est possibile quodvis donabile generari nisi eo ipso Deus ipsum accipiat. Patet sic: Eo ipso quod quis volun*tarie noviter quidquam habet, illud accipit, [75A recipit, vel acceptat; sed Deus noviter habet quamlibet creaturam pro principio sui esse; ergo conclusio. Sic enim fuit Verbum *formam servi accipiens*, ad Philipp. ii. 7, quia ypostatice sibi uniens, quam accepcionem vocat apostolus (Hebr. ii. 16) apprehensionem: *Numquam*, inquit, *angelos apprehendit, sed semen Abrahe.* Psalmista autem sicut scola vocant eam assumpcionem: *Beatus*, inquit, *quem elegisti et assumpsisti*, Psalm. lxiv. 5. Sed omne creatum quod Deus accipit auctoritate propria sibi capit. Et patet, cum tot sint modi accipiendi quot et habendi, quod Deus summe donativus sit proporcionabiliter maxime acceptivus. Patet ex hoc quod in quantum donat aliquid, in tantum illud accipit a se ipso. Unde propter

whatever God gives he receives from himself.

3. *quod* A^2 (in marg.) BC: om. A^1. 15. *nemo* BC^2 (in marg.): *non* AC^1.
24. *Numquam* B: *Numquid* AC. 27. *lxiv.*: codd. 44°.

75A] largitatem habendi et accipiendi communem Trinitati, dicit Salvator, Ioh. xvi. 14, *Ille me clarificabit, quia de meo accipiet.* Nam si Pater non potest quidquam accipere, nisi quod habuerit Verbum suum, sequitur ipsum esse clarificandum divinitus ex tradicione regni redempti; sequitur ipsum esse clarificandum humanitus.

1. *Distinction between God's receiving and man's.*

Unde propter equivocacionem accepcionis Dei et creature videntur imperitis quedam Scripture sibi invicem repugnare. Omnis enim accepcio creature sonat in sui indigencia, a superiori Domino puro gracie titulo capientis; et sic intelli-
B gitur illud * apostoli, 1 Cor. iv. 7, *Quid habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis?* Et Act. xx. 35 dicit apostolus, *Oportet meminisse verbi domini nostri Iesu Christi quomodo ipse dixit, Beacius magis est dare quam accipere.* In istis quidem et similibus intelligitur *accipere* cum tribus condicionibus hic adiectis; et tunc patet sentencia ac per equivocacionis deteccionem repugnancie apparentis solucio. Constat quidem quod titulus gracie, quoad recipientem, condicionem inferioritatis et imperfeccionis sapiat; ideo dicitur debilissimus titulus aput politicos: sed quoad dantem dicit perfeccionem et excellenciam. Unde predictam sentenciam de prestancia dacionis probat Aristoteles, quarto Ethicorum, capitulo primo, quadruplici racione.

a. Man receives i. for his need, ii. from a higher Lord, iii. by the title of grace.

b. If he assume for himself,

Sed secundo modo dicitur accipere authonomatice propria capere sibi ipsi, et sic loquitur Veritas, Mat. xxvi. 52, *Omnes* (inquit) *qui acceperint gladium gladio peribunt. Ille,* inquit Augustinus, secundo libro contra Manicheos capitulo —, *accipit gladium qui nulla superiori et legitima potestate vel iubente vel concedente in sanguinem alienum armatur.* Et patet impugna-

14. *quomodo*: codd. *qn̄* (*quando*). 15. ‖ *quidem* B f. 245 D. 24. *authonomatice* C, *antho.* A, *auto.* B. 28. *superiori* A C: *superiore* B (sed erasum). 29. Post *concedente*, A C *potestate*, sed in C deletum: om. B.

5. *Sequitur ipsum,* &c. A clause seems to have dropped out before this; but the manuscripts give no indication of any omission. Only D, observing the *ἀσύνδετον*, has corrected *sē* (= *sequitur*) into *sed.*

22. Arist. Eth. Nicom. iv. 1 p. 1119 *b.*

27. August. contra Faust. Manich. xxii. 70, Opp. 8. 402 E.

he is guilty of presumption, and perishes through the sin of pride.

bilis sentencia Veritatis. Nam omnis creatura vindictam sic [75B presumptive accipiens perit peccato superbie per gladium vel vindictam supremi Iudicis, cui soli potest talis accepcio propriari. Talis enim presumptuosa ac nuncupativa accepcio faceret hominem * esse Deum, si remaneret a primo Domino C impunita.

c. God on the other hand receives i. from himself

Sicut igitur nulla creatura potest donum accipere nisi a Deo ipsum recipiat, sic non potest Deus sue creature donum tribuere nisi ex mera gracia illud donaverit et a se ipso accipiat modo dicto. Deus itaque, sicut una manu donum suum misericorditer communicat servo suo, sic alia manu, simul tempore sed posterius origine, a sua creatura ipsum graciose accipit tamquam suum.

and ii. not for any need.

Et dico *graciose,* quia non ad sui egenciam sed ad fortificandum et continuandum creature sue possessionem et titulum, et per consequens ordinem universi per doni sui acceptacionem et conservacionem, qui duo actus Dei non distinguuntur tempore vel natura. Notandum tamen quod oportet prius quamlibet Personam divinam recipere, donare, et accipere quamlibet creaturam antequam per modum donati vel accepti ipsam communicet creature. Non enim oportet istam sentenciam argumentis detegere, cum plane sequitur ex predictis.

2. By such receiving God becomes no richer.

Sed videtur ex condicionibus huius Regis 'quod continue 'ex accepcione sit ditior; nam continue secundum processum 'temporis accipit producta et specialiter animas intellectivas ad 'perfeccionem integram sui regni, et non ex alia latere tantum 'perdit; ergo conclusio.' Hic videtur michi quod consequencia non valet, cum antecedens sit verum et * consequens impos- D sibile. Deus enim secundum unionem humanitatis ad deitatem est *homo nobilis abiens* humilitate incarnacionis *in regionem* sublunarem *longinquam* a celo celorum, quod non potest relinquere abeundo. Abiit quidem *accipere sibi regnum,* predestinatorum numerum, *et reverti* post consumacionem huius regni in quantitate et qualitate, quod erit in die iudicii, sicut Luc. xix. 12, innuit parabola Salvatoris. Cui sensui

2. *perit*: *ꝑit* B C, *parit* A. *peccato* B: *peccata* A C. 6. *sicut* B: *sic* A C.
15. *acceptacionem* B: *accepcionem* A C.

75D] alludit apostolus, 1 Cor. xv. 13, 14, sub hiis verbis: *Unusquisque* resurget *in suo ordine, primicie Christus, deinde hii qui sunt Christi, qui in adventu eius crediderunt; deinde finis, cum tradiderit regnum Deo et Patri.* Est autem consequens falsum, cum Deus absolute necessario sit eternaliter summe dives, quia aliter vicissim varie secundum deitatem depauperari poterit et ditari; quod imperfeccionem saperet. Unde Rom. x. 12 testatur apostolus quod *Deus dives est in omnes qui invocant illum;* et 2 Cor. viii. 9, *Propter vos egenus factus est, cum esset dives.* Et si obicitur quod tunc habet divicias eternas simpliciter et per consequens eternaliter est dominus, conceditur prima pars ut sequens formaliter, sed secunda negabitur. Unde Rom. xi. 33 admirando scribit apostolus, *O altitudo diviciarum sapiencie et sciencie Dei;* et Eph. iii. 8, *Michi autem, sanctorum* 76A *minimo, data est gracia, in gentibus * ewangelisare investigabiles divicias Dei.*

since essentially he is rich in the highest degree and of eternity.

Et si queritur, Quid sunt tales divicie? dicitur quod tres diviciarum maneries sunt in Christo. Prima productivitates et sciencie, que secundum deitatem insunt racionibus exemplaribus absolute necessario correlate. Et ille vocantur *invisibilia Dei*, Rom. i. 20; de quibus Rom. xi. 33, *O altitudo diviciarum*, etc. et illas vocat thesaurum, Col. ii. 3; *In Christo*, inquit, *sunt omnes thesauri sapiencie et sciencie absconditi:* et secundum illas dicitur eternaliter immense dives, cum sint thesaurus sapiencie infinitus. Secunde divicie sunt bona patrie: et ille vocantur divicie glorie, Eph. i. 18 et Coll. i. 27. Tercie divicie sunt bona vie, que vocantur Eph. ii. 4, 7, divicie misericordie et gracie: et indubie ista sunt verius divicie et thesaurus quam bona fortune extrinseca. Nam talis thesaurus vere divitem facit, violencia non aufertur, antiquitate non corrumpitur; nemo ipso abutitur, nec consumpcione minuitur. Ideo nimirum dicit apostolus 1 Cor. i. 5, *In omnibus divites facti estis in Christo*: et Isa. xxxiii. 6, *Divicie salutis sapiencia et sciencia; timor Domini ipse thesaurus eius.* Alia autem bona fortune propter condiciones hiis quinque oppositas abusive

Christ's riches are of three sorts: *a. the invisible things of God* in the exemplary forms; *b. riches of glory* in heaven; and *c. riches of grace* on the earth, truer riches than any goods of fortune, which are exposed to injury and loss,

4. ‖ *est autem* B f. 246 A.

and by themselves make no man rich.

ac improprie sunt divicie, cum per illa non sumus divites nisi [76A forte sint instrumenta acquirendi superiores divicias. * Patet B ergo cum dicta exemplaria absolute necessaria insunt Deo et sunt essencialiter divina essencia, sicut productivitates ac sciencie correlate, que sunt thesauri maxime preciosi, quod Deus sit essencialiter se ipso et per consequens absolute necessario summe dives. Sequitur insuper, cum tales divicie non sunt formaliter creature et per consequens non egent gubernacione vel dominacione, quod non serviunt Deo suo vel quod Deus eis aliqualiter dominatur. Et patet quod Deus racione multum dispari et longe prius est dives quam dominus; quia ab habitu diviciarum adintra est dives formaliter, sed respectu creature habite adextra est dominus, et habere est longe communius quam possidere. Unde et vulgaris locucio consonat, vocando possessorem thesauri absconditi multum divitem, et habentem maneria vel bona extrinseca subiecta suo regimini dominantem.

3. *a.* Christ, as touching his manhood, is the most efficient servant of God;

Ex istis patet primo, per modum correlarii, quod Christus sit efficacissimus servus Dei, cum tota Trinitas, secundum humanitatem Christi, ipsi tanquam servo fidelissimo dominatur. Pro cuius declaracione suppono quod Christus copulative sit creator et creatura; et tunc patet quod Christus racione creature est subiectus dominio divino iuxta primum casum. Et confirmacio illius est ex hoc quod Christus est minister efficacissimus Trinitatis, ut ipsemet testatur sepius; et *minister* hic ad modum Scripture pro *servo* intelligo. * Assump- C tum patet, nam Mat. xx. 28 dicit Christus, *Filius hominis non venit*, (supple) primo adventu, *ministrari sed ministrare.* Et indubie, si ad hoc venit, efficacissime hoc supplevit; iuxta illud Ioh. xvii. 4, *Opus consumavi quod dedisti mihi ut faciam:* quod expressius explicat infra, xix. 30, in fine passionis, dicens, *Consumatum est.* Unde apostolus, Rom. xv. 8, attestatur huic sentencie: *Dico*, inquit, *Iesum Christum ministrum fuisse circumcisionis*, id est, gentis Iudaice circum-

since he *came not to be ministered unto but to minister,*

15. *vocando* B : *notando* A C. 22. *et tunc* B : *tunc* A C. 23. ‖ *est* B f. 246 B. 24. *quod* B : om. A C. 33. *xv.* B : 12 A C.

76C] cise; et Hebr. viii. 6 dicit quod Christus *melius sortitus est ministerium* quam sacerdotes Veteris Testamenti. Aliter enim non esset verum quod Christus *humiliavit semet ipsum factus obediens, formam servi accipiens*, ut dicit apostolus, Phil. ii. 7; nemo enim obedit nisi suo superiori. Christus ergo, in quantum est humanitas que sic servit, est minor Patre, ut dicit simbolum. Nec aliter posset orasse vel fecisse aliquod opus humanum, quod interimeret sensum scripture tam Veteris quam Novi Testamenti. Unde Ioh. xix. clamat, *Deus meus, Deus meus, ut quid me dereliquisti?* conformiter ad Psalm. xxi. 2, de ipso scriptum: *Deus, Deus meus, respice in me; quare me dereliquisti?* Unde Ioh. xx. 17 dicit Magdalene, *Vade ad fratres meos et dic eis, Ascendo ad Patrem meum et Patrem vestrum, Deum meum et Deum vestrum:* non enim haberet fratres vel Deum nisi esset Deo serviens. Nec
D doceret exemplariter quis discipulorum esset maior * vel dignior inter omnes per hoc quod Mat. xx. 25–28, Marc. x. 42–45 et Luc. xxii. 25–27, interserit, quod humilior ac ministrativior instar sui sit in principatu regiminis preponderandus: nec precipuus Christi vicarius vocaretur pertinenter *servus servorum Dei* nisi illud ministerium fuerit in capite exemplatum. Et patet quam inordinate locuntur quidam doctores qui negant omnes tales scripturas de Christo, corrigentes reduplicative quod Christus, secundum quod homo, fuit egenus et pauper, sed non fuit pauper vel aliter humanitus virtuosus. Talis reduplicacio includit duplicitatem Deo odibilem, cum logica Scripture sit facilior, sensualior, et rectior. Supposita ergo logica veritatis, secundum professionem in principio primi huius factam, patet ex Christi ministerio et dignitate qua precellit angelos (Hebr. i. 4) quod sit minister efficacissimus Dei sui, eo quod per suum meritum non solum genus humanum perficitur sed eciam totus mundus. Nec est inconveniens sed consonum

and, as man, is inferior to the Father.

16. *esset* A C: *sit* B. 18. *xxii.*: codd. 21°.

9. *Ioh. xix.*: Matth. xxvii. 46, or Mar. xv. 34.
17. Cf. de civ. Dom. i. 11 pp. 75 seqq.
20. So ibid., ch. 14 pp. 100 seq.
28. Supra, lib. i. prol., p. 1.

quod idem Christus sit servus et dominus sibi ipsi, cum sit duarum naturarum utraque, scilicet, humanitas et deitas, quarum inferior servit regularissime preminenti. [76D

b. Christ's kingdom

Secundo patet quod regnum Christi, sive intelligatur creaturarum sive universitas predestinatorum, licet continue plus et plus serviat Deo suo, non tamen potest dictum servicium, sicut nec Dei dominium, crescere infinite; et per consequens *oportet esse consumacionem huius seculi creacione spirituum 77A ad civitatem Dei vel dyaboli integrandum.

i. increases continually by the creation of new beings to serve him;

Prima pars patet eo quod continue creantur essencie, ut spiritus, qui mundum perficiunt; et non aliunde ex defluxu accidencium tante imperficitur iste mundus, cum nulla substancia anichilari poterit; ergo iste mundus est continue in crescendo: ideo Trinitas sibi imperans *semper Augustus* racionabiliter dici potest. Et patet sentencia assumpta superius, quod stat dominium divinum crescere respectu eiusdem possessi racione suorum accidentalium noviter serviencium.

but ii. this increase cannot go on unto eternity,

Et secunda pars patet ex dictis de impossibilitate infinitatis multitudinis animarum: sicut enim non potest esse mundus corporeus infinitus, sic nec mundus spiritualis ipso prestancior; cum in prestancioribus essenciis paucior multitudo sufficiat.

but the world must have its consummation, that is, at the day of judgment.

Et patet quod oportet esse consumacionem seculi in die finalis iudicii. Nec videtur multis inconveniens quod Deus sit continue usque ad diem iudicii proporcionabiliter ad crementum sui imperii maior dominus:

In spite of such increase it is probable that God's lordship continues ever in the same degree.

sed michi videtur probabiliter posse dici quod Deus continue sub eodem gradu est dominus, nedum quia habendo infrustrabile ius eternum semper est dominans cuiuscumque creature preterite vel future, sed quia habet dominium successivum tocius generis encium sibi succedencium, quo non potest dominium maius existere. Licet enim, eo ipso quod Deus pro aliquo * instanti sit domi- B nus alicuius, oportet ipsum Deo coexistere pro eodem; Deus

8. ‖ *huius* B f. 246 c. 29. *tocius* B: *et tocius* A C.

14. *Semper Augustus:* According to the old interpretation of the imperial title, 'Zu allen Zeiten Mehrer des Reiches.'

18. Supra, lib. i. 13 pp. 108 seq.

77B] tamen nunc et semper est dominans Antichristi, quia semper est ille dominus qui suo tempore tam Antichristo quam cuilibet alteri dominatur. Ideo, ut noverunt sophiste, aliud est dicere, Deus pro hoc instanti dominatur Antichristo, et Pro hoc instanti est dominans Antichristo: nam in secunda proposicione potest ad verbum determinare indifferenter verbum vel suum principium, et hinc potest proposicio capi ad duplicem sensum equivocum; sed in prima proposicione est ad unicum sensum determinabile limitatum: sed parum nobis ista subtilitas.

c. Every blessed creature will have all things at the hands of the Mediator of God.

Tercio colligi potest ex hiis dictis et dicendis posterius quod omnis creatura beata per manus Mediatoris Dei et hominum habebit omnia; Deum supra se ut dominum, concives ut socios, et omnia alia possidebit tamquam subservitores cedentes eis ad gloriam; et sic omnes et singuli erunt reges, *heredes Dei et coheredes Christi*, habentes omnia in communi. Nam iuxta dicta proximo capitulo, Deus non potest donare aliquid creature nisi principaliter det se ipsum: quelibet ergo creatura beata optimo modo possibili habet Deum. Et si iusti viantis sint omnia, multo magis iusti membri Christi, cum capite conregnantis. Unde habebunt titulum dandi sibi reciproce beatitudinem subiectivam, iuxta
C illud Luc. vi. 38, * *Mensuram bonam*, etc., *dabunt in sinum vestrum*. Et patet quod affluens et communicativa est divina bonitas, cum pro donacione munusculi momentanei viatoris, quod gratanter de propriis accipit et excitat ad donandum, redonat donum maximum possibile sempiterne, quia tam universitatem creatam quam eciam semet ipsum. Et patet, intellectis terminis et significacione sua propriissima, quod Scriptura signanter exprimit liberalitatem Dei sub nomine *magnificencie*, ut Deut. xxxii. 3, 4, *Date magnificenciam Deo; Dei perfecta sunt opera*. Nam ex quarto Ethicorum, capitulo

To God therefore is most properly ascribed magnificence by virtue of the perfection of his gifts.

16. *iuxta* (*iux*[a]), ita in D correctum: *inquam* (*inq*[a]*m*) A, (*inq*[a],) B, (*inquā*) C. 19. *sint* A C: *sunt* B. 28. ‖ *et signacione* B f. 246 D. *significacione* A C: *signacione* B.

10. Cf. de civ. Dom. i. 7 passim.
15. Rom. viii. 17.
16. V. supra, p. 207.
31. Arist. Eth. Nicom. iv. 4 p. 1122.

vi., magnificencia in hoc distat a liberalitate quod est virtus [77C magni domini per quam distribuit liberaliter magna dona vel facit opera sue excellencie proporcionabilia iuxta significacionem termini litteralem: Deus autem in condendo universitatem istam ex nichilo eciam usque ad perfeccionem secundam, ut loquitur illud canticum et textus Gen. ii. 1, ostendit se in hoc esse summe magnificum atque mirificum; et specialiter cum dominium suum tam graciose communicat tam angelo quam homini, ut in sequentibus ostendetur. Et hinc condecet eius magnificenciam, quod pro servicio vel temporali vel dato labili de bonis propriis largissime, constantissime, et propriissime det eterna. Vide libro tercio de humano Dominio —.

* CAPITULUM IV. D

Of God's lending.

Dicto de actu donacionis et acceptacionis divine quomodo propriissime sine alienacione donarii Deo conveniat, dicendum est de tribus actibus qui eciam possunt inter homines exerceri servato dominio, scilicet, prestare, accomodare, et mutuare. Primo autem notandum quod tripliciter in genere contingit dominum licenciare alterum ad gratis accipiendum usum sui possessi servando sibi dominium et potenciam repetendi. Primo modo, illimitate quoad usum et tempus; et tunc a quibusdam vocatur *prestacio:* unde prestare dicitur quasi *pre stare*, quasi prestans facultatem habeat, quandocunque libuerit, prestitum repetendi; sicut dominus prestans habendo coram se subditum potest ad votum bona propria repetere quando placet. Secundo modo, limitando vel usum vel tempus vel utrumque; et tunc dicitur *accomodacio:* unde accomodare dicitur quasi *aliquo modo dare* vel *ad commodum dare*, et utrumque istorum petit conservacionem eiusdem in numero, ut possit ex debito vendicari. Tercio modo contingit usus

Distinction between praestare,

accommodare,

and mutuare.

1. *liberalitate* B C: sicut et A altera manu ex *libertate* correctum. 6. *illud* B: om. A C. 8. *communicat* A C: *communicavit* B. 15. *conveniat* A C: *conv:niant* B. 18. *contingit* B: 9t A C. 30. *contingit* B: 9t C: 9uet A.

77D] translacio, servato dominio, et potencia indifferenter repetendi vel datum vel sibi equivalens, quod sit communius in pecuniis, quarum equivalencia potest discerni facilius; et ista dicitur *mutuacio*. Repeticio autem dicitur actus quo dominus petit debitum sibi reddi.

78A Istis suppositis, patet * quod prestacio summe et propriissime Deo conveniat. Primo ex hoc quod ipse super prestito verius dominatur, et per consequens potest liberius exercere actum prestandi subdito cui placet. Secundo ex hoc quod ipse gratissime sine retribucionis expectacione communicat bonum suum, et per consequens vere prestat. Tercio ex hoc quod largissime quoad tempus, usum, et alias prestiti condiciones communicat; quia tantum abusum excipit. Quarto, quod ipse necessario reservat sibi dominium, iuvando tamen multipliciter ad usum prestiti. Sed quinto, quadam excellenti differencia a prestito creature, non abdicat a se usum prestiti pro tempore quo prestatur: quin pocius ex vehemencia sui dominii sibi vendicat omnem usum, non ad impedicionem vel dampnum prestarii, sed ad eius utilitatem multiplicem; ut ad eius usum comodiferum dirigendum. Patet ex hoc quod Deus dominatur necessario cuilibet creature, sed omnis usus sic prestiti est creatura, ergo etc. Item, omnis talis prestarius est inseparabiliter servus Dei, ergo Deus ex mero dominio vendicat sibi omnem usum prestiti tanquam suum ministerium peragendum. Confirmatur ex dictis primo huius, capitulo quinto, de usu Dei, quomodo utitur essencialibus creature. Item, si usus prestiti esset alienatus a domino, tunc esset abusus, quia sine ministerio ad gloriam Dei factus; consequens impossibile. Ideo patet, quod Deus non potest a se abdicare
B usum prestiti * nisi constitueret prestarium novum deum. Et patet quam signanter Scriptura tam crebro attribuit Domino actum prestandi, ut Psalm. xviii. 8, *Testimonium Domini fidele, sapienciam prestans parvulis;* et 2 Cor. ix. 10 dicit quod *Deus panem ad manducandum prestabit:* et tamen sapiencia

1. Lending pertains most properly to God; because
a. he is most truly lord,
b. he gives most truly,
c. he communicates in the highest way,
d. he retains the lordship of the thing granted, and
e. he does not lose the use of it for the time during which it is granted:
for
i. he remains lord of the creature to whom he lends,
ii. he retains the entire service of the borrower,
iii. if he alienated any use of that which he lends, this would be an abuse.

16. *a se usum* B: *assumptum* A C. 17. ‖*pro tempore* B f. 247 A.

25. V. supra, pp. 32 seq.

et panis videntur minime habere racionem prestabilis. Unde [78B 1 Thim. vi 17 dicit generaliter quod Deus *prestat nobis habunde omnia* que habemus. Unde cum precarium sit datum *ad preces* prestitum secundum politicos, non irracionabiliter potest quidquid a Deo orantes petimus dici precarium.

2. All that God grants to the creature is really lent,

for whatever merit a man has for receiving is of God's grant.

Et patet quod omnis donacio divini muneris creature est prestacio, et econtra. Et patet verus sensus doctorum dicencium quod idem est Deum servientem suum quomodolibet premiare et munus proprium coronare. Ipse enim prestat omnino meritum et instrumentum merendi, ac preveniendo excitat et necessitat ad merendum: necessitat, dico, non necessitate absoluta sed ex supposicione, salva libertate arbitrii promerentis. Patet ex hoc quod respectu cuiuscumque effectus est dare causam completam ex qua posita sequitur formaliter ipsum esse. Ideo, ut patet alibi, omne quod eveniet est sic necessarium evenire, et non absolute necessarium, cum voliciones Dei contingentes eterne secundum essenciam suam causant effectus, et secundum relacionem racionis quam dicunt formaliter ab illis effectibus recausantur.

Hence no one can deserve anything of God except of congruity.

a. A man can make himself deserving of reward,

Ex istis sequitur quod nulla creature * potest a Deo C mereri aliquid nisi de congruo, sic quod nichil penitus de condigno. Pro cuius declaracione suppono quod meritum et premium dicantur ad aliquid, sic quod meritum dicat opus vel conversacionem debitam libere servientis, ut dignificetur a suo Domino retribucionem recipere vel mercedem: et patet quod solum creature racionales merentur proprie. Sed meritum aput theologos sonat limitate ministerium creature racionalis, faciens ipsam beatitudine fore dignam; et demeritum sonat limitate in abusum doni prestiti dignificantem ad penam perpetuam. Patet modus loquendi ex Scriptura. Nam Luc. xxi. 36 dicit Salvator, *Vigilate itaque omni tempore ut digni habeamini fugere omnia ista que futura sunt et stare ante Filium hominis.* Ecce, homo potest dignificare se ut in die

8. *quomodolibet* A C: *quemlibet* B. 9. *munus* A C: *minus* B. 29. *doni* A C: *donū* (fortasse *dominii*) B. 32. ‖*fugere* B f. 247 B.

11. See the distinction, supra, p. 116.

78C] iudicii stet a dextris, et per consequens ut beatifice premietur. Oportet tamen quod Deus principaliter faciat nos sic dignos iuxta illud Col. i. 12, *Gracias agentes Deo Patri, qui nos dignos fecit in partem sortis sanctorum.* Ideo Apok. iii. 4 dicit Veritas, *Ambulabunt mecum in albis qui digni sunt.* Et quoad dignitatem pene, nemo dubitat; cum Rom. i. 32, scribat apostolus *Qui talia agunt digni sunt morte.*

b. but only *de congruo,* not *de condigno,* as one deserves of another creature.

Secundo suppono quod creaturam racionalem mereri de congruo sit ipsam mereri, hoc est, dignificare se ad premium
D ex con*decente lege magnifica ac gracioso iuvamine Dominantis: sic enim et non aliter potest creatura a Deo mereri premia propter condiciones magnificencie sue summe grate. Mereri autem de condigno est servum se dignificare ad recipiendum premium a suo preposito ad sic ministrandum pro sui indigencia deputato: et sic meretur creatura ab altera bona domini dispensante; non enim reor creaturam mereri ab altera nisi solum de condigno. Taliter autem est operarius domini temporalis dignus mercedem ab eo recipere. Condignum enim dicit *congregatam dignitatem* in ministerio, excluso, respectu premiantis, titulo gracie ad mercedem, iuxta illud apostoli, Rom. viii. 18, *Non sunt condigne passiones huius temporis ad futuram gloriam.* Et patet quod dignum est superius ad condignum. Nam omne iustum fieri a creatura racionali vel quomodolibet alicui est dignum fieri; ut dignum est quod Deus ex condicione sui magni dominii prestet servis suis omnia necessaria ad merendum, et post eos premiet graciose. Omne enim quod placet prime iusticie et supremo Domino fieri in toto suo dominio est valde *dignum et iustum* fieri, quia (ut patet posterius) volicio eius est ius primum.

c. Hence man can only deserve of God's grace.

Istis suppositis patet tercio conclusio supradicta. Nam impossibile est creaturam Deo in aliquo ministrare, nisi ex

6. *scribat* A C: *scribit* B. 10. *magnifica* A C: *magnificata* B. 18. *mercedem* A C: *mercede* B. 23. *creatura* A C: *natura* B. 28. *valde dignum* B: *dignum valde* A C.

28. *Valde* (for *Vere*) *dignum et iustum,* cited from the canon of the mass.

suis graciose collatis previe ad commodum * ministrantis: [79A ergo impossibile est creaturam Deo vel in minimo ministrare nisi magnam graciam faciat quidquam dando; et per consequens creatura penitus nichil a Deo merebitur ex condigno. Patet consequencia ex significacione termini presupposita, et ex hoc superius declarato quod Deus solum prestat suo ministro et donat ex gracia quidquid habet, iuxta illud apostoli 1 Cor. iv. 7, ubi supra, *Quid habes quod non accepisti?* Et quod mereri potest de congruo patet ex frequenti cantu ecclesie, que rogat Deum quod ex gracia sua mereri poterit regnum Dei. Et fundari potest ex illo apostoli, Hebr. xiii. 16, *Beneficencie et communionis nolite oblivisci; talibus enim hostiis promeretur Deus. Promereri* enim est hic verbum commune; et dicitur secundum gramaticos promereri *pro* aliquo *mereri*, quia breve et momentaneum est pro quo viator meretur tantum premium, sicut Deus. Et quoad meritum pene quod nos vocamus *demereri*, ecce ad Hebr. x. 28, 29, scribit apostolus, *Si irritam quis faciens legem Moysi sine ulla miseracione duobus vel tribus testibus moritur, quanto magis putatis deteriora mereri supplicia qui Filium Dei conculcaverit?* Per observanciam itaque legis Christi meretur minister eius de congruo regnum Dei; quia, ut sic, ministrando ut debet, dignificat se ad regnum et talis dignificacio petitur quod de virtute vocabuli * sit mereri. Et quicumque negaverit quod creatura operando B potest se ipsam dignam facere ad premium habet negare vel quod creatura potest aliquid operari, vel negare Scripturam de dignitate creature ad premium superius allegatam.

Unde videtur esse de Deo, ac si rex summe dives et magnificus edicto statueret quod quicunque usque ad finem stadii pugnando cum hostibus superatis cucurrerit, braviumque quantumcunque de facili attingibile quomodocunque attingeret, adoptetur a dicto rege in filium et heredem: tunc patet quod pugnantes legittime attingentes quocunque iuvamine bravium supradictum dignificant se premio repromisso, pre-

14. ‖ *Et dicitur* B f. 247 c. 17. *x.*: codd. II. 31. *quantumcunque* B C²: *in quodcunque* A C¹.

79B] supposita tamen lege domini graciosa. Sic ad modum loquendi apostoli est de Deo qui cursum vite presentis statuebat pro stadio, carnemque, mundum, et dyabolum permisit ad hominis exercicium meritorium insultare, braviumque cuicumque possibile statuit finalem victoriam huius triplicis inimici, et quemcumque qui dictum bravium quocunque iuvamento vel cautela contigerit concessit graciose secum pro perpetuo conregnare. Quare ergo non diceremus militem Christi legittime sic certantem mereri coronam a Domino repromissam? Unde istam pugnam spiritualem cum istis docent nobis licere pugnando spiritualiter quacunque
C cautela vincere inimicos, nec communicare * cum eis in aliquo quod nobis occasionem tribueret ad peccandum. Et hinc carnis illecebre, seculo conformacio, et artes magice prohibentur. Unde apostolus, 2 Cor. vi. 14, *Nolite iugum ducere cum infidelibus*, etc.; omnia enim in figura antiquis patribus contingebant.

Est ergo lex Dei invariabilis quod nemo beatifice premietur nisi prius debite mereatur. Patet primo ex hoc quod premium, ut huiusmodi, dicitur relative ad meritum. Secundo per hoc quod beatitudo est terminus per se motus meriti disparis racionis; sed impossibile est per se terminum motus acquiri subiecto, nisi ipsum prius proporcionabiliter moveatur; ergo, eo ipso quo quis beatificatur, oportet quod prius proporcionabiliter mereatur. Non enim est possibile albedinem vel aliam qualitatem inesse subiecto, nisi prius quodammodo moveatur; nam esse album presupponit saltem origine fieri album: et ita de ceteris denominacionibus accidentalibus quibuscunque. Tercio videtur idem ex hoc quod Deus non potest beatificare creaturam suam nisi talis beatudinis fiat digna, cum contradiccionem claudit vel invitum beatificari vel Deum, cuius omnis volicio sapit iusticiam, habere beatum

3. Man's reward therefore follows upon his merit.
a. i.
ii.
iii.

6. *iuvamento* A C: *iuramento* B. 7. *pro* B: om. A C. 21. *per se* B C: om. A. 22. *per se* B: om. A C. 23. *subiecto*: *sub*^{to} B: *subito* A C. 28. *album* A² (in marg.) B: A¹ *asinum* (*asi*^{m}), *az*^{m} C. 30. || *nisi* B f. 247 D.

2. 1 Cor. ix. 25. 16. 1 Cor. x. 6, 11.

quem non dignificat ut sit talis; cum ergo spiritus creatus non [79C potest esse pure materia prima vel passiva in tali dignificacione, * sequitur oportere quod in dignificacione huiusmodi D sit activa, et per consequens se ipsam dignificans promeretur.

b. Confirmatur ex hoc quod quelibet creatura beata prius naturaliter vult beatificari quam actualiter est beata; et omnis talis volencia, cum sit actio ad beatitudinem previe requisita, efficit dignitatem ad talem beatitudinem; ergo beatificacio creature preexigit propriam dignificanciam ad eandem. Et assumptum patet ex regula Aristotelis de prioritate quoad consequenciam. Multe enim creature volunt esse beate, cum beatitudo non sit tale liquidum ut intrudi poterit in invitum; illud ergo previe requisitum ad dignifacacionem, cum sit in potestate libera creature beatificabilis, patenter edocet quod nulla creatura potest recipere beatitudinem nisi prius se ipsam dignificet ad eandem. Et illud videtur michi Apostolum sentire, 2 ad Thim. ii. 3–5: *Labora*, inquit, *sicut bonus miles Christi Iesu. Nemo militans Deo implicat se negociis secularibus, ut ei placeat cui se probavit. Nam qui certat in agone non coronabitur nisi legittime certaverit.* Ista consequencia apostoli, que consimili evidencia intelligenda est de quolibet viatore, non valeret in aliquo si homo posset sine certamine vel merito coronari. Et patet lex Regis magnifici supradicta. Unde, si nulla creatura mereri * poterit, cum Deus sit pronior ut 80A premiet quam ut inferat malum pene, non video quomodo aliqua creatura poterit demereri. Unde apostolus, 1 ad Cor. iii. 8, *Unusquisque propriam mercedem accipiet secundum suum laborem.* Et isti sentencie persepe alludit apostolus; unde 1 Cor. ix. 24, 25, *Nescitis quod hii qui in stadio currunt omnes quidem currunt sed unus bravium accipit? Sic currite, ut comprehendatis. Et hii quidem ut corruptibilem coronam accipiant, vos autem incorruptam.* Cui figure alludit eciam 2 ad Thim. iv. 7, 8, *Bonum certamen certavi, cursum consumavi, fidem servavi: de reliquo michi reposita est corona iusticie quam reddet michi in illa*

12. *ut*: codd. *et*. 26. *Cor.*: codd. *Thimo.*

10. Arist. Categ. 12 p. 14.

80A] *die iustus Iudex*. Ecce quod Deus de sua iusticia tenetur militem suum qui legittime certaverit coronare. Aliter enim impertinenter nominari videretur *corona iusticie* et adici *Iudex iustus*.

Nec ex tali iusticia credendum est excludi titulum purissime *c.* caritatis, quia, sicut Dei dacio, donacio, et prestacio nedum non repugnant sed sibi mutuo consecuntur, sic titulus gracie et titulus iusticie quoad singula dona que Deus distribuit creature: sic quod Deus, sicut solum prestat creaturis beneficium et tamen dat simpliciter atque donat, sic tam ex mera gracia quam ex mera iusticia ac debito suos premiat milites.
B * Illa enim que in creaturis repugnant propter imperfeccionem ac improprietatem quam sapiunt, depurata secundum proprietates primarias in Deo se invicem consecuntur. Nam, ubi materialia conrepugnant, spiritualia eis proporcionalia sunt conpossibilia in eodem; ut colores et alie qualitates contrarie, secundum suas contradicciones materiales quas habent in subiectis, non compaciuntur se formaliter pro eadem; sed species earum sunt simul per medium, et quantumlibet contrariarum formarum similitudines in viribus anime coexistunt. Correspondenter omnium creaturarum exemplaria concordissime sunt in Deo, et raciones analoge cuiuscunque actus laudabilis secundum quas stat Deum modo suo efficere creaturas; ut simul calefacit, frigefacit, et sic de ceteris, quorum analoga forent in creaturis quantumlibet contrarie actiones. Sic eundem simul premiat ex mera iusticia, ex mero dono vel prestito gracioso, et tamen ex debito vel obligacione qua tenetur ex lege propria creature sue benefacere. Et ista consideracio imperfeccionis huiusmodi actuum que insunt proprie creaturis faciunt multos abicere actus analogos Creatoris. Quod si univoce cum denominacionibus creature intelligunt, licet verum concipiunt, tamen difformiter ad Scripturam.
C Nam proporcionaliter ut dominus * communicativus ministerii famulantis est liberalior vel magis magnificus, debet ex con-

3. *adici* B C : *dici* A. 8. *creature* A C : *creaturis* B. *creaturis* A C : *creature* B. 10. ‖ *debito* B f. 248 A. 12. *improprietatem* B : *proprietatem* A C. 32. *dominus* in A bis scriptum.

dicione sue magnificencie mercedem retribuere ampliorem; [80C sed summus Dominus maxime communicativus, accipiendo servicium ad hoc, obligat hominem sibi servire ut retribucionem exinde recipiat; ergo debet proporcionaliter ad suam magnificenciam amplius premiare: quod non faceret si militi suo nullum premium tribueret post laborem; igitur legi sue repugnat quod labor huiusmodi sit non dignus premio condecente, et omnis talis labor supponitur esse meritorius.

4. Man's merit,

Ex isto videtur michi quod annichilacio non sit possibilis, quod resurreccio mortuorum sit necessaria, et quod merces vel pena nobis infinita de iure debetur legittime decertanti vel indebite ocianti. Quod autem pro labore Deus premiat ministrantem testatur Scriptura, Gen. xxii. 16, *Quia fecisti rem hanc, multiplicabo semen tuum*, etc. Ecce, factum Abrahe est causa, quare Deus retribuit sic mercedem. Et idem patet 3 Reg. iii. 11, 12, ubi Veritas sic alloquitur Salamonem: *Quia*, inquit, *postulasti sapienciam ad discernendum iudicium, ecce, feci secundum sermones tuos.* Et idem patet Ierem. vii. et alibi crebrius in Scriptura. Dicat ergo qui audet, quia revera ego * non audeo, quod Christus per totam passionem ac D sanctam conversacionem nec sibi nec nobis meruerat; cum ad Phil. ii. 8, 9, scribitur quod *humiliavit semet ipsum, factus obediens usque ad mortem*, non quamlibet, sed abiectissimam et durissimam, *mortem crucis. Propter quod*, inquit sanctus apostolus, *Deus exaltavit illum et donavit illi nomen quod est super omne nomen.* Ecce, propter obediens servicium quo iste dignissimus Dei famulus usque ad mortem servivit continue Deo suo, signanter dicitur quod Deus *donavit sibi nomen;* si ergo Deus, ergo et tota Trinitas, et per consequens ipsum Verbum, donavit ex mera gracia nomen supremum assumpto homini, quod est, ut eadem persona sit Deus et homo, medium Deo reconcilians totum genus hominum salvandorum. Non enim reor peccatum vel minimum commissum contra Dominum per aliquod meritum posse tolli nisi

depending on the merit of Christ,

8. *condecente* A[1] B C: *concedente* A[2] mg. 26. ‖ *donavit* B f. 248 B.

80D] per meritum huius Viri principaliter sit ablatum. Eius quidem conversacio summe meritoria in plenitudine temporis ordinata est principium vivificans quodlibet aliud meritum subsequens vel precedens.

Quantum ad partes conclusionis proposite, patet ex dictis de annichilacione quod Deus, si annichilare poterit quemlibet beatum post quantumcunque meritum, posset sic anichilando 81A respicere: quod supponitur esse impossibile ex predictis. * Et secunda pars de resurrectione mortuorum patet ex hoc quod Deus suos strenuissimos milites, ut sanctos apostolos et martires, secundum congruenciam sue magnificencie non premiat hic in via; ideo relinquitur quod sint resurrecturi ultra condignitatem sui meriti premiandi. Et illud est argumentum apostoli 1 Cor. xv. 19: *Si*, inquit, *in hac vita tantum in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus.* Et quoad premium eternum temporaliter promerentis, patet quod hoc congruit magnificencie Dei nostri. Et quoad penam eternam, patet quod illa est iustissima, cum obstinacio sit perpetua qua prescitus vult sic eternaliter manere. Cum ergo Deus non beatificat violentem nec potest sic peccantem beatificare, cum peccator talis nec vult nec potest peccatum deponere, sequitur quod pura iusticia requirit dampnacionem perpetuam pro peccato in sanctum Spiritum eque magno. Quilibet tamen dampnatus semper potest peccatum dimittere, sed non illud: et sic salvari potest, sicut et illud peccatum potest contingentissime non fuisse; sed non potest desinere vel deleri, quia, si est, est perpetuum. Nam dyabolus, Iudei, vel quicunque alii finalis impenitencie obstinati non possunt post illud peccatum propter illam B * induratam superbiam meritorie penitere. Deus ergo, si negaret beatitudinem legittime decertanti, si annichilaret pro ministerio (sicut indubie posset si vellet), iniuriaretur homini manifeste, quia suam magnificenciam negaret, et per consequens se ipsum ac legem propriam; quod non potest. Si enim leges create sunt adeo per se iuste quod Deus non

is a proof *a.* that annihilation is impossible,

b. that the dead must necessarily rise again.

and *c.* that an eternal reward is reserved for us.

12. *sint* B: *sunt* A C. 17. *quod* B: om. A C.

potest eas mutare et earum opposita ordinare, quanto magis [81B de legibus eternis que sunt exemplaria creaturarum.

5. Man can deserve only by his own deliberative will.

Supposita igitur possibilitate merendi ad sensum expositum, patet quod nemo ministrat meritorie supremo Domino nisi primo suprema potencia interioris hominis, scilicet, volitiva, servierit; nec quomodolibet naturaliter volendo bonum simpliciter, sed volicione deliberativa, qua sponte adheret iusticie delectabiliter pro se ipsa.

a. From his natural will, which has neither merit nor demerit, he must rise, so that moral goodness and merit follow.

Ex quo patet quod quilibet creatus spiritus citra Christum habet unam morulam in qua pure naturaliter volendo bonum simpliciter nec inde demeretur formaliter nec meretur. Nam lapis et omnis creata substancia appetit naturaliter suum esse, et per consequens esse bonum; nec ex affeccione huiusmodi, cum sit pure naturalis, est laudanda moraliter vel culpanda. Sed presupposita laude naturali ex bono nature * debet creatura libera, actu voluntatis C elicito, insurgere prima iusticia delectando, et tunc sequitur meritum ac moralis bonitas naturalem; et stante illa bonitate in actu vel habitu fit meritorium quidquid fuerit comitans consequenter, ut sompnus, vigilia, esus, ieiunium, et quilibet alius modus conversandi. Unde volicio secunda Christi fuit proximum principium evigilans genus hominum sopitum et peccato primi hominis indispositum ad merendum.

b. No man in his beginning has any merit.

Secundo sequitur quod nullus creatus spiritus citra Christum meretur in principio sui esse; meritum enim requirit mocionem obiecti, deliberacionem animi, et tercio conclusionaliter adhesionem voluntariam equitati, que non fiunt subito in instanti. In Christo autem, qui est gigas gemine substancie, quarum una eterno consilio decrevit in plenitudine temporis assumere hominem per quem sibi et suo generi mereretur (ideo ex illa benedicta ypostatica unione dicunt doctores illam personam pro instanti unionis tam sibi quam suo generi promereri, quia tunc fecit se dignum ad premium longe alia racione quam cetere creature peccabiles, que non habent naturam divinam personaliter copulatam), et naturam communem in illo

9. ‖ *morulam* B f. 248 c. 11. *omnis* B: *communis* A C. 13. *affeccione* B: *asuefaccione* A, *assuefaccione* C. 16. *elicito* A C: *elicite* B.

81D] supposito reconciliavit per * modum arralis comercii Trinitati.

c. It is probable that man is granted an interval for deserving or the contrary before death.

Tercio videtur probabiliter posse dici quod quilibet spiritus humanus citra Christum habet unum momentum ante mortem in quo finaliter mereri poterit vel demereri. Nam iuxta predicta nemo potest beatificari nisi previe mereatur: sed infantes pro Christo occisi, sicut alii statim post baptismum mortui, sunt beati; ergo oportet quod previe mereantur: ergo relinquitur illis una morula ad merendum. Sed quando foret hoc pertinencius quam quando potencie anime non sunt mole corporis nec officio suo regiminis occupate, ut, exempli gracia, per duo vel tria instancia ante mortem? Verumtamen nemo potest salvari nisi ad minimum baptismo Flaminis baptisetur. Et requiritur in Novo Testamento ac Vetere quod omnis salvatus baptisetur efficaciter aqua lateris Christi et gracia Spiritus sancti. In Novo eciam Testamento requirit Deus pro figura quod nati sibi spiritualiter, qui non baptisantur baptismo sanguinis, baptismo Flaminis baptisentur. Quia tamen ista sentencia non patenter omnibus potest elici ex Scriptura, ideo non presumo nisi cum decenti modestia illam asserere.

CAPITULUM V.

OF GRACE.

Ex istis colligitur quod Deus proprie accomodat dona sua, 82A quia * *ad commodum dat*, limitans usum licitum secundum tempus ac potenciam repetendi, servando plene sibi dominium: tempus quidem, iuxta illud Iob xiv. 5, *Constituisti terminos eius, qui preteriri non poterant.* Sed nec idem tacet Scriptura nostra; cum Luc. xi. 5–8, postquam Veritas docuit discipulos exorare, se esse innuit amicum, qui omni debite petenti, querenti, et pulsanti accomodat *tres panes*, scilicet, bonum fortune, nature, et gracie. Sed nec hoc verti potest in dubium, cum Deus, si dat aliquid creature, tunc donat et prestat idem, ablatis circumstanciis prestandi que imperfec-

18. *flaminis*: codd. *fluminis*.

24. ‖ *limitans* B f. 248 D.

cionem sapiunt. Cum ergo accomodare sit actus communi- [82A candi perfectus, iuxta illud Psalmi xxxvi. 26, *Iocundus homo, qui miseretur et commodat*, et preceptum est in lege (Deut. xv. 2), sequitur quod accomodare supereminenter et exemplariter Deo conveniat.

Sed contra hoc obicitur, cum sentencia supradicta de merito creature. Videtur enim, 'si quilibet viator nichil 'meretur ex condigno sed pure ex gracia, quod tollitur omnis 'actus meritorius viatoris; cum apostolus expresse dicat, 'Rom. xi. 5, quod *reliquie* Israhel *secundum eleccionem gracie* 'Dei *salve facte sunt:* si autem gracia Dei iam non ex ope- 'ribus, alioquin gracia iam non est gracia.' Sed ad illud sunt doctores communiter, * quod, si quis premiatur pure ex con- B dignitate operum, tunc non ex gracia: et sic intelligit apostolus quod nemo potuit in Veteri Testamento mereri ex condignitate operum legis date, sed in omni merito oportet graciam prevenire.

1. Grace is either *a.* increate, denoting i. the divine being, ii. the holy Spirit, iii. God's good will towards the creature.

Quod, ut clarius pateat conformiter ad Scripturam, notandum, secundum Lincolniensem, dicto cxxxiv., et alios loquentes de gracia, quod prima eius divisio est quod aliqua est increata gracia et alia creata. Increata tripliciter potest intelligi, vel essencialiter pro divina essencia, vel personaliter pro tercia Persona, vel habitudinaliter pro quacumque volicione divina qua Deus vult benefacere creature: et sic sunt nobis infinite gracie Deo intrinsece contingentes et omnes Deo simpliciter coeterne, ut dictum est de intelligenciis, scienciis, et volenciis Dei nostri.

or *b.* created, denoting i. the thing freely granted,

Si autem loquamur de gracia creata, hoc potest intelligi tripliciter, sicut prius, vel materialiter pro dono quolibet gratis dato ; et sic est quelibet creatura gracia, cum sit donum Domini gratis datum :

2. Ps. xxxvi. 26 contains part of the quotation ; but the exact words are found in Ps. cxi. 5.

18. R. Grosseteste, Dict. cxxxiv., cod. Bodl. 830 f. 121 (printed, without the number of the Dictum, as 'De Gratia et Iustificatione Hominis,' by Edward Brown, Fasciculus Rerum expetendarum et fugiendarum, app. 282, 1690 folio); where, however, the formal classification does not occur.

25. Supra, lib. i. 16 pp. 143 seqq.

82B] et sic loquitur apostolus, 1 Cor. xv. 10; *Gracia*, inquit, *Dei sum id quod sum.* Secundo accipitur contractius pro quolibet supernaturali gratuito, ut sunt omnes virtutes theologice C vel morales, ut patet 1 Cor. xii. 4, * *Divisiones vero graciarum sunt, idem autem Spiritus.* Sed tercio, magis pertinenter proposito, potest gracia accipi pro bona qualitate qua creatura est formaliter grata Deo; et sic loquitur Scriptura cum doctoribus communiter de gracia: et illa, quantum ad propositum attinet, est trimembris. Quedam est gracia qua creatura racionalis est grata Deo, ut quamcunque beneficienciam ab ipso recipiat; et talem graciam oportet omnem creaturam racionalem habere eo ipso quo a Deo causatur vel effectualiter conservatur: et illa gracia dicitur preveniens ad merendum, peccato mortali compossibilis, cum sit perpetuo in dampnatis, quos Deus acceptat et diligit de quanto illos conservat in esse. Nec est racio quare creatura non racionalis non est capax talis gracie subiective, nisi quia gracia dicta formaliter dicit subiectum suum esse volitivam potenciam, que cognitive et gratuanter potest bonum gratuitum acceptare. Secunda dicitur gracia gratum faciens, peccato mortali opposita, que vel est iusticia vel ipsam concomitans; et illa potest augmentari vel minui, sicut potest excidere et redire. Sed tercia dicitur gracia predestinacionis, que sola dividit inter filios regni et carceris; que, licet non possit D * excidere, stat tamen cum peccato mortali, cum non iustificat formaliter viatorem. Aliam autem significacionem exprimit Lincolniensis de gracia, quod accipitur pro *laude vel affeccione debite repensa Deo pro gracia prius facta.* Et isto modo apostolus sepius gracias agit Deo.

ii. especially theological or moral graces,

iii. the quality by which the creature is well-pleasing to God:

and this last α. grace preventive,

β. grace justifying,

γ. grace of predestination.

Sed pro concipienda ista triplici gracia dicta formaliter notandum quod Verbum Dei, sicut est plenum omnium racionum uniencium, sic est plenum volicionum quotlibet eter-

5. *pertinenter* A C: *particulariter* B. 6. *qua* B C: *quam* A. 16. ‖ *nec* B f. 249 A. 17. *quia* A[1] B C: *quod* A[2] in marg.

27. R. Grosseteste, ubi supra, f. 121 B (Brown, l. c.).

narum, quibus vult pro suo tempore benefacere creaturis; et [82D ille voliciones secundum Lincolniensem sunt gracie: et cum quelibet Dei volicio sit infrustrabilis (ex dictis superius), patet quod quelibet Dei volicio respectu potencie volitive habet unam creatam graciam correlatam. Et istam sentenciam allegat doctor ex illo Ioh. i. 14, 15, *Vidimus gloriam eius, quasi unigeniti a Patre, plenum gracie et veritatis; de cuius plenitudine nos omnes accepimus graciam pro gracia.* Cum ergo Verbum caro factum sit unigenitus filius, et per consequens Deus per quem facta sunt omnia, patet quod sit plenus tercia gracia increata, quia plenus bona volicione eterna, ut pro suo tempore benefaciat creaturis. Et cum nulla Dei volicio frustrari poterit, patet ex complexione cuiuscumque ab eo voliti quod, sicut est prima * veritas, si est, plenus 83A eciam veritatis. Ille quidem dicitur verus homo qui facit in opere quidquid adextra loquitur vel intendit. Et sic *de plenitudine* gracie tercie increate *nos omnes accepimus*, quilibet suam creatam graciam subiectivam ex increata gracia correlata; ut, si queritur causa qua nunc sum formaliter sic gratus Deo, dicitur quod eterna Dei volicio est in causa, qua eternaliter michi voluit tantum bonum. Et ista oportet supponere pro quiditatibus et distinccionibus graciarum tanquam principia posterius inferendum.

2. *a.* God cannot receive the creature into glory

except i. he have the eternal grace of God,

Ex quibus formaliter sequitur quod Deus de potencia absoluta non posset acceptare creaturam ad gloriam, nisi sibi insit eterna gracia contingenter, et infundatur in creatura beata creata gracia secundum quam formaliter sit sic grata. Prima pars patet ex hoc quod, si Deus acceptat vel ordinat quodvis bonum, tunc eternaliter vult sic esse; et per consequens, iuxta dicta de gracia, si ordinat creaturam quamcunque ad gloriam, oportet illam ex eterna gracia provenire.

6. *illo* A C: 1° B. 17. *suam* A[2] B C: *scienciam* A[1]. 18. *subiectivam* A[1] B C, *subiecti Nam* A[1]. 20. *qua* B C, *quia* A. 29. *bonum* B C: *donum* A.

2. Cf. R. Grosseteste, ubi supra, f. 121 D (Brown, l. c.).
3. Supra, lib. i. 16 p. 144.

83A] Et quod omnis talis gracia sit contingens patet ex hoc quod omnis volicio qua Deus vult aliquod volibile extra ipsum est contingens; omnis huiusmodi gracia est talis volicio; ergo conclusio quoad primam partem. Et secunda pars patet ex B hoc quod * omnis talis gracia cum veritati correspondeat in effectu, oportet quod gratificatus sit denominatus accidentaliter gratus Deo; et illa denominacio accidentalis est gracia quam rectiloqui posuerunt. Et patet quam monstruose sapiunt qui ponunt graciam huiusmodi rem tante substancie quod poterit per se esse; quia idem esset hoc ponere et ponere quod creatura gratificabilis aliquando non sit, cum hoc tamen quod tunc sit grata accidentaliter Deo; hoc enim est gracia subiectiva. Et in istum errorem grossum propter defectum methaphisice credo Pelagium cum suis complicibus incidisse: posuit enim hominem posse mereri sine creata gracia, licet detur merenti ad ipsum facilitandum, et non requiritur absolute, sicut patet per Augustinum, libro suo de Heresibus, heresi lxxxix., ubi declarat quod heresis Pelagii stat in septem. Indubie talis res superaddita naturalibus, que poterit per se esse, nec fuit intenta ab apostolo vel sanctis doctoribus, nec potest racione vel auctoritate fundari probabiliter, si non fallor. Sed sentencia apostoli est luculenter fundabilis, quod nemo potest mereri aliquid nisi Deus ex eterna gracia faciat eum gratum, ex qua gratitudine vel gracia naturaliter previe requisita precedit quodcunque C meritum creature. Unde propter verbum * infundendi quidam ad tantum desipiunt quod ponunt graciam posse indifferenter in quolibet corpore per se poni et ad modum leguminum inhauriri. Alii autem, quod posset poni in lapide vel ubilibet per se ipsam, sed non posset informare propter ineptitudinem, nisi propter potenciam volitivam. Alii autem, errantes in questione quid est gracia, ponunt quod nulla est preter substanciam. In tales errores propter peccata inci-

and ii. he receive also created grace.

5. ‖ *quod* B 249 B. 25. *precedit* A^2C: *percedit* A^1, *procedit* B.

17. August. de Haeres. lxxxviii., Opp. 8. 25 seq.

dimus, et casus summe impossibiles ac occupaciones super- [83C fluas sequentes scolasticas acceptamus. Quocontra apostolus, Augustinus, et alii viderunt quod nec potest creatura inherens substancie per se esse, nec homo vel angelus gratificari a Deo, nisi mediante gracia eis accidentaliter inherente; cum non possunt nisi accidentaliter a Deo acceptari; nec talis res, quam fingunt superadditam, per se sufficeret, nisi ponendo disposicionem accidentaliter inherentem ex Dei gracia secundum quam creatura est formaliter sic accepta.

No man can have merit without special grace preventing him.

Talem ergo ponendo sine pluri plana est Scripture sentencia quomodo nemo potest mereri sine speciali gracia previe concurrente, sicut Lincolniensis exponit exemplariter de vegetabili sublunari. *Patet*, inquit, *quod omne bonum quod in nobis est, sive gratuitum* * *sive naturale, a gracia Dei est:* D *quia nullum est bonum quod ipse non velit esse; et cum eius velle sit suum facere, patet quod non est bonum quod ipse non faciat. Aversionem ergo voluntatis a malo et conversionem ad bonum ac perseveranciam in bono ipse facit: nichilominus tamen hec eadem facit nostra voluntas libere, sicut granum germinat et solis calore et terre humore et quadam vi germinativa intrinseca. Si enim non averteremus nos ipsos a mali et converteremus eciam nos ad bonum, non inde essemus laudabiles, nec preciperetur nobis in Scriptura hoc facere: et si sine gracia hoc possemus perficere, non pro hiis rogandus esset Deus.* Hec doctor. Ymaginatur quidem quod gracia eterna coadiuvans sit quasi calor solis excitans germinare; sed creatam graciam infusam ponit in similitudine humori terreo respondere: vim autem germinativam intrinsecam vult correspondere libero arbitrio promerentis. Unde sicut nullum sublunare non liberum potest ex se movere, sed oportet quod ex celi influencia excitetur, in tantum quod, secundum sentenciam sancti

1. *occupaciones* A C: *occupantes* B. 11. *mereri* B C: *merei* A. 21. *et* om. B C. 24. ‖*pro* B f. 249 c.

12. R. Grosseteste, Dict. cxxxiv., cod. Bodl. 830 f. 121 B, C (Brown, l. c.).

83D] Thome et aliorum philosophancium, cessante motu celi lapis molaris positus in quantumcunque subtili medio non descendit: sic multo evidencius nulla creatura libera potest ex
84A se * quidquam perficere, nisi a volicione divina previe excitetur.

b. God's grace takes a chiefer share than man's nature in the work of causing the whole of man's merit.

Ex istis secundo patet quod Dei gracia ex integro principalius facit meritum quam natura: *ex integro* dico, quia non est intelligendum quod una pars meriti apropriate attribui potest gracie et altera nature exclusa gracia; sed sicut Deus facit totum opus creature ipsamque facit ex integro idem opus, sic concipiendum est de concursu gracie et nature. Unde vani sunt casus quibus ponitur quod Deus continuat graciam suam, permittens creaturam suam aliquantum mereri sine concursu create gracie adiuvantis; tunc quidem faceret Deus creaturam suam sic ex se merentem esse Deum. Et per idem negandus est casus quo ponitur Deum suspendere omnem actum varium naturalium creature, et moveat creatam graciam ut per se principiet opus bonum. Non enim est predicta gracia agens huiusmodi, sed sicut qualitates elementares equivoce sunt active, quia sunt disposiciones naturales in elementis, sic quod elementa, in quantum huiusmodi, proprie sunt activa; sic habitus gracie sunt disposiciones supernaturales quoad totale efficiens et naturales quoad subiectum quod, ut sic qualificatum, est dispositum ad merendum. Unde, ut alias dixi,
B accidencia, cum non habeant appe*titum vel proprium actum intrinsecum, nichil proprie extra agunt; sed modo suo faciunt multa bona, ut figura facit incisionem, tenebra terrorem, specifica conveniencia amorem, sicut proporcio facit motum: illa tamen accidencia que per se sunt disposiciones substancie ad agendum vocantur qualitates active ad sensum expositum. Quod autem Dei gracia sit principalior in agendo, patet ex hoc quod creatura principalius disponitur ex Dei gracia ad merendum quam quacunque disposicione alia naturali. Nam nulla alia sufficit si hec desit, sed hec, eo ipso quod inest,

1. *cessante* A^2 B C: *cessato* A^1. 13. Post *suam* A^2 C *aliquam* addunt: om. A^1 B. 19. *sicut* A^1 B: om. A^2 C.

ponit completam sufficienciam ad merendum; non quod per [84B se possit agere actione propria qua non communicet cum subiecto, sed quia subiectum ipsa utitur tamquam dono Dei et disposicione efficacissima ad merendum. Unde idem est graciam sic facere et subiectum, in quantum gratum Deo, sic facere; quod si esset essencia per se possibilis haberet indubie propriam actionem, nec homo ex illa actione tam extranei hospitis pocius mereretur quam si bonus angelus concomitans sine apposicione virium hominis operetur. Gracia itaque increata principalissime facit actum, sicut natura creata secundum redundantem graciam creatam meretur principalius quam secundum disposicionem aliam naturalem.

Thus S. Paul implies

Et sic intelligendus est apostolus, 2 Cor. iii. 4, 5, * *Fiduciam autem talem habemus per Christum ad Deum quod non sufficientes sumus cogitare aliquid a nobis quasi ex nobis, sed sufficiencia nostra ex Deo est.* C Ecce primo apostolus dicens quod non eget adulacionibus *commendaticiis* confitetur se habere spem ad premium pro labore, sed non nisi per mediacionem domini Iesu Christi: *Fiduciam,* inquit, *habemus per Christum ad Deum.* Et quia posset credi apostolum intendere quod meretur a Deo aliquid de condigno, removet illud subtiliter adiciens quod *non sumus sufficientes cogitare aliquid a nobis quasi ex nobis, sed ex Deo.* In quo dicto videtur michi quod apostolus more suo profunde primo innuit nos posse cogitare aliquid a nobis, et per consequens salvatur nobis liberum arbitrium cum potencia merendi de congruo: secundo, per hoc quod negat nos posse *cogitare aliquid ex nobis*, explicat quod non possumus mereri aliquid sine precedente gracia, et sic nichil simpliciter de condigno: tercio, quando dicit *sufficiencia nostra*, et sic cogitandi, *ex Deo est,* patenter innuit quod nulla creatura potest aliquid nisi
a. illud specialiter sit ex Deo. Et tollitur error negancium

i. that we can think anything *a nobis* (that is, have free will with the capacity of deserving of congruity),

ii. but not *ex nobis* (that is, without grace precedent);

and
iii. that we can do nothing except *ex Deo:*

14. *deum* B C: *dominum* A. || *non* B f. 249 D. 15. *cogitare* A B²: om. B¹ C.
20. *deum* B C: *dominum* A. 30. *et sic*: codd. *etc.*

17. 2 Cor. iii. 1.

84C] cre uram per se posse agere, sicut commentator, nono Methaphisice, commento septimo, imponit, licet mendaciter, D Avicenne. Tollitur secundo error Pellagii ad tantum * extollentis liberum arbitrium, quod ponit hominem posse sine gracia promereri. (β.) Tollitur tercio error quorundam philosophancium qui ponunt quod alia possumus ex nobis libere sine concursu Dei necessitantis previe, et in alia non possumus que nostre non subiacent potestati. (γ.) Nam inter omnes actus vel opera creature videtur creatura racionalis posse maxime libere cogitare, cum cogitacio nec requirit iuvamen parcium nec creaturarum extra concurrencium eciam obiective, sicut requirunt sensacio, ymaginacio, locucio, et agencie corporales: si ergo nemo sufficit, ex se sed ex Deo aliquid cogitare, sequitur per locum sufficientem a simili vel maiori quod nichil aliud sufficit ex se facere. Unde videtur michi quod in modis loquendi apostoli *ex* preposicio signat circumstanciam primi principii originantis: et inde innuit Filium principari ex Patre, 1 Cor. viii. 6, *Unus Deus Pater, ex quo omnia, et nos ex ipso; et unus dominus Iesus Christus, per quem omnia, et nos in ipso.*

the preposition *ex* here denoting origin.

Apostolus autem differencia notabili respexit preposiciones et adverbia, sicut et accidencia terminorum: patet Hebr. iii., ubi magno processu discutit quare propheta Psalmo xciv. 8 85A inseruit, *Hodie si vocem eius audieritis*, etc. Et idem * patet Gal. iii. 16, *Abrahe dicte sunt repromissiones et semini eius. Non dicit*, inquit, *Seminibus, quasi in multis, sed Semini tuo, qui est Christus.* Ecce, quomodo sanctus doctor notat numerum casus de textu Gen. xxii.? Unde, quando dicit negativas, modificat per adverbia temporis sic, *Christus resurgens ex mortuis*

Note on S. Paul's insistence on the exact meaning of words.

3. *extollentis* B C: *extollere* A. 6. *alia* A, a^a B: *aliqua* C. 11. *concurrencium* B C: *currencium* A. 16. *preposicio* (*p̄p̄ō*) B C, *proposicio* A², *ipso* A¹. 22. *iii.* addidi. 23. *xciv.*: codd. 96. 26. *tuo* B C: *suo* A. 27. *notat* om. B C. 29. *sic* B C: *sicut* A.

1. Averr. in Arist. Metaph. ix. [viii.] comm. 7: Moderni autem ponunt unum agens omnia entia sine medio, scilicet, Deum, et contingit istis ut nullum ens habeat actionem propriam naturaliter, &c.: Arist. Opp. 8. f. 109 A.

28. Gen. xxii. The verbal reference is to Gen. xiii. 15 or xvii. 8.

iam non moritur, Rom. vi. 9; et 2 Thim. ii. 17 recitat sub [85A hac forma, *Himeneus et Philetus a veritate exciderunt dicentes resurreccionem iam factam:* sed 1 Cor. xv. 13 absolute dicit sine adverbiis, *Si resurreccio mortuorum non est, tunc Christus non resurrexit;* et ita de similibus est censendum. Et sic intelligitur illud ad Tit. iii. 4, 5, *Apparuit benignitas et humanitas Salvatoris nostri Dei, non ex operibus iusticie que fecimus nos.* Sic eciam intelligitur illud apostoli, Rom. xi. 6, *Si autem gracia Dei, iam non ex operibus;* et sic de multis similibus.

Man can have merit not of works (*ex operibus*), but through works (*per opera*)

Nec ex istis sequitur, si non ad illum sensum ex operibus datur premium, quod nemo per opera promeretur. Constat quidem ex septimo Phisicorum quod Aristoteles laxans terminos concedit quod corpora inanimata et animata non sint libera, licet sint per se, non tamen ex se, mobilia, sed solum racionabilia que habent * in se plenam originem sui motus, B sicut credidit de homine et corporibus celestibus et de mundo. Ipsam enim habent intra se tam activum quam passivum principium sui motus, et possunt ex suo arbitrio inchoare motum sine hoc quod ad hoc moveantur a movente extrinsece obiective. Bruta autem et cetera per se mota, licet habeant formam intrinsecam per quam moventur efficaciter sicut materialiter a passivo principio, quia tamen ista non sufficiunt nisi ab influencia celi suum progressum †quod vel tunc vel prius moveatur sensus eorum materialis ab obiecto intrinseco, quod inclinando ad motum huiusmodi ipsis inferat passionem. Cum ergo prima origo premii sit gracia et non meritum premiati, non mirum si Scriptura dicat ad hunc sensum quod nemo meretur ex opere sed ex gracia premiantis. Alias autem equivocaciones huius preposicionis *ex* attendit theologus, subtilis indagator sensuum Scripturarum.

of grace (*ex gracia*).

c. Man has

Tercio patet quod, licet gracia increata ex qua formaliter

6. *iii.*, codd. 2°. 10. ‖ *similibus* B f. 250 A. 14. *sint*: addidi.

13. Perhaps Arist. Phys. viii. 2 p. 252 *b*.

85B] sequitur creata gracia non sit in hominis potestate, tamen gracia illa creata convertibilis satis subiacet quoad generacionem, exstinccionem, augmentum vel decrementum hominis C potestati. Prima pars patet ex dictis * de volicione Dei eterna super quam nichil poterit dominari; et quod illa infert creatam graciam patet ex hoc quod non potest esse quod Deus velit gratificare creaturam liberam nisi pro suo tempore fiet grata. Non ergo oportet, si sint duo convertibilia, et unum subiacet potestati Dei, tunc et reliqum, quia duorum convertibilium unum est creatura subiecta Dei dominio et aliud non sic potest subici, cum sit eterna relacio racionis. Et patet secunda pars eo quod homo potest dignificare se post previam graciam ut Deus in ipso generet secundam graciam vel augmentum, et per consequens homo potest mereri generacionem vel augmentum secunde gracie, et per idem demereri potest exstinccionem vel diminucionem secunde gracie sed non prime.

i. no power over grace increate, of which created grace is the issue;

ii. but only over the latter.

Difficultas tamen logica est inter theologos, utrum stet viatorem pro tempore quo est in mortali peccato mereri sibi graciam a qua decidit in peccando. Et videtur michi quod sic quis peccator atterendo se ipsum pro scelere commisso facit se esse dignum ut Deus ipsum remittat et graciam infundat. Duplex tamen solet esse distinccio de mereri, scilicet, antecedenter et incomplete, vel consequenter et complete. Antecedenter et incomplete, quando peccator attri- D cione facit se esse post * dignum ad premium. Et dicitur incompleta, quia adhuc nondum est dignus antequam succedat contricio, id est, sufficiens ad deleccionem displicencia de peccato. Sed meritum consequens et completum presupponit graciam, et addit actum meritorium per quem subiectum sit simul dignum ad premium.

3. Can a man in mortal sin deserve grace?

a. Merit is either

i. antecedent and incomplete,

or

ii. consequent and complete.

Et sic intelligendi sunt doctores qui dicunt nullum actum

b. Grosseteste's

3. *decrementum* B: *detrimentum* A C. 23. *infundat* A: *fundat* B C.

18. Cf. de civ. Dom. i. 2 pp. 13 seqq., and the passage from Grosseteste there quoted.

view of the process of justification.

esse meritorium in peccato. Unde Lincolniensis, dicto quo [85D prius, ponit sub istis terminis modum quo Deus iustificat impium a peccato. *Modum*, inquit, *quo iustificatur impius talem esse puto: Deus eterno verbo semper dicit omnia que fiunt, cum nichil eum lateat; sed culpas dicit, non ut sibi placitas*, ymo, ut debite puniendas: *et cum suum velle sit suum facere, patet quod si eternaliter dicit hunc impium esse nunc iustificandum, adveniente ipso nunc fit de impio iustus, tam Dei voluntate eterna que est gracia, quam hominis voluntate libera, dum illa voluntas libera Dei graciam non repellat. Et patet cur pocius iustificatur impius nunc quam prius, scilicet, quia Deus dixit eternaliter ipsum esse nunc iustificandum. Et si queritur quare Deus eternaliter dixit ipsum esse nunc iustificandum pocius quam post vel ante, dicitur quod sic est ordinatissimum,* * *in* 86A *rerum universitate fieri: omnia enim facit Deus sicut sunt in universitate ordinatissima.* Tres, inquit, sunt gracie in Deo per quas iustificat impium a peccato. Primo est eterna voluntas *qua vult impium averti a malo:* secunda est *voluntas qua vult ipsum converti ad bonum:* et *tercia est voluntas Dei conservandi in bono voluntatem conversam, et tamdiu est homo iustus quamdiu hanc graciam non repellit.* Unde prima dicitur gracia preveniens, secunda gracia iustificans, et tercia est consumans. Et correspondenter est triplex conformitas voluntatis create ad voluntatem divinam, que dicitur triplex creata gracia vel infusa. *Voluntas*, inquit, *Dei qua vult impium averti a malo gracia quidem est, sed nondum gratificans.* Verumtamen, *cum Dei voluntas incipit in voluntate impia operari, sequitur simul tempore peccatorum remissio;* et per consequens cooperatur *voluntas qua Deus vult peccatorem converti ad bonum*, que sola dicitur *gratificans: et illa gracia est*

God's grace is threefold,
i. preventing,
ii. justifying,
iii. perfecting.

3. ‖ *iustificatur* B f. 250 B. 5. *placitas*: codd. *placidas*. 10. *repellat* B C cum Lincoln.: *repellit* A. 19. *ipsum* A[1] deletum B: *impium* A[2] in mg. C.

1. R. Grosseteste, Dict. cxxxiv., cod. Bodl. 830 f. 121 C (Brown, l. c.). The passage, which in Grosseteste follows immediately (with the omission of a short clause) after that cited above, p. 240, is very loosely quoted; much being omitted and much changed.

86A] *posterior causacione quam peccati remissio;* et per consequens posterior quam gracia preveniens, que peccati remissionem causaliter antecedit; *sed est prior causaliter quam sit* creata B gracia correspondens, scilicet, *voluntatis create* * *ad bonum conversio.* Et correspondenter sequitur tercium iugum, scilicet, *bona voluntas Dei qua vult voluntatem conversam conservari in bono* et creata perseverancia correspondens. Hec doctor. Ex istis videtur quod prius causaliter est gracie prime infusio quam peccatorum remissio, et per idem prius causaliter est peccati remissio quam medie gracie gratificantis infusio. Quamvis enim prius quoad consequenciam sit simpliciter gracie infusio quam peccati remissio, peccati tamen remissio non potest esse sine infusa gracia. Verumtamen peccati remissio precedit causaliter infusionem gracie gratificantis peccatorem ad bonum conversum, quia prius causaliter declinat a malo quam ad aliquod bonum convertitur.

c. Graces follow one another in turn.

Et patet solucio ad argumenta quibus assumitur quod ammocio prohibentis preexigitur ante inducсionem oppositi. Primum quidem gracia preveniens est causa declinacionis peccati, sicut educcio frigiditatis causatur ex induccione caliditatis, cum illa singularis inductio que posset esse sine tali educcione sit positivum causans privativum. Positivum quidem per se intenditur a natura et privativum solum per accidens. Verumtamen, sicut educcio frigiditatis aque precedit causaliter C induccionem siccitatis ignee consequentis ad calorem, * sic peccati remissio precedit causaliter infusionem secunde gracie. Unde licet iste sex gracie distinguantur, non tamen est putandum quod una illarum posset esse cum hoc quod non sit reliqua earundem; et per consequens omnes sex se invicem consequuntur. Istud est planum de tribus graciis increatis; nam cum · aliud sit declinare, et aliud facere bonum, aliudque perseverare in bono, patet quod voliciones eterne terminate ad hec tria proporcionabiliter distinguuntur.

6. *conservari* C: *conversari* A B.
12. *peccati tamen remissio* om. B.
21. *frigiditatis* B C: *fugiditatis* A.
27. *causaliter* B C: *causalite* A.
28. ‖ *sex* B f. 250 c.

Et cum nullum istorum trium potest esse, si non sit reliquum [86 C et nisi habuerit increatam graciam correlatam, patet tota conclusio. Idem ergo est ponere quod una istarum sit cum hoc quod non sit reliqua, ac si poneretur quod una persona divina sit sine reliqua. Licet enim quelibet istarum graciarum creatarum infundatur a qualibet persona divina, cum quadam proprietate personali approprientur secundum ordinem tribus personis que illas gracias ordinate respiciunt: ut gracia prima, ex qua fit ex peccatore iustus, correspondeat Deo Patri, *ex quo omnia*; secunda gracia, per quam conversus fit formaliter Deo gratus, correspondeat Filio, *per quem omnia*, (ut loquitur apostolus, 1 Cor. viii. 6, et Ioh. i. 17, *Gracia et veritas per Iesum Christum facta est*); gracia autem perseverancie, saltem quamdiu viator ad bonum convertitur, correspondet * Spiritui sancto. Unde peccatum finalis im- D penitencie vocatur *peccatum in Spiritum sanctum* (Mat. xii. 32), et per idem voluntaria in bono perseverancia sancto Spiritui correspondet. Et patet quod utrobique increata gracia precedit nedum temporaliter sed causaliter creatam graciam correlatam. Ideo nimirum est gracia Dei in Scriptura sacra tam crebro et specialiter ab apostolo commendata. Et patet quod creatura non potest a Deo mereri aliquid nisi de gracia.

4. *Of the individuation of grace.*

De individuacione et permanencia create gracie, quomodo potest manere eadem nunc intensior et nunc remissior, vel an redeat eadem in numero 1, ac utrum necessitat ad merendum 1, et utrum homo coagit cum Deo ad secundam graciam inducendam, et quomodo gracie specifice distinguuntur (ut gracia unionis non habet aliam sibi parem), et sic de ceteris dubiis que nunc currunt; patet ex sepe dictis quot sunt gradus individuacionis in gracia: ut alia requirit et completur eadem in numero per subiectum efficiens et obiectum, et cetera potest eadem gracia in numero augmentari, minui, et redire; et proporcionabiliter dicitur de peccato. Alia autem singularius individuatur cum tribus predictis a

6. *creatarum* A C: *creaturarum* B. 27. *distinguuntur* B C: *distingwtur* A. 31. *efficiens* B C: *sufficiens* A. 32. *gracia* B C: om. A.

86D] tempore in quo fundatur, et sic non redit eadem in numero 87A nec componitur ex suis partibus intensivis, sed * necessitat libere contradictorie promerentem, et homo, licet non coagat cum Deo infundendo graciam, coagit tamen cum Deo ministerialiter et dispositive previe ut gracia habeatur. Et quantum ad specificacionem dicitur quod specificatur, sicut et individuatur, a suis principiis. Nec potest alia gracia creature equiparari vel racionabiliter comparari gracie unionis.

CAPITULUM VI.

Objections. 1. 'Merit *de congruo* and *de condigno* are then indistinguishable.'

SED videtur 'quod non sit distinctio inter meritum de 'congruo et meritum de condigno. Nam eo ipso quo quis 'meretur aliquid a creatura, meretur illud idem a Deo, qui 'est dominus cuiuslibet creature; sed omne meritum creature 'respectu Dei est meritum solum de congruo; et per conse-'quens, si sit meritorum distinctio, nullum est penitus de 'condigno. Patet plane deduccio: nam omne meritum 'quoad Deum est solum de congruo; omne meritum relative 'Deum respicit, cum oportet ipsum principaliter premiare; 'ergo omne meritum est meritum de congruo. In relativis qui-'dem tenet consequencia a quoad simpliciter; ut omne meri-'tum est vere de congruo, si sit de congruo quoad Deum.'

Answer: Merit *de condigno* is also merit *de congruo*, but not with respect to the same object.

Hic dicitur quod non est distinctio meritorum ex opposito B per istas differencias, *congruum* et *condignum*, cum, * eo ipso quo aliquod meritum est condignum, est congruum, et forte e converso, sed non respectu eiusdem premiantis. Meritum enim est ministerium creature racionalis dignum premio; et sicut idem homo est pater et filius, dominus et servus, similis et dissimilis ad diversa, sic idem ministerium est de condigno quoad prepositum sine gracia premiantem, et de congruo quoad dominum de mera gracia premiantem: et sic raciones congrui et condigni sunt dispares, sicut paternitas, filiacio,

1. Ad finem capituli in B notatur, *Braybrug psano*, videlicet, *scriptum Braybrokiae* (in comitatu Northamptoniensi). 13. || *creature respectu* B f. 250 D. 25. *converso* A C: *contrario* B. 29. *premiantem* A (littera *m* in fine expuncta) B: *premiante* C.

similitudo, dissimilitudo, dominium, et servicium, licet eadem [87B sint subiecta quibus insunt formaliter. Et patet logico solucio argumenti.

2. 'A man can deserve from another alike *de condigno* and *de congruo*.'

Sed secundo obicitur contra hoc quod dictum est, nullam creaturam mereri ab alia, nisi solummodo de condigno. Videtur enim quod 'creatura potest ex gracia donare alteri 'multa dona; et per consequens creatura potest retribuere 'alteri servienti mercedem, partim de condigno et partim de 'congruo: et per consequens non oportet quod simpliciter 'de condigno. Antecedens patet tripliciter: Primo per hoc 'quod aliter nemo foret dominus nisi de illis que possidet 'poterit gratis dare. Secundo per hoc quod aliter tolle'rentur virtutes morales, precipue * quia tam liberalitas quam C 'magnificencia, et per consequens alie que istis virtutibus 'sunt annexe. Tercio, aliter tollerentur merita divitum, cum 'tamen secundum apostolum debent communicare pauperi'bus non ex tristicia sed hilariter, ut patet 2 Cor. ix. 7. Et 'consonat mandatum Domini Mat. x. 8 ad suos apostolos; '*Gratis*, inquit, *accepistis*, *gratis date*. Unde apostolus, '1 Cor. ultimo, hortans ad collectam mittendam sanctis in 'Ierusalem, mandat quod *unusquisque aput se reponat recon'dens quod sibi placuerit;* et tale donatum vocat sepe *graciam*, '2 Cor. viii. 7. Non enim exegerunt apostoli excommuni'cando pecunias, sicut modo.'

'Else, (i.) no one would be lord, (ii.) there would be no room for the exercise of virtues, (iii.) wealth would be worth nothing.

Answer: a. Preliminary considerations: i. No man is strictly a lord, but rather a steward of the supreme Lord;

Pro isto oportet tria supponere. Primo quod quelibet creatura racionalis sit improprie dominus, quin pocius minister vel dispensator supremi Domini. Patet ex hoc quod quelibet creatura est servus Domini habens quidquid habet ex mera gracia ut dispenset. Et hinc dicit apostolus, 1 Cor. iv. 1, *Sic nos existimet homo ut ministros Cristi et dispensatores ministeriorum Dei;* et 1 Cor. iii. 4, 5, *Quid igitur est Apollo?*

6. *creatura* A C: *creata* B. 9. *non* B C: *no* A. 14. *alie* C: *alique* A B. 20. *mittendam* B C: *mittendum* A. 25. *isto* A C: *ista* B. Post *Primo* A *scilicet* inserit. 30. *nos* B: *vos* A C.

4. V. supra, p. 227.

20. 1 Cor. xvi. 2.

26. So often in the De civ. Dom.; e.g. lib. i. 11, 19, 35, pp. 75 seqq., 134, 253.

87C] *quid vero Paulus?* et respondet, *Ministri eius cui credidistis,* D *et unicuique sicut Deus dedit.* Sed nec * hoc debet verti in dubium, cum Deus secundum hominem assumptum (ut patet superius) ministravit. Secundo supponitur quod, sicut nulla creatura servit alteri nisi eo ipso serviat Deo suo, sic nulla creatura in aliquo premiat servum nisi Deus eo ipso principalius premiet in eodem. Patet ex dictis de principalitate divini domini, cum opportet creaturam premiantem capere de bonis domini sui, cuius officio fungitur premiando. Et quoad primam partem patet ex hoc quod quidquid acquiritur servo acquiritur et domino; ministrans ergo servo ministrat, ut sic, et domino. Unde apostolus, ad Eph. vi. 7, hortando servos dominis temporalibus servire fideliter, subdit causam; *Servientes,* inquit, *sicut Domino et non hominibus, scientes quod unusquisque quodcumque fecerit bonum, hoc percipiet a Domino:* ex quo patet tota supposicio. Tercio supponitur quod creature dispensantes bona temporalia Dei sui egent mutuo spirituali iuvamine confratrum integrancium ecclesiam militantem. Patet ex communione membrorum ecclesie qua se iuvant mutuo in merendo, sicut fides con- 88A fitetur et docet apostolus, * ad Rom. xii. et 1 Cor. xii; potestque demonstrari cuicumque non protervo admittenti communitatem hominum iuvari vel impediri a qualibet sui parte, sicut partes humani corporis conferunt ut integrum sit perfectum.

ii. one man's service of another depends upon his service of God,

and that which a servant acquires is acquired by his lord;

iii. men need the mutual help of their brethren.

Istis suppositis, dicitur quod creatura, sicut improprie, quia ex pura gracia supremi Domini, est dominus illius quod possidet, sic proporcionabiliter potest donare improprie, quia numquam nisi in virtute primi Domini predonantis; et ita, sicut accidit sibi donare debite vel pretense, sic potest ex suo ministerio, quod tota vocatur donacio, acquirere sibi vicia vel virtutes, et meritum vel demeritum, a primo Domino, secundum quod servicium dispensandi infidele fuerit vel

b. Answer to the objection: *Man can give only by virtue of an antecedent gift of God,*

and his merit is measured by the faithfulness or unfaithfulness with which he administers that gift.

3. ‖ *secundum* B f. 251 A. 11. *ministrat* B C: *ministratur* A. 22. *non protervo* B C: *protervo non* A.

3. V. supra, pp. 220 seq. 7. V. supra, lib. i. 3 pp. 16 seqq.

fidele. Nec aliam donacionem potest creatura a Deo recipere, [88A quomodocunque verba et opiniones ignorancium cecatorum superbia fuit mutata. Et hinc in Scriptura sacra, que signa adaptat secundum correspondenciam veritatis, actus donacionis humane per signum communicacionis, dispensacionis, vel ministerii est expressus; quia indubie longe distancius a donacione ministrat quecumque creatura quantumcunque meritorie dispen*sans vel communicans dona Dei, B quam dispensator terreni dominii qui bona mente distribuit bona que suus terrenus dominus mandat dari, et minus improprie quoad illum dominum donat illa: quod si amaro animo vel minus inprovide impertitur, minus peccat quam quantumcunque terrenus dominus magnus qui improvide dispensaverit bona sua, quia gradus eius est alcior et obligacio multiplici racione strictior.

It is true that a man can only deserve of another *de condigno;*

Conceditur ergo quod nulla creatura meretur ab altera nisi solummodo de condigno; quia, licet ex gracia Dei dispensat vel modo suo donat donaria, ipsa tamen non facit graciam servienti.

for no gift has grace which the giver has gain in giving,

Probatur sic: Nichil donans ad preceptum domini, ut a donatorio magis recipiat, facit graciam in donando; sed quelibet creatura sic se habet donando alteri donum Dei; ergo conclusio. Maior conceditur a quocunque; cum dans ad sui indigenciam, ut mercando recipiat pro minori valencius, non facit graciam in donando.

and this is the case in respect of mortal gifts.

Et minor probatur per dacionem oppositi de Petro bona domini dispensante. Queritur ergo utrum Petrus ex mandato domini dat ut debet vel non. Si sic, meretur graciam donans * digne, et per consequens ex communicato merito C recipientis cuius est indigens recipit bonum spirituale prestancius temporali. Que gracia ergo Petro? revera non gracia sed laus ex fideli ministerio quo sic servit. Si Petrus non donat ut debet, que gracia sibi simulando false quoad dominum cui servit sibi inutiliter? cum ex presumptione auctoritatis proprie demeretur et recipienti non facit

3. *cecatorum* B C: *creatorum* A. 4. *adaptat* C: *adoptat* A B. 14. *dispensaverit* B: *dispensavit* A C. 20. ‖ *a* B f. 251 B. 23. *ad* B C: *a* A. 28. *digne* A C: *digno* B. 31. *ex fideli* B C: *ex vero* A, *ex fideli* A mg.

88C] titulum, cum iniuste ministrat donarium; non ergo facit graciam quovismodo. Verumtamen contingit dispensatorem Dei demerendo dare digno, et sic ex donacione Dei accipitur titulus si habetur; contingit eciam dispensatorem Dei indigno meritorie dispensare, posito quod bono animo et ignorancia excusabili det indigno: sed utrobique non ministro sed principali domino est gracia referenda. Nec unquam est dispensacio meritoria ministranti nisi ex dispensacione licita domini administrat; licet enim recipiens indignus in persona propria non meretur graciam ministranti, est tamen occasio ut ministrans per suam beneficenciam mereatur, et preter hoc ut ecclesia mereatur suo membro donari carismata, cum
D merita universalis ecclesie * et cuiuslibet sue partis reciproce sunt connexa. Et patet, cum quelibet persona ecclesie benefaciens alteri habeat recompensacionem supererogativam ex capite et corpore ecclesie, quod ipsa non graciose premiat, sed instrumentaliter ad sui indigenciam pro merito cumulando. Contententur ergo creature, gratis donantes bona Domini cuius vicem gerunt ad sui egenciam, quod habeant grates et laudes ministro deputatas, reservando semper gracias Domino capitali.

c. This doctrine is supported by S. Paul.

Totam illam sentenciam inculcat, ut michi videtur, apostolus, 1 Cor. ix. Nam probando quod licet predicatoribus necessaria stipendia capere de ecclesia quam informant, inter alia argumenta subtilia, hoc est unum; *Si enim nos vobis spiritualia seminamus, non est magnum si nos carnalia vestra metamus:* quasi argueret, Quilibet bonus mercator debet exponere minora bona ut temporalia pro bonis pocioribus, ut spiritualibus, acquirendis, et specialiter si sint media necessaria ad eadem; sed sic est de communicacione temporalium predicatoribus verbi Dei; ergo quilibet consti-
89A tutus * super bona temporalia debet taliter ministrare; nec

12. *hoc* A: *hec* B C. *ut* B C: *ute* A. 15. *supererogativam* B: *superrogativam* A: *super errogativam* C. 26. *seminamus* B C: *ministramus* A.

25. 1 Cor. ix. 11.

ex hoc facit graciam, cum recipiens dat melius pro peiore, [89A et est utrobique indigencia reciproca. Ex quo patet quod divites mundi plus egent pauperibus quam econtra, quia longe maior est indigencia bonorum gracie quam fortune. Et illud innuitur Apoc. iii. 17: *Dicis*, inquit Scriptura, *quod Dives sum et locupletus, et nullius egeo; et nescis quia tu es miser et miserabilis et pauper et cecus et nudus:*— *miser* per carenciam gracie, *miserabilis* per reatum pene, *pauper* de bonis spiritualibus, *cecus* in discernendo proprios defectus, et *nudus* spoliatus virtutibus. Ulterius excludit apostolus graciam a spiritualiter ministrante: *Si*, inquit, *ewangelisavero, non erit michi gloria; necessitas enim michi incumbit:* quasi diceret, Non est michi gracia ex ewangelio imputanda, cum sim minister conducticius preaccipiens dona et arras premii pro labore; ideo Domino et non michi gracia est referenda. Unde subdit, *Ve michi si non ewangelisavero:* quasi diceret, Ex quo debeo ministrare superiori Domino pro mercede, sic quod incurro penam si illud * ommisero, patet B quod michi non est gracia imputanda. Et quia posset credi quod sic necessitatus a Domino racione debiti et recepte gracie non meretur, excludit illud, dicens, *Si enim volens hoc ago, mercedem habeo.* Et quia tercio posset credi quod si ipse predicaret intencione corrupta, ut principaliter propter bona temporalia acquirenda, tunc ministerium esset frustra, hoc excludit, dicens, *Si autem invitus, dispensacio michi credita est:* quasi diceret, Etsi predico appetitu indebito coactus ex comodo temporali, adhuc cum credita sint michi ex officio eloquia predicandi, adhuc est officium utile auditori; cum ministerium sacramenti non inficitur ex ministro.

3. *Further objections:* (*a.*) 'There is no grace then in rewarding;

Scio enim, quod ista sentencia deridebitur a politicis et mundanis, cum exuit dominos a remuneracionibus graciosis.

1. ‖*facit* B f. 251 c. 9. *discernendo* A[2] B C: *distribuendo* A[1] deletum. 16. *si* B C: *sic* A. 20. *recepte* A[2] in mg. B C: *reciproce* A[1]. 25. *dispensacio* A C: *dispensato* B.

11. 1 Cor. ix. 16. 21. Ver. 17.
29. Cf. de civ. Dom. i. 3 p. 24.

89B] Item, cum confundit actus humanos circa commutaciones temporalium, quod non distingwit inter donacionem humanam et debiti reddicionem, accomodacionem, et quamlibet aliam dacionem: quod sine causa confunderet sensus politicos. Item, iuxta illud non solum papa non posset facere graciam cuiquam de beneficio ecclesiastico providendo, verum nullus sacerdos * posset conficere, absolvere, C baptisare, vel conferre aliquod sacramentum.

(*b.*) 'Giving is nothing but the repaying of a debt;

(*c.*) 'There is no place for spiritual gifts.'

Ad primum dicitur quod propter dominos seculares ac eorum locuciones improprias non est veritas catholica subticenda. Unde expediret dominos temporales recognoscere quod non sunt nisi ministri vel ballivi Domini, ut sic omnia quecumque fecerint, in nomine Domini Dei sui faciant, iuxta doctrinam apostoli, 1 Cor. x. 31, *Omnia in gloriam Dei facite.* Sed heu, *Omnes que sua sunt querunt, non que Iesu Christi* (Phil. ii. 21). Si ergo istam sentenciam haberemus pre oculis tunc non inaniter gloriaremur quasi hec haberemus ex nobis; sed cum timore distribueremus bona Domini solum dignis, ascribentes Deo honores, et non nobis, qui solum sumus dispensatores et *servi* sibi *inutiles.* Vide capitulum septimum libri tercii de humano Dominio.

Answers:
a. It is from the pomp of earthly lordship that men think that they give of their own.

Quoad secundum dicitur quod actus tales hominum se invicem consequuntur, cum nemo donat sed dissipat bona Domini, nisi dederit ut debet, et quibus est debitum ita dari. Si enim ignorancia excusabili liberalis fallitur in dando dis-D colis, adhuc debet illis dare, cum sic dando meretur; * et per consequens donum Domini debet eis dari, licet ipsi non debent ipsum recipere: ut ego debeo iniusta pati, sed tortor non debet passionem illam quoad me iustam et quoad ipsum iniustam sic inferre. Ad secundum patet quod sine confusione actus humani sunt simul donacio, debiti reddicio, accomodacio, et simplex dacio, sed respectu diversorum et

b. No one can give anything, in the proper sense, except to those to whom it is owed:

14. *x.*: codd. 9°. 24. || *dederit* B f. 251 D.

12. So De civ. Dom. i. 19 p. 134; Serm. iv. 38 p. 318, ed. Loserth.
20. Luke xvii. 10.

secundum disparem racionem. Nam cum iuxta doctrinam [89D apostoli, ad Col. iii. 17, omnia *in nomine Dei* debent fieri, patet quod, si quid donant, hoc debet ascribi donacioni Dei, et per consequens accomodacioni ac alteri commutacioni graciose quoad Deum; ymo, debet vocari reddicio quoad Deum. Politici autem, tamquam mundi principes, quasi in nomine suo communicarent, talia baptisant terminos secundum consideracionem legis humane, ut distinctio commutacionum capiatur penes legum humanarum disparem racionem. Ideo vocat Scriptura talem donacionem humanam *ministerium* aut *communicacionem;* et illud quod quis ministrat sine debito secundum legem humanam *donare* dicitur.

*　　*　　*　　*　　*

3. *ascribi* A C: *scribi* B. 11. *ministerium* B C: *ministram* A. 12. Hic desinit cod. B; in A folium sequens vacat.

APPENDIX

RICARDI FILII RADULPHI

ARCHIEPISCOPI ARMACHANI

DE PAUPERIE SALVATORIS

LIBRI I II III IIII

Printed for the first time from the Bodleian Manuscript Auct. F. infra I. 2, *with corrections from the Merton College Manuscript No.* 113.

PRELIMINARY NOTICE.

The following pages contain a description, first of the Bodleian manuscript (B), secondly of the Merton College manuscript (M), and thirdly the table of contents of the last books of Archbishop FitzRalph's treatise, which are not here printed. The text of the work is edited from the Bodleian manuscript, and in all cases where the reading of M has been adopted that of B is given in the margin. In a few instances the reading of M is noticed in the margin, but no attempt has been made to register the results of a full collation.

I.

The Bodleian manuscript, Auct. F. infra I. 2 (formerly *NE.* A. 6. 5 and numbered 1926 in the 'Catalogus Librorum MSS. Angliae et Hiberniae,' 1697), is a large folio volume written on parchment, and consists of 401 leaves divided into double columns with a fly-leaf prefixed. It is the work of several scribes, and the date is of the latter part of the fourteenth century. The second leaf begins, *sepius excrescentes.* The initial letters are illuminated in blue with red scroll work of a plain character. The book still preserves what is apparently its original binding of rough white sheepskin; but it will be seen from the sequel that it consists of several collections which were not at first united in a single volume. Within the binding there is the note, 'Collectarium ex dono domini Thome Erle abbatis' in a fifteenth century hand; to which is added in different ink, 'claustralibus Rading.' Thomas Erle was made abbat of Reading in 1409 and died before 12 January 1430[1].

On the fly-leaf prefixed to f. 1 the following table of contents is written in a large Gothic hand:—

[1] Dugdale, Monasticon Anglicanum, iv. 32 *b*, ed. 1823.

In isto volumine continentur ista, videlicet,

Ricardus Armachanus Hibernie de pauperie Salvatoris libri septem. [f. 1[1].]

Item, libellus[2] qui sic incipit, *Dileccio sine simulacione.* (fol. 85[3].)

Item, beatus Augustinus super epistolam beati Iohannis. (fol. 104[3].)

Item, beatus Augustinus de fide ac simbolo. [f. 127 D.]

Item, sermo Augustini de periurio. [f. 131 B.]

Item, duo libri sancti Augustini episcopi ad inquisicionem Ianuarii. [f. 133 B.]

Item, liber sancti Augustini de cura pro mortuis gerenda. [f. 139 B.]

Item, libellus Augustini contra Felicianum. [f. 144 A.]

Item, libellus sancti Augustini de resurreccione. [f. 149 A.[4]]

Item, beatus Augustinus de conflictu viciorum et virtutum. [f. 156 A.]

Item, beatus Augustinus de penitencia. [f. 159 D.]

Item, beatus Augustinus de gaudio electorum et supplicio reproborum. [f. 163 D.]

Item, beatus Augustinus de agone Christiano. [f. 165 B.]

Item, beatus Augustinus de visitacione infirmorum. [f. 169 C.]

Item, beatus Augustinus de vera et falsa penitencia. [f. 172 D.]

Item, beatus Augustinus contra Pelagium. [f. 177 D.]

Item, beatus Augustinus de beato latrone. [f. 179 C.]

Item, beatus Augustinus de mirabilibus divine Scripture. (fol. 181[3].)

Item, venerabilis Beda de temporibus. [f. 189 A.]

Item, de equinoctio[5]. [f. 191 D.]

Item, libro de temporibus secundo[6]. [f. 193 A.]

Item, sermones lviii., videlicet, *Ad te levavi oculos meos*, etc. (fol. 231[3].)'

On the back of the blank leaf preceding these 'sermones lviii.' is a table of contents (headed 'Liber monasterii Radyng'), which begins with 'Super epistolam sancti Iohannis' and ends with the entry of 'Beda de temporibus';

[1] Articles beginning at the top of the first column of a leaf are referred to by the simple number of the folio; the letter A is only added when the article begins some way down the column.

[2] This 'libellus' is an anonymous collection of sermons written in a different handwriting from that of the preceding article.

[3] Added in a hand apparently of the seventeenth century.

[4] After this comes S. Augustin's 'Dialogus Quaestionum lxiii,' f. 150 C, which is not mentioned in the table of contents, apparently because it has no title and is not assigned to any author.

[5] Bed. ep. iv. ad Wicredam.

[6] Commonly entitled De temporum ratione.

whence it follows that this section of the book originally stood by itself without either the work of FitzRalph or these anonymous sermons. It should also be noticed that the work of FitzRalph is in a different hand, different ink, and the written part of the page is of different size from the Augustin-Bede part, the whole of which was evidently written, though by more than one scribe, as a single piece of work; and the handwriting of the FitzRalph book is resumed in these 'sermones lviii.' The inference is that the entire section, ff. 104–230, was inserted, together with the collection of sermons, ff. 85–103, into a volume which previously consisted of FitzRalph's treatise and the 'sermones lviii.' These sermons are as follow:—

Ad te levavi oculos (without author's name). [f. 231.]

Primus sermo Ricardi archiepiscopi Ardmachani Hibernie primatis factus ad populum in aula episcopi London', A. D. 1356, quarta dominica adventus: *Dirigite viam Domini.* (Printed at the end of his 'Summa in Quaestionibus Armenorum,' Paris 1511.) [f. 237.]

Secundus sermo Ricardi archiepiscopi Ardmachani Hibernie primatis factus ad populum in vulgari dominica secunda post octavas epiphanie apud crucem London', A. D. 1356: *Quodcunque dixerit vobis facite.* (Printed *ibid.*) [f. 240 D.]

Sermo eiusdem Ricardi habitus in capella domini vicecancellarii in festo omnium sanctorum propter infirmitatem domini pape, quia in sua capella factus esse debebat, 1358: *Qui diligit Deum.* [f. 246.]

Sermo eiusdem de sancto Thoma archiepiscopo Cantuariensi in audiencia causarum Avinion': *Princeps maximus cecidit.* [f. 250 A.]

Sermo eiusdem habitus in die cinerum in capella domini Benedicti pape XII: *Aspergite vos cinere.* [f. 257 A.]

Redemisti nos (without writer's name, but the authorship may be gathered from the following article). [f. 260 A.]

Sermo eiusdem habitus in ecclesia fratrum predicatorum Avinion' in festo translacionis sancti Thome martyris archiepiscopi Cantuariensis, A. D. 1339: *Transtulit illum Dominus.* [f. 263 B.]

Crevit in vineam laciorem (without author's name). [f. 266 C.]

Sermo eiusdem habitus in capella domini vicecancellarii dominica prima adventus: *Veni, domine Iesu.* [f. 270 C.]

At the end of this sermon, f. 275 A, there is a break, three columns being left vacant; but the next leaf resumes in the same handwriting the series of FitzRalph's sermons:—

Tercius sermo eiusdem archiepiscopi factus ad populum in vulgari apud crucem sancti Pauli London' prima dominica quadragesime, A. D. 1356: *Dic ut lapides isti.* (Printed as above.) [f. 276.]

Sermo Ricardi archiepiscopi Ardmachani primatis Hibernie apud crucem ecclesie sancti Pauli London' tercia dominica quadragesime, A. D. 1356, et consecracionis eiusdem archiepiscopi anno decimo: *Nemo vos seducat.* (Printed as above.) [f. 279 D.]

Dolentes querebamus (without author's name). [f. 288.]

Sermo magistri Ricardi Kilwyngton' de adventu Domini [1]. [f. 290 A.]

Incipiunt sermones et materie diverse de eleccione: *Eligite meliorem de filiis* (following the last article without a break). [f. 293 D.]

This collection, which is anonymous, has headlines here and there indicating the contents:—

Sermo de mortuis. [f. 304 C.]
Sermo de martiribus. [f. 307 D.]
De confessoribus. [f. 313 B.]

This last head-line is continued as far as f. 337 B, on which is a memorandum in the handwriting of the first half of the fifteenth century: 'Hec sunt themata contenta in parte precedente huius voluminis,' with a list including everything now comprised in the book from ff. 237 to 337, in other words all the next preceding section of the volume excepting the anonymous sermon *Ad te levavi oculos* (ff. 231–236). Thus the portion written in the same or like handwriting, when it was first gathered together, contained only ff. 237 to 337; afterwards the great treatise of FitzRalph (ff. 1–84) and the sermon *Ad te levavi* (ff. 231–236) must have been added; and later still the two sections ff. 85–103 and ff. 104–230.

[1] Kilwyngton, or Kilmington, it may be noticed, had been associated with FitzRalph in the learned company which formed the household of Richard of Bury, bishop of Durham, and which included also Thomas Bradwardine, Walter Burley, Robert Holcot, and others of less note. See W. de Chambre, Cont. Hist. Dunelm., in Hist. Dunelm. Scriptt. tres, p. 128, 1839. Kilwyngton was made archdeacon of London in 1350, and a few years later dean of S. Paul's (Le Neve, Fasti Eccl. Anglic. 2. 311, 321, ed. Hardy). He took part in the controversy against the mendicants which gave occasion to the production of FitzRalph's work, and seems to have written a treatise against FitzRalph's Franciscan opponent Roger Conway (W. Rede, Vit. Pontiff., ap. Tanner, Bibl. Brit.-Hib., p. 197); but no traces of it are known to exist.

After f. 337 two leaves are left blank, and then on f. 340 begins an entirely new section, consisting of sermons 'de natali Domini,' 'de visitacione,' 'similitudines de sancta Maria,' sermons 'de sancta Maria,' and on various occasions, as far as the end of f. 401 D, where the collection, and with it the volume as we now possess it, ends defectively.

II.

The Merton College manuscript 113 (formerly O. 2. 7. Art., and earlier still D. 5. 12) is a folio volume, written in double columns on parchment. On the first fly-leaf is written (reversed) 'Iste liber legatur collegio de Mertonhalle a magistro Iohanne Ryseborw quondam socio eiusdem domus, cuius anime propicietur Deus. Amen.' Rysborowe, or Risborough, is said to have been fellow of Merton College in 1360[1]: in 1377–8 he accounted as 'supervisor operis' for the expense of building the college library; and his name appears as bursar at various dates down to 1397[2]. The book is in a rough calf binding of the seventeenth century, and has on the inside cover a table of contents in the handwriting of the former half of that century. According to Coxe[3] it contains 233 leaves, but they are only occasionally numbered. In the date he assigns to the volume 'saec. xiv. ineuntis' must be a misprint for 'exeuntis,' since no part of its contents can be safely placed many years before 1400. The book contains:—

Holcot super sentencias: *Utrum quilibet viator.* The well-known work of Robert Holcot, printed by John Trechsel at Lyons 1497, 4to. (Magistri Roberti Holkot Super quatuor libros sententiarum questiones). The manuscript contains, with certain omissions, the commentary, until the point where it ends, that is, as far as signature *o* v, col. 2, in the printed edition. Then follows a short narrative passage concerning Daniel, after which the commentary is resumed, and the part dealing with Sent. ii. qu. 4 and ii. qu. 3 is given. After these comes on a new leaf (f. 107) a determinatio 'Utrum prescitus sicut et predestinatus faciens fructus bonos eterne vite meritorios possit decedere fina-

[1] G. C. Brodrick, Memorials of Merton College, p. 212, Oxford 1885.
[2] I am indebted for notes concerning Risborough to the kindness of my friend Mr. W. H. Stevenson.
[3] Catal. Codd. MSS. Coll. et Aul. Oxon., Merton Coll., p. 53.

liter cum eisdem' (cited among Holcot's works as 'De praescientia et praedestinatione[1].')

A new section begins on f. 117, containing the work of Alan de Insulis de Planctu Naturae (Migne 210. pp. 431–482): it ends on f. 128 D, 'Explicit Enchiridion Alani minimi capelle de conquestione nature.'

Another section, beginning on f. 129, contains a treatise on accentuation. It extends to f. 142 D: 'Explicit accentarius scriptus anno domini M° ccc^{mo} lxx° vii^{mo}.'

After this comes (f. 143) Richard FitzRalph's treatise de Pauperie Salvatoris. Immediately following the termination of this treatise (f. 217 D) are the titles of the divisions of six sermons (not, as Coxe says[2], a table of contents of the foregoing work); similar in subject to FitzRalph's printed sermons but not agreeing in detail. The sermons themselves are not given, but instead of them (f. 218 C) a series of determinations, apparently on Peter Lombard, Sent. i. 4, with which the volume ends.

III.

The following is the table of contents of the last three books of FitzRalph's work:—

LIB. V. *Incipiunt capitula quinti libri tractantis de principiis ditantibus Deum, angelos bonos et malos, et homines bonos et malos.* [48B

1. Primum capitulum, posito sensu gramaticali huius termini *dives* et eius causa materiali, declarando supposita primo probat quod dominium in Deo non est sufficiens formaliter causa, sicut nec possessio, Deum ditandi.

2. Secundum capitulum nititur affirmare quod nec Dei dominium nec eius possessio, neque principium ex illis compositum, nec ius utendi diviciis in eo sufficiens, nec facultas utendi sufficiens est apropriata formaliter causa ditandi; et obicit de heredibus divitum, ac dissolvit.

3. Tercium capitulum, obiciendo contra precedens capitulum distinguendo possessionem in actualem et habitualem et poten- *et habitualem* om. M.
cialem, ostendit quod propinqua causa formalis ditandi est ius sufficiens actu vel habitu sive propinqua potencia libere possidendi divicias, per quod ius formaliter de propinquo Deus est dives.

4. Quartum capitulum contra hoc obicit et dissolvit, ostendens quod ius sufficiens libere possidendi divicias est causa formalis ditandi; et distinctione posita de communi dominio, patefacit qualiter per commune civile dominium potest homo ditari.

[1] Bale, Script. Bryt. Catal. v. 80; Pits, de Angl. Script. p. 464; Tanner, Bibl. Brit.-Hib., p. 408.

[2] P. 53 *b*.

48B] Quintum capitulum obiciendo ac respondendo nititur affirmare quod per originale dominium, si homines viverent ut deberent, possent in presenti ditari. 5.

Sextum capitulum obiciendo ac dissolvendo declarat qualiter de facto in presenti potest homo per originale dominium vere ditari, licet fragiliter et etiam per dominium contentive commune et etiam subiective. 6.

fragiliter M: *formaliter* B.

Septimum capitulum obiciens ac dissolvens ostendit quod mundo destructo Deus nec temporaliter dives nec pauper existeret, licet inops in temporalibus diceretur; quia nec actu nec habitu possideret divicias, licet potenciam haberet seu facultatem libere possidendi divicias. 7.

Octavum capitulum obiciens ac dissolvens nititur declarare quod propter potenciam multiplicandi atque mutandi Deus paucis rebus existentibus dives esset, quia perpauce divicie subiecte tali potencie habitualiter essent multe. 8.

Nonum capitulum obicit quod Deus, paucis existentibus opibus, pauper esset; et solvit ostendens clarius responsionem capituli precedentis. 9.

Decimum capitulum conatur ostendere qualiter et ex quibus angeli boni sint divites et eorum aliqui aliis diciores, quamvis C nichil * habeant ultra congruenciam status sui. 10.

Undecimum capitulum primo ostendit bonos angelos pauperes esse non posse, nec aliquos malos angelos posse divites appellari aut rebus uti ostendit. Item, quod perditorum angelorum aliqui sunt pauperiores aliis patefacit. 11.

Duodecimum capitulum declarat inferiores angelos perditos alcioribus pauperiores existere, et quod aliqui perditorum forte habent paupertatem equalem et eque profundam, et habent paupertatem nichilominus arciorem; et adicit patens exemplum. 12.

Decimum tercium capitulum patefacit et quando et quare Adam dives erat, et quod non minus dives erat eius uxore creata, et quod omnes eius filii divites extitissent si ipsi primi in innocencia perstitissent. 13.

Quartum decimum capitulum obiciens ac dissolvens affirmat quod, si primi parentes in bono creacionis stetissent, omnes eorum filii eciam in ortu divites extitissent, et quod principia eo statu sufficiencia ad ditandum non sufficiunt in presenti obstantibus legibus positivis. 14.

Quintum decimum capitulum obicit ac dissolvendo declarat quod non propter prepondituram in statu innocencie quisquam dicior altero extitisset, set omnes eque divites extitissent, repetens probaciones adductas in secundo libro ac tercio. 15.

Sextum decimum capitulum contra equalitatem ditacionis pro omni casu obicit, et racionibus patefacit quod ex magnifica 16.

magna M.

donacione infra genus suum aut extra, si in statu innocencie fieri potuisset, nullus innocens pauperior extitisset. [48C

17. Septimum decimum capitulum nititur suadere quod Adam in statu innocencie non poterat pauper esse; et obicit ac dissolvit, ostendens quod maculasset in hoc statum suum primevum glorie et honoris.

18. Octavum decimum capitulum declarare conatur quod non nisi inproprie post peccatum admissum fuerunt divites Adam aut sui stante peccato; et eciam patefacit quod ex civilibus principiis, licet inproprie, divites extiterunt.

19. Nonum decimum capitulum nititur suadere per quem et quorum temporibus fuerant introducta civile dominium (seu proprietas) et civilis possessio, et qualiter per illa et per ius utendi derivatum ab eis nunc et tunc homines proprie ac minus proprie divites dicebantur. Post *illa* M *ius* addit.

20. Vicesimum capitulum inquirendo de domino nostro Iesu ostendit quod dives non erat ex principiis naturalibus, non obstante quod primus parens eius, cum solus fuerat, ex naturalibus principiis dives erat; quoniam dominus noster Iesus semper opum possessione carebat.

21. Vicesimum primum capitulum obicit contra dictum precedens de domino nostro Iesu, et dissolvendo ostendit quod, licet in ipso fuerat semper naturalis iusta facultas res quascumque libere * possidendi, non tamen possessionem opum habebat actu aut habitu; et solvit obiectum de ficu cui maledixit et de porcis quos ingredi concessit demonibus. D

22. Vicesimum secundum capitulum obicit forcius de domino nostro Iesu, et solvit ostendens quod, quamvis per multiplicandi potenciam poterat semper esse ditissimus, non tamen per eam actu aut habitu set sola potencia dives erat, quia ea uti nolebat. *volebat* M; B lect. dub.

23. Vicesimum tercium capitulum, obiciens per illud, *Data est michi omnis potestas in celo et in terra*, et per alia dicta Scripture, quod dives erat dominus noster Iesus, dissolvit Scripturas illas exponens, sic librum quintum recapitulando concludit.

LIB. VI. *Incipit sextus liber de gradibus paupertatis.* 56C

1. Primum capitulum, distinguens sensum terminorum istorum, *pauper*, *inops*, *mendicus*, *egenus*, ostendit qualiter voluntarie ac involuntarie, materialiter atque formaliter pauper et inops, mendicus et egenus, quisque efficitur.

2. Secundum capitulum patefacit quod, quamvis aliquis involuntarie opum carencia ac voluntarie abieccione rerum ditancium, nullus tamen naturaliter poterit pauper, sicut nec naturaliter potest esse dives. *voluntaria* B.

56C] Tercium capitulum inquirendo ostendit quod sit aliquis gradus altissimus paupertatis quoad ditandi materiam, et qualis est qui a voluntate sancte potest affirmi perpetuo observandus. 3.

Quartum capitulum obicit multipliciter ex Scripturis quod nec Christus nec eius apostoli istum gradum servabant altissime paupertatis, inferens consequenter quod qui hunc gradum observant non in hoc Christum aut eius apostolos imitantur. 4.

Quintum capitulum exponens hoc dictum iuveni multas possessiones habenti, *Si vis perfectus esse*, etc., nititur suadere quod ex illo dicto probari non potest, nec ex dicto Petri, ibidem, *Ecce, nos reliquimus omnia*, etc., nec ex Christi responso, *Amen, amen, dico vobis*, etc., quod Dominus noster gradum illum paupertatis iuveni suadere volebat. 5.

Sextum capitulum ad hoc unam racionem adiciens conatur ostendere quod nec illud Luc. xiv., *Sic ergo omnis ex vobis qui non renunciat omnibus que possidet*, etc., nec illud, *Ideo dico vobis, ne soliciti sitis*, etc., istum gradum paupertatis a Christo suasum esse convincit. 6.

Septimum capitulum patefacit quod illud dictum apostolis tempore missionis eorum, *Nolite possidere aurum neque argentum*, etc., ad istum gradum paupertatis servandum nichil penitus operatur. 7.

Octavum capitulum nititur explanare quod, licet Dominus noster et eius apostoli hunc gradum paupertatis, quia communem vitam duxerunt, non servaverunt in se ipsis, non minus tamen ista paupertas *evangelica* dici debet, nisi probari possit quod non potest sancte a voluntate assumi. 8.

Nonum capitulum adducit decretum domini Nicholai *Exiit*, de verborum significacione, libro sexto, ut probet hanc paupertatem esse evangelicam et esse fratrum minorum, et sic posse ad observandum sancte assumi; et ponit aliqua fundamenta patencia ad investigandum istud profundius. 9.

Decimum capitulum inquirendo declarat quod paupertatis gradus predictus non potest sancte ad simpliciter observandum
D assumi, nisi condicionem * tacitam aut expressam contineat, et quod nec Christus illum servavit nec apostolis suis precepit aut tradidit observandum. 10.

Undecimum capitulum obiciendo et respondendo declarat quod predictus gradus paupertatis cum modificacione ad tempus futurum potest a voluntate sancte ad perpetuo observandum assumi. 11.

Duodecimum capitulum, gradum istum altissime paupertatis describens, ostendit quod iuxta varias circumstancias loci ac temporis vicinorum et personarum in personis variis variatur. 12.

13. Tercium decimum capitulum, repetens unum affirmatum in [56D
xi. precedenti capitulo, scilicet, quod qui providenciam omnem *omnem:*
negligeret, exponeret se discrimini, Deum temptando, et esset *omī* B,
in sua consciencia, si recte saperet, homicida, contra illud obicit *omī* M.
difficulter alia pro illo adducit.

14. Quartum decimum capitulum, ostendens qualis sollicitudo est vituperabilis et qualis laudabilis, obiectus omnes absolvit, patenter ostendens ex oracione dominica et aliis sollicitudinem circa victum et vestitum a viris evangelicis adhibendam.

15. Quintum decimum capitulum, obiciens qualis in perfectis sollicitudo esse debet aut possit, respondendo ostendit super hoc regulam ex Scripturis, et ulterius patefacit quod actus de se minoris meriti debet in casu actui maioris meriti anteferri.

16. Sextum decimum capitulum, distinguens paupertatem altissimam in monasticam et communem, ostendit quod neutra
civilem possessionem excludit; et quod paupertas artissima *altissima*
utrumque quoad totum suum genus excludit racione confirmat. M.

17. Decimum septimum capitulum patefacit quod paupertas artissima possessionem naturalem quamcunque iure propriam abicit, et solo communi originali dominio et possessione naturali communi contentatur, quam in monasticam et collegialem distinguens quinque gradus altissime paupertatis ostendit, probans quintum esse artissimum, inferens unam conclusionem mirabilem.

18. Decimum octavum capitulum, investigans qualem dominus
noster Iesus habuit paupertatem, ostendit quod nunquam *ostendit*
habuit aliquod civile dominium seu possessionem civilem, et om. B.
solvit obiectum, ostendens quod ipse Iudeorum et regni ipsorum rex erat.

19. Decimum nonum capitulum, obiciens contra precedens, ostendit regibus utile esse civile dominium quoad protegendum habita et repetendum ablata, Christo vero et apostolis suis nequaquam; de Christo et suis obiciens ac dissolvens: et obiectum de divitibus dissolvendo ostendit quod divites evangelica perfeccione possunt esse perfecti.

20. Vicesimum capitulum, iterum obiciens de sacerdocio domini
nostri Iesu, dissolvit, ostendens * quod non habuit in possessi- 57A
onibus sacerdotalibus civile dominium, et probat multis racionibus ipsum pauperem extitisse.

21. Vicesimum primum capitulum patefacit per racionem et dictum sancti Clementis quod Christus non habuit ius utendi civile nec possessionem civilem, et extrahit a dicto sancti Clementis multas conclusiones notabiles inferendo qualem vitam Dominus noster in carne agebat.

22. Vicesimum secundum capitulum nititur affirmare quod Christus et sui apostoli quintam speciem paupertatis altissime tenuerunt,

57A] et quod in collegio apostolorum sive fidelium aliorum non fuit proprietas bonorum eis communium.

Vicesimum tercium capitulum conatur astruere quod in 23.
Christo aut eius apostolis non fuit proprietas aliqua rerum nec ius utendi civile aut aliud proprium; set in casu necessitatis debet quisque cum proximo suo, si velit, dividere quod habet.

Vicesimum quartum capitulum obicit contra precedens, et 24.
solvit, ostendens quod in casu necessitatis duorum aliquando est perfeccioni conformius necessarium utrique totum alteri tradere quam tenere, et aliquando econtra.

ostenaens om. B.

Vicesimum quintum capitulum contra hoc obicit, et dissolvit, 25.
repetens distinccionem possessionis naturalis atque ostendens qualiter regule perfeccionis et caritatis, fidei, atque spei possessioni communi conveniunt, proprie possessioni nequaquam.

Vicesimum sextum capitulum obiciendo ac solvendo declarat 26.
qualiter consilia evangelica debent intelligi, et quod leges repressive malorum sunt utiles et debent a prelatis ecclesie observari, ita quod tenentur ecclesie bona ne tollantur defendere, et si tollantur repetere; et exponit illud apostoli, *Iam quidem omnino delictum est in vobis quod iudicium habetis.*

Vicesimum septimum capitulum obicit ac dissolvit ostendens 27.
quod ius civile seu lex in modo rebus utendi apostolorum et communiter prelatorum et sibi subiectorum, ac collegiorum ecclesie prelatos habencium, nullum ius utendi rebus proprium seu possessionem iure propriam necessario secum habet.

nodo B.

Vicesimum octavum capitulum, obiciens de auctoritate supe- 28.
rioris sive ecclesie, dissolvit, ostendens quod non adducit necessario proprietatem seu possessionem civilem.

Vicesimum nonum capitulum obicit, et dissolvit, declarans 29.
quod nec papa nec apostoli nec eorum successores in presenti tenentur ex precepto istam paupertatem artissimam observare; et exponit illud Mat. v., *Nisi iusticia vestra plus habundaverit*, etc.

Tricesimum capitulum ostendit alia racione id idem, et ulte- 30.
rius patefacit quod ditacio perfeccionem aut inperfeccionem per se nullam adducit, neque paupertas; et ponit unum co-
B lorem quod minor paupertas videtur magis * convenire prelatorum statui in presenti, et maior statui prelatorum nascentis ecclesie.

Tricesimum primum capitulum ponit aliam racionem ad 31.
obiectum vicesimi noni capituli, et obicit contra paupertatem artissimam prelatorum per thesaurorum possessionem et per iudicia secularia que prelati exercent, et quod sunt barones et comites; et solvit obiectum.

Tricesimum secundum capitulum obicit, et dissolvit qualiter 32.

potest quis providere suis ministris servando paupertatem artissimam. [57B

33. Tricesimum tercium capitulum obicit de mercede quam Dominus dixit deberi apostolis ; et dissolvit primo colorate, secundo realiter; ac ostendit quod nec apostoli nec fratres minores, qui iuxta suam regulam de laboricio habent vivere, si oportet, habent civile ius aliquod in mercede.

34. Tricesimum quartum capitulum investigando ostendit quod nec Dominus noster nec eius apostoli istam paupertatem artissimam ex voto servabant; et exponit illud Mat. xix., *Et sunt eunuchi qui castraverunt se ipsos propter regnum celorum; qui potest capere capiat.*

35. Tricesimum quintum capitulum multis racionibus id idem ostendit, exponens canticum 1 Reg. ii. et dictum beati Augustini super hoc, septimo decimo de Civitate Dei, capitulo iv.

36. Tricesimum sextum capitulum aliam racionem ad idem adducit; et obicit, ac dissolvit, ostendens quod paupertas ex voto nec minuitur nec augetur nisi forte per accidens.

37. Tricesimum septimum capitulum patefacit quod priora dicta non condempnant voventes aut vota, et dat doctrinam ad quam debet homo prudenter attendere antequam votum emittat : et sic sexto libro finem imponit. *et sic . . . imponit* om. B.

LIB. VII. *Septimus liber contrarietates famosas et alias magis occultas inter constituciones dominorum summorum pontificum Nicholai III et Iohannis XXII, ac ipsius libellum Quoniam vir reprobus, super paupertatis Christi et apostolorum ipsius materia, que paupertas regule ordinis fratrum minorum ascribitur ab eisdem, certis traditis documentis, absolvit; et habet octodecim capitula.* 71D *paupertate* B, *paupertatem* M.

1. Primum capitulum disputat inquirendo unde decretales alique debent censeri contrarie, ostendens quod non, nisi ex contrarietate sensuum diffinitoris in illis.

2. Secundum capitulum patefacit que sunt diffinita in constitucione domini Iohannis *Ad conditorem.*

3. Tercium capitulum manifestat que sunt diffinita in constitucione domini Iohannis *Cum inter.*

4. Quartum capitulum simili modo ostendit que sunt diffinita in constitucione domini Iohannis *Quia quorundam* et in libello *Quoniam vir reprobus.*

5. Quintum capitulum assumit contrarietates inter decretum domini Iohannis *Ad conditorem* et decretum domini Nicholai *Exiit* discuciendas; et primam contrarietatem, que ex hoc oriri videtur, quod dominus Nicholaus bonorum omnium oblatorum fratribus minoribus dominium sibi et racione ecclesie reservavit,

71D] et dominus Iohannes ostendit quod talis reservacio non profuit
proficit B. fratribus quoad statum perfeccionis sed obfuit; et obicit de legibus repressivis malicie ac dissolvit.

Sextum capitulum occasione dictorum in quinto capitulo 6.
inquirit de privilegiis sepulture et confessionis audiende communiter, et eis similibus, numquid sine infeccione perfeccionis status fratrum poterant procurari, acceptari, aut eciam tollerari;
72A negativam suadens * et duos summos pontifices eadem privilegia concedentes excusans.

Septimum capitulum secundam contrarietatem, de reserva- 7.
cione bonorum fratribus minoribus oblatorum facta per dominum Nicholaum et de revocacione illius reservacionis per dominum Iohannem facta, dissolvit.

Octavum capitulum terciam contrarietatem, que videtur inter 8.
decreto domini Nicholai diffinientis quod Christus et sui apostoli ac fratres minores nullum ius habent penitus in communi
inter decr. Cum inter in qua om. B. nec in speciali in rebus quibus utuntur, et inter decretum *Cum inter* in qua Iohannes hoc diffinit esse hereticum, ut videtur, absolvit.

Nonum capitulum quartam contrarietatem, que oritur ex hoc 9.
quod dominus Nicholaus omnem proprietatem tam in com-
videtur excl. om. B. muni quam eciam in speciali videtur excludere a Christo, eius discipulis, et fratribus minoribus, et Iohannes in constitucione *Quia quorundam* et in libello *Quoniam vis reprobus* econtra patenter affirmat, per hoc quod alter laxius altero loquitur de proprietate absolvit.

Decimum capitulum quintam contrarietatem, que oritur ex 10.
hoc quod dominus Iohannes in constitucione *Quia quorundam* affirmat fratres predicatores et minores tenere secundum suam regulam altissimam paupertatem, licet fratres predicatores habeant proprietatem aliquam in communi, et dominus Nicholaus videtur sentire contrarium, per distinccionem altissime paupertatis ab artissima paupertate dissolvit.

Undecimum capitulum sextam contrarietatem orientem ex 11.
hoc quod dominus Nicholaus affirmare videtur Christum et suos apostolos, sicut et fratres minores imitatores ipsius, non habere in rebus quibus utuntur nisi simpliciter usum facti, qui nichil iuris confert utentibus, et dominus Iohannes affirmat in decreto *Cum inter* contrarium, per distinccionem simplicis usus facti dissolvit.

Duodecimum capitulum septimam illam famosam contrarie- 12.
tatem que oritur ex hoc quod dominus Iohannes contra simplicem usum facti, quam dominus Nicholaus fratribus illis ascribit, ostendit in constitucione *Ad conditorem* quod fratres non possunt censeri simplices usuarii et quod in rebus usu

consumptibilibus non potest usus haberi a dominio separatus, [72A
dissolvit.

Tercium decimum capitulum affirmare conatur quod dominus
13. Iohannes nec contradixit in hoc puncto domino Nicholao, nec
illi contradicere intendebat[1].

Quartum decimum capitulum octavam contrarietatem, que
14. oritur ex hoc quod dominus Nicholaus affirmat fratres iuste uti
rebus durante licencia concedentis nullum ius habentes, et
Iohannes probare conatur in libello *Quoniam vir* quod qui utitur
licencia habet ius utendi per diversos licencie effectus, absolvit.

Quintum decimum capitulum tollit nonam contrarietatem,
15. que ex hoc videtur oriri, quod dominus Nicholaus affirmare
videtur quod dominus Gregorius papa X in concilio Lug-
dunensi fratrum minorum regulam confirmavit, et dominus
Iohannes * in constitucione *Quia quorundam* affirmat quod
Gregorius X nec illam regulam declaravit nec eciam ap- B
probavit.

Sextum decimum capitulum decimam contrarietatem, que
16. circa libellum magistrorum oritur condempnatum, quia asserit
vitam fratrum minorum non esse evangelicam, quem tamen
dominus Iohannes approbare videtur, absolvit.

Decimum septimum capitulum undecimam contrarietatem,
17. que ex hiis videtur consurgere, quod dominus Iohannes in con-
stitucione *Quia quorundam* affirmat non solum Christum in
loculis proprietatem habuisse, set eciam quod dominus Nicho-
laus illud intellexit, cum tamen dominus Nicholaus videatur
patenter contrarium affirmare, pariter sicut terciam contrarie-
tatem absolvit.

Decimum octavum capitulum per brevem meditacionem de
18. dominio divino annectit materiam in toto opere primo pertrac- *prime* B.
tatam succincte perstringens et negocio finem imponens.

[1] B has *intē* at the end of the line, the rest of the word being accidentally not supplied in the next.

1A]

Titulum addidi.

LIBER RICARDI ARCHIEPISCOPI ARMACHANI DE PAUPERIE SALVATORIS.

SANCTISSIMO in Christo patri ac domino, domino nostro Innocencio divina providencia sacrosancte Romane ac universalis ecclesie summo pontifici, sue sanctitatis humilis creatura Ricardus archiepiscopus Ardmachanus, primas Hibernie, pedum oscula beatorum. Dudum felicis recordacionis dominus Clemens papa sextus, sui regiminis anno octavo, venerabilibus duobus in theologia doctis doctoribus ac michi pusillo negocium quoddam inter duos precipuos mendicancium ordines cum omni possibili diligencia annis plurimis laceratum, rerum in fomentum mortalitatis humane a sapientissimo suo ac summo bono Artifice creatarum proprietatem contingens, sive dominium, possessionem, atque ius ipsis rebus utendi, quam seu que in ipsis rebus obtinuit Salvator noster et Dominus Iesus Christus et obtinent fratres minores et ordo ipsorum, eiusdem Salvatoris nostri pauperiem (ut preferunt) imitantes, necnon concordanciam et discrepanciam decretalium felicium recordacionum dominorum Nicholai III et Iohannis XXII summorum pontificum super eadem materia editorum discuciendi, commisit. Super quo negocio, cum per partes ipsas coram vobis fuisset per tempus protraccius atque diffusius disputatum, attendens quod aculeis veprium pocius quam cultris seu vomeribus corticem dissecabant a radicibus elongati, zelo elucidande veritatis accensus, quorundam insuper dominorum meorum cardinalium beneplacitis excitatus, ipsius materie aggressus sum investigare radices, in Davitica radice confisus, *stella splendida matutina*. Verum quia opus inceptum, propter meum recessum a curia, deducere non poteram ad perfectum, inter fluctus pastoralis officii sine intermissione in partibus Hibernie inundantes, cum fuissent paulalum mitigati intervalla temporum quasi furtive (novit Omnipotens) michi surripui; et consummacionem operi incoato, ut potui sic distractus, nequaquam ut volueram aut debebam, imposui: set citra desiderium meum satis longe et uno opusculo

creaturarum B. — *nobis* B. — *et rad.* B. — Rev. xxii. 6. — *mitigacius* B.

Dedication to Innocent VI.

Having been deputed by Clement VI (1349-1350) to enquire with two others into certain questions debated among the mendicant orders touching property or lordship, possession, and the right of use,

and the discussion having led to no conclusion,

it seemed well to me independently to penetrate to the root of the matter:

which design, though long hindered by the charge of my diocese,

I have at length completed to the best of my power;

septem cum prenotata distinccione capitulorum suorum conti- [1A
nente libellos, quos peperit non tantum radicum eius latencia
set ipsius materie difficultas, ipsam materiam compilavi, *De
pauperie Salvatoris* ipsum appellans : quod opus ut vestri apo-
stolici pectoris, armarii Scripturarum, graciam examinis subeat,
benevolenciam correccionis sustineat, gloriam approbacionis ac-
cipiat, studentibus fructum aliquem afferat, a legentibus decre-
tales ipsas maculam erroris abstergat, apostolice vestre celsi-
tudini censui offerendum, eisdem vestris beatis pedibus provo-
lutus, indulgenciam meorum criminum postulans mercede.

and now present for your examination, correction, and approval.

Subject of the books.

Hoc opus, primi libelli * capitulis prelibatis, sic incipit: Io- B
HANNES. *Quia circa rerum propter hominem creatarum*, habens
hanc formam quod Iohannes censeatur interrogans et Ricardus
I. habeatur sentencians sive suadendo respondens. Primus liber
habens 34 capitula tractat de divino atque angelico dominio ac
II. possessione rerum et usu ipsarum ab eis. Secundus liber
tractat de humano originali dominio, ipsum describens ac partem
III. ipsius descripcionis declarans. Tercius liber possessionem
distinguit multiplicem, qualem habuit primus parens noster,
ostendens descripcionem originalis dominii quoad eius usum
IV. et alias circumstancias declarando. Quartus liber de pro-
prietate et iure utendi, ac de positivo sive civili dominio et eius
V. possessione et usu ac iure utendi, pertractat. Quintus liber
de principiis ditantibus Deum, angelos bonos et malos, ac ho-
VI. mines bonos et malos pertractat. Sextus liber de principiis
depauperantibus, quoad Deum, angelos, et homines bonos et
malos, pertractat; qualis erat Salvatoris nostri paupertas, et
apostolorum ac discipulorum ipsius et fratrum minorum et alio-
rum religiosorum communem vitam aut monasticam profitentis
VII. vel profitencium, suadendo ostendens. Septimus liber con-
trarietates famosas et alias magis occultas inter decretales do-
minorum summorum pontificum felicium recordacionum Nicholai
III et Iohannis XXII super paupertatis Christi et apostolorum
ipsius materia, que regule fratrum minorum ascribitur ab eisdem,
certis traditis documentis absolvit: et sic operi consummacionem
imponit.

Incipiunt capitula primi libri.

1. Primum capitulum primi libri proponit materiam supratactam, et modum non diffiniendi set suadendi in toto libello describit.
2. Secundum capitulum distinguit ditacionis famosa principia ; scilicet, dominium, proprietatem, possessionem, et ius utendi.
3. Tercium capitulum tractat, nunquit Deus incepit esse dominus, et quando et per quem sive a quo.

1B] Quartum capitulum investigat raciones causales divini dominii, sua- 4.
dens quod nec conservacio rerum a Deo nec gubernacio est causa seu
racio primarii divini dominii.

Quintum capitulum idem suadet, materiam conservacionis et guberna- 5.
cionis magis explanans, qualiter ad possessionem et usum pertinent
suppremi divini dominii.

Sextum capitulum multiplici racione atque Scriptura suadet quod Deus 6.
nunquam fuit proprietarius rerum omnium, set semper quando fuit
dominus condominantes habebat in rebus aliquibus.

Septimum capitulum suadet Deum in rerum primordio omnia posse- 7.
extrinc. B. disse et eis usum quoquomodo fuisse, differens tractare de usu extrinseco;
et ultra ostendit qualiter dominium est unum et multiplex.

Octavum capitulum describit divinum dominium triplici racione, sua- 8.
dens quod Deus non potest a se suum dominium abdicare.

C Nonum capitulum obicit de divino regimine et dominio orto * ex ipso ; 9.
et dissolvendo ostendit quod actus principales divini regiminis non
competunt angelis, nec possunt competere, nec per consequens eius domi-
nium ex eo consurgens; set est angelorum principatus officium seu
ministerium appellandum.

Decimum capitulum obicit contra precedens, et solvit racionibus 10.
et scripturis, affirmans quod officium angelorum et prelatorum non est
dicendum dominium.

Undecimum capitulum obicit contra priora per nomen dominacionum, 11.
et solvit ostendens racionem nominacionis ipsarum dominacionum et
ordinum ceterorum sub eis.

Duodecimum capitulum obicit, et dissolvit, ostendens quod angeli et 12.
intrinc. B. homines habent naturale dominium super actus suos intrinsecos excu-
sans se ab ulteriori tractatu super dominio angelorum.

Terciumdecimum capitulum pertractat de possessione divina, eam 13.
describens.

Quartumdecimum capitulum tractat de adnichilacione, probando quod 14.
non sit actus dominii nec actus omnino.

Quintumdecimum capitulum obicit contra precedens de consumpcione 15.
rerum a nobis, ostendens quod non est vera consumpcio.

Sextumdecimum capitulum distinguit consumpcionem rerum in suc- 16.
cessivam et subitam, et earum condiciones explanat.

Septimumdecimum capitulum tractat de actibus conversionis et 17.
resuscitacionis ac reformacionis.

Octavumdecimum capitulum tractat de actu augmentacionis et mul- 18.
tiplicacionis rerum a Deo, actus dissipandi, perdendi, et negligendi a Deo
excludens.

Undevicesimum capitulum, de Dei donacione inquirens, ostendit 19.
aliquem ad dominium posse admitti sine translacione aut imminucione
dominii ipsum admittencium.

Vicesimum capitulum ostendit Deum, sicut homines, posse constituere 20.
aliquem dominum rerum suarum communicando sibi suum dominium,
non transferendo illud nec minuendo; et quod unum est dominium
in Deo et in homine, sicut una est caritas.

Vicesimum primum capitulum obiciendo et dissolvendo ostendit 21.

Deum communicasse nostro primo parenti dominium tam specierum [1C quam individuorum, set secundario specierum, eius racionem assignans.

22. Vicesimum secundum capitulum obicit, ex hoc quod Adam erat servus Dei, quod non poterat acquirere sibi ipsi dominium; et dissolvit, ostendens de dominio per communicacionem acquisito contrarium.

23. Vicesimum tercium capitulum, posita alia racione inabdicabilitatis divini dominii, probat donacionem veriorem, magis propriam, et liberaliorem fieri sine abdicacione dominii, possessionis, aut iuris alterius, quam ius aliquod abdicando, ostendens scripturam non nunquam laxe donacionis verbum accipere.

24. Vicesimum quartum capitulum tractat de actu commodacionis, eam Deo convenire ostendens.

25. Vicesimum quintum capitulum, de actibus defensionis, repeticionis, et luicionis, ostendit quod Deo et eius divino dominio conveniunt.

26. Vicesimum sextum capitulum obicit quod Deus sine abdicacione sui dominii non potuit vendere nec emere, quia non potuit precium quod suum erat recipere; et dissolvit, ostendens ex scripturis et ex racione quod tam Deus quam homo rem suam * pro precio in casu potest D recipere.

27. Vicesimum septimum capitulum obicit contra precedens, ostendens quod Deus sine mutacione sui potest sibi et eciam dominio suo res de novo acquirere, eciam sine acquisicione novi dominii.

28. Vicesimum octavum capitulum obicit et dissolvit, ostendens Deum fieri donatarium et emptorem sine acquisicione novi dominii sive communicacione, translacione, ac eciam minucione dominii donatoris. Exemplum de sancto David ad prolacionem adducitur.

29. Vicesimum nonum capitulum ostendit Deum non posse fieri donatarium aut emptorem per acquisicionem possessionis rei cuiusquam neque iuris alterius, set per abdicacionem, imminucionem, seu restriccionem iuris alicuius.

30. Tricesimum capitulum ostendit quomodo pro bona voluntate Deo oblata emitur vita eterna sine abdicacione bone voluntatis, immo cum eius retencione utili a vendente.

31. Tricesimum primum capitulum, tractans de cupiditate et quatuor passionibus eius, ostendit qualiter in empcione vite eterne pro bona voluntate aliquid de iure cupiditatis abicitur, licet non inde fiat vendicio; set per solam restriccionem dominii, quoad actum, fit Deo vendicio.

32. Tricesimum secundum capitulum ostendit empcionem et vendicionem fieri absque ulla commutacione, iuxta illud Ysaie, *Emite absque argento et absque ulla commutacione vinum et lac;* et concludit quod omnes actus dominii numerati superius Deo conveniunt racione sui dominii.

33. Tricesimum tercium capitulum ostendit Deum verissime ac propriissime possidere, et omnes actus veri ac proprie dicti dominii sibi verissime ac propriissime convenire.

34. Tricesimum quartum capitulum contra recepcionem precii a Deo obicit illiberalitatem et vicium; et tollit obiectum, ostendens in casu virtutis esse recipere.

1D] INCIPIT LIBER RICARDI ARCHIEPISCOPI ARDMACHANI PRIMATIS HIBERNIE DE PAUPERIE SALVATORIS.

I.

To understand the distinctions of *dominium, proprietas,* &c., we must know the meaning of *paupertas,* as diversely explained in the rule of saint Francis and in the Decretals;

IOHANNES. Quia circa rerum propter hominem creatarum inferius in hoc mundo dominium, proprietatem, possessionem, ius utendi, et usum, ac circa voluntariam abiectionem huiusmodi rerum et earum iurium propter Deum, plurimi diversa atque adversa scripserunt, occasione sumpta ex doctrina ac gestis Salvatoris, domini nostri Iesu, et apostolorum atque discipulorum ipsius, que in Evangelio ac Apostolorum Actibus et literis describuntur; unde diversi viri sanctitate preclari atque sciencia, diversos ordines instituendo, eis diversas regulas ediderunt, veluti sancti Basilius, Augustinus, Benedictus, Dominicus, et Franciscus, eorundem ordinum regulas institutas evangelicis et apostolicis preceptis et Salvatoris nostri apostolorum ac discipulorum ipsius gestis et actibus, ut asserunt, conformando; super quibus nichilominus diversis temporibus sancti Romani
2A pontifices questionum surculos ex ipsis regulis * sepius excrescentes auctoritate apostolica succiderunt; in nullis tamen scripturis quas repperi super premissis potest meus animus quietari: unde, quia iam cerno te preter solitum a studio ociosum, in Iesu nomine te requiro ut quod super ipsa materia Deus tibi dederit in scribendo, profunditate materie ac multitudine doctorum super ea scribencium nequaquam obstantibus, omni verecundia ac timore postpositis, eundem Iesum solum habens pre oculis, mihi pandas, ita ut que ac qualis sit illa paupertas, que in regula beati Francisci et Decretalibus summorum pontificum, et precipue in illa Decretali domini Nicholai III, *Exiit*, de verborum significacionibus, libro sexto, describitur, et qualiter ipsa eadem Decretalis et Decretales domini Iohannis pape XXII, *Ad conditorem*, *Cum inter*, *Quia quorundam*, et libellus ipsius *Quoniam vir reprobus*, sua bulla munitus, se invicem super istius paupertatis materia non impugnant, si fieri poterit, manifestes. Et ne propter librorum tuorum carenciam te excuses, ecce tradendi modum hunc tibi prescribo, ut si ea que mihi querenti affirmare conaberis sacris Scripturis diffinicionibus, seu assercionibus summorum pontificum, seu sacrosancte Romane ecclesie aut racionibus vivis communias respondendo, nullius testimonio doctoris adiecto, mihi satisfieri reputabo.

sacre B.

Ricardus. Non audeo tibi obsistere, me in tam potentis, tam [2A dulcis, ac tam dilecti nobis Ducis nomine adiuranti. Intremus *admir.* B. ergo in istam caliginem, servata forma quam nobis prefigis, ipso Iesu duce nostri itineris ex intimis nostris visceribus invocato, qui omnibus ad eum vigilantibus in suis viis hilariter se ostendit. Verum, quia in litteris phisicis didicisti quod privaciones per suos habitus agnoscuntur, et constat paupertatem privacionem quodam modo existere, lege racionis artamur ab opulencia atque *quoquo modo* B. rerum dominio et aliis rebus seu iuribus (si que sunt) ditantibus; iuxta modum tamen loquendi in sacris Scripturis nobis expressum, nostrum negocium exordiri. Nec in isto negocio sensus primarios seu derivatos nominum aut verborum iuxta radices gramatice audemus aut debemus omittere; cum in fine Decretalis prefate, *Exiit*, de materia quam prefigis inhibeatur expresse sub pena gravissima, licet per dominum Iohannem suspensa, hoc modo: *Itaque sub pena excommunicacionis et privacionis* 6 Decr., vi. tit. 12. *officii ac beneficii districte precipimus ut presens constitucio cum ipsam legi contigerit, sicud prolata est, ita fideliter exponatur ad litteram; concordancie, contrarietates, vel adverse opiniones* *literam* B. *a lectoribus seu expositoribus minime inducantur; super ista* *exposito* B. *constitucione glose non fiant, nisi forsitan per quas verbum vel verbi sensus seu construccio vel ipsa constitucio quasi gramaticaliter ad litteram vel intelligibilius exponatur; nec intellectus ipsius per legentem depravetur in aliquo seu * distorqueatur ad* B *aliud quam litera ipsa sonat.* Ceterum, cum in Iesu sapiencie ducis nostri *dextera* sit *longitudo dierum, et in sinistra eius* Prov. iii. 16. *divitie et gloria*, Salomone prodente; cum insuper ipse sit *rex* *regum et dominus dominancium* et universe dominus creature 1 Tim. vi. 15. (unde consequitur opulenciam omnem ac cuncta creature dominia ac cetera iura ditancia non esse nisi dona ipsius *qui dat* Iudith ix. 17. *omnibus affluenter*): primo compellimur ex ordine racionis in- Iac. i. 5. quirere, quale, qualiter, et quibus racionibus competunt illi dominia et alię res ditantes; ac deinde creaturarum diversa dominia ac iura ditancia, eo ordine quo a dominio et aliis iuribus creatoris descendunt, describere, aut aliter, prout eidem Duci nostro placebit, agnoscere. Tu igitur inquirendo exprime quid intendis.

[Margin: and for this purpose begin by examining the nature of *dominium* as pertaining to God and to his creatures.]

II. Iohannes. Incipe numerare, si placet, principia seu causas per que quis dives efficitur.

Ricardus. Tuum est ea exprimere et meum expressa discutere.

Ioh. Mihi videntur circa divicias ista in principio huius a te numerata principia esse ditancia.

Ric. Ista ditacionis principia clarius et magis aperte dis-

Distinction of *proprietas* and *dominium*.

2B] tingue, et dic primo in quo distinguitur rei cuiusvis proprietas ab eius dominio.

IOH. Hec duo se habent secundum subtus et supra; quoniam omnis proprietas est dominium, non econtra: sic quod proprietatem non appello nisi proprium rei dominium, scilicet, quod uni soli convenit dominanti.

RIC. Cum ergo unius rei sint plura dominia, quorum quodlibet convenit uni soli, sicut unius baronie baro habet dominium proprium, dominus eius comes habet eiusdem baronie dominium proprium, dux eius habet baronie ipsius proprium sibi dominium, et rex eius eciam habet sibi proprium regale dominium; ita consequitur quod quisque istorum habet proprietatem huiusmodi baronie. Nemo autem, ut puto, ambigit quin habens proprietatem rei cuiusvis potest re ipsa uti sine alterius cuiusque iniuria; et ita consequitur quod quisque istorum potest uti baronia sine cuiuslibet alterius eorundem iniuria; et ita quilibet maiorum predictorum potest sine baronis iniuria redditus baronie (ut videtur) accipere et eis uti pro voto: quod veritatem non habet.

sine M: *in* B.

IOH. Sic sequi videtur, cum non video quomodo possit id stare, quoniam baro uti potest et debet libere redditibus baronie uti, non eius superiores domini, nisi velit.

All *dominium* belonging to a single personis not *proprietas*.

RIC. Non recte hoc astruis, quoniam si baro vellet regi, duci, aut comiti suo resistere, ne usum congruentem suo dominio in baronie redditibus exerceret, ita baro suo domino iniuriam irrogaret, cum usus sui dominii in subiectis suo dominio sibi sit iustus et debitus: verbi gracia, si comes, dux, aut rex ad parliamentum suum aut ad guerram iustam eos communiter con-

ita: *ia* M, *ta* B.

C cernentem * baronem vocaret et stipendia racionabilia certo numero militum de redditibus baronis pro communi guerra gerenda statueret, iuste id ageret, nec baro sine iniuria eius posset obsistere; sic in aliis casibus satis multis: et ita rex, dux, et comes suo casu possunt uti libere redditibus baronie, eciam ipsa persona baronis; tamen non habent proprietatem in redditibus baronie neque in corpore baronis, licet quisque eorum habeat super baronia proprium sibi dominium: unde consequitur quod non omne dominium proprium uni soli est, aut dici potest, proprietas.

IOH. Sic cerno, quia dominium predictorum superiorum, licet sit singulis dominium proprium, non est respectu baronie plenum aut integrum; cum non possit quisquam illorum maiorum baroniam illam dare aut vendere, neque aliquod actum dominii in ipsa baronia integre sive generaliter exercere, sicuti potest baro: sic quod mihi videtur quod dominium baronis in ipsa baronia

per quod dominium baro potest omne genus usus baronie gene- [2C raliter et integre exercere, dici debet proprietas, non aliquod dominium aliorum.

Distinction between *proprietas dominii* and *proprietas rei dominatae.*

RIC. Omni proprio correspondet proprietas; igitur, sicut quisque istorum habet dominium proprium, ita in quocunque ipsorum est una proprietas. Set forsitan non advertis quod alia est proprietas dominii, alia rei dominate proprietas. Habet enim quisque istorum proprietatem sive solitudinem aut singularitatem unius in ipso existentis dominii, et ita eciam habet baro; set preter hanc proprietatem baro habet solitudinem, singularitatem, sive proprietatem baronie, quia pro voto suo racionabili potest omne genus usus in baronia libere exercere. *Proprietas* enim a *proprie*, et *proprie* a *prope* descendit; quoniam quod uni est proprium est sibi prope, quia ad votum eius reponitur, sive iuxta, vel prope voluntatem ipsius, ad similitu- *proprie* B. dinem rei iuxta vel prope quamquam in loco reposite: unde consequitur quod proprietas rerum ditancium est dominium immediatum et integrum rerum ipsarum. Hoc interim habe certum, donec suo loco tractemus inferius quid apcius dici et qualiter describi possit proprietas; et de aliis, sicut libet, perge ulterius requirendo.

IOH. Dic de iure utendi, in quo a dominio est distinctum; videtur enim mihi quod omne dominium est ius re dominata utendi, et pariter omne ius utendi videtur esse dominium.

Three kinds of *dominium;* divine, angelical, and human;

RIC. Puto expediens ut dominia prius distinguas, ut sic quod queris clarius elucescat. Dic ergo quot sunt genera dominiorum vere distincta.

IOH. Mihi videtur in genere tria dominia: divinum, angelicum, humanum.

human, either natural or political;

RIC. Recte tibi est visum; set humanum dominium videtur diversa dominii genera continere, scilicet, naturale sive originale, et adventicium sive politicum (a *polis* quod est *pluralitas* sive *civitas* ita dictum). Et hoc secundum genus humani do-

and political,

minii, scilicet politicum, in tria genera a philosophis est partitum, in domesticum (a *domo* sic dictum), in civile (a *civitate* seu * *civi-* D

either of the family,

bus derivatum), et in regnum: que tria debes ita distinguere ut domesticum dominium ad bona unius familie unius immediati

of the city,

domini, civile ad bona civitatis seu communitatis multorum do-

or of the state.

minorum immediatorum, et regnum ad bona unius regni sive regiminis unius domini super multos minores dominos aut unum inferiorem dominum referantur; ita quod regnum in hoc sensu philosophico commune est ducatui, marchionatui, comitatui, principatui, baronie, milicie, et omni dominio sub se plura dominia minora et minores dominos continenti; quia descendit ab

2D] hoc verbo *rego:* amplius tamen habent in sensu quam verbum ipsum, scilicet dominium in ipsum regnum habente, respectu tocius quod supponitur sue regie dignitati; verbum vero *regere* dominium non importat.

IOH. Qualiter rex affirmari possit dominus baronie, ut est tactum supra, non video, ex quo nec vendere baroniam potest nec dare nec libere proventibus eius uti.

RIC. Supra tibi respondi quod tale dominium non est plenum aut integrum; set quia sibi competunt aliqui actus dominii, qui sunt proprii actus eius, ideo suo modo vocatur et extat dominium. Nullus enim nisi dominus potest auctoritate propria minorem dominum sibi subiectum compellere ad sumptus faciendos, et sumptus tales in casu de bonis alterius facere, sicut supra descripsimus regem posse facere de bonis baronis: unde ista dominia, secundum hoc quod magis aut minus habent de auctoritate propria, respectu actuum propriorum dominii, dicuntur dominia magis aut amplius disiuncta atque perfecta.

bonis om. B.

Distinction between *dominium* and *ius utendi.*

Ex istis vales, si velis, attendere qualiter ius utendi a dominio sit distinctum; quoniam omne dominium est veraciter ius utendi, sicud omnis proprietas est dominium, non econtra; quoniam ius utendi non semper est dominium, cum unus alteri possit concedere uti re sua, in ipso concedente remanente dominio: habent enim locatarii et commodatarii et licenciati rebus sibi locatis et commodatis ab aliis ius utendi, et tamen non habent in illis rebus dominium.

IOH. Istud satis attendo, et placet istis nominibus uti hoc modo. Dic qualiter possessio a dominio et aliis principiis est distincta.

Distinction between *dominium* and *possessio.*

RIC. Possessio est immediatus fructus seu effectus dominii, medius inter dominium rei et usum ipsius; quoniam nemo habens dominium potest uti suo dominio nisi prius rem dominatam possideat, et possessio rei de iusticia domino debetur: unde constat quod ipsa possessio a dominio suo distinguitur. Set de hiis infra apcior erit locus diffusius perscrutandi.

III.

Was God always lord?

IOHANNES. Perge ergo ulterius, quia usum credam distinctum ab aliis principiis, donec inferius suo loco super hoc inquirendo obiciam. Fuitne Deus factus dominus ex tempore, sive in tempore, sive ante tempus inceptum?

RICARDUS. Deus dominus dicitur relative adextra, et ob hoc ad creaturam sic dicitur: verum quia in philosophia Aristotelis, octavo Phisicorum, didicisti quod res permanens primum habet
3A essencie * sue, non ultimum; tempus vero essencie sue primum non habet, et nihilominus subiectum permanens presupponit;

consequitur quod subiectum temporis in instanti sive momento [3A inchoativo, licet non continuacio temporis, fuerat ante tempus, nec potuit quevis res esse cuius Deus non erat dominus (alioquin tunc Deus non erat omnipotens, quando dominio caruit rei illius): igitur Deus fuit dominus saltem subiecti temporis in mundi origine ante tempus.

IOH. De novo ergo in primo mundi momento Deus factus est dominus. A se igitur an ab alio dominus est effectus?

RIC. Factum et effectum non nisi inproprie Deo conveniunt, cum in sensu suo processiones a Deo insinuent: Dei tamen sublimia balbuciendo, ut possumus, resonantes dicimus Deum factum esse dominum, eo quod per eum factum est ut esset dominus; et sic primo a se tanquam causa primaria, et secundo a sua factura tanquam a causa secunda immediata factus est dominus; sicut gignens causa est prima qua ipse pater efficitur, et ab eo genitus est causa immediacior et secunda quare ille qui gignit pater nihilominus appellatur.

IOH. Creatura igitur est causa divini dominii.

RIC. Non sequitur; quoniam non aliud extat divinum dominium quam Deus, cujus nihil est causa. Est tamen creatura causa quare Deus est dominus et quare vere Deus valet dominus appellari, sicut in logica didicisti quod relativa posita se ponunt et perempta se perimunt; quod debes accipere quoad relacionem seu relativam nominacionem, nequaquam quoad res ipsas relatas; quoniam filius non est causa patris, set econtra: est tamen filius causa, qua posita pater suus *pater* vocatur et pater existit, et qua perempta pater desinit esse pater; et sic eo modo quoad nominacionem relativam perimitur unico filio suo perempto: pariter de Deo intellige quod dicitur dominus creature.

IOH. Assencio: set ita sequitur quod Deus in primo momento temporis dominus esse incepit.

RIC. Sic sequitur et est ita.

IOH. Patere, queso, ut forte minus prudenter parumper obiciam. Ecce, ut mihi videtur, sicuti esse prius est quam agere, sic esse alicubi prius est quam agere ibi; et pariter de creacione mihi videtur, scilicet, quod sicut prius est Deum esse quam creare, sic prius est Deum esse ubi mundus est, quam mundum ibi creare: locus ergo aut situs, seu ubi, creacioni Dei presupponitur; nec potest locus aut ubi esse cuius Deus non est dominus, ut affirmas: prius igitur causalitate Deus est dominus quam creet aliquid, et prius fuit Deus dominus loci aut situs quam mundum creavit.

RIC. Lapsus sapientis dici potest hic punctus quem tangis, *punitus* B. quoniam legi cuiusdam doctoris sancti et clare doctrine scrip-

3A] turam, in qua propter racionem quam tangis extra mundum et ante mundum vacuum infinitum, seu ubi infinitum, astruxit: quod tamen fidem catholicam patenter enervat, si ubi aut vacuum res existens aliqua affirmetur; quoniam illius vacui infinitum B * Deus auctor non fuerat, nec esse potuerat, cum omne infinitum sit infactibile a quocumque: si vero vacuum infinitum non esse res aliqua astruatur, consequitur nichil posse in eo fieri aut creari, et ob hoc frustra fingitur creacioni supponi. Unde e contrario acute debes advertere quod, sicut agere alicubi (de situ corporali, intellige) presupponit agens ibi esse, sic econtra creantem esse alicubi presupponit ibi creare: cuius ista est racio, quoniam creans totum, scilicet, producens de nihilo aliud alicubi, non potest nisi in suo creato. Non enim est creator in loco nisi per accidens, scilicet, quia est simul cum suo creato; nec creatum esse potest nisi per creacionem: et ita consequitur quod creator seu creans non potest esse in situ rei create nisi per accidens, scilicet, quia ibi creat. Unde clarescit de creatore mundi, quod ideo fuit in primo momento temporis in situ mundi, quia ibi mundum creavit. Et fundamentum istius est quia creans totum nichil supponit preter se ipsum, et ob hoc ante creacionem et creaturam nusquam est, et per creacionem est ibi ubi rem creat; at econtra agens presupponens se esse in loco ut agat, prius est natura et a causalitate ubi agit, quam ibi agat. Igitur ex quo Deus non exigit nec supponit se esse in loco ut agat creando, sicut nec tempus supponit (quia creacio nichil presupponit preter creativam potenciam), omnino consequitur quod Deum esse alicubi causa non fuit, nec esse potest aut potuit, quod Deus creat alicubi; sicut nec Deum esse aliquando causa esse potuit aut potest quod Deus aliquando creavit aut creat. Et est fixum quod diximus, scilicet, quod Deus in primo instanti originis mundi incepit esse dominus, nec dominus ante fuit.

intelligo B.

insiti mundum B.

ut agat prius est natura et a causalitate om. B.

IOHANNES. Sic racio patefacit. IV.

RICARDUS. Ex quo igitur Deus in mundi origine fuit, sive opera sex dierum erant simul facta, iuxta illud, *Qui vivit in eternum simul creavit omnia*, Eccli. xviii. 1 (quam sentenciam videtur beatus Augustinus tenere); sive opera illa fuerant successionibus sibi distinctis creata, (quam sentenciam communiter ceteri doctores tenent et nos credimus veriorem, sicut in quodam libello per te a nobis exacto ostendimus), Deus esse incepit dominus rerum omnium creatarum. Tu igitur dic racionem aliquam unam aut plures, si nosti, huius divini dominii.

fuit addidi.

God began to be lord at the moment of creation.

IOH. Raciones iste mihi videntur: Deum dicimus dominum, quia cuncta fecit de nichilo et cuncta preservat a nichilo; am-

plius incomparabiliter intrinsecus in ipsorum essencia ea presens [3B ubique supportans atque sustentans, quam sol lucem sustentat in aere vel in aqua. Et sic, sicut scriptum est Sapiencie viii. 1, *Attingit a fine fortiter*, quia insuper cuncta gubernat pro nichilo, scilicet, utilitatem sibi nullam acquirens, ideo ipsum rerum omnium dominum reputamus. Unde in Scriptura sic sequitur: *Et disponit omnia suaviter;* ubi, ut mihi videtur, Scriptura adiecit *suaviter*, quia nullum pro suo regimine mercedem recipiendo * molestat. Ecce tres huius divini dominii raciones: tu eas C discute, et ostende quid tibi videtur.

His lordship is antecedent to his governance of his creatures,

RIC. Nimis indeliberate hoc astruis; quoniam prius natura est Deum esse dominum rerum quas fecit, quam sic eum ipsas res creatas ab eo gubernare; quoniam ad rerum esse per creacionem sequitur creatorem dominum esse earum, eciam si nunquam eas postea gubernaret: unde sancta Iudith in cantico suo ait, *Tibi serviat omnis creatura tua, quia dixisti et facta sunt* (Iudith xvi. 17), causam dominii creacionem ostendens. Quia enim per creacionem nature Deus dominus rerum efficitur, ideo ad eum, tanquam ad dominum et suorum operum dilectorem, eas pertinet gubernare; sicut scriptum est Sapiencie xi. 25, *Diligis enim omnia que sunt, et nichil odisti eorum que fecisti*, ubi ex faccione rerum operatoris insinuatur dileccio; ex qua infert gubernacionis effectum hoc modo, *Parcis autem omnibus*, ver. 26. *quoniam tua sunt, Domine.* Nec dubium quin, sicut parcit omnibus quia sua sunt, sic in omnibus exercet ceteros actus regiminis quia sunt sua; sicut sacer psalmista expressit hoc Ps. cxliv. 9. modo, *Suavis Dominus universis, et miseraciones eius super omnia opera eius. Allevat Dominus omnes qui corruunt, et erigit omnes elisos. Oculi omnium in te sperant, Domine; et tu das escam illorum in tempore oportuno. Aperis tu manum tuam, et imples omne animal benediccione.* Et ita consequitur quod Deum res gubernare sit natura seu causa posterius quam Deum dominum esse ipsarum; et ob hoc ex gubernacione rerum pro nichilo sive sine mercede causam originalem divini dominii, de qua sumus locuti, non recte assignas.

Locus in B valde abbreviatus: *mī e*, &c.

non om. B.

IOH. Precipitasse me fateor.

and to his preservation of them.

RIC. De sustentacione seu preservacione insuper a nichilo idem videtur, quoniam posito per inpossibile quod Deus ita res egisset in prima rerum origine quod res facte per se existerent sicut existunt res naturales ab agentibus per naturam producte, et artificiata ab artificibus suis facta, que postquam sunt producta aut facta nequaquam suo auctore indigent in essendo; tunc Deus dominus rerum fuisset, licet eas nullatenus conservasset. Unde consequitur in principio quod prius natura Deus rerum est do-

reserv. B.

actore B.

3C] minus quam eas conservet. Unde videtur quod dominium ita immediate consequitur ad creacionem quod conservacio rei create nequaquam causaliter ipsum precedit. Pariter, sicut cum voluntas tua actum suum liberum intra se producit, domina est ipsius ex ipsa produccione immediate, prius origine quam actum conservet, sic quod causa primi dominii Dei seu racio est ipsa rerum creacio; non conservacio, neque gubernacio sive direccio.

censetur, ut videtur, B. *inter* B. Pro *primi*, *preciī* B.

IOHANNES. Hoc libenter accipio; set suspectum habeo verbum *dominii primi* quod adicis. V.

RICARDUS. Ne te fallat falsa suspicio, noveris quod illud adieci, quia racione conservacionis rerum a Deo, quam pro- D vide descripsisti, * posito per inpossibile quod Deus res nequaquam creasset de nichilo, eorum quoquomodo dominus diceretur; quoniam eo modo res abintra conservare sive preservare ne cadent in nichil, ut ante creacionem extiterant, licet (ut infra clarescet) Dei possessio nuncupatur composicione prioris dominii, nichilominus tamen dominium Deo seu titulum dominandi, sicut eas creare, attribuit, set non primum dominium, quod racione creacionis accepit: de quo scribitur, Deut. xxxiii. 18, *Deum qui te genuit dereliquisti, et oblitus es Domini creatoris tui;* ubi dominium racione creacionis ascribitur. Racione insuper gubernacionis, quam superius racionabiliter expressisti, eciam si Deus res nec creasset de nichilo nec interius preservasset a nichilo, Deus rerum dominus quodammodo dici posset. Ita enim creator rerum omnium providenciam sive gubernacionem circa suas creaturas, et specialiter ac precipue circa humanam naturam exercet, quod nullum creatum ingenium sive creabile ad modum sui regiminis exercendi posset sufficere, nec ad modum ipsum noscendi a se posset attingere. Pro quo probando nobis sufficit apostoli exclamacionem attendere: *O altitudo diviciarum sapiencie et sciencie Dei, quam incomprehensibilia sunt iudicia eius et investigabiles vie eius. Quis enim cognovit sensum Domini, aut quis consiliarius eius fuit, aut quis prior dedit illi et retribuetur ei? quoniam ex ipso et per ipsum et in ipso sunt omnia* (ad Romanos xi. 33-36). In quibus verbis michi videtur intendere tres raciones que a te superius sunt expressa, ita ut *ex ipso* ad creacionem, *per ipsum* ad gubernacionem, et *in ipso* ad conservacionis sive sustentacionis beneficium referantur: ita ut ad dominium et ad sensum domini non solum pertineat quod ex ipso set quod per ipsum et in ipso sunt omnia. Cui dicto apostoli sentenciam similem et (ut verius dicam) eandem per os Moysi Spiritus sanctus expressit, Deut. xxxiii. 6, ubi prius, *Numquid non ipse est pater tuus qui possedit te, fecit,*

God has also a secondary lordship by virtue of preservation

extiterat B.

and of governance of the world:

ingenuum B.

Nunquit B.

et creavit te: quod ego ita puto apte posse intelligi, ut illa tria [3D ad tria premissa beneficia referantur; *creavit te* ad creacionem, *possedit te* ad sustentacionem sive conservacionem, *fecit* ad regimen: quoniam in hoc verbo *fecit* gubernacio sive direccio ad perfeccionem apte accipitur, cum promovens aliquem apte eum facere affirmetur; qualis promocio creature cuiusque Dei gubernacione conficitur, ita ut apte Deus dicatur rem *facere* gubernando et ad perfectum ducendo. Vides ergo cur dixi *primi dominii* divini. Item ideo verbum *primi* adieci, quia dominium racione sustentacionis non dicitur in Deo proprie esse dominium, set verius rei a Deo dominate vera possessio sive detencio: propter quod nobis subtilius intimandum, cum propheta dicebat, *O Israel quam magna est domus Dei*, divinum dominium extollens, * adiunxit de possessione hoc modo, *Et ingens locus possessionis eius*, Baruc iii. 24; ut in verbo *ingens*, 4A quod significat intrinsecam virtutem gignentem, scilicet *interius gignens*, nobis ostenderet quod Dei possessio in hac virtute gignitiva seu sustentativa vel supportativa consistit. Mihi enim videtur quod per hanc conservacionem res omnes continue verius fieri a Deo dicuntur, quam lux in aere vel in aqua continue a sole fieri affirmatur, sicut dixisti; sic quod conservacio rerum a Deo Dei possessio proprie appellatur, non ita proprie Dei dominium. Propter quod dicit psalmista litteraliter (ut michi videtur) ad Deum, *Domine Deus meus, magnificatus es vehementer: confessionem et decorem induisti, amictus lumine sicut vestimento;* amictus enim vestimento portando possidet vestimentum, sicut Deus, indutus decore seu lumine, lumen portat ne cadat in nichil. Gubernacio insuper magis proprie in Deo dici potest usus dominii et possessionis, quam dominium; sicuti in dominis temporalibus nobis notis rerum detencio sive conservacio ipsarum possessio, et earum gubernacio possidentibus accomoda effectus sive usus dominii et possessionis, non dominia, proprie appellantur. Ideo dixi tibi, loquendo tecum conformiter, quod nec conservacio nec gubernacio causa primi dominii divini dici potest.

but this preservation is more properly possession than lordship,

Ps. ciii. 1, 2.

vestimentorum portando B.

and this governance more properly use.

IOH. Causam huius divini dominii attendo, scilicet, creacionem rerum ab omnipotente suo Auctore; et naturam possessionis divine eciam intueor esse conservacionem seu sustentacionem intrinsecam mundi tocius et omnium que sunt in mundo a Deo: et hec duo, scilicet, creacionem et sustentacionem, causas sufficientes usus mundi ac cuiuscunque rei a Deo existere clare conspicio. Et quod Deus in primo momento originis mundi fuit mundi tocius et omnium creaturarum dominus, et quod tunc habuit ipsorum verum dominium, aperte perpendo.

4A] Set nunquid earum in illo momento originis Deus proprietatem habuit an commune solum dominium, non ita michi extat perspicuum.

RICARDUS. Si alius in prima mundi origine dominus nullus VI.
erat, Deus tunc, ut videtur, omnium rerum creatarum proprium de facto dominium sive proprietatem habebat.

Had God *proprietas* of all things at the beginning of the world?

IOHANNES. Hec fateor; set quid de hoc tibi videtur ne celes.

RIC. Si angeli simul cum mundo in primo momento originis rerum erant creati, estimo quod aliquarum rerum tunc in creacione dominium acceperunt; quoniam, sicut Deus in prima hominis primi origine ipsum hominem primum cum rerum aliquarum creavit dominio (ut suo loco inferius ostendetur), sic videtur angelos cum aliquarum rerum dominio, saltem spiritualium, intra ipsos; habitus animi intelligo, quos poterant augere, minuere, et ex toto abicere: de quo dominio infra tractatus se offeret oportunus.

The angels at their creation must have been granted lordship over some things;

B IOH. Tu ergo ostende si tunc erant * creati.

RIC. Si dixero angelos per primam lucem creatam in mundi
Gen. i. 3. principio debere intelligi, de qua scribitur, *Dixitque Deus, Fiat*
lux, et facta lux est (sicut aliqui non mediocris auctoritatis
doctores dixerunt), non video qualiter precedentibus aptantur
sequencia, nisi equivocacionem expressam Scripture sacre as-
ver. 2. cribam; quod michi congruum non videtur. Precedit enim, *Terra*
autem erat inanis et vacua, et tenebre erant super faciem abyssi:
ver. 4. et sequitur, *Vidit Deus lucem, quod esset bona; et divisit lucem*
a tenebris; appellavitque lucem diem et tenebras noctem: et
ver. 14. consequenter in opere quarte diei dicitur, *Fiant luminaria in*
dividit B. *firmamento celi, et dividant diem et noctem.* Si ergo dixeri-
mus lucem spiritualem ibi debere intelligi, et tenebras abyssi
spirituales, non potest id aptari diei et nocti, quas luminaria
Idem om. B. corporalia diviserunt. Idem consequitur si per celum quod
Gen. i. 1. nominatur ibi, *In principio creavit Deus celum et terram,*
dixerimus angelos debere intelligi, cum statim ibi sequatur,
ver. 8. *Vocavit Deus firmamentum celum,* et de luminaribus dicitur
ver. 14. consequentur, *Fiant luminaria in firmamento celi.* Pariter non video quod per aliquid nominatum inter opera sex dierum debeant angeli aut possunt intelligi, sic quod in operibus sex dierum angeli subticentur. Nec hoc discrepat a primaria condicione rerum et ordine; quoniam homo sexto die creatus, in creacionis beneficiis permanens, nequaquam indiguisset, ut videtur, ministerio aut presidio angelorum (super quo forte Scriptura nos volebat instruere in numerando ea que propter innocentes homines erant facta, eos omittens): set eguit,

and though they are not mentioned among the works of the six days

nor until after the sin of Adam,

[4B commisso peccato, angelorum bonorum presidio, quoniam non solum res extrinsece sibi prius pro voto parentes set sua sibi membra propria rebellabant: unde tunc angelorum presidio indigebat. Et ob hoc statim de bonis angelis, commisso peccato, fecerat mencionem, non ante, nisi de apostata angelo temptatore, sicuti rei gerende series exigebat, et velate adhuc sub nomine alieno, qui cum suis complicibus nobis utiliter ad occultum exercicium deputatur.

quoniam non M: *quando enim* B.
ad hoc M.
ut aliter B.
oculum B.

it is probable that they were created with the heavens,

Verum, quia cum mundo creato motus incepit et tempus similiter, videtur racionabile quod in primo momento originis mundi celum tunc creatum circulariter incepit moveri, ut per lucem, quam tunc creatam gerebat, efficeret (ut Scriptura expressit) diem et noctem; nec Deo per se ipsum tale officium tunc, sicuti nec consequenti tempore, congruebat: unde

of which they are the movers.

consequitur motores celorum, scilicet, angelos, simul cum suis motis ab eis fuisse creatos, et maxime si motus circularis orbium (ut visum est cunctis philosophis) sit orbibus naturalis, sicut motus rectus naturalis est omnibus elementis; quoniam * tunc C forme moventes orbes eis quoquo modo fuerant naturales, et per consequens simul cum eis create. Nec Scriptura id omisit exprimere: qui enim alii per astra matutina aut filios Dei possunt intelligi, non video; cum ad Iob per Dominum dicitur, *Ubi eras quando ponebam fundamenta terre? indica mihi, si habes intelligenciam. Quis posuit mensuras eius? si nosti; vel quis tetendit super eam lineam? super quo bases eius solidate sunt? aut quis dimisit lapidem angularem eius, cum me laudarent simul astra matutina et iubilarent omnes filii Dei?* ubi in posicione fundamentorum terre affirmat Deus astra matutina simul eum laudasse et omnes Dei filios iubilasse, non solum ostendens quod angeli tunc erant creati sed per verba *simul*, *omnes*, et *quando*, quod omnes simul in mundi primordio facti fuerunt. Hanc mundi originem puto per *mane* intelligi, cum scribitur, *Quomodo cecidisti de celo, lucifer, qui mane oriebaris?* Ysa. xiv. 12: quod Iohannes videtur sensisse, cum dixit, *Diabolus ab inicio peccat* (1 Io. iii. 8), scilicet, statim post mundi inicium, ubi Iob xl. 14 dicitur *ipse principium viarum Dei* de primo angelo: et alia nonnulla de Scripturis sacris diligens leccio posset excerpere, que istam, ut puto, sentenciam affirmarent. Set non licet nobis in hoc opere talibus immorari;

Iob xxxviii. 4–7.
eum laud. om. B.
omnes et quando M: *eos et ipso* B.

Hence God did not retain to himself the *proprietas* of all things.

set nobis sufficit quod Deus rerum omnium communiter nunquam proprietatem sibi retinuit, quod omnipotenti communicative bonitati aptissime congruebat, scilicet, nec tempore nec momento sibi soli rerum omnium dominium retinere, cui dare congruit omnibus affluenter: aliquarum tamen rerum dominium proprium seu proprietatem Deus in mundi primordio sibi

Post *sufficit* M *suadere* addit.
Iac. i. 5.

4C] retinuit, et eciam retinet in presenti, veluti mundi tocius angelorum et celi.

IOHANNES. Attendo perspicue quod Deus in mundi origine VII. non solum fuit dominus et habuit omnium rerum dominium, set eciam quod habuit tunc tocius mundi et particularium rerum aliquarum proprietatem, non omnium. Quid de possessione eius in prima origine mundi affirmas? Sequenti tamen tempore possessio rerum a Deo sepius in Scripturis exprimitur, Ps. ciii. 24. ut ibi in Psalmo, *Impleta est terra possessione tua;* et ibi, Ps. lxxiii. 2. *Populus iste quem possedisti*, Ex. xv. 16; et *Memor esto congregacionis tue quam possedisti ab inicio;* et in aliis locis multis.

RICARDUS. Sicut ex creacione primaria Deus vere fuit dominus omnium creatorum in sua origine, ita ex primaria sustentacione voluntaria veraciter fuit omnium rerum vere possessor in eadem ipsarum prima origine; quia tunc cuncta creata (ut claruit), ne ipsa in nichil decident, sustentavit, nec potuit esse tempus aut momentum temporis in quo aliqua natura creata sine illa D * intrinseca sustentacione divina maneret.

IOH. Quid de rerum usu affirmas? Ususne est Deus creaturis suis in suo primordio?—primum earum originis momentum intelligo.

Had God *usus* of his creatures at the beginning?

Gen. i. 2. RIC. De usu intrinseco non est dubium quin, quando *spiritus Domini ferrebatur super aquas*, Deus usus est omnibus creaturis, sicut artifex in suis operibus delectatus: sed de usu extrinseco rerum a Deo videtur ambiguum, quoniam talis usus omnis extrinseca accio seu actus existit. Unde consequitur, si in primo momento originis creature fuit actus aliquis extra Deum, quod tunc fuit usus creature illius; si nullus actus tunc extitit, nullus usus tunc fuit. De actu vero temporali, scilicet, motu vero, satis est notum quod talis in primo instanti mundi non erat; quoniam omnis actus huiusmodi tempore mensuratur. De actu vero spirituali, scilicet, cogitacionibus et voluntatibus, ac laudibus sive leticiis racionalis creature, quam tunc fuisse paululum supra ostendimus, amplius nobis extat ambiguum; quoniam a philosophis atque theologis communiter affirmatur quod tales actus et illuminaciones fiunt subito in instanti, eo quod successio omnis (ut eis videtur) ex contrarietate alicuius in subiecto forme generate causatur: et quia lux et tales actus contraria non habent in suis subiectis, non videntur in sua produccione successionem accipere, set fieri in instanti. Super qua re in secundo huius aliquid lacius exprimemus, quando tractabitur nunquid dominium hominis originale respui poterat cum

U

dabatur. Interim premissis esto contentus, et ultra progredere inquirendo. [4D

Is divine *dominium* one or diverse?

IOH. Istud divinum dominium est unum respectu rerum omnium, an diversum?

RIC. Si unitatem realem inquiris, non est multiplex set est unum, sicut Deus est unus; cum dominium rei realiter non sit distinctum a Deo. Si unitatem racionis inquiris, singula dominata actu distincta singula habent sua dominia, et mundus totus unum dominium integrale, de quo precipue pertractamus; sicut in temporalibus dominis unum integrale dominium est regnum sive ducatus aut domus, licet diversarum rerum in regno, ducatu, et domo sit diversum, particulare, sive parciale dominium.

VIII.

Description of the divine *dominium*:

IOHANNES. Perge ulterius et describe, si placet, istud divinum dominium.

RICARDUS. Mihi videtur ita apte posse describi, quod divinum dominium est ius plenum possidendi mundum, et mediante possessione sola plene ac libere utendi, cum omnibus contentis in ipso; ita ut ius sit genus dominii, et totum residuum tanquam differencia specifica per quam divinum dominium ab omnibus creaturarum dominiis est distinctum. Tu dic quid contra tibi videtur.

IOH. Multa mihi obscura ista descripcio continere videtur.

RIC. Lucem ducem habes, qui occulta revelat de tenebris: Iob xii. 22
ducem hunc libens sequere quo te ducet.

IOH. Si ius domini sit plenum super rebus divino * subiectis 5A
dominio, videtur quod Deus per ius istud potest de rebus ipsis facere quecumque homo dominium rerum habens de suis bonis valet efficere: et ita, sicut homo potest per suum dominium bona sua et dominium ipsorum abicere, ea perdere, dissipare, negligere, donare, commodare, locare, deponere, consumere, et vendere, sic Deus potest de omnibus dominio suo subiectis. Patere igitur ut de istis singulariter quod mihi videtur obiciam: et ecce quoad abieccionem sive abdicacionem dominii mihi videtur sequi absurditas, scilicet, quod res aliqua esset cuius Deus dominus non maneret; et tamen facultas abdicacionis dominii, ut videtur, consequitur ex ista plenitudine facultatis seu iuris.

ut M: *potest* B:

is inalienable.

RIC. Ex plenitudine ista contrarium omnino consequitur, scilicet, quod re quavis manente non potest a Deo eius dominium abdicari; quoniam plena facultas super aliud possibilitatem vere alienacionis illius non sustinet: plenior enim est illa facultas sive potestas super rem aliquam, quam res illa

5A] nullo casu possibili valet effugere, quam illa facultas sive potestas que casu aliquo poterit declinari. Quod eciam racione potes advertere, quoniam posse alienare rem suam ad alienantis impotenciam pertinet, non essencialiter ad eius po- *cū* M: *tn̄* B. tenciam, cum quanto amplius potest quis alienare a se de bono, tanto impotencior esse potest; quia semper in alienando facultas sive potestas sua minuitur, in tantum quod, si cuncta sua bona alienaret, nullam penitus potestatem sive dominium sive ius super aliquid retineret: sicuti posse peccare essencialiter ad potestatem non pertinet, set ad impotenciam, cum quanto quis plus peccaverit, tanto fiat infirmior; nec alias Deus diceretur omnipotens, cum peccare non possit. Hoc ergo ad plenitudinem facultatis sive potestatis divine sive iuris divini super cuncta creata pertinere dinoscitur, quod alienando a se aliquid nec donare nec vendere quicquam potest; cum non possit alicuius rei a se abdicare dominium, aut respectu illius, ipsa manente potestate, seu auctoritate plena seu pleno iure carere. Unde quamvis Abrahe, Ysaac, et Iacob Deus dederat terram Chanaan, sicut Genesis testatur historia, nihilominus tamen Levitico xxv. 23 est dictum, *Terra non vendetur in perpetuum, quia mea est, et vos advene et coloni mei estis.* Hoc autem clarius tibi patebit cum dominia creaturarum agnoveris.

IOH. Hanc racionem libens accipio.

RIC. Aliam accipe racionem: Si Deus posset quicquam a se alienare, ita quod extunc illius rei careret dominio, non esset omnipotens; quoniam super rem alienatam hoc modo dominativa potestate careret: immo in sic alienando, sicut hominis impotentis, minueretur sua potencia; et eciam, re alienata sibi *censetur* B. iterum restituta, augeretur sua potestas: et ex utroque consequitur quod non esset omnipotens. Idem sequitur racione sus- B tentacionis rerum intrinsece; quoniam si res * a sustentacione sive possessione, quam Deus habet super rem, alienata esset, res omnino non esset, quoniam sustentacione careret: igitur rem aliquam a divino dominio alienari contradiccionem importat, scilicet, rem esse et omnino non esse, et omnipotentem partipotentem existere.

Post *racionem* B alterum *eciam* addit.

IOH. Et istam eciam racionem gratanter admitto.

RIC. Item omnis creatura racionalis pleno iure servus seu serva Creatoris existit, ex iuribus dominii, possessionis, atque regiminis supradictis; servus vero pleno iure alicuius domino suo acquirit quicquid acquirit, si dominus suus capax de novo existat dominii rei acquisite per servum: si igitur Deus, donando aliquid illius donati, a se dominium abdicaret et transferret in alium, cum illud dominium nisi in suam creaturam

racionalem, que pleno iure servitutis sibi subicitur, transferre [5B non posset; eo instanti quo illud transferret in servum, ex *quo pleno* B. abdicacione dominii sive translacione, Deus dominio illo careret; et eodem instanti ex acquisicione dominii illius a servo Deus illud idem dominium obtineret; et ita eodem instanti haberet rem illam seu eius dominium, et eo careret: quod quia contradiccionem includit, omnino consequitur quod Deus suum originale dominium, intelligo dominium sibi competens ex rerum origine, nequaquam a se potest usu aliquo aut in personam aliquam alienare sive transferre; nec obstat quod domini temporales possunt sua dominia abdicare eis humanitus acquisita, quoniam hoc est propter ignobilitatem, fragilitatem, et parvitatem vigoris talis dominii, sicut infra clare prospicies, quando de illis dominiis sermo fiet.

IX. Is God's lordship alienated by the commission of his government to the angels?

Iohannes. Et istam eciam racionem amplector: set quamvis firmum existat quod Deus primum dominium suum super res, aut eciam secundum, alienare non possit (sicut premisse raciones patenter ostendunt), de tercio tamen dominio, scilicet, quod Deo racione gubernacionis competit, quod tu usum divini *tuusum* M: *in usu* B. dominii decreveras appellare, efflagito ut ostendas nunquid Deus potest istud tercium dominium alienare sive transferre *decreveris* B. in aliquem. Cum enim angeli sunt motores celorum, ut in philosophia didicimus, et nihilominus secundum apostolum omnes sunt administratorii spiritus in ministerium missi propter eos *qui hereditatem capiunt salutis* (ad Hebreos i. 14), videtur quod istud tercium dominium sit alienatum a Deo et translatum in angelos, ex quo causa eius, scilicet, gubernacio rerum sive regimen, est translatum in ipsos.

Ricardus. Gubernacio, ut iam dixi, est usus dominii, non proprie dominium, appellandum: non minus racio tua fallit, quoniam non tota gubernacio rerum angelis sed parcialis et facilis est commissa; quoniam nec angeli possunt rerum naturalem ordinem quoad loca et motus locales alteracionis, augmenti, et dominacionis intrinsece gubernare, nec homines a morte corporis suscitare, * cum non possint animam racionalem a corpore sepa- C ratam, que nature spiritualis atque immortalis existit, indissolubiliter corpori alligare sive unire. Multo minus possunt aut poterant spiritum irretentibilem a quocunque, scilicet Deum, humane nature inseparabiliter counire; nec iustificare possunt aliquem peccatorem, quod a doctissimis opus grandius estimatur quam creare celum et terram; nec cetera huiusmodi opera alciora, que videntur exigere omnipotentem aut saltem infinitam actricem potenciam exercere: sic quod dominium,

5C] si quod dicatur ex rerum gubernacione consurgens, non potest Deus transferre in angelos, sicut nec priora dominia; licet regulos fortassis aut principes vel ministros eos sub ipso constituat, sicut Danielis scriptura nobis expressit, *Princeps*, inquiens, *regni Persarum restitit mihi viginti et uno diebus; et ecce, Michael unus de principibus primis venit in adiutorium meum:* et infra, *Cum enim egrederer, apperuit princeps Grecorum veniens* (Dan. x. 13, 20). Et Iesus Sirac doctissimus dicit, *In unam quamque gentem preposuit rectorem, et pars Dei Israelis facta est manifesta* (Eccli. xvii. 14, 15): quod dictum ab illo verbo Deuteronomii puto acceptum, *Constituit terminos populorum iuxta numerum filiorum Israelis.* Non tamen debes ex istis accipere quod istud tercium dominium Dei ex omnibus actibus gubernandi supra descriptis, tanquam ex suis causis, efficitur seu consurgit; set quod ex naturali regimine, scilicet, rebus institutis necessario requisito, exoritur, et ceteros actus efficit seu producit.

IOHANNES. Hoc memorie commendabo; set non obstante hoc dicto iste principatus angelicus, licet parvus in comparacione ad divinum dominium, dominium appellandum videtur: unde pars divini dominii saltem videtur translatum in angelos. X.

The *principatus* of the angels is not *dominium.*

RICARDUS. Nequaquam, nisi proprie dicitur iste principatus angelicus rerum huius mundi inferioris dominium, iuxta verba predicta apostoli: set pocius est ministerium vel rectoria sive officium appellandum, cum non geratur ab angelis precipue propter augendum commodum angelorum, set iuxta eadem verba apostoli propter hereditatem salutis electis hominibus probandam. Creaturis vero non ob aliud precipue videtur a Deo conferri dominium nisi ut mediante dominio indigenciam suam relevent aut commodum sibi procurent, et sic se meliores efficiant: quod Scripture inicium expressit hiis verbis, *Ecce dedi vobis omnem herbam etc., ut sint vobis in escam*, Gen. i. 29. Preterea non dixi superius quod quecunque gubernacio causa est divini dominii; set illa quam non potest creatura aliqua exercere, nec ad eius modum gerendum a se potest attingere. Unde ex hoc quod gubernacio alterius condicionis competit angelis sive hominibus nequaquam potest inferri quod aliud
D de divino dominio supra descripto * seu causa ipsius possit alienari ab eo sive transferri. Esto enim quod Deus in creaturis aliquibus immediate, preter officium creature, actus aliquos regiminis angelis aut hominibus competentes casu aliquo exerceret; (ut possit prima facie apperere quod tulit costam de Ade latere, quod fecit Ade et uxori sue tunicas pelliceas, quod

competentis B.

Gen. ii. 21, iii. 21.

adduxit animancia ad Adam ut videret quid vocaret ea, aut alia [5D quevis opera que possent per creature potenciam exerceri :) Gen. ii. 19. nequaquam propter hec opera Deus rerum dominus diceretur cum opera talia in non dominis valeant reperiri. Item, esto quod talis principatus minus apte dominium vocaretur, nequaquam propter accepcionem eius ab angelis esset in aliqua parte translatum in angelos divinum dominium, seu minutum, iuxta racionem principalem premissam ; quoniam sequeretur pro instanti translacionis Deum illud parciale dominium angelorum propter acquisicionem rerum a suis servis habere, et propter translacionem factam ab eo sequeretur pro eodem instanti Deum dominio illo parciali carere : que simul stare non possunt. Unde constat quod Deus non potest alienare sive transferre suum prefatum dominium, secundum totum aut partem : quod tibi clarius elucescet statim inferius.

IOH Si de regimine commisso angelis sit vere suasum quod dominium rerum eis commissarum non habeant, quia propter suum commodum et suam perfeccionem augendam principaliter subiectos sibi non regunt, set propter commodum subiectorum ; non potest quivis prelatus ecclesie nec potuit in lege antiqua seu nova apte *dominus* appellari, cum principatus rerum ab apostolo *ministerium* appelletur. *Ministerium tuum*, inquit, *imple* (2 ad Thim. iv. 5) ; et ut sibi subiectis proficiant in illo Pro 2, codd. 1. ministerio statuuntur : unde apostolus dicit ad Hebreos v. 1, *Omnis pontifex ex hominibus assumptus pro hominibus constituitur in hiis que sunt ad Deum ut offerat dona et sacrificia pro peccatis.* Et de Aaron et filiis eius est scriptum, Num. xviii. 1, *Tu et filii tui portabitis iniquitatem sanctuarii ;* et infra, *Tu autem et filii tui ministrabitis eis in tabernaculo* ver. 2. *testimonii.*

RIC. Recte hoc infers de hominibus prelatis ipsis subiectis, apostolo Petro testante, qui pastoris ecclesie sic describit officium : *pastor* B. *Pascite qui est in vobis gregem Dei etc., non dominantes in* *pascat* B. *cleris, set forma facti gregis ex animo*, 1 Pet. v. 2, 3. Unde, sicut nec angeli, ita nec prelati racione prelacionis sue sunt domini hominum subditorum : nunquid autem prelati aut angeli rerum aliarum domini sint dicendi, inferius suo loco, si libet, valebis inquirere.

In what sense the angels are *dominaciones.*

XI. IOHANNES. Cur aliqui angeli *dominaciones* ab apostolo sunt vocati, si nullius rei corporalis habent dominium ? *sive troni*, inquit, *sive dominaciones sive principatus sive * potestates*, ad 6A Col. i. 16 ; et ad Eph. i. 21, *super omnem principatum et potestatem et dominacionem.*

6A] RICARDUS. *Dominacio* est nomen verbale, scilicet, a *dominor* verbo descendens: unde non nisi dominandi actum significat, quamvis connotet seu consignificet ipsius actus principium (puta, dominium); sic quod nec angelus nec homo ex isto sensu primario huius verbi dominacio appelletur. Set quia ipse actus dominandi est dominii instrumentum quo agit in subiecta suo dominio, et non solum instrumentum set instrumentum participans racione; ob hoc creatura quecunque participans racione que alterius superioris efficitur instrumentum ad proprios dominii actus aliquos exercendos, *dominacio* appellatur, precipue cum ad opera illa exercenda auctoritate superioris recepta fulcitur. Et dico *proprios* actus dominii, quoniam (ut supra nunc constitit) principes deputati sive prepositi maioris gradus atque minoris ex officio eis commisso absque dominio multos actus in populorum regimine dominis veris et sibi communes exercent, nec in hoc *dominari* dicuntur: aliquando autem aliquos actus exercent qui nunquam a solo officio prepositure procedunt, nisi domini sui accedat specialis auctoritas; qualis auctoritas si fuerit cum certa limitacione sive modificacione eis commissa, quamvis non domini, tamen *dominantes* sive *dominaciones* congrue appellantur. Unde spiritus hii celestes qui officium regiminis huius mundi inferioris a Deo accipiunt, quia auctoritatem accipiunt ut possint, ultra nudum ministerium sive nudam preposituram regendi, aliquos actus proprios dominii exercere, *dominaciones* merito appellantur. Que ob hoc superiores existunt principatibus, quia *principatus* nomen est nudi officii, nullum actum proprium dominio consignificans aut importans; et nomen *potestatis* humilius eciam designat officium quam nomen *principatus* in lingua Latina; et nomen *virtutis*, quia est communius quam potestatis, minus nobile officium connotat quam potestas; et sic nomen *archangeli*, scilicet, princeps angelorum, licet amplius quam nomen *angelus*, scilicet, nuncius, tamen minus connotat quam nomen *virtutis* (gloriosius enim sonat esse virtutem quam esse principem nunciorum): sic quod in nominibus hiis sex ordinum spirituum beatorum nullum nomen actum proprium dominii connotat, ut mihi videtur, nisi nomen *dominacionis*, ut dixi, propter cuius actus exercicium spiritus illius ordinis *dominaciones* non inepte vocantur. Quis vero sit actus huiusmodi, nunquid rerum commissarum donacio, aut vendicio seu commutacio, aut libertatis donacio seu servitutis imposicio, iuxta ea que supra de decimo capitulo libri Danielis sunt posita, non est pronunc necessario inquirendum.

IOH. Ex istis adverto quod dominaciones propter actus aliquos dominio proprios, quos ministrando nobis exercent, ita

The orders in the hierarchy: dominations, princedoms, powers, virtues, archangels. angels.

connotet om. M.
significet B.
plurimorum M.
nunquit B.
supra, p. 293.
non M: *nunc* B.

vocantur: set cum aliqui sint in sua origine aliis non solum [6A amplius gloriosi set eis prepositi, cur illi prepositi non sint subiectorum sibi * spirituum *domini* appellandi non video. B

RIC. Quia propter officium tale, sicut nec hominum homines, ita nec spirituum spiritus *domini* sunt dicendi: quod tibi iam patuit, et clarius apparebit cum de actibus seu usu dominii inferius inquiretur.

XII. IOHANNES. Angeli igitur nullius rei habent dominia?

Of limited *dominium.*

RICARDUS. Non sequitur: cum enim anima racionalis sit ymaginum seu formarum seu specierum locus secundum tuum philosophum in suo libro de Anima, ex quibus speciebus procedunt actus quos immanentes ibi et in nono libro Metaphisice recte appellatur, sic est censendum de angelis quod singuli sunt, quia una spiritualis regio innumerabilium talium formarum spiritualium et actuum contentiva: unde super aliquos huiusmodi actus videntur habere dominium, cum illos actus pro voto teneant, abiceant, minuant, et augmentent, et (ut infra patebit) vendere eorum aliquos valeant, aut ante confirmacionem saltem eos vendere pro eterna beatitudine potuerunt; sicut ante confirmacionem homines valuerunt et valent eciam in presenti; licet angeli tales actus in sua origine forsitan non habebant, sicuti nec homines in suo primordio habuerunt, sicut inferius suadebitur suo loco. Pro istorum actuum dominio dictum videtur a Deo ad Caym, Gen. iv. 7, *Nonne si bene egeris recipies? si vero male, statim in foribus peccatum tuum aderit? set sub te erit appetitus eius et tu dominaberis illius:* ubi exprimitur Caym super appetitum peccati habuisse actum dominii sui. Nec id de angelis Scriptura omisit nobis innuere, cum de Lucifero, licet in parabola seu figura alterius, sic expressit: *Quomodo cecidisti, Lucifer, de celo, qui mane oriebaris?* etc., *qui dicebas in corde tuo, In celum conscendam, super astra Dei exaltabo solium meum, sedebo in monte testamenti, in lateribus aquilonis. Ascendam super altitudinem nubium, et ero similis Altissimo. Verumptamen in infernum detraheris, in profundum laci*, Ysa. xiv. 12-15. Ubi quia modum previum casui, non ipsum casum Luciferi seu eius peccatum dampnabile, videtur describere (quia querit *Quomodo cecedisti, Lucifer?* et consequenter modum illum describens adicit, *Qui dicebas in corde tuo,* etc.), sequi videtur quod hec diccio in corde suo taliter reprehensa precessit suum peccatum mortiferum, tanquam aliquid liberum sub potestate illius sive dominio constitutum; cum nullus alius innocens pro aliquibus simpliciter sibi necessariis debeat reprehendi. Cui simile de ipso Cherub dicitur, Ezech.

6B] xxviii. 14, sub parabola principis Tyri hoc modo: *Tu, Cherub, extentus et protegens; et posui te in monte sancto Dei: in medio lapidum ignitorum ambulasti. Perfectus in viis tuis a die condicionis tue, donec inventa est iniquitas in te. In multitudine negociacionis tue repleta sunt interiora tua iniquitate;*
C *et peccasti: et eieci te de monte sancto Dei.* Ubi satis * apte innuitur quod antequam peccavit mortaliter et interiora eius erant iniquitate repleta, non solum negociacionem set multitudinem negociacionis excercuit, ubi verbum *negociacionis* auctoritatem sui dominii super intrinsecos actus negociacionis illius patenter ostendit. Set quia istud dominium non potest quis alteri communicare proprie, nec quisquam tale dominium ab alio cupit accipere, scilicet intrinsecorum actuum menti sue; ideo de ipso non urgemur hoc loco diffusius disputare.

IOHANNES. Satis aperte conspicio quod Deus a rebus manentibus non potest dominium suum abdicare; et hoc provenire XIII.
dīa M: *dn̄ia* B. attendo ex sua omnipotenti virtute. Dic de possessione divina qualiter pleno iure habetur a Deo. Of God's *possessio*,

ds̄ B. RICARDUS. Puto non ambigis quin dominus rei cuiusque rem ipsam debeat possidere, cum possessio sit fructus qui habet sequi dominium; cum nullus rem cuius alter est dominus, nisi forte auctoritate sua aut culpa sua promerente, regulariter debeat possidere vel possit, ipso nolente, sine eius iniuria; et ob hoc, quia plenum ius habet dominii, habet ius plenum et plenum titulum possidendi, et eciam ius utendi.

IOH. Sic esse conspicio. Iam hanc rerum possessionem a Deo describe.

RIC. Mihi videtur Dei possessio ita apte posse describi, quod est voluntaria atque perfecta seu plena custodia seu conservacio mundi a Deo; ita quod custodia sit possessionis genus et totum residuum loco differencie specialis. Tu descripcionem istam impugna. which is the safekeeping and conservation of the world,

IOH. Ex quo res naturaliter supportantur a Deo ne in nichilum decidant, non est ista custodia rerum voluntaria, set pocius naturalis.

RIC. Deus naturaliter non agit adextra; alioquin ab eterno egisset adextra, cum nichil illi prestitisset impedimentum agendi: et ob hoc non naturaliter set voluntarie res custodit, conservat, detinet, seu sustentat; quamvis sic custodiendo cursum naturalem mundi tocius impleat atque perficiat, sicut voluntarie creando instituit. voluntary

IOH. Adverto totum esse Deo voluntarium, quicquid agat; quamvis sua accio, tanquam accio Auctoris nature rerum crea-

tarum, sit naturalis rebus creatis: et estimo te adiecisse in [6C descripcione predicta *perfecta*, quia nulli creature competit talis custodia, set custodia minus plena aut alias imperfecta comparacione divine custodie.

and perfect.

Ric. Recte sic estimas: set sic intellige imperfectam custodiam quod non necessario includat aliquam turpitudinem, indecenciam, aut defectum, set quod solum importet minus sufficiens aut minus perfectum, seu non simpliciter et absolute perfectum; cum angeli habeant rerum custodias, et eas gerant honeste, decenter, et sine defectu.

Ioh. Verbum *perfecta* ita accipio et sic aperte conspicio qualiter distinguitur rerum a * Deo possessio a quacunque pos- D sessione que potest competere creature que semper est minus sufficiens absolute.

a quacunq. poss. om. B.

Ric. Hoc proinde intueris: et nichilominus ex ista descripcione potes attendere quomodo ista possessio supponit in possidente rerum possessarum dominium verum atque perfectum; quia, si gereretur sine tali dominio, minus esset perfecta; cum illa custodia sit multo perfeccior que geritur ex iure ac titulo validiori, quam illa que ex fragiliori titulo exhibetur. Item, ex quo talis custodia est perfecta simpliciter, omnino consequitur quod non sit vicaria seu in Deum ab alio derivata, sicut sepius in possessione humana contingit; et ideo geri non potest nisi a domino rei possesse. Item, ex eodem verbo *perfecta* potes advertere quod custodia ista est iusta; quoniam, si esset iniqua, nullatenus esset perfecta, et nihilominus ex ipso verbo possessionis consequitur quod est iusta, sicud infra suo loco clarescet.

gereretur B.

que ex . . . item om. B.

nullat . . . nihil.: et nullat. B.

Of God's right of use.

Ioh. Ista letanter accepto. De iure utendi ostende qualiter Deo conveniat.

latenter B.

Ric. Dominium Dei describitur per ius sive auctoritatem utendi, tamquam per genus suum; unde consequitur, cum dominium Deo conveniat, quod ei competat ius utendi.

XIV. Iohannes. Satis hoc cerno. De rerum consumpcione a Deo quid sentis ostende.

Of annihilation

Ricardus. Tu dic prius, si nosti, cur inter actus divini dominii adnichilacionem non numeras?

Ioh. Quia in actu consumpcionis includitur.

Ric. Deus ergo aliquem actum efficit nichilando?

Ioh. Nisi actum rem adnichilando efficeret, nec rem consumeret nec penitus adnichilaret.

Ric. Igitur si totum mundum preter seipsum Deus adnichilaret, secundum te aliquem actum efficeret: et ita tunc, preter Deum, adnichilatis omnibus, aliquid, quia actus adnichilacionis

6D] quem Deus efficit, remaneret; quod contradiccionem includit. Econtra igitur adnichilacio non est actus.

IOH. Gaudeo quod hoc negare non possum. Set quid adnichilacio dici possit, non video.

RIC. Frustra queris quid id sit, quod nullam habet essenciam; si tamen quid nominis eius scire desideras, ecce, adnichilacio est subtraccio divine custodie sive sustentantis potencie. Ex quo vales agnoscere actum sustentacionis sive conservacionis rerum a Deo, de quo supra tractavimus, quod est rerum a Deo vera possessio. De quo actu puto apte posse intelligi illud Ioh. v. 17, *Pater meus usque modo operatur, et ego operor:* non dico, cum exclusione actus seu operis gubernandi, set ut ibi uterque actus innuatur; quoniam Deus ita continue operatur rem omnem, sicut sol eam quam in diaphono efficit lucem; quoniam
1 Cor xii. 6. *Operatur omnia in omnibus* et *In ipso omnia consistunt* se-
Col. i. 17. cundum apostolum. Et ob hoc ita Deus habet adnichilandi potenciam, sicut habet potenciam conservandi, intellige quod in
ad nich. B. Deo est potencia sufficiens sive facultas ad adnichilandum si
7A vellet,* quamvis adnichilacio, que odii esse videtur, Deo de facto
odii om. M. propter suam omnipotentem bonitatem non congruat; iuxta illud Sap. xi. 25, Deo dictum, *Diligis enim omnia que sunt et nichil odisti eorum que fecisti*: nec videtur ei posse convenire de facto, quia summe bonitati repugnat, sicut statim subscriptis racionibus ostendetur.

IOH. Quamvis adnichilare Dei bonitati de facto non congruat nec potest congruere, nichilominus libens acciperem numquit adnichilacio, si Deus eam de sua omnipotencia exerceret, a divino dominio procederet; ut ita agnoscam numquid adnichilacio inter actus dominii debeat numerari.

RIC. Adnichilacio a divino dominio nequaquam procederet, which is no act of the divine lordship,
ut mihi videtur. Quod enim rei dominate est noxium et absolute extat illi inutile, nec utilitatem affert aliquam dominanti a 1.
causa alia, non a dominio eius efficitur; quamvis ipsam adnichilacionem eius dominus per suam potenciam exercet, eciam summe iuste, quoniam *dominus* et *dominium* a *domo* descendunt, eo quod dominus propter dominium preest domui: unde Deo congruunt, eo quod domui sue presit; de qua scribitur, Baruc iii. 24, *O Israel, quam magna est domus Dei.* Constat autem quod ad officium presidentis sive custodis per se consumpcio plena rerum non pertinet, set pocius ipsarum rerum aptacio,
et addidi. tocius domus ordinem et res domesticas conservando. Quo-
cā = causa modo eciam aliter verum esset, *Parcis autem omnibus quoniam*
M: *tam* B. *tua sunt* (Sap. xi. 27), si dominium esset aliquando causa
nocendo M. dominato nocendi sine commodo dominantis? Item, nulla activa 2.

potencia se destruit aut se potest destruere nisi forte per acci- [7A
dens, qui modus istum articulum non contingit: dominium
autem, si dominata sua in toto consumeret simul cum ab eo
dominatis, penitus interiret; quoniam dominium nullum esset si
omne dominatum abesset. Igitur adnichilacio rei cuiusquam a
Deo si fieret, seu rei cuiusque totalis consumpcio, nunquam a
divino dominio procederet, quoniam alias divinum dominium se
3. ipsum extingueret. Item, dominus habet ad dominatum peculi-
arem amorem: naturaliter enim quiscunque sua opera diligit
amplius quam diligit aliena; sicut illud premissum ostendit,
Parcis autem omnibus quoniam tua sunt; et hoc testatur Aris-
toteles, ix. Ethicorum. Consumpcio autem totalis sive adni-
chilacio rei dominate sine commodo dominantis impugnat istum
amorem. Numquid enim potest quis sine suo commodo rem *Nequam* B.
dilectam sibi destruere sine amoris respectu illius offensa? Et ita
consequitur quod destruccio rei totalis sine commodo dominantis
a dominio per se nunquam procedit, licet a facultate divino
coniuncta procedat; sicuti in principio huius dixi quod peccare
non per se a libertate sive potestate procedit, cum peccare
minuat et destruat potestatem, set est potestatis ac libertatis
4. abusus. Item, dominium in Deo et eciam creatura ad usum sive
ad regimini ordinatur; * nichil ergo per se procedit ab illo nisi B
quia utilitatem affert domino utenti, aut congruit exercendo
regimini: nunquam vero potest adnichilacio sive plena rei cuius-
quam consumpcio domino ipsius utilitatem afferre aut dominio
congruere sive humano regimini, cum res regendas tollat omnino
de medio; nunquam ergo potest adnichilacio sive plena con-
5. sumpcio a dominio directe procedere. Item, adnichilacio rei si
fieret, fieret in instanti, nec primam successionem exigeret in
quo instanti res adnichilata non esset; et per consequens in illo
instanti nullus illius rei haberet dominium, cum nichili nullus sit
dominus; et ita in illo instanti non fieret adnichilacio a domino
adnichilate rei, et per consequens nec fieret ab alicuius respectu
adnichilati dominio: nullo ergo modo potest adnichilacio dici
6. actus dominii. Item (ut supra claruit) adnichilacio non est
nisi subtraccio sustentacionis rei cuiusque a Deo, et ideo non
est actus; unde consequitur quod non est actus dominii:
quamvis Deus adnichilare non possit nisi, priusquam adnichila-
ret, haberet rei adnichilande dominium, quoniam in alium
quam in primum dominium rei adnichilacio cadere omnino non
potest.

IOH. Ista compulsus accepto: set qualiter necessario presup-
ponitur adnichilacioni dominium, si non sit nec potest esse
causa ipsius, ostende.

7B] RIC. Sicut libertas necessario presupponitur peccato, et non potest per se esse causa peccati; est tamen necessario peccati causa per accidens: sic dominium et eciam omnipotencia necessario adnichilacioni, si fieret, presupponerentur, ut eius causa per accidens, non ut causa eius per se sive directa; quia cessando ab accione conservandi, non aliquid agendo fieret, ut iam dixi. Ista habes in Phisicis sepius in similibus patefacta.

in M: *et* B.

XV. Of the act of consumption

IOHANNES. Res nobis sunt date in consumpcionem earum ut nostram indigenciam relevemus, et sic earum consumpcio a dominio iuste et ordine nature procedit.

RICARDUS. Nos rebus utendo non eas ex toto consumimus (sicut clarescet inferius); quomodo tamen eas consumimus eis utendo est per dominium nobis datum ad nostrum commodum procurandum, quod premissis non obstat; et sic consumpcio sicut homini sic Deo congruere potest, cum ad naturale regimen pertinere noscatur.

quoquo eas *tñ* B.
est: codd. *et.*
Deo om. M.

IOH. Per aliquas raciones premissas videtur econtra, scilicet quod non magis potest consumpcio talis esse actus dominii quam adnichilacio esse possit; cum per consumpcionem dominatorum dominium illorum intereat, et in instanti consumpcionis res consumpta non maneat; et ob hoc in illo instanti a nullo domino suo consumitur.

raciones M: *partes* B.
cum: *cū* M: *tñ* B.

as distinguished from annihilation.

RIC. In utraque racione deciperis, quoniam in consumpcione rei hoc modo secundo dominium rei omnino non perit, cum remaneat eius materia domino vel suis heredibus fructuosa, priori C subiecta * dominio, et species rei consumpte, ex quibus potest reintegrari seu quasi integrum dominium conservari. Verbi gracia, cum dominus quivis pullos galli et galline se cibando consumit et egestiones eius ac ipso defuncto cadaver ipsius, etsi non per eum, per alium tamen, aut ipso eciam penitus non volente, quocunque devenerint, vigore cursus solis, lune, ac syderum in impinguacionem terre, que *in eternum stat* (ut dicit Eccl. i. 4), inmediate aut prius in aquam et exalaciones converse, que superius elevate descendunt in terram et eam fructificare compellunt, ut terra, super cuius fructus universos quisque iustus habet dominium naturale (ut infra clarescet), per illam materiam accione syderum innovata in gallorum, gallinarum, atque pullorum conveniens nutrimentum, herbas diversas, et grana varia producat, et per nutrimentum acceptum ab illis animalibus reciproce sive circulariter animalia eiusdem speciei suis congruis temporibus producantur. Nec potest illa materia superius in aerem aut ignem transire quin equalis porcio elementi illius transeat in elementi inferioris naturam ut elementa (iuxta tuum philosophum, in libro de Celo et Mundo) semper maneant eque potencia in virtute. Igitur, cum quis hoc modo se alendo res

secundo B: *xº* M.
se B: *si* M.
se alendo M: *scribendo* B.

subiectas dominio suo consumit, non simpliciter consumitur eius [7C dominium quod sibi communicatur a Deo, set cum ipso agitur, ut dici assolet, Qui in uno gravatur in alio relevetur; quod de adnichilacione nequaquam reperies, in qua si a dominio fieret, dominium seipsum omnino in toto respectu illius rei adnichilate extingueret. Item, cum in instanti consumpcionis huiusmodi maneat tota rei materia sub dominio consumentis, et ita res illa non omnino nichil efficitur, set manet in parte, non omnino inepte dicere poteris quod dominus rei illius in illo instanti hoc modo consumendi rem illam consumit, sicuti Deus dicit ad Moysen de mortuis, *Ego sum Deus patris tui, Deus Abraham, Deus Ysaac, et Deus Iacob* (Ex. iii. 6). Unde Salvator ex hoc dicto volens resurreccionem mortuorum astruere, ita dicit: *De resurreccione mortuorum non legistis, Ego sum Deus Abraham et Deus Ysaac et Deus Iacob? Non est Deus mortuorum set vivencium.* Ubi secundo loco non defunctos per *mortuos* (cum velit probare quod Deus est Deus defunctorum) set penitus consumptos intelligit, scilicet, quod Deus non est Deus penitus consumptorum set est Deus Abraham, Ysaac, et Iacob, qui nichilominus erant defuncti; ita quod non nisi secundum partem manserunt. Ceterum, si raciones alique de premissis sint firme et conclusionem solide affirmantes, tibi debent sufficere.

Matth. xxii. 31, 32.

solide B: *solvere* M.

XVI. *IOHANNES. Grataner hanc conclusionem accepto, scilicet, D quod adnichilacio nec est nec esse potest actus divini dominii: de consumpcione alia rerum creatarum, de qua nunc loqui inceperas, dic, numquid sit actus divini dominii.

Successive but not instantaneous consumption is an act of God's lordship.

RICARDUS. Habes ex sexto et ex octavo libris Phisicorum Aristotelis quod est corrupcio alia successiva, et alia subita sive instantanea, que successive corrupcionis est finis; et sic est duplex conformis consumpcio, scilicet, successiva et subita. Illa que successiva est in re usibili, donec eius forma substancialis propria subito desinat esse, est actus divini dominii; quoniam quamdiu durat illa successiva consumpcio, tamdiu durat in domino utente illius rei dominium: et ad iustificandum illam consumpcionem dicte rei que ita consumitur, sicut ad locacionem seu commodacionem iustificandam, quia sunt actus veraciter successivi, exigitur rei locate seu commodate dominium. Illa vero consumpcio que est finis motus que fit in instanti seu subito, cum non sit aliquid, causam vere activam non habet; sicut de nichilacione iam diximus quod, quia nichil est, causam vere non habet neque sue existencie neque sue iusticie: habet tamen talis consumpcio subita causam per accidens, non simul cum ea (scilicet, quando esse dicitur quoquo modo, iuxta usum loquendi) set primam, scilicet, causam efficientem consumpcio-

corr. alia M: *corr. aliqua* B.

dīē M: *dnīū* B.

vere om. B.

previam B.

7D] nem successivam, cuius est finis. Set quia consumpcio non est finis motus alicuius nisi per accidens, sicut nec corrupcio potest esse finis motus nisi per accidens, licet generacio subita possit esse finis per se, finis motus consequens est quod non habeat causam activam nisi per accidens; et pariter, quia non est aliquid talis consumpcio subita, non potest per se iusta dici vel esse set solum per accidens: ideo non procedit per se a divino dominio, tanquam a principio iustificante, set solum per accidens; unde non habet causam simul cum ea ipsam iustificantem set previam, et est divinum dominium rei consumpte cum erat.

pariter M: *per aliud* B.

Bearing of this point on the conversion of the elements in the Sacrament.

IOH. In sacramento altaris nunquid panis consumitur?

RIC. Nequaquam dicendum est illud consumi quod in melius eo transubstantiatur sive convertitur.

IOH. Illa saltem conversio est iusta dicenda; et usus aliquis creature igitur procedit ab aliquo dominio, uno aut pluribus, eam iustam reddente, non a dominio panis et vini, cum in momento conversionis neutrum eorum existat: nec video a quo alio dominio posset procedere.

et B: *aut* M.

RIC. Mihi videtur quod ista conversio est usus corporis Christi et sanguinis eius similiter, et iustus propter divinum dominium super ipsa. Quamvis enim corpus Christi et sanguis per consecracionem non mutantur localiter neque mutacionis alio quovis modo; quia tamen sunt ubi non erant, et sub speciebus panis et vini sub quibus ante non erant, vere Deus eis uti asseritur: et propter eius dominium super ea ille usus est iustus, a panis do-
8A minio non * procedens nisi per accidens, ut supra iam diximus, cum tunc panis non maneat.

modo om. B.

XVII.

Of change or conversion, which, if successive, is an act of the divine lordship.

IOHANNES. Dic de actu mutacionis sive conversionis rerum aliquarum in alias, nunquid sit usus aut actus divini dominii.

num M.

RICARDUS. Ita de conversione sive mutacione sicut de consumpcione videtur mihi in parte dicendum, quod ea que successiva est, si fiat immediate a Deo, vere est actus divini dominii et usus creature que tali mutacione convertitur. Illa vero que est subita, ut iam diximus de conversione panis et vini in corpus Christi et sanguinem, ubi tamen non desinit esse tota rei converse sine unitate substancia, set remanet eius materia, ipsius materie tunc est usus, non rei tocius converse nisi per accidens, cum res conversa subito in instanti conversionis non maneat: sicut probabiliter credi potest fuisse in conversione aque in vinum in Chana Galilee (de qua Io. ii.); et sicut de conversione virge Moysi in colubrum, et econtra (de qua Ex. iv.), et de conversione fluminum Egypti in sanguinem (de qua Ex. vii.), et aliis rerum conversionibus de quibus narratur ibi et postea. Si

creatoris B. *convertitur* om. B.

enim iste conversiones fiebant in instanti seu subito, tunc non [8 A dubium quin immediate a potencia infinita fiebant; quoniam nullum agens finitum potest complexionem unam in aliam subito commutare. Si autem iste conversiones aut earum alique fiebant in tempore, quod videri potest probabile, eo quod malefici *maleficii* B. Pharaonis tales conversiones incantacionibus suis fecerunt (ut Ex. vii. 11. ibi exprimitur), tunc ita debemus distinguere: aut immediate a potencia divina fiebant, et tunc actus illi fuerunt actus per se et immediate divini dominii; aut fiebant immediate ab angelis bonis, et quia id gerebatur auctoritate Dei, vere fuerunt per se, licet non immediatus actus divini dominii; aut fiebant ab angelis malis auctoritate divina, et fuerunt actus per se divini dominii, sicuti si facti fuissent per bonos, quo modo Saul vexatus est a spiritu nequam a Domino (sicut legitur 1 Reg. xvi. 14–23 et xviii. 10), et forte Acab deceptus a Sathana auctoritate divina precipiente aut favente (sicut legitur 3 Reg. in fine); aut fiebat per angelos malos, Deo eis nullam auctoritatem prebente, et fuerunt actus demonum et creaturarum abusus.

Ioh. Iam satis attendo quod actus eciam mutandi, sicut Dominus in Chana Galilee aquam mutavit in vinum, competit divino dominio; cuius actus eciam exercicium, tanquam ministerium gerenti, Moysi servo suo commisit, quando aquas fluviorum Egypti convertit in sanguinem et virgam convertit in colubrum et alios hiis similes actus exercuit (de quibus legitur Ex. vii. capitulo et multis sequentibus): et similes actus per suos sacerdotes exercet cotidie in conversione panis in corpus suum et vini in sanguinem. Item eciam mihi videtur quod actus resuscitandi et eciam re*formandi competunt divino dominio: quorum primum B per se ipsum Dominus exercuit Lazarum resuscitando a mortuis (ut legitur Io. xii. 1), et per Helyam atque Heliseum similiter (sicut patet 3 Reg. xvii. et 4 Reg. iv.); secundum vero, scilicet reformacionem, in faciendo alia miracula sepe exercuit per se ipsum et per suos apostolos atque discipulos, et cotidie per viros virtutibus insignitos et sanctitate preclaros exercet.

Ric. Hec omnia prudenter attendis. Set semper intellige quod homines in istis operibus supra naturam erant Deitatis solummodo instrumenta, non attingencia ad effectus quos numeras, scilicet, actus pleni iuris utendi in Deo; set eos egit immediate ipsa divina potencia, omnes (intelligo) quos Deus per angelos immediate excercere non potuit, quales multi sunt actus divini, ut iam superius est ostensum. Conversiones vero corporalium, que tractu temporis fieri potuerunt per naturalem potenciam, quas angeli tam boni quam mali propter suam fortitudinem, agilitatem, atque scienciam facere poterant in

8B] momento, verisimile est Deum exercuisse per angelos (sicut iam supra suasimus), sicuti fuerant facta que commemoravimus supra de Moyse.

IOH. Ista intelligo : perge ad alia.

XVIII.

Of multiplication or increase of things by God,

RICARDUS. De actu multiplicandi sive augendi res divino dominio subiectas, quo modo Deus auxit ac multiplicavit septem panes et alias quinque et paucos pisces, multa milia sacians, et nichilominus fragmentorum multas sportas plenas relinquens (de quibus legitur Mat. xvi. et Luc. ix. capitulis) ; nunquid fuit actus divini dominii, dic quid tibi videtur.

fuit B : *sint* M.

IOHANNES. In augmentacione et multiplicacione rerum fit nove rei priori addicio ; unde non video cuius rei usus sit talis multiplicacio sive augmentacio.

which is not the addition of new things,

RIC. Si per addicionem, ut dicis, fiat multiplicacio sive augmentacio a Deo sive ab eius dominio, utriusque rei esset usus a dominiis ipsarum rerum et possessione procedens : set talis multiplicacio sive augmentacio solet a philosophantibus naturalis motus vocari, quales non fuerunt multiplicaciones panum et piscium supradicte. Alioquin falsum esset quod in evangelio affirmatur, scilicet, quod Dominus, accipiens septem panes et pisces et gracias agens, fregit et dedit discipulis, ut discipuli darent populo. Lucas autem addit hoc modo, *Acceptis autem quinque panibus et duobus piscibus, respexit in celum et benedixit illis, et fregit et distribuit discipulis*, etc. ; ubi constat quod panes quos accepit fregit et distribuit, non alios, et illos non alios dedit discipulis. Item, si fuissent alii panes eis adiecti, non illi in se multiplicati et aucti, non benedixisset *illis* qui in nullo mutati fuerunt, set aliis quos illis sua C potencia copulavit ; at cum econtra illis non aliis * benedixit, illi aucti fuerunt et in se multiplicati nullo adveniente extrinseco : et hec Io. vi. 13, aperte narratur hoc modo, *Collegerunt ergo et impleverunt duodecim cophinos fragmentorum ex quinque panibus ordeaceis et ex duobus piscibus que superfuerunt hiis qui manducaverant.* Hec ergo multiplicacio rei cuiusque immediate a divina potencia est rei illius usus a Deo, et iustus quia a dominio rei illius mediante possessione procedit ; sicut augmentacio coste Ade de qua fuit Eva formata sine additamento extrinseco (iuxta sacre Scripture exordium) fuit usus coste illius aut saltem eius materie : et inde iustus fuerat ille usus quia a Dei dominio, respectu illius, mediante possessione processit ; et fuit divini dominii verus actus.

procedens M : *p̄cedens* B.

affirmatur om. B.

Luc. ix. 16.

at cū M : *ac tn̄* B.

but a use of the things themselves,

IOH. Ista bene adverto ; set non intelligo cur adicis *aut*

saltem eius materie: annon fuit illa multiplicacio veraciter usus coste? [8C

or at least of their material.

Ric. Mihi videtur quod in hoc actu edificacionis coste Ade in Evam fuit multiplicacionis actus, et actus conversionis similiter; quoniam materia coste, que materia in Eva remansit sine adieccione materie corporalis extrinsece, non potuit Eve sufficere nisi multiplicata fuisset, et forma coste, non dubium, non remansit nisi secundum partem, scilicet, in parte ossea mulieris. Unde maior pars coste fuit conversa in partes alias mulieris: et ob hoc adieci *aut saltem eius materie.* Unde pars illa ossis multiplicata in aliam naturam post multiplicacionem non fuit, set desiit esse omnino, quia fuit conversa. Quoad actum conversionis, diximus in proximo capitulo quid sentimus: quoad multiplicacionem partis coste Ade in omnia ossa Eve ac quoad multiplicacionem parcium materialium coste, de quibus fiebat totum corporis Eve residuum preter ossa, ita mihi videtur dicendum ut nunc de panum multiplicacione prediximus, scilicet, quod omnia illa per divinam potenciam immediate multiplicata fuerunt, nullo corporali extrinseco eis adiecto (ex quo Scriptura affirmat quod *Deus costam edificavit in mulierem,* Gen ii. 22), et quod illa multiplicacio fuit usus illorum et iustus, quia a dominio illorum divino procedens.

quia fuit om. B. — supra, pp. 303 seq. — *ita* om. M. — *per illam divinam* M. — *quia* om. B.

Ioh. Intelligo, ut mihi videtur, quando ac quo modo actus multiplicacionis rerum est actus divini dominii; eciam de aliis actibus supra tactis id idem adverto. Et nichilominus videor mihi videre perspicue quod nec Deo per eius dominium nec Dei dominio competit dissipare aut perdere nisi ad utilitatem aut decorem sui regiminis; sicut in exemplum inobediencie uxorem Loth convertit in statuam salis, et sicut perdidit *omnes qui operantur iniquitatem* et omnes qui fornicantur ab eo, et *dissipat consilia gencium:* que omnia ad utilitatem et decorem pertinent universi, magne (scilicet) domus Dei; et ob hoc per se a dominio universi procedunt actus huiusmodi. Nec minus attendo quod cum domini transitorii perdunt seu dissipant res sibi subiectas, si inutiliter * id agatur, non est actus ille dominii D nisi per accidens (ut dixisti): sic eciam cum negligunt (cum in hoc non agunt set agare tunc omittunt), non faciunt actum dominii, nec negleccio a dominio ipsorum procedit, nisi per accidens: qualis negligencia, quia in Deum omnisapientem et omnipotentem et omne bonum cadere omnino non potest, nec ad usum rerum poterit pertinere.

divino: *dnio* codd. — Gen. xix. 26. — Ps. xci. 10. — Ps. xxxii. 10. — *agant* B.

Ric. Ista prudenter advertis. Ultra progredere.

XIX. Iohannes. De actu donacionis non video qualiter divino do-

Of God's giving.

8D] minio aut Deo conveniat, ex quo Deus nullum dominium suum a se alienare seu transferre potest aut potuit ; cum omnis donacio ut mihi videtur alienacio sit censenda.

Eph. iv. 8. *dat. est opt.* B. Gen. i. 29.

RICARDUS. Nunquit totam impugnabis scripturam Novi et Veteris Testamenti, que astruit Deum dare *omnibus inspiracionem et vitam*, Act. xvii. 25 ; quod *dat omnibus affluenter*, Iac. i. 5 ; quod *dedit dona hominibus* et quod *omne datum optimum et omne donum perfectum desursum est descendens a Patre luminum*, Iac. i. 17 ; et quod dedit Ade *omnem herbam afferentem semen ?* et multa sunt istis similia que in Scripturis uberime inseruntur.

IOH. Iam me reddis perplexum inter Scripturam Deo donacionem patentissime ascribentem, et inter racionem premissam impossibilitatem alienacionis divini dominii astruentem : unde te posco ut ab isto vinculo me dissolvas.

mont. : humoribus B. *quoad eorum* om. B.

When men holding land in common admit a fellow to a share in their property,

RIC. Cum aliqui viventes civiliter habent de pascuis aliquibus, fluminibus, lacubus, montibus, aut mariscis inconsumptibilibus quoad eorum contenta, per usum debitum sive iustum commune dominium ; ita ut piscibus, volatilibus, feris, et aliis commodis rerum illarum pro suo voto et singulariter uti possint, sicuti in locis pluribus constat esse ; et ipsi ad suam condicionem in illo dominio alium, esto Guillelmum, admiserint : num dices quod ipsi in Guillelmo transferunt suum dominium, an quod novum dominium in ipso efficiunt, an suum commune sine eius abdicacione aut translacione in ipso constituunt ?

they do not transfer or alienate their lordship,

se . . . proporcione om. B.

IOH. Non possum affirmare quod transferunt in Guillelmum totum suum dominium, cum in unoquoque maneat hoc peracto dominium : set cur non dicam quod singuli in eum sui dominii transferunt porcionem, scilicet, ita et in tali proporcione se habentem ad totum dominium, in quali proporcione numerali Guillelmus se habet ad totalem numerum ipsum assumencium dominorum ? sic quod quantum Guillelmo accrescit, tantum communiter, secundum equales tamen porciones, illi decrescit.

nor do they diminish it in extent

RIC. Dic in quo illorum assumencium dominium hoc casu minuitur : non enim ad minora commoda iuxta suppositum se extendit, cum nunc sicut prius de illis possessis communiter, cum inconsumptibilia supponantur, possunt omnes et singuli pro voto sufficienciam optinere ; sic quod hoc dominium in eis non extensive minuitur, nec ius seu titulus sumendi huiusmodi affluenciam in quoquam eorum prescinditur, cum equo iure seu titulo postea ut antea rebus illis omnibus libere uti possunt.

nor abate any right or title they have in it.

illis om. B.

IOH. Nequaquam est ita ; quoniam cum res ille sint qualitate

9A ac quantitate finite, * si singuli domini de rebus illis sumerent quantum vellent et possent, minor porcio tunc singulos eorum

contingeret quam singulos eorum cum pauciores fuerant con- [9A tigisset.

Ric. Potencia ad abusum et insaciabilitas cupiditatis nequaquam ad dominium pertinent, set tirannidi annectuntur; alioquin Deus necessario ac semper hiis carens, qui nec rebus potest abuti nec cupiditate reprehensibili maculari, dominium non haberet: in nullo ergo dominium cuiusquam respectu rerum dominatarum minuitur; etsi minus de ipsis modo quam ante in abusum aut ad pascendam insaciabilem cupiditatem possunt accipere sive assumere, nisi eciam minus de eis modo quam prius ad suam utilitatem possent convertere. Non enim habet aut debet affluencia seu sufficiencia rerum pertinencium ad usum hominis cupiditate insaciabili mensurari, cum non possit, nec rerum abusu quo semper peccatur, set pocius commoditate seu indigencia naturali vel verius personali. Cum igitur unusquisque dominorum istorum post admissionem Guillelmi, quoad omnia sustentacioni sue congruencia seu commoda sive utilia de rebus prefatis affluenciam possit recipere, sicut ante, equaliter eis utiles sunt res ille modo et ante; quamvis minor porcio rerum illarum, si eas omnes ex cupiditate, eis innaturaliter abutendo, dividerent, singulos eorum contingeret: preter hoc quod res taliter dividendo totum suum commune dominium non solum inprovide dissiparent, quoniam nichil de rebus illis commune ipsis dominis remaneret; set posteris suis apertam inferrent iniuriam, si res ille eis vel posteris suis a Deo vel ab homine iure hereditario date fuissent. Constat igitur manifeste in casu premisso quod dominium in nullo dominorum minuitur, Guillelmo ad idem dominium cum eis communiter optinendum admisso. Sic econtra potest deduci: Si aucto in hoc casu dominorum numero dominium in singulis minuatur, econtra eodem dominorum numero imminuto dominium in singulis augeretur; et si tandem omnes uno remanente defluerent, ille solus haberet dominium centuplatum (esto quod primitus centum erant): quod veritatem non habet, quoniam dominium suum non se extenderet ad plura quam prius, et ita non extensius augeretur, nec iuris forcioris, uberioris, aut utilioris efficeretur; et ita nec intensius augeretur: nisi forte dixeris quod in hoc illis defunctis dominium solitarii remanentis uberius seu utilius redditur, quia modo potest totum commodum rerum illarum singulariter optinere, prius non poterat nisi partem habere: ubi tibi poterit responderi quod per hoc eius utilitas nullatenus augmentatur, quoniam prius tantum commodum habuit sicut modo, ex quo pro voto suo racionabili quicquid de illis rebus habere voluit, potuit gratis

cupiditatem om. B.
post *commoda* B *seu mala* addit.
ante *si* M *scilicet* inserit.
pro *si* M *sic*.
quando B.
extendat B.
quia M: *quod* B.
poterat B: *poterit* M.

9A] nemine cohibente recipere, quoniam inconsumptibiles supponuntur. Nec utilius potest * solus quicquam commodi de rebus illis habere quam quod pro racionali voluntate deberet, quoniam si irracionabiliter quicquam in illis rebus quereret, minor sibi proveniret utilitas, cum peccaret. De communi maris dominio istud claret, quoniam pro omnibus sufficit eius commodis racionali voluntate utentibus; nec quicquam utilitatis aut ubertatis uni soli accresceret, si tocius maris, ceteris mortuis, dominium optineret: nichil igitur dominio cuiusquam detrahitur, cum ad eiusdem rei dominium socius quivis admittitur, respectu rei semper suis dominis affluenciam pro racionabili voto prestantis. Tolle cupiditatem et statue caritatem in animo; et videbis aperte quod talis animus non solum non computabit pro dampno set veraciter reputabit pro lucro, quod super rebus affluenciam semper prestantibus possit socios sibi condominatores efficere, et habere cum eo casu commodum, quod de illis rebus posset percipere, minui omnino non posset, et ex tam gloriosa seu nobili potestate socios statuendi ac ex tam grata societate sibi leticiam cumularet. Nec igitur in toto nec in parte oportet minui seu transferri dominium, cum aliqui viri probi ad talium rerum dominium socium gratum admittunt.

B [margin, beside "nuntur"]

utent. M: *coīoribus* B. — alterum *non* om. B. — *posset* M. — *non possit* B. — *viri* M: *iuri*, ut videtur, B.

IOHANNES. Exultans fateor ita esse. XX.

RICARDUS. Isti ergo domini Guillelmum constituunt dominum rerum illarum, aut faciendo in Guillelmo novum dominium aut ei communicando dominium eorum antiquum, sine abdicacione seu translacione ipsius; quoniam transferri dici non debet, quod remanet usquam fixum: unde non dicimus racionalem animam transferri, cum, aucto corpore hominis, illa noviter in parte generata existit; nec ad motum partis dicimus eam moveri, cum in toto corpore quiescente manet immota, licet ad motum tocius corporis moveri possit per accidens. Nec puto quod inficiari audeas quin isti domini, sic constituendo dominium in Guillelmo, res subiectas illi dominio sibi donant; cum nullo alio quam donacionis iure seu titulo Guillelmus eas optineat. Ex quibus patenter consequitur quod homines sua bona possunt donare sine abdicacione aliqua sui dominii. Igitur, cum Deus res mundi inferiores ita instituit, quod diem et noctem, yemem et estatem, autumpnum et ver, motu ac lumine solis, lune, ac siderum indeficienter efficere Noe ac filiis eius promiserit, ut redivivis circulacionibus consumpta restauret, infirma corroboret, ut par rerum affluencia in eodem mundo semper habundet; omnino consequitur, sicut superius constitit homines facere potuisse, sic Deum facere voluisse, scilicet, quod sine translacione aut imminucione sui dominii res suas donare potuit, et donavit: quoniam sicut Deus rebus

Since then in the case supposed there is no abdication or transference of lordship,

much more can and does God give without abating his lordship in the things given.

ultra M. — *valuisse* M. — *deo* B.

He communicates to all things his essence, goodness, power, and beauty; himself their life, their sense, and their reason: and so likewise he communicates to them his own lordship, though in an infinitely small measure by comparison of that which he has.

omnibus, ut sint nobis modo ad plenum inexcogitabili adherendo [9B aut coherendo eis, communicat suam essenciam, unde * esse C dicuntur; et suam bonitatem eis communicat, ut bone sint; et suam potenciam, ut potentes sint; et suam pulcritudinem, ut pulcre sint (sicuti Dyonisius diffuse declarat in libro suo de Divinis Nominibus, et sanctus Augustinus et ceteri sancti doctores hoc ab eo acceptum affirmant): sic nimirum creature omni viventi suam vitam, immo se vitam, communicat; sencientibus se sensum verum, nunquam falsum, communicat; racionabilibus se racionem communicat, modo quodam incomprehensibili eis adherendo, nec eis proprie inherendo set verius eis (si recte intelligimus) inessendo, ut vivant, senciant, et raciocinentur, et veraciter sensitim et racionatim sive racionales existant. Unde consequitur quod racionabilibus dominantibus ex dono suo ita dominacionem sive dominium suum communicat, ut *domini*, prout dominii sunt capaces, sint atque dicantur; set tamen eo longe impari racione causali nec minus impari dominii sive dominacionis effectu, quoniam sicuti creativa potencia in infinitum naturalem excedit activam potenciam et sicut activa potencia in infinitum excellit naturalem sustentativam potenciam, sic in gubernacionis actu incomparabiliter omnem actum gubernacionis creature ad quem dominium ordinatur excellit gubernacio Creatoris. Hoc ergo modo Deus communicare potuit et communicavit Ade suum dominium, et sua bona pleno iure ab eo optenta capabili sibi modo, sicut Genesis testatur exordium, illi donavit. Quia tamen te puto ambigere, nunquit realiter sit idem Dei dominium quod in Adam Deus constituit et sibi retinuit, an diversum; ecce tibi respondeo, non negando diversa realiter ipsos habuisse dominia, quod sicut unam caritatem habebant, scilicet, qua Deus Adam dilexit et Adam Deum dilexit (sicut Iohannes apostolus, prima sua canonica capitulo iv., et Augustinus eum exponens ac Magister Sentenciarum sentire videntur, sicut Magister conatur astruere distinccione xvii. primi libri Sentenciarum suarum, a quorum sentencia Dyonisius magnus non discrepat); ita habebant realiter unum dominium quo Deus dominatus est Ade et rebus sibi donatis, et quo Adam dominatus est rebus eisdem, quod dominium non ita plene habebat Adam, quia nec ita perfecte illud capere poterat sicut Deus, sicut nec ita perfecte caritatem que est Spiritus sanctus capere poterat aut habebat. Unde michi videtur quod ob hoc dixit Iohannes apostolus, *In eo manemus et ipse in nobis, quoniam de spiritu suo dedit nobis*, prima canonica sua, iv. 13; et Moysi dictum est, *Auferam de spiritu tuo et tradam eis*, Num. xi. 17, ut minus intelligatur spiritus haberi a nobis

The lordship granted to Adam was one and the same lordship with God's, though he could not receive it completely.

siue coher. M. *intelligemus* M. *sint* M: *fiunt* B. *sicuti* M: *sicut in* B. *sic. act.* M: *supportativa dominia* B. *videtur* B. *donatis* B: *dominatis* M.

9C] quam a Deo, quamvis totus sit nobis datus ab eo et minus ab aliis quam a Moyse; licet unus Spiritus fuerit de quo ista sunt dicta, *et totus omnibus illis datus.* Et ut in donacionis istius materia plenius instruamur, ecce consequenter Scriptura expres-
D sit: *Descenditque Dominus per * nubem, et locutus est ad eum,*
Num.xi.25. *auferens de spiritu qui erat in Moyse, et dans septuaginta viris;* ubi non dicitur *auferens de spiritu*, etc., quia spiritum illum quem Moyses habebat in toto vel in parte a Moyse subtraxit (cum postmodum sequenti capitulo, in mititate et aliis virtutibus super omnes morantes in terra Moyses precellere a Domino affirmetur, unde de spiritu suo nichil illi subtraxit); set per communicacionem spiritus pocius dictum videtur.

70 B: *illis* M.
micitate M.

XXI. IOHANNES. Istam communicacionem divini dominii satis intelligo; et video quod, licet sit unum dominium in Deo et in Adam, tamen dominium illud, in quantum est Dei, incomparabiliter est nobilius quam idem dominium, in quantum est Ade, iuxta pretacta exempla: set non adhuc plene intelligo ex quo Deus dominus erat specierum, sicut et individuorum, et ita ad utraque tunc se extendebat divinum dominium. Nunquit Deus communicavit Ade specierum an individuorum dominium an dominium utrorumque?

Deus om. M.
utramque M.

The species is not the direct subject of any act of lordship,

RICARDUS. Nulla res immediate est subiecta dominio, nisi illa res que potest immediate dominii actum seu usum subire; cum econtra, si res quevis non immediate, set mediante re alia, potest subire sive recipere actum seu usum dominii, non est res illa immediate, set mediante re alia, subiecta dominio: species vero nulla potest immediate, set mediante supposito sive individuo singulari, subire dominii quemvis actum seu usum; quoniam sicuti, secundum philosophos, acciones sunt suppositorum sive singularium, ita sunt similiter passiones, cum accio et passio unus sint motus species; igitur non sunt per se et immediate subiecte dominio nec Dei nec hominis. Hoc insuper ex causis divini dominii potest clarescere, quoniam species non per se et immediate creata fuit nec immediate creari potuit, cum presupponat suppositum sive individuum in essendo. Igitur causam primam divini dominii, scilicet creacionem, species recipere immediate non potuit, et per consequens neque dominium. Pariter de conservacione et gubernacione potest deduci; quoniam nec species conservatur nec gubernatur per se et immediate a Deo, set mediantibus individuis speciei: unde consequitur quod species non solum non fuit immediate data sive donata a Deo, set quod nec potuit a Deo immediate donari (in quantum est talis, semper intelligo, quoniam secundum plurimos viros doctos nulla extat

of maintenance or government;

nor can it be given.

mediantibus B: *rebus* M.
dari M.

extra animam inter speciem et individuum ipsius realis distinccio, licet docti econtra affirment quod omnes species ydee sunt eterne in mente divina, que utraque opinio recte intelligentibus continet veritatem quam non congruit discutere in presenti). Deus ergo res mundi inferioris, donando nostro primo parenti individua, sibi proprie per se et immediate donavit; ad quorum dominium sequebatur dominium specierum: et ita Deus Ade communicavit suo modo dominium utrorumque. [9D

ipsius om. B.

XXII. Distinction between modes of acquisition.

IOHANNES. Iuxta cor meum hec profers: set in abdicacionem divini dominii in * donando Ade que dedit, hoc videtur arguere 10A quod Adam pleno iure erat Dei et servus ipsius; non potuit igitur Adam quicquam acquirere quod non Deo domino suo acquisivit, sicuti superius videbaris astruere. Igitur Deus dando hec bona Ade, sic dando eadem bona et eorum dominium per acquisicionem Ade servi sui, sibi noviter acquisivit. Nec potest quisquam ambigere quin antequam Deus Ade illa bona donavit, dominium illorum bonorum Deus habuit: si igitur, cum dedit Ade hec bona, illud dominium Deus sibi retinuit, nequaquam illud dominium sibi per servum suum Adam noviter acquisivit; et per consequens econtra consequitur, si Deus per Ade servi sui acquisicionem rerum illarum, sibi dominium acquisivit, quod Deus in donando res ipsas ipsarum se dominio vacuavit.

in M : *tn̄* B. *hec bona* M : *bona hec* B.

RICARDUS. Ut caliginem tue mentis in isto facili medicina resolvas, attende quod regula cui inniteris, de acquisicione rerum domino suo per servum, veritatem non continet, ubi per communicacionem bonorum solam, sed ubi per translacionem alicuius adventicii dominii servo res alique acquiruntur. In illo enim acquirendi modo servus res quas sibi acquirit domino eciam suo acquirit: in modo vero acquisicionis per communicacionem solam, et precipue ubi dominus servo communicat rem aliquam, servus domino suo nichil acquirit; immo illo modo quicquam domino suo acquirere contradiccionem includit, sicut in principio ad probandum quod Deus non potest alienare a se aliquid una racio principalis ostendit, et ob hoc in principali racione ita de materia ista adieci, *si dominus capax de novo existat dominii acquisiti per servum.* Non igitur oportet amplius musitare quin Deus sine aliqua abdicacione sui dominii potest sua bona donare.

sed om B. v. supra, p. 291 l. 41.

XXIII. As in giving God abdicates no lordship

IOHANNES. Ista libens amplector.

RICARDUS. Huius inabdicabilitatis aliam accipe racionem: Si Deus in donando suum dominium abdicaret, non esset eius donacio actus sui dominii (sicuti tu supponis), quoniam donacio

10A] rei cuiusvis nunquam a dominio rei illius procederet; quoniam in instanti donacionis per donacionem transfertur dominium, et per consequens eo instanti est dominium illud in donatario, et ita tunc non est in donante (secundum te), et per consequens non est causa tunc donacionis efficiens. Cum igitur econtra affirmes, et negare non potes, quod donacio est actus dominii, omnino consequitur quod non propter donacionem transfertur illud dominium, intelligo, dominium quod ipsam efficit dacionem.

non om. B.

IOH. Non possum capere quod sit vera et proprie dicta donacio, nisi dominii fiat translacio.

RIC. An non putas quod propriissime dominus propriissime potest donare?

IOH. Quo modo id potero non putare non video, quoniam alias donacio non esset actus dominii, nisi proprie domino actus proprie conveniret.

RIC. Provide respondisti, nec ambigis quin Deus propriissime est dominus, et propriissime dominus appellatur; ex quo veriorem ac validiorem et racionabiliorem causam habet omnibus dominandi, quam dominandi cuiquam creature aliqua habeat B creatura * (iuxta prius tractata): unde consequitur quod Deus propriissime ac veracissime potest donare, a quo est *omne datum optimum et omne donum perfectum*, Iac. i. 17, qui ex summa liberalitate *dat omnibus affluenter*.

Iac. i. 5.

IOH. Iam hoc negare non possum: set inde mihi videtur sequi absurditas, scilicet quod donacio sine abieccione dominii est verior et magis proprie dicta donacio quam ea in qua transfertur dominium, ex quo propriissime convenit Deo nunquam suum dominium abdicare.

(for a gift without the surrender of lordship is more properly a gift than one by which lordship is transferred,

donacione codd.

abdicare M: *abdicanti* B.

RIC. Non est hec absurditas set veritas, licet tibi occulta: immo, sicut patefactis quibusdam aliis adhuc tibi occultis de possidendi, donandi, et aliis actibus divini et humani dominii, tibi clarescet quod actus talis, ubi nec abicitur dominium neque possessio, non tantum magis proprie et verius est dicenda donacio, set insuper quod est liberalior donacio quam ea que fit ab hominibus suum dominium transferendo: cuius, quamvis succinctam, accipe racionem. Liberalior est illa donacio que ex fervenciori voluntate procedit et donatario affert plus commodi, cum ad hoc ordinetur donacio que hiis caret; donacio vero facta a Deo ex fervenciori voluntate procedit quam donacio creature (non ambigis); et affert plus commodi donatario, quoniam ultra commodum quod similis donacio ab homine affert homini, adicitur in donacione facta a Deo in donante conservacio, gubernacio, et eius tuta defensio: constat ergo quod Dei

and also more liberal),

donacio est verior, proprior, atque liberalior quam donacio in [10B qua transfertur dominium.

IOH. Quod mihi inpossibile videbatur attendo esse prospicuum in ista conclusione mirabili; et cerno quod Deus in donando dominium suum non abdicat: unde videtur quod abdicat ius aliquod quod ante habebat, scilicet, possessionem aut aliud ius quod poteris invenire.

so he neither surrenders nor diminishes his possession of the thing given

RIC. Sicut dominium Dei est inabdicabile, ita eius possessio; quia sufficientissima rei cuiusque sustentacio semper et continue est a Deo: et ob hoc nec abdicat nec minuit suam possessionem rei cuiusque eam donando.

IOH. Usum rei aut saltem aliquod ius re ipsa utendi videtur Deus amittere, cum illam rem donat; cum ille cui Deus rem donat ius habeat rem donatam libere absumendi; et si impediretur, videretur fieri sibi iniuria: quisquis enim impedit hominem in exercicio iuris sui, michi videtur illi inferre iniuriam: unde consequitur quod, facta a Deo donacione cuiusquam rei cuiusvis, non potest Deus eum iuste cohibere ab usu rei illius; et ita Deus tunc non habet ius re illa utendi.

donatam libere B bis habet.

nor any right of using it.

RIC. An nos non vereris impellere ut affirmata superius repetamus? quibuscunque enim racionibus quibus supra suasimus Deum non posse a se suum dominium abdicare, facile, si advertas, de iure utendi et de omni iure Dei originali id idem tibi poterit suaderi; quoniam nec plenam auctoritatem super creaturas suas * haberet, nec esset omnipotens, nec creatura talis esset C iure integro serva Dei (sicuti pro inabdicabilitate divini dominii erat ibi deductum) si Deus posset aliquod ius suum originale (ex origine rei, intelligo) sibi competens abdicare.

v. supra, pp. 290, seqq.

IOH. Iam negare non audeo quod Deus dat bona sua communicando donatariis suum dominium vel iuris competentis Deo originaliter abdicando: set dic nunquit Deus aliter dat sua dona, quoniam supra iam fuerat allegatum quod Deus dedit Spiritum sanctum, et non est Deus dominus Spiritus sancti; unde nec eius dominium communicare potuit creature.

donatariis B: *donatoriis* M. *vel* M: *naturalis* B.

RIC. Verum affirmas; et ob hoc vere consequitur quod dacio esse potest absque rei date dominio communicato aut eciam abdicato: unde ad Gal. i. 4 dicitur quod Deus *dedit semetipsum pro peccatis nostris*, et ad Thess. ii. quod Deus *dedit nobis sanctum suum Spiritum*, et ad Titum ii. 14 quod Deus *semetipsum dedit pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate;* et aliis modis reperitur fieri dacio in Scripturis: de quibus, si oporteat, congruencior locus erit tractandi, cum de dominio humano et condicionibus eius agitur. Interim sit hoc fixum, quod Deus res homini primo donatas, non abdicando nec minuendo

1 Th. iv. 8. *ii:* codd. I.

10C] suum dominium aut possessionem suam, donavit illi; ita ut actus donandi Deo vere conveniat.

XXIV.

Of God's lending.

proprior: codd. *proximorum*.

IOHANNES. Actus commodandi huic dominacionis actui videtur michi in nobilitate proprior, quoniam liberalior est quam permutacio, vendicio, sive locacio: dic ergo nunquid commodacio Deo ex dominio suo conveniat.

sicuti M: *suam* B.

RICARDUS. Quid tibi aliud viderentur pretendere parabole evangelice de talentis traditis ad negociandum (Mat. xxv.), de mnabus datis ad mercandum (Luc. xix.), de tribus panibus ad commodacionem media nocte petitis (Luc. xi.)? qui enim bona tradidit ad negociandum ut reportet usuram, sicuti in parabolis illis de Deo innuitur, non eos constituit dominos quibus tradidit, set commodatarios, ut videtur.

IOH. Ex quo parabola exprimit quod dedit uni quinque talenta, alii duo, alii unum; non videtur facta commodacio talentorum, set verius videtur donacio.

Man's lordship is strictly a loan, and not truly lordship.

sibi B: *scilicet* M.

RIC. Si recte perpendas, et commodacio et donacio ibi exprimitur: quoniam (sicut infra probabitur) dominium Ade, et quanto magis dominium cuiuscunque hominis subsequentis, vere dici potest, et debet dici, commodacio, non vere dominium, quale optinet solus Deus: et nichilominus, quia Deus sibi bona sua donando communicavit illi suum divinum dominium, Deus ea veraciter sibi dedit; et nichilominus illi bona eadem veraciter commodavit: unde omne dominium hominis commodacio quoad Deum veraciter (ut ibi dixi) existit, sic quod vires hominis sue nature congenite et quecunque dona postmodum acquisita sive gratis donata (si ista omnia aut horum aliqua per talenta, per mnas, et per panes intelligas) sunt a Deo hominibus veraciter
D * commodata, quia, *cum modo* sunt *data* sive donata; dicitur enim commodum quia *cum modo* datum sive concessum.

IOH. Fateor donacionem Dei vere esse commodacionem; set non est talis commodacio actus alius dominii Dei quam dacio, ut probasti. Ego autem de actu commodacionis a donacionis actu distincto inquiro, ut sciam qui sunt diversi actus eiusdem dominii.

Luc. xxiii. 42, 43.

haberi M.

commodet M.

RIC. Solet Omnibonus habundancius dare quam ab eo petatur: unde crucifixo latroni cum eo et ab eo petenti memoriam eius habere cum in regnum suum veniret, Paradisum veluti nobiliorem porciunculam regni sui, et non solum cum ipse promittens illuc veniret, ut alius postulabat, set eo die presente, concessit: et ob hoc apte potest intelligi ut Deus commodacionem panum petenti quotquot habet necessarios panes donet, non hoc modo accomodet; et nichilominus non minus apte

possunt parabole iste intelligi de Dei muneribus spiritualibus et [10D corporalibus aliquibus veraciter commodatis. Concedit enim Deus nobis petentibus atque non petentibus sepius gracias prophetandi, curandi, linguas diversas, sapienciam (ut dicit Iacobus), et continenciam (ut dicit Scriptura alia) et similia munera, et nonnullas extrinsecas res, sicuti terras et beneficia, et multa alia; aliquando ad tempus, scilicet, dum eis quis utitur iuste et sancte (sicuti filiis Israelis dedit terram promissionis et regibus Israelis illud regnum sic concessit, atque concedit cotidie nobis talenta et panes), et a torpente hec subtrahit (sicut exprimunt iste parabole); et eciam cum modo, scilicet, ad negociandum, aut (sicut concludunt parabole) ad usuram: unde non videntur parabole debere intelligi de naturalibus donis aut aliis inamissibilibus per peccatum, que non ad tempus nec ita cum modo donavit, ut cum modus omittitur amittantur (sicut hic de servo nequam concluditur); set de bonis amissibilibus per peccatum, per que potest homo negociando mereri et usuram afferre: nec vales probare de istis quin sint veraciter commodate, non proprie ac vere donate. Et, ut quod poscis de tali commodacione *possis* M. racione probetur, ecce nemo insipiens ambigit quin Dominus verus aliquarum rerum quas potest donare, cum eas donat, posset modum adicere, et ita eas commodare, non dare (intelligo, de dacione proprie dicta, de quali modo tractavimus); licet hec commodacio in sacris litteris, quod iuxta circumstancias scripturarum oportet advertenter attendere, aliquociens *dacio* appellatur.

XXV. IOHANNES. Fateor commodacionem tanquam actum dominii ad divinum dominium pertinere: de proteccione sive tuicione, de repeticione et luicione, si placet, ostende qualiter Deo de suis bonis conveniant.

Of God's protection of his gifts

RICARDUS. David dicit in Psalmis, *Dominus defensor vite* Ps. xxvi. 1. *mee, Dominus protector vite mee: a quo * trepidabo?* patenter 11A ostendens defensionem debere dominato per dominium adhiberi: unde Ierem. i. 34, dicitur, *Dominus exercituum nomen eius; iudicio defendet causam eorum.* Et Dominus dixit ad Abraham, Gen. xv. 1, *Ego protector tuus sum;* et in Psalmis, *De ventre matris mee tu es protector meus*, et *Protector est omnium* Ps. lxx. 6. *sperancium in se:* et multa sunt alia in Scripturis que actum Ps. xvii. 31. defensionis divino dominio patenter attribuunt. De actu repeticionis dicitur, Exod. vi. 6, *Ego Dominus, qui eduxi vos de ergastulo Egypciorum, et eruam de servitute, redimens in brachio extento;* ubi tam actus repeticionis (*eruam* inquit) quam actus luicionis (*et redimam*) divino dominio Scriptura attribuit, *Ego*

iudō B: *īdō* M.

and resumption of them.

11A] inquit *Dominus qui eduxi:* unde constat quod defensio, repeticio sive revocacio, atque luicio ut repeticionis species, atque custodicio, et si qui alii sunt actus qui ad rei dominate regimen requiruntur, sive competunt rei dominate regimini cum domini Dei eis presidentis, eo quod dominus sit ea regere, actus huiusmodi veraciter sunt actus divini dominii et usus rerum ad divinam providenciam per suum dominium pertinentes.

IOH. Ex quo pleno iure Deus omnes res habet, ut superius est ostensum, non videtur quod possit aliquid rehabere, cum hoc concludit eum illo antea caruisse; et si non potest quicquam rehabere, non potest quicquam repetere.

es M : *ē* B. *tibi* M : *ubi* B.

RIC. Memorie nimis es labilis aut applicacionis ingenium tibi deest, cum sit supra ostensum quod Deus rerum quarundam proprietarius est, et aliquarum rerum communis dominus et communis possessor; unde illarum rerum quarum cum hominibus iam possessionem habet communem, si homines illas res sibi offerant voluntate gratuita, efficitur proprietarius possessionis earum, seu verius proprius possessor earum, sine iure alico acquisito per solam abdicacionem possessionis offerencium sibi illa: sic eciam potest fieri repetitor atque rehabitor per sublacionem possessionis aut dominii in aliis, si delinquant; sicuti, cum Adam et Eva peccarunt, Dominus factus fuit proprietarius omnium rerum quas illis antea conferebat; immo veraciter cuncta que eis ante contulerat repetivit: aliter autem Deus racione sui dominii divini bona sua non valet repetere, nisi (scilicet) per sublacionem tituli alicuius in alterum, nequaquam sibi novam possessionem seu novum dominii seu possessionis ius aliquod acquirendo.

Is it lawful for the disciple of Christ to defend his possessions or claim them if taken away?

ei et om. B.

IOH. Istud adverto: set cum Deus precipiat, *Ab eo qui aufert tibi vestimentum, et tunicam noli prohibere*, Luc. vi. 29, et Mat. v. 40, *Ei autem qui vult tecum in iudicio contendere et tunicam tollere, dimitte ei et pallium;* videtur quod Christi discipulus non debet sua bona defendere, set tollenti dimittere; et quanto magis videtur quod ea sublata non debet repetere. Si autem Deus hoc precepit hominibus, et doctrina eius sit valida, debet ac B * debuit eadem observare aut saltem non contraire operibus. Item ipse Dominus Iesus Christus sic docuit faciendum, ut nullus imitaretur Phariseorum ypocrisim qui unum docebant et contrarium faciebant: *Dicunt enim et non faciunt: alligant enim onera gravia et inportabilia, et imponunt in humeros hominum; digito autem suo nolunt ea movere:* cui dicto premisit, *Omnia ergo, quecunque dixerint vobis, servate et facite; secundum vero opera eorum nolite facere*, Mat. xxiii. 3, 4. Non igitur debet Deus sua bona defendere, neque sublata

repetere; et per consequens isti actus non sunt actus divini [11B dominii.

Pope John XXII has ruled that they may rightly hold and claim them, the words cited from the Sermon on the Mount being counsels of perfection.

RIC. Illa que de evangelio adicis dominus Iohannes papa in libello suo *Quoniam vir reprobus*, sequens beatum Augustinum, affirmat et probat non fuisse precepta apostolis in opere semper servanda: cuius verba sunt hec, *Non semper servanda sunt in execucione operis, set semper in preparacione animi sunt habenda, ut* (*scilicet*) *simus hoc facere et sustinere parati, quando caritas hoc requirit:* et ponitur in Decreto xxiii. q. i., capitulo *Paratus:* et consequenter eodem capitulo dominus Iohannes papa probat quod apostolis et discipulis licuit litigando bona communia repetere. Item, esto quod omnia que allegas et accipis vera existerent, ultimum tamen quod conaris inferre non sequitur, scilicet, quod Deus non debet sua bona defendere neque repetere; quoniam Deus omnipotens, omnisapiens, omnibonus, aut (ut verbis sancti Dyonisii utar) supersapiens, superbonus, plenam ob hoc curam et omnem auctoritatem habens super cuncta ab eo creata, legi creature subici non debet nec potest: unde, quamvis illam legem dedit quibusdam hominibus quos in suo ordine voluit esse perfectos, non propter hoc secundum suam superpotentem divinam naturam debuit illi legi aut potuit subiacere; quoniam debet et debuit cuncta errata semper corrigere, et sic sua bona a malis sepe repetere, quoniam sic agere congruebat: set secundum suam naturam humanam, *Quando venit plenitudo temporis, factus sub lege, natus de muliere, ut eos qui sub lege erant redimeret*, propter eos legi debuit conformari: unde tunc *cepit Iesus facere et docere*, Act. i. 1; et suis dicebat, *Exemplum dedi vobis, ut quemadmodum ego feci, et vos faciatis*, Io. ii. Item, esto quod sui saltem perfecti non debent sua defendere nec ab eis sublata repetere (super quo in sexto huius tractabitur), non propter hoc recte potest inferri quod hii actus non sunt actus dominii, quin pocius e contrario aperte consequitur; scilicet, ex quo propter preceptum sui magistri non deberent Christi discipuli statum perfeccionis habentes volenti sua tollere ea defendere, nec ab eis sublata repetere, quod, evacuato precepto per titulum quem in illis sublatis haberent, possent ea ne tollerentur defendere, et ea sublata repetere: alioquin frustra ad perfeccionem * sequendam illam doctrinam tenerent: unde C satis est firmum quod omnes hii actus sunt actus divini dominii.

adicis secundum dñm Iohз papam: codd.
scimus B.
post *papa* B 23^{9} habet, eodem numero in sticho superiori forsitan confuso.
Dionys. de div. Nom., tr. Io. Scot., vii., Migne 122. 1153.
nec potest M: *non potest* B.
Gal. iv. 4, 5.
Io. xiii. 15.
debent sua B bis habet.

IOH. Ei cuius naturalis extat condicio dare omnibus affluenter, *qui solem suum facit oriri super bonos et malos, et pluit super*

Iac. i. 5.
Matt. v. 45.

4. Libell. *Quia vir reprobus*, in Raynald. ann. 1329. lxv., vol. 5. 447. Cf. August. ep. cxxxviii. 2. § 13, Opp. 2. 415.

[11C *iustos et iniustos*, non videtur congruere quicquam alicui donatum ab eo subtrahere sive repetere.

exigant B.

RIC. Liberalitati Dei, eo quod talis, illud non congruit; set iusticia eius et bonitas in casu hoc exigunt, scilicet, cum is cui sunt bona collata eis abutitur; quoniam tunc congruit remedium adhiberi, quod summe sapiens ordini domus sue, scilicet, mundi tocius, novit magis congruere: unde cum sua dona a taliter abutente subtrahit, fide indubia tenere debemus quod sic agere sue domus ordini elegantissime atque iustissime conservando hoc congruit; et nonnunquam taliter spoliati, sicut Nabugodonosor et alii, propter repeticionem huius corriguntur. In quo casu clarescit talem repeticionem salvatrici bonitati divine, ut aliter nolentes corrigi corrigantur, et eius dulcedini, servata rectitudine, convenire: unde dictum existimo, *Dulcis et rectus Dominus; propter hoc legem dabit delinquentibus in via.* Tolle maliciam, et repeticionem huiusmodi non videbis; nec ab origine mundi repeticio talis facta fuisset, si nunquam aliquis deliquisset: unde exercicium huius actus divini dominii nunquam omnipotenti Domino convenisset, nisi delictum hominis precessisset; tamen in omni casu actus talis actus divini dominii, tanquam sibi possibilis, computari merito debuisset.

volentes M.

Ps. xxiv. 8.

XXVI.

Of God's selling and buying.

IOHANNES. Perge ulterius, et de vendicione ostende, si vales, qualiter Deo conveniat: etsi enim quoad communicacionem dominii sui in alterum non repugnet sibi vendicio, sicut sibi donacio non repugnat (cum *vendere* secundum sensum verbi sit *venum dare*, et *venum* indeclinabile idem sit quod *venale*; unde vendere preter recipere nichil amplius habet quam dare); tamen non video qualiter quis rem cuius est dominus pleno iure, sicuti Deum omnium rerum dominum constat esse, pro precio possit recipere, cum non debeat (ut michi videtur) precium nuncupari illud quod nunquam nisi de propriis bonis offertur.

preter B: *precio precium* M.

deum om. M.

dominum: *dñiū* B: *divini dominii* M.

nunq. nisi M: *cuiquam* B.

bene M: *leue* B.

RICARDUS. De vendicione ergo non ambigis quin Deo conveniat, nisi quatenus vendicio cum empcione communicat, scilicet, in recipiendo rem suam; quoniam bene sensum verbi vendicionis advertis, scilicet, quod non est nisi venum dacio, scilicet, dacio rei cuiusquam pro precio, sicut nec empcio aliud habet in sensu quam rei cuiusquam acquisicionem pro precio; set respectu rei empte et respectu rei vendite ipsa duo verba e contrario habent sensus. Inquiramus igitur simul de utrisque ex sacris Scripturis.

IOH. Sic fiat

God received the price of our redemption

D RIC. Deus precium nostre * redempcionis accepit, cum Christus pro nobis se ipsum optulit Deo Patri, ita ut Paulus dicat,

offered by Christ.

Empti estis precio magno, 1 Cor. vi. 20; et Petrus apostolus [11D dicit prima sua canonica, primo capitulo, *Scientes quod non* 1 Pet. i. 18, *corruptibilibus, auro vel argento, redempti estis*, etc.; *set pre-* 19. *cioso sanguine quasi agni incontaminati et immaculati Iesu Christi*, non intelligens sanguinem solum precium nostrum fuisse, set per sanguinis effusionem Christum sanguinis effusorem; sicut alibi Paulus expressit hoc modo, *Si enim sanguis hircorum et taurorum et cinis vitule aspersus inquinatos sanctificat ad emundacionem carnis, quanto magis sanguis Christi, qui per Spiritum sanctum semet ipsum optulit immaculatum Deo*, etc., ad Hebr. ix. 13, 14; et ad Gal. i. 3, 4, dicit *Gracia vobis et pax a Deo Patre et Domino nostro Iesu Christo qui dedit semet ipsum pro peccatis nostris.*

IOH. Negare non possum quin Christus optulit se precium, *neg.* om. B. *ut nos a seculo presenti nequam eriperet* (sicut Paulus ad Galacianos, ubi allegasti, expressit), et quod Deus se optulit; et salus mea ex illa oblacione proveniens me impellit ut negare non possim quin Deus precium oblatum admisit atque recepit: alioquin per oblacionem illam nostra facta redempcio non fuisset. Quia insuper Ysaias predixit quod *Dominus posuit in eo iniquitatem omnium nostrum*, et quod *Dominus voluit eum conterere* (Ysa. liii. 6, 10); et ipse dicit *sicut mandatum dedit michi pater sic facio* (Io. xiv. 31); et Paulus affirmat quod *factus est obediens usque ad mortem, mortem autem crucis* (ad Philip. ii. 8), et multa dicuntur similiter que satis affirmant Deum Patrem illud precium non tantum approbasse set eciam acceptasse (unde dicit Ysaias, ubi supra, *Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen* Isa. liii. 10. *longevum, et voluntas Domini in manu eius dirigetur*):— omnino consequitur quod Deus Pater Christum precium nostre salutis recepit. Et ita precium quod suum erat recepit; *Caput* (inquit) *viri est Christus, caput autem Christi est Deus*, 1 Cor. 1 *Cor.* 9 *et* xi. 3; et 1 Cor. iii. 23, *Vos autem Christi, Christus autem Dei*; 2 *Cor.* codd. et in Psalmis dicit propheta in Christi persona ad Deum, *Domine Deus meus, in te speravi*; et innumerabilies in Scrip- Ps. vii. 1. turis exprimitur Deus dominus esse Christi: unde conclusionem negare non audeo, racione tamen humanitatis, quia Christus secundum divinam naturam dominium habere non potest. Set peto ut, sicut racionem dominacionis divine michi ostenderas, sic modum recipiendi precium quod est suum exponas, ut emptor Deus veraciter dici possit.

As when a freeman offers himself as a slave to an earthly lord

RIC. Bene de Christo hec sentis, et pro viribus tua vota perficiam: cum quia liber homo domino terreno subiectus spontanea voluntate se efficit servum illius pro aliquo beneficio sibi impenso (esto, pro * liberacione a captivitate cuiusquam 12A

12A] crudelis tiranni, aut pro redempcione delicti in eundem dominum suum commissi, seu ex alia causa huiusmodi), satis constat quod dominus ille dominium novum recipit illius hominis, cuius dominus ante erat, et precium recipit quod est suum. Item, cum rex quisquam a duce sibi subiecto ducatum recipit, ex causa aliqua supratacta, rex ipse recipit a subdito suo precium quod est suum; et habet in terris illis duo dominia, cum antea non habuit forsitan nisi unum: ubi si libet primum ac primum regis dominium in ducatu *regnum*, et secundum dominium *ducatum* poterimus appellare. Item, si a comite duci illi subiecto rex comitatum suum ex pari causa reciperet, ipse rex iterum reciperet quod est suum, et haberet in comitatu illo tria dominia regnum, ducatum, et comitatum: ac si idem rex a barone comitatui illi subiecto ex causa consimili (scilicet, pro precio redempcionis sui delicti in ipsum, aut alio modo predicto) baroniam suam reciperet, et idem rex sic rem suam reciperet, et haberet in possessionibus baronie illius quartum dominium, scilicet, baroniam. Pariter insuper si a milite baronie subiecto simili condicione rex suas terras reciperet, quod suum erat antea reciperet, et haberet in milicia sive feodo militari quintum dominium; et ita sextum haberet, si a subiecto milicie illi suas possessiones reciperet. In singulis casibus reciperet pro precio quod est suum: nimirum igitur si Deus id possit.

that lord receives a new lordship of his own lordship,

and so a king of his own inferior lordships,

ipse rex it. rec. om. B.

et hab. M: *si hab.* B.

so too can God.

XXVII.

IOHANNES. Quamvis cuncta hec habeant veritatem, tamen non michi videtur ex illis exemplis sequi de Deo; quoniam isti domini diversa possunt habere dominia, et illorum uno retento possunt alia abdicare, et ea, si eis offerantur, recipere iterato, et ob hoc possunt eis dari pro precio: Deus vero non videtur capax dominiorum huiusmodi, ita ut possit aliquando admittere et alias ea abicere; quoniam ex hoc videretur, ut homines, quoquomodo mutabilis: et ob hoc non michi videtur quod Deus possit aliquam rem pro precio sibi datam recipere.

If God can acquire new lordship, does this not imply mutability in him?

RICARDUS. Istud non sequitur; quia non amplius argui potest Deus mutabilis acquirendo sive admittendo dominium, ut tecum loquar in isto consimiliter, quam homo terrenus. Non autem semper et necessario mutatur homo, cum acquirit dominium, aut saltem ius, quod est materialis causa dominii; cum dormienti nonnunquam iuniori fratri, seniore moriente, hereditas seu ius hereditatis de novo acquiritur; nec in hoc iunior dormiens est mutatus. Pariter, si iunior a seniore fratre dominium terrarum habuerit ad vitam senioris, dumtaxat moriente seniore, iunior ignorans et forsitan dormiens illud amittit

A man may acquire without changing;

conformiter M.

dominium, ob hoc nequaquam in seipso mutatus : sicuti, cum [12A sol (ut loquuntur philosophi) * alicuius naturaliter nascentis in B terra de novo pater efficitur in seipso, propter hoc penitus non mutatur ; quanto magis nec Deus mutatur, cum suo modo, si sic diceretur, acquirit dominium ? unde nec hoc recte de hominibus supponebas. Item, non magis convincitur Deus mutabilis, quia talia dominia minus proprie loquendo recipit et reicit successive, quam quia rerum de novo existencium et consequenter pereuncium dominia sibi acquirit seu recipit cum gignuntur, et illa amittit cum pereunt ; nec potuisset a principio quicquam creare, nisi noviter acquisisset rerum ipsarum dominium : et tamen non puto quod ita desipias ut Deum in presenti, cum res gignuntur, aut in primaria rerum creacione mutatum affirmes ; sane semper conformiter tecum loquendo intelligo, ita ut nichil in Deo sit novum.

much more therefore may God.

He could not have created things without acquiring lordship of them anew.

quanto . . . mut. om. B. *diceretur* om. B.

dissipas B.

Ioh. Satis memini quod supra secundo capitulo extat dictum ; unde non aliud intelligo, cum dico Deum acquirere super rem aliquam novum dominium, quam cum Deum noviter illius rei dominum esse affirmo : et tamen ligatus remaneo ; tu vincula mea dissolve.

supra, cap. iii. pp. 282 seq.

remanes B.

Ric. Scrutare Scripturas : ecce enim, oblaciones Abel et Caym per eorum liberam voluntatem Deus sibi noviter acquisivit, sicut patet Genesis iv. Primogenita insuper filiorum Israelis ac iumentorum ipsorum sibi sanctificari precepit ut sua, Exod. xiii. 2 : sic eciam decimas, primicias, hostias, et quascunque oblaciones sibi factas gratuito ab origine mundi successive suo dominio acquisivit, sicut habes Levit. ultimo et Num. xviii. capitulis. Constat igitur Deum dominio suo plura noviter acquisisse, non solum ex rerum origine, set eciam quod res existentes prius suo dominio aut saltem sibi noviter acquisivit : unde apostolus Paulus (ut legitur Act. xx. 28) dixit, *Attendite vobis et universo gregi in quo vos Spiritus sanctus posuit episcopos, regere ecclesiam Dei quam acquisivit sanguine suo.* Constat autem eos antea extitisse, quos eos appellans *ecclesiam* Deum dicit suo sanguine acquisisse.

God acquires things anew to his lordship,

iv: codd. 3.

Ioh. Negare non possum Deum aliqua prius existencia noviter acquisisse ; set sic michi videtur rerum illarum novum dominium accepisse.

Ric. Econtra michi videtur, scilicet, quod in hiis aut in aliis acquisitis que preerant Deus nullum novum dominium acquisivit.

but without acquiring a new lordship of them.

Ioh. Hec non credam, nisi probaveris.

Ric. In illis rebus acquisitis a Deo Deus ante acquisicionem plenum, immo plenissimum atque sufficientissimum, habebat dominium ; igitur illarum rerum Deus frustra novum adventicium

12 B] dominium admisisset, cum precedens dominium suum ad omnem actum dominii circa res illas possibilem plenissime suffecisset. Est enim philosophica regula naturalis, *Frustra ponitur per plura fieri quod potest fieri per pauciora;* set intelligo, eque faciliter et eque perfecte: Deus autem omnipotens et omni- C sapiens * nichil agit frustra aut recipit. Aliam huius rei accipe racionem.

IOH. Ad accipiendum me promptissimum exhibebo.

RIC. Cum Deus res aliquas sic sibi ex aliorum oblacione sive donacione acquirit, si, sicuti potest (iuxta premissa de donacione Dei), communicando, sine diminucione sui dominii, illa donata sibi donanti iterato donaverit; consequitur quod permanebit in eo dominium prius ex donacione facta sibi acceptum; quoniam dat secundo ut primo donavit, communicando (scilicet) non transferendo nec minuendo suum dominium: et ita post secundam donacionem amplius dominium seu multiplicius Deo remanet quam ante primam donacionem habebat, quia remanet ei illud dominium acquisitum. Hoc autem stare non potest, quoniam sic Deus, secundo acquirendo et tercio donando secundum, suum novum acquisitum dominium retineret; et post terciam acquisicionem et quartam donacionem haberet tercium retentum novum dominium; et ita vicibus innumerabilibus progrediendo respectu eiusdem donati, semper plurificaret Deus sua dominia: quod est nimis absurdum, nimis superfluum, atque monstrum.

acquiret M.

XXVIII.

IOHANNES. Iam inopinate affirmo quod, cum Deus per donacionem seu empcionem, seu alio quovis modo, rem aliquam dominio suo acquirit, nullum acquirit seu recipit novum dominium, sicuti in exemplo supra posito de Guillelmo si ipse suis donatoribus ius sibi ab eis collatum totaliter refutaret, aut sibi datum donatoribus redderet, nullum propter hoc aliud dominium quam prius habebant haberent, scilicet, primi datores; et ob hoc (ut michi videtur) facultatem emendi atque vendendi in Deo compellor penitus abnegare.

Guill.: codd. *G.* supra, p. 307.

dñatoribus B.

Buying and selling are substantially gifts:

RICARDUS. Non compelleris nisi velis; quoniam sic donatarium, sicuti emptorem aut venditorem, Deum debes pariter abnegare: ex quo tam vendicio quam empcio, quantum concernit factum, ad duas vicissim donaciones consequitur, immo ex donacionibus duabus efficitur, hoc excepto quod donacio propter receptum precii nominis sui formalem sensum amittit: cum enim unus dat socio suo pro pane pecuniam, ille econtra dat pro pecunia illi panem; et ita uterque per duas illas donaciones fit emptor, uterque fit venditor: non enim dubium quin commutacio rerum sine pecunia est vera empcio atque vendicio

precium codd.

amittit: *aī* B.

the payment of money is an accident of the process,

in presenti, sicut fuerat ante institucionem pecunie ; nec propter [12C invencionem monete isti termini amiserant sensum suum priorem : et ob hoc ita veraciter et ita proprie quoad sensum terminorum venditur pro pane pecunia, sicut econtra. Unde Christus dedit se precium pro nobis et pro peccatis nostris (sicud iam supratacta patenter ostendunt) ; unde Genesis xlvii. 19, *Eme nos in servitutem regiam, et prebe semina*, ubi semen pro precio computatur. Cum ergo fatearis Deum dare dona hominibus, et econtra affirmas homines Deo dare sive offerre a Deo recepta donaria, si ista duplex donacio sive tradicio rerum pro precio de rebus diversis fieret, sic vicissim non poteris * empcionem et vendicionem inter Deum et hominem denegare : D ex quo super extrinsecum actum donacionis empcio nonnisi tradicionem precii, et vendicio nonnisi recepcionem precii oblati importat. Nec hoc omisit Scriptura frequenter exprimere : ait enim Salvator, *Date et dabitur vobis* (Luc. vi. 38), et *Date elemosinam, et ecce, omnia munda sunt vobis* (Luc. xi. 41) ; *Da pauperibus et habebis thesaurum in celo* (Marc. x. 21) ; *Peccata tua elemosinis redime* (Daniel. iv. 24) : hec omnia fieri debuerunt per homines vendendo elemosinam aut pro relaxacione peccaminum aut pro vita eterna ; adducta eciam secundo precedente capitulo supra de redempcione nostra per Christum istud patenter ostendunt. Insuper, sine elemosine dacione, sola bona voluntate (ut videtur) hec empcio per Ysaiam exprimitur, Ysa. lv. 1, *Omnes*, inquit, *sicientes venite ad aquas, et qui non habetis argentum, properate, emite et comedite ; venite, emite absque argento et absque ulla commutacione vinum et lac :* et statim sequitur, *Inclinate aurem vestram, et venite ad me ; audite et vivet anima vestra* (Ysa. lv. 3) ; ubi vitam, quam proclamando venalem Deus exposuit, propter inclinacionem auris et accessum ad eum donare spopondit. Et utinam nundinarum harum clementissimus institutor mercacionis huius modum et formam, quem sine argento et sine commutacione posse fieri exprimit, nostris sensibus caligantibus reseraret.

and its absence does not affect the truth that God can buy of and sell to man ;

IOH. Eundem invocemus Iesum ducem et lucem, quanto valemus ardencius : et perge circa hoc propalando que dederit.

albeit he neither receives a new lordship nor loses lordship.

RIC. Si nobis dantibus elemosinam Deo vel eius procuratori pauperi Deus elemosine nullum recipit novum dominium, et tamen vere donatarius per nostram donacionem Deus efficitur ;
1. primo consequitur quod donacio nec communicacionem dominii prius habiti a donante, nec eius translacionem nec constitucionem in donatario novi dominii necessario habet annexam : saltem, cum aliquid Deo donatur per hominem, de communicacione non ambigis quin nostrum dominium, quod a Deo per communica-

12D] cionem habemus, communicatori nostro communicare iterato non possumus, cum ipse illud dominium nobis communicatum in infinitum plenius nobis possideat; de translacione proximo 2. est probatum, scilicet, quod omnino in Deum non cadit; de 3. constitucione novi in Deo dominii ibi ex eisdem racionibus est probatum quod in Deo nullum novum dominium rei preexistentis *cum* om. B. possit constitui. Item, de abdicacione dominii, cum aliquid 4. Deo donatur, si ad statum primorum parentum recurras, clarius apparebit quod Adam offerendo aliquid Deo non abdicavit a se rei oblate dominium, quoniam illud fuit et est integrum in omnibus iustis de sua progenie (ut inferius ostendetur): et ne hoc sine racione prescribam, ecce, non dubitas quin Adam, postquam obtulit aliquid Creatori indigencie articulo, potuit 13A nichilominus illo uti, sicut David licite * usus est panibus pro- I Reg. xxi. 6. posicionis Deo oblatis, fortassis per ipsum, quibus sacerdos quisque pariter in casu consimili uti potuerat; sic quod, circumspectis dominiis omnibus preter dominium a Deo super rebus collatum, nemo potuit Deo donando suum dominium abdicare.

IOH. Ita michi videtur: set nichilominus hii qui Deo dant aliquid videntur abdicare dominium quod habebant.

RIC. Potest sic esse, set non est necessarium ita esse; quoniam esto quod Adam, cum solus erat, non habens nisi dominium sibi a Deo collatum, Deo aliquid obtulisset sive donasset; nequaquam (ut hec ultima racio affirmat) illud suum unicum, quod tunc habebat, dominium abdicasset; licet civile dominium in dando taliter abiecisset.

XXIX. How can man give to God?

IOHANNES. Ista confiteor, dum tamen istud dominium primi parentis esse inabdicabile affirmes robustius.

RICARDUS. Sic fiet inferius suo loco. Dic ergo qualiter dici potest donacio condicionibus istis absentibus.

IOH. Si dixero quod possessio rei in Deum transfertur, cum res ab homine Deo donatur, ut ob hoc dici possit donacio Deo facta; quid dicis?

RIC. Sicut nec in Deum cadere potest novum preter rerum originale dominium, sic nec rei cuiusquam que prefuit nova possessio; cum illa possessio omnino in illo esset inutilis atque cassa in quo plenissima atque sufficientissima ante fuit possessio omnis rei, scilicet, conservacio cuiuscunque, qua Deus portat omnia verbo virtutis sue (ut Paulus affirmat ad Hebreos i. 3): et pariter de omni iure novo rei preexistentis concluditur, scilicet, quod non potest Deus noviter advenire, quia penitus esset in Deo cassum et vacuum: et sic constat quod possessio rei que prefuit nequaquam noviter Deo poterit advenire. Igitur,

cum per acquisicionem alicuius iuris Deus adquirere rem non [13 A possit, cum nichil civile humanum congruat Creatori, omnino consequitur quod per amissionem aut imminucionem sive restriccionem in alio alicuius iuris vel tituli seu rei acquisite a Deo, *in*: *cum* B. Deus rem de novo acquirat; scilicet, ex hoc quod quis Deo offerendo rem ipsam, eius dominium aut possessionem, seu aliud ius in ipsa, a se abdicat, abicit, respuit, restringit, minuit, aut amittit: sic enim res ipsa appropriari amplius Deo quam ante dici potuit congruenter, cum prius Deo et illi donanti communis extiterit; sicuti in exemplo prefato de admittentibus socium ad suum commune dominium, si ille admissus discederet, dominium commune amplius appropriaretur illis quam ante, sine acquisicione novi dominii seu alterius iuris; et ita admissus, sic abdicando suum ius, posset res illas quarum habebat dominium predonatoribus suis dare.

IOH. Alium modum quo Deus donatarius esse possit non video.

RIC. Provide ita sentis. Cum igitur habens a Deo per solam communicacionem rerum dominium, sicut Adam accepit, non possit dominium suum sibi communicatum * abicere (ut predixi), B consequitur quod per amissionem, imminucionem, aut restriccionem dominii rei donate aut iuris alterius habiti in re ipsa, preter illud dominium, dici debet donare. Cum igitur rem ipsam penitus non possit abicere retento eius dominio, cum adhuc res vere sua remaneat existente in ipso rei ipsius dominio, consequens est quod donacio talis sit a Deo per abieccionem *a* om. M. alicuius iuris seu tituli inferioris dominio in re ipsa Deo donata: aut aliter, si poteris invenire.

XXX. IOHANNES. Sic est, nec aliter donacio fieri Deo potest.

In God's buying, the price paid is not lost by the payer.

RICARDUS. Verum, quia inseritur in predicta scriptura Ysaie, Isa. lv. 1. *Emite absque auro et argento et absque ulla commutacione vinum et lac*, patenter innuitur quod precium Deo datum (in casu ipsius Scripture) a donante nullatenus abdicatur, quin pocius ad ementis seu precium offerentis commodum detinetur. Constat enim per illud quod sequitur, *Inclinate aurem vestram et venite ad* ver. 3. *me; audite et vivet anima vestra*, quod per solam bonam voluntatem, qua itur et venitur ad Deum, sit ista mercacio vite promisse. Nec minus est patens quod bona voluntas nequaquam hoc casu abicitur sive amittitur, quin verius propter optinendam salutem perseveranter tenetur, ut sit verum, *Qui perseveraverit usque in finem hic salvus erit*, Mat. xxiv. 13: et quanto arden- *xxiv*: cius detinetur ista voluntas, precium vite promisse, tanto detinens codd. 14. amplius promereretur et titulo eam possidet graciori, quia offerens

13B] Deo de suo lucro talenta et ipsa ex nova donacione retinet, et eciam a Deo recipit ampliora; *Date*, inquit, *illi qui habet decem talenta*, Mat. xxv. 28. Igitur habemus vendicionem et empcionem cum Deo sine commutacione et per consequens sine abdicacione ac eciam diminucione rei Deo donate aut cuiusvis iuris habiti in re ipsa vendita; nisi aliud ius nondum per nos tactum abdicari dicatur seu eciam commutari: et per eandem racionem idem sine abdicacione de donacione consequitur, scilicet, quod potest fieri sine rei donate abdicacione ac diminucione et cuiuscunque iuris ipsius.

ius om. B.

IOHANNES. Nescio quid contra proferre, et tamen conclusionem falsam existimo. XXXI.

flām B: *fcām* M. *mercaris* B. *nundianas* B.

RICARDUS. Nimirum: quia forte non merearis instanter hoc modo intra supratactas nundinas Salvatoris sic mercari, intra ergo in cellulam interiorem tui ingenii, et discerne quid in ista mercacione amittitur et quid in ea restringitur.

IOH. Luce duce iam cerno quod bona voluntas mercantis salutem, quecunque sit illa, minuit aliquid de cupiditate terrena, ex qua procedunt in nobis naturaliter quatuor carnales ac flende notissime passiones, tristicia, leticia, timor, amor: et hec cupiditas affeccio commodi a pluribus nuncupatur, que sequitur ita C naturam nostram corruptam quod, licet * minui possit, non tamen potest in hac vita consumi; per omnem tamen actum caritatis minuitur ista affeccio, et eius regimen sive dominium cum suis pedissecis suprascriptis. Igitur mercator vite eterne (ut michi videtur), cum offert Deo voluntatem bonam, abdicat aliquid sui iuris, etsi non in voluntate Deo accepta, saltem in hac sua sibi congenita cupiditate terrena seu ipsius familia; quoniam aliquid in hoc casu (ut estimo) istius naturalis affeccionis aufertur per hoc quod actus aliquis mercatorius vite eterne in voluntate producitur.

He who offers good will to God deprives himself of carnal affection

RIC. Prudenter ista intelligis: quoniam, cum lex huius cupiditatis sive affeccionis seu naturalis imperii, quod quiscunque habet super actus sue libere voluntatis, sibi vendicat ut actus talis propter commodum proprium carnale principaliter semper agatur; cum actus ipse propter Dei gloriam precipue exercetur, non solum quasi chamo seu freno constringitur ipsa cupiditas, set veraciter tam carnales passiones tristicie, leticie, timoris, atque amoris, quam eciam ipsa naturalis affeccio, que vocatur cupiditas, in sua natura sive essencia minuitur, sicut subiecta sive essencia seu natura vicii moralis minuitur crescente virtute morali.

IOH. Iam cerno clarius quam credebam accipere, quod cupiditas per istam oblacionem bone voluntatis Deo et lex sua, que

verius est tirannis, restringitur atque minuitur; et sic in ipso [13C taliter offerente regimen cupiditatis, quod vere est suum, quia *tirannus* M. sibi congenitum, pro parte prudenter amittitur, abdicatur, atque abicitur; et sic bonam voluntatem aut seipsum ad obsequendum Deo offerens, ius aliquod abdicat quod est suum, licet lex cupiditatis ius minus proprie appelletur: et ob hoc apercius meo iudicio dici potest quod sic bonam Deo offerens voluntatem aliquid de suo iure abdicat aut amittit.

but of no true right or lordship.

RIC. Cave ne non recte inferas cupiditatis amitti ius aliquod in hoc casu, quamvis in se ipsa cupiditas minuatur; quoniam dominium naturale, quale habet voluntas super intrinsecos actus suos (iuxta illud supradictum a Deo ad Caym, *Sub te appetitus* Gen. iv. 7. *illius, et tu dominaberis illius*), non est intrinseca cupiditas; quoniam istud dominium est in angelis confirmatis, et erit in nobis in patria: set cupiditas est unum instrumentum istius naturalis dominii, et gracia est aliud instrumentum ipsius. Dominium enim consequitur liberam voluntatem, tanquam proprietas naturalis iuste nature racionalis (ut infra clarescet); non autem ita eam consequitur ista cupiditas. Unde consequitur quod in vendendo voluntatem bonam Deo hoc modo nullum dominium rerum, set instrumentum eius, minuitur; et ipsum dominium, quoad regimen suum sive usum, restringitur; et pariter est cum quis talem voluntatem simpliciter Deo donat aut seipsum dat suo obsequio, * quod ibi fit vera donacio sine abdica- D cione iuris cuiusquam, si cupiditas ius dici non debeat. Item, esto quod cupiditas ius dicatur: cum ipsa non abdicatur a voluntate mercante, nisi forte per accidens, quia voluntas illa *vote* M: *volūta* B. bona veniendi ad Deum et audiendi que consulit hoc intendit, scilicet, tyrannum mentis impeditivum operum bonorum abicere, *scilicet* M: *solvet* B. que intencio non est necessaria ad donacionem bone voluntatis predictam; consequitur quod voluntas naturalis non abdicat aut *non* addidi. abicit, nisi forte per accidens, ex hoc quod actus suus quem efficit, quia naturaliter contrarius est cupiditati, ideo naturali accione eam diminuit. Unde constat quod nec donacionem nec vendicionem bone voluntatis efficit talis abieccio: et ita consequitur quod sola refleccio dominii naturalis et sue possessionis conformis super actum huiusmodi, qua vult actum solum ad Dei gloriam aut pro vita eterna deflectere, ubi ex iure dominii posset actum ad carnale commodum retorquere, istam vendicionem aut donacionem agit seu efficit; quoniam per restriccionem huiusmodi actus ipse actus quoquo modo amplius propriatur *quodam* M. Deo quam ante, nullo iure per hoc in Deo aut in homine acquisito, perdito, seu minuto.

XXXII. In selling to God no exchange takes place.

13D] IOHANNES. Letanter hec video set qualiter ista restriccio efficit vendicionem sine commutacione non video, sicut fit commutacio cum homo res suas extrinsecas Deo donat, ut patuit statim supra.

RICARDUS. Commutacio aut habet abdicacionem seu mutacionem dominii aut possessionis seu proprietatis annexam, sicut ex sensu eius grammaticali apparet; qualis abdicacio non fit in actu voluntatis, cum Deo ipsa voluntas pro vita eterna offertur sive donatur: de cupiditatis tamen regno aliquid deperit (ut est dictum); set, quia illud non manet, commutari dici non poterit: et ideo, cum illa voluntas pro vita eterna Deo donatur, sine eius et cuiuscunque rei alterius commutacione, fit empcio vite eterne iuxta predictam Ysaie scripturam. Constat igitur empcionem et vendicionem, sicut et donacionem, ad divinum dominium pertinere.

IOH. Libens fateor ita esse: nec de locacione possum ambigere, que ultra commodacionem amplius nichil habet quam precii capcionem, sicut nec vendicio ultra donacionem amplius habet quicquam quin Deo conveniat, ex quo Deus (ut in proximo est ostensum) precium quod est suum potest recipere: unde de nullis actibus dominii per me superius numeratis possum ambigere, quin veraciter de suis rebus Deo conveniant; quoniam qui potest rem vere suam donare, vendere, commodare, atque locare, mutare et multiplicare potest, et pro voto aliter libere commutare, quo omnia unde exulto peperit michi de Dei donacione mea abieccio.

reperit M.

XXXIII. Of God's possession.

Set, queso, sicuti de donacione superius ostendisti, quod verissime et propriissime * Deo conveniat, sic de possessione, si vales, 14A ostende, et de aliis dominii actibus consequenter id idem affirma.

RICARDUS. *Possessio* a *possideo* derivatur, quod verbum a preposicione *post* vel *per* (pro *perfecte*) descendit: unde sensum capit, ex hoc quod re acquisita cuiquam, ita ut sic sub sua facultate remaneat, ut ea re libere uti possit, tunc non circa rem illam laborat, set *post* laborem acquisicionis iam est quietus, et *sedet*, vel quia *perfecte* rem habet, non solum in dominio set in possessione perfecta, *sedere* dicitur possidendo. Cum igitur Deus per actum creacionis habeat rerum omnium verum dominium, et res consequenter (natura, dico, non tempore) sint habite a Deo ita libere quod actu alio previo non eget ut liberime rebus utatur; non video quin Deus, sicut habet verissime et propriissime dominium, sic habet propriissime possessionem omnium rerum atque verissime. Item, sustentacio rerum a Deo supra descripta est verissima causa et propriissima possi-

dendi, non dubium, aut verissime ac propriissime dicta possessio ; [14A unde non oportet ambigere quin possessio, sicut dominium, propriissime Deo conveniat.

IOH. Gaudeo me id scire : set estimo quod sic est de commodacione, sicut de donacione et locacione et empcione ac vendicione, mutacione, multiplicacione, et aliis similiter; nisi fallar quod omnes hii actus verissime ac propriissime Deo conveniant.

RIC. Si isti actus omnes aut alii qualescunque sint proprii actus dominii veri et proprii dicti, omnino consequitur quod in quo reperitur vere ac proprie dominium, vere ac proprie reperiuntur omnes hii actus ; et in quo est propriissime dominium in eo propriissime reperiuntur proprii sui actus : cum igitur in Deo reperiatur verissime ac propriissime dominium (iuxta probata superius), satis patenter consequitur quod in Deo reperiuntur verissime ac propriissime omnes hii actus proprii dominii.

XXXIV. IOHANNES. Sic mihi videtur (ut dixi superius) : set quia Paulus apostolus dominum Iesum Christum dixisse affirmat, *Beacius est magis dare quum accipere* (Act. xx. 35), videtur accepcio et precipue accepcio precii esse alienum penitus a virtute, cum nobilior esset actus ille quo res vendita emptori traditur, si emptor precium nullum acciperet ; et ita videtur quod precium a Deo recipi non deberet : unde non videtur quod vendicio Deo conveniat.

Though *it is better to give than to receive*,

xxxiv.: 24 B. *dom. Ies. Chr.* om. B.

RICARDUS. Apostolus Paulus affirmat, *Qui matrimonio iungit virginem suam bene facit, et qui non iungit melius facit* (1 Cor. vii. 38) : non recte igitur infers precium recipi non debere, quia melius esset non recipere.

yet to receive is also good ;

IOH. Cum quis non eget, omnino videtur contra bonum virtutis recipere.

RIC. Non semper est ita, set potest habundans in casu sancto recipere, puta, cum expedit magis ad bonum promovendum commune quod ipse habeat precium quod admittit * quam emp- B tor, illud distributurus pauperibus ; ubi emptor de illo precio suam cupiditatem forsitan saciaret.

sancte B.

IOH. Noli ita agere mecum, ut tantum meas raciones infringas : set pocius michi ostende quomodo sine vicio cupiditatis Deus potest recipere precium rem suam vendendo, cum nullo sit egens, intelligo, quoad naturam divinam ; *quoniam* in nostra natura *pro nobis egenus est factus*, ut dicit apostolus, 2 Cor. viii. 9.

agens B.

RIC. Cum ad commodum offerentis seu vendentis Deo Deus quid recipit, non ad commodum Dei nullo egentis, virtutis est

and God only receives for the

14B] ita per donacionem et per empcionem recipere, quoniam in sic proficiendo homini claret erga illum et exercetur divina dileccio, cuius exercicium semper est virtutis, non vicii : et ob hoc e contrario agit Deus, non recipiendo munus a malis, nolens eos in offerendo proficere ; unde habes dictum per Malachiam prophetam dicentem, *Non est michi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum, et munus non suscipiam de manu vestra* (Malach. i. 10) ; unde constat Dominum nolle recipere propter primam culpam hominis munus eius, nolens eum in offerendo proficere.

good of the giver, not for his own good.

IOH. Hec de divino dominio pertractata in hoc loco mihi sufficiunt : fac si placet novum exordium de dominiis ceteris que a divino dominio derivantur.

Explicit liber primus.

Incipit secundus.

Incipit liber secundus de humano originali dominio, ipsum describens et partem descripcionis illius declarans.

1. PRIMUM capitulum, ostenso humano originali dominio, probat illud non esse vere dominium, set amplius a dominio vero distare quam ius aliquod rebus utendi distat ab humano sive Ade dominio.
2. Secundum capitulum describit humanum originale dominium, quod soli racionali convenit creature.
3. Tercium capitulum declarat cur verbum *mortale* ponitur in descripcione humani dominii, ostendens hominem naturaliter fuisse mortalem, obiciens de libro Sapiencie, et dissolvens. *libro* : *hoc* B.
4. Quartum capitulum patefacit cur verbum *auctoritas* pocius quam *potestas* ponitur in descripcione dominii, obiciens de Actibus Apostolorum ac dissolvendo, ostendens quod auctoritas non reperitur posita in Scriptura in malo peccati. *positum* B : *positis* M.
5. Quintum capitulum declarat cur verbum *originale* ponitur in descripcione dominii, et inquirendo ostendit quod Adam, cum solus erat, accepit a Deo mundi inferioris dominium.
6. Sextum capitulum conatur ex Scripturis et racione probare quod Adma fuit in gracia gratum faciente creatus, et quod dominium originale tam in Adam quam in posteris suis, tanquam causam eius formalem, graciam presupponit. *in Adam quam* in B bis scriptum est.
7. Septimum capitulum id idem ostendit.
8. Octavum capitulum probat id idem, concludens quod nullus antequam fuerit iustificatus per graciam, * recipit illud originale dominium. C
9. Nonum capitulum obiciendo atque solvendo ostendit Evam ad Ade progeniem pertinere; et consequenter affirmat Adam hoc dominium pro se et pro suis omnibus posteris accepisse, et quod ipsi, in instanti quo ei conformantur per graciam, primo illud recipiunt.
10. Decimum capitulum ostendit Dominum Iesum Christum, tanquam fratrem nostrum, in sua concepcione illud dominium accepisse, obiectum dissolvens pretendens illud in eo cassum fuisse, in quo ad omnem usum sufficiebat sibi divinum dominium. *precedens* B.
11. Undecimum capitulum unica racione ostendit Adam peccando istud originale dominium perdidisse.
12. Duodecimum capitulum obicit, et dissolvit qualiter perdidit virtutes et animam, et adicit ad conclusionem priorem duas alias raciones, et multipliciter obicit et dissolvit.
13. Tercium decimum capitulum ad idem alias adicit quatuor raciones.
14. Quartum decimum capitulum obicit de Christo, et solvit, ostendens ipsum non potuisse exheredari isto originali dominio, licet Adam suus primus progenitor, sicut pro ceteris, ita pro Christo illud acceperit. *suus* codd. *finis*
15. Quintum decimum capitulum conatur ostendere quod dominium ab Adam et eius uxore peccando amissum eis postea fuerit restitutum.

14C] Sextum decimum capitulum nititur affirmare quod gracia, quam nostri primi parentes peccando amiserant, fuit eis per penitenciam restituta. 16.

Decimum septimum capitulum obicit contra illud ex mortalitate corporis et libertate minori, et solvit ostendens quod non obstantibus illis Adam et Eva et sui posteri fuerunt ad totam graciam et totum dominium que perdiderant restituti, licet non ad equalis exercicii facultatem. 17.

Decimum octavum capitulum, ostendens quem gradum nostri primi parentes in creacione receperunt, patefacit racionibus et Scriptura quod non variatur in variis propter accidencia mentis aut corporis. 18.

Decimum nonum capitulum, obiciens de facultate imperandi animantibus quam Adam accepit, dissolvendo ostendit non minus dominium suos posteros habuisse, licet exercicium pregravatum habuerint. 19.

Vicesimum capitulum inabdicabilitatem dominii originalis ostendit, obiciens de fatuo a natura, et solvens per exemplum de ebrio, cui ex digestione potus nova sciencia non confertur, et contra solucionem obicit et dissolvit. 20.

Vicesimum primum capitulum, inabdicabilitatem predictam volens probare, ostendit quod gracia, mortalitas, et dominium respui non poterant ab homine cum dabantur. 21.

Vicesimum secundum capitulum ostendit quod, sicut nec gracia nec corporalis mortalitas, sic nec dominium respui potuit a primo homine ne daretur, quia tunc nichil haberi poterat nisi a Deo. 22.

Vicesimum tercium capitulum patefacit quod originale dominium in se 23.
D minui omnino non potest, set quod potest * quoad actum restringi.

Vicesimum quartum capitulum obicit, et dissolvit, ostendens quod originale dominium in se propter presidenciam non augetur, nec propter subieccionem minuitur; et obicit et dissolvit. 24.

Vicesimum quintum capitulum ostendit restriccionem usus utilem esse hominibus per leges positivas originalis dominii restrictivas. 25.

Vicesimum sextum capitulum, ostendens quod presidencia non sit vocanda dominium, racione affirmat quod innocenter viventibus non fuit nec est necessarium humanum regale dominium. 26.

Vicesimum septimum capitulum obicit contra precedens, et solvit, ostendens ex presidencia angelorum et ex varietate complexionis et varietate sciencie, quas varii homines servantes innocenciam habuissent, quod aliqui aliis prefuissent. 27.

Vicesimum octavum capitulum obicit de confirmacione iusticie in Ade progenie, si ipse innocenciam tenuisset; et ponit racionem probabilem, contra eam obiciens et dissolvens. 28.

Vicesimum nonum capitulum ponit duas raciones alias contra racionem secundam, obiciens et dissolvens, ac probabili racione suadens quod, etsi Adam servasset iusticiam, nichilominus sui posteri peccare potuissent. 29.

Tricesimum capitulum adhuc ex titulo presidencie et statu innocencie obicit, et suadere nititur dominii originalis augmentum, et solvit, ostendens ipsum semper esse equale in omnibus. 30.

Tricesimum primum capitulum obicit contra precedens ex iure seu dominio hereditario in ultimo electorum, et solvit, ostendens racione et exemplo quod tale dominium nec augere potest nec minuere originale dominium. 31.

32. Tricesimum secundum capitulum obicit contra equalitatem dominii [14D originalis in omnibus, et ostendit esse probabile quod non obstante *obstc* M : maiori usu rerum in uno quam in alio originale dominium in omnibus *obstat* B. est equale: et sic finit librum secundum.

Of man's original lordship,

I. RICARDUS. Secundum dominium huic divino dominio proximum, de quo nobis est sermo, videtur michi humanum dominium, de quo scribitur Gen. i. 25–30 isto modo: *Vidit Deus quod esset bonum. Et ait, Faciamus hominem ad ymaginem et similitudinem nostram; et presit piscibus maris et volatilibus celi, et bestiis universe terre, omnique reptili quod movetur super terram. Et creavit Deus hominem ad ymaginem et similitudinem suam: ad ymaginem Dei creavit illum; masculum et feminam creavit illos. Benedixitque Deus illis, et ait, Crescite et multiplicamini, et replete terram et subicite eam* (aut alias, *et dominamini eius*), *et dominamini piscibus maris et volatilibus celi, et universis* *et dom.* *animantibus que moventur super terram. Dixitque Deus, Ecce* om. B. *dedi vobis omnem herbam afferentem semen super terram, et universa ligna que habent in semetipsis sementem generis* * *sui,* 15A *ut sint vobis in escam; et cunctis animantibus terre, omnique volucri celi, et universis que moventur in terra in quibus est anima vivens, ut habeant ad vescendum.* In quo dicto apparet hominibus primis datum esse dominium omnium terrenorum huiusmodi. Hoc enim apparet de piscibus, volatilibus, et aliis hic expressis ex illis verbis, *presit* et *dominamini* et *dedi vobis*, que verba simile dominium eis collatum ostendunt.

which is no true lordship.

Quicunque enim rem aliquam dat alteri absolute rei illius dominium non habenti, ille dans dominum efficit donatarium, si ille donatarius sit capax dominii et acceptat: set, quia Deus non poterat suum dominium a se rebus manentibus abdicare, quoniam ipsis manentibus non potest Deus non habere plenum ius seu plenam auctoritatem in ipsas (sicuti in primo huius superius est suasum, lib. i. 23. quoniam nulla causa divini dominii quam inibi expressisti, ut secundum te eloquar, potest competere cuiquam creature factibili, cum creare eo modo, conservare, vel eciam gubernare exigat necessario potenciam infinitam), consequitur hoc secundum dominium longe esse inferioris gradus quam primum; immo, omnino non esse vere dominium, cum non sit nisi respectu rerum, quarum verum dominium et plenum ius seu plena auc-
I. toritas residet penes Deum. Immo, si acute consideres, amplius est remotum dominium Ade a vero dominio quam ius quantumcunque modicum ius habentis ad usum rei sibi concesse in comparacione ad concedentis dominium; quoniam quiscunque ius aliquod absolutum quantumcunque parvum habens ad usum rei pro tempore qualicunque, ipse ius habet aliquam utilitatem

15A] sumendi de re in usum sibi concessa, eciam si concedens
noluerit: Adam vero, Deo nolente, ex quo Deus super omnem
creaturam habet auctoritatem plenissimam, nullam utilitatem de
aliqua creatura, immo, neque de se ipso, habere potuit aut
debebat. Sicuti insuper creacionis actus incomparabiliter omnem 2.
actum creature excedit, sic Creatoris super creaturam auctoritas *a.*
omnem auctoritatem creature super quamcunque rem in in-
finitum precellit, quoniam non magis actus actum quam auctori-
tatem auctoritas antecellit. Pariter potest deduci ex sustentacione *b.*
rerum a Deo quod illa incomparabiliter in Deo maiorem auc-
toritatem et ius amplius super quamcunque rem arguit, quam sit
super rem aliquam auctoritas creature. Sic de potencia guber- *c.*
nacionis divine super res clare deducitur (iuxta probata superius)
quod ipsum in infinitum excedit naturaliter agentis potenciam in
regendo. Cum igitur auctoritas seu ius Ade super res in eius et
suorum successorum usum creatas comparabilis sit finite ad ius
sive auctoritatem usum cum modico iure habentis, cum omne
finitum comparabile sit cuicunque finito; satis patenter con-
sequitur quod magis est remotum dominium Ade super rebus a
vero dominio quod soli Deo convenit, quam ius talis hominis sit
remotum ab Ade dominio: sic quod humanum dominium ne-
B quaquam verum * aut vere dominium dici potest; set quilibet
dominus temporalis istarum rerum comparatus Deo et eius
dominio usurarius et magis proprie commoditarius, quia ad
commodum eius res sibi sunt date, vel verius ad modum (cum
commodum a *modo* descendat), veraciter dici potest; licet
potentes tyranni, verum Deum et omnipotentem Dominum
ignorantes, se veros et vere dominos mendaciter fecerint appel-
lari, quorum votis quia poetarum et rethorum vanitas inservivit,
grammaticam et rethoricam huiusmodi dominorum falsorum
intencionibus, voluntatibus, gestis, actibus, et operibus confor-
mando, usus communis obtinuit, et eciam apud fideles optinet in
presenti huiusmodi potentes in seculo, sive sint boni, sive sint
mali, *dominos* vocitare: set apud nos qui rerum radices debemus
inquirere minus pensandus est vanorum usus in verbis quam
sensus. Constat ergo secure quod verum seu perfectum rerum
dominium non habebat.

quamcunque M: *quam* B.

commodatarius M.

IOHANNES. Patenter hanc negativam cerno: iam dominium II.
illud quod Adam habuit michi describe.

Description of man's original lordship:

RICARDUS. Videtur ita posse describi, quod Ade dominium
fuit racionalis creature mortale ius sive auctoritas originalis
possidendi naturaliter res sibi natura subiectas conformiter
racioni, et eis plene utendi sive eas tractandi. Tu profer quid

contra tibi occurrit. Ne tamen in incerto vageris, ecce, sub [15B verbo *utendi* et verbo *tractandi* (que duo pro eodem in presenti habeo) rerum consumpcionem, qualem efficit creatura, donacionem, vendicionem, permutacionem, locacionem, commodacionem, deposicionem, pignoracionem, luicionem, revocacionem, defensionem, multiplicacionem, conversionem, et quamcunque earum licitam sumpcionem, intelligo.

A. It pertains only to the rational creature.

IOH. Dic michi primo cur verbum *racionalis creature* in ista descripcione permittis.

1. RIC. Quia dominium soli racionali creature competit; *dominium* enim a *domo* dicitur, et a *domo dominus* derivatur, eo quod presit domui et domum gubernet seu regat (ut in primo huius dixi superius): et ob hoc illi nature non competit, cui regi-
2. men sive gubernacio vel presidencia convenire non potest. Item actus dominii (de quibus infra tractabimus), scilicet donare, vendere, locare, et alii quam plures irracionabilibus non possunt competere, licet rerum consumpcio aliqualis pro sustentacione sue nature illis conveniat, et ob hoc principium illorum actuum, scilicet, dominium, est ab irracionalibus penitus alienum: quod Scriptura patenter nobis insinuat in verbis prefatis de Genese, *Ecce, dedi vobis omnem herbam afferentem semen super terram,* Gen. i. 29, *et universa ligna que habent in semet ipsis sementem generis* 30. *sui, ut sint vobis in escam, et cunctis animantibus terre;* ubi ostendit dominium rerum necessariarum animantibus non ipsis set hominibus pro ipsorum necessitate * collatum, *Ecce, dedi* C *vobis*, etc., *ut sint vobis in escam et cunctis animantibus terre.*
3. Hoc idem ex prima ibidem scriptura planius innotescit: *Faciamus*, inquit, *hominem ad ymaginem et similitudinem nostram, ut presit piscibus maris*, etc.: ubi actui presidencie rerum hic inferius creatarum virtus directiva premittitur; *ad ymaginem*, inquit, *et similitudinem*, etc. Hoc eciam ex questionibus sequentibus innotescit. ver. 27.

III. IOHANNES. Interim istis contentor. Dic cur verbum *mortale* est positum in descripcione premissa.

B. It is a mortal right, since man is by nature mortal.

RICARDUS. Ut constet quod nec angelis bonis nec malis est
1. a Deo huius mundi datum dominium; quoniam tam boni quam mali angeli spiritus sunt non habentes corpora naturaliter eis unita: alias enim hoc nomen *angelus* non esset nomen suppositi set partis constituentis supposicionem sive personam, sicut anima racionalis est pars in humano supposito: et ob hoc angeli corporalium creaturarum obsequio sive dominio quoad sustentacionem sue nature nec in presenti egent, nec in sua origine eguerunt; homo vero sic erat creatus, quod pro sustentacione sue corpo-

15C] ralis nature corporalibus creaturis indiguit, quod ex suprapositis
de Genese nobis claret, ubi exprimitur quod Deus dedit primis
nostris parentibus *omnem herbam*, etc., *ut essent eis in escam:*
et quia precepit Ade de omni ligno Paradisi, preterquam de 2.
ligno sciencie boni et mali, commedere; nutrimentum enim
necessarium non est nisi aut ad restauracionem deperditi aut
ad caucionem perdendi, et utrumque infallibiliter arguit nutritam
naturam posse per deperdicionem aut per consumpcionem finem
accipere, quod est mori in natura vitali. Item stomachus, intes- 3.
tina, vesica, guttur, et omnes porte corporis et meatus, qui propter
recepcionem et egestionem alimentorum necessariorum ad vitam
corporis peragendam sunt a summo sapiente Artifice preparati,
patenter ostendunt naturam hominis mortalem naturaliter sive
ab origine extitisse. Incrementa insuper filiorum per temporum 4.
intervalla, quos parvulos nasci oportuit propter artitudinem
materni meatus, mortalitatem natorum ostendit: quos eciam sue 5.
matres facere poterant ante ortum, non dubium, abortivos et
natos statim poterant suffocasse per aquam et consumpsisse per
ignem, ferro eciam confodiendo aut a preruptis precipitando aut
lapidibus obruendo aut in locis humilibus deponendo aut aliis
modis innumeris occidere potuissent. Unde ambigendum non
estimo naturam hominis in sua origine fuisse mortalem: nec
magis est ab unius summi Boni cultoribus hesitandum quin
summe bonus summe potens ac summe sapiens Artifex huiusmodi
D *creature omnia sibi sufficiencia ad peragendam suam vitam
mortalem providit, sicuti et ceteris creaturis; cum propterea
Gen. ii. 1. extet dictum, *Perfecti sunt celi et terra et omnis ornatus eorum*,
quod insuper clarescet inferius: et propter hoc in descripcione
adibui B. dominii verbum *mortale* adhibui, scilicet, quia illud dominium
solis mortalibus extat datum.

IOH. Non video me posse nisi improbe ista negare, set nichilominus habes (ut michi videtur) ostendere quomodo veraciter extat dictum Sapiencie ii. 23, *Deus creavit hominem inexterminabilem.*

RIC. Scriptura ibidem id satis elucidat: sequitur enim,
ver. 24. *Invidia enim dyaboli mors intravit in orbem terrarum;* quibus
cap. i. 13, 14. dictis in capitulo primo premittitur, *Deus mortem non fecit, nec
letatur in perdicione vivorum: creavit enim ut essent omnia, et
sanabiles fecit naciones orbis terrarum;* et pro causa ibi subiungitur,
ver. 15. *Iusticia enim perpetua est et immortalis, iniusticia autem
mortis est acquisicio.* Ex quibus non solum nobis ostenditur
qualiter Deus fecit hominem inexterminabilem, scilicet, potentem
sine exterminacione sive morte in eternum vixisse; eo quod ipse
Deus mortem non fecit, set fecit in primo homine iusticiam, qua

servata nunquam exterminatus fuisset: *Inmortalis est enim* [15D *iusticia*. Set eciam causam mortis, non dico mortalitatis, tam propinquam quam remotam expressit, *Invidia*, inquiens, *dyaboli mors intravit:* ecce, causa mortis remota. *Iniusticia autem est mortis acquisicio:* ecce causa mortis propinquior. Et nichilominus verbum *sanabiles* aperte pretendit mortalitatem, cum sanabilitas non sit nisi ubi prime extat mortalitas: qualiter vero homines fuissent sanabiles, ita ut nunquam exterminati fuissent, nunquid per esum fructuum ligni vite semel gestum an sepius iteratum, an per sola communia nutrimenta, an per utraque usitata, non est nostrum in presenti discutere; set nobis ad presens debet sufficere firmum esse quod primus homo fuerat in sua creacione mortalis, ita ut propter corporalem vitam naturaliter transigendam deberet a suo summo bono et summo sapiente atque potente Artifice dominium competencium rerum sibi in suo ortu accipere.

c. It is authority, not power.

IV. IOHANNES. Attendo cur verbum *mortale* est positum. Cur *auctoritatem seu ius* ponis pocius quam *potestatem* in hac descripcione, non video.

RICARDUS. Auctoritas seu ius soli racionali convenit creature; potestas sive facultas irracionabilibus competit ex sua institucione primaria; quoniam iuxta supra posita verba de Genese, *supposita* B. *Ut sint vobis in escam, et cunctis animantibus*, animalia terre, Gen. i. 29, 30. ad confirmandum sue naturalis institucionis excursum ad consumendum res eis ad hoc ab Auctore omnium * deputatis, suo 16A naturali modo habent congenitum irreprehensibilem facultatem: preter hoc quod ius sive auctoritas solum esse videtur respectu illius quod non obviat racioni; non ita de potestate videtur, cum *de potest.*: sit scriptum, *Qui potuit transgredi et non est transgressus, et* *deposite* B. *facere mala et non fecit*, Eccli. xxxi. 10; et Luc. xxii. 53, *Hec est* *Luc*: codd. *hora vestra et potestas tenebrarum:* et 2 Cor. ix. 18, *Ut non* mt. *abutar potestate mea in evangelio;* et *Data est ei potestas sicut habent scorpiones*, Apoc. ix. 3: et multa alia sic in sacris litteris exprimuntur. De auctoritate vero sive auctore seu iure, non recolo Scripturam affirmantem quod simpliciter nominentur sive dicantur ad malum sive in malo peccati.

IOH. Paulus in Scriptura sacra, Act. xxv. 5, vocatus est *auctor* *xxv.*: *sedicionis secte Nazarenorum:* sedicio autem (ut videtur) peccati codd. 24. malum inportat.

RIC. Non est hoc in Scriptura sive eius auctore assertum: set est ab oratore Tertullio propalatum, cuius, sicuti et aliorum sue condicionis artificum, erat officium pulcrificare mendacia; et a Scriptura et suo auctore tantummodo recitatum. Verumptamen

16A] non fuit simpliciter sedicio ipsa malum, set pocius tocius mundi
salus ; quoniam sectam Nazarenorum a Iesu Nazareno sectam
Christianorum appellat.

IOH. Cum orator, qui quoad verborum sensum imitandus
videtur, ut auctor supponens sedicionem illam continere peccatum, ex sedicione illa volens probare Paulum hominem fuisse
pestiferum, quod ibi ante de eo premiserat, *Invenimus*, inquiens,
hunc hominem pestiferum, verbo illo nichilominus sic usus est,
credi debet (ut videtur) a nobis id proprie dictum esse.

RIC. Nec oratores nec rethores, qui ex artis sue condicione 1.
figurative, similitudinarie, enigmatice, et iuxta alios modos quos
colores rethoricos nominant, sepius eloquuntur, ut auctores
sensuum verborum a veritatis inquisitoribus seu sacre Scripture
doctoribus sunt habendi ; set magis e contra, cum *Vani sint
omnes homines quibus non subest sciencia Dei* (Sap. xiii. 1) ; nec
auctoritati Spiritus sancti, qui omnem habens sapienciam cuncta
in sacris Scripturis asserta dictavit, aliqua rethorum seu quorumvis aliorum, quoad sensum verborum, poterit auctoritas comparari. Item, cum primordialis sive originalis lingua humane nature 2.
verisimiliter estimetur fuisse Hebrea, qua lingua Moyses, prophete, et apostoli a pueris educati nostram Scripturam, a Spiritu
sancto directi, tradiderunt, non solum improvide set in Deum
artificem impingendo sentire videtur, qui ab hominibus grammaticam adinventam illius primarie lingue grammatica indicat
apciorem. Item, si ad rerum primordia mentis intuitum dirigamus, ecce, non dubium quin Adam primus homo aut a Deo 3. *a.*
B significaciones ver*borum accepit, et sic eas in suam uxorem et
eorum communes filios derivavit ; et nullus fidelis debet ambigere quin Artificis summi grammatica sit ad significandum rerum
naturas magis propria, magis apta, et melius expressiva quam
aliqua ab hominibus adinventa : aut Adam significaciones *b.*
verborum instituit, facultate voces aptandi ad votum a Deo recepta, sicud in edificacione turris Babel septuaginta duas linguas
diversi receperant. Et sic eciam nullus debet ambigere quin
Adam, omnis mortalium prudencie inexpertus, solis adhuc
speculativis attendens, conformius quo sciverat rerum exprimendis naturis primiciam cuncta grammatice primitus adaptavit,
consequenter ex eis naturalissime racioni conformiter composita
derivando : et sic veram grammaticam traduxit in posteros in
lingua Hebrea, ut creditur ; quoniam, usque ad edificacionem
turris Babel post diluvium erat una dumtaxat lingua apud
omnes homines ; cum dicatur Gen. xi. 1, *Erat autem terra
labii unius et eorundem sermonum ;* et statim sequitur, *Ecce,
unus est populus et unum labium omnibus : ecce, ergo, descen-*

magis apta M : *quam apta* B.

Gen. xi. 6.

damus et confundamus linguam eorum: ita ut, nisi velimus [16B decipere, semper in inquirendo proprietatem sensus verbi cuiusquam seu nominis ad primitiva pura verba debemus resolvere, et ex vero primitivo et sibi per composicionem addito naturalem sensum extrahere, et illum propriissimum atque aptissimum affirmare, quamvis orator Tertullius et alii rethores et poete econtra laudibus aut vituperiis inaniter insistendo expresserint. Cum igitur auctor et auctoritas in assercionibus omnibus sacre Scripture, quantum michi occurrit, sumantur in bono, nunquam in malo; et ab *augeo* verbo pocius, meo iudicio, quam ab *ago* descendant, unde videntur importare profectum, non malum; *auctoritatem* seu *ius* in descripcione originalis humani dominii, pocius quam *potestatem*, expressi, que et in malo interdum accipitur in Scripturis.

D. It is original, pertaining to the human nature itself,

V. IOHANNES. Accipiamus verbum *auctoritatis* isto modo. Dic quid per verbum *originale* intelligis.

RICARDUS. Originalem auctoritatem nature humane non singularum personarum intelligo: unde non dicitur in presenti istud dominium originalis auctoritas, quia in persone origine sibi inheret, set quia propter institucionem humane nature, que per Adam hoc dominium in sua recepit origine, istud dominium illi persone suo tempore, tanquam successori primi hominis illius, accedit. Est alia racio cur verbum *originalis* posuimus, scilicet, ad distinguendum auctoritatem istius dominii ab omni auctoritate adventicia nostre nature, que non sequitur essencialiter iustam nostram naturam: verbi gracia, cum quis titulo civili aliquo, scilicet, hereditario iure aut donacione, seu locacione aut conduccione, seu empcione vel quavis alia paccione, que secundum iura positiva solet inter homines exerceri, adquirit ius seu auctoritatem * utendi re aliqua; non est illa auctoritas seu ius illud C originalis auctoritas, set adventicia seu acquisita, sive adiecta originali; nec naturam iustam neque personam iustam essencialiter consequens, set mediante iure seu titulo extrinsecus accedente.

racio om. B.

origī B: *orii* M.

and first granted not to Adam and Eve conjointly,

IOH. Placet ita accipere: set de hoc plures ambiguitates (ut michi videtur) se offerunt; primo quia scriptura Genesis videtur exprimere quod primum humanum dominium fuit Ade et uxori sue simul collatum, Gen. i. 27, 28, ubi sic dicitur, *Masculum et feminam creavit eos, benedixitque illis Deus, et ait, Crescite et multiplicamini et replete terram et subicite eam*, etc.

but to Adam by himself at his creation.

RIC. Verba premissa de Genese in cortice videntur pretendere quod ambobus simul sit data ista auctoritas, *Replete terram et* 1 *subicite eam et dominamini*, etc. Iesus tamen Syrac videtur

16C] sentire contrarium: dicit enim, Eccli. xvii. 1, 2, *Deus de terra
creavit hominem, et secundum ymaginem suam fecit illum, et
iterum convertit illum in ipsum, et secundum se vestivit illum*
Eccli. xvii. 4, 5. *virtute;* et infra, *Posuit timorem illius super omnem carnem,
et dominatus est bestiarum et volatilium; creavit ex ipso
adiutorium simile sibi:* ubi ordo Scripture pretendit Adam
dominatum fuisse bestiis et volatilibus antequam de ipso fieret
non urg. om. B. adiutorium simile sibi. Set licet ad hoc non urgeat ordo Scrip- 2.
ture, cum possit apte intelligi prius factum, quod posterius est
narratum, sicut fit sepissime in Scripturis: alia tamen illud
satis affirmant; quoniam, nisi prius dedisset Ade illud dominium
quam sibi et uxori communiter, quod textus predictus Genesis
preferre videtur, iste pocius sic dixisset, *Dedit eis potestatem,* non
dedit ei; nec *Dominatus est bestiarum* set *Dominati sunt bes-*
Ps. viii. 6, 7. *tiarum.* Cui ordini Psalmus concordat, *Minuisti,* inquiens,
*eum paulominus ab angelis; gloria et honore coronasti eum, et
constituisti eum super opera manuum tuarum:* non dicit,
minuisti eos, sèt *eum,* et *constituisti eum super opera manuum
tuarum.* Verbum eciam *constitucionis* aperte pretendit iuxta 3.
veram grammaticam supradictam, quod simul *cum statuicione*
(ut sic loquar), sive creacione sua, super opera manuum Dei
fuit prefectus. Item, formato homine extra Paradisum, Gen. 4.
ii. 15, 16 dicitur, *Tulit ergo Dominus Deus hominem, et posuit
eum in Paradisum voluptatis, ut operaretur et custodiret illum;
precepit ei dicens, Ex omni ligno Paradisi comede:* unde
videtur quod habuit dominium rerum que fuerant in Paradiso
quando eum Dominus pro se prepositum Paradisi constituit;
amplius enim est operari Paradisum et custodire quam custodire
dum taxat: unde non michi videtur aliud operari Paradisum
quam ipsum cum suis contentis gubernare et regere; et nichilo-
minus custodire illum eciam debebat a bestiis, que, si pro
voluptate permisse fuissent fructus ibidem excerpere, de fructu
ligni vite sumpsissent, et rosas ac lilia et alios flores ultra quam
docuit, nisi forsitan fuissent cohibite, consumpsissent. Aut
D igitur Adam tunc habuit, * tanquam villicus aut ballivus, servile
officium super res alienas non suas; quod quoad res propter
ipsum creatas, in tanta gloria et honore a summo Bono creatus,
Ps. viii. 8. sibi nullatenus congruisset, nec illa verba sequencia, *Omnia
subiecisti sub pedibus eius,* sensum illum nisi improbe susti-
nerent: aut illarum rerum dominium a Deo ante acceperat, ad 5.
quod facit quod de lignis Paradisi comedere iussus erat, nec
debuit de illis comedere ante acceptum dominium, cum dicatur
Gen. i. 29. in primo capitulo, *Ecce dedi vobis omnem herbam afferentem
semen super terram, et universa ligna que habent in semetipsis*

sementem generis sui, ut sint vobis in escam; ubi constat prius [16D datum eis fuisse dominium lignorum et fructuum, quam debebant de illis comedere; unde liquet preceptum sive licenciam de commestione presupposuisse in commestura rei commedende dominium. Et hoc est consonum racioni, quoniam usus rerum iuxta hec verba effectus donacionis videtur; *Dedi*, inquit, *vobis, ut sint vobis in escam:* donacio igitur in utroque debuit usum precedere. Cum igitur Adam ante creacionem uxoris potuerit iuxta dominium mandatum sive divinam doctrinam sive licenciam de lignis Paradisi comedere, sequi videtur quod Adam translatus in Paradisum ante formacionem sue uxoris rerum

6. accepit dominium. Quod insuper capitulo ii. 19, adicitur, *For-* *ii.* codd. I. *mans igitur Dominus Deus de limo cunctis animantibus terre et universis volatilibus celi, adduxit ea ad Adam, ut videret quid vocaret ea; omne enim quod vocavit Adam anime viventis, ipsum est nomen eius*, istud dominium latenter insinuare videtur: primo quidem, quoniam imposicio et precipue specifici nominis in imponente auctoritatem super nominatum sive superioritatem habet annexam, cum ipsa imposicio fit auctoritate propria imponentis. Unde infantibus soli parentes auctoritatem habent nomina imponendi, in tantum ut Iohanni Baptiste nec sola mater nec alius potuit nomen imponere; set mater dicebat, *Vocabitur Iohannes*, pater vero eius mutus existens scripsit, dicens, *Iohannes est nomen eius* (Luc. i. 63). Ideo Adam dixit, *Hec vocabitur virago, quoniam de viro suo sumpta est*, Gen. ii. 23. Deus autem nostris primis parentibus specificum nomen imposuit, *Et vocavit nomen eorum Adam in die qua creati fuerunt*, id est, *homo*, Gen. v. 2. Hec igitur inposicio nominis *posicio* B. specifici cunctis animantibus auctoritatem ac superioritatem super ea in Adam supposuit; quia non iussus nec suasus a Deo, set sua auctoritate, id fecit, quoniam dicitur quod *Deus ea* Gen. ii. 19.

7. *adduxit ut videret quid vocaret ea.* Quod insuper in predicta Scriptura adicitur, *Omne enim quod vocavit Adam anime viventis, ipsum est nomen eius*, id idem affirmat; quoniam, si nonnisi simul cum uxore acceperit dominium, non debuit sine consensu illius nomina perpetuo permansura communibus suis rebus imponere; immo, iuste po*terant recepto dominio, tan- 17A quam maiorem auctoritatem habentes quam ante, eorum nomina immutare: contra quod dicitur, *Omne quod vocavit Adam anime viventis, ipsum est nomen eius;* ubi puto intelligendum quod ipsum nomen debuit ei tanquam specificum perpetuo

8. retinere. Id idem videtur ostendere divinum consilium circa hominis produccionem primariam: *Et ait*, inquit, *Faciamus hominem ad ymaginem et similitudinem nostram, et presit*

17A] *piscibus maris et volatilibus celi, et bestiis universe terre, et*
licet: si M. *omni reptili quod movetur in terra* (Gen. i. 26); ubi licet ver-
bum *presit* significet facultatem, scilicet, idem quod *dominus*,
consequens est quod cum solus fieret, dominus esse debebat:
si vero verbum illud *presit* actum auctoritatis importet, scilicet,
idem quod *dominetur*, cum actus dominii presupponat do-
minium, non minus consequitur quod solus debebat dominium
et auctoritatem super actum recipere. Item, ex quo solo bene- 9.
ficio creacionis volatilia et bestie potestatem irreprehensibilem
a Deo habebant sumendi necessaria vite de rebus creatis, quanto
magis homo nobilior creatura huiusmodi potestatem ex beneficiis
creacionis accepit: alioquin minus sufficiens in comparacione
sue nature ab origine extitisset, quam ille alie creature; quod
(ut videtur) gloriam summi Artificis aliqualiter maculasset.
Ceterum, cum nemo possit ambigere quin homo in tanta sa- 10.
piencia a Deo creatus quod cunctis bestiis et volatilibus nomina
sciebat imponere et de facto imposuit, illa omnia propter usum
eius facta esse sciebat; ita ut nature ordine eis preesse deberet.
Unde sequi videtur quod, sicut illa animalia nature ordine
exigente rebus propter suum alimentum creatis irreprehen-
sibiliter uti potuerant, nulla alia auctoritate recepta, sic nature
ordine exigente id idem de illis animalibus facere irreprehen-
sibiliter homo potuerat; quod facere non poterat racionalis
legatīa B. creatura sine auctoritate legitima. Unde videtur quod origo
hominis ad Dei ymaginem ac similitudinem hanc homini auc-
toritatem inpressit. Quod ex hoc videtur innui in Scriptura, 11.
quod nusquam de donacione presenti fit mencio, set tantum de
eius actibus aut eius donacione preterita: unde in primo verbo
post creacionem sic dicitur, *Masculum et feminam creavit eos*
(Gen. i. 27–29), *et benedixit illis Deus, et ait, Crescite et*
multiplicamini, et replete terram et subicite eam (alia littera
habet, *Et dominamini eius*), *et dominamini piscibus maris et*
volatilibus celi et universis que moventur super terram. Ecce,
dedi vobis omnem herbam afferentem semen super terram, etc.:
ubi verba illa *subicite* et *dominamini* actum designant dominii,
et verbum *dedi* collacionem eius preteritam. Cum igitur nichil
ibi precedat de illis preter creacionis beneficium, innui satis
probatur ante istam benediccionem, per illud beneficium sue
originis, ipsos istud dominium presuppositum illis dominii
actibus accepisse. Sic enim de Noe et eius filiis legitur, Gen.
B ix. 1–3, quod *benedixit Deus Noe * et filiis eius, et dixit ad eos,*
Crescite et multiplicamini et replete terram: terror vester ac
tremor sit super cuncta animalia terre et super omnes volucres
celi, cum universis que moventur in terra; omnes pisces maris

manui vestre traditi sunt, et omne quod movetur et vivit erit [17B *vobis in cibum: quasi olera virencia tradidi vobis omnia.* Ubi non exprimitur aliqua dominii tunc de presenti donacio, set eius exercicium debitum, per verba illa, *Terror vester ac tremor*, etc., et *erit vobis in cibum;* et preterita eius donacio per verbum, *Manui vestre traditi sunt*, et *tradidi vobis omnia*, exprimi michi videntur; ut ex hac sacra Scriptura nos instruat eos illud dominium per beneficium creacionis antea suscepisse.

Original lordship presupposes grace:

VI. IOHANNES. Hec omnia letanter accipio, que michi sufficienter affirmare videntur Adam in sua origine illud dominium accepisse; set queso ut dicas nunquit suis successoribus simul accedit in ortu illud dominium. *accep.* om. B.

RICARDUS. Non; quia omnes *filii ire* nascuntur, Eph. ii. 3; et *Non est distinccio, omnes enim peccaverunt et egent gloria Dei*, testante apostolo, ad Romanos iii. 22, 23: unde in nostra origine personali omnes, donec graciam habeamus, sumus isto dominio denudati; ita quod dominium istud nemo recipit antequam suo primo parenti, cui debet succedere pro tempore quo dominium istud acceperat, in iusticia seu iustificante gracia conformetur. *gloriam* B.

IOH. Istud igitur dominium non sequitur naturam specificam immediate, set mediante iusticia, que sine iustificante gracia non habetur.

RIC. Racionabiliter illud infers.

that is, man was created in justifying grace, the antecedent ground of his lordship.

IOH. Duo igitur habes ostendere: scilicet, quod homo primus in iustificante gracia erat creatus, cuius contrarium Magister Sentenciarum sentire videtur; et quod gracia talis ipsum dominium primo homine, ordine causalitatis seu nature, precessit.

RIC. Hoc bene attendis: unde hec duo, quoniam sunt propinqua iuxta diversitatem Scripture, nunc simul, nunc separa- *sempar.* B.
1. tim, prout michi occurrerit, suadebo. Ecce enim, Gen. i. 26–28 scribitur, *Faciamus hominem ad ymaginem et similitudinem nostram, et presit piscibus maris et volatilibus celi et bestiis universe terre, omnique reptili quod movetur in terra. Et creavit Deus hominem ad ymaginem et similitudinem suam; ad ymaginem Dei creavit illos. Benedixitque illis, et ait, Crescite et multiplicamini, et replete terram et subicite eam, et dominamini piscibus maris et volatilibus celi, et universis animantibus que moventur super terram.* Ex qua Scriptura videtur quod non racione solius ymaginis, set racione ymaginis et similitudinis, debuit dominium istud accipere: quoniam utrumque dominium conferendo, *Faciamus hominem ad ymaginem et simi-* *dominio* B.

17B] *litudinem, et presit piscibus maris*, etc.; ac eciam collato pre-
mittitur, *Creavit*, inquit, *Dominus hominem ad ymaginem et*
similitudinem suam, benedixitque illis, et ait, etc. In *ymagine*
C vero conformitatem nature, * in *similitudine* vero conformitatem
in virtute accipimus, que non dubium habuit annexam iusticiam.
Ob hoc enim cherub dictus est signaculum similitudinis,
Ezechiel xxviii. 12, quia *Plenus sapiencia et perfectus decore*, sicut
ibi exponendo immediate subiungitur, ut ex plenitudine et per-
scimus: feccione dicatur signaculum et ex sapiencia et decore ad Dei
stim̄ B. similitudinem ostendatur: propter quod puto Iohannem dixisse,
et om. B. prima canonica sua, iii. 2, *Scimus quoniam filii Dei sumus, et*
nondum apparuit quid erimus; scimus quoniam cum apparuerit
similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est, ut ex
visione divine essencie afferente plenitudinem leticie et spiritualis
decoris similitudinem Dei ostenderet nos habere. Et Eccli. 2.
xvii. 1–4, ubi sentencialiter repetitur humana creacio, dicitur
quod *Deus de terra creavit hominem, et secundum ymaginem*
suam fecit illum: et iterum convertit illum in ipsum et secundum
se vestivit eum virtute; ubi pro similitudine conversionem ad
Deum et vestituram virtutis expressit: et consequenter, tanquam
illi annexum, subiunxit dominium statim hoc modo, *Numerum*
dierum et tempus dedit illi, et dedit illi potestatem eorum que
sunt super terram; posuit timorem illius super omnem carnem,
et dominatus est bestiarum. Pariter michi videtur in Psalmis, 3.
Ps. viii. 6. *Minuisti eum paulominus ab angelis*, quoad divinam ymaginem,
et quod sequitur, *Gloria et honore coronasti eum*, quoad divinam
similitudinem in virtutibus, esse dictum; quibus, tanquam neces-
sario previis, annexum est dominium: unde subiungitur, *Et con-*
stituisti eum super opera manuum tuarum. Omnia subiecisti
sub pedibus eius, oves et boves universas insuper et pecora campi,
etc. Illud eciam quod dicitur in predicta scriptura Ecclestiastici, 4.
ipsum . . . affirmat (infra, l. 36) in M desunt. *Et convertit illum in ipsum*, satis affirmat ipsum conversum
in sui Creatoris amorem: unde eodem capitulo consequenter
annexuit, *Adiecit illis disciplinam, et legem vite hereditavit*
ver. 9. *illis; testamentum eternum constituit cum illis, et iusticiam et*
iudicia sua ostendit illis; ubi satis patenter (ut videtur) affirmat
quod non solum habebant legem, set quod eam *hereditavit illis*,
ita quod poterant legem vite sibi et suis heredibus conservare, et
quod vitam eternam poterant acquirere ex promissione seu
pacto. Hoc enim est habere testamentum eternum. Unde in
canone Misse dicitur, *Sanguis Christi sanguis testamenti*
eterni, quia eo mediante testamentum seu pactum factum
pluribus B. patribus de benediccione promissa impletur, scilicet, datur vita
eterna; habebant igitur in sua origine principia quibus pro-

5. mereri et acquirere poterant vitam eternam. Item, premisit [17C capitulo xv. 14–18, *Deus enim ab inicio constituit hominem, et reliquit eum in manu consilii sui; adiecit mandata et precepta sua. Si volueris mandata conservare conservabunt te et in perpetuum fidem placitam facere. Apposuit tibi aquam et ignem; ad quod volueris porrige manum tuam: ante hominem vita et* **mors, bonum et malum; quod placuerit ei dabitur illi.* Ubi, si D per *vitam* vitam eternam accipimus, satis patet quod ad illam acquirendam facultatem accepit; quod patenter affirmat *quod placuerit illi dabitur ei:* qui sensus litteralis eo michi videtur, quod ibi premisit, *Si volueris mandata conservare, conservabunt te*, de conservacione perpetua illud intelligens. Quod probatur, quia sequitur, *Et in perpetuum fidem placidam facere*, qualitercunque illud accipiatur ad litteram, perpetuitatem gratam habet annexam: unde consequitur quod homo sic a Deo fuerat constitutus, quod per mandatorum observanciam poterat sibi acquirere
6. vitam eternam; quod sine gracia non valebat. Quod insuper propheta Osee in persona Dei loquens michi videtur innuere isto modo, *Ego, quasi nutricius Effraym, portabam eos in humeris meis, et nescierunt quod curarem eos in funiculis Adam; traham eos in vinculis caritatis* (Ose. xi. 3, 4): non enim videtur quod vincula caritatis funiculos Ade vocaret, nisi caritas ipsum vinciens Creatori in sua creacione in ipso fuisset, quoniam propter caritatem, quam postmodum penitendo recepit, nequaquam ita vocaret; set pocius funiculos Christi seu Marie matris eius, aut Ieremie aut Iohannis Baptiste aut alterius ab utero innocentis: immo verba precedencia illud affirmant, quia dicit se fuisse quasi nutricium Effraym, et eos portasse in humeris suis, scilicet, curam eorum gessisse, *et nescierunt;* volens (ut michi videtur) exprimere se similiter curam eorum gessisse et fuisse eorum nutricium, set ipsi illud non adverterant; sicut fuit a principio nutricius Adam et eius curam gessit et in vinculis caritatis eum traxit, licet ipse ante peccatum illud minus diligenter adverterat, ut ipse suo opere peccando probavit.

VII. Hanc sentenciam, licet Magister Sentenciarum eam non
7. teneat, videtur michi Genesis inicium continere: ubi sic scribitur, *Vidit Deus cuncta que fecerat, et erant valde bona; et factum est vespere et mane dies sextus*, Gen. i. 31, et ii. 1. Si enim cuncta opera Dei in suis gradibus fuerant valde bona, sic homo erat valde bonus in sua specie, ut in suis speciebus cetere creature: set quis potest dicere hominem valde bonum aut perfectum, qui non possidet caritatem, que est vinculum perfeccionis (ad Col.

17D] iii. 14) et sine qua homo non est nisi *velut es sonans aut*
xiii.: codd. 12. *cimbalum tiniens*, 1 ad Cor. xiii. 1? Aut quomodo potuit homo
dici perfectus, si necessaria principia non habuit, per que potuit
suum ultimum finem, scilicet, beatitudinem eternam, attingere? Tamen si id defecisset aliis creaturis, scilicet, quod
non habuissent principia sufficiencia, per que poterant suum
finem adquirere, nequaquam dicerentur fuisse perfecte. Hoc
enim sepius exprimunt littere seculares describentes perfectum,
quod eo amplius nobis clarescit, quod homo est maximus ornatus
18A tocius machine corporalis, que non dubium * propter hominem
fuit facta; ita quod maxima condicio ornatui defecisset, si homo
suo ornatu precipuo, scilicet, gratificante gracia caruisset: immo 8.
finaliter non videtur quod precipua creatura, propter quam alie
erant facte, magis diminuta a summo bono, summo potente, et
summo sapiente suo Artifice, quam cetere creature facta fuisset;
quoniam hoc homini bono, sapienti, atque potenti nequaquam in
suis operibus conveniret. Unde Salomon prudenter asseruit,
Solum hoc inveni quod fecerit Deus hominem rectum, Eccles.
vii. 30; non vere rectus fuisset aut iustus, nisi caritatem aut
graciam habuisset. Ex aliis insuper consequitur dominium 9.
nostro primo parenti collatum presupposuisse caritatem seu
graciam: quoniam aliter Paterfamilias sapiens eum suum
generalem prepositum super rebus mundanis et spiritualiter
super Paradisum voluptatis, ut operaretur et custodiret illum et
eius fructibus vesceretur, nullatenus prefecisset; nec ipsum
inferiorum omnium dispositorem, directorem, et iudicem (ut
videtur) proinde statuisset; sicut expressum est Sapiencie ix.
1–4, ubi sic scribitur, *Dominus Deus patrum meorum et Domine
meus, qui fecisti omnia verbo tuo, et sapiencia constituisti
hominem; ut dominaretur creature tue que a te facta est, ut
disponat orbem terrarum in equitate et iusticia et in direccione
cordis iudicium iudicet: da michi*, etc.

tantum aut om. M. *et circa* B. *tamen: cum* B.

Ad hoc facit quod Deus angelis tantum aut tale circa mun- VIII.
dana officium non commisit, quos tamen caritate in sua origine 10.
insignivit, *Tu*, inquit, *signaculum similitudinis, plenus sapiencie
et perfectus decore, in deliciis paradisi Dei fuisti: omnis lapis
preciosus operimentum tuum*, Ezechiel xxviii. 12, 13; et infra,
ver. 14. *Tu Cherub extentus et protegens, posui te in monte sancto Dei;
in medio lapidum ignitorum ambulasti, perfectus in viis tuis a*
ver. 16. *die condicionis tue, donec inventa est iniquitas in te;* et infra, *Et
perdidi te, o Cherub protegens, de medio lapidum ignitorum:*
ubi non solum ex perfeccione in qua ambulabat ante casum, set
eciam ex prerogativa status celcioris pre ceteris angelis, qui

erant lapides igniti, scilicet, caritate ardentes (hoc enim sonat [18A
ignitum iuxta illud Apoc. iii. 18, *Suadeo tibi emere a me aurum
ignitum*), constat Cherub fuisse, ut ceteros angelos, in caritate
creatum : unde magis est hoc de Adam censendum, cui in ortu
11. suo mundi inferioris regimen et dominium Deus commisit. Et
nimis videretur absonum a summi Artificis sapientissima boni-
tate, quod filii eius post eius peccatum octavo die circum-
cisionem aut ante octavum diem per aliud regimen sibi et suis a
Deo dispositum graciam recepissent, et ipse in statu virili nulla
eius culpa aut alterius qui peccatum in eum transferre poterat *poterat* om. B.
12. precedente gracia caruisset. Immo, * nec videtur quod per B
penitenciam gratificantem graciam recepisset, cum penitencia
non amplius videatur habere quam quod ad statum pristinum
13. restituat seu revocet delinquentem. Videtur eciam multis pro-
babile quod non potuisset sine gracia animalibus nomina im-
ponendo aut aliud quicquam circa creaturas agendo, exercere
ut dominus, et sicut congrueret eis uti : quin pocius actus
diceretur abusus aut minus aptus quam mundi inferioris a Deo
constituto preposito conveniret; cum non fuisset precipue ad *tñ* M.
laudem seu gloriam sui constituentis Creatoris relatus, nec *consẽtis* M.
gestus principaliter propter eum. Amor enim naturalis nunquam potest quicquam tantum diligere ut se ipsum; sicuti nec potest quisquam tantum naturaliter quicquam odire ut sui ipsius interitum: hoc enim sensus huius verbi naturalis amor importat. Ex hiis (ut michi videtur) racionaliter potes inferre quod caritas sive gracia primo homini in origine sua sibi collata fuit previa causa dominii et causa cuiusque actus huius dominii (ut statim plenius clarescet inferius) : unde nullus de stirpe ipsius primi parentis seminalis filius, donec a peccato mundetur et graciam gratificantem receperit, istud dominium potest recipere seu habere.

Adam received original lordship for himself and all his offspring.

IX. IOHANNES. Iam cerno quod istud dominium dicitur auctoritas originalis humana, quia primi hominis concernit originem; et non minus ex multis racionibus premissis attendo quod in origine ceteris non adheret, set tunc demum cum suo primo parenti in iustificante sive gratificante gracia conformantur, quoniam non melioris condicionis in hoc esse debent quam ipse: set nunquid ille primus pro se solo, an pro se et omnibus de sua progenie, illud primarium a Deo accepit dominium, vellem a te probacionem accipere.

RICARDUS. Quia quod expetis necessarium conclusionibus nostris prospicio, licet id superius sit ostensum, quia dominium *istud* M.
illud specificam naturam iustam consequitur, alias tamen illius

18B] accipe raciones. De Eva quidem illud Scriptura affirmat, Gen. i. 27, 28, iuxta allegata superius, scilicet, *Masculum et feminam creavit eos; benedixitque illis, et ait, Crescite et multiplicamini, et replete terram et subicite eam, et dominamini in piscibus maris*, etc.: ubi claret quod Eva, sicut Adam, rerum accepit dominium.

eva indicis B.

IOH. Ut quid quoad Ade progeniem Evam inducis, quam Deus de costa lateris Ade fecit; unde constat quod Adam eam non genuit.

1\. RIC. Nimia uteris levitate: nam Christus de Davidis progenie et per consequens de Ade progenie affirmatur: *Liber*, inquit Mat. i. 1, *generacionis Iesu Christi filii Davidis*, etc.; et

ver. 16.

causam assignans annectit, *Iacob autem genuit Ioseph virum* C *Marie, de qua * natus est Iesus qui vocatur Christus.* Nec ambigis Christum in utero Virginis de materia Virginis seminali, quam Virginis sanguinem plurimi sanctorum appellant, a Spiritu sancto conceptum seu natum fuisse, cum in simbolo exprimatur. Non igitur propter hoc ab Adam progenie Eva redditur aliena, quia de materia corporis Ade a Deo est facta, ex quo illa materia seminalem materiam continebat, quin pocius ipsa, cum ab ea progenitis, progeniem Ade constituit: quod Paulus apostolus patenter affirmat, cum dicit de Deo, *Fecitque ex uno omne genus hominum inhabitare super universam faciem terre, diffiniens statuta tempora et terminos habitacionis eorum*, Act. xvii. 26; ubi non dubium omnes preter unum sub generis nomine comprehendit.

quia M: *quin* B. *continebit* B.

IOH. Meam levitatem in hoc confiteor; tene viam prefixam.

2\. RIC. Eadem eciam verba divine benediccionis ostendunt non tantum illis duobus, set gignendis ab eis, dominium illud a Deo, in personis tamen ipsorum aut ipsius hominis primi, fuisse collatum; *Crescite*, inquit, *et multiplicamini, et replete terram et subicite eam, et dominamini piscibus maris et volatilibus celi, et universis animantibus que moventur super terram:* et sequitur, *Ecce, dedi vobis omnem herbam afferentem semen super terram, et universa ligna que habent in semet ipsis sementem generis sui, ut sint vobis in escam, et cunctis animantibus terre.* In quibus verbis, *Dedi vobis ut sint vobis in escam*, cum constet Deum de illis datis ita suis posteris providisse ut eis, quos tamen illis verbis non nominat, licet nominat animancia cetera, videtur ita posteris sermonem dirigere, sicut ipsis, tamen in personis eorum: sicuti in verbis evangelicis, *Quecunque ligaveritis super terram erunt ligata et in celis, et quecunque solveritis super terram erunt soluta et in celis*, Mat. xviii. 18, et ibi, *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; et quorum*

Gen. i. 28. ver. 29. *lic. nom.* om. B.

retinueritis, retenta sunt, Io. xx. 23; non solum locutus est [18C
apostolis pro se ipsis Salvator noster, set pro suis successoribus
quibuscunque, sicut ibi, *Ecce, ego vobiscum sum omnibus diebus* Mat.
usque ad consummacionem seculi, ex simili modo loquendi xxvii. 20.
atque donandi et primis et posteris se volens ostendere unum
3. utriusque Scripture auctorem. Item, ex quo res ille, sicuti celum
et stelle celi, propter filios suos, sicuti propter eum, facta
fuerunt, quod probat satis ipsarum rerum obsequium prestitum
posteris ipso extincto, consequitur quod ita ipsi ipsarum rerum
debebant, ut ipse, habere dominium; quarum rerum commutacio
et reciprocacio vite hominis mortalis aptissima cursu ipsorum
celestium agebantur usque in presens, et secundum promissionem
Dei, Gen. viii. 22, usque in finem seculi id efficere non cessabunt:
Cunctis, inquit, *diebus terre sementis et messis, et frigus et *estas* D
4. *et yemps, nox et dies non requiescent.* Nec oportet in isto
diucius immorari, quoniam, cum cause accepcionis istius dominii
(iuxta tractata superius) ita genitis ab Adam, ut sibi, ab origine
convenisset, effectus earum, scilicet, ipsum dominium, ita ut
ipse, sui posteri habuissent: alias enim ipsi homines in sua
origine deterioris condicionis quam cetere creature in suis
gradibus extitissent, sicuti superius in materia simili est
deductum.

Christ at his incarnation received the original lordship of Adam.

X. IOHANNES. Ex quo Adam et omnes filii eius iustificati per
graciam recipiunt in instanti iustificacionis istud originale dominium, consequens est quod Christus istud dominium in
instanti creacionis anime sue in utero Virginis matris eius
acceperit: quod michi ita cassum ac superfluum videtur esse
in Christo, sicut tu supra probasti omne dominium humanum
superfluum ac cassum esse in Deo; cum divinum dominium
Christo sufficiat in ordine dominii ad omnem usum creature
cuiuscunque. *cui9qz* B.

1. RICARDUS. Quod Christus in creacione anime sue recepit
istud originale dominium, negare non audeo, quia illa, esto quod
racione deitatis aut dominii racione deitatis quod habuit, creaturis uti penitus voluisset. Nichilominus adhuc ipse, tanquam
verus homo, propter quem creature fuerant primitus institute,
uti iuste poterat omnibus huiusmodi creaturis; et iustius cunctis
hominibus, quia solus in origine, tanquam verus ac singularis
heres sui primi parentis, iusticiam recepit et graciam, eciam
iuxta legem; quia peccato originali, racione delicti sui primi
parentis, non potuit esse obnoxius, quia fuerat verus Deus: et
ob hoc in ortu non tantum debuit esse iustus set necessario fuit
iustus. Nec istud dominium fuit in Christo cassum et super-

quia . . . deitatis (ante *aut*) om. B.

18D] fluum (ut affirmas); quoniam divinum dominium in Christo ad usum plenum humanum, seu ad plene dominandum humaniter creaturis nature humane in Christo subiectis, nullatenus suffecisset: cum plena dominacio in omni natura, respectu alicuius dominati, plenum dominium in dominante, tanquam in suo subiecto, supponat; non est autem dominium divinum subiectum in natura Christi humana, nec in eius persona, quatenus humana, cum sit proprietas nature divine: unde necessarium fuit in Christo ad dominandum creaturis, modo et iure humanis, originale habere dominium. Alioquin in ipsa natura humana Christi non fuisset titulus seu causa sufficiens ad dominandum rebus et eis utendum; set secundum hoc fuisset natura humana in Christo amplius diminuta quam in primo suo parente aut in ceteris iustis hominibus: unde non fuit illud dominium in Christo cassum, set necessarium pocius, secundum legem nature. Item, 2. in Christo natura humana nichil creat, quia creacio sibi, cum sit creatura, non potest competere; ex creacione vero (sicuti in principio huius operis est ostensum) consurgit divinum dominium: unde consequens est quod divinum dominium non competit nature humane, nec est principium immediatum dominandi in ipsa; set necessario habet aliud dominium pro principio ac

19A titulo dominandi, scilicet, humanum * dominium. Unde constat quod non debet in Christo censeri cassum, sicuti in Deo esset cassum omnino, in quo ad omnem usum divino dominio sive Deo congruum sufficientissimum esset suum dominium, originale dominium. Item, ad plenum usum rerum in Christo (usum 3. humanum, intelligo) non potest sufficere divinum dominium; quoniam nec iusticia divina nec divina clemencia nec caritas divina sufficere potest aut potuit in Christo ad actus iusticie seu clemencie sive amoris (humanos, intelligo), sicut nec potencia divina in Christo sufficere potuit ad actus humanos in Christo racione potencie: quoniam, si actus aliquis fieret a divina potencia sufficienter in anima Christi, ille actus esset passio in anima Christi, non accio, cum ab ea non fieret; et ita esset actus iusticie, similiter clemencie et amoris, si sic fieret, passio eius, non accio. Idem consequitur de actu dominii, scilicet, si fieret in anima Christi a divino dominio, intelligo, in racione dominii sufficienter, esset passio in anima eius, non accio. Immo, si acute advertas, sicut actus talis a iusticia divina in 4. anima Christi sufficienter productus non redderet Christum in humanitate iustum in actu, scilicet, iuste agentem, quia non esset actus nature Christi humane; sic nec actus a divino dominio ita productus redderet Christum humanitus dominantem. Unde consequitur quod ad actus humanos exercendos a Christo 5.

humana om. B.

supra, lib. i. 4.

circa res creatas propter hominem, necessarium fuit in ipso [19A humanum dominium: quod Paulus apostolus in genere videtur astruere ac probare, ad Hebreos ii. 16, 17, ubi dicit, *Nusquam enim angelos apprehendit, set semen Habrahe apprehendit; unde debuit per omnia fratribus simulari, ut misericors fieret et fidelis pontifex ad Deum.* Ecce, quod ex apprehensione humane nature eum affirmat debere per omnia fratribus simulari: unde consequitur quod debuit eis sicut in aliis in originali creaturarum dominio conformari.

Adam lost his original lordship through sin.

XI. IOHANNES. Ex premissis attendo Adam primum illud dominium pro se et suis omnibus posteris accepisse; set noscere concupisco nunquid ipse primus parens noster pro se ac suis posteris perdidit istud dominium sibi congenitum delinquendo.

1. RICARDUS. Gracia gratificans non magis necessaria michi videtur ad accipiendum quam ad retinendum illud dominium: immo, minus; cum nemo dominium possit accipere, nisi ad tempus illud retineat, et recepcio ad retencionem naturaliter ordinetur; unde consequitur quod delinquendo dominium per-
2. didit graciam amittendo. Item, annon de lege Dei et hominum inobediens iustis imperiis domini sui, in hiis que contingunt domini sui debitam servitutem, ius perdit, et forefacit omnium sibi pro debito servicio a suo impensorum?

IOH. Legem humanam id continere non ambigo: et racionem eius attendo, quoniam quod pro servicio exhibendo sive exhibito cuiquam est impensum non censetur illi mere donatum, set verius pro impenso * aut impendendo obsequio commutatum; B unde iusticia exigit quod commutans, si non ei reddatur id pro quo commutat, saltem suum rehabeat.

RIC. Recte respondes. Sic nostri primi parentes inobedientes *si* M. erant imperio Domini Dei sui, quo eis preceperat, *Ex omni ligno paradisi comede; de ligno vero sciencie boni et mali ne commedas*, Gen. ii. 16, 17: quod autem Deus hoc mulieri sicut viro suo preceperat ipsa expressit, cum respondit serpenti, *De fructu lignorum que sunt in Paradiso vescimur; de fructu vero ligni quod est in medio Paradisi precepit nobis Deus ne comederemus et ne tangeremus illud*, Gen. iii. 2, 3. Nec ambigis quin in observancia istius mandati fuit debitum Deo obsequium; set forte non plene prospicis quod pro isto obsequio impendendo dominium creaturarum fuerit eis a Deo collatum.

IOH. Sic est: istud ostende. *istud* M.

a. RIC. Etsi non ex pacto, tamen hoc apparet ex facto, quia *ad.* B. *tulit Dominus Deus hominem et posuit eum in Paradiso voluptatis, ut operaretur et custodiret illum* (Gen. ii. 15): ubi ex ipso

19B] facto, si per pronomen *illum* intelligamus demonstratum Paradisum, cum Paradisus fuerit Dei, sicut domini cuius dominium (ut supra patuit) Paradiso manente Deus a se abdicare non potuit, omnino consequitur quod homo, ut ibi obsequeretur Deo, sit positus, scilicet, ut sub Deo esset prepositus Paradisi: si vero *b.*
pro pronomen *illum* intelligamus hominem demonstratum idem consequitur; cum Deus hominis illius dominus verus tunc fuerat, et ita ipse ibi est positus, ut sub Deo sui ipsius esset prepositus sive custos; sic quod omnino consequitur hominem in Paradiso positum, ut ibi Deo debitum preberet obsequium.
supra, p. 347. Item, adducta superius de libro Ecclesiastici et Sapiencie pa- 3.
tenter affirmant quod pro prestando Deo obsequio, eciam iusto, recepit dominium: et nichilominus racio invincibilis id convincit; cum enim ad hominis profectum dominium istud sit illi collatum, nec potest sibi proficere nisi prestando suo Creatori obsequium, omnino consequitur quod pro obsequio Deo prestando accepit illud dominium.

IOHANNES. Hac racione probare poteris quod homo primus XII.
peccando perdidit omnes virtutes, et eciam animam racionalem, quia ista ipse accepit pro prestando Deo obsequio.

He lost all virtues, yea, and his soul also.

RICARDUS. Verum concludis per omnia de virtutibus qui- 1.
buscunque quod Adam omnes virtutes quas habuit perdidit delinquendo, et animam racionalem similiter, quam obligavit
inferius B. ad mortem eternam, que veraciter perdicio appellatur; *Infernus*, inquit, *et perdicio coram Domino* (Prov. xv. 11): eciam pec-
previam B. cando incurrebat mortem primam corporis et anime similiter, cuius vita est Deus; et quia sic dominium perdi non potuit, scilicet, ut punitum maneret, ideo simpliciter periit per peccatum.

IOH. Perge quo tendis.

RIC. Item, ex quo Deus iudex iustus propter suum peccatum 2.
eum de Paradiso expulit, et viam ligni vite angelica custodia
C* et flammeo gladio versatili ei preclusit, ne forte sumeret de ligno vite et viveret in eternum (sicut legitur in Gen. iii. 22), ex sentencia ista iustissimi Iudicis atque sapientissimi, qui falli non poterat, videtur, tanquam forefactor, ligni vite atque Paradisi tocius prius acceptum a Deo perdidisse dominium. Cur enim a suo dominio alias fuisset expulsus, non videtur posse de facili reperiri. Cum igitur pari iure seu unico cunctorum collatorum sibi dominium a Deo acceperat, omnino consequitur quod pari iusticia cunctorum dominium peccando perdiderat. Aliam accipe racionem: Veritas ait, *Omnis qui facit peccatum* 3.
servus est peccati (Io. viii. 34); cuius dicti racionem Petrus

apostolus expressit, cum dixit, *A quo enim quis superatus est, eius et servus est* (2 Pet. ii. 19): qui vero servus est peccati non aliunde videtur servus peccati, nisi quia in peccato et per peccatum servit creature cui per cupiditatem inheret; unde cupiditas *radix omnium malorum*, non solum ab apostolo, prima ad Thim. vi. 10, set eciam communiter ab omnibus sanctis doctoribus affirmatur. Qui autem servus est creature cui per amorem inheret, nequaquam tunc dominus est illius creature; cum nemo eiusdem rei dominus sit et servus. Igitur, cum quis peccat mortaliter perdit peccando dominium naturale saltem illius creature circa quam peccat. Cum igitur omnium propter hominem inferius creatorum fuerit illi simul et indivise collatum originale dominium, perdito per culpam unius creature dominio, omnium dominium est sublatum. [19 C

IOH. Hac racione poteris affirmare, cum quis circa rerum suarum dominium peccat mortaliter, inaniter gloriando aut aliter, quod illarum rerum perdit dominium; et reddes hunc mundum quasi dominis vacuatum.

RIC. Recte, licet carnalibus dure, concludis, quod clarius infra in huius quarto libro liquebit, ubi de dominiis adventiciis offeret se tractatus.

IOH. Quid si dixero quod usus seu abusus rerum sic perditur per peccatum, non tamen dominium?

RIC. Quia hoc dicere obviat racioni et facto, quoniam in paucioribus usus aut saltem abusus rerum remanet, ut videmus.

IOH. Cur non possum astruere quod, sicut apud homines, in tali casu forefaccionis non perditur statim dominium, set expectandum est super forefaccionis probacione iudicium.

RIC. Frustra apud Dominum, qui est iudex et testis omnia prospiciens, expectaretur probacio; et pariter per consequens apud eum frustra expectaretur iudicium, quando nichil aliud exigi deberet ad ferendum iudicium, quam circumstancie in instanti commissi peccati presentis.

XIII. IOHANNES. Perge ulterius.

4. RICARDUS. Attende item acucius quid Achimalech Davidi responderit sibi dicenti, *Nunc igitur, si quid habes ad manum vel quinque * panes, da michi aut quicquid inveneris. Non habeo, inquit, panes laicos ad manum, set tantum panem sanctum, si mundi sint pueri, maxime a mulieribus*, 1 Reg. xxi. 3, 4: in quo responso satis ostendit panem sanctum, scilicet, Domino specialiter consecratum, iure originalis dominii, tempore indigencie mundis solis deberi, nequaquam inmundis. Aliud accipe suasivum. D

19D] IOH. Dic, donec tedeat me audire.

RIC. Cum superius sit firmatum Deum cuiuscunque creature 5. a se primarium et inabdicabile habere dominium, nullus super creaturam, nisi de Dei beneplacito et ipso auctorizante et eciam approbante, auctoritatem poterit aut debebit accipere seu tenere.

IOH. Ita videtur.

RIC. Putasne esse beneplacitum Deo, si eius mandatum contempnens sub eo sit suarum rerum prepositus ?

Mat. v. 45. IOH. Cur non ? ex quo bonus Dominus est, *qui solem suum oriri facit super bonos et malos, et pluit super iustos et iniustos*, evangelio attestante.

RIC. Quia bonitas non obviat iusticie neque prudencie : et non ambigis quin prudencie atque iusticie adversatur in eo qui potest continue sine mora omnia maleficia debite ordinare, quod equa auctoritas super res dominii sui sit pio et impio, iusto et iniusto, nequam et bono, obedienti et contumaci, amico et inimico, amanti suum dominium et suum dominium contempnenti ; si vero dominium originale, admisso peccato mortali, in potestate maneret, hec cuncta contingerent : unde sequitur quod illud peccando amittitur ; licet usum vel abusum rerum suarum peccatoribus Deus permittat, eorum penitenciam provocando. Item, supraposite raciones, que probant gratam accep- 6. cionem istius dominii prevenisse, tanquam causam formalem ipsius, satis ostendunt istud dominium in nullo homine posse sine gracia remanere. Ad quod enucliandum diligentibus tracta- 7. toribus Scripturarum, Spiritus sanctus quoad oblaciones Cayn et Abel verba aptavit, ut sequitur, *Factum est autem post multos dies ut offeret Cayn de fructibus terre munera Domino ; Abel quoque optulit de primogenitis gregis sui et de adipibus eorum.* Gen. iv. 3 : ubi Abel iusto dominium rerum attribuit, inquiens, *gregis sui* ; quod de Cayn impio, quia dominium perdidit, non expressit, set ait de ipso, *de fructibus terre.*

IOHANNES. Gratanter ista accepto : set quia Christus habuit XIV.

Of Christ's heirship in respect of original lordship.

humanum in ortu suo originale dominium, nunquid illud dominium Christus accepit in ortu iure hereditario sui primi parentis, non ita michi clarescit ; quoniam michi videtur ex hoc sequi quod Adam peccando perdidit illud dominium pro Christo sicut pro aliis, sicut illud accepit pro ipso et Christo sicut pro aliis ; quoniam alias Christus verus Ade filius non fuisset.

RICARDUS. Christus iure hereditario sui primi parentis dominium illud accepit, non quia filius aut heres primi * hominis de- 20A
linquentis, set quia filius et heres inforifactibilis primi hominis

iusti in suo ortu illud dominium obtinentis. Grosso, si placet, uta- [20A mur exemplo. Rex quisquam dat uni strenuo militi comitatum tenendum ab eo sibi et heredibus suis in forma iuris communis regni ipsius ; hoc uno adiecto quod, si genuerit unum filium tam elegantis forme quod a planta pedis usque ad verticem non possit in eius corpore macula reperiri, talis filius, quamvis pater forifacere possit pro se ac suis successoribus comitatum, inforifactibilis et inexheredabilis remanebit. Hoc casu, patre forifaciente, ille filius pro quo pater forifacere omnino non potuit, nichilominus comitatum iure hereditario optinebit, quamvis pater eius pro se et pro illo filio inexheredabili, sicut pro aliis filiis suis, comitatum accepit. Sic quamvis Adam primus parens noster, factus de pulvere quoad corpus, in spiritu paulominus minutus (Ps. viii. 6.) ab angelis, non tantum comitatum set regnum mundi inferioris accepit, secundum legem Dei communem, a Deo et sub Deo tenendum ; et regnum istud peccando pro se et suis posteris communiter forifecit : pro puero tamen Iesu, *specioso forma pre* (Ps. xliv. 3.) *filiis hominum*, *pleno veritatis et gracie*, (Ioh. i. 14.) et ob hoc inexheredabili et inforifactibili, istud regnum sive dominium forifacere non valebat ; set patri suo, pro heredacionis tempore innocenti, innocens in sua origine tanquam inexheredabilis, filius debuit in hereditate paterna succedere. Et ob hoc, non obstante delicto per quod perdidit istud originale rerum dominium, Christus a peccato exemptus parentis debuit in sua origine istud originale dominium primi patris, sive in munus sive iure hereditario, optinere ; quamvis peccato sui parentis, sicut ceteri eius filii, exheredari omnino non valuit. Nec ex hoc provide intulisti quod Christus verus Ade filius alias non fuisset, sicuti (in supraposito familiari exemplo) illum filium elegantem, propter inexheredabilitatem ipsius, potes recte arguere non esse verum comitis filium patris sui.

The original lordship lost by Adam through sin was afterwards restored to him ;

XV. IOHANNES. Hec omnia recipio tanquam firma ; scilicet, quod primus homo fuit creatus in gracia, quod dominium illud graciam presupponit, et quod dominium deficit in quocunque gracia ab eo sublata : set peto ut michi ostendas an istud dominium nostro primo parenti aut suis posteris fuerat restitutum.

1. RICARDUS. Videtur quod fuerat recollatum : primo quidem quoniam inter penas sibi ac sue uxori a Deo pro suo peccato inflictas perpetua sublacio huius dominii prius dati nequaquam exprimitur, licet labor, sudor, et dolor, et in terram reversio (scilicet, mortis necessitas) sint expresse ; nec est verisimiliter estimandum quod tam gravem penam Spiritus sanctus in sua Scriptura exprimere * omisisset, cum minus graves expressit : B

20B] unde videtur hoc dominium Ade penitenti et graciam optinenti restitutum fuisse. Item, ipsa malediccio pro peccato inflicta 2. restitucionem huius dominii videtur supponere, que formam hanc habet: *Maledicta terra in opere tuo; in laboribus comedes eam cunctis diebus vite tue. Spinas et tribulos germinabit tibi, et comedes herbas terre. In sudore vultus tui vesceris pane tuo, donec revertaris in terram de qua sumptus es; quia pulvis es et in pulverem reverteris. Et vocavit Adam nomen uxoris sue Evam, eo quod mater esset cunctorum vivencium. Fecit quoque Dominus Deus Ade et uxori eius tunicas pelliceas, et induit eos* (Gen. iii. 17–21). Ubi verba *pane tuo* pretendunt panis dominium: verba insuper Dei, *comedes eam* et *comedes herbas terre* et *vesceris pane tuo* videntur supponere quod Adam iuste, licet cum pena sibi imposita, hec erat acturus. Eandem restitucionem videtur pretendere verbum de Abel iusto dictum, *Abel quoque optulit de primogenitis gregis sui* (Gen. iv. 4). Ceterum, trans- 3. acto diluvio et remanentibus de toto humano genere octo iustis, dumtaxat rerum dominium eis fuerat recollatum, aut, eius restitucione supposita, ipsius originalis dominii exercicium eis fuerat a Domino imperatum, hoc modo Domino loquente ad Noe et suos, *Crescite et multiplicamini, et replete terram: et terror vester ac tremor sit super cuncta animancia terre et super omnes volucres celi, cum universis que moventur in terra. Omnes pisces maris manui vestre traditi sunt; et omne quod movetur et vivit erit vobis in cibum: quasi olera virencia tradidi vobis omnia* (Gen. ix. 1–3). Ubi *terror ac tremor super cuncta animancia*, et quod *manui* eorum (scilicet, potestati) cuncta sunt tradita *quasi olera*, satis ostendunt eos naturale rerum dominium habuisse aut eis noviter restitutum aut prius habitum declaratum. Item, ex quo Adam, commisso peccato, fuit creatura racionalis 4. mortalis, et gracia perdita per peccatum fuerat ei per penitenciam restituta, cum nichil amplius videatur necessarium ad locum huic dominio preparandum, sequi michi videtur quod Adam fuit aliquando ad istud dominium restitutus.

Noe: codd. *nos*.

Post *mov.* B *in terra* addit.

IOHANNES. Firma, si vales, quod gracia Ade fuerat restituta. XVI.

and grace by repentance.

RICARDUS. Quod Adam fuerat restitutus ad graciam ex hoc michi videtur, quoniam non videtur consonum racioni quod tota 1. creatura, facta propter hominem Deo serviturum et per suum obsequium eternam beatitudinem habiturum, aliquo tempore fuerit sic sua dignitate privata quod obsequium naturale solis prestiterit perituris: unde presumitur Adam esse salvatum, et per ipsum, si non alias, suam uxorem; ex quo vixit post peccatum cum ea annis nongintis et amplius. Item, providencia Dei 2.

specialiter * circa Adam et eius uxorem in faciendo eis tunicas [20C
pelliceas videtur pretendere quod ad Dei complacenciam fuerant
3. recollecti. Nec est verisimile quin ad tam amantis Domini Dei *quia* B.
sui presenciam, qui in forma visibili, non dubium, eis post pec-
catum apparuit, eos de peccato redarguit, pro peccatis suis
penam eis imposuit, et nichilominus bona sua eis terrena per-
4. misit, penituissent lacrimabiliter de eius offensa. Hoc insuper
quod de Eva legitur, Gen. iv. 1, *Adam vero cognovit Evam
uxorem suam, que concepit et peperit Caym, dicens, Possedi* *Caym*
hominem per Deum, gratum Eve amorem videtur pretendere om. B.
erga Deum, scilicet beneficii ab eo recepti viscerosa professio,
5. *Possedi per Deum.* Nec est verisimile quin ipsorum primorum
parentum tam grandis et Deo tam accepta ac suis parentibus
grata progenies per nongentos annos viventibus graciam impe-
trasset, eciam si ad hoc parentibus opera propria nullatenus
suffecissent; ex quo id in multis posteris minoris meriti ac
6. paucioris numeri constat actum. Nec eciam omnisapienti
Artifici prescio omnium futurorum videtur congruere suum
futurum patrem carnalem, ac tam nobilis progeniei humane
primum parentem, hominem dampnandum perpetuo statuisse;
cum sibi potencia nequaquam defuerat primo confingere non
perdendum, quoniam nec homo sapiens sic egisset. Constat
igitur Adam ad graciam et ad illud dominium consequendum
restitutum fuisse.

XVII. IOHANNES. Miser ex peccato effectus, comedens panem suum cum sudore atque dolore, non habuit par imperium super necessariis vite sue, sicuti cum innocens libere eis sine omni molestia imperabat; unde non videtur fuisse plene ad dominium perditum restitutus.

Of the extent of Adam's restoration.

RICARDUS. Paris iuris, non paris exercicii, ante et post peccatum admissum erat eius auctoritas super rebus pro ipso et pro progenie sua creatis; quoniam et senex et infirmus dominus idem habet super sua bona dominium quod ipse iuvenis et validus optinebat, nec indoctus dominus docto domino minus habet dominium, nec incarceratus quam liber dominio suo amplius est privatus; quoniam par ius residet in utrisque, quamvis exercicium dominii sui remaneat longe infirmius. Sic in Adam penas corporales suas premissas pro senio statuere potes dominii sui exercicium restringentes, equali tamen ut ante peccatum respectu rerum sibi dominio restituto.

nec: sic B. *domino: non* B.

IOH. Saltem constat eum ad equalem libertatem corporis nullatenus restitutum, et pari iudicio racionis nec ad equalem graciam spiritus debebat restitui, aut fuerat restitutus; et si

20C] gracia sua originalis non tota set in parte sibi fuerat recollata, cum gracia (iuxta premissa) sit principium formale dominii, omnino consequitur quod dominium in restitucione fuerat D sinco*patum.

RIC. Non videtur michi par racio de gracia et corporis libertate: primo quidem quoniam non tota corporalis eius libertas fuit per peccatum amissa, set fuerat imminuta per mortem, scilicet, per mortis necessitatem, sicuti Ade pro pena a Deo fuerat comminatum; *In quacunque die ex eo comederis, morte morieris* (Gen. ii. 17): ex quo dicto, ut puto, accepit apostolus illud quod dicit, *Statutum est hominibus semel mori* (ad Hebr. ix. 27). Stante vero necessitate corporalis mortis, non potuit libertas corporalis plena restitui: gracia vero, de qua loquimur, scilicet, reddens hominem Deo gratum seu carum ad vitam eternam, fuit in toto amissa per peccatum commissum; naturalis tamen fuit Ade pro peccato inflictum sive minatum, quod istam graciam necessario excluderet sive minueret, cum postmodum sibi ac suis fuerit restituta. Quamvis enim dampnacio fuerit annexa peccato, tamen non necessario nectebatur, set sub condicione satisfaccionis remansit postmodum per Dominum nostrum Iesum Christum sublata; et ob hoc gracia debebat restitui, quia sine ea salus esse non posset. Quod autem tota debebat restitui, inde patet, quoniam si minor gracia sibi restituta fuisset quam in peccando perdiderat, tamen secundum gradum et mensuram gracie debebatur gloria seu vita eterna, gloriam minorem habuisset discedens in gracia illa secunda quam si decessisset in prima. Hoc autem non potest convenire divine iusticie, quoniam pro peccato suo debuit in hac vita per eum seu per alium satisfaccionem plenam inpendere; igitur non debuit post satisfaccionem impensam pro commisso peccato puniri. Punitus autem fuisset, si sic cum eo fuisset actum, quoniam perdidisset partem glorie sibi prius debite per graciam prius habitam et amissam, quoniam minor gloria minori gracie correspondet: immo, consequitur quod ante adepcionem glorie non fuisset pro suo peccato integre satisfactum, set remaneret per subtraccionem glorie puniendus; quorum utrumque repugnat divine iusticie. Unde consequitur quod quiscunque et quicunque restitutus ad graciam restituitur ad minus ad prius amissam. Adam ergo, quamvis non ad exercicium eque liberum sui dominii, tamen ad idem dominium vel equale, sicut ad equalem graciam, penitendo fuerat restitutus, et pariter fuerunt omnes iusti sui posteri restituti: quam conclusionem ea que supra adduximus ad probandum quod Adam in sua origine debuit a suo summe bono, summe potente, ac summe sapiente Artifice istud rerum dominium ad

commutatum B.

minuatum B, *a* autem eraso.

supra, pp. 340 seqq.

1. His bodily freedom was not restored in its entirety;

2. but grace was restored whole,

and thus lordship.

suam perfeccionem acquirendam accipere, sicut de Adam, ita de [20D
singulis posteris eius ad graciam restitutis affirmant.

XVIII. Quam graciam *baptismalem graciam* sive *primam* vocamus et
Of degrees in grace.
equalem in omnibus estimamus, cui infimum gradum felicitatis
1. humane future, et singulis aliis gradibus caritatis seu gracie
amplioris ampliorem proporcionaliter * gradum felicitatis future, 21A
verisimiliter credimus compensandum ; quoniam, cum hec gracia
gratum Deo efficiat, et quanto quis est Deo gracior sive accep-
cior tanto erit glorie celsioris, consequitur quod quanto plus quis
ditatur hac gracia in presenti, tanto ampliori ditabitur gloria in
2. futuro. Item, esto quod gracia quam Adam perdidit sibi nun-
quam restituta fuisset, minor tamen illi gracia recollata fuisset
ei ; dominium non minus extitisset ex integro restitutum quam,
sicuti in presenti, idem dominium seu equale in diversos succes-
sive pertransiit gracie et eciam sciencie inequalis. Nec quoad
integritatem dominii gracia sive sciencia aut corporis valitudo
sive libertas certa requiritur, set sufficit qualiscunque ; sic nec
in Adam aut in suis posteris aliud exigi est dicendum quoad
graciam, quam quod gratum facientem graciam habuerunt in
3. restitucione dominii. Sic enim michi videtur de gracia, formali
quoquomodo causa, sicuti de materiali causa dominii, scilicet,
mortalitate corporis, quod nec eius augmentum nec eius immi-
nucio auget seu minuit ipsum dominium seu ius eius ; sicut nec
augmentum mortalitatis aut decrementum ipsius minuit aut
auget dominium : alioquin amplius corrupti in corpore, qui am-
pliorem ex hoc necessitatem moriendi incurrunt, amplius in
4. rebus haberent dominium, quod a veritate est absonum. Nudam *mundam* B.
enim naturam iustam mortalem, tanquam proprietas eius, sequi-
tur dominium istud ex integro, non gradus eius varius gradum
diversum in ipsis ; sicut nec variatur sic positivum sive positive
legis dominium per variacionem mortalitatis et gracie secundum
magis aut minus ; licet merito deberet eo modo variari domi-
nium quod prudenter ab aliquo deberet aliquibus pro se sive
singulariter impertiri, ubi gradus gracie et indigencie et diutur-
nitas vite et circumstancie alie essent plurimum attendendi. *et* om. B.
Set nequaquam sic fieri posset in specifica proprietate, que in
omnes debebat indistincte traduci ex uno parente, sicut magis
5. clarescet inferius. Apostolus hoc sentire videtur, ad Gal. iv. 1,
2, *Quanto*, inquit, *tempore heres parvulus est nichil differt a
servo, cum sit dominus omnium ; set sub tutoribus et actoribus
est usque ad prefinitum tempus a patre :* volens nobis ostendere,
ut michi videtur, quod imbellia minoris etatis integritatem do-
minii non excludit, *cum sit* (inquit) *dominus omnium*, licet robur

21A] corporis ac scienciam spiritus et libertatem utriusque excludat. Adam ergo et sui ad dominium perditum per peccatum per graciam fuerant restituti.

Nec obstat quod creditur a plerisque, scilicet, quod pro statu XIX. innocencie Adam poterat volucres, pisces, ac bestias, solo verbo seu nutu parere sibi compellere, quod non reperio in sacris Scripturis expressum; quoniam, posito ita fuisse, quia exerci- B cium dominii hec * concernunt, non immediate ipsum dominium, *hec: hoc* B. et ob hoc sine diminucione dominii poterat istam libertatem seu facultatem animancia subiugandi amittere: levius enim aut gravius, facilius seu difficilius, posse exercere dominium, nec dominium auget nec minuit. Nequit tamen negari quin talis facilitas vel naturalis potestas sive libertas fuit adiecta dominio, sine qua nichilominus dominium integrum poterat remanere. Noe enim et filiis eius, transacto diluvio, fuerat istud dominium 6. tam integre restitutum quam integre fuerat nostris parentibus primis collatum. Quod verba benediccionis ipsorum in egressu supra, p. 357. de archa declarativa dominii eis collati, superius hic expressa, patenter affirmant: *Omnes*, inquit, *pisces maris*, *manui vestre traditi sunt*, *et omne quod vivit et movetur erit vobis in cibum; quasi olera virencia tradidi vobis hec omnia* (Gen. ix. 2). Verba enim *Manui vestre traditi sunt*, et *Quasi olera virencia tradidi vobis omnia* non minus dominium super res ipsas pretendunt quam verba benediccionis primorum nostrorum parentum Gen. i. 28, 29. pretendant, que similiter supra posuimus, scilicet, *Dominamini piscibus maris*, etc. *Ecce dedi vobis omnem herbam*, etc. Nec minus pretendunt integrum rerum dominium verba illa Gen. ix .2. dicta Noe et filiis suis, *Terror vester ac tremor sit super cuncta animancia*, etc., quam verba illa dicta nostris parentibus, Gen. i. 28. *Replete terram et subicite eam*, etc. Immo, si illa libertas compellendi animancia sibi parere (quam superius prelibavi) ex Scripturis affirmari deberet, ex istis verbis dictis Noe et filiis suis, *terror* et *tremor* (que sunt graviores passiones quam timor et pavor, cum in corpus nocive redundent atque aperte), et *Manui vestre traditi sunt* (ubi grandis valde libertas imperandi *valet* B. exprimitur), et *Quasi olera virencia*, etc. (que nequaquam valent effugere humanum imperium), multo patencius meo iudicio quam ex aliquibus verbis in benediccione primaria parentibus nostris primis expressis posset probabilius suaderi; cum nullum verbum ibi positum tantam facultatem exprimat collatum dominium exercendi. Cum igitur ex hiis verbis secunde seu renovate benediccionis appareat quod ita rerum plenum dominium erat restitutum Noe et filiis eius sicut Adam accepit, non oportet

ambigere quin dominium istud non diminute set integre fuit tam [21B primis nostris parentibus quam omnibus posteris iustis integre restitutum; quamvis, quoad modum ipsum dominium exercendi sive modum rebus utendi, fuerat imminutum aut verius aggravatum; immo, ut apcius eloquar, quamvis modus exercendi ipsum dominium pro pena peccati fuerat aggravatus, iuxta illud Eccli. xl. 1, 2: *Occupacio magna est omnibus hominibus, et iugum grave super filios Adam,* * *a die exitus de ventre matris eorum* C *usque in diem sepulture in matrem omnium: cogitaciones eorum, timores cordis, adinvenciones, expectaciones, et dies de-* *tumores* B. *funccionis;* et infra statim, *Furor et zelus, tumultus, fluctuacio,* ver. 4. *et timor mortis, iracundia perseverans, et contencio.*

XX. IOHANNES. Dic an istud originale dominium, quod ostendisti in Adam iustificato et in singulis eius filiis oriri per graciam, possit ab aliquo abdicari.

The original lordship of Adam was inabdicable.

RICARDUS. Michi videtur quod istud dominium, quia est originale, non potest ab aliquo, servata iusticia, abdicari; sicut possunt dominia positivis legibus acquisita. Nemo enim iustus est qui iuste possit facere quod res hic create inferius non sunt propter eum create; nec potest iuste facere quin per naturam iustam habeat auctoritatem eis utendi, licet pro voto suo eis varie uti possit (ut infra patebit) et ipsum dominium perdere per peccatum. Unde istud dominium nec vendi potest nec donari, cum non possit in quemquam transferri: quilibet enim iustus dominium istud habet, et ideo iustus ab alio non potest illud nec empcione nec donacione recipere; nec impius, quia illud non habet, non potest illud vendere aut emendo recipere, cum (iuxta premissa) sine iusticia non sit capax ipsius.

IOH. Ista breviter accipio: set quid si quisquam vel ex complexione corrupta vel ex lesione in materno utero aut ex complexionis sue natura fatuus nasceretur? Talis homo rerum, ut videtur, dominium non haberet, cum rebus uti non posset.

RIC. Quia in tali, postquam graciam baptismi susciperet, esset anima racionalis iusta, secundum quam homo ad ymaginem et similitudinem Dei erat factus, et eciam propter talem res facte fuerunt; in ipso esset tale originale dominium, licet de facto usum dominii habere non posset: ita enim res assumeret, velut brutum; in eo tamen originalis utendi auctoritas remaneret. Quod ex hoc liquide potest apparere, quod, si per medicinam sive per miraculum discrecionem acciperet, impedimentis discernendi corporalibus propulsatis, rebus iuste seu auctorizabiliter uti posset; et tamen nulla per amocionem impedimentorum huius ad usum auctoritas preberetur, licet causa a medico

21C] quoad usum auctoritatem prohibens tolleretur. Unde, sicut in ebrio manet sciencia, nec potu digesto aliqua sibi de novo sciencia confertur; ita videtur ei fatuo quoad istud dominium, quod sine nova facultate recepta, impedimentis utendi rebus sublatis, uti possit rebus ex sua prius habita facultate.

IOH. Iuxta racionem istam videtur quod in peccante mortaliter remaneat integrum istud originale dominium; quoniam, amoto
D postmodum impedimento peccati, sine nova auctoritate * recepta (quoniam nullus carens tali auctoritate tenetur eam recipere nisi velit), potest (ut videtur) plenarie uti ipso.

RIC. Oblivisceris antea ostensorum. Sicut enim peccando gracia, principium formale dominii originalis, est perdita, ita cum gracia redditur, necessario ipsum redit: et sic recipitur nova auctoritas, quam tamen nullus libere voluntatis recipit nisi velit; quamvis quilibet teneatur eam recipere, eciam si non velit, ex quo graciam a qua separari nequit tenetur habere. Verum est tamen quod, perdito isto originali dominio per peccatum, eo quod Dei similitudo amittitur et similitudo brutorum incurritur
Ps. xlviii. 13, 21. (quoniam *cum homo in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus et similis factus est illis*); nichilominus tamenmaterialis causa dominii ipsius remanet in peccante, quoniam quantumcunque homo delinquat semper in ymagine pertransit (intelligo, Creatoris); ymago vero cum indigencia corporali (ut superius est expressum) est causa quasi materialis istius originalis dominii: et ob hoc quidam titulus naturalis licet deformis ad usum rerum remanet in peccante, quamvis dominium per amissionem sui formalis principii amittatur.

tamen: *cum* B.

IOHANNES. Queso te ut firmius figas istam radicem, scilicet, quod dominium originale super res inferius hic creatas abdicari non possit, ex quo est donum sive donatum, quoniam donum videtur posse libere respui a quocunque; et michi videtur quod pariter potuit abdicari receptum, sicut poterat respui primo oblatum. XXI.

As grace could not be refused by man when it was first granted,

RICARDUS. Gracia data primo homini in sua creacione aut (secundum Magistrum Sentenciarum) innocencia sive iusticia potuitne respui cum dabatur?

IOH. Si dixero, Sic, scio quod argues eam datam in primo instanti existencie hominis, quia illud supponitur in verbo *dabatur*, et non datam, quia eam ne acciperet respuebat: que sibi mutuo contradicunt.

quin B.

RIC. Prudenter repugnanciam istam advertis: si ergo originale dominium necessario huic dono annectitur, non magis potuit ipsum respui cum dabatur, quam donum illud, scilicet, gracia sive iusticia, ad cuius accepcionem necessario sequebatur.

IOH. Hoc sequitur. [21D

RIC. Dic tu an graciam necessario sequatur huiusmodi donum, aut aliud quicquam previum illi ut recipiatur exigetur. *exigitur* B.

IOH. Angeli in sua creacione hoc donum acceperant et sine *hic* B. isto dominio; igitur aliquid aliud in homine primum esse debuit, preter istam iusticiam seu graciam, ad cuius presenciam non in angelo set in homine hoc originale dominium sequebatur.

so neither could mortality.

RIC. Provide iudicasti; et hoc est eius corporalis mortalitas, qua angeli caruerunt: illa enim naturalis mortalitas * sive reso- 22A lucionis possibilitas naturalis exigit ut summe sapiens Artifex sibi *quo* B. necessaria remedia provideret; homo enim (iuxta superius affirmata) sic erat creatus quod pro necessariis corporis corporalis creature necessarium illi erat obsequium.

IOH. Attendo quod mortalitas previa fuit collacioni istius originalis dominii; hoc enim extat superius declaratum.

RIC. Recte attendis: set nec ista mortalitas, sicuti nec gracia, potuit ab homine respui cum dabatur propter tuam racionem premissam, que ex respuicione repugnanciam inferebat.

Had man free will at the first instant of his being?

XXII. IOHANNES. Sic fateor: set dic cur ista gracia respui non potuit ne daretur, ex quo in primo instanti sue originis homo habuit libertatem arbitrii, qua potuit male velle, sicuti potuit bene velle.

I. RICARDUS. Nimis difficilem ingeris questionem, in qua, si tibi dixero quod nulla creatura potest a se in primo sui esse quicquam habere, et ob hoc, si in primo instanti potuisset peccare, Deus potuisset fuisse auctor illius peccati, quod esse non potest (quamvis hoc videatur in locis pluribus de Civitate Dei et alibi fuisse sentencia patris nostri atque doctoris maximi Augustini); nisi causam tibi reddidero cur creatura libere voluntatis actum liberum in primo sui esse a se habere non possit, sicuti in quocunque instanti sequente, michi nullatenus acquiesces. Verum *michi: modo* B. si tibi dixero, ut michi videtur probabile, quod actus voluntatis nature est fluide, sicut motus et semper, tamen est sic et gignitur, unde nec primum instans essencie, sicuti nec motus, potest *ess.* B: *existens* M. habere de insolito; fortassis dicto miraberis, et graviter forte feres: licet illud probabile videri posset quod dominus noster Iesus in primo instanti sui esse in anima non fuit actu beatus, quia actu caruit voluntatis, licet perfectus tunc fuerit carismatibus graciarum; quod insuper vera beatitudo perpetuo perman- *permansiva* B. sura, que consistit in actu, nullum habeat omnino inicium, nec actus habeat primum esse qui necessario ultimum esse habere convincitur: eciam censebis non esse solitum dici apud communiter disputantes, licet hoc necessario consequatur ex eo quod

ipso om. B. *habet* B.

22A] nulla creatura quicquam habere possit a se ipso set a suo Factore in prima sua origine, et ob hoc sequatur eciam quod tunc omnino peccare non possit. Ponendo autem econtra quod 2. actus quiscunque libere voluntatis instantaneum habeat inicium, quod michi visum est posse de difficili sustineri, ne ex illo sequatur meritum continuatum per tempus esse premii infiniti, aut actum pro uno instanti nullius esse meriti, cum proporcionem ad meritum continuatum in tempore nullam (ut videtur) propor- B cionem possit habere; investi*ganda est causa cur actus bonus possit in primo esse alicuius creature haberi, non malus, quod puto nimis difficile aut impossibile reperiri, cum ad utrumque actum in voluntate sit plena facultas, et equa aut quasi equalis: aut invenienda est causa alia cur neuter actus possit esse in primo instanti. In quo probabiliter dici posse videtur quod actus voluntatis in primo instanti sui esse a Deo, tanquam a causa agente sufficiente, esse non potest, quoniam non actus voluntatis tunc, set passio sola esset, nec a voluntate in sua origine esse potest propter racionem permissam de merito. Et quia, secundum philosophum nostrum duodecimo Metaphisice, hoc interest inter causam agentem et causam formalem, quod agens semper precedit factum, forma nequaquam, set in articulo, ut michi videtur; a nobis expectandus est doctor, et dicamus cum Augustino nostro doctore quod non potuit in primo instanti respui ne daretur hec gracia, sicut nec respui potuit corporalis mortalitas; quia totum necessario sufficienter a Deo fuit, quod in origine homo acceperat.

IOH. Assencio.

As the causes of original lordship could not be refused by man when they were first given, so neither could that lordship itself.

RIC. Sicut igitur iste cause huius originalis dominii non poterant respui ne darentur, cum in origine homini dabantur; sic nec istud dominium poterat tunc homo respuere, si ad has causas necessario sequebatur. Si vero dixeris has causas non esse causas dominii, set aut simul in creacione cum dominio concurrisse, aut causaliter sequi dominium ordine naturali, non minus consequitur, immo magis, quod dominium tunc respui omnino non potuit, ex quo sibi coeva aut posteriora origine respui nullatenus potuerunt. Dic quid tibi videtur.

IOH. Ostende, si nosti, quod istud dominium tempore non sequebatur hec bona.

RIC. Nonne superius habes ostensum ex serie Scripturarum quod Adam in sua prima origine accepit istud dominium, quod propter mortalitatem corporis naturalem necessarium erat illi, ne summus Artifex in necessariis defuisset?

IOH. Non statim ipso creato oportuit uti rebus; unde non videtur necessitas istius dominii in prima origine.

RIC. Non sequitur; quoniam alias fuisset homo in sua origine [22B necessariis destitutus, aut saltem in necessariis diminutus amplius volatilibus celi et bestiis, quod glorie tanti sui Artificis derogaret; et nichilominus perfeccionem hominis in sua creacione habes superius affirmatam: satis ergo est firmum quod Adam istud dominium respuere non poterat ne daretur, nec semel acceptum ipsum abdicare poterat, gracia ad quam necessario in homine mortali sequitur remanente.

XXIII. IOHANNES. Video istud originale dominium non posse ab aliquo abdicari: set dic nunquit potest in aliquo minui aut augeri; et, ut magis aperte intelligam, si quo modo illud originale dominium sive ista auctoritas possit imminui, *ecce, ex quo homo C potest racionabiliter rem tractare auctoritate originali absque hoc quod sic rem illam tractare necessarium sit eidem, videtur quod per votum possit auctoritas illa restringi. Verbi gracia, homo ieiunare propter Deum potest, et ita cibi usum restringere, quamvis iuste cibo uti poterit ampliori; sic potest vestibus paucis uti, licet iuste pluribus uti possit; et potest castitatem servare, licet uti possit uxore: videtur consequi quod possit ex voto suam auctoritatem originalem, que ad huiusmodi usum (non dubium) se extendit, ad usum necessarium et eciam rerum necessariarum propter Dei amorem restringere.

Original lordship cannot be diminished in itself, only limited in act.

ecce om. B.

RICARDUS. Ut tua conclusio sequeretur, deberes, ut michi videtur, adicere quod semper, cum quis usum rerum haberet, posset gradum necessitatis distincte agnoscere; quod nemo poterit in hac vita, cum voluptas et cupiditas, velimus, nolimus, sepissime in nobis necessitatis pallio vestiantur. Quomodo enim quis ex voto se ad id possit astringere quod non potest distincte agnoscere, non videtur.

IOH. Saltem sequi videtur quod ex voto potest se homo ad necessarium et rerum necessariarum usum, dumtaxat suo seu alterius quem superiorem in hoc forsitan vult habere iudicem, suam originalem auctoritatem restringere.

RIC. Fateor ita esse, secundum modum exponendi in sexto libro istius, dum tamen id fiat in genere, non ad creatarum rerum usum in specie, ne forte illis rebus absentibus et rebus ex voto abdicatis presentibus nomen solvere urgeretur, aut sui ipsius fieri homicida. Sicut enim, iuxta decretalem domini Nicholai III, *Exiit qui seminat*, *Nulla prorsus potest esse professio que a se usum necessarium sustentacionis excludit* (cuius dicti causa videtur, puta, quod nemo debet se sponte necessaria sibi subtrahendo occidere aut se districte vite committere, sicut ibi videtur ante innuere); sic nullus iuste potest alicuius certi cibi aut

mod. tamen exp. B.

6 Decr. v. tit. xii. 3.

22C] potus usum ex voto simpliciter abdicare, ne pariter in casu sibi necessaria subtrahendo se ipsum occidat in corpore, quoniam sic obligaret se ipsum ut in casu se faceret homicidam: *Et scitis quod omnis homicida non habet vitam eternam in se manentem* (1 Ioh. iii. 15) et *foras canes, venefici, impudici, homicide*, etc. (Apoc. ultimo). Set quicunque ex voto habent quod carnes non comedant aut vinum non bibant, aut aliud huiusmodi, non ea vovent simpliciter, set cum excepcione casus necessitatis; quo casu quilibet obligatur, ut homicidium caveat, uti suo originali dominio rei presentis si possit impune: set de isto in sexto huius diffusior erit tractatus. Unde consequitur quod in quolibet viro iusto integrum manet originale dominium, scilicet, quoad omnia sibi subiecta, licet quoad usum in aliquibus sit re- D strictum; sicuti in omnibus * ecclesie episcopis qui succedunt Christi apostolis semper est integrum apostolici ordinis sacramentum sive auctoritas, licet quoad actus diversos per eum qui summam habet iurediccionis auctoritatem in pluribus sit restrictum: unde in utrisque, laxata obligacione sive voti sive precepti, sine nova auctoritate donata, vigere potest quoad omnia sibi subiecta primeva auctoritas ex quo dinoscitur, non in se, aliqualiter minorata, set tantummodo quoad usum restricta.

Apoc. xxii. 15.

cum exc.: *ex conc.* B.

XXIV.

Original lordship is not increased by preeminence over other men;

IOHANNES. Dic planius et nunquit potest augeri aut minui: michi enim apparet quod potest augeri et minui; quia, si omnes homines innocenciam tenuissent, aliqui aliis naturaliter fuissent apciores ad regimen, et ita aliqui naturaliter aliis prefuissent; et michi videtur quod presidentes amplius dominium quam ceteri habuissent.

et om. M.

since that lordship follows upon the primitive simplicity of nature,

RICARDUS. De isto dominio originali ultimum istud non sequitur, quoniam illud dominium sequitur ingenuitatem nature iuste primitus institute, aut peccatricis nature ad illam ingenuitatem in pluribus per graciam restitute (iuxta preostensa superius), non condiciones consequenti tempore accedentes. Quod enim aliqui tunc, ut nunc, fuissent aliis ad regimen magis apti, hoc tunc, ut nunc, ex diversitate extrinseca impressa corporibus, non ex diversitate donorum originalium, contigisset. Ingenia enim et robur ac pulcritudo corporum ampliora in quibusdam quam aliis, que homines aliquos ad regimen reddunt aliis apciores, non ab origine, set ex aere, aqua, nutrimentis variis, diversitate regionum, inpressionibus diversis, et variis influenciis corporum celestium in concepcionibus, in nativitatibus, et in cursu naturalis augmenti, preter aut ultra condicionem nature primitus institute, tunc, ut nunc (sicut videtur), licet non ita varie, provenissent: et ob hoc primum originale dominium non mutassent, quamvis

ultimo B.

whereas rule among men depends upon other and subsequent conditions.

[22D aptitudinem seu facultatem aliquam ampliorem ad regimen attulissent; unde habentes talem aptitudinem ampliorem de lege nature ceteris preesse debebant.

IOH. Ex istis me quadam perplexitate constringis, quoniam presidencia unius super alios, quam dicis debere fuisse in eis *de lege nature*, originalem auctoritatem super creaturas quantum ad usum earum in subditis cunctis minuit et restringit; et ita lex illa adversatur dominio originali: unde lex nature sive lex naturalis nullo modo videtur, set pocius violenta; quod enim originale beneficium michi tollit aut minuit, violentum michi videtur, nullatenus naturale.

Such rule diminishes the use of lordship among the ruler's subjects, but not their lordship itself.

RIC. Aliud est dominium ipsum restringere sive minuere, ut iam dixi; et aliud suum actum, sicuti de fatuo et ebrioso superius est ostensum, in quibus usus dominii tollitur, non ipsum dominium. Pariter, quod unus alteri est prelatus nequaquam minuit in se originale dominium, set eius actum ex causa iusta restringit, seu minuit, * [23A] et facit eum per hoc alterius probioris regimini esse subiectum, non eius dominio: sicuti nunc viventes communiter sibi statuunt prelatum sive magistrum, ut presit ipsorum regimini, non eis ullatenus dominetur; set quisque in bonis communibus optinet et retinet titulum parem pretori. Non enim tunc aliud dominium hominibus necessarium extitisset, quando quisque voluntate gratuita legi racionis sine rebellione omnimoda paruisset. Unde improvide intulisti quod lex illa originali dominio adversatur, aut quod originale beneficium tollit aut minuit; quoniam rerum usus non est originale beneficium set eius effectus, nec racionabilis unquam restriccio ius aliquod naturale tollit seu dirimit. Et si adhuc traheris quod talis lex effectum et fructum beneficii originalis minuit aut restringit, attende quod, quia hoc fit secundum exigenciam racionis, ideo sic fit non nocive; preter hoc quod in aliis commodis affert et proficit: sic quod originali beneficio simpliciter omnino non nocet in statu presenti nec in statu innocencie nocuisset.

seu: *se* B.

Of the advantage of the restriction of use by laws. The infection of man's nature by sin

XXV. Admisso enim a parentibus nostris peccato, statim necessitatem moriendi et infeccionem carnis, quam apostolus vocat *legem membrorum*, ad Rom. viii., et ad Gal. v. 16, *concupiscenciam carnis*, eorum corpora contraxerunt; qua concupiscencia non tantum eorum corpora set eciam spiritus sunt infecti, ut in spiritibus eorundem a carnis concupiscencia fieret quedam affeccio, quin verius quedam infeccio, indelebilis in hac vita: quam michi videtur, 1 ad Thim. vi. 10, cupiditatem apostolus appellare, cum dicit, *Radix omnium malorum est cupiditas;* ex qua cupiditate omnium malorum genera oriuntur. *Manifesta sunt,* inquit

Rom. vii. 23.

23A] apostolus, *opera carnis, que sunt fornicacio, immundicia, impudicicia, luxuria, ydolorum servitus, veneficia, inimicicie, contenciones, emulaciones, ire, rixe, dissensiones, secte, invidie, homicidia, ebrietates, commessaciones, et hiis similia* (ad Gal. v. 19-21). Unde primogenitus Adam Caym ex hac cupiditate invidia stimulatus iustum Abel fratrem suum occidit: propter quem et alios similes tunc futuros lex positiva necessaria extitit, qua in illis, quos non retraheret a malo amor iusticie, timor pene, huiusmodi maleficia cohiberet; ut alii viam vite sequentes bonis propter eos creatis liberius uti possent, qui hiis bonis, nisi lex talis occurreret, propter iniquorum maliciam aut omnino uti non possent sine peccato ire fortassis aut impaciencie aut alterius talis reprobe passionis, aut saltem cum tedio distrahente a bono, bonis illis ex originali dominio sibi debitis uti non possent; nec sine presidentibus bonis ac doctis possunt tales leges necessarie vite nostre debitam execucionem habere. Unde clarescit quod
B racio sive lex naturalis exposcit ad hoc quod * originale nostrum dominium inter multitudinem impiorum (*stultorum enim infinitus est numerus*, Eccl. i. 15, et *Lata est via que ducit ad perdicionem et multi intrant per eam*) exerceatur utiliter, quod sunt aliqui aliis presidentes. Ad hoc facit quod non omnes eque merentur rerum usum habere; et ob hoc necessarium fuit vite humane, ad hoc ut populus Dei veram culturam unius Creatoris hanc vitam miserabilem transigendo servaret, per aliquos digniores meritis presidentes, ultra leges nature, aliis adiectis legibus, populos gubernari. Unde Deus populo a se electo ante ingressum terre promisse eorum patribus legem dedit, quam pro magna parte Abrahe, quem terram sue nativitatis eius amore exire impulerat, ante contulerat, sicut scribitur Gen. xxvi. 4, 5, isto modo ad Ysaac, *Daboque posteris tuis universas regiones has, et benedicentur in semine tuo omnes gentes terre, eo quod obedierit Abraham voci mee, et custodierit precepta mea et mandata, et ceremonias legesque servaverit.* Et pariter, si nostri parentes cum posteris in innocencia permansissent, leges directive communicacionis civilis (homo enim naturaliter animal est civile secundum philosophos), licet non refrenative improbe accionis per apciores ad regimen exercende necessarie hominibus extitissent propter informacionem in speculativis et in legibus concernentibus culturam debitam Creatori et proximi caritatem atque agendorum ac providendorum prudenciam, licet non ita necessaria sicuti in presenti statu post lapsum.

qua: codd. *que*. codd. *cohibēt.*

Matt. vii. 13.

rendered necessary the existence of positive laws, for the repression of evil doing and for the peace and quiet of the good.

Besides, all do not deserve an equal use of lordship.

Nevertheless, even had man never sinned, since he is by nature a sociable animal, laws must have come into existence for the guidance of human life.

IOHANNES. Ista auctoritas presidendi debuitne fuisse aut vocari vere dominium? XXVI.

Such rule over others is not lordship: for 1. a ruler cannot dispose freely of his subjects by gift, sale, or the like; nor 2. has he free use of their possessions.

RICARDUS. Nequaquam; quoniam ista presidencia hominum subditorum non fuisset dominium, quoniam ad actus dominii exercendos in ipsos, scilicet, ad eos donandos, vendendos, locandos, consumendos, impignorandos, aut alios actus huiusmodi qui sunt proprii actus dominii, nullatenus suffecisset: nec fuisset rerum usualium dominium vocandum, primo quidem quoniam non fuisset auctoritas res huiusmodi libere possidendi. Non *a.* enim rector, eo quod talis, scilicet, racione regiminis, potest subditorum bona libere possidere: ad dominium vero pertinet dominata libere possidere, iuxta descripcionem dominii post *b.* istam in proximo declarandam. Item, ista auctoritas non fuisset ius rebus usualibus subditorum utendi, sicuti in presenti prelatus seu rector non potest libere uti bonis propriis aut com- *c.* munibus subditorum. Item, angelis presunt angeli et eos gubernant, ut constitit nobis supra; nec tamen ipsorum rectorum auctoritas dominium dici debet aut potest: non fuisset igitur in hominibus innocenter viventibus quevis presidencialis auctoritas dominativa; set in omnibus presidentibus ac subiectis, ad omnes actus dominii exercendos, originale ipsorum equale dominium in racione dominii suffecisset. [23B

usualiud B.

supra, pp. 292 seqq.

IOH. Non ita videtur; * quoniam, ex quo innocenter viventes superiores rectores propter regimen habuissent, ita videtur quod propter regimen in temporalibus reges habentes regale dominium, sicut propter regimen in spiritualibus prelatos sive episcopos, statuissent. C

Civil lordship by kings is not necessary in a state of innocence; for 1. it implies the existence of wrong to be punished;

RIC. Falleris manifeste: quoniam, sublato peccato per regimen puniendo, non erit necessitas aliqua per potenciam cohercendi; et sublata potencia maliciam refrenandi sive scelera puniendi, regale civile dominium cassum erit, cum causa statuendi regem dominantem in gentibus sit per potenciam rebelles iusticie cohercere. Unde populus Israeliticus volens regem habere Samueli prophete suadenti contrarium sic respondit, *Nequaquam: rex enim erit super nos, et erimus nos quoque sicut omnes gentes; et iudicabit nos rex noster, et egredietur ante nos, et pugnabit bella nostra pro nobis* (1 Reg. viii. 19, 20): ubi officium regis describitur ex iudicio faciendo in populo, quale non fuisset inter innocenter viventes, et ex proteccione ab impiis et invasione seu cohercione malorum. Item, in presenti sunt communitates plurimorum laicorum dominum nullum habentes, set annuales rectores; et sunt collegia clericorum sine civili dominio si libet, sicud sextus huius ostendet, vitam istam mortalem non solum quiete set utilissime sive perfectissime transigentes: unde clarescit quod innocentem vitam agentes non egent civiliter dominante, licet egeant civiliter presidente.

rebellēs B.

alterum *nos* om. B.

2. that civil lordship is unnecessary is shown by the fact that there are now communities governed by no lord, but by annual rulers;

dominum: *doi^m* M, *dn̄iū* B.

si lib. om. M.

moralem M.

3. God ruled his people by his servant Moses, and only granted them a king at their petition.

23C] Item, constat hunc populum Dei per Moysem primitus gubernatum, non tanquam per dominum, set per eum tanquam per Dei, qui eorum dominus erat, ministrum. Unde populo regem a Samuele petente Dominus per Samuelem respondit, *Audi vocem populi in omnibus que loquuntur tibi; non enim te abiecerunt, set me, ne regnem super eos.* Unde constat aperte quod rex primus eorum non erat datus eis auctoritate Dei preceptiva, set previa populi voluntate, et auctoritate Dei quasi exacta a populo per peccatum. Nunquid non erat peccatum Deum abicere ne super eos regnaret? Si igitur rex habens civile dominium super gentes aut bona ipsorum non erat primo institutus nisi exacto a Deo, quin pocius Deus voluit a sacerdotibus populum gubernari absque ipsorum civili dominio super eum aut super terras aut alia bona ipsorum; quanto magis, quando cuncti iusti fuerunt, nulla penali lege egentes, sed auctoritas presidencialis sufficiebat ad innocentes regendos, non erat necessarium aliquod dominium civile. Nunquit autem tale dominium fuit postmodum institutum a Deo, et quo tempore et propter quam necessitatem; aut a Deo aut ab hominibus, an per tirannidem, fuerat primitus interductum civile dominium, et a Deo postmodum tolleratum an approbatum an preceptum aliquibus gentibus, cum de tali dominio infra in quarto huius tractabitur, tibi, si id necessarium operi nostro presenti censueris, li*cebit inquirere.

[1 Reg. viii. 7.] [*sed* om. B.] [*tibi* om. M.] [*si: set* B.]

D IOH. Sic fiat: set cum Scriptura premissa exprimat isto modo, *Non enim te abiecerunt, set me, ne regnem super eos*, videtur quod saltem regem Deum habebant.

RIC. Verum affirmas; et Deus eciam civiliter, scilicet, iuxta leges civiles, quas per Moysem eis tradidit, eos rexit; et rex veraciter erat ipsorum, habens plenum dominium in ipsis et in omnibus bonis eorum.

XXVII.

Had men continued in a state of innocence, some would still have been preeminent over others, even as some angels are set over others.

IOHANNES. Adhuc non ex toto quietor; quoniam si primi nostri parentes, ut videtur doctis et sanctis hominibus, in innocencia permansissent, ipsi cum tota posteritate sua in sua origine fuissent in iusticia confirmati, quod amplius peccare non possunt, sicut credimus in angelis esse factum; et sic sequi videtur quod nullus eorum alteri prelatus fuisset. Quid tibi videtur?

[*stet.: fecerunt* B.]

RICARDUS. Angeli qui in prima temptacione steterunt ita fuerunt in iusticia confirmati quod in eternum peccare non possunt; et tamen aliqui eorum aliis sunt prelati, iuxta Scripturam, Dan. x. 13 et Zach. ii. et iii; et eciam aliqui eorum aliis sunt apciores ad regimen, licet sint angeli confirmati.

IOH. Angeli qui steterunt, sicut post confirmacionem in bono

[23D] diversam gloriam acceperant et diversas virtutes, sic suo modo ante confirmacionem erant in diversis gradibus divine similitudinis constituti; et sic alii aliis erant ab origine ad regimen apciores: homines autem, ut videtur, econtra; quoniam, si primi parentes nunquam peccassent, nunquam ex corrupcione corporis fuisset in diversis complexio variata; et animas, ut credimus, equales in bonitate nature Deus eis creasset. Unde non videtur quod a suo equissimo Creatore atque Distributore bonorum impares magis in donis gratuitis quam in natura fuissent. Profer ergo, si nosti, unde aliqui aliis ab origine fuissent ad regimen apciores, quamvis hoc in angelis habeat veritatem.

et om. B.

The differences in men's personal gifts spring not from corruption of nature,

RIC. Quamvis non ex corrupcione corporis fuisset variata complexio in nostra progenie, si nostri primi parentes nunquam peccassent, tamen videtur quod, sicuti corpora celestia creata sunt propter hominem, scilicet, ut faciant diem et noctem, menses et annos, et luceant super terram, iuxta Scripture sacre principium, ex quo ego intelligo quod virtute lucis eorum ex variis coniunctionibus et ex variis motibus eorum temporibus diversa temperamenta et diversas complexiones in ipsis inferioribus mixtis fecissent, sicut in animalibus, volucribus, et herbis faciunt in presenti, sic quod diversas complexiones, eciam si homines nunquam peccassent, in diversis hominibus, diversis temporibus, et diversis regionibus effecissent: unde eo casu, ut in casu presenti, aliqui aliis nobilioris complexionis, et per consequens apcioris ingenii, et ad regimen magis apti fuissent. Et eo amplius hoc videtur, quod parvuli nati per temporum intervalla corporum augmenta sump*sissent: unde in sciencia, quam longi- [24A] tudo dierum per sensus et experienciam solet adducere, pariter ut in crementis corporalibus profecissent et potuissent libere minus et amplius studio sapiencie indulgere, sicuti corporaliter minus ac amplius laborare, et in diversis artibus, ut videtur, tam phisicis quam mechanicis sua ingenia exercere. Quis enim negare poterit quin in innocencia permanentes et terram subicientes suo dominio iuxta divinum imperium poterant edificia maiora sive minora, vestes pro suis usibus, sellas ac frena pro equis, aratra ac carectas, et huiusmodi alia innumerabilia, que ad vitam utilia eis fuissent, sine *vultus* tamen *tui sudore* ac quavis fatigacione corporis, pro voto suo, ut in presenti, efficere. Item, ex eo videtur probabile, quoniam corpora possibilia ab extrinseco habuissent, et non omnes in Paradisi amenitate mansissent; quoniam sic tota terra quasi ociosa fuisset: contra istud, *Hec dicit Dominus creans celos, ipse Deus formans terram, ipse plastes eius; non in vanum creavit eam, set ut inhabitetur for-*

but from variety of circumstances and conditions.

Thus 1. age brings wisdom and skill,

and as men grew in experience they would naturally learn useful arts;

2. as men increased in number, all could not dwell in Paradise,

and those who lived in a rougher climate would be forced

tamen: *cum* B. *sunt* om. B. *scil.*: *set* B. *liceant* B. *istis* M. *div.*: codd. *dominum*. *siue* B. *eam* om. B.

24A] *mavit eam*, Ysa. xlv. 18. Unde consequitur quod, passionibus elementorum expositi, indigenciam preveniendo sibi necessaria providissent. Quomodo eciam alias de hominibus impleti fuissent diversi et omnes ordines angelorum, quorum aliqui aliis ampliori sapiencia et gloria sunt ornati, nisi de hominibus aliqui aliis in merito amplius profecissent, penitus non videtur. Unde consequitur quod in innocencia permanentes alii aliis propter maiorem profectum iuxta racionis exigenciam prelati fuissent; et in hominibus tunc, sicut nunc, ierarchia ecclesiastica celesti fuisset ierarchie conformis. Quod insuper apostolus de muliere affirmat, quod *Adam non est seductus, mulier autem seducta in prevaricacione fuit* (1 ad Thim. ii. 14), videtur innuere quod mulier minoris iusticie in sciencia per doctrinam proficere potuisset, si in innocencia perstitisset, ita ut post a serpente nequaquam seducta fuisset: sic enim in facti illius circumstanciis auxit peccando scienciam, dicente Scriptura, *Qui comedit, et aperti sunt oculi amborum; cumque cognovissent se esse nudos, consuerunt folia ficus, et inde fecerunt sibi pizomata* (Gen. iii. 6, 7).

[Margin: to make provision for their wants; 3. the various orders of angels must be replenished from men of various worth; 4. Eve was able to increase in knowledge by teaching, even had she remained in innocence.]

[Variants: *autem* om. B. — *iusticie*: *sciencie* B. — *Que* B.]

IOHANNES. Videtur ex istis quod primi parentes nostri et eorum posteri, si in innocencia permansissent, nichilominus proficere in sciencia potuissent, immo in sciencia alii aliis amplius profecissent, ut faciunt in presenti, et alii aliis iuxta racionis exigenciam prelati fuissent: set non video esse firmum illud aliud quod tu superius posuisti, scilicet, quod, si stetissent in innocencia, confirmati fuissent, ita ut postmodum peccare nullatenus, sicut nec post confirmacionem angeli, potuissent; quoniam, ut videtur, segnius atque ardencius sua opera exequi potuissent, et voluntate libera forcius atque debilius velle poterant agere que B egissent, aut * illa omnino omittere, ut videtur; et sic malum committere et bonum omittere nequiter potuissent.

[Margin: XXVIII. Had men remained in a state of innocence, they would still have been able to increase in goodness.]

RICARDUS. In isto secundo doctorem libenter acciperem, quia vereor meis maioribus obviare. Si tamen tibi respondero quod ita de eis, sicuti cum angelis quoad hoc ab aliquibus creditur esse actum, scilicet, quod non obstante confirmacione in bono proficere potuissent, Deo ita voluntatem eorum conservante et quodam modo alligante in bono, ut peccare non possent, sicut econtra demones obdurati possunt peccare, nequaquam tamen in bono proficere; quid censebis?

[Variant: *tamen*: *enim* B.]

IOH. Nullatenus valeo estimare quod filii Ade parvuli ignorantes in sua origine confirmati ita fuissent, quoniam sic illi ampliorem gloriam gratis omnino quam angeli aut sui primi parentes in sua origine accepissent; quod sapienciam omni-

potentem, ut michi videtur, facere non deceret: sine merito [24B enim previo quemquam confirmare in bono, que confirmacio, non dubium, grandis fuisset promocio, nescio qualiter congrueret sapienti; homines enim, cum utuntur prudencia, non sic agunt: et multo est gloriosius fragilem indeclinabiliter ac fortiter operari quam firmum: nec decuit, ut videtur, quod sapiencia summa filios parentibus pretulisset; parentes vero in Paradiso ante prevaricacionem veniale peccatum commiserunt, sicuti in quodam opusculo tuo de peccato primorum angelorum et hominum suasisti.

Could they have committed venial sin,

RIC. Quid si tibi respondero filios ipsorum, non obstante confirmacione in bono, venialiter potuisse peccare, sicut parentes in innocencie statu potuerant?

IOH. Sic non michi via occurrit quovis in eis non fuisset facultas, recepto mandato, peccandi mortaliter; quoniam actus sine precepto venialis existens, recepta prohibicione efficeretur mortalis.

though restrained from mortal sin?

RIC. Quid si econtra quisquam astrueret quod in posteris Ade, si innocens perstitisset, habita prohibicione actus qui sine peccato venialis fuisset, voluntatem in eis cohibuisset ab illo actu confirmacio naturalis; quod in eo casu, ut videtur, aliquibus probabiliter dici posset: et ita consequenter esset dicendum quod posteri, ut parentes, in innocencia peccare venialiter, non mortaliter, potuissent, confirmacione uni peccato obstante non alteri?

IOH. Quomodo in hominibus confirmatis et non in angelis confirmatis fuisset, oporteret exprimere.

1. Children may receive greater glory than their parents by their parents' merits.

RIC. Ibi adhuc probabiliter dici posset quod, quia angeli non tantum sunt confirmati in bono originali, set in gloria cui omne peccatum repugnat, ob hoc eorum confirmacio repellit omne peccatum; hominum vero confirmacio, quia non fuisset in gloria, set in bono nature eis congenito, non necessario cuiuscunque peccati exclusiva fuisset. Si enim quisquam hec dixerit, tuis posset primis obiectibus respondere quod inconveniens non videtur quod filii ad maiorem gloriam quoad hoc, licet non simpliciter, quam eorum parentes aut angeli * in sua origine, accepissent; dum tamen propter meritum suorum parentum id factum fuisset, quoniam hoc in parentum gloriam redundaret; sicuti sapiencia atque diviciis Deus, propter merita David servi sui, Salomonem suo patre David amplius reddidit gloriosum, non tamen simpliciter, cum de David patre suo sit dictum, *Inveni virum secundum cor meum*. Item, non recte appellas id promocionem in bono, si in filiis ab origine sua fuisset; cum promocio in nullo valeat apte dici, nisi post carenciam dignitatis

post *obi.* B *poterit* addit. C

Act. xiii. 21.

2. Such increase is not properly called promotion.

24C] accepte; cum promocio sit *procul mocio* ab extremo, scilicet, privato ad habituatum extremum. Item, non generaliter est verum quod adicis, quod gloriosius est fragilem indeclinabiliter ac fortiter operari quam firmum: sic enim Christi opera essent minus gloriosa dicenda, qui fragilem voluntatem non habuit, quam opera infirmorum; illud enim veritatem necessarium non habet nisi cetera paria supponantur.

3. It is not more glorious for a frail being to act bravely than for a strong one.

XXIX.

It is probable that men in a state of innocence could advance in knowledge and skill, and act freely; but could not commit venial sin.

Verum, quia in isto nichil audeo certum astruere, ecce, aliud michi probabile tibi promo: scilicet, quod, quamvis in statu innocencie filiis confirmatis filii in sciencia potuissent proficere, diversa opera exercere libere atque omittere, idem opus ardencius aut tepidius eciam pro voluntate libera exercere, et ita minus aut amplius promereri (sicuti *Qui virginem suam matrimonio iungit bene facit, qui non iungit melius facit*, secundum Apostolum, 1 ad Cor. vii. 38); non propter hoc sequitur quod veniℹ aliter poterant peccare obstante confirmacione ipsa veniali peccato sicud mortali. Unde ab aliquibus probabiliter estimatur quod angeli in merito possunt proficere, licet peccare non possint. Item, si quis econtra astrueret quod filii Ade, si ipse non peccasset, quamvis in sua origine fuissent habituri iusticiam, nequaquam tamen fuissent sine suo certo merito in illa iusticia confirmati quin perverse agere potuissent, licet de facto nullatenus peccavissent; quamvis venerabilis Anselmus videatur in libello suo Cur Deus homo sentire contrarium: nunquid posses eum remittere? Racio enim quam affert, quod meritum parentis non minus est efficax ad confirmandum posteros eius in iusticia, quam sit peccatum ipsius ad eos in iniusticia alligandos, non satis firma videtur; quoniam esto quod illud habeat veritatem, cum peccatum eius non poterat sic in iniusticia suos posteros alligare quin poterant veraciter penitere et ad graciam penitendo restitui, quomodo credimus nos salvari, licet ad eos in iniusticia poterat alligare, scilicet, donec possent discrecionis tempus attingere? Ex alia parte econtra vel amplius sequi videtur, nisi quod iusticia sua poterat suos posteros in iusticia alligare ad tempus equale, scilicet, usque tempora indiscrecionis transigerent; preter hoc quod peccatum mortale videtur gravius esse in malo quam meritum eius fuisset in bono,
D cum peccato mortali * debeatur pena eterna, et gracia Dei vita eterna (ad Rom. vi. 23).

prius *facit* om. B.

ipsa: qn B.

sicud: siue B.

tamen: cum B.

lic. . . allig. om. B.

IOH. Istud ultimum michi multum probabile videtur, nisi quod ex hoc sequi videtur quod in genere hominum eo casu potuit evenisse nimis inhonesta deformitas, si aliqui peccassent et Adam et aliqui alii ab eo progeniti in innocencia perstitissent;

quoniam peccatores omnes necessitatem mortis habuissent, sicud [24D Adam et sui nunc pro scelere incurrerunt, et ceteri immortales fuissent: et videretur in eo casu divina providencia defecisse in una societate tam deformes in condicionibus statuendo.

RIC. A te ipso preter Scripturam istam mortis necessitatem peccatoribus in casu predicto attribuis; cum illa pena non fuerit generaliter comminata cunctis hominibus, set solum primis nostris parentibus; nec illis pro quocunque peccato, set pro sola comestione fructus prohibiti: *De ligno*, inquit, *sciencie boni et mali ne comedas; in quacunque enim die ex eo comederis morte morieris* (Gen. ii. 17).

XXX. IOHANNES. Si in casu perseverancie nostrorum primorum parentum in bono aliqui eorum posteri aliis prelati fuissent, dominium istud originale amplius fuisset in prelatis quam in subditis; quia in ipsis fuisset maior auctoritas rebus utendi.

Had man continued in a state of innocence

RICARDUS. Non sequitur; quia auctoritas illa, ut claruit, ministerialis dumtaxat et adventicia eis fuisset, non ex natura specifica eis proveniens, scilicet, non ex iusta natura racionali mortali: sic quod, supposito in presenti, donec discuciatur in tercio, quod in apcioribus ad regimen fuisset duplex auctoritas rebus utendi, una originalis que ponitur in descripcione dominii (cuius causa est cum iusticia racionalis mortalitas) et alia personalis adiecta nature abextra (que, licet dici valeat naturalis, quia ex cursu naturali agencium et paciencium, nequaquam tamen originalis seu specifica dici deberet aut fuisse dominium poterit affirmari, ut superius est ostensum, set fuisset, ut ibi constitit, ministerium appellandum), quamvis eciam utramque auctoritatem terciam cum eis ac quartam, quam quis suffragantibus sibi condicionibus naturalibus seu per eleccionem aut iure alio positivo aliquis acquisisset, unam auctoritatem appellare velimus: nequaquam ex ampliacione illius tocius auctoritatis consequitur ampliacio originalis dominii, pocius quam ampliacio recte racionalitatis mortalis quam immediate consequitur; sicut nec in herede cuiusquam, qui sibi dominia nova seu alia iura acquirit, sequitur propter hoc ampliacio hereditarii dominii patris sui. Pariter videtur de primis coniugibus, quoniam maior auctoritas, ut videtur, eciam naturalis fuit in viro quam in muliere rebus utendi propter eos creatis; quoniam naturaliter ipsa debuit viro esse subiecta et minus apte disposicionis erat ad regimen. Set quia illa maioritas causam accepit a natura corporis, nequaquam mutare potuit sive minuere auctoritatem, que *causam habuit originalem naturam [25A] specificam, scilicet, naturam racionalem iustam mortalem: sic quod michi videtur quod in omnibus hominibus ac mulieribus

the authority of one might have abounded over that of another;

but not his original lordship,

supra, p. 371.

post *terc.* B *tamen* add.

ac B: *aut* M.

25A] in casu innocencie supradicto dominium istud originale equale fuisset, supposito (ut tenemus communiter) quod omnes humane anime in essencia fuerunt equales, sicuti equalis fuisset in eis racionalitas mortalis aut racionalis iusta mortalitas.

which would in all have remained equal.

XXXI.

Quod eciam ex hoc valet adverti quod in fine seculi ultimus iustus relictus, si solus fuerit, masculus aut femella, istud totum originale dominium quod Adam habuit ante creacionem mulieris, sine omni novo iure adventicio quod ipsum dominium augere valuerit, optinebit: ita quod tunc erit in actu singulare, scilicet, uni soli conveniens, licet communicabile sit de sua natura, sicut humana natura ad quam divina institucione consequitur, scilicet, racionalis mortalitas sic erit tunc propria et communis.

codd. *communicabilis.*
sui nat. B.

IOHANNES. Quid si dixero quod ille ultimus iure hereditario et ita iure adventicio illud tunc dominium auctum post aliorum obitum recepisset, et iam in cursu presenti forte recipiat?

RICARDUS. Illud minus prudenter astrueris; cum effectus cause cuiusvis nunquam possit esse causa augende proprietatis originalis sive cause prioris, quoniam effectus quiscunque cause cuiusque et sua originalis proprietas aut coeve sequuntur ad causam, aut effectus posterius via nature eam consequitur quam sua naturalis proprietas: dominium vero quodcunque adveniens est nature racionalis mortalis effectus, et ob hoc non potest efficere nec augere dominium originale, quod est proprietas nature racionalis mortalis; quod exemplo tibi clarescit. Ecce, enim, risibilitas proprietas est nature humane, ponamus, et primus effectus nature humane in statu creacionis videtur esse actus intellectivus: constat autem quod non coeve, set prius naturaliter, sequitur risibilitas ad naturam humanam quam actus intelligendi; nec ipse intelligendi actus unquam causa risibilitatis potest existere, nec eam potest augere: non dico quin potest actum risibilitatis minuere seu augere; quoniam sicut natura est prior causalitate proprietate sua, sic primus nature actus est prior actu proprietatis ipsius, et ob hoc ordine nature potest et debet, prout congruit, actum augere sive minuere.

inte⁹ codd.

XXXII.

IOHANNES. In statu innocencie et in statu presentis miserie diversi filii Ade et filie diversa corpora et varie per quattuor humores corporis complexionata iuxta diversitatem suorum naturalium habuissent: unde aliqui aliis rebus creatis pro sustentacione sua pluribus eguissent, nec dubium quin ad omnia sibi necessaria de rebus sumenda auctoritatem ab origine recepissent; unde sequi videtur quod illi ampliorem auctoritatem et amplius dominium eciam originaliter habuissent.

RICARDUS. Non pro statu innocencie nec de dominio illo [25A pri*mario, set pro presentis statu miserie, et forte de adventicio, B recte inferres; quoniam primarium dominium Adam recepit, quia creatus fuit ad Dei ymaginem et similitudinem in anima et in corpore, egens creaturarum obsequio propter mortalitatem ipsius: unde ut vesceretur de lignis Paradisi preceptum acce- *et* B. perat, sic quod nudam naturam iustam consequitur ista auctoritas; et ob hoc, quamvis in posteris personis corporis natura, sicut et anime, ab ipsorum origine fuisset in accidentibus variata, quia tamen in essencia nec corporis nec anime mutata fuisset essencia, que essencia est causa immediata huius originalis dominii, ideo istud dominium tunc mansisset et nunc manet in omnibus immutatum et in cunctis equale, sicut michi videtur probabile; et probabilius suadentem contrarium libenter audirem ac eius suasionibus quietarer. Nunquid vero ista condicio aut prioritas originis seu quevis talis condicio ius aliquod proprium attulisset, proximus liber ostendet. Perge ad nostrum propositum exequendum ulterius.

Explicit liber secundus.

LIBER TERCIUS.

Incipit tercius liber possessionem distinguens multiplicem, et qualem habuit primus parens noster in innocencie statu describit, descripcionem originalis dominii quoad alias particulas declarando.

1. PRIMUM capitulum, recapitulans prius dicta de originali dominio species multiplices possessionis distinguit.

2. Secundum capitulum nititur affirmare quod nulla possessio ius est aut recte ius aliquod poterit appellari, non obstante quod melior sit condicio occupantis.

3. Tercium capitulum, ostenso quod possessio potest titulus appellari, probat quod non est iusta nisi iure extrinseco, non proprie suo iure intrinseco.

4. Quartum capitulum ex precedenti obicit quod omnis possessio est iniqua, et solvit, ostendens quod nulla proprie dicta possessio est iniqua, set quod omnis est iusta ; et obicit de Iuda et solvit ; et de volucribus obicit et dissolvit, ostendens quod non habent possessionem rerum quas consumunt edendo.

5. Quintum capitulum, unam distinccionem de possessione adiciens, ostendit quod non tantum terra set quodcunque elementum potest conformiter suo dominio super illud ab homine possideri, et de terre dominio aliquas adicit raciones.

6. Sextum capitulum diversitatem inter dominium super elementa et possessionem eorum ostendit, et usum loquendi de possessione minus proprie ex Scripturis affirmat, inter possessionem et usum distinguens.

7. Septimum capitulum declarat istam particulam descripcionis originalis dominii, *naturaliter possideri*, ostendens quod naturalis possessio non prevenitur iure aliquo positivo nec est in impio ; et ibi obicit de C perplexitate * et solvit multipliciter, affirmans abusum impiorum in rebus esse iniustum, illicitum, atque prohibitum.

8. Octavum capitulum, possessionem naturalem describens, investigat qualem possessionem habuit Adam solus, et qualem cum socia, et qualem si non peccasset sui posteri habuissent.

9. Nonum capitulum explanat unum in precedenti libro suasum de confirmacione iusticie in Ade progenie si ipse stetisset ; et ultra disputando inquirit nunquid eo casu ex aliqua naturali lege poterat Adam possessionem aliquam simpliciter propriam habuisse aut aliquis filiorum ipsius.

10. Decimum capitulum obiciendo atque solvendo affirmat quod nec Adam nec Eva soli, cum alii fuerant propagati, aliquid eis communiter datum in usum simpliciter proprie possidere propter vinculum unitatis coniugii potuerunt, eciam nec in necessitate extrema.

cum: nec B.

11. Undecimum capitulum, inquirendo nunquid filii Ade, si ipse innocenciam tenuisset, habuissent solam possessionem iure communem, non propriam, probabilia pro utraque parte adducit, nichil diffiniens.

dissiniens B.

12. Duodecimum capitulum alia probabilia adicit pari modo, que valde

suadere videntur quod secundum leges nature innocenter viventes poterant aliqua iure proprio possidere. [25C

13. Tercium decimum capitulum auctoritate sancti Clementis et multiplici racione ostendit quod, si Adam et sui posteri innocenciam tenuissent, nullus eorum filius possessionem iure proprio propriam habuisset.

14. Quartum decimum capitulum obicit difficulter quod possessio iusta et propria facto iure proprio extat iusta; et solvit, ostendens quod solo iure communi et privacione, que naturalis est, potest esse possessio propria facto et iusta.

15. Quintum decimum capitulum solvit unico documento obiectus pro proprietate possessionis adductos; et obicit de cibis in stomacho, ostendens omnes innocentes debuisse habere in illis par ius utendi atque dominii quamdiu mansissent.

16. Sextum decimum capitulum investigat ad quanta se potest extendere possessio naturalis.

17. Septimum decimum capitulum patefacit quod possessiones naturales *cap.* om. B. predicte in statu innocencie et in statu presentis miserie poterant abdicari; et probabile esse affirmat Adam eas abdicasse debere, ut penitencie tempus daret.

18. Octavum decimum capitulum exponit illam particulam *homini natura subiectas* posita in descripcione originalis dominii.

19. Nonum decimum capitulum, de verbo *utendi* pertractans, ostendit dominium diffiniri debere per usum et quod usus nobilior extat dominio; et obicit ac dissolvit.

20. Vicesimum capitulum, exponens quod verbum *utendi* importat, ostendit usum haberi de rebus usu consumptibilibus et non * consumptibi- D libus, investigans qualiter res consumuntur per usum, scilicet, non ex toto, et qualiter leges humane verbum *usus* accipiunt.

21. Vicesimum primum capitulum patefacit quod irracionabilis rerum tractacio est abusus, et quod cetera animancia terre usum rerum non habent; et obicit ac dissolvit; iterum, obiciens de corporibus et de angelis, ostendit quod eis uti congrue affirmamur.

22. Vicesimum secundum capitulum solvit obiectum de corporibus celestibus, modum declarans quo eis utimur, et qualiter mediante sensu quocumque utimur rebus sensatis, licet leges humane, quia in tali casu corporalis commoditas nulla acquiritur, uti nos taliter non affirment.

23. Vicesimum tercium capitulum de actu consumpcionis pertractat.

24. Vicesimum quartum capitulum, obiciendo atque solvendo de actu donandi, declarat qualiter Adam cum solus erat, et consequenter Adam et Eva et eorum posteri, eciam aliqui in presenti, poterant ac possunt dare bona communia.

25. Vicesimum quintum capitulum patefacit qualiter Adam, cum solus erat, habuit facultatem donandi; et quod nec tunc nec postmodum nec eciam in presenti potuit aut potest aliquis quicquam dare communicando suum originale dominium, licet per communicacionem seu translacionem *potuit* M: possessionis et restriccionem usus originalis dominii dare potuerant. om. B.

26. Vicesimum sextum capitulum ostendit quod nec Adam nec aliquis filiorum eius potuit aliquid dare transferendo suum originale dominium, set aliis modis predictis; recolligens ex declaratis in primo huius quod

25D] verior et magis proprie dicta donacio fit per communicacionem seu translacionem possessionis quam per translacionem alicuius dominii.

27. Vicesimum septimum capitulum, de dacione que fit per communicacionem possessionis inquirens, describit; et ex descripcione obiciens et respondens affirmat quod talis donacio est utilior et validior ac liberalior quam ea donacio in qua transfertur civile dominium, eciam cum possessione conformi.

28. Vicesimum octavum capitulum conatur ostendere quod nunquam per actum donacionis proprie dicte transfertur quodvis dominium, ex eo concludens quod donacio non est vera aut proprie dicta nisi donans dominium rei date sibi retineat.

29. Vicesimum nonum capitulum obicit contra conclusionem capituli precedentis, atque dissolvit, ostendens quod obiectus conclusioni non obviat secunde, quod translacio baronie a rege seu duce in baroniam donando non procedit ab aliquo in aliquo ipsorum dominio.

baroniam: *baronie eam* B.

30. 26A Tricesimum capitulum nititur affirmare * multiplici racione quod nunquam per actum donacionis potest in aliquod transferri dominium, set quod nichilominus, actu donacionis completo, potest donatarius in se libere efficere civile dominium.

31. Tricesimum primum capitulum propter ultimam racionem capituli precedentis obicit civilia dominia esse superflua atque cassa; et solvit, ostendens utilitatem eorum in casu, et quod non sunt instituta a Deo, licet quodammodo approbata ab eo; et ulterius reddit causam quare apud carnales conclusio tricesimi capituli apparet mirabilis; ultra ostendens quod donacio in qua transfertur dominium est actus virtutis, licet non sit actus dominii.

esse M: *rem* B

32. Tricesimum secundum capitulum de commodacione, deposicione, ac pignoracione pertractat, ostendens qualiter in statu innocencie poterant exerceri, obiciendo multipliciter; ac solvendo declarat qualiter quis potest commodatarius esse rei pleno iure sibi subiecte, et obicit ac dissolvit.

33. Tricesimum tercium capitulum de pignoracione et de empcione et vendicione ostendit qualiter Ade poterant convenire racione sui originalis dominii; de empcione, quod non sit actus dominii, obiciens et dissolvens.

34. Tricesimum quartum capitulum declarat illam ultimam particulam descripcionis originalis dominii, scilicet, eis plene utendi, obiciens, ac dissolvendo ostendens qualiter defensio et repeticio et empcio in statu presenti conveniunt et in statu innocencie competebant originali dominio; et declarata recolligens tercium librum concludit.

I. IOHANNES. Iam cerno quod istud dominium ob hoc dicitur *originalis auctoritas*, quia primo homini in sua origine fuit collatum pro se et pro posteris suis omnibus; et quod Adam pro se et suis eam perdidit delinquendo; et quod in omni homine presupponit graciam originalem gratum reddentem, quam graciam recipiunt quicunque iustificati a Deo; et quod non variatur ista auctoritas sive istud dominium secundum varia-

Of the kinds of possession.

cionem gracie secundum magis aut minus aut secundum aliquas circumstancias corporis aut anime, licet modus utendi ab ista auctoritate procedens propter peccatum multipliciter varietur. Si placet particulam illam possidendi expone. [26A.

1. Possession is either a. natural, or b. positive, political, or civil.

RICARDUS. Possessionis species primo distingue.

IOH. Duas species sive duo genera michi videtur habere possessio, naturalem atque positivam sive politicam aut civilem.

RIC. Non est idem penitus positivum, politicum, et civile: primo quidem quoniam *civile* a *civibus* appellatur, et *politicum* a *polis*, quod tam pro *pluralitate* quam pro *civitate* accipitur, appellatur. Item, *positivum* a verbo *pono* descendit, eo quod ab hominis seu hominum voluntate sit *positum* quod posset contingere, si ab uno solo esset possessio instituta aut * pro B paucis, sive eciam pro viro et eius uxore. Verumptamen quia non instituitur ab homine quevis possessionis species singulariter pro se ipso, set species eius quecunque potest pluribus convenire, possessionis species que convenit pluribus potest civibus convenire; et ideo in usu communi ista tria synonome aut saltem equivalenter accipimus. Ulterius igitur istas possessiones distingue.

2. It may be either

IOH. Utraque harum possessionum potest esse communis aut propria, scilicet, uni soli aut pluribus convenire: et sic quatuor differencie seu species possessionis tam naturalis quam civilis michi videntur; una propria facto et iure communis, scilicet, qua quis ita rem occupat ut a iure possidendi et utendi alios non excludat, set ius possidendi rem illam cum eo communiter aliquibus aut omnibus iustis aut uni socio seu uxori permittit. Est alia possessio econtra iure propria et facto communis, qua quis proprio iure aliquo rem occupat, et nichilominus alium non habentem ius tale seu titulum possidendi rem illam ad communiter rem illam occupandam admittit. Est tercia possessio propria facto et iure qua quis rem aliquam singulariter iure proprio detinet, omnes alios excludendo et hanc censeo debere simpliciter *propria* appellari. Est quarta possessio communis facto et iure, scilicet, qua plures communiter rem occupant et singuli suo iure communi ipsorum; et hec, ut michi videtur, debet *communis* simpliciter nuncupari.

utraque om. B.

a. common by right but several in fact,

b. several by right but common in fact,

c. several both by right and in fact,

d. common both by right and in fact.

RIC. Istas possessionis species prudenter distinguis. Set adice quod naturalis possessio propria ac communis potest dici naturalis dupliciter: simpliciter sive primarie, scilicet, que solam originalem auctoritatem habet pro titulo et secundum quid; seu secundarie, scilicet, que preter originale dominium habet superadditam aliquam aliam legem nature, sicut infra clarescet de hiis qui lege seu iure laboris sive industrie aut originis prioritate

3. Natural possession may be either solely original,

or resting upon some other natural law.

om. *et* M.

clarescit B.

26B] res possident. Item debes adicere quod est possessio actualis qua quis actu voluntatis seu affeccione, sicut in sompno, cum non habet voluntatis actum, res occupat. Et est possessio habitualis seu quasi, qua quis nec actu nec affectu res occupat, set est in eo propinqua potencia non restricta ab extra nec intra ad res aliquas libere possidendum; sicut heres patris defuncti adhuc in utero matris existens habitu seu quasi habitu, propter propinquam in eo potenciam, iuxta iura non restrictam abextra nec a seipso abintra hereditatem huius occupandi, eam dicitur *possidere*, et forte per alios possidet de facto seu occupat. Est eciam potencialis possessio, que verius appellatur *quasi-possessio*, scilicet, facultas sive propinqua potencia ad res aliquas † quoad cuncta extrinseca impediunt libere occupantes, set cohibita abintra propria voluntate, scilicet, quia homo nonvult talia possidere cum possit: et ista distinccio in quinto istius tibi clarius exprimetur.

possidet B. Quae sequuntur usque ad fin. capit. in M desunt. *cum* (l. 2): cod. *tn̄*.

4. Possession is either *a.* actual, *b.* habitual, or *c.* potential.

C * IOHANNES. Istas distincciones accepto. Dic ergo nunquid possessio sit ius aliquod aut ius recte debeat appellari.

II. Possession is not a right.

RICARDUS. Non.

IOH. Solent affirmare apologi (conditores positivarum legum, intelligo) quod dominus sine possessione, quamvis ius habeat ad rem, tamen ius in re non habet set ius in re optinet possidendo.

RIC. Ius ad rem nondum adeptam ius in re efficitur re adepta; quoniam ex quo ius illud propter adepcionem rei non perit, per illud ius previum poterit adipiscens uti plenarie re ipsa ut sua, nullum ergo ius illi affert possessio. Item, possessio de iusticia est debita dominio ac domino re carenti, et eam iusto iudicio poterit optinere; ius vero nequaquam alteri iuri debetur nec ius, licet declaracio iuris, iudicio optinetur. Item, nullus in rebus natura communibus sine auctoritate legis potest sola voluntate ius proprium sibi acquirere, quoniam alias sine auctoritate legis posset alios a suo iure excludere: quiscunque vero rem possidens, si possessionem abiciat retento dominio, se reducens ad statum quem habuit, sine auctoritate extrinseca rem ipsam iterum poterit possidere; non ei ergo affert ius aliquod ipsa possessio. Item, dominium est ius sufficiens ad rem dominatam habendam sive iudicio optinendam; qua habita, potest dominus rei, quia dominus, libere uti ea. Habicio igitur sive occupacio sola cum dominio sufficit ad liberum usum rei: occupacio vero sive habicio rei cuiusquam nullum ius habet, eo quod talis. Alias enim iniqui in rebus occupatis ex occupacione impia ius haberent, et volucres ac bestie in rebus quas ex in-

1. The right which a man has to a thing takes effect when he obtains possession of it.

2. A right may be enforced by legal process.

3. A man who has a right in things common cannot claim it as property.

4. Lordship is a sufficient right to the obtaining of goods; so that possession by itself adds no fresh title.

habitacio M.

stinctu nature consumunt, cum tunc eas habeant, ius haberent; [260 C quod verum esse non potest. Non affert ergo possessio, quatenus est instrumentum dominii ad rebus utendum, plus iuris in homine quam efficit occupacio corporalis sive habicio realis in volucre; nec video unde alias possessio ius esset aut ius quodvis adiceret occupanti, nisi quia est instrumentum dominii immediatum ad usum. Possessio igitur nullum ius adicit possidenti.

IOH. Legum conditores affirmant quod melior est condicio possidentis; unde videtur possessio affirmare ius aliquod possidenti.

RIC. Illacio ista nimis est fragilis; quoniam sic potes inferre quod volucres ius in rebus habent et bestie, quia in eis, non dubium, est utilior condicio occupantis; et quod habens gladium extractum in prelio ius amplius optinet triumphandi quam habens gladium vaginatum, cum ad preliandum condicio eius sit melior; et ita in multis similibus inconveniens possit inferri, si condicio omnis que utilitatem adicit ius afferret. * Nullum D igitur ius novum affert possessio possidenti; unde possessio ius dici non debet.

5. A man may possess unrighteously, that is, without any right.

Item, secundum legis positores eosdem sunt aliqui dolose et per consequens nequiter seu impie possidentes, qui ius nullum habent in rebus ita possessis; non est ergo possessio ius aliquod aut ius afferens possidenti.

6. A man who receives possession of goods in pledge has only a temporary right in them.

Item, pignoratarii, locatarii, et generaliter usuarii possessionem rerum eis concessarum habent ad tempus quo eis res ille ab earum dominis conceduntur, et tamen aliud ius utendi rebus non habent; cum ius utendi ad certum usum loco iuris sufficiat, non est autem possessio ius utendi, quoniam in spoliato re in usum concessa remanet ius utendi possessione sublata: unde clarescit quod possessioni iuris nomen non competit.

III. IOHANNES. Potestne possessio naturalis titulus appellari?

Possession is a title,

RICARDUS. *Titulus* secundum grammaticam *signum* aut *causam* signat, et uterque sensus possessioni congruit naturali; quoniam possessio est signum dominii rei possesse et causa propinqua usus rerum, ut supra expressimus: non autem ex hoc potes inferre quod possessio aliquod ius existat; sicut de aliis signis et causis, ex hoc quod sunt tituli, quod sint iura non vales astruere.

IOH. Cave repugnanciam in premissis, scilicet, quod possessio nec est ius nec affert ius aliquod possidenti et quod possessio propria proprii possessoris ius possidendi excludit in aliis, quoniam exclusionem iuris possidendi in aliis nichil nisi ius aliquod potest efficere.

et quod . . . ius poss. om. B.

RIC. Non repugnant hec duo; quoniam ius illud quod pos-

26D] sessionem facit esse propriam possidenti est ius aliquod et vere a possessione distinctum, nec propter hoc valet possessio ius esse aliquatenus affirmari.

IOH. Nisi possessio propria ius sit, non michi videtur quod possidens rem aliquam propriare possit, quamvis alium a communiter possidendo rem ab eo possessam racione possessionis iuste repellere: nullus enim a rei possessione cuius est dominus potest (ut videtur) iuste reici nisi iure.

but not a righteous title unless by virtue of some extrinsic right.

dom. M: *dn̄m* B.

RIC. In statu presentis miserie sine iure aliquo possidentis potest possidens dominium rei illius iuste secundum leges humanas in multis casibus a possessione repellere, donec res esse sua iudicio decernatur: in quibus casibus non possessio, que non est ius aliquod, set lex positiva dominum spoliatum, donec fuerit per sentenciam restitutus, volentem rem suam possidere repellit. In statu vero innocencie, nisi fuisset lex aliqua positiva seu naturalis que dominium originale quoad possessionem et usum rerum artasset, non poterat quisquam a possidendo repelli; et si talis lex aliqua eo statu aut in statu presentis miserie possessionem rerum aut usum earum taliter restrinxisset, possidens non vigore possessionis, que nullum penitus ius est, set per aliud ius aliquod in possessore possessioni previum et ad tempus eius appropriacionem iustificans dominum a posses-
27A sione repelleret: * et est verum quod supra concluseras in obiectu, quod nullus dominus potest a possidendo rem suam reici nisi iure.

IOH. Igitur possessio nunquam est iusta proprio suo iure.

RIC. Veraciter illud infers, cum possessio a se nullum ius habeat, scilicet, sibi intrinsecum; set semper, cum est iusta ac propria, iure alio quo iusta ac propria efficitur prevenitur.

IV.

All possession in the proper sense of the word is righteous.

IOHANNES. Igitur omnis possessio a se ipsa est impia.

RICARDUS. Econtra consequitur quod, sicut nulla possessio a se ipsa est iusta, sic nulla possessio a se ipsa est impia; immo pro secunda conclusione huius materie de possessione hanc accipe, quod in primario ac puro sensu terminum hunc *possessio* capiendo, omnis possessio est iusta et nulla iniqua. Constat enim quod verbum *possidere* a quo descendit *possessio* a preposicione *post* et verbo *sedere* descendit; *sedere* vero, non dubium, quietacionem nature importat, ita quod *possidere* quietacionem adipiscentis rem post eius adepcionem importat, qualis quies quoad rem per quemquam adeptam sine iusto titulo occupandi in nullo iusto aut impio potest esse, aut saltem in nullo secure permanere: tamen secundum philosophiam moralem mali sunt pleni plenitudine, et sacra promit Scriptura quod *cor impii quasi mare*

fervens, quod quiescere non potest, et redundant fluctus eius in [27A *conculcacionem et lutum*, Ysa. lvii. 20; et Proverb. xi. 24, *Alii dividunt propria et diciores fiunt, alii rapiunt non sua et semper in egestate sunt;* non potest autem esse egestas in aliquo nisi in corpore affligatur ac spiritu, ita ut re male possessa quietem non habeat: ita ut, quasi sedendo quiete valeat ea uti, quin magis econtra racio naturalis offensa suadet ut ultra homo laboret ad rem ipsam quiete habendam, scilicet, legi seu racioni conformiter, ut extunc possit uti re illa quiete. Esto eciam quod *Est* B. ista sessio, quia verbum possidendi importat, quies corporalis *quia* om B. sola posset intelligi respectu acquisicionis rei taliter occupate, cum semper ex corporali quiete sequatur quies in spiritu: quia econtra ex turbacione spiritus necessario turbatur, et corpus, sicut in philosophia de Anima didicisti quod passiones anime redundant in corpus (et hec clare pretendunt verba Ysaie premissa, *Fluctus eius redundant in conculcacionem et lutum*); omnino consequitur quod quies spiritus ad illam sessionem et tanquam illi annexa consequitur, qualis non est in corde impii fluctuante. Omnis ergo proprie dicta possessio est iusta et nulla iniqua: ad quem sensum Salvator nos videtur transmittere, cum nos docet, *In paciencia vestra possidebitis animas vestras* (Mat. xi.), scilicet, ut per pacienciam, spiritu quietato, tunc Luc. xxi. 19. demum animas vestras et earum contenta veraciter possidere dicamur.

How could Judas *possess* a field?

IOH. Scriptura dicit Act. i. 18 de Iuda quod *possedit agrum de mercede iniquitatis;* unde consequitur quod habuit possessionem iniustam: non igitur importat * ipsum verbum possi- B dendi iusticiam.

The word is used in its vulgar sense.

RIC. Scriptura hec dicit vulgari loquendi usui se conformans, sicut et leges faciunt positive (iura enim hominum positiva civilia tempore Iude proditoris fuerant adinventa); scilicet, que poterat esse positive legis possessio, licet iniusta simpliciter: unde ibi de alia possessione fit sermo quam de possessione in suo sensu primario, que nunquam extat iniusta; unde, sicuti in principio operis huius expressimus quod *dominii* verbum per tyrannorum superbiam est a suo sensu primario translatum, sic de proprio ac puro primario sensu huius verbi *possessio* communiter est actum.

The lower animals have no possession of things,

IOH. Grata hec habeo; set non video cur volucres et cetera spiritum vite habencia non possident res sibi creatas in usum sive in escam: dicit enim Scriptura, *Ecce, dedi vobis omnem herbam afferentem semen super terram, et universa ligna que habent in semet ipsis sementem generis sui, ut sint vobis in escam, et cunctis animantibus terre, omnique volucri celi, et*

27B] *universis que moventur in terra in quibus est anima vivens*, Gen. i. 29, 30.

because they have no lordship,

RIC. Possessio est effectus dominii; unde, nisi in eos qui possunt habere dominium, cadere non potest possessio; quales non sunt nisi racionem habentes (sicut supra in secundo huius in declarando verbum *racionale* ostendimus): unde res omnes esse datas hominibus primis Scriptura pronunciat, *Ecce*, inquiens, *dedi vobis;* set ut essent non solis hominibus set necessariis sibi ad usum animantibus cunctis, in escam hominibus erant date, *ut sint*, inquit, *vobis in escam et cunctis animantibus terre.* Item, possessio necessario exigit previam voluntatem adepcione rei volite quietam (iuxta conclusionem immediate premissam); nec habent irracionabilia voluntatem, et ob hoc possessionem habere non possunt.

supra, p. 336.

being irrational and incapable of will.

IOH. Irracionabilia habent previum desiderium rerum eis necessariarum ad victum, quod quietari potest in eis rebus desideratis adeptis, sicut potest voluntas in homine quietari; ita ut propter desiderium huiusmodi quietatum re desiderata adepta dici poterunt *post sedere.*

RIC. Adam primus noster parens, tanquam tocius mundi inferioris sub Deo prepositus, in Paradisum translatus et a Spiritu sancto edoctus quomodo nomina animantibus cunctis imponeret, sufficientem loquelam pro se et sua propagine ad communicacionem inter se super rerum regimine, non dubium, accepit; alioquin minus perfectus factus fuisset in sua specie quam cetera animancia in suis generibus. Nec dubium quin ille sensus verborum quem ipse accepit a Spiritu per Moysen, qui eodem Spiritu afflatus sacram Scripturam de gestis in mundi exordio nobis traducendam conscripsit, in terminis positivis in
C ipsa Scriptura * nobis posteris exponitur intuendus. Cum igitur ceteris animantibus sensus verbi *possessionis* non competat, cum ipsa non sedeant ut homines, licet ambulent, stent, et cubant, aliquid proprium homini per verbum *possidere* concepit et nobis expressit: unde quietacio desiderii in eisdem post adepcionem rerum necessariarum ad escam possessio dici non debet. Quia igitur possessio est effectus immediatus originalis dominii, medius semper inter dominium rerum et usum earum, auctoritate dominii, necessitate naturali, et ordine usum rerum ad quem dominium ordinatur precedens; ideo in descripcione originalis dominii verbum *possidendi* posuimus.

IOHANNES. Hoc approbo. V.

As man's original lordship is two-fold,

RICARDUS. Nichilominus ad distincciones de possessione premissas debes adicere, sicut in libro secundo ostendimus, quod,

entire, of the whole world and its contents, and partial, of each particle of that whole; so also is his possession.

sicut originale dominium in homine unoquoque est duplex, inte- [27C grale (scilicet) tocius inferioris mundi cum suis contentis, et parciale cuiusvis particule illius tocius, et est parciale dominium pars integralis tocius integralis dominii; sic huic duplici dominio duplex, scilicet, integralis et parcialis, possessio correspondet, quarum utraque immediate iusta efficitur a dominio sibi conformi.

IOH. Set non intelligo qualiter aliquis terram totam aut mare totum poterit possidere.

Not only the whole earth but every element can be possessed by man;

RIC. Possessio est effectus medius inter dominium et usum eius quemcunque, ut diximus; quoniam nemo per dominium uti potest re aliqua nisi ab eo possessa, quamvis aliter (scilicet, non per dominium set per fraternum amorem aut voluntatem aliquam aliam delectandi) quibusque creaturis quisque utatur: et ob hoc possessio a dominio isto descendens, tanquam immediatus eius effectus, ad omnia usibilia se extendere potest ad que se extendit dominium, scilicet, ad totum orbem ex elementis quatuor et eorum contentis compositum. Cum enim Scriptura benediccionis humane primarie patenter affirmat terram homini titulo dominii fuisse subiectam hiis verbis, *Replete terram et subicite eam* (Gen. i. 28, ubi alia translacio habet *dominamini ei*, quam Augustinus exponit septimo decimo libro de Civitate Dei capitulo xxii.), iterum nono capitulo, *Implete terram*, et Sapiencie ix. 2, 3, dicitur, *Constituisti hominem ut dominaretur creature tue que a te facta est, ut disponat orbem terrarum in equitate;* que omnia dominium hominis super totum orbem terre videntur ostendere: non video cur non possit tota terra, modo tamen sue nature congrue, ab homine possideri. Unde in nostri Salvatoris nativitate carnali tocius terre unus legitur imperator: *Exiit*, inquit, *edictum a Cesare Augusto ut describeretur universus orbis* (Luc. ii. 1): nec de solo hoc esse dictum dominio, set de possessione, ex illis gestis apparet; descripcio enim et census oblatus pro capite possessionem terreni orbis ostendunt. Et pariter michi videtur de mari et de aere et de igne secundum magis * et minus. Dominium tamen et posses- D sionem habet homo aliqualiter ampliores super res suo imperio magis promptas et in quas ex institucione originis plures actus utendi potest libere exercere, quam in res illas in quas potest actus pauciores habere: et ideo quodammodo habet homo amplius dominium super res mobiles quam super immobiles, scilicet, elementa; unde de mobilibus extat dictum, *Quasi olera virencia tradidi vobis omnia:* et amplius dominium isto modo super aerem quam super ignem, et super aquam quam super aerem, et super terram quam aquam; sicuti exigit secundum philosophos hominis communis composicio naturalis ex terra et

Aug. de Civ. Dei xiv. 21.

but in varying degrees.

27D] resolucio eius sequens ex pena peccati in terram, quoniam natura sibi similioribus amplius sustentatur. Et ita decuit summe bonum, summe sapientem, et summe potentem Artificem super rebus amplius necessariis amplius homini providere subsidium, sibi super illis dominium ampliando et facultatem eo modo rebus ab eo possessis congrue possidendi. Unde in elementum ignis, de quo inter elementa quatuor minime habet homo in corpore, parum potest homo aut nichil, nisi quatenus ex providencia sui amantis Artificis eo utiliter uti potest in materia aliena congruenter sustentacioni sue nature terrestris. Propter istud tocius terre dominium puto dictum in Psalmo, *Celum celi Domino, terram autem dedit filiis hominum:* ubi sicut celum totum, non solum partem ipsius, Domino attribuit; ita terram totam, non solum partes eius, filiis hominum affirmat esse donatam. Et Eliphat Thomanichos dicit, *Sapientes confitentur et non abscondunt patres suos quibus solis data est terra* (Iob xv. 18, 19). Verba eciam Genesis supratacta, *Replete terram et subicite eam* (sive *dominamini eius*) id idem ostendunt; et racio id affirmat, quoniam homo irreprehensibiliter in partes terre quaslibet et innumeras quas continet actus dominii potest auctorizabiliter exercere: unde constat eum habere dominium super terram, et sic potest consequenter integralem possessionem ipsius habere et uniuscuiusque elementi alterius.

corpore: *origine* M.
terrestri B.
Ps. cxiii. 16.
thinanites M.

IOHANNES. Non ad plenum intelligo in quo dominium super terram, aquam, aut aerem, sive ignem a possessione distinguitur. VI.

Distinction between lordship over the elements and use of them.

RICARDUS. Deus, qui dominium rerum dedit hominibus ita libere, potest illud ab eis auferre et nichilominus usum rerum eis concedere; quod si faceret, cum usus possessionem supponeret, homines possessionem sine dominio retinerent; nec ambigis quin econtra multi sine possessione habent dominium: unde consequitur quod inter illa est aperta distinccio. Item, iam constitit quod possessio non est ius, et dominium ius est preclarum et nobile: unde quamvis dominium et possessio in rebus immobilibus sive per hominem intransferibilibus appareant et sint minus distincta * quam sint in rebus mobilibus, pro eo quod transferibilia possunt ex voluntate domini sui et sua industria domibus aut aliis clausuris ab eo teneri et secundum se tota ubi sibi libet reponi, quod de intransferibilibus fieri nequit omnino, et ob hoc non possunt ita appropriate sive proprie aut peculiariter sicuti transferibilia ab aliquo homine possideri (*proprie* enim ab adverbio loci *prope* descendit, ita ut ceteris paribus propinqua remocioribus magis proprie possideri dicantur; propinquiora ad votum habentis, intelligo); non propter hoc tollitur possessionis

ille B.
intransferb. B.
28A
transferb. B.
intransferb. B.
transferribit B.

1. Use, and therefore possession, may exist without lordship; and lordship without use.
2. Possession, unlike lordship, is not a right.

natura ex toto ab illis aut eius indistinccio a dominio poterit [28A affirmari, quoniam in suis partibus possunt ab hominibus sic includi et aliter occupari, nec eorum natura ea sustinet ab homine aliter possideri; et ob hoc occupacio partis in ipsis elementis occupacio tocius censetur, cum occupans illud intendit.

IOH. Secundum hoc possessio habet necessario actum previum voluntatis.

RIC. De possessione actuali recte hoc infers.

IOH. Hoc racione confirma.

Possession implies the will to possess,

RIC. Sicut dominium presupponit racionem et eciam potenciam volitivam, sic eius immediatus effectus, scilicet, possessio, supponit inmediatum racionis effectum, scilicet, actuale iudicium racionis et appetitum, qui est primus actus potencie volitive; qui appetitus sequens iudicium racionis voluntas vocatur: et sic possessio previam exigit voluntatem, sicud sensus ipsius tercium videtur exprimere, scilicet, post acquisicionem sessio (ut iam supra expressimus); licet verbum possidendi interdum pro possessione habituali sive ad possidendum libera facultate (ut cito infra clarescet), et aliquociens similitudinarie in Scripturis sumatur, ut ibi, *Noctem illam tenebrosus turbo possideat* (Iob iii. 6), et ibi, *Possidebit tremor ypocritas* (Ysa. xxiii. 14), et in locis similibus. Dominium autem nequaquam voluntatem hominis presupponit (iuxta superius iam ostensa), set oritur in anima ad presenciam gracie inspirate. Claret ergo quod ipsa possessio sic sequens liberam voluntatem a dominio suo sive a dominio a quo iuste procedit, tanquam a sua causa, in elementis sicut in mobilibus rebus distinguitur; licet non tantum nec ita patenter et pariter est de possessione habituali, quoniam illa voluntatem habitualem sive voluntatis habitum posteriorem dominio presupponit.

eciam: in B.

xxiii.: codd. 32.

whereas lordship is independent of will.

IOH. Possessio ad usum michi pertinere videtur, quoniam re possessa a labore sedemus et ita utilitatem consequimur eo modo.

RIC. Non omnis utilitas extat usus. Annon didicisti in philosophia Aristotelis de anima actum primum ab actu secundo distinguere, ut actus secundus sit actus primi, non autem dicitur actus primus aut quivis habitus sive disposicio esse usus, quamvis quoquo modo apte possit dici utilitas? Usum igitur non*nisi actum secundum, scilicet, operacionem, appella: pos- B sessio autem magis est acquisicionis finis.

VII. IOHANNES. Dic nunc cur verbum *naturaliter* posuisti in descripcione originalis dominii.

supra, p. 335.

Explanation of the description of original lordship

RICARDUS. Ad excludendum omnem alium previum posi-

omni B.

28B] tivum titulum possidendi ab ipso originali dominio; quoniam, as a right of possessing by nature. *quam* B. si aliquo alio titulo previo positivo rem quamvis aliquis possideret, non esset illa possessio naturalis simpliciter nec iustificata 1. auctoritate originalis dominii, set alterius adiecti dominii sive iuris alterius acquisiti, ex quo ab alio iure seu titulo acquisito previo dependeret. Item, illud eciam adieci propter impiorum 2. occupacionem rerum iniquam; quoniam, si quis peccator res occupat, illa occupacio violenta non vere naturalis existit, quoniam per tyrannidem illas occupare censetur, quia contra legem suppremi domini earundem, scilicet, domini Dei sui.

IOH. Quomodo innaturalis est illa possessio ad quam natura impellit? Solemus enim ea quae ex instinctu sive impulsu nature geruntur *naturalia* appellare; ad istam autem possessionem rerum necessariarum ad vitam non dubium natura impellit; unde naturalis eciam in peccatore esse videtur.

RIC. De actibus naturalibus, prout naturale contra voluntarium distinguitur, verum dicis; quia quicquid geritur ex instinctu sive impulsu nature non adhibita voluntate est actus naturalis censendus; qualis non est actus pretactus. De actu *violente* B. seu habitu naturali, prout naturale violento opponitur, non recte id dicis; quoniam ibi actus aut habitus, ut sit naturalis, non violentus, condicionibus duabus perficitur, scilicet, ut sit conformis nature impulsui, et ut sit conformis, non discrepans, gracie spirituali, que est forma omnis iusti voluntarii habitus atque actus: et ob hoc, quia ista possessio caret forma quam deberet habere, nec a solo naturali impulsu procedit, set eciam a voluntate non iusta, innaturalis, non naturalis, simpliciter affirmatur.

IOH. Si talis rerum usus sive possessio in peccante mortaliter innaturalis existat, consequitur quod sit vere peccatum; at econtra omittere vite necessaria ita est in peccatore homicidium et peccatum, sicut in iusto: et ita consequitur quod omnis peccator in omni usu vel abusu rerum ac possessione earum sit vere perplexus, ita quod sive utatur sive omittat peccato novo constringitur; quod stare non potest, quia tunc homo peccaret invitus.

RIC. Ultimum quod infers non sequitur, cum quisque peccator in quocunque momento, ut communis habet opinio, valeat veraciter penitere, et sic sine culpa res poterit libere possidere et cum gracia eis uti; unde, si penitere noluerit et ante penitenciam rebus utatur, penitat voluntarie, non invite: at si dixerimus, quod aliis videtur probabile, quod non in quocunque C momento potest quisquam peccator sufficienter ut * graciam recipiat penitere, licet incerto temporis tractu hoc possit, tibi

poterit responderi inconveniens nullum esse ut quisquis peccator [28C in possessione rerum et usu earum ad tempus aliquod sit vere perplexus, cum hoc ex culpa previa mereatur. Nec propter hoc ultimum quod intulisti consequitur, scilicet, quod talis peccaret invitus; quoniam sive uteretur rebus sive omitteretur libera voluntate a necessitate id faceret, et ob hoc voluntarie, non invite, peccaret, licet forte secundum logicam satis bonam probabiliter dici posset quod ex sua culpa ad peccandum protunc esset artatus.

Ioh. Si sic esset perplexus, deberet secundum iudicium racionis minus malum eligere; et omnis eleccio racioni conformis est recta; igitur iste peccator in tali casu recte ageret taliter eligendo, et per consequens non peccaret.

Ric. Non est ista eleccio recta simpliciter, quia nullus simpliciter recte eligit qualecunque peccatum, licet ex posito, scilicet, propter perplexitatem secundum quid, dicatur recta eleccio; nec sic secundum quid recte agere a peccato excusat: probabiliter *sic* om M. autem posset dici quod sic eligens minus malum proprie non peccaret, scilicet, culpam nullam committeret pena sensus plectendam, licet peccaret communiter accipiendo peccatum pro culpa cui pena sensus debetur et pro omni actu difformi, scilicet, gracia non formata: et istud probabilius michi est visum. Nec istud tollit quin usus talis sit violentus, quia contra legem summi Domini rei illius, et innaturalis, quia contra institucionem nature (ut diximus); et vere est iniustus, quia caret gracia regulante, et a Deo prohibitus. Unde Psalmista expressit, *Peccatori autem dixit Deus, Quare tu enarras iusticias meas et assumis testamentum meum per os tuum?* (Ps. xlix. 16.) et Ysa. i. 13, *Non offeratis ultra sacrificium frustra; incensum abhominacio est michi.* Sicut enim isti actus impiorum circa bona ipsius sunt malis prohibiti, ita ceteri actus circa consumpcionem aut aliam contraccionem beneficiorum ipsius; licet *faciat solem suum oriri super bonos et malos, et pluat super iustos et iniustos,* (Matth. v. 45.) et dicat de zizannia et tritico *Sinite utraque crescere simul:* (cap. xiii. 30.) sic enim prohibet et permittit, nequaquam precipit aut concedit; solis enim iustificatis accedentibus ad Deum per graciam usum bonorum suorum videtur concedere. Unde scriptum est, *Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos,* Mat. xi. 28; et Ysa. lv. 1, *Omnes sicientes, venite ad aquas, et qui non habetis argentum, properate, emite, et comedite.* Ecce, quod venire ad Deum precedit refeccionem et comestionem quas ipse concedit.

VIII. Est ergo possessio naturalis, correspondens huic auctoritati

Description of natural possession.

28C] originali, occupacio sive detencio voluntaria atque iusta rerum D * homini subiectarum ex sola auctoritate originalis dominii. Debes tamen attendere quod ista possessio naturalis est duplex: una absoluta sive plenaria, scilicet, qua quis rem pro suo usu omnimodo occupat; et alia modificata vel alias semiplena, qua quis cum modo tercio, scilicet, ad usum certum sive pro certo tempore sive loco rem occupat, sicuti occupant usuarii universi: et utriusque possessionis est aut esse potest in casu (ut infra patebit) originale dominium suo modo originalis auctoritas. Et dico *voluntaria* occupacio propter occupacionem animalium ceterorum, que voluntatem non habent, et ob hoc res possidere non possunt; quia insuper nullus naturaliter actu aut habitu quicquam possidet nisi rem actu aut habitu occupare voluerit.

in casu om. M. *originale* om. M.

IOHANNES. Dic qualem possessionem habuit Adam in Paradisum translatus.

Of Adam's possession in Paradise

RICARDUS. Cum solus erat, communem possessionem non habuit, scilicet, nec facto nec simul facto et iure communem; quia nec socium nec sociam possidendi propriam facto tunc habuit, quia solus tunc fuerat: set an habuit possessionem tunc aliquam facto et iure propriam tibi libet inquirere, aut iure communem.

Post *sociam* codd. *habuit* ins.

IOH. Ex quo Adam extra Paradisum creatus positus fuit in Paradiso ut operaretur et custodiret illum, et consequenter solus ibi existens nomina cunctis animantibus ut suis imposuit, videtur quod omnium illorum possessionem propriam tunc habebat, non solum facto set iure; quoniam ex quo in eo statu quo solus possederat Paradisum cum suis contentis nullus alius ius ea possidendi habebat, totum ius possidendi ea in sua sola persona remansit, et ita ipse omnia illa singulari seu solitario aut proprio iure possedit.

RIC. Donec in quarto huius discimus de proprietate tractemus, attende, sicut superius de originali dominio tibi respondimus quod potuit esse singulare seu de facto solitarium uni, nequaquam proprium in proprio sensu sive primario, scilicet, iure, sic proprie quod omnes alios excluderet, sic possessio Paradisi cum suis contentis, quamvis prothoplasto singulariter sive solitarie competebat, tamen esse sua propria, scilicet, iure proprio non debebat; quoniam, eciam si ipse nescisset, alius sue nature creatus equale in illis rebus cum eo dominium habuisset, sicut uxorem esse in prima formacione ipsius uxoris, sopore a Deo sibi immisso, esse nescierat, que tamen antequam soporem digesserat par cum eo rerum illarum iure dominium optinebat: et ob hoc nec tunc nec ante proprium dominium aut iure propriam possessionem habebat; nisi forte aliam causam proprie posses-

by himself,

prothoplausto M.

Ante *par* B *at* inserit.

sionis quam solitudinem aut singularitatem eum tunc habuisse [28D poteris invenire, preter hoc quod proprie sic communia possidendo Deo iniuriam intulisset, legem quam sibi dederat infringendo. Pluraliter enim, non singulariter, illi Deus contulit dona sua : *Dominamini*, inquit, *piscibus* * *maris*, et *Crescite et multiplicamini, et replete terram et subicite eam.* Si igitur ipse singulariter, scilicet, proprio iure sociorum exclusivo, sibi ista donaria propriasset, contra formam seu legem donacionis egisset, et ita peccasset.

Plur. om. B. 29A

IOH. De universitate rerum ei a Deo datarum hoc fateri compellor ex racione premissa, et eciam quia posteris irrogasset iniuriam, data eis a Deo communiter propriando; licet de particularibus rebus sibi necessariis sive accomodis, scilicet, de victu et vestitu et Paradisi particula illi accomoda, cur eas proprie non possedit non video, uxore eciam sibi creata.

and with his wife.

RIC. Quia secundum racionem premissam sic uxori intulisset iniuriam bona communia propriando; et pariter, si ipsi simul aut rerum universitatem eis datarum aut aliquas earum particulas simpliciter propriassent, posteris cum ipsis communibus dominis iniuriam irrogassent, bona eis et ipsis communia propriando.

IOH. Iam fateor quod nec ipsi nec aliqui posteri sine aliorum iniuria poterant rem eis aliquam simpliciter propriare, eciam casu necessitatis aliis reservato.

RIC. Innocens igitur in presenti nullus potest rem sibi aliquam sine fratrum suorum iniuria propriare.

IOH. Non sequitur, quoniam modo sunt alia dominia propria introducta, per que homines non tantum proprie possident set iure proprio dominantur; qualia in statu nostrorum parentum, si ipsi servassent innocenciam, non poterant introduci, quia omnino fuissent cassa, sicut in libro proximo est suasum.

supra, pp. 367 seqq.

IX.

Of the possession of Adam's posterity, had he not sinned.

RICARDUS. Non est hoc a nobis inibi affirmatum, set diffiniendum maioribus est dimissum; quoniam, si nostris parentibus primis innocencia remansisset, non michi est certum numquid posteri, quamvis in iusticia propagati sive concepti fuissent, peccare postea potuissent venialiter atque mortaliter: hoc enim diffinire nec affirmare voluimus. Quod si facere potuissent, non tunc, sicut nec nunc, dominia civilia inutilia extitissent, set tam iustis (scilicet, innocentibus) quam peccatoribus, sicut in presenti propter cohercendam maliciam, multum utilia extitissent; licet aliquibus tunc perfectis, sicut nunc imperfectis aliquibus, fuissent cassa et vacua. At si nullus in statu innocencie potuisset peccare mortaliter, potuissent tamen peccasse venialiter, eo casu adhuc omnino non video quin iustis minus perfectis tunc sicut

1. If they could have sinned, then civil lordship would have arisen without the fall;

2. even though they sinned but venially.

vacua: *vana* M.

3. On the other hand, supposing that they did not sin, it is still conceivable that property might have come into existence.

29A] nunc, non tamen tantum, necessaria fuissent sive utilia positiva dominia ad cohercendum peccantes venialiter ne sic peccando ceteris inferrent iniuriam. Si vero ex persistencia primorum nostrorum parentum in bono ita fuissent omnes posteri in iusticia confirmati (ut placet aliquibus) quod nullus peccare aliqualiter potuisset, adhuc poterit tibi dici quod, sicut propter dominia positiva possunt res aliquas in presenti proprie possidere, ita protunc, per legem nature qua iustum videtur ut prior origine ceteris paribus pocior redderetur in iure, potuerunt sibi terre ac B rerum mobilium congruas * particulas propriare sine iniuria aliorum (unde Iacob suo filio primogenito ita dicit: *Ruben, primogenitus meus, tu fortitudo mea et principium doloris mei, prior in donis, maior in imperio*, Gen. xlix. 3); sicut laboricio aut industria poterant, ut videtur, res aliquas, sufficiencia quoad omnes alios remanente, sibi et suo usui iure proprio simpliciter propriare. Non est igitur racio illa firma de possessione simpliciter propria (ut videtur) quod Adam nullius rei possessionem simpliciter propriam poterat innocens optinere, quoniam non per hoc (ut premissa pretendunt) posteris intulisset iniuriam aut uxori; licet nostra racio fuerat satis firma quod non poterat, cum solus erat aut postea, Paradisum cum suis contentis, scilicet, simpliciter proprie possidere, quoniam ad hoc nulla lex nature fuisset, sicut ad eleccionem particule sibi accomode (iuxta premissa) lex nature multiplex (sicut expressimus) sibi, ut videtur, poterat suffragari. Nisi igitur aliud refragabile econtra repereris, et cum solus fuerat et cum uxore et eciam postmodum innocentibus liberis procreatis, potuit Adam res mobiles atque immobiles sibi accomodis simpliciter proprie possidere.

pot. om. B.

X. Neither Adam nor Eve could convert anything granted to them for use in common into a several possession.

IOHANNES. Cum solus erat, videtur michi eum licite sic agere potuisse, scilicet, aliqua proprio possidere; set cum uxore nequaquam, quoniam ipse uxore sibi creata predixerat in sopore a Deo edoctus quod duo in carne una esse deberent: et ob hoc cum uxore in statu innocencie et post lapsum communionem bonorum omnium et ipsa cum eo servare debebant, veluti una caro, per huiusmodi individuam unitatem.

RICARDUS. Sentencias contrarias in hoc dicto convolvis; quoniam si solus existens poterat aliqua simpliciter propriare, eciam uxore facta potuit illa proprie retinere: alioquin antea ei simpliciter, scilicet, facto et iure, vere propria non fuissent.

scil.: sub B.

IOH. Hoc vereor me dixisse.

RIC. Ista unitas copule coniugalis est tanta censenda quod non nisi ex causa fornicacionis tunc sicut et nunc (secundum dictum Salvatoris in evangelio Mat. xix. 9) potuisset incidi.

Unde, ut videtur, nec eam sequens rerum omnium possessarum [29B ab eis iure communis possessio nisi criminaliter potuit dissipari, eciam eis liberis procreatis; quoniam tunc, sicuti cum soli fuerant, remansisset in eis ista unitas copule coniugalis: et per consequens omnis talis possessio sic durasset.

IOH. Si casus fortuitus contigisset quo ita in arto positi extitissent quod non nisi sufficienter pro eorum altero vite necessaria habuissent, verbi gracia, frustum panis aut carnis; numquit Adam robustior muliere in usu illius non debuit se preferre? ex quo divisione facta non minus ambo in corpore periissent, cum neutri porcio sua sufficeret: unde * videtur pocius eligendum C fuisse ut ipse saltem singulariter salvaretur; et preter hoc plus debuit corpus suum diligere ex ordine caritatis quam corpus uxoris, et per consequens duplici titulo debuit se preferre.

RIC. Quamvis innocenter viventibus talis necessitas nullatenus advenisset, quia tamen Deus casum illum poterat eis pro voto suo adducere, posito illo eventu, non poterat Adam rem talem suo usui propriando communionem nisi peccando dissolvere; quoniam legem divinam de communione servanda solvisset, et sue equali consorti in iure rei illius iniuriam intulisset. Nec salus ipsius in corpore sic peccando eligibilior extitisset quam mors innocens utriusque, veluti pretendebas; cum nunquam sit eligibilius aliquid habens peccatum annexum quam id quod est liberum a peccato. Nec ordo caritatis de amplius diligendo corpus proprium quam corpus alterius unquam id exigit, nisi ubi preferri poterit innocenter; qualiter enim poterat pocius Adam in tali casu mulierem renitentem postponere, quam potuisset si ipsa ei violenter pro viribus restitisset occidere et si alias solus re illa uti non posset, non video; quod quia non nisi peccando facere poterat, sic eam sua porcione rei illius destitui, ut michi videtur, facere non debebat. Ex istis consequitur quod Adam nunquam, eius uxore vivente, aliquod simpliciter proprium habuisset de rebus communiter eis datis in usum.

tamen: *cum* B.

pecc. om. B.

Post *enim* B *eam* ins.

non om. B.

XI. IOHANNES. Numquid hanc solam possessionem iure communem habuissent posteri eius omnes, si ipse innocenciam tenuisset?

Would Adam's children, had they remained in a state of innocence, have had only possession in common and not in severalty?

RICARDUS. Videtur quod perfecti, sicuti in presenti, possessionem communem, non propriam nisi facto, suo patri conformiter tenuissent; quoniam ad omnem usum et ad omnem actum iustum quem circa res usuales exercere volebant perfecti, sufficere eis poterat iure communis possessio, sicut et commune dominium; licet tunc, sicut et nunc, in utendo alimentis et vestibus possessionem actu propriam aliqui habuissent. De imperfectis vero, quales tunc fuissent, licet modo impari, sicuti

29C] in presenti sunt plurimi, magis michi videtur ambiguum. Perge igitur raciocinando, quid in hoc poterimus congruencius affirmare, sicuti in precedente istum libro de dominio extat actum.

supra, pp. 367 seqq.

eo om. M.

Ioh. Ex quo eo casu, sicut in statu presentis miserie, homines per regiones divisi fuissent per civitates et vicos per cognaciones, familias, et domos, et aliqui solitarie victitassent et leges directrices in moribus habuissent, et provisiones pro se et liberis suis et familiaribus; tunc fecissent, sicuti in presenti (iuxta disputata in libro proximo ante istum) videtur quod in necessariis ad sustentacionem secundum modum consimilem possessiones iure proprias habuissent.

supra, pp. 372 seq.

alio om. B.

Ric. Econtra videtur, ex quo tunc nullo eguissent alio quam originali communi dominio, non videtur quod possessione indi- D guissent alia quam iure communi, * propria tamen facto: et eo maxime illud videtur quod, existentibus omnibus bonis communibus quoad possessionem sicuti quoad dominium eorundem, nullus racionabilem usum alterius unquam aut aliqualiter impedisset, quia sic impediendo contra iudicium racionis egisset; unde consequitur (ut videtur) quod omnis rerum ac possessionis earum proprietas cassa ac supervacua extitisset. In innocentibus vero nullum ius cassum sive supervacuum (ut videtur) fuisset; unde consequitur quod in ipsis nulla possessio simpliciter propria, licet actu seu facto propria, extitisset.

Ioh. Sic nunc ego affirmo.

Ric. Set non ego, donec id examinemus solidius; quoniam (sicuti superius est ostensum) etsi Adam et Eva innocenciam tenuissent, non ex eo possemus fidenter asserere quod eorum posteri fuissent in iusticia confirmati, ita ut peccare non possent: et nichilominus, si omnes confirmati in bono fuissent, non minus ex aliis nature legibus poterant innocentes (ut videtur probabile) res communis dominii eis licite simpliciter propriare. Nec ob hoc minus est verum quod accipis, scilicet, quod communis possessio eis omnibus, eciam imperfectis, ad omnem usum iustum, sicut perfectis, potuit suffecisse, eo pocius (ut dicebas) quod nullus iustum usum in altero aliquo impedisset; sic quod non poteris ex aliquo quod adducis in facto concludere, scilicet, quod nullus innocentum possessionem simpliciter propriam habuisset, licet ita potuisse fuisse recte probares. Quod vero ulterius intulisti, quod omnis possessio simpliciter propria innocenter viventibus fuisset cassa atque superflua, in quibus nichil potuit

sic B: *unde consequitur* M.

12. It appears from the references below, lines 35, 37, 39, that the names of the speakers in the following dialogue have become confused, probably through the omission of a speech consisting only of a short sentence assigned to one of them. At all events it seems clear that most of the following passage belongs not to Ric. but to Ioh.

esse superfluum sive cassum,—quia pro eodem assumis sensum [29D superfluitatis et cassi, deciperis, quoniam quod de bonis nobis *ass.* om. B. utilibus est vere superfluum utilius pocius quam cassum sive frustratorium dici debet. Quid enim est aliud quam quod pro utiliori Salvator nobis promittit, cum dicit, *Mensuram bonam et confertam et coagitatam ac supereffluentem dabunt in sinum vestrum* (Luc. vi. 38), nisi supereffluens commodorum mensura, tanquam merces liberalissima atque habundantissima et per consequens utilissima nobis reddetur? quam si quis cassam, supervacuam, seu frustratoriam affirmare voluerit, non solum eum errantem (ut reor) set amentem astrueres. Non est igitur inconveniens set multum conveniens quod innocentes ius superfluum habuissent, non supervacuum nec eciam eis necessarium, set imperfectis habundans ad vitam innocuam transigendam. Cum igitur secundum leges ingenue racionis aut vigore alicuius earum non poterant innocentes particulas terre ac maris, ignis et aeris, et eciam particulas rerum mobilium proprie simpliciter possidere; cur eciam viri cum suis uxoribus, aut cum uxore et liberis ac suis domesticis; cur eciam communitates alie sive collegia in statu innocencie (ut incepimus suadere) bona huius- *statu* M: B dub. modi particularia que fuissent omnium innocentum * quoad 30A originale dominium illibatum bona communia sibi ex simili alicuius legis nature titulo propriare simpliciter, videtur non facile invenire: videlicet, segetes terrarum cultarum per ipsos, animalia domesticata per eos, edificia suo opere fabricata, pisces *animalia:* codd. *alia.* maris et celi volatilia et terre mineras ipsorum industria acquisita, et generaliter vestitum ac victum et quecunque eis necessaria, utilia, sive accomoda ad suam vitam mortalem transigendam eorum opere aut industria acquisita. Et eo amplius id videtur quod nullus alius innocentum taliter possidentibus invidisset, nec possidentes ex causis talibus seu titulis molestasset, set acquievisset racioni sive legi nature dictanti quod operans quiescenti, exercens industriam necligenti, circa rerum accomodarum sibi sive utilium possessionem habendam et usum, in earum possessione et usu aliis debebat preferri; dum tamen nullus de bonis communibus sibi ac suis tot aut talia simpliciter propriaret quod alterius status in gloria et honore primevis, quos propter constitucionem eorum super opera manuum Dei sui ex prerogativa originis acceperunt, maculam sustinerent. Sicut enim manna celeste, quo in deserto Dei populus quadraginta annis per dies singulos in habundancia pascebatur, propter suam teneritudinem in tercium diem servatum computruit et vermibus scaturivit; unde parce per gomor unius mensuram solummodo debuit a singulis occupari (sicut legitur Ex. xvi. 16–20): sic *sic: si* B.

30A] coturnices quia diutine poterant reservari a singulis de eodem populo usque ad decem choros capte atque siccate pro futuris temporibus servabantur (sicut legitur Num. xi. 2): unde Levit. xxvi. 10 eidem populo legimus hoc modo a Domino fuisse promissum, si legem servarent, *Comedetis vetustissima veterum et vetera novis supervenientibus proicietis*, ut ex hiis et aliis pluribus lacius in Scripturis expressis apercius instruamur iuxta condicionem rerum hominibus datarum in usum minus aut amplius esse pro futuris usibus reservandum. Unde dubium non videtur quin in statu innocencie, si cuncti in bono mansissent, de allece natatilium generibus homines amplius providissent, sicuti de segetibus et fetibus animalium ampliora servassent, quam de rebus cotidie promptis ad manum; cuiusmodi sunt pisces fluminum ac stagnorum. Unde apparet quod aliqua vite innocentum accomoda fuissent magno laboricio seu grandi opera acquisita, que causam appropriandi huiusmodi, iuxta supradictas leges nature, si appropriare libuisset, eis dedisset, quod in volucribus et reptilibus et aliis bestiolis secundum modum sue nature congruum crevimus observari. Singuli enim eorum pro se et suis fetibus necessaria in escam congregantes, congregata
20B * ex instinctu, quasi ex quadam lege, sibi appropriant, sine invidia seu molestia eis inferenda ab aliis, casu necessitatis excepto; in quo eas conspicimus non ea bona, veluti aliena, rapere, set ab aliis congregata eo casu ut sua recipere.

XII.

Argument in favour of the position that in a state of innocence men might hold some things in severalty.

IOHANNES. Non video quomodo unus potuit sine iniuria aliorum aliquam terre aut maris particulam quoad possidendum iuste taliter propriare; quoniam ille particule habebant herbas, fructus, bestias, volucres, et pisces producere in cunctorum hominum sustentacionem communiter: et sic illis particulis apropriate possessis ab uno alii cum maiori tedio seu labore potuissent suam vitam transigere; et sic inferreretur ceteris (ut michi videtur) iniuria, cum per fratrem suum ad tale dispendium urgeretur.

terram B. *possessionis* *ab uno alii tamen* B.

RICARDUS. Si possessio iniuriosa et per consequens iniusta existeret, non esset possessio naturalis set usurpacio pocius violenta dicenda: nichilominus poterit tibi dici, ut supra, iuxta regulam prelibatam, quod prior origine prior (ut videtur) esse debebat in iure. Unde, Adam solo creato, ipse potuerat Paradisum ex integro possidere, et solus de facto possedit (iuxta illud Gen. ii. 15, *Tulit igitur Dominus hominem, et posuit eum in Paradiso voluptatis, ut operaretur et custodiret illum*): et nichilominus, nato sibi Caym, poterat ipse Caym, si Paradisus eis sufficeret, Paradisum cum patre communiter possidere; set hac modificacione adhibita, quod pater filio et senior iuniori in

eleccione particule de Paradiso sibi accomode prior esset, et [30B libere posset pre aliis electam particulam proprie seu singulariter possidere, nisi (ut ante premisi) illa porcio sibi et aliis posset sufficere. In quo casu quisque post natus communicacionem illius porcionis potuisset legitime vendicare, et ipsam porcionem cum priore communiter possidere: ita quod prior origine posset particulam sibi et suis, si quos haberet, necessariam proprie seu singulariter occupare; non autem particulam quamcunque a voluptate decretam. Nec per occupacionem necessarie particule (semper intelligo, secundum racionis recte iudicium) filio suo seu nepoti (ut videtur) irrogasset iniuriam (ut affirmas); cum terre residuum illi et quibuscunque postea nascituris sufficeret necessaria, immo supereffluencia omnibus producendo; quamvis, commisso peccato primi parentis, ille iunior ad vultus sudorem amplius urgeretur quam si prior origine illam particulam non teneret; quoniam (ut videtur) non est dicenda iniuria ista posterioris per prioris occupacionem artacio, cum fiat conformiter racioni, scilicet, quod prior origine debet in possessione preferri: propter quam legem non propter originale dominium ista propria possessio naturalis est secundaria, nequaquam primaria. Si vero omnes in * innocencia perstitissent, C nec labor fatigans nec sudoris quodquam discrimen artasset, set gradatim, ipsis natis de matribus atque crescentibus, terre paulatim particulas sibi accomodas elegissent ad Paradisum; cum racio naturalis exposceret ut forsitan de ligno vite ederent, reddituri ad suorum eciam parentum solacium. Si igitur ista communiter hoc modo velim astruere, quid censebis?

velim: tibi B.

XIII. IOHANNES. Perpulcra esse ac veritatem habencia michi videntur.

Argument to the contrary.

RICARDUS. Sic michi, licet in quodam scrupulo, multo tempore videbantur; set tandem contrarium michi apparuit, scilicet, quod, si Adam et omnes sui posteri innocenciam conservassent, nullus eorum possessionem iure proprio propriam habuissent aut habere licite potuisset.

IOH. Probacionem conclusionis istius evidenciis omnibus premissis contrarie tanquam michi multum mirabilem acceptarem.

RIC. Beatus Clemens in epistola directa domino Iacobo tunc Ierosolimitano episcopo (et ponitur in Decretis, 12. q. 1., capitulo *Dilectissimis*) ita dicit: *Dilectissimis fratribus et condiscipulis Ierosolimis cum Iacobo fratre nostro habitantibus: Communis vita est omnibus necessaria, fratres, et maxime hiis qui Deo irreprehensibiliter militare cupiunt et vitam apostolorum eorumque discipulorum imitari volunt. Communis enim usus*

30C] *omnium que sunt in hoc mundo omnibus esse hominibus debuit: set per iniquitatem alius hoc dicit esse suum, alius istud; et sic inter mortales facta est divisio. Denique Grecorum quidam sanctissimus, hec sciens ita esse communia debere, ait amicorum esse omnia communia: in omnibus autem sunt sine dubio et coniuges, et sicut non potest dividi (inquit) aer neque splendor solis, ita nec reliqua que communiter omnibus data sunt ad habendum dividi debere, set habenda esse communia.* Hec ibi. Cui simile legitur beatum Iohannem evangelistam in faciendo sermonem contra appetitum diviciarum dixisse hoc modo: *Sol et luna, sidera, aer, et pluvia omnibus communiter sua beneficia largiuntur; sic et inter homines omnibus omnia communia esse deberent.* Ubi primo videtur pensandum quoad nostrum pro- 1. positum testimonium illius Greci sanctissimi confirmantis quod omnia debent esse communia veluti amicorum; et non est dubium quod bona amicorum sunt ita communia quod nullus quicquid habet seu possidet iure proprio exclusivo iuris utendi in suo amico. Hoc enim Aristoteles ipse in octavo Ethicorum asseruit, quoniam alias amicicia vera non esset. Item, pensare 2. debemus quod dicit amicos esse coniuges (coniunccione amoris, intelligo), ut ex hoc nobis ostendat quod, sicut a coniugibus nichil est proprio iure possessum seu habitum (sicut supra claruit de Adam et eius uxore), sic neque amicis potest proprio iure quevis esse possessio; quales fuissent omnes in statu inno- D cencie * permanentes, in quibus remansisset caritas inoffensa. Item, pensare debemus exemplum de indivisione aeris et splen- 3. doris, que indivisio intelligenda michi videtur continuacio naturalis tocius aeris et tocius splendoris, quantumcunque diversi per nares diversas particulas aeris et per oculos diversas partes splendoris de facto recipiant remanentibus ipsis totis continuis, ut eis pro voto singuli uti possint. Continuantur enim aer inspiratus ab uno et splendor in oculis receptus ab uno cum suis totis extrinsecis; et non est inter partes illas et tota extrinseca actualis divisio, set indivisio naturalis: unde dicit quod *dividi non possunt,* quin (scilicet) semper remaneant integra atque continua. Et quoad ius possidendi atque utendi omnibus indivisa et semper communia, ut ex hoc de omnibus inferat quod non debent dividi,—ita (scilicet) quod non remaneant communia, set sunt habenda communia, unde pro eodem habet esse indivisa et esse communia,—*Ita,* inquit, *nec reliqua que communiter omnibus data sunt ad habendum dividi debere, set habenda esse communia.* Si quis igitur dixerit quod in statu primevo aliquis potuit aliquam rem iure proprio possidere aut iure proprio ea uti, ita ut non remaneret aliis ius possidendi atque utendi sive habendi (ut ipse

fiunt B.

am. esse Decr.: codd. *enim am.*

supra, pp. 393 seq.

hic loquitur), consequenter affirmat quod ille potuisset aerem [30D
4. dividere et splendorem, ut non remansissent communes. Item,
cum dicit quod *communis usus omnium que sunt in hoc mundo
esse debuit, set per iniquitatem alius dixit hoc esse suum, alius
istud*, per *communem usum* intelligit ius utendi commune, quia
pro opposito illius communionis accipit quod alius dicit *hoc esse
suum, alius istud;* constat autem quod per *esse suum*, cum
suum sit pronomen possessivum, intelligere oportet ius pro-
prium; communis igitur usus huic iuri opponitur: unde constat
quod non aliud inportat quam ius commune utendi. Ex quibus
consequitur quod proprium ius utendi per iniquitatem (scilicet,
per peccatum) appropriando communia fuerat introductum; et
ita in innocentibus, in quibus nullum fuisset peccatum, nunquam
5. proprium ius fuisset. Item, Deus ipse et omnis ordo angelicus
solo iure communi omnibus iustis in rebus creatis in usum
eorum communem utuntur; quoniam Deus dominium suum
quoad res aliquas, et ius utendi quoad omnia ab eo creata, com-
municavit angelis atque hominibus: propter quod (ut michi
videtur) dicit apostolus, *Omnia vestra sunt, sive Paulus sive
Apollo sive Cephas, sive mundus, sive vita sive mors, sive pre-
sencia sive futura*, 1 Cor. iii. 22. Igitur, sicut nec in angelis qui
steterunt, sic nec in hominibus si stetissent aliquod proprium
ius possidendi sive utendi rebus communibus extitissent; set
per iniquitatem est factum quod *alius hoc suum, alius illud*,
6. esse dicebat. Ad quod urget racio naturalis quoniam appro-
priare communia est minuere ius utendi * in aliis, et iura inno- 31A
centum minuere, non dubium, est eis nocere; nocere vero
fratribus suis innocentibus non potuit convenire; igitur nec eis
competere potuit data illis et aliis communia simpliciter pro-
7. priare. Item, cum nullus innocens aut ingenuus velit suo
originali iure privari sive in sua primeva gloria maculari, nisi
fortassis propter sibi meritum cumulandum, non debuit quis-
quam iustus et innocens aliter hoc inferre; alioquin funda-
mentum illud legis nature dissolveret, quod legem continet et
prophetas (*Omnia quecunque vultis ut faciant vobis homines et
vos facite illis*, Mat. vii. 12): omnis autem propriacio iuris
minuit aut privat aliqualiter ius utendi in aliis; igitur non potuit
8. innocenter haberi. Item, ista iuris proprietas possidendo cassa
atque ociosa semper in innocentibus extitisset; quia nichil eis
commodi unquam attulisset, ex quo ad omnem actum et omnem
usum eis accomodum possessio iuris communis singulis in pos-
sessionis ordine suffecisset; quoniam nullam indigenciam nox-
iam, nullam invidenciam, nullam repugnanciam (ut supra supra, p.
diximus), habuissent, quin singuli semper sufficienciam, immo 398.

31A] affluenciam, omnium commodorum ad votum liberum habuissent communi iure utendi omnia possidendo. Vera est ergo nostra predicta conclusio quod, si Adam et omnes posteri eius innocenciam conservassent, nullus ipsorum possessionem iure proprio propriam habuisset aut habere licite potuisset.

XIV.

If possession is proper in fact, is it not also proper by right?

IOHANNES. Nescio repugnare: et tamen quomodo hoc stare posset non video, quoniam si innocentes poterant habere possessionem facto propriam, pariter poterant habere possessionem iure propriam (ut michi videtur); quoniam possessio facto propria iusta in eis fuisset, non solum in quantum possessio, set eciam in quantum propria facto possessio, et non potest proprium aliquod iure solo communi iustum existere (ut videtur); unde consequitur quod poterat in innocentibus esse aliquod ius proprium proprietatem possessionis iustificans.

RICARDUS. Vires tue mentis recollige, et attende quod proprietas possessionis propria facto tantum aliter potest iustificari quam proprietas possessionis proprie facto et iure; quoniam hec possessionis proprietas non nisi iure proprio iustificari potest in aliquo; alioquin non esset iure propria set iure communis. Proprietas vero possessionis proprie facto tantum iustificari potest ex causa multiplici; quoniam proprietas possessionis facti ex grammaticali sensu ipsius aliquid ponit, scilicet, possessionem, et aliquid privat, scilicet, communionem facti sive de facto. In eo quod ponit, scilicet, in occupacione, iustificari potest sufficienter ex communi originali dominio; quoniam quilibet ex illo dominio, ubi non obviat ius aliquod positivum, res ab eo dominatas iuste potest et libere occupare. In eo quod privat, intelligi potest iusta propter ius peculiare in occupante, quod alios privat a B communione sive excludit de * facto; que causa iustificandi (ut diximus) in innocentibus non fuisset: et intelligi potest iustificari illa communionis de facto previo per privacionem possessionis de facto in aliis. Optime enim de lege nature arguitur, Iste hanc communem rem possidet et nullus alius eam possidet, ergo iste iuste proprie de facto eam tenet. Sicuti igitur nullum ius proprium in illo exigitur neque efficitur ex verificacione huius antecedentis, Iste hanc rem possidet et nullus alius eam possidet; ita nec ad veritatem sui consequentis exigitur, scilicet, Iste iuste proprie de facto eam tenet seu possidet: set minor illa negativa ex sola iusta privacione, scilicet, quod rem illam non placet alteri cuiquam possidere, continet veritatem. Unde constat quod non recte superius affirmasti quod non potest proprium aliquod solo iure communi iustum existere; cum per ius commune et per privacionem facti in aliis, absque alio iure et

ponit: *potuit* B.

alio positivo quocunque, possit veraciter iustum esse. Cum [31B enim privacio nichil sit dicenda quod non potest aliquod proprium solo iure communi iustum existere, per diccionem exclusivam solo iure communi, que ita secundum logicam recte debet exponi iure communi et nullo alio quam iure communi, privacio que nichil est nequaquam excluditur.

XV. Answer to the argument that possession is property.

IOHANNES. Plurimum letificor hoc videre. Tolle cetera que in contrarium superius adduxisti; et utinam aliquo documento succincto ea patefaceres: non artare.

RICARDUS. Leges nature de preferendo priorem origine aut eum qui ingenio, industria, labore, seu opera in eligendo res sibi accomodas, aut in possidendo acquisitas per eum aut eis utendo, de prerogativa facti ex causa adiecta debent intelligi quoad possessionem et usum, non de prerogativa iuris possidendi sive utendi; aliud est enim causam propriam quam proprium ius habere. Sufficere enim debuit cuique innocenti quod particulas rerum sibi accomodas posset taliter occupare quod possessionem et usum plenum ipsarum sine inpeticione cuiusquam quiete posset habere, a iure utendi neminem excludendo, set quolibet alio approbante aut tollerante seu saltem non impugnante possessionem et usum ipsius; pleno iure rerum illarum nichilominus singulis reservato, sicut coniuges et veri amici communibus rebus utuntur, nullo usualium rerum iure penitus pocius in uno quam in alio pereunte, set de omnibus ab eis seu aliquo ipsorum possessis equali dominio et equali iure utendi in singulis remanente.

IOH. Istud documentum breve accepto, dum tamen in modico amplius illud elucides; quoniam ex quo leges iuste dant uni prerogativam facti ut possit in eleccione preferri, omnino consequitur quod ille iuste, quia iusta lege, prefertur quoad possessionem *quia: que* B. rei per eum electe habendam, et per consequens ille a * lege illa iusta habet ius tale quo debet preferri, quod ius alter non habet, C et per consequens ille habet ex iure prerogacionis huiusmodi possessionem propriam non tantum facto set iure.

RIC. In toto usque ad conclusionem vere affirmas et de nostro nichil infirmas; quoniam ius illud prerogacionis non possessionem (cum ius illud posset esse in impio) set prerogacionem *ipio* B. iustificat, et remanet possessio iustificata solo originali dominio et propria facto solo, nullo iure proprio iustificata seu iusta effecta: nec esset mere naturalis possessio, si esset iustificata hoc iure adiecto, cum mere naturalis possessio innocentibus suffecisset; set michi videtur magis probabile quod nullum tale ius prevencionis seu prerogacionis fuisset in eis, set illud, tan-

31C] quam maculam sue ingenuitatis primeve, penitus reiecissent, aut ex sue institucionis innocentis regulis omni tali iure adventicio, supra, p. 402. tanquam sue glorie macula, caruissent. Ex quo (iuxta nostras raciones pretactas) tale ius quodcunque semper in innocentibus supervacua extitisset: unde nec perfecti aliquod ius in presenti retinent.

IOH. Hoc secundum gratanter accepto: set secundum hoc cibus degluttitus in stomacho, quamdiu mansisset, fuisset pari iure utendi atque dominii aliorum sicut gluciantis.

RIC. Verum concludis: quod ex hoc potes advertere, si *deglucians* B. cibum deglucien*s* illum urgeretur evomere, sine novo iure aliquo acquisito quisque priorum haberet ius idem in illo sicut ante masticacionem habebat; et ob hoc ex actu seu usu fratris sui, re ipsa manente, nullum rei illius aliquis ius amisit. supra, p. 301. Pro quo clarius intuendo tene memoriter que de dominio in primo huius ostendimus, cum de consumpcionis actu inibi actum erat.

IOH. Illa habebo pre oculis, et gaudenter attendo quod talis propria facti possessio gloriam primeve dignitatis humane in nulla persona innocenter vivencium minuisset, iure equali dominii atque utendi in omnibus honorem et gloriam conservante; que gloria imminuta fuisset in singulis, si singuli aut aliqui possessiones simpliciter seu iure proprias habuissent.

RIC. Ista (ut michi videtur) probabiliter advertisti; quoniam michi videtur ista sentencia amplius convenire legi coniugii et amicicie innocentum atque nobilitati eorum et inoffense semper caritati ipsorum, quam prior sentencia. Unde dominus noster Iesus, volens suos apostolos atque discipulos ad statum suum primevum ingenuum, prout fieri potuit in statu nostre presentis miserie, revocare, pro regula eis dedit, *Quicunque voluerit inter vos maior fieri sit vester minister, et quicunque voluerit inter vos primus esse erit vester servus* (Mat. xx. 26). Marchus dicit, *Si quis vult primus esse erit omnium novissimus et omnium minister* (Marc. ix. 34). Constat autem quod eos volebat esse quasi ministros, et servos noluit aliquod ius proprium in D rebus * administrandis habere, cum sic habere alienum sit a ministro et servo. Si quis tamen affirmare voluerit, propter probabilitates supra adiectas aut alias, quod in statu innocencie fuisset aliqua possessio propria iure proprio possidentis, in ceteris que tangentur in libris sequentibus teneat conformem sentenciam, quia nos premissam sentenciam tanquam nobis probabilem consequemur.

IOHANNES. Sic fiat: dic ergo ad quanta se extendit ista pro- XVI.

Of the extent of natural possession.

pria possessio naturalis; intelligo, quantum potest homo isto titulo possidere. [31D

Ricardus. Tibi succincte respondeo. De omnibus subiectis cuicunque ex titulo originalis dominii quilibet occupare potest, tenere, et possidere quecunque pro libito, hoc servato quod nulli iniuriam inferat et erit possessio eius iusta. Unde de piscibus, volatilibus, feris, et bestiis nulli nullo titulo adventicio propriatis, super quibus habet quilibet iustus originale dominium liberum in presenti, potest quisque plura seu pauciora libere occupare, dum tamen in possidendo a racionis libramine rectangulo non declinet; sic quod quantitas rerum ad quas se extendit ista naturalis possessio non est nisi racionis iudicio prefinita: ita quod iuxta varium cursum temporis et loci, eciam iuxta condicionem rerum usualium ac aliarum rerum, precipue personarum, circumstancias variatas in presenti, potest ista possessorum quantitas variari; et ita potuit si omnes in innocencia permansissent. Sicuti enim Salamon in pigro pigriciam sive necligenciam reprehendit, cum dicit, *Vade ad formicam, o piger, et vias eius considera, et disce sapienciam; que, cum non habeat ducem nec preceptorem nec principem, parat estate cibum sibi, et congregat in messe quod comedat;* cuius reprehensionis causam annectit hoc modo, *Usque quo, piger, dormi, etc., Veniet tibi quasi mare egestas, et pauperies quasi vir armatus:* sic eciam sibi diligenter commoda providentem commendat, cum addit, *Si vero impiger fueris, veniet ut fons messis tua, et egestas longe fugiet a te* (Prov. vi. 6–11); ut nobis ostendat, iuxta circumstancias supratactas, nos debere plura seu pauciora pro futura indigencia possidere.

XVII. Iohannes. Dic an iste possessiones naturales sint abdicabiles an inabdicabiles, sicut ipsarum dominium.

Natural possessions can be renounced

Ricardus. Ex premissis hoc constare videtur; nam ex quo non possunt haberi sine previa voluntate, sicut voluntarie admittuntur, sic eadem libertate abdicari possunt seu abici, cum habentur.

Ioh. Non hoc solum querere intendebam, set numquid iuste valeant in presenti et in statu innocencie. Numquid sine peccato possint abdicari?

in this present state,

Ric. In presenti communis possessio naturalis ac propria qualiscunque, que non est necessaria ad transigendam istam vitam mortalem nisi obsistat causa extrinseca (sicut professio vel status persone vel condicio qua artatur forsitan * aliis pro- 32A videre aut alia causa consimilis), potest a quocunque, servata iusticia, abdicari; quoniam naturalis racio sive iusticia, talibus

32A] causis sublatis, nullum artet sibi non necessaria possidere, quamvis illa possit iuste nichilominus occupare. Unde constat quod, quia status nostri primi parentis, qui constitutus est a Deo tocius mundi huius inferioris prepositus, ac specialiter ut operaretur Paradisum et custodiret illum (ut precedens istum liber ostendit), exegit ut subiugata suo dominio custodiret, non potuit, servando iusticiam, Paradisi possessionem voluntarie abdicare; quin pocius contra statum suum sic agendo peccasset: nec sibi filiis procreatis potuit solam necessariarum sibi (scilicet, sue persone) possessionem tenere, ex quo de iusticia, qua dimissa peccasset, tenebatur filiis parvulis necessaria providere.

but not in the state of innocence.

supra, pp. 340 seqq.

IOH. Filiis suis omnibus factis adultis, non tenebatur eis necessaria providere, quia de ipsis sibi singuli suffecerunt; tunc igitur istam possessionem tam Paradisi quam rerum omnium aliarum non necessariarum poterat libere servata iusticia abdicare.

RIC. Nisi quicquam aliud obstitisset, fateor ita esse; quoniam, eo modo ut sextus huius ostendit, ipse se suo primevo statui conformasset: et videtur sibi fuisse expediens ad gubernacionem multitudinis populorum, quales erant nondum tempore sue vite, innumeris legibus humanis adhibitis, quod ipse, solicitudine mundi abiecta, penitencie sui peccati, quo deformaverat progeniem suam totam, et aliis spiritualibus Deo gratis operibus solicitudinem adhibere. Immo, legibus humanis adiectis et civilibus dominiis a Deo aut ab hominibus introductis, sublata fuit in ipso et in successoribus suis usque in presens mundi inferioris et parcium eius ista iure communis possessio, cum singuli domini proprietatem in suis particulis habuerunt.

Adam ought to have renounced them after his fall.

codd. *non dum*.

XVIII.

Explanation of the qualification *homini natura subiectas* in the description of original lordship.

supra, p. 335.

IOHANNES. Cur adicis *homini natura subiectas* in descripcione dominii supradicta.

RICARDUS. Quia dominium non est respectu rerum omnium possessarum, set tantum respectu rerum homini subiectarum: prima enim mater nostra primogenitum suum fratricidam pariens exclamavit, *Possedi hominem per Deum* (Gen. iv. 1); nequaquam tamen domina Caym eiusdem filii sui fuit, quoniam Caym equalis nature non fuerat Ade natura subiectus, licet in moralibus parentibus filii sicut subiecti. Item, quia dominium non est respectu rerum omnium visibilium (sicut infra patebit tractando de usu); quoniam utimur angelis et hominibus atque celestibus quibuscunque corporibus, quorum tamen dominium non habemus: ideo clausulam illam, *res natura sibi subiectas*, adieci in descripcione humani dominii, iuxta illud Psalmi, *Omnia subiecisti sub*

infra, pp. 410 seqq.

Ps. viii. 8.

pedibus eius, oves et boves universas, insuper et pecora campi, et illud Gen. i. 26, *Ut presit piscibus maris*, etc. [32A

IOH. Si tantundem valet, habere rem naturaliter sibi subiectam et habere rei illius dominium, idem per se ipsum exponetur; * cum dominium per rerum subieccionem describitur. B

RIC. Non sunt illa duo in sensu equalia; quoniam, sive bonus homo fuerit sive malus, res iste mundi inferioris sunt sibi natura inferiores et imperio humano subiecte, eo quod est factus ad Dei ymaginem et mortalis. Unde preter graciam gratificantem ceteris animantibus imperare potest homo de facto ex condicione nature, quamdiu usum habuerit racionis: et sic superioritatem facultatis sive imperii naturalis habet sine gratificante gracia super ea; dominium vero non habet in rebus huiusmodi nisi iustus (ut superius est probatum), neque sine gracia ipsorum habet usum iustum simpliciter (iuxta ibidem ostensa).

imp.: *īpis* B, ·n·pnⁿ M.

supra, pp. 344 seqq.

XIX. IOHANNES. Dic michi ulterius cur dominium describis per usum.

Explanation of the description of lordship as use.

supra, p. 335.

RICARDUS. Quia usus est finis dominii et fructus eius precipuus, et non nisi propter usum datum est homini: unde Scriptura, tacens collacionem dominii, eius finem seu fructum vel usum in benediccione previa hominis sic expressit, *Et benedixit eis, et ait, Crescite et multiplicamini, et replete terram et subicite eam, et dominamini piscibus maris et volatilibus celi*; dominari enim est uti rebus creatis per dominium, et subicere eam est uti rebus creatis.

Use is the end of lordship

Gen. i. 28.

et: *eciam* B.

IOH. Dominium res nobilior esse videtur quam usus; non est igitur usus finis dominii, cum finis sit nobilior hiis que sunt ad finem.

RIC. Multo prudencius econtra astrueris, scilicet, quod usus nobilior extat dominio, et multum utilior ad transigendum vitam mortalem; quoniam, etsi homo careret dominio rerum et usum haberet earum, vitam istam mortalem apte transigeret, non econtra. Unde, cum usus non fuerit homini necessarius, scilicet, post hanc vitam in vita beata, dominium eius super omnes creaturas istas cessabit; sicuti propter suam mortalitatem dominium istud in origine sua accepit: et ita in parentibus nostris cessasset, si in innocencia perstitissent, cum completus in sua progenie fuisset numerus electorum; et ante fortassis, si ipsi ante alios, ut aliis locum cederent super terram, fuissent de ista habitacione terrena sublati. Et dico *fortassis*, quia econtra magis videtur, scilicet, quod simul ipsi cum sua tota posteritate et mundi consummacione ad gloriam translati fuissent, sicut omnes angelos simul credimus in gloria consummatos: pro quo

and nobler than it.

32B] facere id videtur, quod, cum non fuisset locus aptus homini non glorificato in corpore nisi in terra, nusquam ipsi parentes primi transferri potuerant; cum Paradisus, non dubium, iure hereditario omnibus eorum filiis fuisset communis. Ex quibus probabilis, licet dura, questio sequi videtur, scilicet, quod in comparacione ad reprobos paucissimi sunt electi; quoniam secundum hoc non erunt plures salvati quam terrena ista habitacio simul ad cohabitandum corporaliter ac suo modo mortaliter capere potuisset. Set heu, quam pauci sunt tot in comparacione eorum
C qui a mundi origine ab * illis primis hominibus sunt traducti, et eorum qui usque in finem seculi sunt futuri. Recte igitur per usum debuit istud humanum dominium diffiniri sive describi, cum non sit verum aut vere dominium, set pocius commodacio sive ius utendi (sicut in secundo huius ostendimus); nec sine usu debuit remanere; nec nisi propter usum fuerit primo donatum; et ad usum veluti suum finem dominium ipsum naturaliter ordinetur. Non tamen hoc eo modo debes accipere, ut unicus actus utendi totali Ade dominio intelligatur nobilior, set quod genus usus generi dominii preferatur.

supra, p. 335.

IOH. Si genus usus genere dominii nobilior sit censendum, singularis usus, scilicet, equi aut bovis aut domus seu rei cuiusque alterius, rei illius dominio debet preferri: cum igitur sit econtra quod preferendum est equi aut aliarum rerum dominium eiusdem usui singulari, quoniam quisque nisi fatuus pocius equum eligeret quam unicum usum eius; consequitur quod dominium sit usu nobilius.

RIC. Tibi facile respondetur quod maiorem nobilitatem dominii quam usus singularis simpliciter ex hoc exemplo non arguis, nisi probas quod usus totalis equi aut bovis aut rei alterius dominio rei illius minus nobilis habeatur: tunc enim de usu equi, sicut de usu panis aut vini, de quo illud non potes inferre, recte concluderes; malles enim habere equi usum totalem sine equi dominio, quam equi dominium sine usu, quod sic tibi semper esset inutile, quo modo agitur inter dominum nostrum papam et fratres minores. Non est igitur hesitandum quin usus rei sit nobilior dominio, eligibilior, atque utilior.

nisi: cū B.

IOHANNES. Dic michi ulterius in descripcione premissa dominii primorum parentum nostrorum quid verbum *utendi* importat. Solent enim mundanarum legum edocti astruere usum non posse esse rei usu seu actu consumptibilis, set solius rei de qua percipi potest utilitas substancia eius salva. Nec modus ille loquendi videtur a sacra Scriptura penitus alienus. Ecce enim Gen. xvi. 6 scribitur, *Ecce, ait, ancilla tua in manu est;*

supra, p. 335.

XX. Explanation of the word *utendi* in the description of original lordship.

[32 C]

utere ea ut libet; et Iud. iii. 15, *Utraque manu utebantur pro dextera;* et Thobie xii. 19 dixit Raphael angelus, *Ego cibo invisibili et potu qui ab hominibus non potest videri utor:* et multa sunt similia in Scripturis. Constat autem quod de ancilla, de manibus, de cibo invisibili Raphaelis utilitas percipi potuit salvis ipsa ipsarum rerum substanciis. At econtra Scriptura testimoniis extat plena quod usus est rerum actu consumptibilium. Unde Ex. xxviii. 42, 43, *Facies femoralia linea et utetur eis Aaron;* et Iud. ix. 9 legitur in parabola de oliva, *Numquid possum deserere pinguedinem meam qua et dii utuntur et homines?* et 2 Reg. xiii. 18, *Huiusmodi enim filie regis* * D *virgines vestibus utebantur.* Item, Hest. ii. 12, *Pigmentis et aromatibus uterentur.* Item, Eccli. xxxi. 19, *Utere quasi homo frugi hiis que tibi apponuntur, ut non cum manducas multum odio habearis;* et Paulus ad Tymotheum, *Vino modico utere propter stomachum tuum,* 1. ad Thim. v. 23; et Ios. v. 12, *Nec usi sunt ultra cibo illo.* Constat autem femoralia, pinguedinem, vestes, apposita ad manducandum, esse de rebus usu seu actu consumptibilibus; unde videtur quod talium rerum sit usus: et hoc dicitur Levit. 7 isto modo, *Adipem cadaveris,* etc. *et eius animalis quod a bestiis captum est habebitis in usus varios;* et Iud. xix. 19 dicitur, *Habentes panem et vinum in meos et ancille tue usus.*

Ios. v.: *Ios.* 6 B.

codd. *habebit.*

Use means 1. the reasonable employment of things

RICARDUS. Verbum *utendi* ibi exposui per *racionabiliter seu utiliter rem tractandi;* et intelligo, sive id fiat de rebus subiectis dominio mente sola, vel mente et sensu corporeo (sicut infra patebit): et intelligo *utiliter,* scilicet, vere vel saltem iuxta iudicium practice racionis; hoc dico propter casum in quo racionabiliter videtur usus utilitatem afferre, et fortassis nulla utilitas inde consequitur propter providenciam Dei superiorem nobis occultam, aut propter eventus fortuitos qui speratam utilitatem impediunt, aut propter peccatum illius futurum qui utitur, qui fortassis per suum peccatum cohibet sperate aut alias debite utilitatis eventum. Item, intelligo generaliter sive id fiat re tractata salva sive ipsam consumendo (sicut ibi tibi expressi); quoniam de utrisque rebus Scriptura ostendit nos usum habere, sicut per te supraposita satis affirmant. Et ob hoc nulla est repugnancia in Scriptura super hiis que tu superius adduxisti; quamvis aliqui sequentes modum positum in legibus humanis usum non ponant in rebus actu utendi consumptibilibus, set actum consumpcionis earum abusum appellant: nec super voluntario usu loquendi, set super sensu verborum quem per sacram Scripturam Spiritus sanctus nobis expressit, congruit nobis inquirere. Si tamen ad rerum naturam attendimus, nec

supra, p. 335.

infra, p. 413.

2. consumable or non-consumable.

supra, p. 336.

actu B.

32D] panis nec vini nec ovi nec casei nec alterius rei comestibilis sive potabilis substancia unico actu nostro consumuntur; quin pocius eis utimur antequam consumantur: quamvis enim res huiusmodi quoquomodo actu comestionis digerantur in ore, non propter hoc statim consumitur ipsarum rerum substancia, set forme substanciales talium rerum et forme earum accidentales in stomacho remanent satis diu, licet non salva substancia earum in toto, et eis utimur digerendo; sicuti accidencia sacramenti altaris lacerata non integra ad nostram utilitatem in nostro stomacho notabili tempore detinentur, ex quibus nonnunquam aliqui nutriuntur. Si igitur talia nutrimenta quis urgeretur evomere, utique ad nutricionem aliorum, maxime si prepararentur homi-
33A nibus egrotantibus, in casu amplius * proficerent quam si immasticata antea sumpta fuissent; sicuti in pueris satis liquet, qui plura sua nutrimenta a nutricibus suis premasticata suscipiunt. Item, panis, vinum, et ova, carnes, et pisces, quamvis consumantur per usum nostrum sola digestione in stomacho, ita quod in hiis speciebus suis non remanent, tamen non ita usu consumuntur quin aut tota eorum materia aut maior pars ipsarum materie cum formis substancialibus ipsius remaneat, et a sumentibus per egestionem emittitur: cuius materie postmodum poterit esse usus, cum ad impinguacionem terre materia ipsa sit utilis; sicuti utilis est ad huiusmodi commoda fimus equorum et bovum, et eciam hominis urina ad alicos morbos curandos est utilis, et similiter eius egestio. Non obstante igitur quod tales res consumptibiles usu dicantur, scilicet, quia utendi actu speciem suam perdunt; usibiles nichilominus dici possunt, earum post usum tali materia remanente. Unde plures docti yconomi pasturas ovium vicinis suis concedunt, ut oves cubant in terris suis de noctibus ut ipsas terras egestionibus suis impinguant; et alii paleam nonnunquam ac fenum vicinis suis indigentibus pro suis iumentis concedunt, ita ut fimum eorum recipiant: ita quod domini rerum taliter concessarum, retento in eis dominio quoad earum materiam, post digestionem et egestionem possunt consequi magnum commodum, non obstante quod modo premisso, scilicet, quoad formam suam specificam consumantur; licet de hoc in rebus communiter non curatur: unde fortassis evenit quod usus in humanis legibus de rebus talibus non dicatur, nec est ita proprie usus dictus in contractacione talium rerum sicuti est in rebus de quibus fructus corporalis potest haberi, earum salva substancia.

prod. B.

eorum codd.

IOHANNES. Placent hec michi: ex quibus adverto quod usus XXI.
non est nisi racionabilis sumpcio rei, non contra posicionem eius

Unreasonable employment of things is not use but abuse.

consumpcio sive accepcio; set ille actus abusus verius appellatur. [33A Et ob hoc semper michi videtur iniustus, iuxta illud Gen. xix. 8, *Habeo duas filias, abutimini eis*, et illud Gen. xxxiv. 31, *Numquid ut scorto abuti debuerunt sorore nostra.* Sic scribitur Iud. xix. 22, *Educ virum qui ingressus est in domam tuam ut abutamur eo.* Sic ait Paulus apostolus, *Ne abutar potestate mea in evangelio*, 1 ad Cor. ix. 18. Et multa sunt hiis similia in Scripturis, que satis ostendunt irracionabilem rei sumpcionem esse abusum et per consequens esse peccatum. Item, videtur michi ex illo quod volucres celi et animancia terre, quamvis habeant potestatem a Deo sumendi escam (iuxta illud Gen. i. 29, 30, *Ecce, dedi vobis omnem herbam afferentem semen super terram, et universa ligna que habent in semet ipsis sementem generis sui, ut sint vobis in escam, et cunctis animantibus terre omnique volucri celi*), quod non propter * hoc possunt rebus uti, cum careant racione. B

Other creatures than man have not strictly speaking use of things.

que B.

RICARDUS. Hec omnia de proprie dicto usu, iuxta sacras Scripturas, ut puto, provide advertisti. Nec obstat quod dicit apostolos ad Rom. i. 26, 27, *Nam femine eorum immutaverunt naturalem usum in eum usum qui est contra naturam; similiter enim et masculi, relicto naturali usu feminarum, exarserunt in desideriis suis invicem, masculi in masculos turpitudinem operantes;* quoniam hoc dicit se vulgariter loquentibus conformando.

dicta B.

We have use of, but not lordship or authority over, the angels.

IOH. Et hoc non minus attendo: set quia constat corpora celestia omnia propter hominem esse facta, nescio an dicimur eis uti, quoniam ex hoc sequi videtur quod super ipsa habemus dominium.

RIC. Sicuti de dominio supra expressimus quod in ea re in qua pauciores actus dominii exercere valemus minus habemus dominium, sic de usu debemus advertere quod illis rebus minus proprie uti sumus dicendi in quibus pauciores actus utendi possimus exercere: verumptamen nichilominus angelis utimur quoquomodo, cum eos racionali voluntate diligimus; dileccio enim est ipsius dilecti voluntatis amplexus et vera sumpcio sive contraccio mentalis ipsius, iuxta illud ad Philem. 20, *Ita, frater, ego te fruar in Domino*, ubi *frui* pro *uti* accipitur; set non omnes utendi actus in eos possumus exercere, et ob hoc super angelos dominium non habemus, eciam quia auctoritate super angelos omnino caremus.

cum: tn̄ B.

XXII. IOHANNES. Quid dicis de ceteris rebus celestibus?

So too of the heavenly bodies.

RICARDUS. Auctoritatem super celestia corpora non habemus; et ob hoc, quamvis eis utamur et sint facta propter nos, non

33B] sequitur quod ipsorum dominium habeamus, licet econtra bene
bene om. B. sequatur.

IOH. Non ea corpora sumimus nec ea tractamus, ut michi videtur: unde non video quomodo eis uti valeamus. One can use a thing without touching it.

RIC. Ita rebus utimur per sensus olfactus, auditus, et visus,
sicuti per sensum gustus aut tactus. Cum enim pomum odori- 1.
ferum velis comedere et prius eius delectari cupis odore, ita
pomo uteris odorando, sicuti ipsum gustando atque tangendo, et
ita racionabiliter pomum tractas. Sic de vino odorifero et omni
cibo ac potu immutante sensum olfactus. Item, cum cantum 2.
dulcem attendis et in hoc racionabiliter delectaris, et cantu
uteris et instrumento cantantis, immo, ipso cantante, cum in-
strumentum per se nichil efficiat: cur enim illis non debeas dici
uti non video, cum voluntate tua tibi utiliter ea contractes.
Item, cum pomum pulcrum (veluti prima mater nostra Eva) 3.
pulcritudinem B. conspicis, ipsius racionabiliter pulcritudine delectatus, pomo
per visum uteris, sicuti eo uteris cum ipsis dentibus conteris
masticando. Sic enim uteris canibus et avibus venaticis, ani- 4.
C malibus, arboribus, herbis, * ac floribus. Item, cum tangis 5.
pomum pollice, inquirendo numquid sit molle aut durum, tali
examinacione racionabiliter delectatus, pomo uteris ipsum tan-
gendo. Item, cum poma, vina, seu alia quevis que sumimus in 6.
cibum aut potum, aut equum, vasa, vestem, sive pecuniam, ancillam sive servum, aut similia habes aput te in domo ex racionabili causa reposita, vel domum ipsam quam inhabitas, mente cogitas, et ex hoc fortassis (ut fieri potest in casu) racionabiliter delectaris, ex quo res ipsas sic voluntate contractas quod utilitatem recipis de eisdem; non michi videtur quin sic rebus illis utaris. Et (ut brevi sermone premissa complectar) quandocunque rem aliquam aliqua necessitate seu utilitate huic vite mortali, racionabili voluntate sola, mente, aut eciam sensu quovis adiunctis, ita contractas quod ex hoc racionabiliter delectaris, quia *animus hilaris etatem floridam fecit, spiritusque tristis exsiccat ossa*, et quia commodum sic tibi acquiris; rebus illis uti racionabiliter affirmaris, cum apostolus dicat (I. ad Cor. vii. 31), *Qui utuntur hoc mundo tanquam non utentes*, nomine *mundi* mundum ipsum inferiorem aut totum mundum et quicquid in eo est (ut michi videtur) complectens, quamvis prior sensus sit communior in sacris Scripturis; licet, quia utilitatem corporalem nullam immediate consequeris sic utendo, humane leges usum proprie dictum in tali actu nequaquam constituant usum proprie dictum, vocantes illum qui apud populum solam utilitatem corporalem proprie dictam utilitatem estimantem usus communiter est vocatus.

Prov. xvii. 22.

vii.: codd. 6.

corp. om. B.

XXIII. IOHANNES. Accipiamus iuxta Scripture modum sic usum; [33C

Of the act of consumption.

et de consumpcione rerum quam sub utendi verbo contineri exponis, dic quomodo Ade potuit aut cuiquam creature competere; cum consumpta re nichil illius remaneat, et tunc adnichilata censetur.

quamvis B. *continere* B.

RICARDUS. Distinccio de consumpcione rerum in primo huius operis patefacta cum aliis inibi patefactis clarissime istud tollit: et nichilominus non recte verbum illud exponis, cum, verbum compositum *consumere* amplius nichil importat supra primitivum suum, scilicet, *sumere*, nisi sensum adverbii sibi coniuncti *con*, quod idem quod *simul* signat; sic quod res vere consumi asseritur cum sumitur tota simul, ita quod eius existencia de rebus tollatur, licet postmodum materia eius tota remaneat non solum previa seu elementaris set quecunque alia; dum tamen forma substancialis eius specifica sit subtracta sive corrupta. Nec dubium quin Adam poterat iuste per suam auctoritatem originalem res ita consumere. Unde exponendo quoad consumpcionem adieci, *qualem efficit creatura*. Unde improvide * affirmasti quod rei ita consumpte nichil remaneat aut quod D adnichilata debeat iudicari.

supra, pp. 301 seqq.

XXIV. IOHANNES. Nunc illam adieccionem adverto. Set de donacionis actu plus ambigo: ubi primo michi occurrit quod dona data Ade communia esse debebant sibi, uxori sue, et posteris; quomodo ergo potuit Adam actum donacionis in bonis communibus exercere?

Of the act of giving.

How Adam could make gifts of goods held in common.

RICARDUS. Cum Adam solus erat, non erant illa bona de facto eis communia qui non erant.

IOH. Fateor ita esse: set eis (iuxta premissa) illa bona, tanquam futuris dominis, debuerant conservari.

RIC. Species eorum, non individua rerum, usu facile consumptibilium eis fuerant conservande; alioquin Adam nullam rem iuste consumere potuisset: cui non obviat quod Adam, cum solus erat, individuales res, non ipsarum species, dare posset; si enim speciem aliquam rerum sibi et suis concessarum in usum cuiquam tunc dedisset de sua progenie alieno, de iniuria eis illata colorem haberes. De donacione vero rerum particularium, quas potuit iuste consumere, minus sobrie illud infers.

IOH. Non ita michi est visum; quoniam ex quo omnes res singulares date erant sibi et suis preter necessaria sive commoda sua, non debuit nec potuit iuste res communis dominii, licet futuri, alienare neque consumere: unde sequi videtur quod non potuit eas dare.

33D] RIC. Minus caute pronuncians affirmas quod conaris inficere; quia, si Adam de rebus potuit sine suorum iniuria successorum commoda sua libere exercere, tunc, si casus aliquis eo tempore contigisset quo donacio sive alia alienacio Ade commodum attulisset, eo casu donare seu aliter alienare res aliquas singulares sine cuiusquam iniuria potuisset: unde consequitur quod ad donandum ab origine extitit in ipso auctoritas.

pronuncias B.

IOH. Coactus assencio: set, Eva facta, erant res omnes subiecte communiter ipsorum dominio; tunc ergo Adam nichil valuit omnino donare, iuxta precedentem meum obiectum, quoniam singularis persona non potest iuste sua auctoritate bona alienare communia.

RIC. Agnosces inferius in quinto istius quam multipliciter dicitur commune dominium. Verumtamen accipe in presenti quod, ubi plures aliquarum rerum habent dominium, scilicet, quisque eorum in solidum (sicuti adhuc homines habent volatilium celi et piscium maris, et plures viventes civiliter aliquorum stagnorum, fluminum, mariscorum, et moncium habent dominium), quilibet eorum huiusmodi immobilium rerum contenta mobilia potest donare et aliter alienare, prout sibi utile iudicaverit faciendum. Nec minus potuit Adam aut unus filiorum eius hec facere secundum iudicium racionis, qui omnium huius
34A mundi * habuit dominium illibatum, non maculatum ut isti: sic quod Adam et Eva et eorum filiis fuit res tales sufficiens donandi, non dico, dissipandi, auctoritas; non obstante premissa communitate sive communicacione dominii.

IOHANNES. Iam firmum hoc estimo, et adieccionem *non dissipandi*, cum dissipacio sit abusus, libenter amplector: set donacioni Ade adhuc hoc michi videtur obsistere, quod non erat quisquam cui donare potuerat, cum singuli erant domini sicut ipse; nec videtur quod res aliqua suo dominio ab alio eiusdem rei domino dari possit.

XXV. How could Adam give when he was alone?

RICARDUS. Quamvis de facto nulli tunc dare aliquid valuisset, 1.
non minus in eo dandi auctoritas sufficiens extitisset ut dicatur rerum tunc habuisse predescriptum dominium. Preter hoc, si 2.
ad memoriam revoces que de vendicione Dei in primo libro huius operis extant dicta, tibi clarescet quod Adam sicut ceteri Deo munera carnalia aut voluntatem gratuitam offerentes dare potuerant bona Dei; cum ibi patuerit quod Adam per abdicacionem possessionis ac restriccionem quoad actus sui dominii in re sua poterat Deo dare. Cur igitur filio suo Adam rem ab eo possessam sic donare non poterat, habes ostendere; aut quod Adam, sicut Deo, ita filio suo bona sua dare potuit, con-

supra, p. 319.

fiteri, quo modo Dominus noster et eius apostoli dare poterant [34A et fratres minores eciam in presenti.

IOH. Confiteri compellor quod eo modo dare valuerat, scilicet, possessionem sive detencionem rei in alium transferendo seu *rei* om. B. communicando aut quoad actus suum dominium restringendo; *com.* om. B. et sic res poterat Domino suo dari (sicut inibi ostendisti): set nichilominus scire vellem numquid communicando suum dominium quod per communicacionem accepit a Deo (sicut ibi probasti), poterat aliquid de sibi datis a Deo donare, ut ibi exemplo firmasti quod possunt homines in presenti donare; quanto magis (ut videtur) Adam sic potuit.

RIC. Hoc modo donandi non video cui Adam aliquid dare potuerat, quoniam iustis filiis suis aut uxori habentibus idem dominium, ipsum communicare non potuit; nec impius quisquam, sive homo sive angelus, potuit illud ab eo per communicacionem aut alio modo accipere, cum graciam non haberet (sicut superiora probabant), eciam si sine gracia haberent dominium illud dominium per alium eis communicari non posset, *illum* B. cum previe id haberent. Quod autem affirmas alios sic posse donare, non recte id dicis de dominio naturali, set de dominio aliquibus appropriato (scilicet, civili dominio) verum dicis, scilicet, quod domini possunt res suas dare communicando suum civile dominium: non obviat tamen hoc hiis que de Adam et de suo dominio originali expressimus, quod dominium illud originale non potest transferri nec communicari cuiquam iusto aut impio.

XXVI. IOHANNES. Adam ergo non potuit quicquam dare transferendo suum originale dominium.

Adam could not give away his original lordship.

*RICARDUS. Ex priori conclusione hoc sequitur, quia, sicut B Adam non potuit dominium suum communicare cuiquam iusto aut impio, sic non potuit illud transferre in iustum aut impium; cum omnis iustus illud prehabeat et impius habere id nequeat (intelligo, impietate manente): set hec debes accipere de Adam racione originali sui originalis dominii; quoniam certum extat quod, tempore quo filii sui boni et mali possessiones diversas tenebant per Deum seu per eos legibus institutis, ipse, sicut et filii sui, dare bona sua aliqua poterat, tale adventicium dominium quodammodo transferendo, scilicet, per accidens, ut clarescet in proximo libro post istum; set iam de actibus agimus originalis dominii.

IOH. Satis ex istis perspicio quod Adam, nec communicando nec transferendo suum originale dominium, set possessionem communicando aut transferendo seu quoad actus suum do-

34B] minium restringendo, bona sua sibi et omnibus filiis suis iustis quoad dominium communia dare valebat.

RIC. Acute id perspicis: et nichilominus idem potes advertere de filiis eius successoribus eciam in presenti, scilicet, quod nullus aliquid dare potest vigore originalis dominii, ipsum communicando cuiquam aut in aliquem transferendo.

cuiq. aut om. B.

IOH. Eciam hoc satis adverto, et miror, quoniam michi videtur sequi ex isto quod Adam proprie aut veraciter nichil dare valuerat; quoniam tradicio possessionis solius non videtur esse proprie dicta aut vera donacio.

supra, p. 313.

RIC. Si principia declarata superius de sensu verborum et de Dei donacione recolligas, aperte videbis quod iste modus donandi est verior et divine donacioni conformior et ob hoc magis proprie dicta donacio quam quevis donacio per abdicacionem dominii aut ipsum dominium in aliquo minuendo; quoniam Deus nichil dat aut dare potest abdicando seu minuendo suum dominium, ut inibi est probatum. In hoc ergo donacio per solam abdicacionem sive translacionem seu communicacionem possessionis similior est donacioni divine quam illa donacio que fit totum dominium abdicando: ergo, si aliud non obsistat, dices improvide quod summus Dominus non potest verius et magis proprie dare quam alius minor dominus, aut oportebit astruere quod donacio illius donacioni conformior seu in genere donandi propinquior, verius et magis proprie extat donacio quam alia illi difformior, scilicet, cum abdicacione dominii; habes enim in Phisicis patefactum quod in omni genere illud quod est proximius optimo in illo genere melius est censendum.

seu comm. B bis habet.

XXVII.

By sharing we give more truly than by transferring possession.

ver. om. B.

IOHANNES. Si maior conformitas donacioni divine veriorem et magis proprie dictam donacionem possit arguere, erit communicacio possessionis solius non solum eius translacio, et magis proprie dicta donacio quam aliqua alia que fieri potest ab homine per translacionem possessionis sive dominii aut eciam utriusque; C cum illa sit similior donacioni divine alia donacione * quacunque, quoniam Deus nunquam dominium suum aut possessionem suam transfert, set solum communicat in donando.

RICARDUS. Veraciter verum infers; et ut, iuxta premissa in primo huius, quando donacionem Dei veriorem et magis proprie dictam et liberaliorem atque utiliorem quacunque donacione creature esse suasimus, lacius de hoc puncto tractemus, tu exprime quid tibi videtur esse vera donacio.

IOH. Solemus ita describere, quod dare est meum tuum facere.

'*To give is to make mine thine.*'

RIC. Hoc descriptum maxime congruit donacioni divine,

quoniam res tibi a Deo donata que sua fuerat verius tua efficitur [34C quam tua fieri posset ex donacione creature cuiusquam: et ut id invelate conspicias, dic, quas condiciones censes rem tibi donatam tuam magis efficere.

Does not therefore giving imply a transference of the entire right to possess the thing given?

IOH. Michi illa donacio videtur rem michi datam meam magis efficere aut magis esse alterius cui donatur, in qua sive per quam totum ius quod dans habet in re sua transfert in alterum, quia sic quod suum erat totaliter, non particulariter aut partim, facit esse alterius: quoniam, ubi ius donatoris seu titulus non totaliter set particulariter aut partim in donatarium per donacionem transfertur, pars iuris rei illius retinetur et remanet in donante; et sic res non plene donatur, quin pocius commodatur; et eciam aliquid illiberalitatis aut avaricie in donante illa donacio habet annexum: unde michi videtur esse minus vera et minus proprie dicta et minus liberalis donacio talis quam illa ubi ius donatoris transfertur ex integro.

Contrariwise, 1. God's gift is the most liberal and perfect, and he retains the entire right to that which he has given;

RIC. Patenter summum dominum Deum de donacione diminuta et avaricia (que est servitus ydolorum) redarguis, et summe Col. iii. 5. liberalem, *qui dat omnibus affluenter*, de illiberalitatis vicio Iac. i. 5. scandalizas; cum in donacione Dei quam efficit nichil sui iuris amittat, set totum quod habuit sibi reservat (sicut in primo supra, p. 314. huius ostendimus); nec aliter Deus omnipotens rem aliquam dare potest. Set hec caligo advenit ex hoc tibi quod ad dampnum donantis amplius quam ad donatarii commodum dirigis tuum aspectum: ubi econtra debes attendere quod non fiunt, aut saltem fieri non deberent, liberales Dei aut hominum daciones, ut quivis dans liberaliter se ipsum depauperet sive dampnificet, cum hoc per se nulli sit utile; set fiunt donaciones Dei et hominum liberaliter atque utiliter ad donatariorum relevamen et commodum per res eis donatas communes et per titulos ipsis per dona huiusmodi acquisitos.

hence that way of giving is to *give* in the strictest sense of the word.

Unde verior illa donacio est censenda, magis proprie dicta, liberalior, atque utilior, ubi amplius commodum cum forciori ac liberaliori seu graciori titulo donatario provenit ex actu donantis, quam quevis donacio in qua iste condiciones non assunt; quoniam sic res illi donata amplius sua efficitur: igitur aperte consequitur quod, ubi nec dominium nec possessio est translata, si premissa ser- D ventur, * est verior et magis proprie dicta donacio quam ubi hec *et* om. B. utraque, scilicet, dominium atque possessio, aut horum alterum est translatum. Constat autem quod, ubi per communicacionem possessionis naturalis (sicut in statu innocencie fieri congruebat) cuiquam aliqua res donatur, ut dixeras, forcior titulus et amplius commodum illi proveniunt quam cum per donacionem civilem res ita donatur quod nichil iuris civilis rei illius remanet in

34D] donante. Titulus quidem, scilicet, passiva donacio naturalis, est forcior, quoniam forciori auctoritate fulcitur; Deus enim illum titulum instituit, auctorizat, approbat, et confirmat: titulus autem civilis dominii per donacionem civilem activam translatus in quemquam ab homine, quamvis aliquociens approbetur, auctorizetur, et confirmetur a Deo, per hoc quod Deus concedit aliquibus quod possunt condere tales leges donandi, nunquam tamen reperiri potest institutus a Deo, set solum ab homine ex malicia precedente (ut iam supra ostendimus); cum tituli naturales, quos Deus instituit omnibus iuste viventibus in presenti, sicut innocentibus, possint sufficere ad transigendum utilissime hanc vitam mortalem. Item, iste titulus naturalis possessionis communicate titulo civili quocunque ex eo videtur securior, quoniam a pluribus de iusticia est tuendus, scilicet, a donatario et eciam a datore; quoniam res remanet ab utroque vere possessa; unde uterque tenetur eam ut suam tueri: non autem est ita ubi transfertur ius donatoris ex toto, quoniam ibi iusticia non exigit ut donator donum contra extrinsecos tueatur. Item, titulus ille est iustior quam titulus civilis, quia est conformior apostolice legi iustissime, qua omnia debent esse communia; cui legi in omni casu detrahit civile dominium. Nec dubitas quin titulus alio iustior est alio forcior sive validior. Item, istud magis clarescit ex comparacione vigoris titulorum, cum simul ex adverso concurrunt ad usum. Qui enim habet possessionem naturalem institutam ex donacione huiusmodi mediante, illa re possessa iuste et libere saltem in casu indigencie uti potest, quocunque alio divite seu paupere reclamante; habens dominium acquisitum ab homine cum possessione conformi solo titulo donacionis civilis non potest iuste uti re illa possessa in casu indigencie virtute tituli illius, intelligo, indigente paupere reclamante, quia secundum legem Dei debetur eo casu pauperi indigenti: validior igitur est titulus ex donacione naturali naturaliter possidentis quam per donacionem civilem titulus civiliter dominantis, cum singulariter intelligo comparanter; verum, quamvis habens civilem titulum rei cuiusquam, si forsitan indigeret, posset uti re illa pre aliis, hoc non esset racione tituli talis civilis, set racione tituli naturalis.

IOH. Istud non video.

RIC. Probacioni attende. Pone habentem titulum civilem per peccatum naturalem titulum amisisse: cum ipse tunc rem debitam eo casu pauperi occuparet iniuste, omnino consequitur quod pauper tunc habet ad rem illam iustum titulum, et non ille; quamvis habeat civile dominium secundum leges, quod eo

35A casu, quia per iniusticiam deformatur, * non meretur dici vere dominium. Nullus enim potest ambigere quin pauper iustus

approbatur B.

conform. B.

supra, pp. 368 seqq.

Act. ii. 44.

inst. ex d. hui. om. B.

2. The sharing of possession between the giver and the receiver offers a greater security of title than does civil possession, since both parties have an interest in it.

3. According to the rule of the apostles, all things should be held in common.

4. The title of natural possession is good against all claims.

in re sibi necessaria possessa ab impio quoad usum rei illius de [35A lege Dei habeat clamium anteferri, et si rem poterit occupare

clam B.

poterit licite ea uti; et ob hoc constat quod titulus possessionis naturalis per donacionem naturalem cuiquam quesitus extat validior titulus seu causa utendi validior, quamvis non sit ius aliquod, quam ille titulus supradictus. Si igitur iste titulus acquisiti dominii sufficiat ad donacionem civilem, tanquam eius effectus, ut dicatur donacio, videtur quod illa naturalis possessio, que est titulus dominio isto validior ad verum donacionis actum sive effectum, ita ut actus talis vere dicatur donacio, potuit in innocencie statu sufficere.

superductus B.
tanq. om. B.
ut: *eciam* B (in mg.)
ita . . . talis om. B.

5. Such a title is of greater strength and utility to the possessor than a civil title;

Item, titulus ille videtur validior et utilior, quia securior, quem nullo casu extra necessitatem potest ab illum habente aliquis iuste auferre, quam ille qui in casu potest iuste subtrahi ab invito: possessionem naturalem nemo in statu innocencie potuit, neque in presenti (si homines vixerint innocenter) potest, a quoquam iusto auferre extra casum necessitatis, ipso invito qui possidet, quia non sic amittitur nisi peccando mortaliter; quemcunque titulum civilem possunt conditores legum civilium tollere et mutare: unde consequitur quod possessio naturalis sit validior titulus civili dominio qualicunque atque utilior. Unde clarescit quod donacio illa forciorem titulum, tuciorem, et validiorem, confert; dum tamen aliud nichil obstat, ubi nichil iuris donatoris in donatarium est translatum, quam illa donacio que translacionem iuris habet annexam.

in statu om. B.

the grant of it is also more liberal.

Quod autem sit liberalior ex hoc claret quod amplius commodum donatario affert (ut diximus), nec minori fervore voluntatis efficitur, set (ut est merito supponendum) ex maiori fervore procedit, quia in hac donacione aut in nullo, si res donata sit utrique semper sufficiens aut minus quam in abdicacione iuris rei donate, donacio donantem dampnificat, cum adhuc in re donata ius plenum sic donando donator sibi retineat. Cur ergo illo casu fervencius et ita liberalius rem non donet non video, dum tamen in retinendo latens cupiditas aut aliud non obsistat.

donat B.

6. It is more useful to the grantee.

Item, quod donacio talis donatario extet utilior quam illa ubi dominium transfertur sive possessio aut utrumque, claret ex multis, quia est tucior (ut superius est probatum) quia simpliciter eciam iocundior donatario ac datori, intelligo, secundum regulam caritatis que efficit cuncta communia, quia est regule tali conformior: unde proprietas inficit caritatem, cuius infeccio est incomoditas maxima in hac vita, nisi subiecta materia proprietatem exposcat, veluti cum res possessa est talis quod pluribus de lege nature non congruat; sicuti uxoris usus, que a duobus impregnari non potest, duobus non competit. Unde Deus nobis communicavit omnia primo ad usum, * ut appareat, B

supra, p. 419.
ioc.: *commodior* M.

35B] tanquam omnibus liberalior in actu donandi, ab omnibus pro suis viribus imitandus. Satis ergo est evidens quod donacio absque translacione dominii seu possessionis civilis est verior, utilior, validior, atque liberalior, ac magis proprie dicta donacio quam aliqua donacio per quam seu in qua transfertur aliquod ius civile.

XXVIII.

Lordship is not transferred by any true act of giving.

IOHANNES. Annon est donatarii minor commoditas, cum in donatore remanet cum ipso eadem re utendi facultas?

supra, pp. 307 seqq.

RICARDUS. Nequaquam, ut hic et in secundo huius exemplo de Guillielmo expressimus; quoniam proprietas sive iuris utendi exclusio inficeret caritatem, et deberet accrescere ex sociali iure iocunditas: nec timor penurie est habendus ubi minima fides potest adhibere suffragium; que, cum montes posset transferre, necessaria vite indubie poterit impetrare, et per duos facilius quam per unum: unde utrique ex tituli communione possibili accrescit commoditas. Set ve, ve, tenebrata cupiditas non sinit mentes carnalium has lucis regulas intueri. Item, si sequeris impetum racionis, fateberis quod, cum sit abdicacio dominii rei cuiusque, non est tunc illa translacio civilis dominii vera aut proprie dicta donacio, aut donacio non erit actus dominii, et frustra ipsam computamus sub verbo utendi; quoniam, cum cuiusvis rei per donacionem abdicatur dominium, abdicacio dominii est tali donacioni annexa, et ita in instanti sive in mensura donacionis facte per abdicacionem donans dominio prehabito est privatus; et ita in illa mensura sive in illo donacionis instanti non est in ipso dominium rei date; et per consequens dominium rei illius in ipso tunc, cum nichil sit tale, nullius actus est causa, et sic talis donacio non est actus dominii. Aut ergo, velis nolis, fateberis quod donacio vera et proprie dicta non est actus dominii rei date nec actus utendi ab ipso procedens, aut quod donacio vera et proprie dicta nunquam fit per abdicacionem aut translacionem dominii rei date. Quam conclusionem verbi huius neutri monasilabili primitivi *do* formacio nobis ostendit. Cuius formacio ex duabus litteris taliter a nobis efficitur quod principium suum, scilicet, *d* consonantis sonum in parte continue detinemus adintra vocalis *o* sonum emittentes exterius. Et ita de verbo *dono* derivato ab eo eciam experimur ut nobis signa se esse denotent actus talis circa rem, quo actu rem illam a nobis eicimus et quam nobis quoquomodo nichilominus retinemus: unde si significacionem huius actus si pro quia per verbum conveniens nature actus ipsius primus homo a Deo sapientissimo artifice suo exprimendam accepit, et sic illum sensum, licet per linguas
C diversas, traduxit in posteros usque in presens (*primitiva

possint transferri B.

Item: *immo* B.

codd. *emittentis*.

derivato: -*tm̄* B, -*tur* M.

enim verba quamvis de lingua in linguam translata nisi per [35C transferencium ignoranciam aut negligenciam nimis crassam sensum suum non variant), satis est evidens quod donacio proprie dicta dici non debet nisi rei date dominio, scilicet, donacionis principio, reservato; cum formacio ipsius verbi id preferat, et donacio sic sit similior donacioni divine, que verissime et propriissime extat donacio, cum fiat a verissimo et propriissimo Domino, nec alias donacio fit actus aut usus dominii. Item, sicut in primo huius suasimus quod adnichilacio non potest esse actus dominii, ita probatur quod dominii abieccio sive translacio non potest esse actus dominii; quoniam nec congruit domus regimini, cum per abdicacionem dominii contentorum in domo ipsius domus condicio peioretur, et quia abdicacio dominii dominatoris amorem erga dominata offendit ac minuit, et quia dominatorum abdicacio dominium minuit et extinguit, quod nulla potencia de se efficit nisi per accidens.

supra, pp. 298 seqq.

XXIX. IOHANNES. Stupenda carnalibus cupidis est ista, licet (ut michi videtur) firma conclusio; nisi quod contra eam michi videtur quod dominus habens earundem rerum multa dominia potest illas dare retento uno dominio et altero abdicato, sicut rex habens plurimos ducatus, comitatus, baronias, atque similia multa earundem rerum dominia, dare potest baroniam abdicando dominium (ut dicam) baronicum, retentis sibi superioribus predictis dominiis: et videtur vere ac proprie dicta donacio sic fieri, dominio abdicato atque translato.

When a lord having many lordships grants away one of these (as when a king grants a barony),

baroniam B.

RICARDUS. Quamvis vera est tua conclusio, tamen non obviat conclusioni nostre premisse, quoniam in ista donacione regali retinetur positivum dominium et naturale, quamvis aliud humilius transferatur: et ob hoc, etsi vere dicatur donacio suo modo, per hoc nullatenus infirmatur quin alia donacio sine abdicacione dominii sit divine donacioni conformior et verior ac magis proprie dicta donacio quam sit ista. Et si attendas intimius, apparebit, quod ista donacio non est actus aut usus dominii, cum a dominio non procedat. Non enim procedit a translato dominio propter racionem predictam, quia ita simul esset idem dominium in donatario et donante. Nec procedit ab aliquo dominio regi donanti retento naturali sive civili. De naturali videtur hoc clarum, quoniam ad naturale dominium non pertinet aut tenere aut abicere eo modo aliquod proprium seu positivum dominium, cum omnia dominia positiva sint naturali dominio superiecta ad restriccionem usus ipsius, non illi subiecta de facto: unde non potest circa positiva sibi superadducta dominia, nisi quoad possessionem sive usum naturalem

this is no true act of lordship,

natural

35C] sibi debitos, aliquid limitare. De dominio regali sive alio regi donanti baroniam retento dominio idem patet, quoniam a regali dominio non procedit abdicacio proprii dominii baronie, D cum rex, eo quod talis, non * necessario extet baro nec dux nec comes necessitate sui dominii; talis est baro, et per consequens a nullo tali dominio procedit donacio talis per abdicacionem et translacionem dominii baronie: non est ergo ista donacio per abdicacionem atque translacionem dominii baronie actus alicuius dominii sive usus; et simili forma probandi convincitur quod nulla per abdicacionem et translacionem dacio est actus sive usus dominii. Satis ergo firma est nostra conclusio supradicta, quod donacio per translacionem seu communicacionem possessionis descendentis a naturali sive originali dominio (sicuti Adam in innocencie statu dare poterat, eciam sicut dominus noster Iesus et sui apostoli dare poterant, et in presenti possunt quicunque eorum vitam sequentes, non translato nec communicato originali dominio) verior et magis proprie dicta erat donacio, quia divine donacioni conformior et quia verus actus et usus dominii, quam aliqua donacio in qua dominium a donante transfertur. Est ergo, non obstantibus tuis obiectibus, donacio vere actus utendi: immo, conclusionem mirabiliorem attende, scilicet, quod nunquam per actum donacionis proprie dictum potest in aliquem transferri dominium, nisi fortassis per accidens. Probacioni huius asculta.

or civil.

non om. B.

XXX.

Although lordship is not transferred by the act of giving, yet the receiver may freely exercise civil lordship in the thing given.

IOHANNES. Ascultabo libencius, set stupore conclusionis mirabilis tinniunt aures mee.

RICARDUS. Translacio naturalis dominii non potest (ut patuit) fieri per actum donandi, cum non possit (ut claruit) in personam de persona transferri: translacio civilis dominii non potest fieri per actum donacionis nisi actus ille a dominio quoquam procedat; quoniam non est donacio vere et proprie dicta nisi sit actus dominii (sicut non tantum theologi profitentur, set hoc docent pedagogi in scolis, hoc poete predicant in teatris, hoc pastores clamant in campis, hoc canunt molentes in molis), et immediate supra iam constitit quod actus quo baronia de rege in baronem transfertur (dominium baronis civile intelligo, non terram illi subiectam) non procedit a dominio aliquo naturali sive civili: unde consequitur quod talis translacio dominii nec est nec esse potest donacio proprie dicta sive proprie dictus actus donandi. Item, quamvis aliquis rem aliquam donet suo amico, non recipit donatarius tunc dominium aliquod nisi velit, cum habeat originale dominium, quod ad omnem usum le-

1.

supra, p. 422.

aliquis om. B.

2.

gitimum rei donate loco dominii, si velit, potest illi sufficere; [35D ex quo nichil extrinsecus sibi obstat: unde non solum non necessario tunc recipit civile dominium, set tantum propter inperfeccionem suam aut frustra illud reciperet. Unde clarescit quod tale dominium per donacionem nunquam illi accidit nisi forte per accidens (ut iam dixi), scilicet, quia vult illud civile dominium optinere; que voluntas donacioni est omnino extranea, cum donacio consummari poterit sine illa. Idem intelligo de possessione civili, quod de civili dominio racio patefacit, quod * eius translacio non est nec esse potest actus, nisi per 36A accidens, originalis dominii aut civilis, quoniam nullus a donante sibi rem aliquam talem possessionem tenetur admittere nisi velit, quamvis rem sibi donatam ex donacione admiserit; quia naturalis possessio cum naturali dominio ad omnem usum rerum legitimum, quem quisque sectator legis nature vult exercere in rebus, potest sibi sufficere; et nichilominus rem ita recipiens a donante, civili dominio abdicato, potest secundum leges *abdicate* B. humanas dominium civile libere cum voluerit efficere in se ipso, cum ipse rem illam occupet, et res ipsa non sit tunc sub alicuius civili dominio: talis enim res occupanti conceditur; *tales* B. ideo supervacue admitteretur civile dominium a donante.

XXXI. IOHANNES. Secundum hoc superflua sunt et cassa cuncta dominia acquisita: et ita dicendo in providenciam divinam impingis, quod ipsa dominia civilia ista instituit, eciam ordinavit atque disposuit, distribucionem terre promissionis fieri filiis Israelis, scilicet, duodecim tribubus, ita ut singule tribus singularum sorcium haberent suum dominium; quod dominium constat esse positivum sive civile, quia originale non fuerat.

Civil lordship was not instituted by God.

1. RICARDUS. Deus civile dominium nequaquam instituit; set verius ipsum civile dominium, prius per annorum milia per homines institutum, exercendum ab eis utiliter, quos noverat esse gentem dure cervicis, ostendit. Annon Abraham et Loth terram australem et borialem, et ante eos filii Noe, Sem, Cham, et Iaphet totam terram, et in mundi primordio Cayn et Abel (quorum primus erat agricola, ovium pastor secundus) terram pascualem atque frugiferam, iuxta scripturam Genesis, civiliter diviserunt: ex quo communis eorum consensus effecit ut singuli eorundem suam porcionem cum suis commodis universis cum exclusione iuris utendi in parte sua proprie seu peculiariter detinerent. Quod autem astruis, ex hoc quod originale dominium cum sibi possessione conformi sufficit ad omnem usum rerum, sequi omne civile dominium esse superfluum atque cassum: superfluitatem, tanquam in casu utilem imperfectis

36A] (ut supra tractantes de possessione ostendimus), tibi concedimus; supra, p. 398. set ipsa omnino esse cassa non probas, quia possunt saltem imperfectis in statu presentis miserie contra invadentes proficere, sic quod non impugnatur per ista ordinacio Dei de divisione dominiorum terre promissionis, supponendo quod Deus taliter ordinavit, cum per illa dominia positiva poterant contra malos utilius exercere actus predictos quam per originale dominium. Item, nusquam habes (ut puto) in Scriptura firmatum quod 2. Deus illis tribubus divisit particularum suarum dominia, licet de possessionum suarum particulis fiat sermo.

IOH. Ista intueor; set miror cur mundus totus donacionem B non reputat, nisi ubi a donante suum dominium * abdicatur.

Ps. iv. 3. RIC. Quia *filii hominum gravi corde*, postquam nostra natura corrupta fuerat per peccatum, tantum *diligunt vanitatem et querunt mendacium*, scilicet, res sub sole vanas atque Eccl. i. 14. fallentes (*Vidi*, inquit, *cuncta sub sole, et ecce omnia vanitas*), quod cuncta sibi utilia sive accomoda cupiditate mensurant; quoniam ita sunt ista cupiditate cecati quod quasi commodum sibi provenire ex dono sive ex aliter acquisitis non iudicant, nisi solitaria proprietate illud optineant: unde fieri donacionem non reputant nisi donans, a se abdicando rem datam, donatario illud apropriet; cum e contrario habeat regula veritatis ac eciam caritatis ac eciam regula originalis iusticie (sicut superius in supra, pp. 313 seq. primo huius exemplo patenti ostendimus), scilicet, quod donacio proprie dicta, que est actus dominii, nunquam per se transfert dominium, nec procedit a donantis dominio talis donacio, licet procedat a facultate et eciam a liberalitatis virtute donantis; unde actus liberalitatis proprie, non proprie actus dominii, dici potest, sicut in quarto huius magis lucescet.

IOHANNES. Dic de accomodacione numquid conveniat originali dominio, sicut competit illi donacio. XXXII. Lending appertains to original lordship

RICARDUS. Ex quo donacio non convenit illi nisi possessionem transferendo aut communicando eandem, seu restringendo quoad dn̄iu B. actus dominii, que restriccio possessionem minuit eciam seu restringit, cum id fiat absolute transferendo aut communicando, poterit eadem possessio transferri aut saltem communicari cum in so far as it means the transference of possession subject to conditions, modo, scilicet, ad voluntatem aut ad libitum commodantis. habet: p̄t h̄t B, potestatem M. Quicunque enim potest simpliciter bona sua donare: habet (scilicet) facultatem cum modo sibi placito ea dare, ut in primo supra, pp. 315 seq. huius de Deo expressimus, quod Deus potest per suum dominium commodare.

IOH. Non videtur firma hec racio; quoniam, ex quo possessio non est ius et commodatarius equale ius habet in re accomodata

sicut accomodans, non video quod accomodans accomoda- [36B tario pocius modum utendi re accomodata quam commodatarius commodanti potest statuere; et per consequens non potest accomodans donare cum modo, quoniam econtra, si commodatarius habet modum in usu rei commodate sibi per accomodantem prefixum, non absolute facultate ea utendi, omnimode habet minus ius in re illa quam habet accomodans statuens sibi modum, contra ea que de possessione et de dominio naturali sunt dicta.

RIC. Ex hiis que ibi de possessione facto propria extant dicta racionem potes ad istud tollendum excerpere: quoniam, sicut per hoc quod nullus alius ab occupante rem aliquam vult possidere rem illam, efficitur occupanti propria de facto illa possessio absque iure proprio accedente, sic potest remanere illi propria possessio absoluta, quamvis alius quoad modum aliquem per commodacionem habeat * possessionem facto propriam rei eius- C dem; nullo ipsorum habente ius amplius quam alius in re illa, nec aliquo eorundem legem seu modum alteri statuente: set quia placet utrique tali modo uti re illa temporibus eis acceptis, ita ut unus eorum possessionem habeat absolutam et alter possessionem secundum quid dictam, scilicet, vice seu voluntate, non dico iure, alterius, ideo res commodata censetur; sicut iuxta iura positiva, licet non ex toto similiter, usuarii plures habent.

seu . . . iure om. B.
lic. . . . sim. om M.

not absolutely

IOH. Non potest ergo vigore originalis dominii fieri commodacio per absolutam translacionem possessionis naturalis rei cuiusvis.

RIC. Sic sequitur, quoniam ubi esset translata possessio, ita ut transferens nec per se nec per alium possideret, nichil proprium rei illius aut possessionis ipsius in transferente maneret; set si qua rei illius aut eius possessionis remaneret proprietas, illa in accomodatario resideret, et sic facta fuisset vera naturalis donacio, non solum commodacio naturalis.

XXXIII. IOHANNES. Accomodans rem accomodatam non occupat, set accomodatarius eam tenet; et per consequens accomodans rem accomodatam non possidet.

The lender loses no right in the thing lent.

RICARDUS. E contrario res se habet, scilicet, quod accomodans per accomodatarium absolute sive simpliciter rem occupat, et accomodatarius tantum cum modo, scilicet, pro certo usu certi temporis; et ita solum secundum quid pro se racio tenet. Item, esto quod de facto actus commodandi, pignorandi, mutuandi, aut repetendi, aut alii eis consimiles Ade competere non poterant; non minus, si fuisset cui accomodacio aut actus alius fieri potuisset, actus talis illi aptissime congruisset: unde convin-

36C] citur actus accomodacionis esse inter actus originalis dominii computandus.

IOH. Si commodatarius rem commodatam non restituisset statuto tempore commodanti, inferret sic commodanti iniuriam pactum solvendo; iniuria vero (ut videtur) nequit intelligi sibi inferri nisi contra ius eius agendo, scilicet, ius commodantis ledendo sive tollendo; habet ergo accomodans in re commodata ius aliquod quod commodatarius talis non habet.

RIC. Hec obicis, quia ad indigenciam humane vite oculum tue mentis inflectis, qualis (ut supra probavimus) [supra, cap. xiii.] in innocentibus nulla fuisset. Set ita de innocencie statum habentibus debes sentire, sicut in fine primi libelli [supra, p. 315.] de accomodacione et deposicione ac pignoracione passivis, qualiter Deo possunt convenire, expressimus; scilicet, quod semper ubi receptor par ius utendi per omnia habet in re ab eo recepta commodaticie, depositicie, seu pignoraticie, cum eo [ante *eo* B *ab* inserit.] qui rem illi commodat, deponit, aut pignorat, nulla potest esse inter ipsos restitutionis obligacio D absoluta; quia talis obligacio ius utendi in altero * semper minueret. Set semper quoad [*quoad*: *ad* B.] restitucionem faciendam est hec condicio intellecta nisi causa racionabilis nova consurgat; qualis in [*in* om. M.] innocencie statum habentibus, si peccare non possent, semper fuisset [*fu.* om. B.] sola [*soli* B.] non restituendi voluntas, que in illis impia esse penitus nequivisset: et ob hoc commodatarius eo statu rem accomodatam non ultra tempus prefixum ab eis diucius tenuisset, si re ipsa commodanti magis quam commodatario fuisset accomoda; set racionis regula (quam nequivisset eo statu dissolvere) exigente, rem accomodanti peracto [*pacto* B.] tempore reddidisset, si peccare penitus nequivisset, aut in casu quo commodatario res ipsa magis accomoda sive utilior quam commodanti ultra tempus prefinite commodacionis, sicut amicus cum suo amico et coniux cum coniuge, sic sine iniuria et offensa omnimoda, immo de beneplacito commodantis, potuisset commodatarius ulterius rem pro suo libito retinere, et, si opus illi fuisset, eam eciam propriare, scilicet, de facto proprie possidere. Si vero iuxta (licet minus probabiliter) aliter estimantes, non obstante quod Adam et Eva innocenciam tenuissent, potuissent nichilominus consequenti tempore et eorum liberi peccare mortaliter aut eciam venialiter (ut supra tractavimus) [supra, pp. 394 seq.], potuissent hii actus per obligaciones artantes simpliciter ad restituciones faciendas inter ipsos iniri; licet non tantum artando sicuti in presentis statu miserie, quoniam talis rerum indigencia quam boni et mali sustinent in presenti in illo statu innocencie non fuisset, et ob hoc minus tunc potuisset restringi ius originale in ipsis. Nec aliter inter innocentes talis status commodacionis actus (ut michi

videtur) poterat exerceri, supposito (sicut nobis est visum magis [36D
probabile) quod in omnibus paritas iuris utendi rebus quibus-
cunque semper fuisset; nec aliter fieri potest donacio aut com-
modacio inter imitatores innocencium status primevi qui nullum *ullum* B.
ius proprium volunt in aliquibus extrinsecis usualibus rebus *extr.* om. B.
habere quam modis premissis, quales fuerunt dominus noster *mōis* B.
Iesus, eius apostoli atque discipuli (iuxta dictum sancti Clementis supra, pp.
pretactum), et quales sunt successores eorum quibus placet 400 seq.
prefatam innocencie status regulam observare. Ex quibus
omnibus satis claret quod in statu innocencie actus mutuacionis,
ubi, ut dici assolet, meum fit tuum, quoad dominium nullus *sit* B.
penitus extitisset, nec aliquis actus omnino qui proprietatem
iuris in aliquo exegisset; quoniam omnes actus huiusmodi, sicut
rerum eviccio iudicialis, rerum repeticio, quia ab appropriandi
cupiditate procedit, casibus paucis exceptis (ut in huius sexto
patebit), fuissent ab innocentibus penitus alieni. Mutuacio
vero, prout nichil amplius importat in sensu quam commodacio, *quam*: *q̄m̄* B.
ita sicut commodacio innocenter viventibus competisset, eciam
pari modo deposicio, que, sicut nullum ius, * sic nullam pos- 37A
sessionem depositario pro se confert, inter innocentes potuit
exerceri. De pignoracione dic quid tibi videtur.

Of pledging.

IOH. Michi videtur quod pignoracio apud innocentes exerceri
non potuit, quia nullus (ut michi videtur) potest aut potuit rem
pleno iure suam habere pro pignore.

RIC. In fine primi huius contrarium habes patefactum de cf. supra,
Deo, videlicet, quod Deus potest esse pignoratarius rei pleno pp. 329
iure sibi subiecte, sicut commodatarius et depositarius esse seqq.
potest; et ex eo capite apud innocentes id posse fieri nobis
elucet, quod nulla res pleno iure simpliciter (ut superius ponis),
licet pleno iure humano, alicuius hominis esse potest, cum
quilibet homo comparacione Dei et eius dominii usuarius seu
commodatarius verius quam dominus sit dicendus, in primo
capitulo secundi huius habes ostensum. Si vero intelligas quod *cap. sec.* om.
nullus potest rem sibi pleno iure humano subiectam habere pro B.: *si v. int.*
pignore, non recte hoc sentis, quoniam ex quo quis rem pleno om. B.
iure simpliciter sibi subiectam potest habere pro pignore, sicut
Deus, ita ut rei pleno iure simpliciter sibi subiecte pignoratarius
esse possit (ut finis primi huius ostendit); multo magis potest
homo de re minore iure sibi subiecta pignoratarius fieri, eam
recipiendo pro pignore, sicut potest eam ex accomodacione
recipere, licet neutra passio, scilicet, nec commodacio passiva
nec pignoracio passiva nec locacio passiva sive conduccio nec
reposicio passiva nec eis consimiles, sicut nec empcio (ut dixi-
mus), sit vere aut proprie actus dominii, set commodacio accio

37A] et inpignoracio accio, atque vendicio, eciam locacio, et eis consimiles, sunt vere actus dominii et vere dominio originali conveniunt, licet de facto, propter carenciam personarum in quas actus ipsi exerceri possent aut possunt, nec tunc poterant nec possint ab originali dominio procedere in presenti.

IOH. Vendicioni quam dominio originali ascribis hoc videtur obsistere, quod illud dominium non poterat rei cuiusquam transferri in emptorem, qualis dominii translacio ad vendicionem videtur necessario pertinere. *Of selling.*

gce B : *gece* M. — RIC. Vendicio a *venum* Grece, quod est venale apud nos, et *dare* verbo descendit; unde vendicio idem quod venundacio nobis signat, si verbum ipsum purum sensum sui primitivi retineat: et ob hoc verior et magis proprie dicta vendicio sit res quoad naturalem possessionem mutuo quam quoad earum dominium aliquod transferendo; nec alias esset vendicio actus dominii sive usus ipsius iuxta raciones premissas. Unde ex hiis que de donacionis actu supra probato sunt dicta de vendicione et empcione convincitur quod vere et proprie nostro primo parenti ex suo originali dominio competebant sine sui abdicacione, sicut prius erat ostensum quod hii actus donacionem duplicem importantes Deo conveniunt. (supra, pp. 319 seq.)

B IOH. De empcione non video quod sit * actus dominii, quamvis competere potuit Ade ex suo originali dominio; cum emptor per empcionem rei dominium sibi acquirat: unde non procedit a dominio rei empte nec ab alio dominio previo in emptore; quia nichil tale videtur exigi in emptore, cum pauperis sit emere (ut videtur) pocius quam domini seu potentis. *Of buying.*

RIC. Empcio, sicut vendicio, duos actus importat, scilicet, tradicionem unius rei et recepcionem alterius, set vendicio formale habet in sensu tradicionem et connotat precii recepcionem ab alio; econtra plane verbum empcionis importat, scilicet, recepcionem expresse et tradicionem implicite: unde quoad illud quod verbum empcionis formale habet in sensu, non est (ut iam supra expressimus) empcio per se actus dominii; set quoad actum implicitum, per quem actum quiscunque emptor, scilicet, tradendo rem suam pro precio, vere fit venditor: et sic minus plene et minus proprie (ut tu recte intelligis) est empcio actus dominii, quoniam quoad formale in ipsa a dominio (ut dixeras) nullo procedit.

iam s. expr. om. B, qui *s. expr.* infra, post *implic.*, habet. *ut tu recte* om. B.

39. The Bodleian manuscript hence proceeds at once to 'IOH. Fateor ita esse' (p. 430, l. 31), the intervening passage being there placed in f. 37 D after 'Deo duce ostendet.' I have followed M in inserting the passage here, and supplied from it the number of the new chapter which is wanting in B.

XXXIV. IOHANNES. Gaudeo me antea id percepisse; set dic cur adicis *plene utendi.* [37D

Explanation of the words *plene utendi* in the description of original lordship.

supra, p. 335.

RICARDUS. Ut intelligamus quod dominium istud ad omnem actum seu usum rerum sit originalis auctoritas : nullus enim est usus quem inter actus humani dominii superius numerasti quin ad primum usum in racione dominii (ut, scilicet, usus ille sit iustus) sufficiat istud predescriptum originale dominium, sicuti suffecit in nostro primo parente in statu innocencie sue prime originis, et sicut ad omnes illos actus exercendos adeo sufficit sibi in racione dominii suum dominium sive originale dominium.

Original lordship is sufficient for the complete exercise of use,

IOH. Non ita michi est visum ; quoniam, si unus habeat possessionem rei cuiusquam et eius dominium originale dumtaxat, et alius habuerit eiusdem rei civile dominium, secundus a primo iuste iudicialiter rem illam poterit optinere, quoniam ille secundus duo rei illius habet dominia, et ita habet forciorem titulum quam habet ille primus, et per consequens ad defendendum rem illam non sufficit primo suum originale dominium. Sic econtra, cum secundus per iudicium a primo rem illam recuperatam habuerit, non sufficiet primo eius originale dominium ad rem illam iterum repetendam. Unde nec ad actum defensionis nec ad actum repeticionis, qui tamen sunt actus dominii, videtur illi sufficere dominium.

sunt: super B.

RIC. Civile dominium in hoc casu est prohibens extrinsecum, cuius impedimentum nequaquam tollit aut minuit sufficienciam potencie active intrinsece naturalem, licet in casu actum eius cohibeat, eciam satis iuste, et faciat eum insufficientem de facto : alia est enim causa sufficiencie naturalis, aliaque est facti ; unde in verbo plenitudinis sufficienciam naturalem, scilicet, si ius positivum non obviat, non sufficienciam facti intelligo.

albeit this exercise may be restricted in fact by civil ordinances.

eum : *rem* B.

facti: fū B.

IOH. Fateor ita esse, set nichilominus volo scire numquid Adam per suum originale dominium hos actus defendendi et repetendi sive evincendi potuit exercere. 37B

RIC. Commisso ab eo peccato, contra alios impios (sicut in primo huius de Deo ostendimus) eos potuit exercere : si autem omnes in innocencia perstitissent, quod eos in aliquem de sua progenie poterat exercere de facto non audeo affirmare ; quoniam, si nullus eo casu venialiter potuisset peccare neque mortaliter, non michi videtur qualiter quemquam de facto potuisset defendere aut a quoquam iudicio seu violenter repetere, ubi nullus irracionabiliter exegisset aut aliquid tenuisset, nisi forte a malis spiritibus, si aliqua per violenciam rapuissent aut tollere ab eo conati fuissent, vel a bestiis aut animantibus aliis sibi subiectis. Set nichilominus hoc est fixum de ipso (sicut ibi de Deo firmum

supra, lib. i. 25.

37B] esse ostendimus) quod hii actus inter actus dominii, tanquam illi possibiles, debent merito numerari.

IOH. Quoad statum nostre presentis miserie magis sicio illud scire, scilicet, numquid defensio sive iudicialis aut violenta repeticio possunt de facto competere originali dominio.

RIC. De possibilitate cito respondeo quod possunt saltem in hominibus imperfectis et specialiter in necessitate extrema: tunc enim rem tibi necessariam contra quemcunque iure tuo originali potes defendere, eo quod melior est tua condicio; et in casu consimili ab alio non indigente saltem eam repetere tam de facto quam verbo, si oporteret, iudicium subeundo.

IOH. Qualiter quis possit iudicio rem aliquam ex titulo originalis dominii optinere non video; cum eam occupans *Ego : eo* B. poterit postulanti legitime respondere, Ego par ius tecum in re C ista optineo, et quia eam * possideo melior est in hoc mea quam tua condicio, unde iusticia mediante eam retineo.

RIC. In non habentibus ius civile utendi non semper est melior condicio possidentis, scilicet, in casu quo possidens non indiget re possessa et frater eius est indigens; tunc enim quoad hoc est melior condicio re carentis, cum illi eo casu res ipsa de legis nature regula debeatur: unde iudicio iusti iudicis cuiuscunque debet res illa hoc casu a non indigente subtrahi et adiudicari penuriam pacienti.

IOH. Sic cerno. Set michi videtur hoc casu, ex quo indigens potest rem talem iusto iudicio optinere, quod iustum est indigentem eo casu rem illam habere debere; et sic michi videtur quod indigens ius amplius ad rem illam habendam et ad usum ipsius habet quam possidens eo casu: et ita non est iuris utendi paritas in utroque, set amplior in egente; et cum in eis sit dominium originale equale, consequitur quod in egente est amplius aut saltem aliquod ius civile aut aliud acquisitum.

RIC. Videtur michi quod alia est iuris paritas naturalis et alia iuris paritas actualis seu facti; aut (si magis libet sub aliis verbis loqui) alia est iuris paritas essencialis, alia accidentalis; vel aliter alia est paritas iuris intrinseca, alia paritas eius extrinseca: scilicet, quod ad actum naturalis seu essencialis paritas iuris sive intrinseca semper in omnibus solum originale dominium habentibus est equale (sicut secundus huius operis liber ostendit xvii., xviii., xix., xx., xxiii., xxiv. capitulis), quia illa non variatur propter condiciones adventicias seu ab extrinseco accedentes; actualis vero iuris paritas seu accidentalis sive extrinseca non semper in omnibus est equalis, quoniam illa variatur aut manet iuxta circumstancias extrinsecus accidentes: qualis variacio in statu innocencie non fuisset; et nonnunquam

facti proprietatem efficit (ut in huius quarto clarescet) et eciam [37C prestat nonnunquam titulum sive causam per iudicium rem non habitam optinendi et optentam eciam retinendi, et in eadem persona iuxta variacionem ipsam aliquando iustum possessorem eum efficit, aliquando iniquum; nec acquirit indigens per hoc aliquod ius civile (ut infers) nisi gratis hoc velit, set per ampliacionem sui originalis dominii quoad usum, quia est indigens, restringitur originale dominium quoad usum in illo qui rebus habundat. Ideo res illa qua eget sibi adiudicatur iusto iudicio, eciam lege iusta nature (ut dicis), que lex duplicem habet effectum: unum, quod ab habundante possessionem tollit et usum, qui effectus ab illo qui non vult titulum civilem admittere acceptatur; alium habet effectum, quod affert ius utendi pauperi indigenti, quo iure seu titulo pauperi indigenti uti non placet, set gratis * illud ius renuit seu recusat admittere, volens se con- D formare legibus sue originis (iuxta premissa capitulo xv. libri huius): unde ex hoc quod iustum est in casu indigencie indigentem debere preferri legis et iudicis iusti iudicio non satis solide intulisti quod indigens habet amplius ius utendi quam alter.

ec. om. B. alterum *et* om. B. *iud.* om. B. *ut d.* om. B. *qui: quoniam est* M.

IOH. Utramque responsionem set hanc secundam magis accepto.

RIC. Quid vero perfectis conveniat in hoc casu et quid congruit imperfectis sextus huius Deo duce ostendet.

perf. om. B.

IOH. Sciciens prestolabor, et ecce non ambigo quin omnes actus nominati superius (scilicet, permutacio que est vera vendicio, locacio que michi videtur aliqualis vendicio, commodacio sive feneracio, deposicio, impignoracio, multiplicacio, et conversio, rerum secundum modulum creature defensio, insuper repeticio sive eviccio, luicio, atque conservacio sive custodicio atque quecunque rerum subiectarum originali Ade dominio racionabilis sumpcio sive tractacio, quos sub usu seu actu dominii dixeras te velle accipere) sicut Deo racione sui dominii, sic modo sibi conformi homini primo racione sui originalis dominii congruebant; licet fortassis non omnes hos actus de facto pro omni tempore post aut ante peccatum * suum commissum poterat 38A exercere, obstante professione propria aut superioris precepto aut alia causa legitima: dominio tamen originali, quod dominium iusti habent quicunque, non obviant, set concordant tanquam debiti eius actus. Quantam tamen restriccionem huius dominii quoad hos eius actus et alios possit homo licite in se ipso efficere, a te audire expecto.

sc. . . . ecce om. B.

RIC. In sexto huius, duce Luce, id fiet.

IOH. Cum paciencia exspectabo; et descripcionem premissam dominii, quod super res huius inferioris mundi primus parens

38A] noster a Deo accepit cum graciarum accione declaratam recipio, *creatura* B. scilicet, quod illud primevum dominium est racionabilis creature mortalis originalis auctoritas naturaliter possidendi res sibi natura subiectas conformiter racioni et eis plena utendi sive eas tractandi.

Explicit liber tercius.

LIBER QUARTUS. [28A

Incipit quartus liber tractans de proprietate seu civili dominio et possessione et iure utendi civilibus et de simplici usu facti.

1. Primum capitulum de proprietate inquirens ostendit quod non est originale dominium neque possessio, obiciens de nostro primo parente atque dissolvens.

2. Secundum capitulum patefacit quod rerum proprietas non est aliquid compositum ex originali dominio et possessione, nec potest haberi ex solis titulis naturalibus, licet sic possit haberi possessionis proprietas; et adicit distinccionem de proprietate notabilem.

3. Tercium capitulum describit humanum, positivum, sive civile dominium, descripcionem declarans in genere, circa verbum *acquisicionis* obiciens, et solvendo ostendens quod nullus habet vere civile dominium gracia denudatus.

4. Quartum capitulum nititur fulcire racionibus questionem capituli precedentis.

5. Quintum capitulum obicit contra precedens, et solvendo declarat aliud esse heredem et aliud esse dominum hereditatis paterne, Scripturam dissolvens contrariam apparenter que dicit, *Alius natus in regno* etc., et *Nichil differt a servo, cum sit dominus omnium.*

al. esse esse her. B.

6. Sextum capitulum obiectum de subversione legum absolvens ostendit per iudicia dominia non conferri, set ita posse proferri sentenciam iuste pro impio ut pro iusto; unde necessitatem legis superioris concludit iudicantis occulta, causam adiciens cur mali aut boni ab hominibus domini appellantur.

ost. om. B. *dominium* M. *aut: ut* B.

7. Septimum capitulum contra precedens obiciens non solum iudicem talem set legem esse iniustam, dissolvit, atque ostendit racionibus et scripturis iudicem scienter pro impio ferentem sentenciam esse inexcusabilem a peccato et excusabilem cum ignorat.

8. Octavum capitulum legem quoad conscienciam iudicis in tali casu excusat, que nullum * ad iudicandum contra conscienciam potest artare; et dat consequenter doctrinam quam in casu consciencie iudex inferior, medii, ac suppremus habent servare. B

suppr.: superioris B.

9. Nonum capitulum legem eo casu absolute excusat post obiectus et responsiones multiplices atque difficiles, illum qui conscienciam sibi fabricat propter legis aut iudicis aut iudicii prolati iusticiam apercius condempnando.

10. Decimum capitulum inquirit de civili dominio, et ostendit in quem

38B] transit cum pater iustus decedit aut impius, et quod aliquando penitus
evanescit, dominium a titulo ymaginis divine distinguens.

Undecimum capitulum differenciam et convenienciam inter possessio- 11.
nem naturalem et civilem ostendit, et civilem describit atque distinguit.

Duodecimum capitulum patefacit quod civilis possessio non est ius, 12.
et quod est titulus aliquando communis et aliquando proprius, semper
respond. B. distinctus a dominio cui correspondet; ad quanta eciam se extendit;
et alias particulas descripcionis possessionis civilis declarat.

Tercium decimum capitulum, de usu procedente a civili rerum do- 13.
minio disputans, patefacit quod donacio potest fieri per communicacio-
nem civilis dominii, non per communicacionem possessionis solius; et
quod translacio civilis dominii non est actus dominii nisi per accidens;
obiciens ac dissolvens qualiter donaciones magnifice sunt actus virtutis,
licet non sint actus dominii: et consequenter explanat que translacio
dominii seu possessionis proprie, que minus proprie, appellatur donacio
seu actus dominii.

Quartum decimum capitulum de permutacione et vendicione pertrac- 14.
tans consequenter inquirit nunquid sola communicacione sive transla-
cione civilis dominii potest fieri una civilis donacio, permutacio, sive
vendicio, affirmativam ostendens, obiciens difficulter et multipliciter, ac
dissolvens.

Quintum decimum capitulum prolixe disputat et inquirit numquid 15.
leges ecclesie per leges iustas hominum possunt restringi, aut iuste per
eas ad facienda iudicia prohiberi, negativam racionibus et scripturis
affirmans.

Sextum decimum capitulum patefacit quod omne civile dominium 16.
libere potest respui cum offertur.

Decimum septimum capitulum de proprietate pertractans, ostendit 17.
quid est, et qualiter non est cum dominio idem omnino.

Decimum octavum capitulum, pertractans de iure utendi civili, osten- 18.
dit qualiter a dominio et a proprietate distinguitur; et obicit, ac dissolvit
ostendens quod plenum ius utendi potest in aliquo esse sine dominio.

Decimum nonum capitulum obicit de actu consumpcionis, et solvit 19.
iuste non B. multiplici racione, suadens quod potest non iuste domino convenire.

Vicesimum capitulum pariter de eodem obicit, et dissolvit, idem 20.
ostendens racione et eciam decretali.

C Vicesimum primum capitulum investigat qualiter * ex verbis donatoris 21.
et voluntate ipsius agnoscitur quando donacio exercetur, et de modis
adhibitis in donando diffuse obicit et dissolvit.

Vicesimum secundum capitulum specialius investigat numquit con- 22.
sumpcionis usus potest concedi sine abdicacione dominii.

inq om. B. Vicesimum tercium de iure utendi et de simplici usu facti inquirit et 23.
tractat, finem quarto libro imponens.

IOHANNES. Iam de proprietate rerum primo volo ut tractes, I.
quia proprietas videtur quoddam esse dominium: ecce enim,

Original lordship does not involve *proprietas.*

[38C

cum ex originali dominio aliqua occupantur, videtur michi in sic occupatis acquiri proprietas, quoniam res taliter occupate michi videntur eas occupanti taliter propriate quod ab aliis per illam occupacionem excluditur usus ipsarum; vellem igitur suaderi quid sit hoc casu illa proprietas.

proprietate B.

RICARDUS. Contrarium habes in tercio huius superius declaratum, scilicet, quod propter occupacionem solam rei cum originali dominio nullus iustus a iure utendi re illa iuste potest excludi: si vero ab usu seu iure utendi rei illius iustus aliquis excludatur, non est hoc propter illud dominium aut possessionem rei ita possesse, set propter legem positivam que alios a possidente ab usu excludit, qua lege sic possidens non vult uti, licet ceteri ea utantur. Causa vero cur alii re illa uti non possunt est quia ab illis sciri non potest quod possidens in re ita possessa non habet civile dominium, quia potest (ut infra cito patebit) tale dominium libere pro voto efficere in se ipso: unde rei illius ab eo possesse est in ipso possessionis de facto proprietas, nulla rei possesse proprietas nisi per accidens. Set nos de vera proprietate rerum inquirimus que dominium rei reddit cuiquam proprium suo iure: dic ergo quid tibi vera proprietas esse videtur.

supra, pp. 383 seq.

infra, p. 438.

Nicholas III seems to use *dominium* and *proprietas* as synonymous terms;

IOH. Dominus Nicholaus papa, in Decretali *Exiit,* dominium et proprietatem accipit pro eodem, quoniam in illa decretali— premisso hoc modo, *Porro cum regula ipsa expressa contineat quod fratres nichil sibi approprient, nec domum nec locum nec aliquam rem, sitque declaratum per eundem predecessorem nostrum Gregorium IX et nonnullos alios hoc servari debere tam in speciali quam eciam in communi; quam sic artam abdicacionem venenosis obtrectacionibus aliquorum insensata dampnavit astucia, ne fratrum eorundem perfeccionis claritas talium imperitis sermonibus laceretur: dicimus quod abdicacio proprietatis rerum omnium tam in speciali quam eciam in communi propter Deum meritoria est et sancta,* etc.—consequenter de eadem materia ita subiungit: *Verum condecens fuit ei professioni que sponte devovit Christum pauperem in tanta pau*pertate sectari, omnium abdicare dominium et rerum sibi concessarum necessario usu fore contentam; nec per hoc quod proprietatem usus et rei cuiusque dominium a se abdicasse videtur, simplici usui rei renunciatum esse convincitur,* etc. Et ibi cito post: *Que et quorum usum facti, scilicet, ordini vel fratribus ipsis licet habere proprietatem vel dominium,* etc. Et adhuc cito inferius post: *In omnibus appareat eis quoad dominium omnimoda abdicacio.* In quibus locis proprietatem et dominium pro eodem vicissim tanquam synonyma videtur

6 Decr. v. tit. xii. 3.

sic codd.

nostrum om. codd.

cālitas B, *calamitas* M.

tal. om. B.

non tam Decr.

D

fructum Decr.

38D] accipere: unde consequitur quod dominium dici debet esse talis proprietas qua aliqua res peculiariter seu proprie obtinetur.

but original lordship is common to all righteous persons, whereas property is limited to a single person.

RIC. Cum constet omnes iustos equaliter habere originale dominium rerum omnium ab omnibus possessarum, per tale dominium nulla res elongatur a quoquam, nec cuiquam appropinquat; ac per hanc proprietatem, qua res proprie unius efficitur, hoc modo res illa ad votum illi appropinquat et ab aliis elongatur: non est igitur proprietas originale dominium. Cum insuper originale dominium iustis omnibus sit commune, et proprietas ideo dicatur proprietas, quia aut uni aut paucis peculiariter aut communiter applicatur sive inheret ad votum, nequaquam potest tale dominium *proprietas* nisi improprie appellari, scilicet, preter regulam; et trahitur iste sensus a *prope*, et sic improprie dicitur, quod a grammaticali regula remote profertur.

IOH. Intelligo quod originale dominium super rebus nullius potest apte dici vera proprietas, nisi forte in nostro primo parente, cum solus erat creatus: tunc enim videtur quod dominium eius, illi soli conveniens, proprietas dici debebat.

RIC. Alia est proprietas naturalis, que ob hoc vocatur proprietas quia nectitur condicioni nature; et alia est rerum subiectarum homini seu usualium rerum proprietas, que ob hoc proprietas appellatur quia est condicio qua res aliqua usualis ad votum unius aut certorum habetur, inde dicta proprietas quia prope votum, sicuti prima vocatur proprietas quia iuxta aut prope naturam. Set amplius habet in sensu, scilicet, exclusionem usus seu iuris utendi in aliis; quoniam a tempore primi peccati nostri parentis sic extat corrupta humana voluntas, quod a se non habet nisi quod illud est ad votum ipsius quod est a voto aliorum semotum, quia semper ex cupiditate illi impressa conatur res usuales sibi peculiariter seu singulariter retinere: unde si de facto nullus communicator existat, tunc per accidens, scilicet, propter sociorum absenciam, rerum talium potest in uno dici proprietas; si vero iure aliquo certo dominium tale uni aut certis conveniat, tunc per se in illa persona seu illis potest illud dominium dici proprietas, qualis rerum proprietas in Adam non erat in sua creacione primaria,
39A licet tunc propter solitudinem illud dominium originale po*terat per accidens dici in eo rerum proprietas. Set de illa que per se appellatur usualium rerum proprietas materie nostre congruit profundius perscrutari.

perfund. B.

Possessio is not *proprietas*,

IOH. Quid ergo si dixero quod ipsa rei possessio proprietas est dicenda?

RIC. Vera proprietas rei appropriate cuiquam dici non solet

because it may happen that the possessor has not lordship over that which he possesses; whereas only he who has lordship over a thing has truly *proprietas* of it.

nisi auctoritatem contineat ad omnem usum rei illius; quoniam, si alius a possidente haberet rei ab eo possesse dominium, et ipse possidens dominium non haberet, cum ille dominus rei pocius ius haberet quam possidens, nequaquam diceretur vere proprietatem sic possidens habere super re huiusmodi aliena: quoniam cum *proprietas* a *proprie*, et *proprie* a *prope*, dicatur, scilicet, quia res propriata sit prope, non potest illud recte intelligi de sola propinquitate in loco per possessionem, set per propinquitatem rem ad votum habentis; que non est vera propinquitas quoad votum, nisi cum per illam propinquitatem potest quis sua propria auctoritate et pro voto iuste ac libere uti re ipsa; quod sine dominio aut iure utendi nullus potest: et ob hoc proprietas necessario ex sensu grammaticali includit ius utendi sive dominium cuilibet rei usus debetur; et ita proprietas non potest dici esse sola possessio. [39A

II. IOHANNES. Sic sequitur. Si ergo nec dominium est dicendum proprietas neque possessio, simul utrumque, scilicet, dominium cum possessione, dici debet proprietas.

1. Property is not a compound of lordship and possession; 2. nor is possession a part of lordship, since it involves no right to the thing possessed; 3. a proprietor or a lord may remain such though he be deprived of possession; 4. moreover, Nicholas III distinguishes *proprietas* from *possessio*.

RICARDUS. Si compositum ex dominio et possessione, si quod sit tale, sit vere proprietas, dominium quod est pars illius compositi non est proprietas: cuius tu supra a domino Nicholao contrarium allegasti. Item, possessio est effectus dominii ac proprietatis, nec est ius aliquod, et ob hoc non potest apte dici dominium; omnis autem pars dominii non solum est ius dicendum, set dici debet dominium; non est ergo possessio pars alicuius dominii. Item, habens proprietatem, sicut habens dominium, potest possessione privari proprietate in ipso manente; non est ergo pars aliqua proprietatis possessio, cum nulla res sine omnibus suis partibus possit existere. Item, felicis recordacionis dominus Nicholaus III. in Decretalibus *Exiit qui seminat*, proprietatem a possessione aperte distinguit hoc modo: *Nam, cum in rebus temporalibus sit considerare precipuum, proprietatem, possessionem, usumfructum, ius utendi, et simplicem facti usum, et ultimo tanquam necessario egeat, licet primis carere possit vita mortalium, nulla prorsus potest esse professio que a se usum necessarie sustentacionis excludit.* Unde consequitur manifeste quod possessio nequaquam pars proprietatis existit.

supra, p. 436.

6 Decr. v. tit. xii. 3.

IOH. Ex hiis sequi videtur quod nullus habens sola naturalia iura habet veram proprietatem rei cuiusquam.

Property is the acquired lordship of one or several conformable to

RIC. Racionabiliter illud infers. Unde proprietas rei, secundum suum sensum primevum, non est nisi acquisitum dominium unius aut plurium, quod *civile* sive *politicum* a *polis*,

supra, pp. 280, 382.

39B] *civitas*, vel a *polis* quod est *pluralitas* appel*latur; et sic habes grammaticalem sensum termini illius *proprietas*, quem sensum termini de Decretalibus allegasti.

civil or political institutions

IOH. Nondum in isto quietor, quoniam, cum quis rem possidet cum primo originali dominio, potest re uti ad votum; et ita res illa sibi quodammodo appropriatur, quod fieri sine proprietate non potest; et ita omnino videtur quod possidens naturaliter proprietatem rei habeat et vere habere dicatur.

supra, p. 436.

a proprie-tate B.

and excluding the right of use in others.

RIC. Iam diximus tibi quod aliud est rei possesse, aliud possessionis proprietas; quamvis enim possidens appropriate (ut supra tractavimus propriam sibi habeat possessionem, et ob hoc sit in ipso possessionis vel possidendi proprietas, non tamen propter hoc statim consequitur quod sit in ipso rei ab eo possesse vera proprietas; ex quo illius rei alius quiscunque iustus ita vere ut ipse possidens habet dominium: unde sic non propriatur possidenti nisi proprietate possessionis, non proprietate rei possesse; sic quod vera proprietas rei dominate ex iuribus naturalibus non habetur. Set semper dicenda est vera proprietas respectu rei dominate esse dominium acquisitum, quia est ex sensu grammaticali iuris utendi in aliis exclusivum; quod nunquam efficit, eciam cum sua naturali possessione, originale dominium (iuxta superius cum de possessione naturali egimus declarata). Debes tamen attendere quod non omnes de ista materia disputantes puritatem gramaticalis sensus terminorum attendunt, set magis modo loquendi vulgari plurimi se conformant: et ob hoc, ne nostri maiores tractantes de ista materia sibi affirmare contraria videantur, apte iuxta premissa potes proprietatem ita distinguere: quod est proprietas vera simpliciter sive per se et proprie, scilicet, prope regulam gramatice, ita dicta, et illa semper (iuxta nunc ostensa superius) est civile dominium unius aut plurium; et est proprietas sic dicta per accidens improprie, non per se, scilicet, non ex peculiari seu singulari iure persone eam habentis. Et talis est duplex: una que ideo sic per accidens vocatur alicuius rei proprietas, quia est dominium in una persona, de facto dumtaxat, sicut originale dominium in Adam, cum solus erat, poterat dici tocius inferioris mundi proprietas, non vera sive simpliciter; ex quo, Eva creata, eciam filiis ab eis progenitis, illud dominium fuit de iure et de facto commune. Alia est que proprietas appellatur et non est proprietas nisi facti atque per accidens; immo, verius proprietas estimata quia propter legem prohibitivam in aliis uni soli aut paucis de facto convenit, quo modo in possidente rem aliquam qua eciam reicit omne civile dominium, quia lex positiva, ex causa quam supra expressimus,

ille B.

non: nā B.

viribus M.

esse: eū B

supra, p. 393.

comm. om. B.

prohibiti nam B.

qui M.

The word *proprietas* is used

1. in its strict sense (*per se*),

2. improperly (*per accidens*)

a. when, as in Adam's case, there was no one to share his lordship,

b. or by virtue of the restriction of use in others.

usum rei ita ab uno seu pluribus peculiariter de facto possesse [39B refrenat in aliis ac si possessor haberet in * C re illa civile dominium. Ideo dici potest in taliter possidente quod suum originale dominium est in eo proprietas rei illius, set solum per accidens; immo verius (ut supra expressimus et infra magis clarescet) supra, p. 436. proprietas estimata, non vere neque simpliciter aut per se, set solum propter restriccionem usus aut iuris utendi re illa in aliis.

III.

Description of positive or civil lordship. It is the mortal right acquired by the reasonable creature of possessing civilly things subject to positive law and of using them conformably to reason.

IOHANNES. Iam peto ut illa michi dominia positiva que in primi libri principio nominasti in genere michi describas. supra, lib. i. 2.

RICARDUS. Omnium dominorum adventiciorum generalis descripcio patet esse racionalis creature mortalis ius sive radicalis auctoritas acquisita civiliter possidendi res illi lege positiva subiectas et eis plene utendi conformiter racioni. Posui autem hec verba *racionalis* et *ius sive auctoritas possidendi et utendi* ac *conformiter racioni* propter easdem raciones et causas propter quas eadem posui in descripcione originalis dominii humani. supra, p. 335. Verba vero *lege positiva illi subiectas* posui, loco verborum in descripcione originalis dominii *illi natura subiectas*, quia tale positivum dominium non se extendit ad alia quam ad subiecta homini lege positiva sive civili; et verbum *acquisita* posui, loco *originalis* in descripcione predicta, quia hec auctoritas civilis non provenit a natura iusta specifica, set ab acquisicione propria seu parentum provenit in quocunque. Tu dic quid contra hec tibi occurrit.

IOH. Cur ponis hec verba satis intelligo, quoniam ob causas easdem propter quas eadem verba posueras in descripcione originalis dominii; et verbum *civiliter*, loco verbi *naturaliter* ibi positi, cerno adhibitum; et puto quod verbum *radicale* ponebas ad differenciam iuris derivati, quale habent usuarii non habentes verum dominium; et quia dominium rerum corporalium corruptibilium in hoc mundo inferius non est datum a Deo hominibus nisi propter suam mortalitatem naturalem fovendam ne cadat (ut supra, cum de hac materia egimus, est probatum), supra, pp. 336 seq. ideo verbum *mortalis* hic, ut ibi, ponebas. Set non plene attendo cur verbum *acquisita* hic ponis, cum acquisitum dici non soleat nisi quod per laborem accipitur, et multi sunt domini sine labore in inicio concepcionis sue iure paterno, patribus eorum ante de hac luce subtractis. Unde Eccl. iv. 13, *Melior est puer pauper et sapiens rege sene et stulto, qui nescit previdere in posterum; quod de carcere cathenisque interdum quis egrediatur ad regnum, et alius natus in regno inopia consumatur:* ubi attendo quod dicit aliquem *natum in regno.*

39C] RIC. Priora bene advertis; set in hoc ultimo non est ita ut D fingis, * quoniam secundum purum sensum huius verbi *dominus* (ut supra probavimus) dominus rerum non est aliquis nisi gracia iustificante sit iustus, quales non sunt in sua concepcione filii Eve, set *omnes nascimur filii ire* secundum apostolum ad Eph. ii. 3.

No one is strictly lord of anything unless he is righteous through justifying grace.

supra, pp. 344–348, 352. *nascimur*: *eramus natura* M.

IOH. Hoc supra ostenderas de originali dominio; set ex quo leges hominum statuunt primogenitos dominos sue paterne hereditatis debere existere, tale dominium nondum nato, dum tamen sit primogenitus patris sui, in utero matris acquiritur.

Heirship only confers lordship through men's laws by a misuse of language.

RIC. Si que leges humane sic statuunt, tyrannorum aut vulgi, qui puritatem sensuum terminorum non capiunt, sensibus se conformant (ut supra expressimus); cum veraciter nullus sine gracia gratificante sit dominus.

supra, p. 439.

IV.

IOHANNES. Hoc, si placet, fige robustius.

RICARDUS. Num dices quod aliquis in India homo iustus, esto Iohannes, ius pocius habet atque preclarius in hereditate tali quam dominus iste, quem ponis vocetur Robertus?

1 A righteous stranger has a better right to be lord than a merely civil heir.

IOH. Nequaquam sum ita protervus ut extraneum in iure rerum earum domino anteponam.

RIC. Originale dominium in his rebus, sicut in aliis, ius pocius est atque preclarius quam aliquod civile dominium; hoc enim habes supra probatum. Iohannes vero in India graciam optinens habet originale harum rerum dominium, quo caret tuus Robertus habens solum (secundum te) civile dominium in hiis rebus: igitur Iohannes iustus existens in India ius pocius habet in eis atque preclarius quam tuus dominus impius fictus Robertus existens in patria; et si uterque eorum usu earum egeret equaliter, Iohannes, tanquam habens titulum pociorem ad usum, deberet tuo Roberto preferri.

supra, pp. 424 seq. *Ioh.* librarius cod. B. perperam pro persona dialogi intellexit.

IOH. Econtra affirmo, quoniam quilibet iudex iustus, inter eos hoc casu iusticiam faciendo, Robertum preferret.

RIC. Deus iudex iustissimus nequaquam sic ageret, nec homo iustus aliquis qui hec sciret, quoniam contra conscienciam iudicaret; licet iudex condicionum ipsorum dominorum ignarus, supponens graciam in utroque ut debet (ut tu astruis) per ignoranciam e contrario iudicaret.

IOH. Perge quo tendis.

RIC. Civile dominium, sicut originale dominium, (non dubium) datum est a Deo hominibus pro prestando debito Deo obsequio ab eo cui est datum; igitur, cum quis peccat mortaliter, per hoc perdens ac forefaciens originale dominium, pariter et pari racione forefacit civile dominium. Item, cum *dominus* a *domo* dicatur, eo quod presit aut preesse debet domui, nec peccans

2. Civil lordship is granted by God on the condition of doing him due service.

3. *Dominus* is he who is set over a *domus*,

supra, p. 336.

but the sinner is set over nothing.

mortaliter domui potest preesse, quin verius subesse per cupiditatem domui est censendus et aliis rebus ab eo detentis, non est vere dominus appellandus, set servus. [39D

4. It were not conformable to God's prudence and justice to give the like authority to the godly and to the froward.

Item, (ut in secundo huius expressimus) non convenit divine prudencie neque sue iusticie ut permittat pium et impium, aman*tem et contempnentem, parem auctoritatem habere super rebus suis pleno iure sibi subiectis, cum possit in momento quocunque congruum adhibere remedium; quoniam homo sapiens, cum posset adhibere remedium, illud nullatenus sustineret. supra, p. 355. 40A

Heirship confers not lordship but only a title to the obtaining of it.

V. IOHANNES. Istud michi videtur mirabile, quoniam primogenitus hominis (esto) modo defuncti, antequam baptizetur, est heres ipsius defuncti; et per consequens habet idem dominium quod pater suus habuit ante mortem, adhuc gracia denudatus: unde non videtur gracia necessaria ad civile dominium, quia per consequens esset necessario illi coniunctum originale dominium, quod (iuxta prius ostensa) graciam presupponit. *esto* om. M. supra, pp. 344 &c.

RICARDUS. De coniunccione originalis dominii cum civili vere concludis. Primum tamen (scilicet, dominium) ex hereditate minus provide intulisti; quoniam, etsi sufficit iuxta leges humanas filio sine gracia quod sit primogenitus legitimus patris sui, cum condicionibus in lege adiectis, ad hoc ut sit heres ipsius, non tamen ad hoc quod sit hereditatis eius dominus (ut iam dixi), quoniam sine hoc quod sit Deo acceptus bonorum Dei nequaquam dominus potest veraciter appellari aut esse. supra, p. 341. Illud vero quod de Ecclesiaste adduxeras, quod *alius natus in regno*, etc., non oportet ita accipere ut primogenitus cum nascitur vere sit dominus hereditatis paterne, nec quod natus statim sit rex, set quod in regno sive ad regnum ius habet cum nascitur; quoniam apostolus ponit verba magis urgencia ad Gal. iv. 1, 2 isto modo: *Quanto tempore heres parvulus est, nichil differt a servo, cum sit dominus omnium, set sub tutoribus et actoribus est usque ad tempus prefinitum a patre.* Ubi parvulum *dominum* aperte appellat, quod puto pariter debere intelligi, scilicet, quod habet titulum legalem seu causam ad dominium optinendum; quoniam hoc dicit de parvulo patre eius vivente, prefiniente (scilicet) tempus tutele: unde, cum non sit vere dominus, tunc constat quod non eo modo apostolus intellexit. Nec mirum si sacra Scriptura, parvulis se conformans, dominium aut regnum interdum appellet titulum sive causam, quo secundum leges positivas potest primogenitus dominium optinere; cum angelos bonos et malos et homines *Deos* interdum appellet: *Omnes*, inquit, *dii gencium demonia*, et *Non est alia nacio tam grandis que habebat deos* Ps. xcv. 5.

40A] *apropinquantes sibi*, etc., Deut. iv. 7, et Ex. xxii. 28, *Diis non detrahes*, ubi homines presidentes *dii* vocantur. Angelos vero bonos Paulus *deos* appellat, cum dicat, *Etsi sint qui vocantur dii sive in celo sive in terra, siquidem sunt multi dii et multi domini*, prima ad Cor. viii. 5.

B * IOHANNES. Ex premissis (ut michi videtur) consequitur quod heredes dominia non habent in bonis paternis, cum patribus suis in peccato mortali succedunt, nec donatarii peccatores in eis donatis, nec stipendiarii in stipendiis per eos receptis, nec legatarii peccatores in sibi legatis; et ita videtur michi, si ista sit vera dominii descripcio, quod subvertuntur omnes leges humane de rerum dominiis que indistincte fiunt pro malis et bonis, ut possint petere ac recuperare per iudicium legata, donata, hereditaria, et pro laboribus sibi promissa. VI.

Is not this doctrine subversive of human laws?

RICARDUS. Recte concludis nullum in peccato mortali rerum habere dominium, set pocius reprobatam a Deo tirannidem, et alia consequenter: non tamen rite infers ulterius quod sic subvertantur leges humane, quoniam nulla lex iusta per ea que infers subvertitur, set quelibet congruum locum habet tam in probis quam in improbis; quoniam lex adiudicans legatario sibi legatum seu filio cuiusquam hereditatem paternam, stipendiariis promissa seu pacta stipendia, donatariis eis donata, sive sint boni sive sint mali, non illis confert rerum illarum dominium nec ius aliquod, cum contra aliquos super rebus huiusmodi per legis ministrum profertur, set nude (iuxta probata) res tales lex aut iudex eisdem adiudicat ut eas, si velint, retineant quoad legem humanam impune, non propter hoc eos dominos faciendo seu ius in eis aliquod statuendo, set patentes probaciones sectando, licet illis in casu veritas non subsistat, quod ex multis casibus potes advertere. Si enim per tercium contra illum pro quo profertur sentencia simili agatur iudicio et per probaciones optinuerit, illi tercio contra secundum, sicuti secundo contra primum, adiudicabit iudex rem illam; et pariter in simili casu, si quartus contra tercium figuraret iudicium, eveniret, et ita de pluribus: unde liquide nobis constat quod talis sentencia nulli confert dominium, set rem illi de alterius retencione restituit, si velit eam admittere. Item, si per testes falsos contra aliquem talis sentencia ferreretur, ita ut ipse, non dominus rei illius super qua esset contencio, rem illam per sentenciam optineret, nequaquam per hoc fieret ille impius dominus rei illius, set male fidei (sicud sunt plurimi), si sciret, possessor existeret. Et multa possent pro hoc adduci similia, scilicet, quod leges humane non eos quibus bona adiudicant dominos rerum adiudicatarum eis efficiunt; set

Answer.

No law or legal award confers lordship or right:

it only declares who may hold particular things without molestation according to human law.

1. This is shown by the fact that a new claim may set aside a previous award.

2. A suit may be won by false witness, which can clearly not establish lordship.

in om. B.

inde M.

eis in B bis scriptum.

potest esse quod post tale iudicium res adiudicate iniuste et nequiter detinentur, licet quoad leges humanas impune, ita quod leges sunt iuste facientes; quod possunt, quoniam non possunt leges humane aut iudices investigare * consciencias hominum, renes scrutando et corda, quod facere solius est Dei. Quibus ob hoc necessaria est lex alia illis legibus humanis superior, quia renum ac cordium scrutator, per sue ecclesie presidentes, quibus in secreto utitur iudicando, aut per se ipsum in morte cuiusque, aut per inferiores iudices, angelos, scilicet, suos ministros conscienciarum rectores ad vitam optinendam eternam, ut sic distorta rectificet, pandat occulta, suppleat diminuta, et infringibilis iusticie irrevocabilem sentenciam proferat contra malos. Quod autem existentes in peccato mortali heredes, donatarii, aut nominibus aliis similibus que dominium iustum videntur includere, ab hominibus appellantur, est quia tales esse merito supponuntur, quia iusti esse deberent; nec de contrario nobis constat: unde ex nominacione tali vulgari nequaquam natura dominii poterit variari, quod nunquam reperitur in aliquo nisi sit ad Dei ymaginem et similitudinem reformatus.

[40B

C

A higher law is necessary to rectify the errors of human judicature.

qua B.

contra mal. om. B.

VII. IOHANNES. Videre non possum quin lex illa sit iniqua aut fatua, que bona cuiusquam veri domini ea possidentis aut ea forsitan non habentis, in eis iustum titulum non habenti adiudicat; quoniam conditor talis legis, aut iudex, si taliter iudicaret, impius si scienter, aut fatuus si ignoranter id ageret, merito censeretur: quoniam, si scienter id faceret de perversa consciencia a Deo et hominibus posset aut deberet redargui; si vero ignoranter taliter iudicaret, posset atque deberet de carencia sciencie, quam iudex omnis debet et tenetur habere, merito increpari.

It is a wicked judge who knowingly assigns a thing to him who is not lord of it,

RICARDUS. De reprehensione ignorancie in iudice, ubi est vincibilis, verum dicis: de invincibili ignorancia, qualis est ista in casu pretacto, quia est respectu consciencie alterius, que alieno patere non potest, iudicem esse reprehensibilem, minus caute affirmas. Set iudicem veritatem negocii agnoscentem, bona cuiusque veri domini alteri non domino per iudicium applicantem, impium esse negare non possum, cum contra conscienciam rectam sentenciet; nec posset esse lex iusta que iudicem aliquem sic sentenciare compelleret, quoniam nunquam posset lex iusta quemquam ad peccandum artare. Nec dubium quin omne quod non est ex fide, scilicet, contra conscienciam, est peccatum, quoniam ad Rom. xiv. 23, scribitur, *Qui autem discernit, si manducaverit, dampnatus est, quia non ex fide; omne autem quod non est ex fide peccatum est:* ubi apostolus intendit osten-

and it were a wicked law which should compel him so to do.

40C] dere quod qui iuxta ceremonias legis antique reputat aliquos alios esse immundos et ita cibum mundum ab immundo discernit, si de immundo manducet, dampnatus est, quia non est factum suum ex fide, scilicet, ex consciencia; *Omne autem quod* D *non est ex fide*, scilicet, contra conscienciam quam * quis habet, *est peccatum.* Item, videtur iudex talis esse in casu Iosaphat regis, qui Acab regi prebebat auxilium; *cui occurrit Ieu filius, videns, et ait ad eum, Impio prebes auxilium, et hiis qui oderunt Dominum amicicia iungeris; et idcirco iram quidem Domini merebaris* (2 Paralip. xix. 2). Videtur enim quod iudex proferens talem pro iniquo sentenciam prebet illi auxilium eciam in impietatis notam, et ei amicicia iungitur quoquomodo; et videtur iniquitati sue in sua consciencia consentire (eam aggravando, scilicet), ut impius actu alterius bona recipiat, qui solo appetitu iniquo ante ea habere volebat; et ita continetur sub decreto apostoli, ad Rom. i. 32, ubi, enumeratis fornicacione, malicia, dolo, et aliis generibus peccatorum, ita diffinit, *Quoniam qui talia agunt digni sunt morte, non solum qui faciunt ea, set qui consentiunt facientibus.* Hoc autem manifeste racio patefacit; quoniam racio ad hoc data est homini, ut sciat discernere bonum a malo et bonum eligere et malum vitare (*apposuit*, inquit, *tibi aquam et ignem; ad quod volueris porrige manum tuam: ante hominem vita et mors, bonum et malum, quod placuerit ei dabitur illi*, Eccli. xv. 17, 18); ordinem ergo nature et legem eius dissolvit, qui contra conscienciam sive racionis suae iudicium quicquam agit: fateor igitur iudicem scienter taliter iudicantem esse iniustum.

2 *Par.*: codd. 1. *Par.*

VIII.

But the law does not in fact compel the judge to wrong decisions:

Non tamen propter hoc sequitur quod lex illa qua iudex sic iudicat sit iniusta que (secundum allegata et probata) statuit iudicandum, quoniam hec lex iudicem nullum artat ut iudicet, et ob hoc ad peccandum non artatur iudex a lege; set lex iudicem ad hoc artat quod, si iudicaverit, debet taliter iudicare. Nec ab homine debet artacionem suscipere ut faciat aliquid contra legem Dei, eciam si debeat mortem corporis suscipere, quia non est parendum homini contra Deum; unde suus superior debet eum excusatum habere. Et ob hoc in casu quo iudex novit de certo testes singulariter iuxta iura ecclesie aut communiter iuxta iura quorundam regnorum examinatos falsa affirmasse pro veris, aut instrumenta fortassis producta fabricata existere, aut processum previum fuisse confictum, iudicium proferre non debet, set causam suo superiori referre: et sic gradatim debent inferiores, si ita sint conscii, ad superiores causam deducere, donec ad summum iudicem veniatur, qui habet super

When there is any risk of a miscarriage of justice, he ought to refer the cause to a higher court,

eo casu congruum remedium adhibere, si potest, scilicet, falsi- [40D tatem seu fraudulenciam detegendo sub penis quas comminare poterit ac cautelis adhibitis; sicut Salomon doctus egit rimando caucius cuius duarum mulierum, circa unicum filium coram eo contendencium, filius unius erat, et sicud sanctus Daniel egit in causa Su*sanne, et sicuti de quodam iusto rege atque prudente 41A gestum audivi quod tres testes subornatos ita de falsitate convicit: primum examinatum secrete dicere fecit oracionem dominicam secrecius coram eo; secundo vero vocato ei expressit quod primus examinatus sibi retulit solidam veritatem sicud eam habet dominicalis oracio, et nisi ipse pariter veritatem exprimeret illi per coronam suam quam gessit asseruit quod antequam cibum gustaret supplicium sustineret; quibus auditis ille secundus claram veritatem negocii de quo agebatur expressit; et tercius ex eadem comminacione perterritus cum secundo veritatem per omnia propalavit; et sic primum falsidicum condempnavit et innocentem quendam simplicem qui super bonis per quendam potentem fuerat impetitus mediante iusticia liberavit. Verum si iudex suppremus, si ad eum negocium sit deductum, nullo modo poterit falsitatem detegere, sive sit ecclesiasticus sive laicus, et pariter sicud primus fraudem agnoscit, debet omnino differre iudicium (ut michi videtur) propter raciones predictas, quoniam minus est iniquum actorem carere eo quod fraudulenter et impie conatur acquirere quam iustum defensorem bonis suis contra legem Dei ab impio spoliari.

3 Reg. iii. 16–27.

perterritur B.

condempnarunt B.

and there may be cases in which even the highest court ought to suspend judgement.

micius B.

IOH. Quid si iuramento sit ille suppremus ad observanciam legis astrictus? tunc, si iudicare omittit, incurrit periurium.

When a judge makes oath to observe the law, he does it subject to the condition of observing the law of God.

RIC. Tacita condicio in omni intelligitur iuramento, scilicet, ut legem Dei eius observancia non offendat; que condicio locum habet in casu presenti, et ideo in eo casu iuramentum non obligat. Poterat enim Iepte, post votum emissum in genere quod primum de suis quod ei occurreret victori redeunti de prelio Domino immolaret, quoad filiam suam unicam occurrentem sancte rescindere; et ita potuisset Herodes iuramentum emissum in genere rescidisse, ne Iohannem in carcere decollasset. Sic videtur agendum, quando omnes superiores iudices habent scienciam certam de fraude. Si vero solus primus habet scienciam fraudis, tunc aut immediatus illi ad quem defertur negocium habet de falsitate conscienciam propter informacionem solam acceptam a primo, aut non habet. Si non habet, potest iuste proferre sentenciam; si habet, hoc potest evenire dupliciter, aut nimis leviter aut prudenter. Si nimis leviter, ut in casu in quo non satis discutit condicionem testium, quot sunt et qualis sunt fame, qui forte tot sunt ac talis fame

Rules for the guidance of judges in doubtful cases.

41A] existunt quod eorum concors testificacio esset secundum racionem primi iudicis testimonio preferenda: in quo casu conscienciam suam minus prudentem de consilio sapientum debet abicere, et extunc potest sine peccato secundum probata proferre sentenciam, quia ipse eo casu debet reputari invincibilem B conscienciam * in facto habere; et si nullo modo potest conscienciam illam abicere, superiori suo debet negocium tradere finiendum. Si vero prudenter, conscienciam sibi adduceret, scilicet, ex eo quod ille primus tante fidei ab omnibus estimatur quod eius testificacio eo casu testificacioni testium productorum preponderat, pariter debet causam ad superiorem deducere; et si tunc forte nullus reperiri possit qui fidei primi iudicis acquiesceret, ita ut non nisi contra conscienciam possit secundum probata proferre sentenciam, unum de tribus facere oportebit suppremum: Aut omnino (sicud supra expressimus, in casu sciencie) debet perpetuo dissimulare iudicium; aut aliquem inferiorem compellere per congruas sue legi penas quascunque secundum iura proferre sentenciam; aut debet id agere per se ipsum, eciam si nullus velit compelli, set penas quascunque pocius sustinere. De quibus tribus viis secunda stare non potest, propter raciones premissas, quibus ostenditur quod nullus iustus nec aliqua lex iusta ad agendum contra conscienciam suam potest quemquam compellere, quin pocius non parendum est cuique sic iubenti; ex eisdem michi videtur via tercia stare non posse, quoniam sic ille suppremus contra conscienciam proferret sentenciam. Unde non video quin tenetur ad tempus dissimulare iudicium et oracionibus communibus implorare super hoc divinum oraculum, sicud de colligente ligna in sabbato fuit actum iuxta historiam Num. xv. 32–36, et sicud legitur esse actum in sacris litteris in casibus satis multis: et si non poterit miraculum impetrari, debet dissimulare iudicium donec actor ille iudicem poterit reperire; quod si nunquam fecerit, secrete est sibi dicendum a iudice quod falsam causam prosequitur: et ob hoc nullus vult eo casu sibi assumere officium iudicandi et tolleranda est eius detraccio qualiscunque.

IOH. Cur primus iudex aut alius eo superior, non habens scienciam fraudis set estimacionem solam ex informacione prioris, non potest causam uni ignoranti fraudem sine deteccione fraudis illi facienda committere, ita ut ille sana consciencia ferat sentenciam, iuxta probata?

RIC. Quia, iuxta raciones predictas, eo modo veritatem tacendo impio in facto suo iniquo preberet auxilium, informacionem super suo scelere supprimendo.

How can the law be justified which authorises the handing over to a man of that which is truly another's?

IX. IOHANNES. In premissis casibus per ignoranciam invincibilem iudicem video excusatum : iam legem excusa ; quoniam michi lex illa impia et iniusta que prebet auctoritatem seu causam impio, pro quo fertur sentencia, in hoc casu bona non sua set bona alterius veri domini sibi et fortassis suis heredibus in perpetuum retinendi. [41B

Answer. The law authorises nothing except *per accidens*:

RICARDUS. Lex non prebet auctoritatem seu causam aut possessionem nisi per accidens, ex hoc quod iudex propter probaciones, * licet falsas, estimat non vere illud esse legi conforme : nec causa prestita iniquitati hoc modo per accidens legem inculpat; quoniam sic Deum auctorem legis posses legitime inculpare, sicud et legem eius que dicit, *In ore duorum aut trium peribit qui interficietur* (Deut. xvii. 6), ex quo in casu iudex iustus ex ignorancia invincibili iustum falsorum testimonio condempnaret ; quoniam Deus sic causa esset per accidens illius iudicii. Hoc tamen non vales nec audes astruere, quoniam Deus non simpliciter precipit ut sic fiat, set quando veritas subest facto ; et ob hoc sensus legis est condicionatus, scilicet, quod veritas sit in facto. Unde illi legi premisit hoc modo, *Cum reperti fuerint apud te vir aut mulier qui faciant malum in conspectu Domini*, etc., *et hoc tibi fuerit nunciatum, audiensque inquisieris diligenter et verum esse repereris*, etc., *in ore duorum aut trium*, etc. : ubi constat quod lex intelligenda est, cum veritas subest facto (ut diximus), cum dicat, *cum verum esse repereris*. Unde constat legem istam sicud et Deum excusabilem semper esse, cum nunquam prebeat causam iniquitati nisi per accidens. C

in every adjudication the truth of the facts is implied as a condition of its validity.

hoc om. B. Deut. xvii. 2, 4, ver. 6.

IOH. Si lex prebens causam, eciam per accidens, impio talia retinendi sit excusabilis apud Deum, consequitur quod ille qui utitur tali lege, bona alterius sibi per tale iudicium acquirendo, apud Deum debeat excusari.

He who holds that which has been wrongfully adjudged him holds wrongfully, since he holds only according to the letter of the law but against its intention.

RIC. Non sequitur, quia ille non per se set solum per accidens utitur lege illa, quia non legis intencione set solum verbis illius ; et apud Deum taliter acquirentem alia lex condempnat, que precipit testes et instrumenta solummodo fidelia litigantes debere producere : hoc eciam ipsorum iuramento de vitanda calumpnia eos lex precipit observare, cuius contrarium iste agit ; sic quod, lege ista inferiore inculpabili existente, iste taliter retinens vel acquirens bona alterius secundum legem eandem, modo predicto, per accidens et preter intencionem legis, a lege alia apud Deum iustissime condempnatur.

IOH. Titulum iustum per tale iudicium iste sibi acquirit : igitur condempnari non debet, sicud nec ab homine, pariter nec a Deo.

41C] Ric. Superius tibi dixi quod lex, iudicando rem sibi, non ei confert dominium nec aliquem titulum illi prestat: set ipse mediante lege per accidens (ut diximus) possessionem acquirit civilem, si possessione ante caruerat; que ita potest esse iniusta ut iusta (sicud est in proposito nostro): unde in hoc casu quia scienter titulum illum iniquum admittit, scilicet, possessionem iniquam, a sua consciencia et a lege alia (ut diximus) condempnatur.

He has no title, but only civil possession, which may be either righteous or unrighteous,

Ioh. Risus michi videtur affirmare possessionem illam esse iniustam que iusto iudicio sibi confertur; quoniam hec michi videtur repugnanciam continere, scilicet, possessionem esse iniustam et iustam.

albeit confirmed by a righteous judgement:

Ric. Risus tuus dolore miscebitur et extrema gaudii tui
D * luctus (ut estimo) occupabit; quoniam iudicium tripliciter iustum asseritur, quoad agens tantum, quoad paciens tantum, et quoad utrumque: et sic est iudicium iustum simpliciter primo modo, ac secundo iudicium secundum quid sive secundum aliquid non iustum simpliciter dici potest. Constat autem istud iudicium quoad agens (puta, quoad iudicem) esse iustum, nequaquam quoad passum, quoniam nec est iustum quoad actorem iniquum, qui per ipsum iudicium infert reo iniuriam, nec est iustum reo qui patitur per iudicium ab actore iniuriam. Unde contrarietas non est absoluta ut fingis, quoniam non est possessio illa iusta simpliciter neque eciam quoad passum, etsi sit iusta secundum aliquid, scilicet, quoad iudicem iudicantem. Et si intimius perscruteris, nullo horum modorum est titulus ille iustus seu possessio illa iusta, quamvis iusto iudicio quoad agens habeatur ab impio; quoniam titulus per iudicium acquisitus ab aliquo racione iudicii iustus dici non potest, nisi iusto quoad passum iudicio acquiratur; quoniam agentis iusticia nequaquam in passo titulum iustum reddit.

non ... aut. om. B.

for a judgement may be righteous with respect to the giver, to the receiver, or to both; and in the supposed case the fault is in the receiver.

Ioh. Adhuc istis recalcitro, quoniam michi videtur quod iste habet hunc titulum sive possessionem ex auctoritate legis, mediante isto iudicio; et habens auctoritatem legis habet iusticiam; et ita per istud iudicium efficitur in isto passo una legis iusticia qua iuste possidet seu detinet illud quod sibi est adiudicatum a lege.

Ric. Constat clarius ex premissis quod iste non habet possessionem nec rem ipsam auctoritate legis, nisi per accidens et contra intencionem legis que in eo casu locum non habet; set forte auctoritate iudicis per se possessionem acquirit: set quia hoc

9. The speech in M begins, 'Ad hunc punctum gaudeo me venisse, quoniam iam fateris possessionem illam esse iniustam, et negare non poteris illam possessionem esse iustam ex quo iusto iudicio illi confertur; quod michi videtur repugnanciam,' &c.

non est nisi propter ignoranciam invincibilem, et ideo excusa- [41D tam in iudice apud Deum, non est illa possessio per hoc iusta.

IOH. Adhuc contra hoc dictum cum viris mundanis exclamo quod iste conformans se ac conscienciam suam isti legi iuste, isti iusto iudicio, et consciencie iudicis iusti istius, iuste eciam iudicantis, habens tot innocencie sue presidia, nec a Deo nec ab homine poterit condempnari, set innocens ac sane consciencie debet pocius reputari.

RIC. Non sunt ista, ut fingis, innocencie presidia, set vulpine consciencie sunt commenta; quoniam nec legi, quia non nisi verbis legis (ut diximus), contra intencionem legis, nec iusto supra, p. iudicio, quatenus est iustum (scilicet, quoad agens) set quatenus 448. est iniustum (scilicet, quoad passum), nec iudicis consciencie, quatenus est iusta (scilicet, in hoc quod cupit intencioni legis conformiter proferre iudicium) set quatenus est erronea (scilicet, in hoc quod credit probaciones esse veridicas, cum sint false), ista vulpina consciencia se conformat. Unde clarescit quod consciencia ista nec a lege nec a iusto iudice aut ab eius iusto iudicio tali iniusto actori inprimitur, set a cupiditate terrena confingitur; quoniam, sicud lex talis, quatenus in ea est, tribuit cuique quod est suum, * nullatenus alienum, quoniam non 42A est hoc legis officium, sic omnis iudex iustus et omne iustum iudicium id idem intendit: contra quam intencionem iste iniquus acceptat non sua; ac contra legem Dei dicentem, *Fraudem ne feceris*, Marc. x. 19, et Exod. xx. 17, *Non concupisces rem proximi tui;* et contra legem nature que dicit, *Omnia quecunque vultis ut faciant vobis homines et vos facite illis; hec est enim lex et prophete*, Mat. vii. 12, cum non sit quisquam qui alterum vellet iudicio aliquo ab eo sua recipere. Item, eciam contra legem humanam recipit bona non sua aut detinet, affirmantem, iuxta tenorem iuramenti calumpnie, quod nullus litigans falsidicis probacionibus uti debet; contra quam legem cum perversa, immo subversa, consciencia iste aut detinet aut recipit ista bona. *Quicunque* enim *totam legem servaverit offendat autem in uno factus est omnium reus,* Iac. ii. 10. Unde istum transgressorem simpliciter legis Dei et hominum esse constat: et quod frustra sibi ipsi blanditur de consciencia quam habet conformem uni legi, immo non legi set verbis legis dumtaxat, aliam impugnando super facto quod lex reprobat et iudex ignorat, ut ponitur; quod factum si legi aut iudici ministro legis constaret, nequaquam pro illo talem proferret sentenciam.

X. IOHANNES. Et legem et iudicem habeo excusatos et *risum* Eccl. ii. 2. *meum reputo iam errorem, et dico gaudio, Quid frustra deci-*

42A] *peris?* et nichilominus satis attendo quod heredes non sunt semper domini: set cur primogenito cuiusquam existente in peccato mortali, cum pater discedat, secundogenitus, si sit iustus, in hereditate non succedat paterna, cur insuper iustus quilibet indistincte non possit bona temporalia peccatorum recipere tanquam sua, ex quo possidentes carent illorum bonorum omni dominio et boni habent in illis bonis originale dominium, a te racionem expecto.

In the case of an eldest son being in mortal sin,

RICARDUS. De secundogenito racionem multiplicem facile potes advertere; quoniam, lege iusta statuente quod primogenitus in hereditate patri debet succedere, non potest secundogenitus hereditatem paternam sibi auctoritate propria usurpare: insuper, quia de primogeniti penitencia vere apparere non potest atque de eius permanencia in peccato; unde non debet ab aliquo harum condicionum inscio temere spoliari: item, etsi non penitet in presenti, tamen potest in proximo penitere, sicud et secundus nunc iustus potest peccare, si velit, continuo et ius perdere si quod eo modo acquireret; unde non videtur equum quod primogenitus statim iure hereditatis seu titulo perpetuo privaretur, nec quod alius qui facile peccare posset in iure hereditatis statim perpetuo firmaretur.

primogeniture raises a presumption in his favour which ought not to be set aside so long as there is a possibility of his reform.

IOH. Lento gressu mecum hic perge, quoniam videris in premisso dicto ius hereditarium sive titulum a dominio separare, si peccans non statim iure privatur; quia constat quod dominium cum admisso peccato amittitur.

B RIC. Superius * habes ostensum quod, sicud dominium sequitur ymaginem reformatam, ita nudam Dei ymaginem in homine mortali sequitur aliquis titulus seu condicio naturalis minor dominio; preter hoc quod in peccante titulus et ius dominii acquisiti remanent sublato vel non remanente dominio, quoniam *ius* a *iubeo* derivatur. Quamdiu igitur ex lege aliqua iusta possent aut debent filii hereditatem paternam habere, tamdiu habent ius et per consequens titulum, scilicet, signum et causam, in ipsa hereditate paterna; et si ex pluribus legibus iustis id habent, iura tot habent ac titulos ad hereditatem paternam habendam sive tenendam: dominium tamen sive dominia similitudine per caritatem seu graciam omnino non habent. Hoc ius seu titulum hunc ius seu titulum dominii sive ad dominium optinendum nequaquam debes vocare, set ius seu titulum ad rem aliquam civiliter optinendam congrue poteris appellare, quoniam, sicud nullus potest ius habere ad graciam optinendam, sic nec ad dominium quod gracie est annexum.

* supra, p. 363.

hunc: codd. *hñt*.

He may have an inferior right or title to the civil acquisition of a thing,

but not to lordship, which presupposes a condition of grace.

IOH. Nescio quo me ducis. Estne titulus iste aut ius istud sufficiens ad dominum optinendum?

The inferior title is accepted as sufficient by human law.

RIC. Constat quod non, iuxta premissa; set est quoad leges [42B humanas sufficiens, quia continet radicem sufficientem, secundum leges humanas, que de solis iudicant manifestis ad hereditatem iudicialiter et iusto iudicio optinendam, quamvis sic optinendo titulum dominii sive dominium non acquirat: unde, lege iusta obstante, non potest secundogenitus iustus, primogenito impio existente, hereditatem paternam adire; nec possunt iusti impiorum possessiones diripere sive recipere, nisi indigencia exigente, legibus eciam iustis obstantibus et racionibus supradictis.

IOH. Adhuc quod dicis plene non capio; quoniam ex quo *capis* B. primogenitus peccando perdit hereditatis paterne si quod habeat dominium, et peccans mortaliter perdit dominium omnium ab *omi* B. eo antea habitorum, illorum dominium in aliquos derivatur sive transfunditur: nec video in primo casu in quem transiret, nisi in propinquiorem in sanguine; nec in secundo casu in quos, nisi in iustos.

RIC. Terge oculos tue mentis, et vide quod originale dominium in nullum potest transire cum ab alio quoquam amittitur; quoniam nunquam transit in malum, cum non sit cum peccato mortali quis capax illius, nec transit in bonum, quoniam quilibet bonus optinet ipsum ante. Set cum quis peccat mortaliter, dominium originale ipsius quoad ipsum, sicud paternitas in patre filio moriente, penitus evanescit, licet integrum in omnibus iustis remaneat; sicud eciam in primis nostris parentibus, cum tunc non fuerant in quos posset transire, eorum dominium, cum peccabant, omnino evanuit. Dominium vero adventicium, quia originale * dominium in quocunque ipsum habente supponit, C pariter peccando mortaliter evanescit; nec transit illo peccatore superstite in alium lege iusta obstante (ut dixi): per mortem tamen illius, nulla lege obstante, transit in proximum si sit iustus cui secundum legem debetur, si in iusticia moriatur; si vero moriatur in scelere, cum tunc dominium nullum optineat, non potest in alium dominium derivare, set dominium per titulum legis in proximo gracia illustrato oritur de novo seu gignitur, et dominio originali adicitur.

XI. IOHANNES. Intelligamne possessionem istam hic positam esse eam quam supra in tercio huius descripseras? supra, pp. 384 seq.

Relation of civil to natural possession.

RICARDUS. Possessio facti naturalis et civilis, ipso termino sumpto iuxta usum communem, nullatenus distinguntur; quoniam utraque nichil habet amplius nisi occupacionem rerum voluntariam, sive iusta fuerit possessio sive iniusta: possessio vere naturalis, que annexam habet iusticiam est alia a civili, intelligo quod ex alia causa est iusta quam civilis possessio;

42C] quoniam, sicud originali dominio correspondet naturali ibi descripta possessio, sic civili dominio civilis, scilicet, positive legis (scilicet, auctorizata lege positiva) possessio correspondet.

supra, p. 393.

IOH. Breviter eam describe.

Description of civil possession.

RIC. Sicud possessio naturalis est occupacio sive detencio voluntaria rerum usualium homini subiectarum ex sola auctoritate previa originalis dominii, sic michi videtur civilis sive politica possessio (si puritatem sequamur grammatice) esse occupacio sive detencio voluntaria rerum usualium homini subiectarum ex iure positivo sive politico seu civili.

IOH. Nemo igitur habet possessionem civilem nisi habeat ius civile.

RIC. Sic sequitur.

IOH. Non recte igitur iudicant homines secundum leges politicas, nec leges ipse iuste videntur que uni spoliato rei cuiusquam possessionem adiudicant dominii sive proprietatis seu iuris questione pendente.

RIC. Hoc sequitur, si grammatica recta utamur; quoniam *possessio* a *post* et *sedeo* (ut diximus supra) verbo descendit, que nulli congruit eo sensu nisi ei qui circa usum rei illius absolutum aut certum ulterius laborare non eget ut eam acquirat, set quiete poterit ea uti (ut ibi expressimus). Leges tamen humane non sic, ut puto, loquuntur: set possessionem a *post* et *sedeo* dictam, ut sessio quietem ab acquirenda occupacione rerum signat, sive iusta fuerit sive iniusta, appellant, conformando se vulgo qui sensuum verborum non potest capere puritatem; quo modo potest iuste uni adiudicari possessio dominio sive iure integro penes alium remanente, et penes unum potest remanere possessio et penes alium rei eiusdem dominium et eciam ius utendi.

supra, p. 385.

D * IOHANNES. Estne ista possessio legis humane ius aliquod appellanda? XII.

Civil possession is not a right

RICARDUS. Raciones quas supra posuimus ad probandum quod possessio naturalis ius non dicitur affirmant illud idem de ista predescripta possessione civili; licet causa aut titulus, sicud de possessione naturali expressimus, congrue appelletur.

supra, pp. 383 seqq.

but a title,

IOH. Estne titulus communis an proprius?

RIC. Omnis civilis possessio conformatur illi civili a quo procedit dominio. Unde est titulus communis vel proprius appellandus: si in domino suo resideat, conformiter suo dominio; si in alio, iuxta concessionem domini uni vel pluribus aut iuxta occupacionem rerum ab uno vel pluribus, similiter est communis titulus vel proprius nominandus. Nunquam tamen est civilis possessio communis simpliciter set aliquibus personis dumtaxat

common or proper according as the lordship from which it proceeds is common or proper,

but never common without qualification,

since it always excludes civil possession in others.

vel uni, quoniam est semper exclusiva possessionis civilis in [42D aliis; eciam si plures rem unam possideant, non sicud possessio naturalis iustis omnibus est iure communis, sicuti suum a quo descendit originale dominium iustis omnibus est commune. *dependit* B. Debes item advertere quod, sicut possessio naturalis a suo originali dominio est distincta, velut effectus a causa, ita civilis sive positive legis possessio a suo positivo dominio est diversa.

Ioh. Ad quanta se valet extendere ista possessio?

Ric. Si de illa civili possessione que nunquam est impia, quam hic supra descripsimus, illud queris, tibi respondeo quod supra, p. 453. ad omnia ad que se valet extendere civile a quo procedit dominium: illa vero possessio quam leges positive civilem seu pos- *set* B. sessionem facti appellant multo est generalior, set illegalior sepe, quam civile dominium; cum fures et raptores eo modo plura possideant, quorum non habent civile dominium.

Ioh. Perge ulterius.

Ric. Verbum *plene utendi* posuimus intelligendo per *plene* facultatem quoad omnes actus dominio competentes, usuarios accomodatarios excludendo, qui actus aliquos set non omnes possunt regulariter exercere. Posui autem *conformiter racioni*, ut irracionabilem usum sive abusum ostenderem a dominio nullo vere procedere.

XIII. Iohannes. Suspectum habeo verbum *regulariter* quod hic supra ponebas, quia ex eo suspicor quod in casu potest usuarius plenum usum habere.

Ricardus. Infra cito clarescet, quando de iure utendi agetur, quod plenus usuarius habere potest plenum usum.

Of the acts of civil lordship.

Ioh. De actibus in rebus homini subiectis utendi ostende per ordinem (sicud superius feceras de actibus subiectis originali supra, lib. iii. 18–34. dominio), quod et quo modo competunt huic civili sive positivo dominio acquisito, et nunquid aliquis potest donare communicando alteri suum civile dominium; cum enim nullus possit communicare suum originale dominium (sicud supra in secundo supra, p. 362. huius probaveras), quoniam nec iusto potest communicare, cum quisque iustus illud prehabeat, nec iniusto, cum iniustus illud * capere iniusticia stante non valeat, sic nec videtur quemquam 43A posse communicare suum civile dominium.

Of giving.

One can give by communication of civil lordship,

Ric. Pueriliter ista profers, cum non omnis iustus habeat cuiusque rei donabilis civile dominium; cur igitur habens illud non habenti communicare non possit, non vales ostendere.

Ioh. Sic esse perspicio; unde confiteor quod per communicacionem dominii potest donacio esse actus civilis dominii.

Ric. Cur eciam per communicacionem solam possessionis

but not by mere communication of possession.

43A] non potest civilis dominus sua dare (sicud de Adam in statu innocencie supra ostendimus in istius tercio et de hominibus in presenti), eciam dic, si nosti. supra, pp. 414 seqq.

IOH. Quia non est rei cuiusquam donacio, nisi donatarius per donacionem efficiatur dominus rei donate.

supra, pp. 417 seq. RIC. Ostensum est supra contrarium; quoniam, cum per communicacionem aut translacionem possessionis solius est facta donacio, non acquiritur donatario ullum dominium, set sufficit sibi originale prehabitum; non igitur necessarium est donacioni ut donatarius per donacionem aut in donando efficiatur dominus rei donate.

IOH. Sic cerno; et quia in communicacione possessionis civilis dumtaxat non acquiritur civile dominium nec a donatario prehabetur, cum tamen necessarium sit donatario ut sit dominus rei donate, ideo non potest hic, ut ibi ubi dominium prehabetur, per translacionem solam aut communicacionem possessionis fieri proprie dicta donacio.

RIC. Provide hic aptasti tuum ingenium. Cur non potest fieri civilis donacio per translacionem dominii, dic, si habes.

IOH. Non id nego set econtra affirmo.

Transference of civil lordship is no act of lordship unless per accidens, since it depends upon the will of the receiver.

supra, pp. 421 seqq. RIC. Nonne est ostensum superius quod translacio civilis dominii non fit per actum dominii, quia non procedit illa translacio ab aliquo originali seu civili dominio, et ob hoc nunquam per donacionem, que est actus dominii, transfertur dominium, nisi forte per accidens? Esto modo, cum tu das michi equum vel asinum sic abdicando a te civile dominium, si ego voluero, illud accepto: set quia ista voluntas non est necessaria michi donatario admittenti, si sola possessione naturali cum prehabito originali dominio voluero contentari, ideo si recepero civile dominium a te abdicatum, equum aut asinum michi donando, aut possessionem civilem, cum neutrum sit michi necessarium, nec tibi donanti, ut donator veraciter affirmeris, non per se transfertur in me civile dominium, set solum per accidens, quia volo; non est igitur translacio dominii actus dominii nisi per accidens. Nec Deus potest taliter quicquam dare, qui propriissime ac veracissime est donator. Item, cum non sit completa donacio in premisso casu antequam sit abdicatum dominium, quoniam donacio accio est et passio, unde non est donacio antequam a donatario sit donum acceptum; quoniam uno concedente seu offerente vel, quantum in eo est, per verba donandi expressa donante, nisi alter admittat non est facta donacio, et si B admi*serit tunc primo est facta donacio, et eo instanti non est illius civile dominium in donante, set in donatario est si velit, et si nolit illud admittere de medio evanescit, cum in nulla

das om. B. — *ig.* om. B. — *-serit* om. B.

persona remaneat: unde inter actus per se proprie dictos civilis dominii non est computanda donacio, nisi que fit per communicacionem dominii rei donate, nec alias (ut est dictum) donacio a dominio in donante procederet. [43B

pers. om. B.

supra, pp. 421 seq.

When great lords make liberal gifts

IOH. Unde est ergo quod dominos magnificos ex liberalitate laudamus, non cum communicant aliis set cum transferunt in alios magna donaria, si translacio dominii a domino non procedat?

cum comm.: *tn̄ comm.* B.

this proceeds from their virtue of magnificence, not from their lordship.

RIC. Immo econtra dominii translacio aliquando procedit a domino et magnificencie in ipso virtute, non autem ab eius dominio; et ob hoc dans a magnificencie virtute laudatur: sic quod, licet civilis donacio qua rei cuiusquam transfertur dominium suo modo per accidens non sit actus dominii, non minus est actus virtutis. Unde in casu ubi donator nonnisi unum haberet donarium, et illum ex caritate indigenti donaret, eius civile dominium abdicando ac transferendo in pauperem illud volentem admittere, esset quedam donacio et actus virtutis magnifice; set non esset actus originalis dominii aut civilis, quoniam (iuxta premissa) ipsa donacionis complecio supponeret in donatario civile dominium, et dominium a donatario tunc habitum non posset in donatarium transferre se ipsum, nec originale dominium potest esse talis translacionis principium, cum civile dominium nunquam originali dominio, nisi adventicie et per accidens, coniungatur et ob hoc eius abdicacio sive translacio ad dominium originale non pertinet.

supra, p. 455.

IOH. Istud intelligo; set nunquid translacio possessionis civilis per donacionem hoc casu aut alio est actus civilis dominii?

RIC. Supra hic claruit quod vera civilis possessio pro possidentis persona nunquam habetur sine iure utendi civili; quoniam, sublato omni iure civili a quavis persona quoad rem occupatam per eam, non remanet in illa persona nisi naturalis possessio aut nulla penitus possessio pro se ipsa. Si ergo ad licenciam seu ad commodacionem sequatur civilis possessio, ipsa possessionis translacio, sicud translacio sive concessio iuris utendi ad quam ipsa consequitur, est actus dominii in taliter concedente; non tamen vera donacio, quia retinetur proprietas a donante. Si vero (sicuti in nostro casu) donatarius admiserit civile dominium, ad ipsum civile dominium consequitur conformis possessio re recepta, non aliter: cum ergo suum principium ad quod solum hoc casu consequitur, scilicet, translacio civilis dominii, non sit actus dominii, satis claret quod ipsum annexum non est actus illius dominii, scilicet, possessionis translacio.

supra, p. 453.

fit B.

43C] IOH. Grata hec habeo; set dic nunquid * hoc casu civilis possessionis translacio sit appellanda donacio.

RIC. Nequaquam, set modus donacionis apcius appellatur.

IOH. Nunquid possessionis naturalis translacio, cum quis rem sibi donatam sive oblatam admittit, renuendo admittere civile dominium, sit appellanda donacio?

RIC. Utique, sicut translacio civilis dominii quedam donacio congrue dici potest; set magis propri evoluntas donantis, qua abicit a se dominium seu possessionem, cupiens illud transferre in alium, donacio appellatur: est enim dominii ac eciam possessionis translacio donatarii passio a donante; set voluntas sic transferendi est accio in donante; ideo nomen dacionis pocius promeretur.

XIV.

Argument on the position that giving takes place not by the transference of civil lordship

IOHANNES. De permutacione parumper commoneor; quoniam michi videtur quod permutacio rerum habet dominiorum translacionem annexam; et ob hoc quod permutacio est actus civilis dominii sequi videtur quod translacio civilis dominii est actus civilis dominii, contra nunc supra ostensa.

supra, pp. 323 seqq.

RICARDUS. Iuxta declarata in primo de permutacione, quod ipsa duplicem donacionem contineat, ita de permutacione sicuti de donacione per omnia respondebis, scilicet, quod translacio dominii non nisi per accidens est actus dominii; quia in permutantibus dominium propria voluntate, non necessitate, efficitur, et si alter permutancium velit admittere civile rei recepte dominium et alter id nolit, si vult cum possessione rei recepte suo originali dominio contentari, non erit translacio duplex civilis dominii, set una dumtaxat, voluntarie non necessario, sicud nec in suo socio de novo effecta.

but by its communication.

IOH. Nunquid ergo per communicacionem solius civilis dominii potest fieri civilis vera donacio?

supra, lib. ii. 5.

RIC. Ex ostensis in huius secundo apparet quod Adam prius rerum dominium quam earum possessionem actualem accepit, nec minus ibi constitit quod Deus in creacione sua primaria vite necessaria sibi dedit; unde consequitur quod per solam communicacionem dominii fiebat Ade a Deo rerum donacio. Cur igitur pariter homines non possunt donare aut sic permutare civiliter, dic, si habes.

Although some human laws require that gifts, barters, and sales should be effected by the handing over of the thing dealt with, this conveyance is not of

IOH. Quia leges positive sive leges civiles statuunt donaciones, permutaciones, ac vendiciones per tradicionem debere fieri; ideo non potest sine tradicione rei, scilicet, possessionis accepcione, fieri civilis permutacio, vendicio, sive donacio.

RIC. Antequam lex talis fuerat instituta erant dominia civilia et possessiones civiles, quoniam talis lex ea supponit; et for-

the essence of the transaction, nor do we know that the practice is universal.

tassis sunt plura imperia in presenti in quibus non est lex talis [43C aliqua positiva, licet sit in Romano imperio: nec ambigis quin quandocunque fuerant aut sunt in presenti dominia positiva, et possessiones civiles fieri poterant ac possunt donaciones, et ceteri actus civiles; quoniam tunc * nichil prohibuit nec pro- D hibet in locis talibus in presenti quin quisque civilis dominus poterat dare civiliter sua bona, permutare, ac vendere, eciam si consequenti tempore id fieri nequivisset.

IOH. Sic esse confiteor; set loquimur de presenti tempore in quo lex donacionem iubet sic fieri.

RIC. Apostolus Paulus dicit, Rom. iii. 19, *Scimus quod quecunque lex loquitur, hiis qui sub lege sunt loquitur*: unde cum sint multa regna atque imperia in orbe terrarum que non subsunt Romano imperio, homines illorum regnorum non artantur hac lege, et forte de ea nunquam loqui audierant; igitur apud eos hoc tempore fieri possunt donaciones, permutaciones, et vendiciones civiles per solam communicacionem civilis dominii, licet talis donacio non sit tam perfecta seu plena, aut saltem non ita secura mundanis, sicud quando cum communicacione dominii eciam communicatur possessio aut omnino transfertur.

sint om. B.

But if the law exist and yet possession is not handed over, it is none the less wrong to say that the giver may retain the thing given; for such an act would be impious: the law simply imposes no penalties upon it, and a higher law must be invoked.

IOH. In locis ubi lex talis statuitur, si fiat donacio, permutacio, sive vendicio transferendo dominium, possessione non tradita, non minus potest donator rem ita donatam iuste ac libere retinere, cum lex talis eum excuset.

RIC. Non excusat eum lex talis, quoniam nec precipit nec consulit nec concedit quod, facta tali donacione, donator rem sibi retineat, cum sit impium rem donatam taliter detinere; set lex talis rem detinere permittit impune (intelligo, quoad legem huiusmodi, scilicet, regni illius): set illa impietas per legem superiorem est nichilominus reformanda. Quis enim potest ambigere quin dominus rei habet in re sua titulum meliorem quam habeat in ea quivis non dominus, aut quod impediens dominum a possessione rei cuius est dominus, nulla previa sua culpa, nullo previo suo preiudiciali facto aut dicto, infert illi iniuriam, cum dominio possessio debeatur? Unde constat quod donator quoad retencionem nullatenus excusatur.

impiū B.

IOH. In hoc tibi resisto, quoniam videtur donator, non obstante tali donacione minus completa, dominium retinere, ex quo lex non affirmat eum carere dominio; et si cum donatario contendat ad iudicium evocatus, si testes deponant quod donatarius possessionem non habuit, donator a iusto iudice iuxta legem a peticione donatarii debet absolvi: unde videtur quod remanet dominus talis rei sibi taliter iudicate.

RIC. Nequaquam ex hoc quod lex talis non affirmat donatorem

43D] carere dominio potest affirmative inferri quod habeat rei illius dominium ; quia lex talis super tali dominii titulo non inquirit (ex quo statuit tradicionem actum donacionis exerceri debere seu fieri), set solum de possessione seu tradicione donatario facta inquirit, et si nullam sibi factam reperit, donatorem a donatarii peticione absolvit, quia donatarius donacionem, per-
44A mutacionem, seu * vendicionem sibi factam secundum legem non probat : ex quo nequit inferri quod donator habet dominium (cum de hoc iudex nichil inquirat nec dominium sibi adiudicet), set tantummodo eum a donatarii peticione absolvit ; unde consequitur (ut supra conclusimus) quod donator hoc casu a donatario in permutacione ac vendicione, eciam iudicio huiusmodi non obstante, rem suam subtrahit impie ac iniuste, cum donatarius seu permutatarius per donacionem rei illius vere sit dominus.

inferre B.

supra, p. 458.

IOH. Igitur iudicium huiusmodi est iniquum, per quod dominus rei a re sua et omnimodo fructu eius seu commodo est exclusus.

RIC. Nequaquam tali iudicio est omnino exclusus, set solum excluditur a repeticione rei cuius est dominus iudicio legis illius, que lex recuperacionem non tollit per legem superiorem dictam.

XV.

The errors of civil laws can be redressed by ecclesiastical discipline.

IOHANNES. Immo econtra lex regia talem recuperacionem fieri per leges ecclesie non permittit.

RICARDUS. Non est ita ut astruis : quoniam lex nulla regalis recuperacionem fieri per legem confessionis prohibet, set permittit, cum hoc iuste prohibere non possit, quin taliter prohibere esset in legem divinam, salvatricem animarum, impingere. Nec a prelato donatoris taliter retinentis donatum debet aliqualiter tollerari lex talis, si esset : set fidenter, si res esset aperta, contra talem per censuras teneretur aperte procedere, sicuti, si esset occulta, secrete in foro consciencie teneretur eum corrigere, si id sibi per confessionem panderet in secreto ; quoniam non posset eum a peccato absolvere nisi veraciter peniteret, nec potest quisquam fideliter penitere de retencione rei aliene eam taliter retinendo (nullus enim penitet veraciter de eo quod agit) ; et si nolit absolvi nec fideliter confiteri, corripiendus est iuxta nostri Salvatoris doctrinam, primo adhibitis duobus aut tribus testibus, et consequenter ab ecclesia ; et si perstiterit in peccato, ut publicanus et ethnicus est habendus.

IOH. Adhuc fluctibus undequaque immergor, quoniam istum donatorem, quia rem detinet, de impietate redarguis ; et michi videtur quod donatarius talis, qualis est ille quem ponis, est pocius de necligencia arguendus, ex quo legem scire deberet et

1. In the supposed case, is not the receiver at fault

for not making sure that he is put in possession?

legem transgreditur, aut saltem se legi non subicit. Debuit [44A enim (ut michi videtur), tam in donacionis actu quam eciam in empcione, vendicione, et permutacione, et locacione, et eis similibus, in quibus lex statuit ut tradicionibus corporalibus rerum fiant, attendere quod possessionem acciperet; aut alias a re donata seu permutata secundum legem esset exclusus: quod quia in effectu non fecit, necligencie sue, non legi iuste, suum dampnum debet ascribere, aut lucri carenciam; quoniam dampnum non puto dicendum carere indebito.

Besides, 2. what business has the church to pronounce things to be impious which are in themselves neither good nor bad, and are thus the proper subject of legal enactment?

Preterea miro modo conturbor quod asseris quod lex talis, que prohi*beret hominem in foro consciencie ad restitucionem B compelli, impingeret in legem anime salvatricem; quoniam, sicud lex aut legislator potest iuste precipere quod donaciones, empciones, et permutaciones tradicionibus rerum fiant, sic potest precipere sancte et iuste, ne lites in populo oriantur, quod non aliter fiant huiusmodi actus, aut saltem si fiant irriti habeantur, cum ad quietem populi talis lex tendat. In philosophia enim didicimus quod aliqua in suo genere bona et iusta censentur, et tamen, si postmodum sint lege prohibita, sunt iniusta. Immo lex divina id habet; non enim de cigno aut porco commedere peccatum fuerat ante legem, et ex prohibicione legis divine comedere de talibus factum est sub lege peccatum: unde ob hoc intelligo, et multi intelligunt, dixisse apostolum quod *lex subintravit ut habundaret delictum* (ad Rom. v. 20), quia facit plures actus esse delicta quam ante fuerunt. Sic michi videtur quod aliqua fuerunt in lege antiqua mala et impia, quia a lege prohibita, et in nova lege sunt sancta et iusta, quia concessa, ut dixi de commestione animalium predictorum; et econtra similiter aliqua in lege fuerunt sancta et iusta, sicud circumcisio et cerimonie infinite, et in nova lege sunt impia et iniqua, quia prohibita.

Answer: 1. The receiver is no doubt to blame; but his loss is only that of legal remedy.

RIC. In primo tuo obiectu recte concludis quod carenciam lucri iste donatarius debet sibi seu necligencie sue ascribere, set non aliam carenciam nisi quam ex lege iuste incurrit: illa autem non est absoluta exclusio a re sibi donata sine possessione accepta (ut diximus), set est exclusio cuiusque remedii legis illius; et illud non est sibi dampnum proprie (ut prudenter affirmas), quoniam propter suam necligenciam remedium illius legis non sibi debetur. supra, p. 459.

2. The case in question involves not matters which are indifferent,

In secundo vero obiectu tuo deciperis, quoniam, sicud in philosophicis didicisti quod asseris, sic ibi legisti quod sunt aliqua ad que nunquam recipi debet compulsio, nec aliquo casu fieri possunt iusta, quia sunt involuta cum malo, sicud homicidium, furtum, mendacium; talia vero statui a lege iusta non possunt: que vero bene fieri possunt et male, quamvis

44B] sint bona, prohiberi possunt per legem ex causa. De primo genere est actus de quo nobis est sermo, quoniam semper est malum homini cuicunque atque peccatum rem tenere cuius non est dominus; et hoc colore dominii eciam quod dominus rei sine suo facto preiudicativo a rei possessione perpetuo et involuntarie excludatur: et ideo homini nulla lex iusta tale, aut aliquid unde necessario sequitur, potest iuste statuere. Altera vero distinccionis a te concluse particula, scilicet, *aut saltem si fiant* quod *irriti habeantur*, de irrito absolute non sequitur, cum tali modo decernere ad hominum legem nequaquam pertineat,
C * licet de irrito quoad legem huiusmodi fortassis posset constitui quod non aliter fierent actus huiusmodi. Est hic aliud quod forsitan non advertis, videlicet, quod non pari regula ut tibi videtur potest currere prohibicio bonorum et malorum precepcio; quoniam mali precepcio ad malum agendum et ad peccandum coartat: bonorum vero actuum aliquorum prohibicio nequaquam artat hominem ad peccandum, quoniam non est homo ad quodcunque bonum agendum, sicud est ad quodcunque peccatum vitandum, artatus. Unde bonum certum omittere ex causa utili precipi potest iuste, set malum certum agere precipi iuste non potest, pro bono eciam acquirendo; ait enim apostolus, *Non, sicud blasphemamur et sicud aiunt quidam nos dicere, faciamus mala ut veniant bona; quorum dampnacio iusta est* (ad Rom. iii. 8): ubi non tantum dampnacionem asserentis set blasfemiam reputat affirmare quod mala fierent ut bona venirent. Nec ea que de antiqua lege aut alia que adducis probant contrarium, scilicet, quod ea que sunt semper mala (scilicet, de se mala) precipi possunt; set quod ea que mala sunt, quia prohibita, fieri possunt iusta si venerint sub precepto, hoc satis affirmant. Unde clarescit quod donator post donacionem qua transfertur dominium, seu permutans re permutata non tradita, si invito donatario seu permutatario rem ita concessam ab eo detineat, facit illi iniuriam et delinquit rem alienam impie detinendo.

but such as are evil *per se*.

IOH. Scriptura aut racionibus fige, si placet, robustius istud dictum; quoniam, ex quo dominia civilia pendent a lege positiva sive civili, legis lator seu positor, sicud potest variare leges quas ponit, ita potest variare iura dominiorum civilium. Cur igitur reges, a Deo aut ab ecclesia auctoritatem habentes ad gubernacionem temporalem populi illis subiecti, leges pro suo voto statuere ac mutare non possunt, ac circa dominia rerum civilia legibus suis pro voluntate sua subiecta taliter ordinare

If the lawgiver has not power to lay down and alter laws,

and prescribe the manner of conveyance of lordship,

34. *Ioh.* The manuscripts here mark the beginning of ch. xvi.; but M repeats the numeral later on (infra, p. 466), and this division, as agreeing with the table of contents (supra, p. 435), appears to be the correct one.

is it not false to say that lordships and rights depend on the will of the lawgiver?

quod non transeant de persona in aliam nisi mediante tradicione [44C seu possessione corporali, non video; quoniam e contrario consequitur, si non possunt, quod ipsa dominia et iura eorum non pendent a voluntate legis latoris sive datoris: unde non michi videtur quod talis lex iniquitatem contineat, ut dixisti.

1. They do not so depend, for the law presupposes the existence of civil lordship.

Nonne in: Nonne iam B.

supra, p. 487.

RIC. Nonne in inicio questionis istius tibi expressimus quod lex talis civilis, contingens modum translacionis civilis dominii, civile dominium presupponit? alioquin legis lator circa translacionis ipsius modum nonnisi inaniter seu retrogrado (ut solemus dicere) ordine laboraret, ut ad profectum populi * civilem legem habentis de rerum dominiis superadderet talem D legem.

2. Those who first laid down civil laws touching lordship could prescribe nothing contrary to the higher law of God or of nature.

Item, esto quod primi conditores legis civilis super rerum dominiis simul cum prima lege dominii modum donacionis, vendicionis, ac permutacionis huiusmodi statuissent, alios reprobando: nequaquam tamen poterant modum illum taliter reprobare quod apud legem superiorem reprobus haberetur; cum auctoritatem non habeant homines contra Deum aut legem ipsius aut contra legem nature statuere, qua quisque verus dominus (cum amor proximi aut aliter observancia legis divine et sue salutis utilitas aut saltem necessitas hoc requirant) bona sua conformiter legi divine possit conferre, existencia in loco distante ab eo, cum corporalem occupacionem rei donate donatario tradere tunc non possit.

IOH. Perge quo tendis.

3. Supposing such a law could exist, it could not place conditions on the transfer of lordship which would, as these would, if carried out, lead to impossible results.

RIC. Esto insuper quod lex humana posset legem statuere quam finxisti, nequaquam tamen posset statuere quod nullus posset sine tradicione corporalis possessionis rerum suarum proprietatem seu civile dominium a se perpetuo abdicare; cum ad hoc (sicud in sexto huius, Luce duce, clarescet de lege divina) plurimi sint astricti, aut saltem, non obstante quacunque lege humana, per legem divinam de superioris precepto iuste ac sancte poterunt obligari. Igitur, lege quam fingis statuta, scilicet, quod non nisi tradicionibus rerum transferantur rerum dominia, si contra hanc legem quis tenetur donando, permutando, seu vendendo transferre suum dominium, omnino consequitur quod ipse abdicat a se sic agendo suum civile dominium et ius utendi civile totum quod habet, licet propter legis prohibicionem aliter non possit illud admittere: et pariter, cum civilis vera possessio sine iure utendi civili remanere non possit in aliquo, consequitur quod iste volens ita donare omni iure utendi civili rei illius quam cupit donare remanet denudatus; et nulla remanet in ipso rei illius quoad dominium aut ius utendi sive possessionum proprietas, nisi possessionis proprie tantum de facto proprietas, que (ut in tercio huius apparuit) ab

que om. B.

supra, p. 382.

44D] usu aut iure utendi nullum alium iustum excludit. Habet ergo ille in quem cupit transferre dominium equale ius per omnia, sicud ipse, in re illa. Igitur nec potest esse lex iusta que illum cui cupit donare equale ius cum eo ad usum rei illius habentem ab usu rei sue excludit hoc casu; nec occupans sic de facto potest sine iniuria a iure utendi et usu alium qui par ius ad usum rei habet cum eo per omnia cohibere; quin pocius, cum lex ipsa affirmet quod res que non est sub alicuius dominio occupanti conceditur, rem istam huic donatario libere occupandam concedit.

IOH. Ex eodem principio affirmo contrarium, quoniam iuxta 45A illud principium utroque eorum a civili dominio evacu*ato potest occupans civile dominium in se ipso pro voto efficere, et per consequens alium sic iuste potest ab usu rei illius excludere.

RIC. Sic potest alter econtra in se civile dominium libera voluntate efficere, et ita ad minus ambo simul habebunt commune civile dominium, si simul agere sic tenentur aut alterum preveniens pocior erit in iure. Nec dubium quin in permutacione ac vendicione uterque permutans ac vendens, et sic rei sue dominium civile abiciens, vult rei quam conatur accipere habere dominium: unde secundum regulam supratactam consequitur quod tunc uterque, cum rei sue, quam vendere seu permutare conatur, dominium abicit, rei alterius permutantis sive vendentis, civile dominium non habentis, civile dominium libera voluntate sibi acquirit, cum nullum civile in altero sibi obsistat. Et ita consequitur quod permutans seu vendens hoc casu quoad rem recipiendam pocior est in iure, et ita precludens eum a re cuius eo modo est dominus infert illi iniuriam (ut supra conclusimus). Et ita sequi videtur de donacione per omnia.

quam om. B.

supra, p. 461.

IOH. Crederem sic concludi, nisi fortassis donans, permutans, seu vendens, legem agnoscens et volens agere iuxta legem, suum dominium non intendat transferre neque a se omnino abicere, licet cupiat rei recipiende ab alio dominium optinere; in quo casu regula supradicta, quod res carens domino occupanti conceditur, locum non habet, quia a tali rei dominium retinetur.

RIC. Fraudem in sic agente supponis, qui aperte donat, permutat, aut vendit rem suam, volens nichilominus ipsius rei dominium retinere; cum nec donare civiliter nec permutare nec vendere ita possit. Unde apud legem et quemcunque iustum legis ministrum haberi debet atque censeri abdicator sui dominii; cum hominibus ita appareat et non possit contrarium apparere, et hoc diffinit dominus Nicholaus III. in decretali *Exiit* (ut infra cito patebit): nec legis patrocinio excusatur, ex quo contra legem donacionem aut alium actum nititur exercere. Unde clarescit quod alteri infert iniuriam (ut supra conclusimus),

infra, p. 475.

supra, p. 461.

rem alienam impie detinendo; quoniam casus iam positus [45A supponit actum ab eo exercitum per quem suum ab eo rei illius dominium abdicatur.

IOH. Premissam racionem accepto.

Civil possession therefore can be transferred by gift without corporal conveyance, and the right and lordship over the thing given pass to him to whom it is given.

RIC. Ex quo possessio, tanquam effectus seu sequela dominii, debetur domino sive dominio, cum sit donacio modo primo predicto sine corporali tradicione rei donate (ut ponis), non fit talis donacio sine translacione possessionis omnino: set est ipso facto in donatarium translata civilis possessio, si inter partes (ut ponitur) servetur iusticia; quoniam facta tali donacione, si donator rem donatam permutatam seu venditam adhuc detineat, aut iure suo id agit aut * iure donatarii, permutatarii, B aut ementis. Proprio iure non potest, cum per donacionem totum ius civile quod habuit in donatarium sit translatum, si cf. supra, donatarius illud velit, aut si nolit saltem evanescit a persona p. 455. donantis. Si iure donatarii rem donatam detineat, omnino consequitur quod non pro se set pro donatario rem retinet seu conservat, et ita donatarius per donantem, veluti per suum ministrum, a donacionis momento rem possidet. Nunquam ergo donator, permutator, aut venditor poterit pro se rem illam iuste ulterius possidere, omni civili-iure illius nudatus et civili dominio in alio existente: nec unquam in alium potest plus iuris transmittere quam habeat in se ipso; unde consequitur quod in quemcunque heredem seu alium transeat occupacio talis rei, sine aliquo iure transit et a quocunque tali semper detinetur iniuste.

IOH. Non video quomodo possunt ista dissolvi. Cur igitur ita errant regum ministri, iudices, in talibus deputati?

Judges are to consider not merely of the seisin but of the form and manner of the gift.

RIC. Hoc est querendum ab eis: nos vero ostendimus quid sit agendum ab eis, scilicet, quod non solum debent inquirere de corporali tradicione, quam seysinam appellant; set de donacionis seu permutacionis aut vendicionis forma et modo; et fraudem, si reperiatur, detegere; et donatorem, si de donacione *fraude* B. simplici facta modo premisso a testibus convincatur, ad reddicionem rei donatario iudicio iusto compellere: et pariter de permutante atque vendente. Nec estimo quod sit lex aliqua hominum que contrarium statuit aut diffinit; quamvis fortassis sic agere aut taliter donatorem seu venditorem ita compellere sit aliqualiter preter legem, quia preter que sunt in tali lege humana expressa: unde iudices colorem accipiunt ad talia omittenda, quamvis generalibus legibus precipientibus unicuique sua reddi debere sic agere esset conforme, et divinis legibus ac animarum saluti.

IOH. Igitur peccant mortaliter tales iudices talem sentenciam

45B] proferentes qua donatarium huiusmodi a peticione donantis absolvunt.

RIC. Si lex talis civilis solam affirmativam contineat, scilicet, quod donaciones, permutaciones, ac vendiciones corporali tradicione gerantur; non video qualiter iudex a mortali crimine excusatur qui nulla lege artatus iuste petentem ab eo quod sibi debetur repellit, et hoc propter raciones pretactas. Si vero lex cum affirmativa contineat negativam, scilicet, quod non aliter fiant aut validi habeantur actus huiusmodi, cum id per legem hominum statui non possit simpliciter, ita ut sic precludere intendat donatario omne remedium; non video quin lex ita diffiniens sit iniqua, iuxta hic probata superius, et iudex sic

supra, p. 462.

C * iudicans peccat mortaliter legem divinam offendens. Si vero solum statuat quod actus tales contra formam illam exerciti sint irriti quoad remedium legis illius seu legis illius regni sive imperii, non excludendo set libere concedendo legis divine seu ecclesie sue remedium, et iudex se huic legi conformet, scilicet, donatorem quoad suum iudicium a peticione donatarii absolvendo; iudicem non puto peccare, qui facit quod sibi incumbit: set legis latorem propter diminucionem legis puto peccare, ex quo posset iuste ac sancte conformiter legi Dei legem regiam tali donatario providere ne compelleretur laboribus et expensis legis Dei seu sue ecclesie remedium procurare; et si remedium prohibeat procurare, apertissime sub illo titulo continetur, *ve hiis qui condunt leges iniquas* (Ysa. x. 1). Quid enim iniquius quam hominem prohibere ne legem Dei de iniuria sibi facta prosequatur remedium, cum ipse sit ut pauper querens in tribulacione refugium? Qui insuper sic prohibet impingit in legem nature, que legem continet et prophetas (*Omnia quecunque vultis ut faciant vobis homines vos facite illis: hec est enim lex et prophete*, Mat. vii. 12); nemo est enim qui vellet a remedio illate sibi iniurie prohiberi: et cum timore debet attendere quod quarto capitulo Danielis Nabugodonosor glorianti hoc modo, *Nonne hec est Babilon civitas magna quam ego edificavi in domum regni in robore fortitudinis et in gloria decoris mei? De celo est dictum, Regnum transiit a te, et ab hominibus eicient te, et cum bestiis feris erit habitacio tua: fenum quasi bos comedes, et septem tempora mutabuntur super te donec scias quod dominetur Excelsus in regno homini, et cuicunque voluerit det illud.* Si enim Excelsus in regnis homini dominatur, qua fronte audent reges, nonnisi Dei ministri, contra domini Dei sui legem ita statuere, aut legem plene apud homines exerceri tam impie prohibere? Regem pocius Deo ceteris predilectum audiant proclamantem, *Et nunc, reges, intelligite; erudimini, qui iudicatis*

Ve: *ut* B.

Non B.

Dan. iv. 27–29.

Ps. ii. 10–12.

[45C

terram: servite Domino in timore et exultate ei cum tremore; apprehendite disciplinam, ne quando irascatur Dominus, et pereatis de via iusta. Numquit est erudicio, numquit est servitus Domini in timore, numquit apprehensio discipline, ne quis exquirat legis Dei remedium de sibi illata iniuria prohibere? Veraciter *non est hec sapiencia desursum descendens, set terrena, animalis, diabolica,* et hominibus a diabolo inspirata. Constat igitur donaciones, permutaciones, * ac vendiciones posse veraciter exerceri sine tradicione corporali rerum communicacione seu translacione solius dominii, nisi quatenus possessio actui tali de iusticia est annexa, ut diximus.

Iac. iii. 15.

D

supra, p. 464.

Of the other acts of lordship.

IOH. Placet michi ista, quasi aliqualis extra nostram materiam digressio. Et de consumpcione rei, qualis competit creature mortali; et de multiplicacione ac conversione earum, quales cernimus per colonos exerceri; et de permutacione rerum et vendicione, inpignoracione, locacione, quas mercatores domini bonorum suorum de illis seu in illis exercent; et de proteccione ac repeticione, quales exercentur per dominos; et breviter de omnibus actibus competentibus dominio originali et humano, dominiis quos de illis loquens in primo huius ac tercio nominasti,— satis videor michi videre quod competunt civili dominio suo modo et sub usus nomine continentur. Unde michi videtur dominium hereditarium sive paternum ita posse describi, quod est racionalis creature mortalis ius, sive auctoritas legis positive, libere possidendi hereditatem paternam (et ea plene utendi conformiter racioni) ac dominium rei donate sive legate: et ita de ceteris, scilicet, emptis, commutatis, laboricio seu alio quocunque legali iusto titulo acquisitis, michi videtur quod ipsorum dominium, addita huiusmodi differencia per quam restriccio fit ad possessionem rerum illarum, possunt describi.

de om. B.

Description of hereditary lordship.

et ea . . . rac. om. M.

XVI. RICARDUS. Provide hec tibi videntur: et nichilominus ex premissis in quocunque genere adiecti dominii potes perpendere quod illud dominium adventicium originali dominio seu adiectum non necessario set voluntarie dominio originali annectitur; cum voluntarium sit cuique tale dominium acceptare sive respuere, quando aut hereditacione aut mercacione aut remuneracione seu legacione aut permutacione seu mendicacione vel donacione acquiritur. Scriptum est enim, *Cedo iuri propinquitatis; tu meo utere privilegio quo me tacere libenter profiteor* (Ruth iv. 6): ubi constat quod dominium hereditarium fuerat abdicatum, si ille dominium prius habebat; si vero non habuit nisi ius propinquitatis, consequitur quod ad illud ius non sequitur nisi mediante voluntate dominium. Dominium autem originale abdicari non

XVI. om. B.; cf. supra, p. 461, n. 34.

Civil lordship can be freely accepted or refused when offered.

45D] potest (ut superius est probatum); nec dubium quin, sicuti dominium hereditarium abici potest postquam fuerit acquisitum, dominio originali retento, sic a principio cum dominio originali adicitur, stante originali dominio, voluntate libera poterit refutari. Nemo enim artatur legis positive dominium recipere pocius quam tenere; et ob hoc, sicud homo habitum tale dominium potest libere abdicare, ita potest illud, cum posset de novo recipere, libere recusare; et sicud istud est evidens in dominio 46A hereditativo, ita simili * racione in dominio mendicativo ac donativo (ut ita loquamur) et ceteris omnibus locum habet.

supra, pp. 362 seq.

hereditario M.

XVII.
Of property.

IOHANNES. De proprietate, si placet, iam tracta; et dic primo in quo distinguitur rei cuiusvis proprietas ab eius dominio: puto enim quod hec duo se habent secundum subtus et supra, quoniam michi videtur quod omnis proprietas est dominium, non econtra; sic quod proprietatem non debeo appellare nisi proprium rei dominium, scilicet, dominium quod uni soli convenit dominanti.

If lordship were the same thing with property, then, where a baron holds of an earl, an earl of a duke, and a duke of the king, the king, duke, and earl, might freely enjoy the revenues of their subordinate lord the baron.

RICARDUS. Cum ergo unius rei plura sint dominia, quorum quodlibet convenit uni soli—sicud unius baronie baro habet dominium proprium, dominus eius comes habet eiusdem baronie sibi proprium dominium, dux eius habet ipsius baronie proprium sibi dominium, et rex eius eciam habet sibi proprium regale dominium,—ita consequitur quod quisque istorum habet proprietatem huiusmodi baronie. Nemo autem (ut puto) ambigit quin habens proprietatem rei cuiusvis potest re ipsa uti sine alterius cuiusque iniuria; et ita consequitur quod quisque istorum potest uti baronia sine cuiusque alterius eorundem iniuria; et ita quilibet maiorum predictorum potest sine baronis iniuria redditus baronie (ut videtur) accipere et eis uti: quod veritatem non habet.

IOH. Sic sequi videtur: et tamen non video quomodo possit id stare, quoniam baro uti potest et debet libere redditibus baronie; non eius superiores domini, nisi velit.

The king has lordship over the baron,

and can bid him supply monies for a war;

RIC. Non recte hec astruis; quoniam si baro vellet regi, duci, aut comiti suo resistere ne usum congruentem suo dominio in baronis redditibus exerceret, ita baro suo domino iniuriam irrogaret, cum usus sui dominii in subiectis suo dominio sibi sit iustus et debitus. Verbi gracia, si comes, dux, aut rex ad parliamentum suum aut ad guerram iustam et eis communiter congruentem baronem vocaret, et stipendia racionabilia certo numero militum de redditibus baronis pro communi guerra gerenda statueret, iuste id ageret nec baro sine eius iniuria ei posset obsistere: sic in aliis casibus satis multis; et ita rex, dux, et comes suo casu possent uti libere redditibus baronie, eciam ipsa

but he has not property in the baron's revenues: persona baronis ; et tamen non habent proprietatem in redditibus baronie neque in corpore baronis, licet quisque eorum habeat super baronia proprium sibi dominium, et eciam super persona baronis ; unde consequitur quod non omne dominium proprium uni soli est aut dici debet proprietas. [46A

he cannot give away or sell the baron's lordship. IOH. Sic cerno ; quia dominium superiorum predictorum, licet sit singulis dominium proprium, non est respectu baronie plenum aut integrum, cum non possit quisquam illorum maiorum baroniam illam dare aut vendere, neque aliquem actum dominii in ipsa baronia integre sive generaliter exercere, sicuti potest baro : sic quod michi videtur quod dominium * baronis in ipsa baronia immediatum, per quod dominium baro potest omne genus usus in baronia generaliter, immediate, et integre exercere, dici debet proprietas, non aliquod mediatum dominium aliorum. B

The baron thus has immediate lordship in his barony; his superior lords have only mediate lordship.

aliud B.

This immediate lordship is property. RIC. Hoc bene advertis: quoniam, sicud quisque istorum habet proprietatem sive immediatum civile dominium in rebus dominio suo immediate subiectis, sic habet et baro solitudinem, singularitatem, sive immediatum dominium baronie ; quia pro voto suo racionabili potest omne genus usus in baronia immediate et libere exercere. *Proprietas* enim a *proprie*, et *proprie* a *prope* descendit ; quoniam quod uni est proprium est sibi prope, quia ad votum eius reponitur, iuxta vel prope voluntatem eius, ad similitudinem rei iuxta vel prope quemquam in loco reponite : unde consequitur quod proprietas rerum ditancium est dominium civile immediatum integrum rerum ipsarum.

XVIII. IOHANNES. Istam conclusionem attendo: dic nunc de iure utendi, quid est, ut sciam quomodo a dominio, a proprietate, et a possessione distinguitur.

Of the right of use.

A man may have a civil right of use without either lordship or possession, RICARDUS. Habes supra in fine tercii huius ostensum quod ius utendi in Adam non fuit nec esse potuit cum dominio, proprietate, aut possessione idem omnino essencialiter : idem, intelligo, quia ius tale utendi potest esse in eo qui omnibus istis caret, scilicet, in usuario, accomodatario, locatario, aut habente licenciam. Nec dubium quin eadem racio locum habet de iure utendi civili, quoniam illud ius in non domino et non possessore sepius reperitur ; et per consequens non est cum dominio, proprietate, aut possessione idem omnino. Unde felicis recordacionis dominus Nicholaus III, libro sexto de verborum significacionibus, *Exiit qui seminat* (ut supra posuimus), ista quinque contra se aperte distinguit hoc modo : *Nam cum in rebus temporalibus sit considerare precipuum, proprietatem, possessionem, usufructum, ius utendi, et simplicem facti usum.*

supra, lib. iii. 2.

ideo B.

6 Decr. v. tit. xii. 3.

supra, p. 438.

usum fr. M.

46B] IOH. Cerno quod ius utendi contra ista distinguitur: set ius illud estimo particulare, non plenum; scilicet, non sufficiens ad omnem actum dominii. Nec enim accomodatarius nec locatarius nec licenciatus potest res sibi concessas a dominis vendere aut donare neque consumere, et ob hoc non habent nisi ius utendi insufficiens, non perfectum aut plenum. Set quo modo quis posset ius ad plenum usum rerum, specialiter quoad donacionem, vendicionem, et consumpcionem earum habere sine dominio non perpendo.

RIC. Prepositi et ministri alii dominorum res dominorum suorum commedendo ac bibendo consumunt, et sepius eas vendunt ac donant ad dominorum suorum commodum aut honorem; et tamen in eis rebus non habent dominium.

as servants have,

ac om. B.

C * IOH. Immo illi ministri omnes habent in omnibus bonis dominorum suorum commune cum dominis suis originale dominium, vigore cuius possunt sic agere.

RIC. Si sint in peccato mortali non habent tale dominium (ut superius est ostensum); et tamen in peccato mortali nichilominus ita agunt, preter hoc quod ministri racione sui originalis dominii tale ministerium non exercent: et nos loquimur ubi ministri auctoritate dominorum suorum ministerialiter huiusmodi actus exercent, ad quos sic ministerialiter exercendos originale ipsorum dominium nichil prodest, set est omnino impertinens.

even though they have not even original lordship.

supra, p. 352, &c.

XIX.

Of the act of consumption.

IOHANNES. Quoad actus donacionis et vendicionis esse sic video, scilicet, quod illi ministri non sua auctoritate, et ob hoc non vigore alicuius in eis dominii, illos actus exercent, set tanquam instrumenta dominorum suorum sic agunt; unde michi videtur quod hii actus magis dicuntur actus utendi dominorum quam ministrorum, cum omnis actus magis proprie debeat principali agenti quam suo instrumento ascribi: verumptamen, si isti ministri suo iure sic agerent, actus illi actus utendi ministrorum proprie dicerentur; set certe essent iniusti, cum sua auctoritate sic agere potestate carerent. Set de actu consumpcionis rerum a talibus prepositis seu ministris aliter michi videtur et aliis doctis multis, scilicet, quod sine dominio rei consumpte iuste exerceri non possunt.

RICARDUS. Actus consumpcionis nullum exigit in consumente dominium; cum illum possit impius exercere, et latro in iniuriam domini rei cuiusque potest de facto rem illius consumere, ut dominus rei consumpte habeat accionem iniurie contra eum. Nec iusticia consumpcionis exigit in consumente dominium, quoniam homo potest ministerialiter hominem occidere, civitates

A man may consume things without having lordship over them.

[46C exterminare, et cuncta earum bona sive vivencia sive vita carencia ferro, aqua, ac flammis consumere, sicuti in Scripturis claret propriissime de factis Saul, Iosue, et plurium aliorum, qui auctoritate Dei, non ipsorum propria auctoritate, sic egerunt. Unde consequitur quod aliqua huiusmodi poterant eciam dentibus lacerari et in stomacho suo digerere, et sic ministerialiter ea consumere commedendo sive bibendo. Que enim racio esse posset quod tales ministri possent bona Dei huiusmodi flammis aut ferro vel aqua, non dentibus et stomacho, ubi minor violencia adhibetur, iuste consumere, omnino non video.

IOH. Immo racio est aperta; quoniam Saul, Iosue, Gedeon, Sampson, Iepte, ac ceteri, civitates, homines, et iumenta sepius de mandato Dei penitus consumendo in cinerem redegerunt, sola auctoritate Dei suffulti, nichil sibi commodi acquirentes, nec ipsorum adhuc im*pellente natura: econtra autem de alimentis D et vestibus per eos consumptis, quoniam non ea consumebant ex divina auctoritate preceptiva sive precepto, set de Dei licencia atque iusticia (*Dignus est enim operarius cibo suo*), ipsorum natura consumpcionem huiusmodi exigente; et ob hoc ad talem consumpcionem iustam exigitur in consumente plena auctoritas, cum nichil maius possit circa rem consumptam ab aliquo exerceri quam quod quis eam consumat. Unde consequitur quod actus huiusmodi plenam auctoritatem recipit.

Mat. x. 10.

1. Consuming does not involve the entire destruction of the thing consumed.

RIC. Falleris in duobus. Primo quidem improvide asseris talem actum consumpcionis maximum actum esse, et ob hoc maximam auctoritatem exigere; quoniam actus vendicionis eo modo est maior, quoniam in actu vendicionis civilis tocius rei vendite necessario abdicatur dominium: in consumpcione vero iam tacta non propter sufficientem auctoritatem in consumente ad actum illum necessario abdicatur rei tocius dominium, quin (iuxta in secundo huius tractata) possit alimentorum assumendorum, vestium consumptarum, et fimi atque urine consumptorum ciborum, civile dominium in concedente licenciam remanere. Esto quod propter consumpcionem iustam in consumente aliquale dominium exigeretur, quoniam dominium rei consumpte posset concedi homini consumenti, quatenus necessarium esset ad actum, retento dominio tocius materie remanentis actu consumpcionis completo; sicuti eo modo res consumenda uni per alium vendi posset, ita quod non acquireret emptor materie vendite rei dominium; set sic non esset plena civilis vendicio, quia non esset dominii pleni translacio, quin verius censeretur aliqualis locacio. Unde constat quod vendicio rei maior est actus quoad dominium exigendum quam rerum consumpcio qualem homo efficit in alimentis corporis et vestitu. Falleris

supra, lib. iii. 20.

al. ass.: assumētor B.

46D] secundo in eo quod astruis pretactos Dei ministros nichil per suum ministerium sibi commodi acquisisse, cum propter ea optinuerint gloriam plurimam et honorem, ad quas, sicud ad vestitum et victum, natura cuiusque impellit. Item, constat ex premissis originale dominium ad omnem usum rerum iustum sufficere et esse sufficiens ius utendi, nullo alio iure acquisito obstante; sicuti suffecit in nostris primis parentibus et, si in innocencia perstitissent, in suis posteris suffecisset: propter iusticiam igitur consumentis aut aliter quovis modo utentis in usu nequaquam exigitur civile dominium, set potest quoad hec in altero remanere. Item, potest quis (ut diximus) alteri consumpcionem rerum, scilicet, librorum aut vestium aut aliarum huiusmodi alicui sibi dilecto pro sua persona concedere, non concedendo illi auctoritatem donandi aut alienandi res illas, 47A cum voluntarium sit * cuique taxare pro voto suo donacionem sive concessionem rerum suarum: qui autem caret auctoritate ad actus tales dominii, quia non habet plenam auctoritatem (iuxta descripcionem dominii civilis cuiuslibet supratactam), non habet civile dominium nisi forsitan talliatum sive taxatum, non verum aut plenum. Constat ergo quod actum consumendi iustum, sicud actus donacionis et vendicionis, potest homo sine civili dominio exercere; intelligo, sine omni civili dominio ad hoc essencialiter requisito. Item, non eo ipso quod aliquis concedit alteri rebus suis sufficiens ius utendi (scilicet, ad omnimodum actum utendi), concedit illi rerum illarum dominium aut ex toto illud abdicat a se ipso; cum possit cum hoc modo concedere quod si alter actus consumpcionis, vendicionis, aut donacionis, seu distraccionis cuiusque non exerceat in eisdem, ad concedentem libere revertantur; et erit commodacio, non plena donacio, usualis talis concessio, quoniam in plena donacione civili, cui translacio dominii est annexa et que communiter exercetur a donatore, nichil de civili dominio retinetur.

supra, p. 440.

dnī B.

2. *a.* Saul, Joshua, and others gained glory by consuming that of which they were not lords.

b. Original lordship is sufficient for all use,

so that civil lordship is not required for it.

c. A man may grant a thing to another for his use without giving him the power of alienating it,

which power is a necessary condition of civil lordship.

d. A man may give a thing for use and yet retain a reversionary interest in it.

IOH. Si donans non concedit rerum illarum dominium, tunc potest eas, cum libet, repetere; et ita alter non habet in eis sufficiens ius utendi.

RIC. Veritas habet contrarium; quoniam, si donator sufficiens (ut diximus) ius plene rebus utendi concedat, non poterit altero superstite illas repetere, quoniam alter tunc habet ius eas res detinendi dum vivit sufficiens; licet debeant ex forma concessionis ad concedentem redire, cum alter discedit.

supra, p. 469.

IOHANNES. Nescio repugnare: set (ut iam dixi) hii actus in ministerium exercente non sunt eius actus utendi, set sunt domini sui usus per ministrum exerciti; sic quod adhuc michi

XX. Are not such acts of use really the acts of the lord of

the thing used, though exercised through a deputy?

videtur quod in iuste consumente rem aliquam ea utendo oportet [47A adesse dominium, et sic sufficiens ius est cum possessione dominium.

Ricardus. Verum affirmas de originali dominio, quod in omni usu iusto de facto exigitur; de civili nequaquam. Set nec per hoc evacuatur quod diximus, scilicet, quod potest ius consumendi rem esse in aliquo angelo aut alia creatura factibili sine dominio; quoniam sic posset esse in istis ministris, si dominus eorum non ministerium set potestatem consumendi ac plene utendi sic rebus suis committeret.

Ioh. Tunc, taliter committendo a se illarum rerum, suum dominium abdicaret, et illi quibus ita committeret haberent dominium.

No, for Satan has the power of use though he has no lordship.

Ric. Annon Sathanas, qui *expetivit ut sicud triticum cribaret* Luc. xxii. 31. apostolos, qui porcos de Salvatoris licencia in mari submerserat et demoniacos occupat, eis et aliis peccatis obnoxiis utens ad votum, potestatem seu facultatem utendi vel verius abutendi rebus aliquibus potest habere sine dominio? Utique. Cur igitur angelus bonus ius utendi talibus rebus a * Deo ipsarum vero B domino absque dominio non posset accipere, habes ostendere; *accipe* B. quod non vales, ut estimo: non igitur plenum ius utendi concedens abdicat a se necessario suum dominium. Hoc eciam

Nicholas III expressly states that use can exist without lordship.

dominus Nicholaus III in predicta decretali *Exiit* expresse supra, p. 438. diffinit in maiori, scilicet, quod vita mortalium carere potest proprietate, possessione, usufructu, et iure utendi, et habere potest pro iusto usu simplicem facti usum cum licencia dominorum, sicud infra clarescet. Secundum quod astruis veritatem non habet, scilicet quod ex concessione pleni iuris utendi aliquibus haberent in rebus concessis dominium, quoniam dominium tale a quocunque libere voluntatis (ut supra patuit) potest libere supra, pp. 455, 466. respui cum offertur. Non ergo quisquam cui ius utendi conceditur, propter rem in possessionem admissam ut ea plene utatur, dominium necessario a concedente admittit; quoniam, habita possessione cum suo previo originali dominio, sublato titulo dominii civilis in domino concedente, habet ille licenciatus sufficiens ius utendi; cum suo iure originali nichil obsistat in alio obtenta licencia ad utendum, et ob hoc non solum non necessario *hoc* om. B. dominium civile admittit, set eciam admittere esset illi superfluum: et sic dominium vel retinetur a concedente aut penitus evanescit, sicud in multis casibus supratactis, in quo casu ille donatarius (si liberet eum ita vocare) aut licenciatus libere potest in se efficere, quandocunque voluerit, civile dominium, cum sibi nichil obsistat in altero, ut supra expressimus. Et ita per omnia est censendum de omni acquisito iure utendi, quoniam nullus

47B] magis tale ius, cum res ad usum sibi conceditur, artatur admittere quam civile dominium.

XXI.

A man may receive a gift refusing civil lordship of it,

IOHANNES. Nescio istis obsistere; verumtamen te rogo obnixius ut me loquente aliquanto protractius in negocio isto sustineas. Si enim quisquam donet michi equum aut quamvis rem aliam, et ego nolim civile dominium rei illius admittere, possumne nichilominus rem illam accipere et vigore inabdicabilis in me originalis dominii illa uti?

RICARDUS. Hoc ex predictis clare sequitur; quoniam, ex quo donator libere potest a se omne positive legis dominium abdicare et id vult facto efficere, tu consequenter et ille commune in re illa originale dominium dumtaxat habetis; quo dominio ipse non vult uti in re illa, set vult pocius quod tu re illa placite tibi utaris: iuste igitur et sancte, si re illa indigeas, uti poteris tanquam tua. Nec ipse per hoc in te aliquod ius transmittit; set, quia dominium omne positive legis in ipso respectu rei evanescit penitus, nec vult uti originali dominio, ideo originale dominium quod prius habueras cum possessione sibi conformi fit tibi ad iustum usum rei illius sufficiens ius utendi.

sit B.

IOH. Set quid si donare volens nolit a se civile transferre dominium, nisi ego illud velim admittere? Numquit virtute mei originalis dominii potero re illa recepta, si ea eguero, iuste uti, C et eam usu meo * consumere nullum adventicium dominium admittendo?

and use it by virtue only of his original lordship.

RIC. Quamvis ipse nolit in te transferre civile dominium, sicud nec transfert, eo ipso quod tu recipiendo taliter es artatus (scilicet, ipsa re indigens), ipse civile perdit dominium quoad usum ipsum et tibi pro consumpcione rei illius sufficit tuum originale prehabitum. Pro quo Luc. vi. 3, 4 dicit Salvator (et idem habetur Mat. xii. 3, 4 et Marc. ii. 25, 26), *Nec hoc legistis quod fecit David cum esuriret, ipse et qui cum ipso erant, quomodo intravit in domum Dei et panes proposicionis sumpsit et manducavit, et dedit eis qui cum ipso erant, quos non licebat ei manducare nisi tantum sacerdotibus?* Marcus dicit, *Cum necessitatem habuit et esuriit* (hoc ponitur 1 Reg. xxi. 3-6); nec necessitatem aliud intelligo quam indigenciam: ex quo duo evangeliste non dicunt Christum posuisse pro causa nisi esuriem. Et videtur quod dominus Nicholaus III in decretali *Exiit* istam necessitatem sive indigenciam *extremam necessitatem* appellat, in qua necessitate dicit licere unicuique uti *iure poli;* dominium originale (ut michi videtur) vocans ius poli, quia venit de dono superno. Unde michi videtur quod, quamvis habens adventicium dominium sive civile rei illius nolit dominium tale amit-

admitt. M.

tere, nisi tu velis illud admittere, tu iuste re uteris et eam [47C iuste consumis ut tuam, sine civili dominio contra originale distincto, aut alio titulo iuris necessario acquisito; quoniam etsi licencia nolis uti, habes ius utendi eo casu sufficiens, et ob hoc titulo acquisito non indiges in hoc casu. Si vero non indiges usu rei illius, set ad commodum aliquod temporale aut alias ad voluptatem usum reciperes rei illius, si in casu voluptatis cadere possit usus, puto quod eo casu re illa uti non poteris non acceptato dominio; quin pocius rem illam iniuste consumeres contra rei ipsius domini voluntatem, quia nec tunc ex originali dominio extra casum indigencie constitutus titulum sufficientem ad usum haberes, civili dominio tibi obstante in alio.

Of conditional gifts.

XXII. IOHANNES. Assencio: set quid si dominus usum rei vult michi concedere, eciam consumpcionem ipsius, retento sibi dominio? Numquid potest?

RICARDUS. Hoc est probatum in decimo nono capitulo. Verumtamen debes attendere quod dominus rerum varie tibi potest suam concessionem exprimere: aut modificando eam taliter quod racione modificacionis remaneat penes eum dominium donec res ipsa consumatur si donetur aut aliter distrahatur dominium; ut si dicat, Concedo tibi consumpcionem rerum istarum, et ut possis eas vendere et donare aut aliter, prout tibi libet, distrahere, ita tamen quod, si ego consumpcionem, vendicionem, donacionem, aut aliam quamvis distraccionem petendo res ipsas preveniam, eas libere ut meas recipiam. Quo modo parentes filiis suis, quos forsitan * de prodigalitate D habent suspectos, retento sibi dominio, res plures sepe concedunt; et multi mundani timentes confiscacionem bonorum suorum ea simpliciter donant suis amicis, de quibus plenam gerunt fiduciam, ut ipsi bonorum illorum usum et omne commodum econtra illis concedant aut eos habere permittant, retento nichilominus penes illos amicos secundum leges civiles civili dominio. Quo modo eciam dominus Nicholaus III in decretali *Exiit*, de peccunia fratribus minoribus pro eorum preteritis necessitatibus relevandis concessa, statuit fratribus observandum, scilicet, quod semper donec pecunia in fratrum usibus sit expensa sine contradiccione fratrum libere sit elemosinam facientis, ita quod concedens elemosinam dominium habeat et possit cum libuerit, donec expensa fuerit illa pecunia, eam libere revocare ut suam. Unde hoc modo bene potest quis consumpcionem rei tibi concedere sibi retento dominio. Aliter potest tibi absolute consumpcionem rei sue cuiusquam concedere, nichil aliud penitus exprimendo per quod poterit

47D] apparere ipsum velle rei ipsius dominium retinere: et adhuc bifariam potest id facere, aut voluntate verbis conformi, sic quod nichil in voluntate gerat interius per quod apud Deum censetur retinere dominium; aut quod in voluntate habeat solam commoditatem usus et consumpcionis tibi concedere, non donandi, vendendi, aut distrahendi modo alio facultatem, sicuti iuxta casus superiores faciunt homines sepe cum suis filiis et aliis suis servitoribus de quibus confidunt. In quorum casuum primo est abdicacio vera dominii, cum concedat simpliciter antecedens ad amissionem, nichil sibi retento. In secundo casu non abdicatur dominium, cum id nolit nec quicquam facit unde abdicacio talis consequitur, iuxta exempla premissa: verumptamen in hoc casu secundo, quia in facto videtur esse abdicacio dominii secundum iura humana, que de manifestis iudicant, censebitur dominium abdicatum, et hoc debet verisimiliter estimari. Unde idem dominus Nicholaus III in decretali predicta *Exiit* dicit *quod semper quando pecunia fratribus ipsis mittitur vel offertur, nisi expresse per mittentem vel offerentem aliud exprimatur, prorsus oblata intelligatur vel missa.* Et ante in eadem dicit, *Ad hoc cum fratres ipsi nichil sibi in speciali acquirere vel eorum ordini possunt eciam in communi, et tamen aliquid propter Deum ipsis offertur, conceditur, vel donatur, ea (si secus non exprimat) offerentis, concedentis vel donantis verisimiliter fuisse credatur intencio, ut rem huiusmodi oblatam, concessam, donatam perfecte, donet, et offerat, et a se abdicet ac in alios transferre cupiat propter Deum.* Ex quo ergo dicit quod ea verisimiliter credatur esse offerentis
48A intencio, satis innuit quod potest alia esse intencio, ita * ut non sit abdicacio vera dominii: unde videtur quod potest penes unum rei unius remanere civile dominium, et penes alium plenus usus iustus cum dominio originali annexo.

et tam.: cum B.
vel donant. addidi e Decr.
fuisse esse codd.

IOHANNES. Adhuc non capio quid dicere debeam ius utendi; cum nec sit proprietas neque dominium neque possessio, et tamen in casu ius sufficiens ad plenum usum rei cuius esse dicitur ius utendi, iuxta premissa. Si enim dixero quod ius utendi ab istis iuribus pretactis distinctum est licencia domini suis rebus plene utendi aut accomodacio sive locacio aut verius unum commune ad ista, nescio an id recte sentirem.

XXIII.
The right of use, as distinguished from property, lordship, and possession,

RICARDUS. Bene ita sentires, quoniam (iuxta iam tractata superius) ius utendi contra iura priora distinctum est ius a rerum domino et earum dominio in alium derivatum, quo quis rebus alterius domini plene seu ad actus certos libere uti potest in genere: igitur vere ipso utendo ius utendi commune est

supra, p. 468.

is a right derived from a lord of certain things whereby another may use those things freely or under conditions.

proprietati, dominio, et licencie, commodacioni, ac locacioni, sive [48A ad omnem usum sive ad usum aliquem singularem; quoniam conducens equum ad decem miliaria transeunda, sive equum accomodans aut habens ad illum actum equo utendi licenciam, ius habet equo utendi, sicud habet ille qui habet licenciam absolutam equo utendi retento dominio penes licenciam concedentem.

Of simple actual use without right.

IOH. De usu volo ut dicas numquit sit aliquis simplex facti usus, scilicet, facti tantum nomen habens, non iuris, sicud dicitur in decretali predicta *Exiit*. Supra enim, loquens de usu supra, p. 472. procedente ab originali dominio, affirmasti omnem usum iustum existere: unde sequi videtur quod in sic utente est usus illius iusticia, et per consequens ille utens habet in re qua utitur ius utendi; et ita nullus potest habere simplicem usum facti, sicud decretalis illa affirmat.

RIC. Usus simplicitas sicuti aliarum rerum dupliciter apte potest intelligi, aut per privacionem composicionis omnimode, quo modo solus Deus simplex potest dici; aut per privacionem solius composicionis cum aliquo sibi extrinsecus accedente, quo modo omne id simplex poterit apte dici, quod preter sibi naturaliter inherencia aliud non habet inherens sive annexum, quo modo elementa pura dicuntur simplicia corpora a nostris philosophis, set si fuerint alterata in aliquo non dicuntur simplicia. Hoc modo secundo possunt homines habere simplicem usum facti, scilicet, usum talem cui nichil preter condiciones naturales adheret, scilicet, nullum ius abextra sive civile usum [*scil.* om. B.] ipsum iustificans illi adherens, per quod neque dominium originale neque possessio naturalis ab usu iustificans ipsum usum excluditur, cum naturaliter consequantur ad usum (iuxta superius [*obseq.* B.] declarata): unde veraciter conclusisti quod nunquam poterit esse usus iustus nisi in utente fuerit ius utendi; nec hoc dominus Nicholaus III negare volebat in fratribus minoribus, set omne ius civile vole*bat ab eis secundum regulam ipsorum in B suo usu excludere; et recte (ut michi videtur) in septimo fiet sermo de isto.

Explicit liber quartus.

ADDITIONS AND CORRECTIONS.

Page 42, line 22, *for* est *read* et.
43, l. 19, *for* verbo *read* Verbo.
83, l. 11, *for* cre ta *read* creata.
131, l. 4, *for* conting ibus *read* contingentibus.
190, l. 4, *for* intellect m *read* intellectum.
219, l. 20, *for* nccessario *read* necessario.
237, l. 10, *for* beneficienciam *read* beneficenciam.
256, l. 7, *for* , talia *read* talia,
278, l. 35, *for* creatoris *read* Creatoris.
300, l. 22, *for* regimini *read* regimen.
371, l. 20, *for* interductum *read* introductum.
385, l. 10, *for* dominium *read* dominum.
390, l. 27, *for* ; licet . . . patenter *read* , licet . . . patenter ;
430, l. 28, *for* causa sufficiencie *read* sufficiencia.

Page 18, n. 28, *for* B *read* B^2. P. 75, *last note, for* capitulo *read* capituli. P. 77, n. 6, for *pursuaserunt* read *persuaserunt*. P. 249, n. 1, *read* 8. P. 336, *inner margin, against l.* 12, *add* supra, p. 299. P. 340, *inner margin,* for *ori¡* read *orï*. P. 385, *omit note in inner margin.* P. 430, *add against* l. 28, Ante *suff.* B *causa* inserit.

Page 17, n. 8. The reference is rather to lib. viii. 11 § 24, Opp. 3 (1) 234 E.
80, n. 30. *For* Op. *read* Opp.
108. *Add* n. 9: Compare Geoffrey Hardeby, de Vit. evang., iii., cod. Digb. (Bodl. libr.) 113, f. 5 *b*: 'Nam secundum Tholomeum octava spera movetur precise in 100 annis gradu uno, et per consequens iuxta eum motus compleretur iste in 36000 annorum: patet consequencia, quia, multiplicando gradus orbis stellati, qui sunt 360, resultabunt 36000; et tantus annorum assignatur ad complecionem motus octave spere.' The reference is to Ptol. Almagest. vii. 2, Opp. p. 158 *b*, ed. Schrekhenfuchs, Basle 1551, folio.
——, n. 18. *Add:* Cf. Bradwardine, de Causa Dei, i. 1 coroll. 40 p. 120, where reference is made to Algazel. Metaphys. i. def. vi.
114, n. 14. *For* Tum *read* Tam.
128, n. 10. *For* 104 *read* 106.
145. *Add note* 12: Cf. Serm. 4. 348.
187, n. 16. *Add:* De Euchar. vii., pp. 209 seqq.
224. *Add note* 12: The reference is to book iii. of the Summa. The subject is in fact treated in the first book of the De civ. Dom. ch. vi.
255. *Add note* 21: The reference is perhaps to the De civ. Dom. i. 19, p. 134.

The following corrections concern the analysis in the outer margin:

P. 52. For *things common* read *the species.*
P. 54. Omit the words printed.
P. 197. *For* beings *read* being.
P. 206. *For* given *read* lent.
P. 289. *Under* VII. *insert* Had God possession of the whole world at the beginning?
P. 290. *Before* is inalienable *insert* It.
P. 366. *For* diminished *read* increased or diminished.
P. 389. *For* without use *read* without possession.

GLOSSARY TO WYCLIFFE'S TREATISE DE DOMINIO DIVINO.

WORDS or significations not found in Ducange's Lexicon mediae et infimae Latinitatis (ed. 1883–1887) are distinguished by an asterisk prefixed. In the case of words which though rare have still classical or sub-classical authority, such authority, taken from Lewis and Short's Dictionary, is added within square brackets. This glossary does not include words which form part of the accepted scholastic terminology. The large and small numerals refer to the pages and lines of the edition.

*ACCEPTIVUS, apt to receive, 216^{30}.

ALIETAS, '*otherness*' ('*diversitas, differencia*, illa praesertim quae est inter alia et alia individua,' Ducange), 96^{1}; De civ. Dom. i. 1 p. 4. So Averr. in Arist. de Anima iii., Arist. Opp. 6 f. 164 A, l. 60.

ALTERARE, *to change, alter*, 149^{14}.

AMPULOSUS, *bombastic* ('*ampoulé*,' Ducange), 179^{10}.

*ANULLABILIS, *liable to be annulled*, 149^{8}.

*APPENDICIA (v. l. APPENDENCIA), fem., *an appertinance*, 185^{29} (probably a mistake).

APPREHENSIVUS, *capable of apprehending*, 191^{29}.

*ARISMETRICUS = arithmeticus, *an arithmetician*, 22^{17}.

*ARRALIS (in the legal sense): 'per modum arralis comercii,' *by means of a payment by way of earnest-money*, 235^{1}.

AUTHONOMATICE, *in the strictest sense of the word*, and so used as equiv. to κατ' ἐξοχήν, 185^{16}, 217^{24}; not (as Ducange) '*suo nomine*.' The spelling alternates with 'antonomatice' which indicates possibly the original and correct form of the word (cf. Mr E. C. Thomas's note to Rich. de Bury, Philobiblon, p. 25, 1888); but the figure of speech known as ἀντονομασία is not appropriate to the later usage of the word, which seems to require a derivation from αὐτός and is regularly written with a *u* in Wycliffe. Cf. 'Aristoteles ... antonomatice, id est excellenter, *philosophus* appellatur,' Ioh. Saresb., Metalog. ii. 16; 'Antonomasice Paulum solemus vocare *apostolum*,' Otto Frising., de Gest. Frid. i. 53 [54]. The termination varies between *-tice* (De civ. Dom. i. 11 p. 74, 12 p. 84, 24 p. 172; De Eccl. p. 178, de Euch. p. 97), *-sice* (Will. de Conch., Comm. in Tim., Cousin's Fragm. philos. 2. 358, 5th ed., 1865; Thom. Aquin., de Reg. Princ. i. 1), and *-stice* (De Eccl. p. 400, and elsewhere as a v. l.).

BALLIVUS, *a bailiff, steward*, 255^{12}.

BAPTISARE, *to name* a thing, 256^{7}.
BINARIUS (*sc.* numerus), *the number two*, 22^{17}, 45^{21}: so *an association of two things*, 22^{15}; Hug. de s. Victor., Excerpt. ii. 5, Migne 177. 206.
BONIFICARE, *to make good*, 14^{2}.
BRAVIUM, *a prize*, Ducange; * *a goal*, 228^{30}.

CARITATIVUS, * *pertaining*, or *conforming to charity* or *the law of grace*, 8^{2}, De civ. Dom. i. 20 p. 154; not quite (as Ducange) '*ex caritate procedens.*'
*CATHECHETICUS, apparently = *categoricus*, 156^{7}.
*CAUSANCIA, *the act of causing*, 32^{6}, De civ. Dom. i. 9 p. 64.
CENTENARIUS, *a hundred years' old* (from Vulg.), 80^{7}.
*CITERITAS, *the condition of being earlier*, 106^{29}. Cf. SEROITAS.
*COASSISTERE, *to be present with*, 178^{31}.
COEXEMPLARIS; as 'raciones coexemplares' Deo, 137^{19}.
*COGNITIVE, *knowingly* (as though, *by the exercise of cognition*), 237^{19}.
*COINTELLIGERE, *to understand together with*, 96^{21}.
*COMMUNICABILITAS, *communicability*, 46^{22}.
COMODIFER, *advantageous*, 225^{20}.
*CONCAUSARE, *to cause together with*, 161^{25}. Ducange has subst., 'concausa.'
*CONDISTINCTUS, *distinct* (used of a class or aggregation of things, of all the members of which distinctness is alike predicated), 60^{11}, 116^{26}, 137^{18}.
*CONPOSSIBILIS, *compatible*, 231^{15}. Cf. 'incompossibilis,' I. Duns Scot. in lib. i. Sententt., dist. ii. 3, and Wycliffe, de civ. Dom. i. 5 p. 38.
*CONPRODUCERE, *to produce together with*, 44^{4}.
CONREGNARE, *to reign together*, 223^{20} [Tertull.].
*CONREPUGNARE, *to be alike repugnant*, 231^{14}. *Cf.* CONDISTINCTUS.
*CONSERVANCIA, *the act of keeping or maintaining*, 14^{23}, 35^{29}.
*CONTRADICTORIE LIBER, *free from all contradiction*, nearly equiv. to *absolute*, 166^{11-19}, 172^{4-6}. Cf. 'libertas contradiccionis,' 43^{29}, 166^{14}, 167^{32} (the last cited from Bradwardine).
CONVERTIBILITER, *convertibly, reciprocally*, 27^{33}.
CORAULA = χοραύλης, *a flute-player*, cited as from Arist. de Mundo, where however the word is κορυφαῖος, 73^{24}. Cf. Bradward., de Causa Dei, i. 9 p. 191, where 'choraula' is likewise cited as from Arist. de Mundo xiii.
CORPOREITAS, * *corporeity* (not, as Ducange, '*densitas*,' '*statura*'), 48^{6}.
*CORRELARIUM = corollarium, *a corollary*, 220^{18}.
*CREANCIA, *the act of creating*, 14^{23}, 35^{29}.
CREMENTUM, *increase*, 52^{11} [Varro ap. Non., Plin.].
CURVABILIS, *capable of being bent*, 149^{8} [Pallad.].

*DATRIX, *a giver*, in apposition with a feminine word, 210^{32}.
DEMERERI, *to deserve evil*, 228^{17}, opposed to 'promereri.'
DEOBLIGATUS, *free from obligation* (in compar.), 24^{26}.
*DEPERDICIO, *loss*, 26^{15}.
DEPURATUS, *purified*, 231^{12}.
*DESICIO, *an end*, 44^{26}, De civ. Dom. i. 43 p. 363. So 'disicio,' ibid. i. 31 p. 220.

*DIAFANEITAS, *transparency*, 187[12]. Cf. 'dyafanitas,' De civ. Dom. i. 43 p. 377.

*DIGNIFICANCIA, *the act of making worthy*, 230[9].

DIVISIBILIS, *susceptible of division*, 213[28] [Tertull., Hil.].

DIVISIVUS, *causing division* (?), 171[4].

DOMINABILIS, *subject*, or *susceptible of subjection, to lordship*, 16[16], 17[31]; not (as Ducange) *pertaining to a lord by virtue of lordship.*

*DONABILIS, *capable of being given*, 208[27]; not (as in Ambr.) *deserving of being presented.*

*DONABILITAS, *capacity of being given*, 208[27].

*DONANCIA, *the act of giving*, 214[26].

DONARIUM, *a thing given*, 212[33], 252[18]; De civ. Dom. i. 9 p. 60, 13 p. 96.

DONARIUS, *a grantee*, 211[9].

DONATARIUS, *a grantee*, 10[10]; often in FitzRalph, e.g., p. 455[10].

*DONATIVUS, *capable of giving*, 216[29].

DONATORIUS, *a grantee*, 212[29], 214[21]; De civ. Dom. i. 6 p. 40, 18 p. 127.

DUCIBILIS, *capable of being led*, 149[9].

*EPIKEIA = ἐπιείκεια, *equity*, 202[20].

EXEMPLARE, * *to furnish an example of*, De civ. Dom. i. 21 p. 150; * *to serve as a model to*, ibid. i. 1 p. 1: in pass. * *to follow the example of, to be modelled upon*, 33[2]. EXEMPLATUS, the passive correlative to 'exemplaris,' 56[4].

EXEMPLARITER, *by way of example*, 27[29]; De civ. Dom. i. 26 p. 186.

FACESIA (*for* facetia), *courtesy*, 215[32]; De civ. Dom. i. 32 p. 229. Cf. Wycliffe's use of the English *curtesye*, Engl. Works, pp. 291, 340, ed. F. D. Matthew, 1880.

*FACTIBILIS, *makeable*, 47[12]. Ducange has the neut. as subst.

*FANTASIARE, *to form in imagination*, 63[31], 68[11]. Ducange has 'phantasare.'

*FANTASMATICE, *fantastically*, 64[12]. 'Phantasmaticus' occurs in Isid.

FONTALIS, *original* ('*capitalis*,' Ducange), 182[19].

FRUSTRABILIS, *liable to be made vain*, 149[10] [Arnob.].

FRUSTRATORIUS, *vain*, *unprofitable*, 36[7]. So FitzRalph, 398[4] [Tertull., Arnob.].

*FUTURICIO, *the state of futurity*, 170[1]; in plur. 56[35].

*GRACIUS, compar. of 'gratis,' taken as an adv. (not apparently as from 'grate'), *more freely* 204[6]. So GRATISSIME, 225[10].

*GRATIFICABILIS, *capable of receiving grace*, 239[11].

GRATIFICARE, *to give grace*, 239[6], 240[4]; De civ. Dom. i. 1 p. 1.

GRATISSIME, *see* GRACIUS.

*GRATUANTER, apparently *thankfully*, 237[19].

GROSSUS, *big*, De civ. Dom. i. 11 p. 74; in transferred sense, * *crass, thickwitted*, 6[9], 239[13]. So GROSSE, 215[12].

GUBERNABILIS, *governable*, Sen.; 149[9].

GUBERNANCIA, *the act of governing*, 14[23], 35[29].

*HABITUDINALITER, *with respect to habit*, 236[22].

IMPEDICIO, *hindrance*, 225[18] [Vitr., Cic.].

*IMPUGNABILIS, *irrefragable*, 217 [29]; De civ. Dom. i. 35 p. 254.
*INCORRIGIBILITER, *without need of correction*, 45 [17].
*INEVITABILITARE, *to make inevitable*, 124 [27].
*INFERIBILIS, *capable of being inflicted*, 118 [14].
*INFINICIES, *an infinite number of times*, 37 [27], 109 [12]. So Averr. in Arist. Metaph. ii. 11, Opp. 8. f. 16 D; Bradwardine, de Causa Dei, i. 1, coroll. 40, p. 123.
*INFINITACIO, *a making infinite*, 109 [14].
*INNIXUS, *a goal*, 33 [31].

LATITACIO, *a lying hid*, 49 [14] [Quintil.]. So in the Lat. vers. of Arist. de Coelo, iii. summ. viii. 1, Opp. 5 f. 101 D.
LATRIX, * *a bearer*, in apposition with a feminine word, 210 [32].
*LICENCIABILIS, *capable of being given leave*, 149 [10].
*LIMITATE, *in a limited sense*, 226 [27].

MILLENARIUS, *sc.* numerus, *a thousand, a chiliad* (on the analogy of 'denarius,' *a decad*, &c.); 109 [7–11] [August., Tertull.].
*MINISTRATIVUS, *capable of ministering*; in compar. 221 [18].
MINORARE, *to diminish*, 23 [31]; De Euch., p. 299 (coupled with 'maiorari') [Tert., Vulg.].
MODERNUS, *modern*, 55 [23] [Cassiod.].
*MONASTICUS, *pertaining to a single household, domestic*, 16 [3].
MORULA, *a brief pause*, 235 [9]; De civ. Dom. i. 24 p. 175.

*NEUTRALITER, apparently *without respect to gender*, 5 [19].
NONAGENARIUS, *ninety years' old* (from Vulg.), 80 [8].
NOVACIO, *renewal*, 52 [14] [Tertull.].

*OBEDITIVUS, *capable of obeying*, 149 [8].
OMELIA = homilia, *a homily*, 77 [24]. So Vinc. Bellovac., Spec. natur., xxx. 46, 87 (Nuremberg, 1483).

PARICIO, *obedience*, 139 [7].
PARIFICARE, *to make equal*, 162 [25]; De civ. Dom. i. 44 p. 419.
PARTIBILITER, *by division into parts*, 189 [1]; cf. De civ. Dom. i. 12 p. 86. Ducange has 'partibilis, *in partes dividuus*.'
PASSIONATUS, * *endowed with passion*, 57 [13].
PASSUS, as subst., * *a patient*, 2 [12].
POMPARE, *to boast*, 93 [2]. So 'pompator,' De civ. Dom. i. 15 p. 105.
POSSE, as though act. (with infin., such as 'agere,' understood), 190 [31].
POSTILLACIO, *a commentary*, 2 [4]; De civ. Dom. i. 44 p. 431.
POTENTATUS, *one endowed with power*, 150 [15] [Lact., Cypr.].
*POTESTATUS (genit. -us), *the act of power*, 159 [3].
PRECARIUM, *a thing given upon request and at the will of the grantor*, 226 [3]; [Dig. xliii. 26. 1].
*PREDICAMENTALIS, *predicamental, belonging to a category*, 66 [4].
*PREDONARE, *to give beforehand*, 251 [29].
PREMIARE, *to reward*, 227 [1].
*PRESTABILIS, *capable of being lent*, 226 [1] (not as in class. usage).
PRESTARE, *to lend*, 224 [22]. See Ducange, *in voc.*
*PRESTARIUS, *a borrower*, 225 [30]; De civ. Dom. i. 2 p. 9.
*PRETERICIO, *the state of being past*, 56 [35] (not as post-class. 'praeteritio').
PRINCIPIARI, * *to be acted upon by a principle*, 38 [23] (not as defined in Ducange, '*incipere, oriri, principium ducere*').

PROPORCIONALITAS, *proportionality*, 163[17] [Boeth.].

PSEUDO, *falsely*, 136[7].

*PULCRIFICACIO, *beautifying*, 32[23]. Ducange has 'pulchrificare' from a comm. on Mart. Capella.

QUARTA, *sc.* pars, * *a quarter* of the globe, 46[8].

RECAUSARE, * *to cause in return*, 161[6].

REGIBILIS, *capable of being subject to rule*, 149[9] (not *easily ruled, tractable*, as in Ammian.).

REMURMUR, *repining*, 126[24].

*SEPTIPEDALIS, *seven-feet-high*, 46[7]. So De Apost. p. 100, De Euch. pp. 301 seq.

SEQUESTRARE, *to withdraw*, 215[29]; De civ. Dom. i. 20 p. 147 [Macrob., Vulg.].

*SEROITAS, *the condition of being later*, 106[30]. Cf. CITERITAS.

*SIMBOLUS, adj. *having fixed relations*, 48[11] (apparently from a mistaken translation of σύμβολα in Arist. de Gener. et Corrupt. ii. 4 p. 331 *a*).

SIMILITUDINARIE, *by way of likeness*, 156[4].

*SINONIMICE, *synonymously*, 180[8].

SOLARIUM, apparently *a place to live in*, 18[17].

SOPOSITUS (if the reading be correct) = suppositum, *a subordinate member*, as of a university, 26[16].

SPECIALITAS, *the belonging to a species*, 180[33]; not *particularity, peculiarity*, as in Tertull., Isid.

*SPECULARITER, *in a glass*, 3[20], 187[23].

SUBIECTARE, * *to make subject*, 142[15].

*SUBSERVITOR, *an under-servant*, 223[13].

SUI, SIBI, SE, used for the third personal pronoun without reflexive sense, *passim*.

*SUPERDOMINARE, *to hold lordship over*, 22[25].

*SUPERENS, *above ens*, 195[23].

*SUPERSUBSTANCIA, *a being above substance*, 42[10].

*SUPERSUBSTANS, *above substance*, 195[23].

*SUPPOSITALIS UNITAS, *unity with respect to the suppositum* (of the union of Christ's deity with his human nature), 42[20].

*THEOLOGICA, *sc.* ars = theologia, 43[16].

THETRAGRAMATHON = τετραγράμματον, the divine name יהוה, 19[19], 100[9].

TIRIACA or TYRIACA = theriaca, θηριακή, *an antidote*, and so *a panacea*, 18[32], 178[19]; De civ. Dom. i. 33 p. 240.

*TRAHIBILIS, *drawable*, 149[8].

VERILOQUUS, *truthful*, 161[10] [Fronto, Hieron.].

VIANS, *travelling upon earth, living in this present life*, 3[20], 42[2].

VIATOR, *a traveller upon earth*, 27[30].

*VINCIBILIS, *conquerable*, 149[9] [not *easily conquered*, as in Ter.].

VIOLENTARE, *to force*, 121[28].

*VOLITIVUS, *capable of volition*, 8[12]. Potencia volitiva, *the power of volition*, 131[31], 239[31]; Dante, de Monarch. i. 17.

VOLUNTATIVUS, *capable of will*, 137[10].

INDEX OF AUTHORITIES CITED.

REFERENCES to the numbers of pages within parentheses, when they follow the author's name, denote indirect references or allusions rather than strict citations; when they follow the title of a book, they indicate that the particular work cited is not named in the text. Quotations from the Bible are excluded. References to numbers after 256 are to the work of FitzRalph.

INDEX OF SUBJECTS.

THE END.

☞ The Society's Issues for 1889 and 1890, etc., will be sent only to those Members who have paid their Subscriptions. The Subscriptions for 1890 became due on Jan. 1, and should be paid at once to the Hon. Sec., J. W. STANDERWICK, Esq., GENERAL POST OFFICE, LONDON, E.C. Cheques to be crost, 'London and County Bank.'

The Wyclif Society.

Eighth Report of the Executive Committee, for 1890.
(*October*, 1890.)

1. *The Society level with its work, thro' failure of Advance Subscriptions.*
2. *Urgent need of Advance Subscriptions for five or ten years.*
3. *The Books for* 1889—94 (*those of* '91–4 *to be ready in* '90–1).
4. *Copying nearly done. Future Income for printing and editing.*
5. *Mode of Subscription and List of Publications.*

1. The Society has at last been brought level with its work by an unexpected cause, the failure of Members to pay enough subscriptions in advance to enable the necessary copying for future years to be done, while the current year's printing and editing are paid for. Hitherto, by the delay in the issue of the Society's books, the income of every year has been in great part applied to the printing and editing of a past year's volumes, while the rest has gone to pay for the formerly-advanced charge for copying for its own and future years. But the late push to bring the Society's work more forward, to have 7 or 8 years' copying in hand, and to get every year's books out in their own year—the 1890 ones in 1890 for instance—has led to the exhaustion of the last year's balance and the present year's income, so that the Society now finds itself with only a nominal sum at its bankers to pay for *a.* this year's book—of which the estimated cost is £210,—*b.* the editing of the volumes which will be ready this year for 1891 and 1892, and *c.* the moderate amount of copying that has still to be done to clear all Wyclif's Latin works.

2. This being the case, the only way out of the difficulty is to appeal to Members for advance Subscriptions for at least Five Years, to enable them to get their books as soon as the Editors finish them. And all Members who can spare Ten Years' Subscription in advance will greatly help the Society by at once paying it. The Executive Committee are but asking Members to do what they have already done themselves, they have paid their ten guineas each in advance to the Hon. Sec.

3. For 1889, Members must, of necessity, be content with the book already issued to them, Vol. IV. of Wyclif's Sermons, completing the Work, edited by Prof. Loserth.

For 1890, Dr. R. A. Poole's edition of Wyclif's *De Dominio Divino*, with an Appendix of the first four books of *De Pauperie*

Salvatoris of Richard Fitz-Ralph, Archbishop of Armagh — to whose doctrine of Dominion, Wyclif owed much—will be issued; 28 sheets of it are printed off, the remaining $5\frac{3}{4}$ are in type. It will be ready in October, and is estimated to cost £208 1*s.* 11*d.*, which (with the binding, etc.) must be paid out of the income of 1891.

For 1891, Dr. Beer's edition of *De Ente Predicamentali* and *Quaestiones Logicae* will be ready this year. The text is all in type, half the Introduction is in hand, and the rest is nearly ready.

For 1892, Prof. Loserth's edition of *De Eucharistia* has the text all in type, and the Indexes and Introduction will be ready soon, so that the book of 21 sheets should be out by Christmas.

For 1893, Mr. Dziewicki's edition of *De Blasphemia* has 10 of its 18 sheets in type, and will probably be finished before the end of the year.

For 1894, Dr. Herzberg-Fränkel's edition of *De Simonia*, $8\frac{1}{2}$ sheets, has been long in type, and really ought to be completed next year. By 1894 the Executive Committee confidently hope that Members' support, and the help promist from America, will enable them to resume the past issue of two volumes a year; and if so, Mr. Dziewicki's edition of Wyclif's *Logica*, 18 sheets, will no doubt be the second book, as it can be ready in 1891.

The matter is entirely in Members' hands. They see the present state of things, and the way out of it, and to the end of the Society's work. *Liberal and prompt payment of advance Subscriptions is the one thing now needed.* And every Member of the Society who cares for Wyclif should make such payment forthwith.

4. As to copying, M. Patera has completed *De Potestate*; Mr. Austin has but another 6 weeks' work at the long *De Ente* in the big Trinity MS.; Mr. Dziewicki has nearly finished *Logicae Continuatio*—which turns out to be Wyclif's most interesting Latin work, inasmuch as he treats of many things in it, astronomy, astrology, a little political economy, and so on,—but the very crabbed writing and the bad state of the latter part of the MS. have given infinite trouble. These long treatises once done, only a few shorter ones remain to be copied; but some collation, and foreign Editors will still have to be paid. The past years have—by paying copiers—done much of the future years' work, so that the income of these years can be devoted to printing, binding, and editing only, besides the usual incidental expences.

Members are askt to make a present sacrifice to ensure a future benefit, the payment of the debt they owe to Wyclif's memory. He must often have made like sacrifices in his life. His honourers should not shrink from them now.

The Society's Cash Account for 1890 will be duly audited early in the New Year, and sent to Members with the next Report.

5. The Subscription to the Society is One Guinea a year, payable on every First of January. The payment of five or ten years' Subscriptions in advance will greatly help the Society's work. All Subscriptions and Donations,—which are much desired,—should be paid to the Hon. Sec., J. W. Standerwick, Esq., General

Post Office, London, E.C.; and Members will save both him and themselves trouble by sending him an Order on their Bankers, in the following form, to pay their subscriptions:—

______________ 1890.

To Messrs. ______________

Till further order, pay to the London and County Bank for The Wyclif Society, One Guinea now, and One on every following First of January.

(*Signed*) ______________

The Society's Publications for 1882—1890 (£1 1*s. each year*) *are*:—

1882.* 1. Wyclif's *Latin Polemical Works*, vol. 1, edited by Dr. R. Buddensieg.
1883.* 2. ,, ,, ,, vol. 2, ,, ,,
1884. 3. Wyclif's *De Civili Dominio*, Lib. I., edited by Dr. Reginald L. Poole.
,, 4. Wyclif's *De Composicione Hominis*, edited by Dr. Rudolf Beer.
1885. 5. Wyclif's *De Ecclesia* (with Facsimile of the MS.), ed. Prof. Loserth.
,, 6. Wyclif's *Dialogus, sive Speculum Ecclesia Militantis*, edited by A. W. Pollard, M.A.
1886. 7. Wyclif's *De Benedicta Incarnacione*, edited by the Rev. E. Harris, M.A.
,, 8. Wyclif's *Sermones*, Part I., edited by Prof. Loserth, Ph.D.
1887. 9. Wyclif's *Sermones*, Part II., edited by Prof. Loserth, Ph.D.
,, 10. Wyclif's *De Officio Regis*, edited by A. W. Pollard, M.A., and C. Sayle, B.A.
1888. 11. Wyclif's *Sermones*, Part III., edited by Prof. Loserth, Ph.D.
,, 12. Wyclif's *De Apostasia*, edited by M. H. Dziewicki.
1889. 13. Wyclif's *Sermones*, Part IV. and last, edited by Prof. Loserth, Ph.D.
1890. 14. Wyclif's *De Dominio Divino*, edited by Reginald L. Poole, M.A., Ph.D.

The Society's Future Publications will be:—

1891. Wyclif's *Quaestiones* and *De Ente predicamentali*, edited by Dr. R. Beer.
1892. Wyclif's *De Eucharistia*, edited by Prof. J. Loserth, Ph.D. (*At press.*)
1893. Wyclif's *De Blasphemia*, edited by M. H. Dziewicki. (*At press.*)
Wyclif's *De Simonia*, edited by Dr. Herzberg-Fränkel. (*Text all set.*)
Wyclif's *Logica*, et *Logicae Continuatio*, edited by M. H. Dziewicki.
Wyclif's *De Ente*, edited by M. H. Dziewicki.
Wyclif's *De Mandatis Divinis*, edited by F. D. Matthew.
,, *De Statu Innocentiae*, edited by F. D. Mathew.
,, *De Civili Dominio*, Lib. II., edited by R. L. Poole, M.A., Ph.D.
,, *De Veritate S. Scripturae*, edited by Dr. R. Buddensieg.
,, *De Potestate Papae*, edited by A. Patera, Ph.D.
,, *Opus Evangelicum*, edited by Prof. J. Loserth, Ph.D.
,, *Miscellanies I.*, edited by the Rev. H. Schnabel, Dresden (Nos. 54–61 in Shirley's Catalogue).
,, *Miscellanies II.*, edited by C. Sayle, B.A. (Nos. 43, 44, 49, 56, 68, 77, 95, in Shirley's Catalogue).
,, *De Actibus Animae*, edited by M. H. Dziewicki.
And the rest of Wyclif's Latin Works.

* The very heavy outlay for copying in these years,—£295—made the issue of more volumes in them impossible.

THE WYCLIF SOCIETY.

Patron—His Grace the Lord Archbishop of Canterbury.

President.—His Grace the Lord Archbishop of York.

Vice-Presidents.—Most Rev. Lord Plunket, Archbishop of Dublin; His Grace the Duke of Devonshire, K.G.; Right Rev. Lord Bishops of Bath and Wells, Carlisle, Durham, Liverpool, London, St. Davids; Rt. Hon. Lord Ebury.

Executive Committee.—F. J. Furnivall, 3, St. George's Square, Primrose Hill, London, N.W., *Director*; Prof. Montagu Burrows, 9, Norham Gardens, Oxford; F. D. Matthew, 4, Lancaster Place, Belsize Park, London, N.W.

Honorary Secretary.—J. W. Standerwick, General Post Office, London, E.C.

Local Honorary Secretaries.—*United States*—Rev. G. R. Crooks, Madison, New Jersey; *Canada*—Rev. W. Clark, Trinity College, Toronto; *Ireland*—The Rev. C. H. H. Wright, D.D., 33, Mespil Road, Dublin; *Scotland*—The Rev. James Kerr, 53, Dixon Avenue, Crosshill, Glasgow; *Wales (North)*—Principal Reichel, University College of North Wales, Bangor; *New South Wales*—Rev. E. Harris, Sydney; *Cheshire*—Rev. A. MacKennal, Beechwood, Bowdon, Cheshire; *Derby*—Rev. W. R. Linton, Shirley Vicarage, Derby; *Gloucester*—The Rev. J. J. Mercier, Kemerton, Tewkesbury; *Lancashire*—Jos. Thompson, Esq., 23, Strutt Street, Manchester; *Middlesex (West)*—The Rev. E. Chester Britton, Hermosa, Ealing; *Norfolk*—Rev. O. W. Tancock, Norwich; *Yorkshire (East Riding)*—The Rev. Horace Newton, Driffield; *Yorkshire (West Riding)*—Rev. J. N. Worsfold, Haddlesey, Selby.

Bankers.—The London and County Bank, Aldersgate Street, London, E.C.

DATE DUE

GAYLORD PRINTED IN U.S.A.

374358
BOSTON COLLEGE
3 9031 01415750 7

BR
75
.W8
v.10

Wycliffe.

Bapst Library
Boston College
Chestnut Hill, Mass. 02167